

目录

年谱

1. 阳明先生年谱	4

文选

2. 乞宥言官去权奸以章圣德疏 丙寅(1506 年)	45
3. 教条示龙场诸生 戊辰(1508 年)	46
4. 与辰中诸生书 己巳(1509 年)	51
5. 寄诸用明书 辛未(1511 年)	53
6. 送宗伯乔白岩序 辛未(1511 年)	55
7. 与王纯甫书 其一 壬申(1512 年)	58
8. 寄希渊书 其一 壬申(1512 年)	61
9. 与黄诚甫书 癸酉(1513 年)	62
10. 寿汤云谷序 甲戌(1514 年)	63
11. 寄李道夫 乙亥(1515 年)	66
12. 示弟立志说 乙亥(1515 年)	68
13. 申谕十家牌法 丁丑(1517 年)	73
14. 告谕泃头巢贼 丁丑(1517 年)	76
15. 祭泃头山神文 戊寅(1518 年)	81
16. 教约 戊寅(1518 年)	84
17. 大学古本序 戊寅(1518 年)	86
18. 寄诸弟书 戊寅(1518 年)	88

19. 寄闻人邦英、邦正 戊寅(1518年)	90
20. 南赣乡约 戊寅(1518年)	91
21. 乞宽免税粮急救民困以弥灾变疏 十五年庚辰三月廿五日 (1520年)	101
22. 象山文集序 辛巳(1521年)	106
23. 与杨仕鸣 辛巳(1521年)	110
24. 答伦彦式书 辛巳(1521年)	113
25. 寄杨邃庵阁老书 其二癸未(1523年)	115
26. 书徐汝佩卷 癸未(1523年)	118
27. 与陆元静书 其三 甲申(1524年)	123
28. 与黄勉之书 其二 甲申(1524年)	141
29. 答周道通书 其一 甲申(1524年)	147
30. 答刘内重书 乙酉(1525年)	156
31. 书正宪扇 乙酉(1525年)	159
32. 答顾东桥书 乙酉(1525年)	159
33. 答友人问书 丙戌(1526年)	192
34. 答南元善 丙戌(1526年)	196
35. 答欧阳崇一书 丙戌(1526年)	199
36. 寄邹谦之书 其三 丙戌(1526年)	209
37. 寄邹谦之书 其五 丙戌(1526年)	212
38. 答聂文蔚书 其一 丙戌(1526年)	214
39. 与黄宗贤 丁亥(1527年)	221

40. 与马子莘 丁亥(1527年)	224
41. 答魏师说书 丁亥(1527年)	226
42. 答聂文蔚书 其二 戊子(1528年)	228

语录

43. 徐爱录	239
44. 陆澄录	263
45. 薛侃录	299
46. 陈九川录	329
47. 黄直录	344
48. 黄修易录	352
49. 黄省曾录	359
50. 钱德洪录	364
51. 黄以方录	392
52. 语录拾遗	409

附录

53. 平濠反间遗事 钱德洪 著	419
54. 大学	432
55. 中庸	439

yángmíngxiānshēngnián pǔ
1. 阳明先生年谱

wángxiānshēngshǒu rén zì bó ān qí xiān jìn yòu jūn jiāng jūn xī zhī zhī hòu shì
王先生守仁，字伯安，其先晋右军将军羲之之后，世

jū shān yīn zhì èr shí sān shì dí gōnglángshòu xǐ yú yáo guó chū yǒu gāng zhě guān
居山阴。至二十三世，迪功郎寿徙余姚。国初有纲者，官

guǎngdōng cān yì sǐ miáonán qí zǐ yàn dá yǐ yáng gé guǒ shī guī yù shǐ guōchúnshàng
广东参议，死苗难。其子彦达以羊革裹尸归，御史郭纯上

qí shì miào sì gāng yú zēngchéng gāng gài xiānshēng zhī liù shì zǔ yě gāo zǔ yǔ zhǔn
其事，庙祀纲于增城，纲盖先生之六世祖也。高祖与准，

yǒng lè jiān jǔ yí yì bù qǐ hào dùn shí wēng zēng zǔ shì jié yǐ míngjīnggòng
永乐间举遗逸，不起，号“遁石翁”。曾祖世杰，以明经贡

rù tài xué hào huái lǐ zǐ zǔ tiān xù hào zhú xuān fēnghàn lín yuàn xiū zhuàn
入太学，号“槐里子”。祖天叙，号竹轩，封翰林院修撰。

zì huái lǐ zǐ yǐ xià liǎng shì jiē zèng jiā yì dài fu lǐ bù yòu shì láng jiā zèng xīn
自槐里子以下，两世皆赠嘉议大夫、礼部右侍郎，加赠新

jiàn bó fù huá hào lóngshān yóu jìn shì jí dì dì yī rén shì zhì nánjīng lì
建伯。父华，号“龙山”，由进士及第第一人，仕至南京吏

bù shàngshū fēng xīn jiàn bó lóngshānniànshān yīn jiā shānshuǐ yòu wéi xiān shì gù jū
部尚书，封新建伯。龙山念山阴佳山水，又为先世故居，

fù zì yú yáo xǐ yuèchéng zhī guāngxiāngfāng xiānshēng yīn zhù shì yángmíngdòng jù yuè
复自余姚徙越城之光相坊。先生因筑室阳明洞，距越

chéngdōngnán èr shí lǐ gù xué zhě chēng wéi yángmíngxiānshēng
城东南二十里，故学者称为“阳明先生”。

nián
1472年

chéng huà bā nián rén chén jiǔ yuè sān shí rì dīng hài xiānshēngshēng
成化八年壬辰九月三十日丁亥，先生生。

xiānshēng zài shēn shí sì yuè shēng zhī xī zǔ mǔ cén mèngshén rén fēi yù zì yúnzhōng
先生在娠十四月。生之夕，祖母岑梦神人绯玉，自云中

gǔ chuī sòng ér lái jīng wù yǐ wén tí shēng zhú xuānwēng yīn míng xiānshēng yún
鼓吹送儿来，惊寤，已闻啼声。竹轩翁因名先生“云”。

ér xiāng rén suí zhǐ suǒ shēng lóu yuē ruì yún lóu
而乡人遂指所生楼曰“瑞云楼”。

nián
1476年

shí èr nián bǐngshēn xiānshēng wǔ suì
十二年丙申，先生五岁。

yóu bù yán yǒushén sēngguò ér mù zhī yuē hǎo gè hái ér kě xī míng zì dào
犹不言。有神僧过而目之曰：“好个孩儿，可惜名字道

pò zhú xuānwēng gèng yǐ jīn míng yuē shǒu rén jí néng yán cháng àn zì sòng
破。”竹轩翁更以今名，曰“守仁”，即能言。尝暗自诵

wēng suǒ dú shū wēng yà wèn zhī yuē xiàng wén zǔ dú shí yǐ mò jì yǐ
翁所读书，翁讶问之，曰：“向闻祖读时，已默记矣。”

nián
1481年

shí qī nián xīn chǒu xiānshēng shí suì
十七年辛丑，先生十岁。

lóngshāngōng jǔ jìn shì
龙山公举进士。

nián
1482年

shí bā nián rén yín xiānshēng shí yī suì
十八年壬寅，先生十一岁。

zhú xuānwēng yīn lóngshāngōngyíngyǎng xié xiānshēng rú jīng shī guòdēng jīn shān
竹轩翁因龙山公迎养，携先生如京师，过登金山，

yǔ kè fù shī wèi jiù xiānshēngcóngpángzhàn yì jué kè dà jīng fù mìng fù bì yuè
与客赋诗，未就。先生从旁占一绝。客大惊，复命赋蔽月

shān xiānshēngyòu suí kǒuzhàn yì jué shī zài jí zhōng
山。先生又随口占一绝(诗在集中)。

míngnián jiù shù shī yú dī zhōng yí rì yǔ tóng xué shēng zǒu zhǎng ān jiē
明年，就塾师于邸中。一日，与同学生走长安街，

yù xiāng zhě yuē wú wéi ěr xiāng ěr xū fú lǐng rù shèng jìng xū zhì shàng dān
遇相者，曰“吾为尔相”。尔须拂领，入圣境。须至上丹

tái jié shèng tāi xū zhì xià dān tái shèngguǒ yuán xiānshēng gǎn qí yán guī wèn
台，结圣胎。须至下丹台，圣果圆。”先生感其言，归问

shī yuē hé wéi dì yī děng shì shī yuē dú shū dēng dì xiānshēng yuē kǒng
师曰：“何为第一等事？”师曰：“读书登第。”先生曰：“恐

wèi shì dāng dú shū zuò shèng rén ěr
未是，当读书做圣人耳。”

nián
1484年

èr shí nián jiǎ chén xiānshēng shí sān suì
二十年甲辰，先生十三岁。

tài fū rén zhèng shì zú
太夫人郑氏卒。

nián
1486年

èr shí èr niánbǐng wǔ xiānshēng shí wǔ suì
二十二年丙午，先生十五岁。

shí shí yīng wángyǒngluàn jī nèi shí hé shàng liú qiān jīn luàn qín zhōng xiān
时石英、王勇乱畿内，石和尚、刘千金乱秦中。先

shēngjiān xíng chū jū yōngguān zhú hú ér qí shè biàn xún yí luò suǒ yǐ bèi yù zhī cè
生间行出居庸关，逐胡儿骑射，遍询夷落所以备御之策，

jīng yuè shǐ fǎn yè mèng yè hàn mǎ jiāng jūn yuán miào fù shī yí lǜ shī zài jí zhōng
经月始返。夜梦谒汉马将军援庙，赋诗一律（诗在集中）。

xiānshēng gǎn kǎi shí shì lǚ yù shàng shū yú cháo lóngshāngōng gé ér zhǐ zhī
先生感慨时事，屡欲上书于朝，龙山公格而止之。

nián
1488年

hóng zhì yuánnián wù shēn xiānshēng shí qī suì
弘治元年戊申，先生十七岁。

qī yuè zì jīng shī qīn yíng fū rén zhū shì yú hóngdōu shí zhū gōng yǎng hé wéi jiāng
七月，自京师亲迎夫人诸氏于洪都。时诸公养和为江

xī cān yì xiānshēng jiù wěi qín yān hé jīn rì ǒu xíng rù tiě zhù gōng jiàn dào shì jiā
西参议，先生就委禽焉。合晷日偶行入铁柱宫，见道士跣

fū jí ér kòu zhī xiāng yǔ duì zuò wàng guī zhū gōng qiǎn rén biàn suǒ bù dé míng rì
跣，即而叩之，相与对坐忘归，诸公遣人遍索不得。明日，

xiānshēng shǐ hái shǔ zhōng yǒu zhǐ shù qiè xiānshēng rì xué shū jiē jìn shū fǎ dà jìn
先生始还。署中有纸数筐，先生日学书皆尽，书法大进。

xiānshēng cháng yuē wú shǐ mó gǔ tiē zhǐ dé zì xíng hòu níng shén jìng lǜ nǐ xíng
先生尝曰：“吾始模古帖，止得字形。后凝神静虑，拟形

yú xīn jiǔ zhī shǐ tōng qí fǎ jí dú míng dào shū yuē wú zuò zì shèn jìng fēi
于心，久之，始通其法。及读明道书曰：‘吾作字甚敬，非

yào zì hǎo zhǐ cǐ shì xué jì fēi yào zì hǎo yòu hé xué yě nǎi zhī gǔ rén suí shí
要字好，只此是学。’既非要字好，又何学也？乃知古人随时

suí shì zhǐ zài xīn shàng xué cǐ xīn jīng míng zì hǎo yì zài qí zhōng yǐ hòu yǔ xué
随事只在心上学，此心精明，字好亦在其中矣。”后与学

zhě lùn gé wù duō jǔ cǐ wéi zhèng
者论格物，多举此为证。

nián
1489年

èr nián jǐ yǒu xiānshēng shí bā suì
二年己酉，先生十八岁。

shí èr yuè yǐ fū rén zhū shì guī yú yáo zhōuguòguǎng xìn yè lóu yì zhāiliàng
十二月，以夫人诸氏归余姚，舟过广信谒娄一斋谅，

yǔ gé wù zhī xué xiānshēngshèn xǐ yǐ wèi shèng rén bì kě xué ér zhì yě hòubiàn dú
语格物之学。先生甚喜，以谓圣人必可学而至也。后遍读

kǎotíng yí shū sī zhū rú wèi zhòng wù yǒubiǎo lǐ jīng cū yì cǎo yì mù jiē jù zhì lǐ
考亭遗书，思诸儒谓众物有表里精粗，一草一木皆具至理。

yīn jiàn zhú qǔ ér gé zhī chén sī bù dé suí bèi jí
因见竹，取而格之，沉思不得，遂被疾。

nián
1492年

wǔ nián rén zǐ xiānshēngniàn yì suì
五年壬子，先生廿一岁。

qiū jǔ yú xiāng shí wéi zhōng yè bàn jiàn yǒu èr jù rén zhě yī fēi lǜ dōng xī
秋，举于乡。时闻中夜半见有二巨人者衣绯绿，东西

lì dà yán yuē
立，大言曰：

sān rén hǎo zuò shì yǐ ér xiānshēng yǔ sūn zhōngchéng suì hú shàngshū shì
“三人好作事。”已而，先生与孙中丞燧、胡尚书世

níngtóng jǔ jí chénháo zhī biàn hú fā qí jiān sūn sǐ qí nán xiānshēngpíng zhī
宁同举。及宸濠之变，胡发其奸，孙死其难，先生平之。

nián
1493年

liù nián guǐ chǒu xiānshēng èr shí èr suì
六年癸丑，先生二十二岁。

chūn shì nángōng luò dì zǎi xiàng lǐ xī yá sù qì xiānshēng xì yuē dài
春试，南宫落第。宰相李西涯素器先生，戏曰：“待

rǔ zuò lái kē zhuàngyuán shì wéi lái kē zhuàngyuán fù xiānshēngniān bǐ ér jiù
汝作来科状元，试为《来科状元赋》。”先生拈笔而就。

yǒu jì zhě yuē cǐ zǐ qǔ shàng dì mù zhōng wú wǒ bèi yǐ jí bǐngchénchūn shì
有忌者曰：“此子取上第，目中无我辈矣。”及丙辰春试，

jìng wéi jì zhě suǒ yì tóngshě yǒu yǐ bù dì wéi chǐ zhě xiānshēngxiào yuē rǔ yǐ bù
竟为忌者所抑。同舍有以不第为耻者，先生笑曰：“汝以不

dé dì wéi chǐ wú yǐ bù dé dì dòng xīn wéi chǐ
得第为耻，吾以不得第动心为耻。”

nián
1497年

shí niándīng sì xiānshēng èr shí liù suì
十年丁巳，先生二十六岁。

yù jīng shī shí biānfēngshèn jí zhào jǔ jiāng cái wú yǐ yīng xiānshēng yīn jīng
寓京师。时边烽甚急，诏举将才，无以应。先生因精

jiū bīng fǎ měi yù bīn yǐn jù guǒ hé liè zhèn shì wéi xì
究兵法，每遇宾饮，聚果核，列阵势为戏。

nián
1498年

shí yī nián wù wǔ xiānshēng èr shí qī suì
十一年戊午，先生二十七岁。

dú kǎo tíng shàngguāngzōngshū yǒu yuē jū jìng chí zhì wéi dú shū zhī běn
读考亭《上光宗疏》，有曰：“居敬持志为读书之本，

xún xù zhì jīng wéi dú shū zhī fǎ nǎi huǐ qián rì yòng lì suī qín ér wú suǒ dé zhě yù
循序致精为读书之法。”乃悔前日用力虽勤而无所得者，欲

sù gù yě yīn xún xù yǐ qiú zhī rán wù lǐ wú xīn zhōngpàn wéi èr chén yù jì
速故也。因循序以求之。然物理吾心，终判为二，沉郁既

jiǔ jiù jí fù zuò wéndào shì tán yǎngshēng zhī shuō ér yuè yān
久，旧疾复作。闻道士谈养生之说而悦焉。

nián
1499年

shí èr nián jǐ wèi xiānshēng èr shí bā suì
十二年己未，先生二十八岁。

chūn jǔ nángōng dì èr rén cì èr jiǎ jìn shì dì qī rén guānzhènggōng bù
春，举南宫第二人，赐二甲进士第七人，观政工部。

xiānshēng wéi zhū shēng shí chángmèng wēi níng bó wángyuè yí yǐ gōngjiàn shì qiū
先生为诸生时，尝梦威宁伯王越遗以弓剑。是秋，

fèngmìng dū zào wēi níng fén yù yì fū yǐ shén wǔ fǎ xiū shí yǐ shí xiá zé qū yǎn
奉命督造威宁坟，驭役夫以什伍法，休食以时，暇则驱演

bā zhèn tú shì jùn wēi níng jiā xiè yǐ jīn bó bù shòu chū wēi níng sù suǒ pèi
“八阵图”。事竣，威宁家谢以金帛，不受。出威宁夙所佩

jiàn yǐ zèng shòu zhī mèng gù yě shí xīngbiàn xià zhào qiú yán yòu dá lǚ chāng jué
剑以赠，受之，梦故也。时星变下诏求言，又鞑虏猖獗，

xiānshēng shū lùn biān wù bā shì
先生疏论《边务八事》。

nián
1500年

shí sān niángēngshēn xiānshēng èr shí jiǔ suì
十三年庚申，先生二十九岁。

shòuxíng bù yún nán sī zhǔ shì
授刑部云南司主事。

nián
1501年

shí sì nián xīn yǒu xiānshēng sān shí suì
十四年辛酉，先生三十岁。

fèngmìng yàn yù jiāng běi xiá rì yóu jiǔ huáshān jiàn dào zhě cài péng tóu wèn yǐ
奉命谏狱江北。暇日游九华山，见道者蔡蓬头，问以

xiān shù cài yuē shàng wèi yǒu qǐng xiānshēng píng zuǒ yòu zài bài qǐng wèn cài
仙术。蔡曰：“尚未。”有顷，先生屏左右，再拜请问。蔡

yuē shàng wèi wèn zhì sān cài yuē rǔ lǐ suī lóng zhōng bù wàng guān xiāng
曰：“尚未。”问至三。蔡曰：“汝礼虽隆，终不忘官相。”

dà xiào ér bié
大笑而别。

dì zàng dòng yǒu yì rén zuò wò sōng máo bù huǒ shí xiānshēng lì yán xiǎn fǎng zhī
地藏洞有异人，坐卧松毛，不火食，先生历岩险访之。

zhí qí shuì xiānshēng mò zuò liáng jiǔ fāng xǐng wèn yǐ dì yī yì dì bù dá xú
值其睡，先生默坐，良久方醒。问以第一义谛，不答。徐

yuē zhōu lián xī chéng míng dào nǐ rú jiā liǎng gè hǎo xiù cái yě yǔ bì fù shuì
曰：“周濂溪、程明道，你儒家两个好秀才也。”语毕复睡。

xiānshēng guī míng rì zài wǎng bù fù jiàn
先生归。明日再往，不复见矣。

nián
1502年

shí wǔ nián rén xū xiānshēng sān shí yì suì
十五年壬戌，先生三十一岁。

bā yuè yǔ gào guī yuè zhù shì yángmíngdòng xíngdào yǐn shù yǒu rén wáng sī
八月，予告归越。筑室阳明洞，行道引术。友人王思

yú děng lái fǎng xiānshēng mìng pú yíng zhī qiě lì yǔ qí lái jì sì xiān zhī zhě zhòng
舆等来访，先生命仆迎之，且历语其来迹，似先知者。众

jīng yì yǐ wéi dé dào jiǔ zhī xiānshēng wù yuē cǐ bǒ nòngjīng pò fēi dào yě
惊异，以为得道。久之，先生悟曰：“此簸弄精魄，非道也。”

suí píng qù qí shù yù lí jiā yuǎndùn niàn zǔ mǔ cén yǔ lóngshāngōng zài yí rì wù
遂屏去其术。欲离家远遁，念祖母岑与龙山公在。一日悟

yuē cǐ niànshēng yú hái tí cǐ niànwáng shì duàn miè zhǒng xìng yǐ nǎi yí jū
曰：“此念生于孩提，此念亡，是断灭种姓矣。”乃移居

xī hú wǎng lái nán píng hǔ pǎo jiān yǒu sēng chán zuò sān nián bù yǔ bù shì xiān
西湖，往来南屏、虎跑间。有僧禅坐三年，不语不视，先

shēng hē yuē zhè hé shàng zhōng rì kǒu bā bā shuō shén me zhōng rì yǎn zhēng zhēng kàn
生喝曰：“这和尚，终日口巴巴说什么？终日眼睁睁看

shén me sēng jīng qǐ xiānshēng wèn qí jiā duì yuē yǒu mǔ zài yuē qǐ
什么？”僧惊起。先生问其家，对曰：“有母在。”曰：“起

niàn fǒu duì yuē bù néng bù qǐ niàn xiānshēng jí zhǐ ài qīn běn xìng yù zhī sēng
念否？”对曰：“不能不起念。”先生即指爱亲本性喻之，僧

tì qì bài xiè qiè bō ér guī
涕泣拜谢，挈钵而归。

nián
1504年

shí qī nián jiǎ zǐ xiānshēng sān shí sān suì
十七年甲子，先生三十三岁。

qiū zhǔ kǎoshāndōngxiāng shì shì lù jiē xiānshēng bǐ yě
秋，主考山东乡试，试录皆先生笔也。

jiǔ yuè gǎi bīng bù wǔ xuǎn sī zhǔ shì
九月，改兵部武选司主事。

nián
1505年

shí bā nián yǐ chǒu xiānshēng sān shí sì suì
十八年乙丑，先生三十四岁。

shì nián shí zhàngānquán ruò shuǐ yǔ méng jiǎngmíngshèngxué mén rén shǐ jìn
是年，识湛甘泉若水，与盟，讲明圣学，门人始进。

nián
1506年

zhèng dé yuánniánbǐng yín xiānshēng sān shí wǔ suì
正德元年丙寅，先生三十五岁。

shí yǎn jīn shànzhèng nán jīng kē dào dài xiǎn bó yàn huī děng jiē xià yù
时淹瑾擅政，南京科道戴铣、薄彦徽等皆下狱。

èr yuè xiānshēngkàngshū jiù zhī chù jīn jiǎo zhǐ tíngzhàng sì shí zhé guì zhōu
二月，先生抗疏救之。触瑾，矫旨廷杖四十，谪贵州

lóngchǎng yì yì chéng
龙场驿驿丞。

nián
1507年

èr niándīngmǎo xiānshēng sān shí liù suì
二年丁卯，先生三十六岁。

xià fù zhé zhì qiántáng jǐn qiǎn rén yīn jì xiānshēng xiānshēng jù yáng wéi zì
夏，赴谪至钱塘，谨遣人阴迹先生。先生惧，佯为自

chén yú jiāng mì fù shāngchuánwǎngzhōushān jù fēng yì xī piāoduò mǐn jiè bǐ dēng
沉于江，密附商船往舟山，飓风一夕，飘堕闽界。比登

àn shānxíngshù shí lǐ yè kǒu yě sì bù nà yòu qū yě miào yǐ xiāng àn wò
岸，山行数十里，夜叩野寺，不纳。又趋野庙，倚香案卧，

gài hǔ xué yě yè bàn hǔ dàn rào láng hǒu bù gǎn rù lí míng sì sēng lái miào
盖虎穴也。夜半，虎但绕廊吼，不敢入。黎明，寺僧来庙

suǒ yì xiānshēng bì dàn yú hǔ jiāngshōu qí tuó cǐ sì sēng gài sù jiè hǔ yǐ yù kè
所，意先生必啖于虎，将收其橐。此寺僧盖素借虎以御客

zhě jiàn xiānshēng fāng shuì xǐng jīng yuē fēi cháng rén yě yāo zhì qí sì zé xiàng
者。见先生方睡醒，惊曰：“非常人也”邀至其寺，则向

yǔ xiānshēng fú zuò yú tiě zhù gōng zhī dào shì zài yān dào shì xiào chū xiù zhōng shī xiāng shì
与先生趺坐于铁柱宫之道士在焉。道士笑出袖中诗相示，

yǒu èr shí nián qián céng jiàn jūn jīn lái xīn wēn wǒ xiān wén zhī jù yīn wèn xiānshēng
有“二十年前曾见君，今来消息我先闻”之句。因问先生：

ěr yù ān wǎng wàn yì jǐn nù dài ěr fù wū ěr běi zǒu hú nán zǒu yuè nài
“尔欲安往？万一瑾怒，逮尔父，诬尔北走胡，南走粤，奈

hé xiānshēng è rán guà zhī dé míng yí nǎi jué cè fǎn bié dào shì
何？”先生愕然。卦之，得“明夷”，乃决策返。别道士，

liú shī bì jiān shī zài jí zhōng suí qǔ jiān dào yóu wǔ yí guī shè pó yáng wǎng
留诗壁间（诗在集中）。遂取间道，由武夷归，涉鄱阳，往

shěng lóng shān gōng yú jiàn yè yǐ shí èr yuè fù lóng chǎng yì
省龙山公于建业。以十二月赴龙场驿。

shí xiānshēngmèi xù xù ài yīn xiānshēngjiāng fù lóngchǎng nà zhì běi miàn fèn rán
时先生妹婿徐爱因先生将赴龙场，纳贄北面，奋然

yǒu zhì yú xué
有志于学

nián
1508年

sān nián wù chén xiānshēng sān shí qī suì
三年戊辰，先生三十七岁。

chūn sān yuè zhì lóngchǎng yì lóngchǎng zài guì zhōuwànshānzhōng shé huī gǔ chóng
春三月，至龙场驿。龙场在贵州万山中，蛇虺蛊虫

bì jù yí rén dǐ shé bù tōng yǔ yán kě yǔ tōng yǔ yán zhě jǐn zhōng tǔ wángmìng
毕聚。夷人舐舌，不通语言，可与通语言者，仅中土亡命

ěr shí jǐn hàn wèi shì xiānshēng zì jì dé shī róng rǔ jù wàng wéi shēng sǐ yì niànshàng
耳。时瑾憾未释，先生自计得失荣辱俱忘，惟生死一念尚

zài nǎi záo shí guǒ yǐ qí mìngyān huì cóngzhě jiē bìng xiānshēng qīn xī xīn qǔ shuǐ
在，乃凿石椁以俟命焉。会从者皆病，先生亲析薪取水，

zuò méi sì zhī yòu wéi gē shī diào yuè qǔ zá huī xiào yǐ xiāng jiě wèi
作糜饲之。又为歌诗，调越曲，杂诙笑，以相解慰。

yīn chén sī shèng rén chù cǐ gèng yǒu hé dào hū zhōng yè dà wù gé wù zhì zhī zhī
因沉思圣人处此，更有何道，忽中夜大悟格物致知之

zhǐ bù jué hū yuè ér qǐ cóngzhě jiē jīng shǐ zhī shèng rén zhī dào wú xìng zì zú
旨，不觉呼跃而起，从者皆惊。始知圣人之道，吾性自足，

xiàng zhī qiú lǐ yú shì wù zhě wù yě mò jì wǔ jīng zhī yán zhèng zhī mò bù wěn hé
向之求理于事物者误也。默记五经之言证之，莫不吻合，

zhù wǔ jīng yì shuō
著《五经臆说》。

yí rén yì rì lái qīn jiàn xiānshēng suǒ qī bēi shī wéi gòu lónggāng shū yuàn yín
夷人亦日来亲，见先生所栖卑湿，为构龙冈书院、寅

bīn táng hé lǒu xuān jūn zǐ tíng wán yì wō yǐ jū xiānshēng sī zhōushǒuqiǎn rén
宾堂、何陋轩、君子亭、玩易窝，以居先生。思州守遣人

wǔ xiānshēng zhū yí bù píng ōu zhī shǒu nù bái yú dāngdào dāngdào lìng xiānshēng
侮先生，诸夷不平，殴之。守怒，白于当道。当道令先生

yì xiè xiānshēng bù kě zhì shū fù zhī shǒuwén zì shī shuǐ xī ān xuān wèi kuì liáng
诣谢，先生不可，致书复之，守闻自失。水西安宣慰馈梁

ròu gěi shǐ lìng zhòng yǐ jīn bó ān mǎ xiānshēng jù bù shòu shǐ cháo tíng yì shè jūn
肉，给使令，重以金帛鞍马，先生俱不受。始朝廷议设军

wèi yú shuǐ xī jiān zhù chéng kuò jì ér zhǐ rán yì chuán shàng cún ān è jù qí fù
卫于水西，兼筑城廓，既而止，然驿传尚存。安恶据其腹

xīn yù qù zhī yǐ wèn xiānshēng xiānshēng wèi shū shēn cháo tíng lìng jiǎ wēi xìn ān
心，欲去之，以问先生。先生遗书，申朝廷令甲威信，安

xīn nǎi zhé yǒu sòng shì qiú zhǎng yuē ā jiǎ ā zhá zhě pàn sòng shì zuò luàn xiānshēng
心乃折。有宋氏酋长曰阿贾、阿札者叛，宋氏作乱，先生

fù wèi shū fēng yù ān ān sǒng rán shuài suǒ bù píng qí nán
复遗书讽喻安，安悚然，率所部平其难。

nián
1509年

sì nián jǐ sì xiānshēng sān shí bā suì
四年己巳，先生三十八岁。

guì zhōu tí xué fù shǐ xí shū pìn xiānshēng zhǔ guì yáng shū yuàn shēn dū zhū shēng shī
贵州提学副使席书聘先生主贵阳书院，身督诸生师

xiānshēng shì nián xiānshēng shǐ lùn zhī xíng hé yī qí shuō jù yǔ lù zhōng
先生。是年，先生始论“知行合一”，其说具《语录》中。

nián
1510年

wǔ niángēng wǔ xiānshēng sān shí jiǔ suì
五年庚午，先生三十九岁。

lóngchǎng yì chéngshēng lú língxiàn zhī xiàn wéi zhèng qī yuè bù shì wēi xíng
由龙场驿丞升庐陵县知县。为政七月，不事威刑，

xuǎn sān lǎo lǐ zhèng yù mín wéi shàn duō gǎn huà zhě
选三老里正，谕民为善，多感化者。

dōng shí yī yuè rù jìn guǎn yú xīnglóng sì shí huángzōngxiánwǎn shǐ jiàn xiānshēng
冬十一月入覲，馆于兴隆寺。时黄宗贤馆始见先生

lùn xué xiānshēng xǐ lìng yǔ zhàn gān quán jù
论学，先生喜，令与湛甘泉俱。

shí èr yuè shēngnán jīng xíng bù sì chuān sī zhǔ shì
十二月，升南京刑部四川司主事。

nián
1511年

liù nián xīn wèi xiānshēng sì shí suì
六年辛未，先生四十岁。

zhèng yuè diào lì bù yàn fēng sī zhǔ shì shǐ lùn huì ān xiàngshān zhī xué yǒu
正月，调吏部验封司主事。始论晦庵、象山之学。有

dá xú chéng zhī shū shí fāngxiàn fū wéi láng wèi zài xiānshēngshàng jìng zhí zhì xiān
《答徐成之书》。时方献夫为郎，位在先生上，敬执贽先

shēng
生。

èr yuè wéi huì shì tóng kǎo shì guān shí yuè shēngwénxuǎn sī yuán wài láng
二月，为会试同考试官。十月，升文选司员外郎。

nián
1512年

qī nián rén shēn xiānshēng sì shí yī suì
七年壬申，先生四十一岁。

èr yuè shēngkǎogōng sī lángzhōng
二月，升考功司郎中。

shí èr yuè shēngnánjīng tài pú sì shǎoqīng biàndào guī xīng
十二月，升南京太仆寺少卿，便道归省。

shì nián xú ài yǐ qí zhōushǒuqiānnángōng bù láng yǔ xiānshēngtóngzhōu guī yuè
是年，徐爱以祁州守迁南工部郎，与先生同舟归越，

lùn dà xué zōng zhǐ xiáng yǔ lù
论《大学》宗旨，详《语录》。

nián
1513年

bā nián guǐ yǒu xiānshēng sì shí èr suì
八年癸酉，先生四十二岁。

dōng shí yuè zhì chūzhōu rì yǔ mén rén áo yóuláng yá xiāngquánjiān yuè xī
冬十月，至滁州，日与门人遨游琅琊、酿泉间。月夕，

huánlóng tán ér zuò zhě shù bǎi rén gē shēngzhènsān gǔ jiù xué zhī shì rì yì zhì
环龙潭而坐者数百人，歌声振山谷，旧学之士日益至。

nián
1514年

jiǔ nián jiǎ xū xiānshēng sì shí sān suì
九年甲戌，先生四十三岁。

sì yuè shēngnánjīng hóng lú sì qīng
四月，升南京鸿胪寺卿。

shì nián shǐ zhuān yǐ zhì liáng zhī xùn xué zhě
是年，始专以“致良知”训学者。

nián
1515年

shí nián yǐ hài xiānshēng sì shí sì suì
十年乙亥，先生四十四岁。

lì cóng dì shǒu xìn zǐ zhèngxiàn wéi hòu shí xiānshēng yǔ zhū dì shǒujiǎn shǒuwén
立从弟守信子正宪为后。时先生与诸弟守俭、守文、

shǒuzhāng jiē wèi jǔ zǐ gù yě
守章，皆未举子故也。

bā yuè nǐ jiànyíng fó shū jìn shì yán xī yù yǒusēng néng zhī sānshēng shì
八月，拟《谏迎佛疏》。近侍言西域有僧，能知三生事，

hú rén wèi zhī huó fó qiǎnhuàn zhě liú yǔnchéngchuánwǎngyíng yǐ zhū wéi fān chuáng
胡人谓之活佛。遣宦者刘允乘传往迎。以珠琲为幡幢，

huáng jīn wéi gòng cì jī jù wàn chì yǔnwǎng fǎn yǐ shí nián qī dé biàn yí xíng shì
黄金为供赐，赍巨万，敕允往返以十年期，得便宜行事。

qǐng yán qī wàn yǐn wéi xíng lǐ fèi fǔ chén yáng tíng hé zhí zòu bù tīng xiānshēng nǐ
请盐七万引，为行李费。辅臣杨廷和执奏，不听。先生拟

shū yù shàng hòu zhǐ
书欲上，后止。

nián
1516年

shí yī nián bǐng zǐ xiānshēng sì shí wǔ suì
十一年丙子，先生四十五岁。

jiǔ yuè shēngdōu chá yuàn zuǒ qiāndōu yù shǐ xún fǔ nán gàn tīng zhāngděng
九月，升都察院左佥都御史，巡抚南、赣、汀、漳等

chù yǐ bīng bù shàng shū wáng qióng jǔ yě wáng sī yú yǔ jì běn yuē yáng míng cǐ xíng
处，以兵部尚书王琼举也。王思舆语季本曰：“阳明此行，

bì lì shì gōng wú chù zhī bù dòng yǐ
必立事功，吾触之不动矣。”

nián
1517年

shí èr niándīngchǒu xiānshēng sì shí liù suì
十二年丁丑，先生四十六岁。

zhèngyuè zhì gànzhōu xiānjīngwàn ān yǒu zéi shù bǎi yán tú jié luè shāng
正月，至赣州。先经万安，有贼数百，沿途劫掠，商

zhōu bù gǎn jìn xiānshēnglǐng liánshāngjiàn jié wéizhèn shì yáng qí míng gǔ ruò qū zhàn
舟不敢进。先生令联商舰结为阵势，扬旗鸣鼓，若趋战

zhě zéi jù luó bài hū yuē jī huāng liú mín qǐ qiú zhèn jì xiānshēnglǐng rén
者。贼惧，罗拜呼曰：“饥荒流民，乞求赈济。”先生令人

yù zhī yuē zhì gàn hòu jí chāguān fú chā gè ān shēng lǐ wú zuò fēi wéi zì
谕之曰：“至赣后，即差官抚插，各安生理，毋作非为，自

qǔ miè zéi jiē sàn guī
取灭”贼皆散归。

xiānshēng rù gàn rì jí xuǎn mù mín bīng xíng shí jiā pái fǎ xiān shì gàn rén zhī
先生入赣日即选募民兵，行十家牌法。先是，赣人之

zài guān fǔ zhě jiē dòng zéi ěr mù guān fǔ jǔ dòng zéi bì xiānwén jūn mén yì lǎo
在官府者，皆洞贼耳目，官府举动，贼必先闻。军门一老

lì zuò jiān yóushèn xiānshēng zhī zhī hū rù mì shì shǐ zì zé shēng sǐ lì tǔ
隶，作奸尤甚。先生知之，呼入密室，使自择生死。隶吐

shí xiānshēng xǔ yǐ bù sǐ shì qí yán xī yàn xiānshēng yǐ shì jìn dé zéi qíng yǐ
实，先生许以不死，试其言悉验。先生以是尽得贼情矣。

èr yuè píngzhāngkòu
二月，平漳寇。

sì yuè bān shī
四月，班师。

wǔ yuè lì bīng fú zòu shè píng hé xiàn zhì yú hé tóu yí xiǎo xī xún jiǎn sī yú
五月，立兵符，奏设平和县治于河头，移小溪巡简司于

fāng tóu
枋头。

liù yuè qǐng shū tōng yán fǎ
六月，请疏通盐法。

jiǔ yuè gǎi tí dù nán gàn tīng zhāngděngchù jūn wù qīn gěi qí pái
九月，改提督南、赣、汀、漳等处军务，钦给旗牌，

dé biàn yí xíng shì xiān shì xiānshēng shēnmíngshǎng fá shū yǐ qí pái pián yí wéi
得便宜行事。先是，先生《申明赏罚疏》，以旗牌便宜为

qǐng yǒuxiào qí yū zhě dú wángōngqióngyuē chāotíng cǐ děngquánbǐng bù yǔ cǐ
请。有笑其迂者。独王公琼曰：“朝廷此等权柄，不与此

děng rén yòujiāng yǔ shuí fù shū dé zhǐ xī cóng zhī jiāng xī zhènshǒu tài jiàn
等人，又将与谁？”复疏，得旨，悉从之。江西镇守太监

bì zhēnmóu yú jìn qǐngjiān qí jūn qióngzòu yǐ wéibīng fǎ zuì jì yáo zhì ruò shǐ
毕真谋于近倖，请监其军。琼奏以为兵法最忌遥制，若使

nán gàn yòngbīng bì dài móu yú shěngchéng zhènshǒu bài yǐ wéi shěngchéng yǒu jǐng
南、赣用兵必待谋于省城，镇守败矣。惟省城有警，

zé tīng nán gàn cè yīng kě yě zhēnmóu nǎi qīn yǐ píngzhāng kòu gōng shēngfèng yī
则听南、赣策应可也。真谋乃寝。以平漳寇功，升俸一

jí shǎng yín èr shí liǎng wén qǐ sì duān
级，赏银二十两，文绮四端。

shí yuè píng héng shuǐ tǒng gāng zhū kòu zéi shǒu xiè zhì shān jiù qín xiānshēng wèn
十月，平横水、桶冈诸寇，贼首谢志珊就擒。先生问

zhī yuē rǔ hé dé dǎng lèi zhī zhòng ruò cǐ zhì shān yuē yì bù róng yì píng
之曰：“汝何得党类之众若此？”志珊曰：“亦不容易。平

shēngjiàn shì shàng hǎo hàn duàn bù fàngguò bì duō fāng gōu zhì zhī huò fù qí nán huò
生见世上好汉，断不放过，必多方钩致之。或赴其难，或

zhōu qí jí huòchēng qí jiǔ sè shì hào dài qí huái dé yǔ zhī móu wú bù yīng yǐ
周其急，或逞其酒色嗜好，待其怀德，与之谋，无不应矣。”

xiānshēng gù wèi mén rén yuē wú chái qiú yǒu zhī qiè yì dāng rú shì
先生顾谓门人曰：“吾侪求友之切，亦当如是。”

shí èr yuè bān shī zòu shè chóng yì xiàn zhì yú héngshuǐ zēng chá liáo ài shàng
十二月，班师。奏设崇义县治于横水，增茶寮隘，上

bǎo qiānchǎng chánglóng sān xún jiǎn sī
堡、铅厂、长龙三巡简司。

nián
1518年

shí sān nián wù yín xiānshēng sì shí qī suì
十三年戊寅，先生四十七岁。

sān yuè píng dà mào tóu zhū kòu
三月，平大帽、浏头诸寇。

sì yuè bān shī jǔ jiǔ yǐ chóu zhū mén rén yuē gǎn zhū jūn zhù wǒ yǐ cǐ
四月，班师。举酒以酬诸门人曰：“感诸君助我，以此

xiāngbào mén rén gè jù rán wèn gù xiānshēng yuē shǐ wú dēngtáng shǎng fá jūn
相报。”门人各瞿然问故。先生曰：“始吾登堂，赏罚军

shì chángkǒng wù yǒu kuì zhū jūn bù gǎn bú shèn jí tuì duì zhū jūn shàng jué qián
事，尝恐误，有愧诸君，不敢不慎。及退对诸君，尚觉前

zhī shǎng fá yǒu wèi qiàn yě zhí zhì dēngtáng xíng shì yǔ zhū jūn xiāng duì shí cǐ xīn qià
之赏罚有未慊也。直至登堂行事，与诸君相对时，此心恰

qià rú yì shǐ ān cǐ gù zhū jūn zhī suǒ yǐ zhù wǒ yǐ
恰如一始安。此固诸君之所以助我矣。

wǔ yuè zòu shè hé píngxiàn zhì yú hé píngdòng gǎi hé píngxún jiǎn sī yú lì tóu
五月，奏设和平县治于和平洞，改和平巡简司于浏头。

liù yuè yǐ pínghéngshuǐ tǒnggāngōng shēngyòu fù dōu yù shǐ yīn yì zǐ jīn
六月，以平横水、桶冈功，升右副都御史，荫一子锦

yī wèi shì xí bǎi
衣卫世袭百。

qī yuè kè gǔ běn dà xué kè zhū zǐ wǎnniándìng lùn
七月，刻古本《大学》刻《朱子晚年定论》。

shí yī yuè zài qǐng shū tōng yán fǎ
十一月，再请疏通盐法。

nián
1519年

shí sì nián jǐ mǎo xiānshēng sì shí bā suì
十四年己卯，先生四十八岁。

zhèng yuè yǐ píng sān lì gōng yīn yì zǐ jīn yī wèi shì xí fù qiān hù
正月，以平三淝功，荫一子锦衣卫世袭副千户。

liù yuè fèng chī kān chù fú jiàn pàn jūn chū jiǔ rì fā gàn zhōu shí wǔ rì
六月，奉敕勘处福建叛军。初九日，发赣州。十五日，

zhì fēng chéng wén níng wáng chén háo fǎn qū hái jí ān qǐ yì shī háo qiān bīng zhuī xiān
至丰城，闻宁王宸濠反，趋还吉安，起义师。濠遣兵追先

shēng xiānshēng yǐ jì dé tuō shí jiǔ zhì jí ān shàng shū gào biàn lǜ zéi dǎng
生，先生以计得脱。十九，至吉安，上疏告变。虑贼党

shùn liú kuī jiàn yè fàn jīng shī liǎng dōu cāng cù wú bèi sī yǐ jì yí háo shǐ chí liú
顺流窥建业，犯京师，两都仓卒无备，思以计治濠，使迟留

xún yuè bù chū nǎi wàn quán yú shì wéi liǎng guǎng jūn mén jī mì huǒ pái wéi wéi yíng
旬月不出，乃万全。于是伪为两广军门机密火牌，伪为迎

jiē jīng biān guān jūn gōng wén wéi wéi lǐ shì shí liú yǎng zhèng nèi yìng shū wéi wéi mǐn niàn
接京边官军公文，伪为李士实、刘养正内应书，伪为闵念

sì líng shí yī tóu xiáng zhuàng lìng léi jì lóng guāng xiān hòu shè fǎ gù wén yú háo
四、凌十一投降状，令雷济、龙光先后设法，故闻于濠。

háo nǎi yí jù yóu yù qí xiáng jù fǎn jiān yí shì zhōng èr shí yì rì zài shàng
濠乃疑惧犹豫，其详具《反间遗事》中。二十一日，再上

shū gào biàn yǐ pàn dǎng fāng chì kǒng qián shū bù dé dá yě tóng rì yòu shū qǐ xǐng
疏告变，以叛党方炽，恐前疏不得达也。同日，又疏乞省

zàng
葬。

qī yuè chū wǔ rì shū shàng chén háo bàng shàn xí bǎng shí sān rì lǜ wǔ wén dìng
七月初五日，疏上宸濠谤讪檄榜。十三日，率伍文定

děng yì shī fā jí ān shí wǔ rì dà huì yú zhāng shù qiǎn fèng xīn xiàn zhī xiàn liú shǒu
等义师发吉安。十五日，大会于樟树，遣奉新县知县刘守

xù xí pò háo fú bīng yú xīn jiù fén chǎng shí jiǔ rì fā shì chà èr shí rì
绪，袭破濠伏兵于新旧坟厂。十九日，发市汉。二十日，

bá nán chāng èr shí sì rì yǔ zéi zhàn yú pó yáng hú zhī huáng jiā dù èr shí wǔ rì
拔南昌。二十四日，与贼战于鄱阳湖之黄家渡。二十五日，

zhàn yú bā zì nǎo èr shí liù rì huò háo yú qiáo shě jiāng xī píng ér cháo tíng bù
战于八字脑。二十六日，获濠于樵舍，江西平，而朝廷不

zhī yě
知也。

dāng shì shí shǐ yǐ nán jīng dōu yù shǐ lǐ kè sì fēi zhāng gào jí jí tíng chén huì
当是时，始以南京都御史李克嗣飞章告急，集廷臣会

yì tíng chén yóu guān wàng bù gǎn chì yán háo fǎn dú bīng bù shàng shū wáng qióng yuē
议。廷臣犹观望，不敢斥言濠反，独兵部尚书王琼曰：

shù zǐ sù xíng bù yì jīn cāng cù jǔ luàn bù zú lǜ wáng shǒu rén jù shàng yóu niè
“竖子素行不义，今仓卒举乱，不足虑。王守仁据上游蹊

zhī chéng qín bì yǐ dàn gù shì bù dé bù mìng jiāng nǎi shū qǐng xià zhào xuē háo
之，成擒必矣。”但故事不得不命将，乃疏请下诏，削濠

shǔ jí zhèng zéi míng qǐng mìng jiāng chū shī qū nán dōu mìng nán hé bó fāng shòu xiáng
属籍，正贼名，请命将出师，趋南都，命南和伯方寿祥

fáng jiāng dōu yù shǐ yú jiàn lǜ bīng yì nán dōu wáng shǒu rén lǜ nán gàn bīng yóu lín
防江，都御史俞谏率兵翊南都，王守仁率南、赣兵由临、

jí dōu yù shǐ qín jīn lǜ hú bīng yóu jīng ruì huì nán chāng lǐ kè sì zhèn zhèn jiāng
吉，都御史秦金率湖兵由荆、瑞会南昌，李克嗣镇镇江，

xǔ tíng guāng zhèn zhè jiāng cóng lán zhèn yí zhēn è zéi chōng chuán xī jiāng xī zhū lù
许廷光镇浙江，丛兰镇仪真，遏贼冲。传檄江西诸路，

dàn néng chàng yì lǚ qín fǎn zhě fēng hóu shí qún xiǎo dǎo shàng qīn zhēng yǒu zhǐ bú
但能倡义旅，擒反者封侯。时群小导上亲征，有旨：“不

bì mìng jiāng zhèndāng qīn shuài liù shī fèng tiān zhēng tǎo jiǎ wēi wǔ dà jiāng jūn zhèn
必命将，朕当亲率六师，奉天征讨。”假威武大将军、镇

guó gōng xíng shì mìng tài jiàn zhāng yǒng zhāng zhōng ān biān bó xǔ tài dū dū liú huī
国公行事。命太监张永、张忠，安边伯许泰，都督刘晖

lǜ jīng biān guān jūn wàn yú yǐ cóng gěi shì zhōng zhù xù yù shǐ zhāng lún suí jūn jì gōng
率京边官军万余以从。给事中祝续、御史张纶随军纪功。

bā yuè shí liù rì shàng shū jiàn zhǐ qīn zhēng shì rì zài qǐ xǐng zàng
八月十六日，上疏谏止亲征，是日再乞省葬。

jiǔ yuè shí yī rì fā nán chāng xiàn fú rù jīng shī shí zhōng tài děng xù shàng
九月十一日，发南昌，献俘入京师。时忠、泰等誅上

shǐ rén yǐ wēi wǔ dà jiāng jūn pái qǔ nì háo fàng hái hú zhōng qí shàng qīn yǔ zhī zhàn
使人以威武大将军牌，取逆濠放还湖中，俟上亲与之战，

ér hòu huò zhī yǐ wéi gōng jí xiān shēng xíng zhì guǎng xìn zhōng tài yòu shǐ rén yāo hái
而后获之以为功。及先生行至广信，忠、泰又使人邀还

jiāng xī xiān shēng bù tīng chéng yè guò yù shān cǎo píng yì shì zhāng yǒng hòu yú háng
江西。先生不听，乘夜过玉山草坪驿。适张永候于杭，

xiān shēng jiàn yǒng wèi yuē jiāng xī zhī mín jiǔ zāo háo dú jì jīng dà luàn jì yǐ
先生见永，谓曰：“江西之民，久遭濠毒，既经大乱，继以

hàn zāi yòu jiā yǐ jīng biān guān jūn gōng yìng kùn kǔ bù zhī bì táo jù shān gǔ wéi luàn
旱灾，又加以京边官军供应，困苦不支，必逃聚山谷为乱。

xī zhù háo shàng xié cóng ěr jīn wéi qióng pò suǒ jī jiān dǎng qún qǐ tiān xià jiāng chéng
昔助濠，尚胁从耳，今为穷迫所激，奸党群起，天下将成

tǔ bēng zhī shì gōng sù wěi xīn cháo tíng dé wú niàn yē yǒng yuē rán wú zhī cǐ
土崩之势。公素委心朝廷，得无念耶？”永曰：“然！吾之此

chū wéi qún xiǎo zài cè yù diào hù zuǒ yòu yǐ mò fǔ shèng gōng fēi wéi yǎn gōng lái
出，为群小在侧，欲调护左右，以默辅圣躬，非为掩功来

yě dàn huáng shàng tiān xìng shùn qí yì yóu kě wǎn huí wàn yī ruò nì zhī tú jī qún
也。但皇上天性，顺其意犹可挽回万一，若逆之，徒激群

xiǎo zhī nù wú jiù yú tiān xià zhī dà jì yǐ xiān shēng xìn qí wú tā yǐ háo fù zhī
小之怒，无救于天下之大计矣。”先生信其无他，以濠付之，

ér chēng bìng jū xī hú jìng cí sì
而称病居西湖净慈寺。

shí yī yuè fǎn nán chāng yǐ fèng chì xún fǔ jiāng xī yě shí zhōng tài děng zài jiāng
十一月返南昌，以奉敕巡抚江西也。时忠、泰等在江

xī bǎi jì sōu luó xù lún yòu wàng fēng fù huì sì wéi fēi yǔ xiān shēng jì hái
西百计搜罗，续、纶又望风附会，肆为飞语。先生既还，

běi jūn sì zuò màn mà huò gù chōng dǎo qǐ xìn xiān shēng yì bù wéi dòng yù dài yǐ lǐ
北军肆坐慢骂，或故冲导起衅。先生一不为动，愈待以礼，

mì lìng jū rén yí jiā yú xiāng ér yǐ lǎo léi yīng mén jiāng kǎo shǎng běi jūn zhōng tài
密令居人移家于乡，而以老羸应门。将犒赏北军，忠、泰

yù jìn qí rén lìng wù shòu xiān shēng chuán shì nèi wài yù běi jūn lí jiā kǔ chǔ jū
预禁其人，令勿受。先生传示内外，谕北军离家苦楚，居

mín dāng dùn zhǔ kè zhī lǐ měi chū yù běi jūn sàng bì tíng chē yàn wèi hòu yǔ zhī chèn
民当敦主客之礼。每出，遇北军丧，必停车唁慰，厚与之赙，

jiē tàn nǎi qù jiǔ zhī běi jūn xián gǎn huì dōng zhì jié xiān shēng lìng chéng shì shè jiǔ
嗟叹乃去。久之，北军咸感。会冬至节，先生令城市设酒

fǔ yǐ diàn sǐ yú luàn zhě kū shēng zhòu yè bù jué běi jūn wén zhī wú bù sī jiā qì
脯以奠死于乱者，哭声昼夜不绝。北军闻之，无不思家泣

xià zhōng tài yù yǔ xiān shēng jiào shè yì xiān shēng bù néng yǒu yǐ qū zhī xiān
下。忠、泰欲与先生较射，意先生不能，有以屈之。先

shēngmiǎnyīng sān fā sān zhōng běi jūn zài bàng hōng rán jǔ shǒu zé zé zhōng tài
生勉应，三发三中，北军在傍哄然，举手啧啧。忠、泰

dà jù yuē wǒ jūn jiē fù wángdōu yē nǎi bān shī hái nán dōu
大惧，曰：“我军皆附王都耶。”乃班师，还南都。

shì nián shí èr yuè èr shí liù rì shàng zhì nán dōu
是年十二月二十六日，上至南都。

nián
1520年

shí wǔ niángēngchén xiānshēng sì shí jiǔ suì
十五年庚辰，先生四十九岁。

shàng zài nán dōu zhōng tài jì hàn xiānshēng měi jiǎo zhǐ zhào xiānshēng ér xiān
上在南都。忠、泰既憾先生，每矫旨召先生，而先

shēng bù fù nǎi mì yú zèn shàng yún wángshǒu rén bì fǎn shàngwèn yǐ hé wéi
生不赴。乃密于潜上云：“王守仁必反。”上问：“以何为

yàn duì yuē shì zhào zhī bì bù lái
验？”对曰：“试召之，必不来！”

zhèng yuè yǒu zhào zhào xiānshēng zhāng yǒng shǐ mù shì qián bǐng zhōng mì yǐ bào xiān
正月有诏召先生，张永使幕士钱秉忠密以报。先

shēng wén mìng qū zhì zhōng tài fù jù zhī yú wú hú xiānshēng rù jiǔ huá shān yàn
生闻命趋至，忠、泰复拒之于芜湖。先生入九华山，宴

zuò cǎo ān zhōng shàng yīn qiǎn rén chān zhī yuē wángshǒu rén xué dào rén yě ān dé
坐草庵中。上阴遣人觇之，曰：“王守仁学道人也，安得

fǎn mìng hái jiāng xī guò kāi xiān sì kè shí yú dú shū tái yuē zhèng dé jǐ mǎo
反？”命还江西。过开先寺，刻石于读书台曰：“正德己卯

liù yuè shí sì yǐ hài níng fān háo yǐ nán chāng pàn chēng bīng xiàng quē pò nán kāng
六月十四乙亥，宁藩濠以南昌叛，称兵向阙，破南康、

jiǔ jiāng gōng ān qīng yuǎn jìn zhèndòng qī yuè shí sān xīn hài chén shǒu rén yǐ bié jùn
九江，攻安庆，远近震动。七月十三辛亥，臣守仁以别郡

zhī bīng fù nánchāng chénháo qín yú dǎng xī dìng dāng cǐ shí tiān zǐ wénbiàn hè nù
之兵复南昌，宸濠擒余党悉定。当此时，天子闻变赫怒，

qīn tǒng liù shī lín tǎo suí fú chénháo yǐ guī yú hè huáng wēi shén wǔ bù shā rú
亲统六师临讨，遂俘宸濠以归。于赫皇威，神武不杀。如

tíng zhī zhèn mí jī ér zhé shén qì yǒu guī shú gǎn kuī qiè tiān jiàn yú chénháo shì
霆之震，靡击而折。神器有归，孰敢窥窃？天鉴于宸濠，式

zhāohuáng líng jiā jìng wǒ bāngguó gài shì zōnglóng fēi zhī zhàozhēng yú cǐ yǐ qǐ xiān
昭皇灵，嘉靖我邦国。”盖世宗龙飞之兆征于此矣，岂先

shēngnéngqián zhī hū
生能前知乎？

èr yuè guānbīng rú jiǔ jiāng
二月，观兵如九江。

sān yuè yòu shū qǐ xǐngzàng
三月，又疏乞省葬。

wǔ yuè jiāng xī dà shuǐ shū zì hé
五月，江西大水，疏自劾。

liù yuè rú gān dà yuè shì cù jiàozhàn fǎ jiāng bīn qiǎn rén lái chān rén jiē
六月，如赣。大阅士卒，教战法。江彬遣人来觐，人皆

wéi xiānshēng jù xiānshēngzuò jiū jiū yín jiě zhī yuē dōng jiā lǎo wēngfáng hǔ huàn
为先生惧。先生作《啾啾吟》解之曰：“东家老翁防虎患，

hǔ yè rù shì xián qí tóu xī jiā ér tóng bù shí hǔ zhí gǎn qū hǔ rú qū niú mén
虎夜入室衔其头。西家儿童不识虎，执杆驱虎如驱牛。”门

rén chén jiǔ chuānděng fù yǐ wéi yōu xiānshēng yuē wú xī zài shěngchéng chù quán shù qiāng
人陈九川等复以为忧。先生曰“吾昔在省城，处权竖枪

fēng jiàn máng jiān wú xīn tiē rán jīn gōngděng hé duō lǜ yě yǒu yán wàn ān duō wǔ shì
锋剑芒间，吾心帖然。今公等何多虑也？”有言万安多武士，

mìng cān suí wǎng lù zhī yù yuē dàn duō bì lì bú wèn wǔ yì dé sān bǎi rén
命参随往录之。谕曰：“但多臂力，不问武艺。”得三百人。

lóngguāngwèn chénháo jì píng lù cǐ hé wéi xiānshēngxiào yuē jiāo zhǐ yǒu nèi
龙光问：“宸濠既平，录此何为？”先生笑曰：“交趾有内

nán chū qí bù yì dǎo zhī yì yì jī huì yě gài shì shí shàng zài nán dōu chénháo
难，出其不意捣之，亦一机会也。”盖是时上在南都，宸濠

shàng wèi fú fǎ ér bīn móu pǒ cè gù yǒu niú shǒu yè jīng zhī shì zhǐ wèi xiānshēng
尚未伏法，而彬谋叵测，故有牛首夜惊之事，只畏先生，

bù gǎndòng ěr xiānshēng zhī suǒ yǐ guānbīng jiǔ jiāng xiào shì gànzhōu lù wàn ān wǔ lì
不敢动耳。先生之所以观兵九江，校士赣州，录万安武力

zhě qí yì zhǐ jiē yǐ cǐ gù nán wéi zhòng rén dào yǐ
者，其意旨皆以此，固难为众人道矣。

qī yuè chóngshàng jiāng xī jié yīn shū shí qúndǎng yù zì xiàn fú xí gōng
七月，重上《江西捷音疏》。时群党欲自献俘袭功。

zhāngyǒngyuē bù kě xī wǒ děng wèi chū jīng shí chénháo yǐ qín wángdōutángxiàn
张永曰：“不可，昔我等未出京时，宸濠已擒，王都堂献

fú běi shàng guò yù shān dù qiántáng jīng rén ěr mù bù kě jiǎ yě yú shì yǐ
俘北上，过玉山，渡钱塘，经人耳目，不可假也。”于是以

dà jiāng jūn jūn tiē lìng xiānshēngzhòngshàng jié yīn xiānshēng nǎi jié lüè qiánzòu rù zhū
大将军钧帖，令先生重上捷音。先生乃节略前奏，入诸

rén míng yú shū nèi zài shàng zhī
人名于疏内，再上之。

bā yuè zī bù yuàn xuě lǐ jì yuánhēngyuānzhuàng
八月，咨部院雪理冀元亨冤状。

rùn bā yuè chū bā rì shàng zài nán jīng shòu fú shí èr rì shàng zì nán jīng xuán
闰八月初八日，上在南京受俘。十二日，上自南京旋

bì huò tāo yuē shì yì yě zuì rén yǐ zhí yóudòngzhòngchū shī dì fāng yǐ níng
跸。霍韬曰：“是役也，罪人已执，犹动众出师。地方已宁，

nǎi shā mín zòu jié wù xiāncháo yú guò jǔ yáo guó shì yú jiāng wēi gài zhōng tài zhī
乃杀民奏捷，误先朝于过举，摇国是于将危。盖忠、泰之

rǎngōng zéi yì jué zuì tāo tiān ér xù lún zhī guǐ suí bài lèi qí dǎng è bù cái
攘功贼义，厥罪滔天，而续、纶之诡随败类，其党恶不才，

yì shèn yǐ
亦甚矣。”

jiǔ yuè zì gànzhōu hái nánchāng shí tài zhōuwáng yín fú gǔ guān fú zhí mù jiǎn
九月，自赣州还南昌。时泰州王银服古冠服，执木简，

yǐ èr shī lái jiàn xiānshēng xiānshēng yì qí rén jiàng jiē yán zhī shàng zuò wèn
以二诗来见先生。先生异其人，降阶，延之上坐。问：

hé guān yuē yǒu yú shì guān wèn hé fú yuē lǎo lái zǐ fú
“何冠？”曰：“有虞氏冠。”问：“何服？”曰：“老莱子服”。

wèn xué lǎo lái zǐ hū yuē rán yuē jiāng zhǐ xué fú qí fú yì xué
问：“学老莱子乎？”曰：“然。”曰：“将止学服其服，抑学

qí shàngtáng zhà diē yě yín xīn dòng zuò jiàn cè jí lùn gé wù zhì zhī zhī zhǐ yán
其上堂诈跌也？”银心动，坐渐侧，及论格物致知之旨，言

xià huò rán míng rì yì fú zhí dì zǐ lǐ
下豁然。明日，易服执弟子礼。

shí èr yuè chū sān rì shàng zài tōngzhōu cì chénháo sǐ chū bā rì shàng huán
十二月初三日，上在通州赐宸濠死。初八日，上还

jīng
京。

nián
1521年

shí liù nián xīn sì xiānshēng wǔ shí suì
十六年辛巳，先生五十岁。

sān yuè shí sì rì shàngbēng yú bào fáng
三月十四日，上崩于豹房。

sì yuè shì zōngdēng jí
四月，世宗登极。

bā yuè zhàoxiānshēng chí yì lái jīng èr shí rì fā nánchāng fǔ chén jǔ zhī
八月，召先生驰驿来京。二十日，发南昌，辅臣沮之，

shēng nán jīng bīng bù shàng shū cān zàn jī wù xiānshēng xíng zhì qiántáng shàng shū réng
升南京兵部尚书，参赞机务。先生行至钱塘，上疏，仍

qǐ biàndào xǐng zàng guī yuè
乞便道省葬归越。

shí èr yuè zhì fēng xīn jiàn bó zhào zhì rì shì lóngshāngōng dàn chén xiānshēng
十二月，制封新建伯，诏至日，适龙山公诞辰，先生

pěngshāng wéi shòu gōng cù rán yuē xiàngníng háo zhī biàn jiē yǐ rǔ wéi sǐ yǐ ér
捧觞为寿。公蹙然曰：“向宁濠之变，皆以汝为死矣，而

bù sǐ jiē yǐ shì nán píng yǐ ér cù píng chángòu péngxīng huò jī sì fā qián
不死。皆以事难平矣，而卒平。谗构朋兴，祸机四发，前

hòu èr nián jí hū jǐ bù miǎn yǐ tiān kāi rì yuè xiǎnzhōng suí liáng fù zǐ làn mào
后二年，岌乎几不免矣。天开日月，显忠遂良，父子滥冒

fēngshǎng qióngguāngāo jué fù xiāng jiàn yú yì shì qǐ fēi xìng yú rán shèng zhě shuāi
封赏，穹官高爵，复相见于一室，岂非幸欤？然盛者衰

zhī shǐ fú zhě huò zhī jī suī kě xìng yì kě jù yě xiānshēng xǐ jué ér guì yuē
之始，福者祸之基，虽可幸，亦可惧也。”先生洗爵而跪曰

dà rén zhī jiào ér suǒ rì yè qiè xīn zhě yě
“大人之教，儿所日夜切心者也。”

nián
1522年

jiā jìngyuán nián rén wǔ xiānshēng wǔ shí yì suì
嘉靖元年壬午，先生五十一岁。

zhèng yuè chū shí rì shū cí fēng jué bù yǔn
正月初十日，疏辞封爵，不允。

èr yuè lóngshāngōng zú xiānshēng kū yǒng jǐ jué jiè jiā rén zhāi shí bǎi rì
二月，龙山公卒，先生哭踊几绝，戒家人斋食百日。

wèi jǐ yòu lìng dì zhī bèi shāo jìn gàn ròu yuē zhū zǐ huànyǎng xí jiǔ qiáng qí bù
未几，又令弟侄辈稍进干肉，曰：“诸子恭养习久，强其不

néng shì zì qí zuò wěi yě bù rú shāokuān zhī shǐ gè qiú zì jìn kě yǐ xiānshēng
能，是恣其作伪也。不如稍宽之，使各求自尽可矣。”先生

jiǔ kū zàn chuò yǒudiào kè zhì shì zhě yún yí kū xiānshēngyuē kū fā yú xīn
久哭暂辍，有吊客至，侍者云宜哭。先生曰：“哭发于心，

ruò yǐ kè zhì ér shǐ kū zé yǐ kè tuì ér bù kū yǐ shì rén shì qíng xíng zhà yǐ jiǔ
若以客至而始哭，则以客退而不哭矣。世人饰情行诈已久，

gù yú fù mǔ yì rán
故于父母亦然。”

qī yuè zài shū cí fēng jué bù bào shí yù shǐ chéng qǐ chōng jǐ shì zhōng
七月，再疏辞封爵，不报。时御史程启充、给事中

máo wáng chéng zǎi xiàng yì chàng wéi yì shuō hé xiānshēng mén rén xíng bù zhǔ shì lù chéng
毛王承宰相意，倡为异说劾先生，门人刑部主事陆澄

shàng shū wéi liù biàn yǐ zhé zhī xiānshēng wén ér zhǐ zhī
上疏，为六辩以折之，先生闻而止之。

jiǔ yuè zàng lóng shān gōng yú shí quán shān
九月，葬龙山公于石泉山。

nián
1523年

èr nián guǐ wèi xiānshēng wǔ shí èr suì
二年癸未，先生五十二岁。

èr yuè nán gōng cè shì yǐ xīn xué wéi wèn yīn pì xiānshēng mén rén xú shān bù
二月，南宫策士以心学为问，阴辟先生。门人徐珊不

dá ér chū mén rén qián dé hóng xià dì guī jiàn xiānshēng xiānshēng xǐ ér jiē zhī yuē
答而出。门人钱德洪下第归，见先生，先生喜而接之，曰：

shèng xué cóng zī dà míng yǐ dé hóng yuē shí shì rú cǐ cǐ xué hé yóu dé míng
“圣学从兹大明矣。”德洪曰：“时事如此，此学何由得明？”

xiānshēngyuē wú xué wù dé biàn yǔ tiān xià jīn huì shì lù chū suī qióngxiāngshēn gǔ
先生曰“吾学恶得遍语天下，今会试录出，虽穷乡深谷，

wú bú jiàn yǐ wú xué jì fēi tiān xià bì yǒu qǐ ér qiú zhēn shì zhě
无不见矣。吾学既非，天下必有起而求真是者。”

jiǔ yuè gǎi zànglóngshāngōng yú tiān zhù fēng zhèng tài fū rén yú xú shān yīn shí
九月，改葬龙山公于天柱峰，郑太夫人于徐山。因石

quányǒushuǐhuàn yě
泉有水患也。

shí yī yuè yǔ zhāngyuánchōng lùn èr shì zhī xué yuánchōngyuē èr shì zuò yòng
十一月，与张元冲论二氏之学。元冲曰：“二氏作用，

yì yǒugōng yú wú rú zhě bù zhī yì dāngjiān qǔ fǒu xiānshēngyuē shuōjiān qǔ biàn
亦有功于吾儒者，不知亦当兼取否？”先生曰：“说兼取便

bù shì le shèng rén jìn xìng zhì mìng hé wù bù jù hé dài jiān qǔ èr shì zhī xué jiē
不是了。圣人尽性至命，何物不具，何待兼取？二氏之学皆

wǒ zhī xué jí wú jìn xìng zhì mìngzhòng wányǎng cǐ shēn wèi zhī xiān bù rǎn shì lěi wèi
我之学，即吾尽性至命中，完养此身谓之仙，不染世累谓

zhī fó hòu shì rú zhě bú jiàn shèng xué zhī quán gù yǔ èr shì chéng èr jiàn ěr pì zhī
之佛。后世儒者不见圣学之全，故与二氏成二见耳。辟之

tīngtáng sān jiān gòng wéi yì shì rú zhě jiàn fó shì zé gē zuǒ biān yì jiān yǔ zhī jiàn lǎo
厅堂三间，共为一室，儒者见佛氏则割左边一间与之，见老

shì zé gē yòu biān yì jiān yǔ zhī ér jǐ zé zì chǔ yú zhōngjiān jiē jǔ yì ér fèi bǎi
氏则割右边一间与之，而已则自处于中间，皆举一而废百

yě
也。”

nián
1524年

sān nián jiǎ shēn xiānshēng wǔ shí sān suì
三年甲申，先生五十三岁。

zhèngyuè yuè jùn shǒunán dà jí jiàn xiānshēng zì chén qí lín zhèngduōguò wèn
正月，越郡守南大吉见先生，自陈其临政多过。问

xiānshēng hé wú yì yán jiào wǒ xiānshēngyuē wú yǐ yán zhī jiǔ yǐ dà jí
先生：“何无一言教我？”先生曰：“吾已言之久矣。”大吉

wèi jiě xiānshēngwèn yuē wú bù yán rǔ hé yǐ zhī duì yuē cǐ mǒu zhī liáng
未解。先生问曰：“吾不言，汝何以知？”对曰：“此某之良

zhī yě xiānshēngyuē liáng zhī fēi wǒ cháng yán ér hé dà jí xiào xiè ér qù yuè
知也”先生曰：“良知非我常言而何？”大吉笑谢而去。越

shù rì zài lái qǐngyuē mǒuguò hòushèn huǐ suī jí sī gǎi tú rán bù ruò dé
数日，再来，请曰：“某过后甚悔，虽亟思改图，然不若得

rén yù yán bù fàn wéi jiā xiānshēngyuē rén yán bù rú zì huǐ zhēn qiè yuè shù
人预言，不犯为佳。”先生曰：“人言不如自悔真切。”越数

rì yòu lái qǐng shēnguò kě miǎn xīn guò nài hé xiānshēngyuē xī jìng wèi kāi
日，又来请：“身过可勉，心过奈何？”先生曰：“昔镜未开

míng kě yǐ zànggòu jīn jìng míng yǐ yì chén zhī luò yì nán zhù jiǎo cǐ rù shèng
明，可以藏垢。今镜明矣，一尘之落，亦难住脚，此入圣

zhī jī yě miǎn zhī
之机也勉之。”

bā yuè shí wǔ rì yàn mén rén yú tiānquánqiáo shì yè yuè bái rú zhòu mén
八月十五日，宴门人于天泉桥。是夜，月白如昼。门

rén bǎi yú rén jiǔ hān gè gē shī tóu hú jī gǔ dàngzhōu wéi yuè xiānshēng
人百余人，酒酣，各歌诗、投壶、击鼓、荡舟为乐。先生

jiàn zhūshēngxīng jù tuì ér zuò shī yún kēng rán shě sè chūnfēng lǐ diǎn yě suī kuáng dé
见诸生兴剧，退而作诗云“铿然舍瑟春风里，点也虽狂得

wǒ qíng míng rì zhūshēng rù xiè xiānshēngyuē xī kǒng zǐ zài chén sī lǔ
我情。”明日，诸生入谢。先生曰：“昔孔子在陈，思鲁

zhī kuáng shì yǐ xué zhě méi nì fù guì rú jū rú qiú ér mò zhī xǐng yǒu gāomíng tuō
之狂士，以学者没溺富贵，如拘如囚而莫之省，有高明脱

luò zhě zhī yī qiè sú yuán jiē fēi xìng tǐ rán bù jiā shí jiàn yǐ rù yú jīng wēi zé
落者，知一切俗缘皆非性体，然不加实践，以入于精微，则

jiàn yǒu qīng miè shì gù kuò lüè lún wù zhī bìng suī bǐ shì zhī yōng suǒ zhě bù tóng qí wéi
渐有轻灭世故，阔略伦物之病。虽比世之庸琐者不同，其为

wèi dé yú dào yì yě gù kǒng zǐ sī guī yǐ cái zhī jīn zhū jūn yǐ jiàn cǐ yì zhèng
未得于道，一也。故孔子思归以裁之。今诸君已见此意，正

hǎo jīng yì lì zào yǐ qiú zhì yú dào wú yǐ yì jiàn zì zú ér zhōng zhǐ yú kuáng yě
好精诣力造，以求至于道，无以一见自足，而终止于狂也。”

qián dé hóng dé zhōu wèi liáng zhèng liáng qì dú shū chéng nán yóu yǔ xué
钱德洪、德周，魏良政、良器，读书城南，游禹穴

zhū shèng wàng fǎn qián fù wèn èr wèi yuē dé wú fáng kè yè hū èr wèi dá yuē
诸胜，忘返。钱父问二魏曰：“得无妨课业乎？”二魏答曰：

chù chù jiē jǔ zǐ yè yě duì yuē zhū shuō yì xū lǐ huì fǒu èr wèi yuē
“触处皆举子业也。”对曰：“朱说亦须理会否？”二魏曰：

yǐ wú liáng zhī qiú huì wēng zhī shuō pì zhī dǎ shé dé qī cùn yòu hé yōu bù dé yē
“以吾良知求晦翁之说，譬之打蛇得七寸，又何忧不得耶？”

qián fù yí wèi shì jìn wèn xiān shēng xiān shēng yuē pì zhī zhì jiā xué shèng xián zhě
钱父疑未释，进问先生。先生曰：“譬之治家，学圣贤者，

qí chǎn yè dì zhái fú shí qì wù jiē suǒ zì zhì yù qǐng kè chū suǒ yǒu yǐ
其产业、第宅、服食、器物，皆所自置。欲请客，出所有以

xiǎng zhī kè qù qí wù jù zài hái yǐ zì xiǎng zhōng shēn yòng zhī wú qióng yě
享之。客去，其物具在，还以自享，终身用之无穷也。

xué jǔ yè zhě zhuān yǐ jiǎ dài wéi gōng yǔ qǐng kè zì tīng shì yǐ zhì gōng jù bǎi wù
学举业者，专以假贷为功。与请客，自厅事以至供具百物，

mò bù biàn jiè kè lái suī yì shí fēng yù kě guān kè qù zé jìn yǐ huán rén
莫不遍借。客来，虽一时丰裕可观，客去，则尽以还人，

yì wù fēi suǒ yǒu yě ruò qǐng kè bù zhì zé shí guò qì shuāi jiè dài yì bù bèi zhōng
一物非所有也。若请客不至，则时过气衰，借贷亦不备，终

shēnbēn láo zuò yì jù rén ér yǐ shì qiú wú yì yú dé qiú zài wài yě míngnián
身奔劳，作一霎人而已。是求无益于得，求在外也。”明年

yǐ yǒu wèi liángzhèng fā jiě qián fù wén zhī xiào yuē dǎ shé dé qī cùn yǐ
乙酉，魏良政发解。钱父闻之，笑曰：“打蛇得七寸矣。”

shí dà lǐ yì qǐ huò wū yá xī yuánshān huángzōngxián zōngmíngwènxiānshēng
时大礼议起，霍兀崖、席元山、黄宗贤、宗明问先生，

xiānshēng jiē bù dá
先生皆不答。

nián
1525年

sì nián yǐ yǒu xiānshēng wǔ shí sì suì
四年乙酉，先生五十四岁。

zhèngyuè fū rén zhū shì cù
正月，夫人诸氏卒。

sì yuè cù zàng yú xú shān
四月，祔葬于徐山。

liù yuè xiānshēng fú què lǐ bù shàngshū xí shū tè shū jiàn yuē shēng zài chén
六月，先生服阕。礼部尚书席书特疏荐曰：“生在臣

qiánzhě jiàn yì rén yuē yáng yì qīng shēng zài chén hòu zhě jiàn yì rén yuē wáng shǒu rén
前者见一人，曰杨一清；生在臣后者见一人，曰王守仁。

nián
1526年

wǔ nián bǐng xū xiānshēng wǔ shí wǔ suì
五年丙戌，先生五十五岁。

niè bào yǐ yù shǐ xún àn fú jiàn dù qiántáng lái jiàn xiānshēng shū wèi sī
聂豹以御史巡按福建，渡钱塘，来见先生，书谓：“思、

mèng zhōu chéng wú yì xiāng zāo yú qiān zǎi zhī xià rán bào shì shí shàng yǐ bīn kè
孟、周、程，无意相遭于千载之下。”然豹是时尚以宾客

lǐ jiàn yě hòu liù nián bào chū shǒu sū zhōu xiānshēng yǐ xià shì sì nián yǐ yǔ qián
礼见也。后六年，豹出守苏州，先生以下世四年矣。语钱

dé hóng wáng jī yuē wú xué chéng dé xiānshēng kāi fā jì zài jiàn zhí zhì bù jí
德洪、王畿曰：“吾学诚得先生开发，冀再见执贄，不及

yǐ zī yǐ èr jūn wéi zhèng jù xiāng àn bài xiānshēng chéngmén rén
矣。兹以二君为证。”具香案，拜先生，称门人。

shí èr yuè gēngshēn zhèng yì shēng
十二月庚申，正亿生。

nián
1527年

liù niándīng hài xiānshēng wǔ shí liù suì
六年丁亥，先生五十六岁。

wǔ yuè qǐ zǒng dū liǎngguǎng jiāng xī hú guǎng jūn wù zhēng sī tián
五月，起总督两广、江西、湖广军务，征思、田。

jiǔ yuè fā yuè
九月，发越。

shí yuè guò nán chāng xiān shì xiānshēng zhōu cì guǎng xìn mén rén xú yuē
十月，过南昌。先是，先生舟次广信。门人徐樾。

fāng zì bái lù dòng xué zuò fū zuò ér lái yǒu chán dìng yì dēng zhōu xiānshēng mù ér dé
方自白鹿洞学坐跌坐而来，有禅定意。登舟，先生目而得

zhī lìng jǔ sì yuē bù shì yǐ ér shāobiànqián yǔ yuē bù shì cǐ
之，令举似。曰：“不是。”已而，稍变前语。曰：“不是此

tǐ qǐ yǒu fāng suǒ pì zhī cǐ zhú guāng wú bù zài bù kě yǐ zhú shàng wéi guāng
体，岂有方所？譬之此烛，光无不在，不可以烛上为光。”

yīn zhǐ zhōu zhōng yuē cǐ yì shì guāng cǐ yì shì guāng zhǐ zhōu wài shuǐ miàn yuē
因指舟中曰：“此亦是光，此亦是光。”指舟外水面曰：

cǐ yì shì guāng yuè wéi wéi míng rì zhì nán pǔ bǎi xìng yíng zhě huān hū sāi tú
“此亦是光。”越唯唯。明日，至南浦，百姓迎者欢呼塞途，

zhì bù néng xíng fù lǎo zhēng dǐng yú dì rù dōu sī xiānshēng mìng jiù yè zhě dōng rù
至不能行。父老争顶舆，递入都司。先生命就谒者东入

xī chū yǒu bù shě zhě chū qiě fù rù zì chén zhì wèi shǐ sàn shǐ jǔ yǒu sī cháng
西出，有不舍者，出且复入，自辰至未始散，始举有司常

yí yǒu zhū shēng táng yáo chén zhě sù bù xìn xiānshēng jiǎng xué zhì shì jīng yuē sān
仪。有诸生唐尧臣者，素不信先生讲学，至是惊曰：“三

dài yǐ xià ān dé yǒu cǐ qì xiàng yē míng rì yè wén miào jiǎng dà xué yú
代以下，安得有此气象耶？”明日，谒文庙，讲《大学》于

míng lún táng zhū shēng píng yōng duō bù dé wén yáo chén zhā wéi xiàn chá zhě dé shàng
明伦堂。诸生屏拥，多不得闻。尧臣诈为献茶者，得上

táng bàng tīng dà xǐ zì qīng
堂傍听，大喜自庆。

shí yī yuè zhì wú zhōu shàng xiè ēn suí chén fū jiàn shū
十一月至梧州，上《谢恩遂陈肤见疏》

nián
1528年

qī nián wù zǐ xiānshēng wǔ shí qī suì
七年戊子，先生五十七岁

èr yuè píng sī tián
二月，平思、田。

qī yuè píng bā zhài duàn téng xiá shàng jīng luè sī tián jí bā zhài duàn téng xiá
七月，平八寨、断藤峡。上《经略思田及八寨断藤峡

shì yí
事宜》。

jiǔ yuè yǐ píng sī tiángōng shǎng yín wǔ shí liǎng zhù sī sì xí
九月，以平思、田功，赏银五十两，纒丝四袭。

shí yuè yǐ jí shū qǐng gào bù bào yè hàn mǎ fú bō jiāng jūn miào yú wū mǎn
十月，以疾，疏请告，不报。谒汉马伏波将军庙于乌蛮

tān wǎn rán shǎo shí mèng zhōng suǒ jiàn yě zhì èr shī yú qí bì yè zēng chéng xiān miào
滩，宛然少时梦中所见也，识二诗于其壁。谒增城先庙，

xiān shēng zhī liù shì zǔ gāng yǐ cān yì sǐ miáo nán zhě shì yě
先生之六世祖纲，以参议死苗难者是也。

shí yī yuè bān shī zhì dà yǔ líng xiān shēng jí yǐ jù wèi bù zhèng shǐ wáng dà
十一月班师，至大庾岭，先生疾已剧，谓布政使王大

yòng yuē ěr zhī kǒng míng zhī suǒ yǐ tuō jiāng wéi hū dà yòng suí yōng bīng hù wèi qiě
用曰：“尔知孔明之所以托姜维乎？”大用遂拥兵护卫，且

wéi dùn jiàng shì èr shí wǔ rì zhì nán ān mén rén tuī guān zhōu jī lái jiàn èr shí
为敦匠事。二十五日，至南安，门人推官周积来见。二十

bā rì bó qīng lóng pǔ míng rì zhào jī rù kāi mù shì yuē wú qù yǐ
八日，泊青龙浦。明日，召积入，开目视曰：“吾去矣。”

jī qì xià wèn hé wèi yán xiān shēng wēi shěn yuē cǐ xīn guāng guāng dì gèng yǒu hé
积泣下，问何遗言。先生微哂曰：“此心光光地，更有何

yán yǒu qǐng míng mù ér shì mén rén gàn zhōu bīng bèi zhāng sī cōng yíng rù nán yě yì
言？”有顷，瞑目而逝。门人赣州兵备张思聪迎入南野驿，

mù yù yā liǎn rú lǐ
沐浴褰敛如礼。

shí èr yuè chū sān rì sī cōng yǔ guān shǔ shè jì rù guān míng rì yú chēng dēng
十二月初三日，思聪与官属设祭入棺。明日，舆柩登

zhōu shì mín yuǎn jìn zhē dào kū shēng zhèn dì zhì gàn shì mín yán tú yōng kū rú nán
舟，士民远近遮道，哭声震地。至赣，士民沿途拥哭如南

ān zhì nán chāng mén rén xún àn yù shǐ chǔ liáng cái tí xué fù shǐ zhào yuān qǐng gǎi suì
安。至南昌，门人巡按御史储良才、提学副使赵渊请改岁

xíng shì mín xīn xī kū diàn
行，士民昕夕哭奠

nián
1529年

bā nián jǐ chǒuzhèngyuè sàng fā nánchāng shí lián rì nì fēng zhōu bù néng xíng
八年己丑正月，丧发南昌。时连日逆风，舟不能行。

zhàoyuānzhù yú jiù yuē gōng qǐ wéi nánchāng shì mín liú yē yuèzhōng zǐ dì mén rén lái
赵渊祝于枢曰：“公岂为南昌士民留耶？越中子弟门人来

hòu jiǔ yǐ hū biàn xī fēng liù rì zhí zhì yì yáng
候久矣。”忽变西风。六日直至弋阳。

èr yuè gēng wǔ sàng zhì yuè shí cháo zhōng yǒu yì yì jué yīn zèng shì zhū diǎn jiē
二月庚午，丧至越。时朝中有异议，爵荫赠谥诸典皆

bù xíng fāng xià zhào jìn wěi xué
不行。方下诏禁伪学。

zhān shì huángwǎnshàng shū yuē zhōngchén shì jūn yì bù gǒutóng jūn zǐ lì shēn
詹事黄绾上疏曰：“忠臣事君，义不苟同。君子立身，

dào wú ē bǐ chén xī wéi dōu shì jīn shǎobǎo guì è shí wéi jǔ rén chén qǔ qí dà jié
道无阿比。臣昔为都事，今少保桂萼时为举人，臣取其大节，

yǔ zhī jiāo yǒu jí chén wéi nánjīng dōu chá yuàn jīng lì jiàn dà lǐ bù míng xiāng yǔ lùn
与之交友。及臣为南京都察院经历，见大礼不明，相与论

liè cóng cǐ yǔ è èr shí yú nián shǐ zhōng wú jiàn zuó chén jiàn xīn jiàn bó wáng shǒu rén
列。从此与萼二十余年，始终无间。昨臣荐新建伯王守仁，

kān yǐ fǔ dǎoshèng dé è yǔ shǒu rén bù hé yīn bù wèi rán xiǎo rén chéng jiān gòu xì
堪以辅导圣德，萼与守仁不合，因不谓然。小人乘间构隙，

rán chén zhōng bù yǐ cǐ fèi píng shēng yě dàn chén yú shì jūn zhī yì shī yǒu zhī dào zé
然臣终不以此废平生也。但臣于事君之义，师友之道，则

yǒu bù dé bù míng zhě fū chén zhī suǒ yǐ shēn zhī shǒu rén yǐ qí gōng yǔ xué ěr rán
有不得不明者。夫臣之所以深知守仁，以其功与学耳。然

gōng gāo ér rén jì xué gǔ ér rén bù shí cǐ shǒu rén zhī suǒ yǐ bù róng yú shì yě
功高而人忌，学古而人不识，此守仁之所以不容于世也。

gài shǒu rén zhī dà gōngyǒu sì qí yī chénháo bù guǐ móu fēi yí rì nèi chén rú wèi
盖守仁之大功有四：其一，宸濠不轨，谋非一日。内臣如魏

bīn děng bì xìng rú qiánníng jiāng bīn děng wénchén rú lù wánděng wéi zhī nèi yīng zhèn
彬等，嬖幸如钱宁、江彬等，文臣如陆完等为之内应，镇

shǒu rú bì zhēn liú lǎngděng wéi zhī wài yīng gù dāng shí zhōng wài zhī chén duō huái guān
守如毕真、刘朗等为之外应。故当时中外之臣，多怀观

wàng ruò fēi shǒu rén zhōng yì zì xǔ bú gù chì zú zhī huò shēn rèn tǎo zéi zhī shì
望。若非守仁忠义自许，不顾赤族之祸，身任讨贼之事，

zé tiān xià ān wēi wèi kě zhī yǐ jīn nǎi jiē yǐ wǔ wéndìng zhī gōng shì qīng fā zòng
则天下安危，未可知矣。今乃皆以伍文定之功，是轻发纵

ér zhòng zǒu gǒu yě qí èr dà mào chá liáo lì tóu tǒnggāng zhū zéi zhài shì
而重走狗也。其二，大帽、茶寮、泃头、桶冈诸贼寨，势

lián sì shěng bīng jī lěi suì shǒu rén lín zhèn cì dì dǐ dìng qí sān tiánzhōu
连四省，兵积累岁，守仁临镇，次第底定。其三，田州、

sī ēn gòu xìn yǒunián shì bù dé xī mín bù dé ān gù qǐ shǒu rén yǐ wǎng shǐ
思恩，构衅有年，事不得息，民不得安，故起守仁以往，使

lú wáng zhī tú bēngjiǎo lái jiàng gǎn qì shòuzhàng suí píng yì fāng zhī nán qí sì
卢、王之徒，崩角来降，感泣受杖，遂平一方之难。其四，

zì lái bā zhài wéi liǎngguǎng fù xīn zhī jí qí jiān shǒu shù guān jūn yǔ zéi wéi dǎng mò kě
自来八寨为两广腹心之疾，其间守戍官军与贼为党，莫可

nài hé shǒu rén jiǎ yǒngshùn huí bīng lú wángjiàng cù xí ér jiān zhī yì ruò lā
奈何，守仁假永顺回兵，卢、王降卒，袭而歼之，易若拉

xiǔ fán cǐ shǒu rén zhī gōng jiē chú dà huàn zú yòu yǐ sǐ qín shì ér níng kě mǐn
朽。凡此守仁之功，皆除大患，卒又以死勤事，而宁可泯

miè zhī hū qí xué zhī dà yǒu sān yì yuē zhì liáng zhī zhì zhī chū yú kǒng zǐ ér
灭之乎？其学之大有三：一曰‘致良知’，致知出于孔子，而

liáng zhī chū yú mèng zǐ hé kě yì yě yì yuē qīn mín jí bǎi xìng bù qīn zhī qīn
良知出于孟子，何可异也？一曰‘亲民’，即百姓不亲之亲，

ér fán qīn xián lè lì yǔ mǐntóng qí hào wù ér wéi jì jǔ zhī dào zhě shì yě yì fēi
而凡亲贤乐利，与民同其好恶，而为絜矩之道者是也，亦非

chuàng wéi zhī shuō yě yì yuē zhī xíng hé yī gài yì dà yì suǒ wèi zhī zhì
创为之说也。一曰‘知行合一’，盖亦《大易》所谓‘知至

zhì zhī zhī zhōngzhōng zhī zhǐ yì shì yě shǒu rén fā cǐ yù rén yán xíng xiāng gù
至之，知终终之’。只一事也。守仁发此，欲人言行相顾，

wù shì kōng yán shì shǒu rén zhī xué zhèng jiē kǒng mèng zhī xué ér yōng kě fēi zī zhī
勿事空言。是守仁之学，正接孔孟之学，而庸可非誉之

hū jīn è yǐ cǐ dǐ shǒu rén suí zhì bì xià shī cǐ liáng bì shǐ shǒu rén bù huò zhì jūn
乎？今萼以此诋守仁，遂致陛下失此良弼，使守仁不获致君

yáo shùn shuí zhī guò yǔ gù chén bù gǎn yǐ cǐ wéi è shì yě fū yǐ shǒu rén zhī xué zhī
尧舜，谁之过与？故臣不敢以此为萼是也。夫以守仁之学之

zhèng rú cǐ qí gōng zhī gāo yòu rú cǐ nǎi shǎng diǎn bù jí xuē fá yǒu jiā fèi bāo zhōng
正如此，其功之高又如此，乃赏典不及，削罚有加，废褒忠

zhī jiù ēn chàng wěi xué zhī xīn jìn è zhī suǒ yǐ fǔ míng zhǔ zhě wèi hé rú zāi jīn shǒu rén kè
之旧恩，倡伪学之新禁，萼之所以辅明主者为何如哉？今守仁客

sǐ qī zǐ chán ruò jiā tóng zǎi gǔ gǎo máikōng shān guǐ shén yǒu zhī dāng wéi cè rán
死，妻子孱弱，家童载骨，藁埋空山，鬼神有知，当为恻然，

kuàng yú rén hū kuàng yú shèng rén hū jiǎ shǐ shǒu rén shēng yú yì shì bì xià yóu dāng zhuī chóng
况于人乎？况于圣人乎？假使守仁生于异世，陛下犹当追崇

zhī hé zhì qīn jiàn qí rén ér shī zhī yě chén xī yǔ shǒu rén yǒu èr shí nián yī rì fèn
之，何至亲见其人而失之也？臣昔与守仁友二十年，一日愤

guǎ guò zhī bù néng shǒu rén cóng ér jué zhī hū yǒu shēn xǐng suí shī shì zhī shì chén
寡过之不能，守仁从而觉之，忽有深省，遂师事之。是臣

yú shǒu rén shí fēi gǒu rán xiāng xìn rú shì sù shī yǒu zhě yě chén yú jūn fù zhī qián
于守仁，实非苟然相信，如世俗师友者也。臣于君父之前，

chù shī yǒu zhī jiān jì yǒu suǒ huái bù gǎn bú jìn xī è wéi xiǎo rén suǒ chán chén wéi
处师友之间，既有所怀，不敢不尽。昔萼为小人所谗，臣为

zhī fèn jì ér dé bái chén wéi zhī xǐ gù fēi chén zhī sī yě shǒu rén jīn rì zhī bào
之愤，既而得白，臣为之喜，故非臣之私也。守仁今日之抱

yuān yì yóu è xiàng rì zhī fù qū fú yuàn kuò yì shí zhī rén tè chì suǒ sī yōu
冤，亦犹萼向日之负屈，伏愿扩一识之仁，特敕所司，优

yǐ xù diǎn zèng shì réng yǔ shì xí bìng kāi xué jìn yǐ zhāo shèng dé ruò cǐ shì bù
以恤典赠谥，仍与世袭，并开学禁，以昭圣德。若此事不

míng zé è yǔ chén zhōng bù néng wàng gù chéng gǎn zhí yán rú cǐ suǒ yǐ jìn shì bì
明，则萼与臣终不能忘。故臣敢直言如此，所以尽事陛

xià zhī zhōng qiě yǐ bǔ è zhī guò yě shū rù
下之忠，且以补萼之过也。”疏入，不报。

shí yī yuè zàng xiān shēng yú hóng xī hóng xī qù yuè chéng sān shí lǐ rù lán
十一月，葬先生于洪溪。洪溪去越城三十里，入兰

tíng wǔ lǐ xiān shēng suǒ qīn zé yě xiān shì hòu xī rù huái yǔ zuǒ xī huì chōng
亭五里，先生所亲择也。先是，后溪入怀，与左溪会，冲

niè yòu lù shù zhě xīn xián zhī yè yǒu mèng shén rén fēi páo yù dài lì yú xī shàng yuē
啮右麓，术者心嫌之。夜有梦神人绯袍玉带立于溪上曰：

wú yù hái xī gù dào míng rì léi yǔ dà zuò xī fàn hū cóng nán àn míng táng
“吾欲还溪故道。”明日，雷雨大作，溪泛，忽从南岸明堂，

zhōu kuò shù bǎi chǐ suí dìng xué shí mén rén huì kū zhě qiān yú rén sì fāng lái guān zhě
周阔数百尺，遂定穴。时门人会哭者千余人，四方来观者，

jiē tì qì tàn xī
皆涕泣叹息。

nián
1567年

lóng qīng yuán nián dīng mǎo wǔ yuè zhào zèng xiān shēng wéi xīn jiàn hóu shì wén chéng
隆庆元年丁卯五月，诏赠先生为新建侯，谥“文成”。

nián
1568年

èr nián wù chén liù yuè xiānshēng sì zǐ zhèng yì xí fēng xīn jiàn bó
二年戊辰六月，先生嗣子正亿袭封新建伯。

qǐ yòuyánguān qù quánjiān yǐ zhāngshèng dé shū
2. 乞宥言官去权奸以章圣德疏

bǐng yín nián
丙寅（1506年）

chénwén jūn rén zé chén zhí dà shùn zhī suǒ yǐ shèng yǐ néng
【2.1】“臣闻‘君仁则臣直’”。大舜之所以圣，以能

yǐn è ér yángshàn yě chén ěr zhě qiè jiàn bì xià yǐ nán jīng hù kē jǐ shì zhōng dài xiǎn
隐恶而扬善也。臣迩者窃见陛下以南京户科给事中戴铣

děngshàng yán shí shì tè chī jīn yī wèi chāiguānxiào ná jiě fù jīng chén bù zhī suǒ yán zhī
等上言时事，特敕锦衣卫差官校拿解赴京。臣不知所言之

dāng lǐ yǔ fǒu yì qí jiān bì yǒu chù mào jì huì shànggàn léi tíng zhī nù zhě dàn xǐ
当理与否，意其间必有触冒忌讳，上干雷霆之怒者。但铣

děng zhí jū jiàn sī yǐ yán wéi zé qí yán ér shàn zì yí jiā nà shī xíng rú qí wèi
等职居谏司，以言为责；其言而善，自宜嘉纳施行；如其未

shàn yì yí bāoróng yǐn fù yǐ kāi zhōngdǎng zhī lù nǎi jīn hè rán xià lìng yuǎn shì
善，亦宜包容隐覆，以开忠谏之路。乃今赫然下令，远事

jū qiú zài bì xià zhī xīn bú guòshǎo shì chéngchuàng shǐ qí hòu rì bù gǎnqīngshuài
拘囚，在陛下之心，不过少示惩戒，使其后日不敢轻率

wàngyǒu lùn liè fēi guǒyǒu yì nù jué zhī yě xià mín wú zhī wàngshēng yí jù chén
妄有论列，非果有意怒绝之也。下民无知，妄生疑惧，臣

qiè xī zhī
切惜之！

jīn zài tíng zhī chén mò bù yǐ cǐ jǔ wéi fēi yí rán ér mò gǎn wéi
【2.2】今在廷之臣，莫不以此举为非宜，然而莫敢为

bì xià yán zhě qǐ qí wú yōu guó ài jūn zhī xīn zāi jù bì xià fù yǐ zuì xǐ děng zhě
陛下言者，岂其无忧国爱君之心哉？惧陛下复以罪铣等者

zuì zhī zé fēi wéi wú bǔ yú guó shì ér tú zú yǐ zēng bì xià zhī guò jǔ ěr rán zé
罪之，则非惟无补于国事，而徒足以增陛下之过举耳。然则

zì shì ér hòu suī yǒu shàngguān zōng shè wēi yí bù zhì zhī shì bì xià shú cóng ér wén zhī
自是而后，虽有上关宗社危疑不制之事，陛下孰从而闻之？

bì xià cōng míng chāo jué gǒu niàn jí cǐ níng bù hán xīn kuàng jīn tiān shí dòng hù wàn
陛下聪明超绝，苟念及此，宁不寒心！况今天时冻沍，万

yī chāi qù guān xiào dū shù guò yán xǐ děng zài dào huò zhì shī suǒ suí tiángōu hè shǐ bì xià
一差去官校督束过严，铄等在道或致失所，遂填沟壑，使陛下

yǒu shā jiàn chén zhī míng xīng qún chén fēn fēn zhī yì qí shí bì xià bì jiāng zhuī jiù zuǒ yòu
有杀谏臣之名，兴群臣纷纷之议，其时陛下必将追咎左右

mò yǒu yán zhě zé jì wǎn yǐ fú yuàn bì xià zhuī shōu qián zhǐ shǐ xiǎn děng réng jiù gòng
莫有言者，则既晚矣。伏愿陛下追收前旨，使铄等仍旧供

zhí kuò dà gōng wú wǒ zhī rén míng gǎi guò bù lìn zhī yǒng shèng dé zhāo bù yuǎn ěr
职；扩大公无我之仁，明改过不吝之勇；圣德昭布远迩，

rén mín xū yuè qǐ bù xiū zāi
人民胥悦，岂不休哉！

chényòu wéi jūn zhě yuánshǒu yě chénzhě ěr mù shǒu zú yě bì xià sī ěr
臣又惟君者，元首也；臣者，耳目手足也。陛下思耳

mù zhī bù kě shǐ yōng sè shǒu zú zhī bù kě shǐ wěi bì bì jiāng cè rán ér yǒu suǒ bù
目之不可使壅塞，手足之不可使痿痹，必将恻然而有所不

rěn chénchéng fá xià liáo jiàn yán shí zuì fú dǔ bì xià míng zhǐ yǒu zhèng shì dé shī
忍。臣承乏下僚，僭言实罪。伏睹陛下明旨有“政事得失，

xǔ zhū rén zhí yán wú yǐn zhī tiáo gù gǎn mèi sǐ wéi bì xià yì yán fú wéi fǔ chuí yòu
许诸人直言无隐”之条，故敢昧死为陛下一言。伏惟俯垂宥

chá bú shèng gàn mào zhàn lì zhī zhì
察，不胜干冒战栗之至！

jiào tiáo shì lóng chǎng zhū shēng 3. 教条示龙场诸生

wù chén nián
戊辰（1508年）

zhū shēng xiāng cóng yú cǐ shèn shèng kǒng wú néng wéi zhù yě yǐ sì
【3.1】诸生相从，于此甚盛。恐无能为助也，以四

shì xiāng guī liáo yǐ dá zhū shēng zhī yì yì yuē lì zhì èr yuē qín xué sān yuē gǎi
事相规，聊以答诸生之意：一曰立志；二曰勤学；三曰改

guò sì yuē zé shàn qí shèntīng wú hū
过；四曰责善。其慎听，毋忽！

【3.2】立志

zhì bù lì tiān xià wú kě chéng zhī shì suī bǎi gōng jì yì wèi yǒu bù běn yú
志不立，天下无可成之事，虽百工技艺，未有不本于

zhì zhě jīn xué zhě kuàng fèi huī duò wán suì kài kài shí ér bǎi wú suǒ chéng jiē yóu
志者。今学者旷废隳惰，玩岁愒愒时，而百无所成，皆由

yú zhì zhī wèi lì ěr gù lì zhì ér shèng zé shèng yǐ lì zhì ér xián zé xián yǐ
于志之未立耳。故立志而圣，则圣矣；立志而贤，则贤矣。

zhì bù lì rú wú duò zhī zhōu wú xián zhī mǎ piàodàngbēn yì zhōng yì hé suǒ dǐ
志不立，如无舵之舟，无衔之马，漂荡奔逸，终亦何所底

hū xī rén yǒu yán shǐ wéi shàn ér fù mǔ nù zhī xiōng dì yuàn zhī zōng zú xiāng
乎？昔人有言，使为善，而父母怒之，兄弟怨之，宗族乡

dǎng jiàn wù zhī rú cǐ ér bù wéi shàn kě yě wéi shàn zé fù mǔ ài zhī xiōng dì
党贱恶之，如此而不为善，可也；为善则父母爱之，兄弟

yuè zhī zōng zú xiāng dǎng jìng xìn zhī hé kǔ ér bù wéi shàn wéi jūn zǐ shǐ wéi è
悦之，宗族乡党敬信之，何苦而不为善、为君子？使为恶

ér fù mǔ ài zhī xiōng dì yuè zhī zōng zú xiāng dǎng jìng xìn zhī rú cǐ ér wéi è kě
而父母爱之，兄弟悦之，宗族乡党敬信之，如此而为恶可

yě wéi è zé fù mǔ nù zhī xiōng dì yuàn zhī zōng zú xiāng dǎng jiàn è zhī hé kǔ
也；为恶则父母怒之，兄弟怨之，宗族乡党贱恶之，何苦

ér bì wéi è wéi xiǎo rén zhū shēng niàn cǐ yì kě yǐ zhī suǒ lì zhì yǐ
而必为恶、为小人？”诸生念此，亦可以知所立志矣。

【3.3】^{qín xué}勤学

yǐ lì zhì wéi jūn zǐ zì dāng cóng shì yú xué fán xué zhī bù qín bì qí zhì zhī
已立志为君子，自当从事于学。凡学之不勤，必其志之

shàng wèi dǔ yě cóng wú yóu zhě bù yǐ cōng huì jǐng jié wéi gāo ér yǐ qín què qiān yì
尚未笃也。从吾游者，不以聪慧警捷为高，而以勤确谦抑

wéi shàng zhū shēng shì guān chái bèi zhī zhōng gǒu yǒu xū ér wéi yíng wú ér wéi yǒu
为上。诸生试观侪辈之中，苟有“虚而为盈，无而为有”，

huì jǐ zhī bù néng jì rén zhī yǒu shàn zì jīn zì shì dà yán qī rén zhě shǐ qí rén
讳己之不能，忌人之有善，自矜自是，大言欺人者，使其人

zī bǐng suī shèn chāo mài chái bèi zhī zhōng yǒu fú jí wù zhī zhě hū yǒu fú bǐ jiàn zhī
资禀虽甚超迈，侪辈之中，有弗疾恶之者乎？有弗鄙贱之

zhě hū bǐ gù jiāng yǐ qī rén rén guǒ suí wéi suǒ qī yǒu fú qiè xiào zhī zhě hū gǒu
者乎？彼固将以欺人，人果遂为所欺，有弗窃笑之者乎？苟

yǒu qiān mò zì chí wú néng zì chù dǔ zhì lì xíng qín xué hǎo wèn chēng rén zhī shàn
有谦默自持，无能自处，笃志力行，勤学好问，称人之善，

ér jiù jǐ zhī shī cóng rén zhī zhǎng ér míng jǐ zhī duǎn zhōng xìn lè yì biǎo lǐ
而咎己之失，从人之长，而明己之短，忠信乐易，表里

yí zhì zhě shǐ qí rén zī bǐng suī shèn lǚ dùn chái bèi zhī zhōng yǒu fú chēng mù zhī zhě
一致者，使其人资禀虽甚鲁钝，侪辈之中，有弗称慕之者

hū bǐ gù yǐ wú néng zì chù ér bù qiú shàng rén rén guǒ suí yǐ bǐ wéi wú néng
乎？彼固以无能自处，而不求上人，人果遂以彼为无能，

yǒu fú jìng shàng zhī zhě hū zhū shēng guān cǐ yì kě yǐ zhī suǒ cóng shì yú xué yǐ
有弗敬尚之者乎？诸生观此，亦可以知所从事于学矣。

【3.4】^{gǎi guò}改过

fū guò zhě zì dà xián suǒ bù miǎn rán bù hài qí zú wéi dà xián zhě wéi qí néng
夫过者，自大贤所不免，然不害其卒为大贤者，为其能

gǎi yě gù bù guì yú wú guò ér guì yú néng gǎi guò zhū shēng zì sī píng rì yì
改也。故不贵于无过，而贵于能改过。诸生自思，平日亦

yǒu quē yú lián chǐ zhōng xìn zhī xíng zhě hū yì yǒu báo yú xiào yǒu zhī dào xiàn yú jiǎo zhà
有缺于廉耻忠信之行 者乎？亦有薄于孝友之道，陷于狡诈

tōu kè zhī xí zhě hū zhū shēng dài bú zhì yú cǐ bú xìng huò yǒu zhī jiē qí bù zhī ér
偷刻之习 者乎？诸生殆不至于此。不幸或有之，皆其不知而

wù dǎo sù wú shī yǒu zhī jiǎng xí guī chī yě zhū shēng shì nèi xǐng wàn yì yǒu jìn yú
误蹈，素无师友之讲习规饬也。诸生试内省，万一有近于

shì zhě gù yì bù kě yǐ bù tòng zì huǐ jiù rán yì bú dāng yǐ cǐ zì qiàn suí nǐ yú
是者，固亦不可以不痛自悔咎。然亦不当以此自歉，遂馁于

gǎi guò cóng shàn zhī xīn dàn néng yí dàn tuō rán xǐ dí jiù rǎn suī xī wéi kòu dào jīn
改过从善之心。但能一旦脱然洗涤旧染，虽昔为寇盗，今

rì bù hài wéi jūn zǐ yǐ ruò yuē wú xī yǐ rú cǐ jīn suī gǎi guò ér cóng shàn jiāng rén
日不害为君子矣。若曰吾昔已如此，今虽改过而从善，将人

bù xìn wǒ qiě wú shú yú qiánguò fǎn huái xiū sè níng jǔ ér gān xīn yú wū zhuózhōng
不信我，且无赎于前过，反怀羞涩凝沮，而甘心于污浊终

yān zé wú yì jué wàng ěr yǐ
焉，则吾亦绝望尔矣。

【3.5】^{zé shàn}责善

zé shàn péngyǒu zhī dào rán xū zhōnggào ér shàndào zhī xī qí zhōng ài
责善，朋友之道，然须“忠告而善道之”。悉其忠爱，

zhì qí wǎn qū shǐ bǐ wén zhī ér kě cóng yì zhī ér kě gǎi yǒu suǒ gǎn ér wú suǒ nù
致其婉曲，使彼闻之而可从，绎之而可改，有所感而无所怒，

nǎi wéi shàn ěr ruò xiānbào bái qí guò wù tòng huǐ jí dǐ shǐ wú suǒ róng bǐ jiāng
乃为善耳。若先暴白其过恶，痛毁极底，使无所容，彼将

fā qí kuì chǐ fèn hèn zhī xīn suī yù jiàng yǐ xiāngcóng ér shì yǒu suǒ bù néng shì jī
发其愧耻愤恨之心，虽欲降以相从，而势有所不能，是激

zhī ér shǐ wéi è yǐ gù fán jié rén zhī duǎn gōng fā rén zhī yīn sī yǐ gū zhí zhě
之而使为恶矣。故凡讦人之短，攻发人之阴私，以沽直者，

jiē bù kě yǐ yán zé shàn suī rán wǒ yǐ shì ér shī yú rén bù kě yě rén yǐ shì ér
皆不可以言责善。虽然，我以是而施于人不可也。人以是而

jiā zhū wǒ fán gōng wǒ zhī shī zhě jiē wǒ shī yě ān kě yǐ bù lè shòu ér xīn gǎn zhī
加诸我，凡攻我之失者，皆我师也，安可以不乐受而心感之

hū
乎？

mǒu yú dào wèi yǒu suǒ dé qí xué lǚ mǎng ěr miù wéi zhū shēng xiāngcóng yú cǐ
某于道未有所得，其学卤莽耳。谬为诸生相从于此，

měizhōng yè yǐ sī è qiě wèi miǎn kuàng yú guò hū rén wèi shì shī wú fàn wú yǐn
每终夜以思，恶且未免，况于过乎？人谓“事师无犯无隐”，

ér suí wèi shī wú kě jiàn fēi yě jiàn shī zhī dào zhí bú zhì yú fàn ér wǎn bú zhì
而遂谓师无可谏，非也。谏师之道，直不至于犯，而婉不至

yú yǐn ěr shǐ wú ér shì yě yīn dé yǐ míng qí shì wú ér fēi yě yīn dé yǐ qù
于隐耳。使吾而是也，因得以明其是；吾而非也，因得以去

qí fēi gài jiào xué xiāngzhǎng yě zhū shēng zé shàn dāng zì wú shǐ
其非，盖教学相长也。诸生责善，当自吾始。

yǔ chénzhōngzhūshēngshū
4. 与辰中诸生书 jǐ sì (1509^{nián})

【4.1】zhé jū liǎngnián wú kě yǔ yǔ zhě guī tú nǎi dé zhū yǒu hé xìng
【4.1】谪居两年，无可与语者。归途乃得诸友，何幸

hé xìng fāng yǐ wéi xǐ yòu jù ěr bié qù jí yàngàng yě
何幸！方以为喜，又遽尔别去，极快快也。

jué xué zhī yú qiú dào zhě shǎo yì qí zhòng chǔ zuì yì yáo duó zì fēi háo jié
绝学之余，求道者少；一齐众楚，最易摇夺。自非豪杰，

xiǎn yǒu zhuó rán bù biàn zhě zhū yǒu yí xiāng dǐ lì jiá chí wù qī yǒu chéng jìn shì shì
鲜有卓然不变者。诸友宜相砥砺夹持，务期有成。近世士

fū yì yǒu shāo zhī qiú dào zhě jiē yīn shí dé wèi chéng ér xiān jiē biāo bǎng yǐ lái shì sú
夫亦有稍知求道者，皆因实德未成而先揭标榜，以来世俗

zhī bàng shì yǐ wǎng wǎng huī duò wú lì fǎn wéi sī dào zhī gēng zhū yǒu yí yǐ shì wéi
之谤，是以往往隳堕无立，反为斯道之梗。诸友宜以是为

jiàn kān luò shēng huá wù yú qiè jǐ chù zhuó shí yòng lì
鉴，刊落声华，务于切己处着实用力。

qián zài sì zhōng suǒ yún jìng zuò shì fēi yù zuò chán rù dìng gài yīn wú
【4.2】前在寺中所云静坐事，非欲坐禅入定。盖因吾

bèi píng rì wéi shì wù fēn ná wèi zhī wéi jǐ yù yǐ cǐ bǔ xiǎo xué shōu fàng xīn yí
辈平日为事物纷拿，未知为己，欲以此补小学“收放心”一

duàn gōng fu ěr míng dào yún cái xué biàn xū zhī yǒu zhuó lì chù jì xué biàn xū zhī yǒu
段功夫耳。明道云：“才学便须知有着力处，既学便须知有

dé lì chù zhū yǒu yí yú cǐ chù zhuó lì fāng yǒu jìn bù yì shí shǐ yǒu dé lì chù
得力处。”诸友宜于此处着力，方有进步，异时始有得力处

yě xué yào biān pì jìn lǐ zhuó jǐ jūn zǐ zhī dào àn rán ér rì zhāng wéi míng
也。“学要鞭辟近里着己”“君子之道，暗然而日章”“为名

yǔ wéi lì suī qīng zhuó bù tóng rán qí lì xīn zé yì qiān shòu yì bù qiú yì
与为利，虽清浊不同，然其利心则一”“谦受益”“不求异

yú rén ér qiú tóng yú lǐ cǐ shù yǔ yí shū zhī bì jiān cháng mù zài zhī jǔ yè
于人，而求同于理”，此数语宜书之壁间，常目在之。举业

bù huàn fáng gōng wéi huàn duó zhì zhǐ rú qián rì suǒ yuē xún xún wéi zhī yì zì liǎng
不患妨功，惟患夺志。只如前日所约，循循为之，亦自两

wú xiāng ài suǒ wèi zhī dé sǎ sǎo yìng duì biàn shì jīng yì rù shén yě
无相碍。所谓知得“洒扫应对”，便是“精义入神”也。

jì zhūyòngmíngshū
5. 寄诸用明书 xīn wèi nián
辛未(1511年)

【5.1】dé shū zú zhī ěr lái xué lì zhī zhǎng shèn xǐ jūn zǐ wéi huàn xué
得书，足知迩来学力之长，甚喜！君子惟患学

yè zhī bù xiū kē dì chí sù suǒ bú lùn yě kuàng wú píng rì suǒ wàng yú xián dì
业之不修，科第迟速，所不论也。况吾平日所望于贤弟，

gù yǒu dà yú cǐ zhě bù shí yì cháng yǒu yì yú cǐ fǒu yē biàn zhōng shí bào zhī zhī
固有大于此者，不识亦尝有意于此否耶？便中时报知之。

【5.2】jiē yáng zhū zhī wén qù suì jiē chū tóu shì fēi bù xǐ qí nián shào yǒu
阶、阳诸侄闻去岁皆出投试，非不喜其年少有

zhì rán sī xīn qiè bù yǐ wéi rán bù xìng suí zhì yú dé zhì qǐ bú wù què cǐ shēng yē
志，然私心切不以为然。不幸遂至于得志，岂不误却此生耶！

fán hòushēng měi zhì xū lìng huì yǎng hòu jī tiān dào bù xī jù zé bù néng fā sǎn
凡后生美质，须令晦养厚积。天道不翕聚，则不能发散，

kuàng rén hū huā zhī qiān yè zhě wú shí wéi qí huá měi tài fā lù ěr zhū xián zhī bù yǐ
况人乎？花之千叶者无实，为其华美太发露耳。诸贤侄不以

wú yán wéi biàndāng yǒu jìn bù chù yǐ
吾言为，便当有进步处矣。

shū lái quàn wú shì wú yì fēi jié shēn zhě suǒ yǐ jí jí yú shì
【5.3】书来劝吾仕，吾亦非洁身者，所以汲汲于是，

fēi dú yǐ shí dāng liǎn huì yì yǐ wú xué wèi chéng suì yuè bù dài zài guò shù nián
非独以时当敛晦，亦以吾学未成。岁月不待，再过数年，

jīng shén yì bì suī yù miǎn jìn ér yǒu suǒ bù néng zé jiāng zhōng yú wú chéng jiē wú
精神益弊，虽欲勉进而有所不能，则将终于无成。皆吾

suǒ yǐ shì yǒu bù róng yǐ yě dàn lǎo zǔ ér xià yì jiē bù yuè jīn yì qǐ jué rán
所以势有不容已也。但老祖而下，意皆不悦，今亦岂能决然

xíng zhī tú fù zhī hào tàn ér yǐ
行之？徒付之浩叹而已！

sòngzōng bó qiáo bái yán xù xīn wèi nián
6. 送宗伯乔白岩序 辛未(1511年)

dà zōng bó bái yán qiáo xiān shēng jiāng zhī nán dōu guò yáng míng zǐ ér lùn
【6.1】 大宗伯白岩乔先生将之南都，过阳明子而论
xué
学。

yáng míng zǐ yuē xué guì zhuān
【6.2】 阳明子曰：“学贵专。”

xiān shēng yuē rán yǔ shǎo ér hào yì shí wàng wèi qǐn wàng mèi mù wú
先生曰：“然。予少而好弈，食忘味，寝忘寐，目无
gǎi guān ěr wú gǎi tīng gài yì nián ér qū xiāng zhī rén sān nián ér guó zhōng mò yǒu yǔ
改观，耳无改听。盖一年而诮乡之人，三年而国中莫有予
dāng zhě xué guì zhuān zāi
当者。学贵专哉！”

yángmíng zǐ yuē xué guì jīng
阳 明 子 曰：“学 贵 精。”

xiānshēngyuē rán yǔ zhǎng ér hǎowén cí zì zì ér qiú yān jù jù ér jiū
先 生 曰：“然。予 长 而 好 文 词，字 字 而 求 焉，句 句 而 邬
yān yánzhòng shǐ hé bǎi shì gài shǐ ér xī jì yú sòng táng zhōngyān jìn rù yú
焉，研 众 史，核 百 氏。盖 始 而 希 迹 于 宋、唐，终 焉 浸 入 于
hàn wèi xué guì jīng zāi
汉、魏。学 贵 精 哉！”

yángmíng zǐ yuē xué guì zhèng
阳 明 子 曰：“学 贵 正。”

xiānshēngyuē rán yǔ zhōngnián ér hǎoshèngxián zhī dào yì wú huǐ yān wén
先 生 曰：“然。予 中 年 而 好 圣 贤 之 道。弈 吾 悔 焉，文
cí wú kuì yān wú wú suǒróng xīn yǐ zǐ yǐ wéi xī ruò
词 吾 愧 焉，吾 无 所 容 心 矣。子 以 为 奚 若？”

yángmíng zǐ yuē kě zāi xué yì zé wèi zhī xué xué wén cí zé wèi zhī xué xué
阳 明 子 曰：“可 哉！学 弈 则 谓 之 学，学 文 词 则 谓 之 学，学
dào zé wèi zhī xué rán ér qí guī yuǎn yě dào dà lù yě wài shì jīng jí zhī
道 则 谓 之 学，然 而 其 归，远 也。道，大 路 也。外 是，荆 棘 之
xī xiǎn kè dá yǐ shì gù zhuān yú dào sī wèi zhī zhuān jīng yú dào sī wèi zhī jīng
蹊，鲜 克 达 矣。是 故 专 于 道，斯 谓 之 专；精 于 道，斯 谓 之 精。

zhuān yú yì ér bù zhuān yú dào qí zhuān nì yě jīng yú wén cí ér bù jīng yú dào qí
专 于 弈 而 不 专 于 道，其 专 溺 也；精 于 文 词 而 不 精 于 道，其
jīng pì yě fū dào guǎng yǐ dà yǐ wén cí jì néng yú shì hū chū ér yǐ wén cí
精 僻 也。夫 道 广 矣、大 矣，文 词 技 能 于 是 乎 出。而 以 文 词
jì néng wéi zhě qù dào yuǎn yǐ shì gù fēi zhuān zé bù néng yǐ jīng fēi jīng zé bù néng
技 能 为 者，去 道 远 矣。是 故 非 专 则 不 能 以 精；非 精 则 不 能
yǐ míng fēi míng zé bù néng yǐ chéng gù yuē wéi jīng wéi yì jīng jīng yě
以 明；非 明 则 不 能 以 诚。故 曰 ‘惟 精 惟 一。精，‘精’ 也；

zhuān yì yě jīng zé míng yǐ míng zé chéng yǐ shì gù míng jīng zhī wéi
专，‘一’也。精则明矣，明则诚矣。是故，明，精之为

yě chéng yì zhī jī yě yì tiān xià zhī dà běn yě jīng tiān xià zhī dà yòng yě
也；诚，一之基也。一，天下之大本也；精，天下之大用也。

zhī tiān dì zhī huà yù ér kuàng yú wén cí jì néng zhī mò hū
知天地之化育，而况于文词技能之末乎？”

xiānshēng rì rán zāi yǔ jiāngzhōngshēnyān ér huǐ qí wǎn yě
【6.3】先生曰：“然哉！予将终身焉，而悔其晚也。

yángmíng zǐ yuē qǐ yì zāi gōngqīng zhī bù jiǎngxué yě jiǔ yǐ xī zhě wèi
阳明子曰：“岂易哉？公卿之不讲学也，久矣。昔者卫

wǔ gōngnián jiǔ shí ér yóuzhào yú guó rén yuē wú yǐ lǎo mào ér qì yǔ xiānshēng zhī
武公年九十而犹诏于国人曰：‘毋以老耄而弃予。’先生之

niánbàn yú wǔ gōng ér gōng kě bèi zhī yě xiānshēng qí bù kuì yú wǔ gōng zāi mǒu yě
年半于武公，而功可倍之也。先生其不愧于武公哉？某也

gǎnwànguó shì zhī jiāo jǐng
敢忘国士之交警！”

7. 与王纯甫书 qí yī rén shēn (1512 nián)

【7.1】bié hòu yǒu rén zì wǔ chéng lái yún chún fǔ shǐ dào jiā zūn wēng pō别后，有人自武城来，云纯甫始到家，尊翁颇

bù xǐ guī jì shàng duō dǐ wǔ shǐ wén ér wǎn rán yǐ ér fù dà xǐ jiǔ zhī yòu不喜，归计尚多抵牾。始闻而惋然，已而复大喜。久之，又

yǒu rén zì nán dōu lái zhě yún chún fǔ yǐ lì rèn shàng xià duō bù xiāng néng shǐ有人自南都来者，云“纯甫已莅任，上下多不相能”。始

wén ér wǎn rán yǐ ér fù dà xǐ wú zhī wǎn rán zhě shì sù zhī sī qíng suǒ wéi dà闻而惋然，已而复大喜。吾之惋然者，世俗之私情；所为大

xǐ zhě chún fǔ dāng zì zhī zhī wú ān néng xiǎo bù rěn yú chún fǔ bù shǐ dòng xīn rěn喜者，纯甫当自知之，吾安能小不忍于纯甫，不使动心忍

xìng yǐ dà qí suǒ jiù hū pì zhī jīn zhī zài yě jīng liè yàn shòu qián chuí dāng cǐ性，以大其所就乎？譬之金之在冶，经烈焰，受钳锤，当此

zhī shí wéi jīn zhě shèn kǔ rán zì tā rén shì zhī fāng xǐ jīn zhī yì jīng liàn ér wéi之时，为金者甚苦；然自他人视之，方喜金之益精炼，而惟

kǒnghuǒ lì chuīduàn zhī bù zhì jì qí chū yě jīn yì zì xǐ qí cuò zhé duàn liàn zhī yǒu
恐火力锤锻之不至。既其出冶，金亦自喜其挫折锻炼之有

chéng yǐ
成矣。

mǒupíng rì yì měiyǒu ào shì xíng bèi qīng hū shì gù zhī xīn hòu suī
【7.2】某平日亦每有傲视行辈、轻忽世故之心，后虽

shāo zhī chéngchuàng yì wéi zhī chí dǐ sài yú wài ér yǐ jí zhé guì zhōu sān nián bǎi
稍知惩戒，亦惟支持抵塞于外而已。及谪贵州三年，百

nán bèi cháng rán hòu néng yǒu suǒ jiàn shǐ xìn mèng shì shēng yú yōu huàn zhī yán fēi
难备尝，然后能有所见，始信孟氏“生于忧患”之言非

qī wǒ yě cháng yǐ wéi jūn zǐ sù qí wèi ér xíng bù yuàn hū qí wài sù fù guì
欺我也。尝以为“君子素其位而行，不愿乎其外。素富贵，

xíng hū fù guì sù pín jiàn xíng hū pín jiàn sù huàn nàn xíng hū huàn nàn gù wú rù
行乎富贵；素贫贱，行乎贫贱；素患难，行乎患难；故无入

ér bù zì dé hòu zhī jūn zǐ yì dāng sù qí wèi ér xué bù yuàn hū qí wài
而不自得。”后之君子，亦当“素其位而学，不愿乎其外。”

sù fù guì xué chù hū fù guì sù pín jiàn huàn nàn xué chù hū pín jiàn huàn nàn zé yì
素富贵，学处乎富贵；素贫贱患难，学处乎贫贱患难；则亦

kě yǐ wú rù ér bù zì dé xiàng cháng wéi chún fǔ yán zhī chún fǔ shēn yǐ wéi rán bù
可以无入而不自得。向尝为纯甫言之，纯甫深以为然，不

shěn ěr lái yòng lì què rú hé ěr jìn rì xiāng yǔ jiǎng xué zhě zōng xián zhī wài yì fù
审迩来用力却如何耳？近日相与讲学者，宗贤之外，亦复

shù rén měi xiāng jù zhé tàn chún fǔ zhī gāo míng jīn fù zāo shí mó lì ruò cǐ qí jìn
数人，每相聚辄叹纯甫之高明。今复遭时磨励若此，其进

yì bù kě liàng chún fǔ miǎn zhī
益不可量，纯甫勉之！

wāng jǐng yán jìn yì chū zǎi dà míng lín xíng qǐng yì mǒu gào yǐ biàn huà
【7.3】汪景颜近亦出宰大名，临行请益，某告以变化

qì zhì jū cháng wú suǒ jiàn wéi dāng lì hài jīng biàn gù zāo qū rǔ píng shí fèn
气质。居常无所见，惟当利害，经变故，遭屈辱，平时愤

nù zhě dào cǐ néng bù fèn nù yōu huáng shī cuò zhě dào cǐ néng bù yōu huáng shī cuò shǐ shì
怒者到此能不愤怒，忧惶失措者到此能不忧惶失措，始是

néng yǒu dé lì chù yì biàn shì yòng lì chù tiān xià shì suī wàn biàn wú suǒ yǐ yīng zhī
能有得力处，亦便是用力处。天下事虽万变，吾所以应之

bù chū hū xǐ nù āi lè sì zhě cǐ wéi xué zhī yào ér wéi zhèng yì zài qí zhōng yǐ
不出乎喜怒哀乐四者。此为学之要，而为政亦在其中矣。

jǐng yán wén zhī yuè rán rú yǒu suǒ dé yě gān quán jìn yǒu shū lái yǐ bǔ jū xiāoshān zhī
景颜闻之，跃然如有所得也。甘泉近有书来，已卜居萧山之

xiāng hú qù yáng míng dòng fāng shù shí lǐ ěr shū wū yì jiāng luò chéng wén zhī xǐ jí
湘湖，去阳明洞方数十里耳。书屋亦将落成，闻之喜极。

chéng dé liáng yǒu xiāng jù huì gòng jìn cǐ dào rén jiān gèng fù yǒu hé lè qū qū zài wài
诚得良友相聚会，共进此道，人间更复有何乐！区区在外

zhī róng rǔ dé sàng yòu zú guà zhī chǐ yá jiān zāi
之荣辱得丧，又足挂之齿牙间哉？

8. 寄希渊 其一 壬申（1512年）

suǒ yù rú cǐ, xī yuān guī jì liáng shì, dàn shāoshāng jí pò, ruò zài chí èr sān
所遇如此，希渊归计良是，但稍伤急迫。若再迟二三

yuè, tuō jí ér xíng, bǐ cǐ xíng jì mǐn rán, jì bù jī nù yú rén, yì bù shī jǐ zhī
月，托疾而行，彼此形迹泯然，既不激怒于人，亦不失己之

jiè yǐ, shèngxián chù mò shì, dài rén yīng wù, yǒu shí ér wěi qū, qí dào wèi cháng bù
介矣。圣贤处末世，待人应物，有时而委曲，其道未尝不

zhí yě, ruò jǐ wéi jūn zǐ, ér shǐ rén wéi xiǎo rén, yì fēi rén rén zhōng shù cè dá zhī xīn
直也。若己为君子，而使人为小人，亦非仁人忠恕惻怛之心。

xī yuān bì yǐ qū qū cǐ shuō wéi tài zhōu xuán, rán dào lǐ shí rú cǐ yě, qū qū
希渊必以区区此说为太周旋，然道理实如此也。区区

tāo hòu lù, yǒu dì fāng zhī zé, yù tuō shēn qián táo gù nán, ruò xī yuān suǒ chù, zì yí
叨厚禄，有地方之责，欲脱身潜逃固难。若希渊所处，自宜

jìn tuì chuò rán, jīn yì qiān zhì ruò cǐ, nǎi zhī gǔ rén guà guān jiě shòu, qí shí yì bú
进退绰然，今亦牵制若此，乃知古人挂冠解绶，其时亦不

yì zhí yě
易值也。

yǔ huángchéng fǔ shū
9. 与黄诚甫书

guǐ yǒu nián
癸酉 (1513年)

lì zhì zhī shuō yǐ jìn fán dú rán wéi zhī jǐ yán jìng yì bù néng shě shì yě
立志之说，已近烦渎，然为知己言，竟亦不能舍是也。

zhì yú dào dé zhě gōngmíng bù zú yǐ lěi qí xīn zhì yú gōngmíng zhě fù guì
志于道德者，功名不足以累其心；志于功名者，富贵

bù zú yǐ lěi qí xīn dàn jìn shì suǒ wèi dào dé gōngmíng ér yǐ suǒ wèi gōngmíng fù
不足以累其心。但近世所谓道德，功名而已；所谓公明富

guì ér yǐ rén rén zhě zhèng qí yì bù móu qí lì míng qí dào bù jì qí gōng
贵而已。“仁人者，正其谊不谋其利，明其道不计其功。”

yì yǒumóu jì zhī xīn zé suī zhèng yì míngdào yì gōng lì ěr
一有谋计之心，则虽“正谊明道”，亦功利耳。

zhū yǒu jì suǒ jū yuē rén yòujiāngyuǎn bié huì zhōng xū shí xiāngjǐng fā shù bù
诸友既索居，曰仁又将远别，会中须时相警发，庶不

jiù chí mí chéng fǔ zhī zú zì dāng yī rì qiān lǐ rèn zhòng dào yuǎn wú fēi chéng
就弛靡。诚甫之足，自当一日千里，任重道远，吾非诚

fǔ shuíwàng xié lín bié shù yǔ bǐ cǐ àn rán zhōngnéng bù wàng nǎi wéi shēn ài
甫谁望邪！临别数语，彼此暗然，终能不忘，乃为深爱。

shòutāngyún gǔ xù
10. 寿汤云谷序 jiǎ xū (1514^{nián}年)

【10.1】hóng zhì rén chūn mǒu xī xún jù qǔ yǔ dānyángtāngyún gǔ jiè
弘治壬春，某西寻句曲，与丹阳汤云谷借。

dāng shì shí yún gǔ fāng wéi xíng rén liú yì shénxiān zhī xué wéi yǔ tán hū xī qū shēn
当是时，云谷方为行人，留意神仙之学，为予谈呼吸屈伸

zhī shù níngshén huà qì zhī dào gài wú suǒ bù zhì jí yǔ zhī dēng sān máo zhī diān
之术，凝神化气之道，盖无所不至。及与之登三茅之巔，

xià tàn yè yáng xiū yù chén gǎn táo yǐn jūn zhī yí jì kǎi tàn huì zhuó piāo rán yǒu
下探叶阳，休玉宸，感陶隐君之遗迹，慨叹秽浊，飘然有

tuō zhǎn rén jiān zhī zhì
脱展人间之志。

yǔ shí jiē wèi zhī xǔ yě yún gǔ yì bù rán zhī yuē zǐ qǐ yǒu jiàn yú wú hū
予时皆未之许也，云谷意不然之，曰：“子岂有见于吾乎？”

yǔ yuē rán zǐ zhī méi jiān cǎn rán yóu yǒu dàn shì zhī sè shì dào yě chí
予曰：“然。子之眉间惨然，犹有但世之色。是道也，迟

zhī shí nián shù jǐ yǐ
之十年，庶几矣。”

yún gǔ yuē zǐ jiàn wú zhī mào ér wú xìn wú zhī xīn
云谷曰：“子见吾之貌，而吾信吾之心。

jì bié yún gǔ xún rù wéi jǐ shì zhōng yòu qiān wéi yòu jǐ shì dàn xīn zhí wù
既别，云谷寻入为给事中，又迁为右给事。殫心职务，

qū zhú cuì láo jìng yǐ zhí dào dǐ quánjiān chì wài ér yǔ yì yǐ yán shì dé zuì bēn zǒu
驱逐瘁劳，竟以直道抵权奸斥外。而予亦以言事得罪，奔走

zhé xiāng bù xiāng jiàn zhě shí yú nián
谪乡，不相见者十余年。

【10.2】 zhì shì zhèng dé guǐ yǒu mǒu yuè yǔ zì lì bù xǐ guān nán tài pú
至是正德癸酉某月，予自吏部徙官南太仆。

zài guò dān yáng ér yún gǔ yǐ jiā jū sān nián yǐ fǎng zhī yíng wèi yǔ yuē shàng yì
再过丹阳，而云谷已家居三年矣。访之，迎谓予曰：“尚忆

méi jiān zhī shuō hū wú xìn wú zhī xīn ér bù ruò zǐ zhī jiàn wú mào hé yě jīn
‘眉间’之说乎？吾信吾之心，而不若子之见吾貌，何也？今

guǒ shí nián ér shǐ chū yú ní tú shì zé xìn yǐ rán wèi wú zhī shù jǐ yě zé mào yì
果十年而始出于泥涂，是则信矣。然谓吾之庶几也，则貌益

shuāi nián yì shì qù dào yì yuǎn dú shì ruò wèi zhī jìn rán ěr
衰，年益逝，去道益远，独是若未之尽然耳。”

yǔ yuē nǎi jīn zé jǐ yǐ jīn wú yòu wén zǐ zhī yán jiàn zǐ zhī mào yǐ
予曰：“乃今则几矣。今吾又闻子之言，见子之貌矣，

yòu jiàn zǐ zhī lú yǐ yòu jiàn zǐ zhī xiāng rén yǐ
又见子之庐矣，又见子之乡人矣。

yún gǔ yuē yì zāi yán mào jì yuǎn yǐ lú yǔ xiāng rén yì kě yǐ jiàn wǒ hū
云谷曰：“异哉！言貌既远矣，庐与乡人亦可以见我乎？”

yuē gǔ zhī yǒu dào zhī shì wài gǎo ér zhōng zé chù ài ér xīn guǎng lěi
曰：“古之有道之士，外稿而中泽，处隘而心广。累

shì ér wú suǒ náo qí jīng jī wàng ér wú suǒ wǔ yú sù shì gù qí sè yú yú qí jū
释而无所挠其精，机忘而无所忤于俗。是故其色愉愉，其居

yú yú qí suǒ zāo ruò qīng fēng zhī pī wù ér mò zhī qí suǒ cóng wǎng yě jīn zǐ zhī
于于，其所遭若清风之披物，而莫知其所从往也。今子之

bù xú fà gǎi ér mào ruò yì bèi rán ér qí jīng cáng yǐ yán xià yì kěn ér qì ruò
步徐发改，而貌若益惫，然而其精藏矣；言下意恳，而气若

yì shuāi rán ér qí shén shǒu yǐ shì lú wú suǒ zēng yì yú jiù ér zhì yì kuò rán qí
益衰，然而其神守矣；室庐无所增益于旧，而志意扩然，其

lěi shì yǐ xiāng zhī rén xiāng wàng yú xián yú guì jiàn qiě yǐ wéi cí mǔ qiě yǐ wéi yīng ér
累释矣；乡之人相忘于贤愚贵贱，且以为慈母，且以为婴儿，

qí jī wàng yǐ fū jīng cáng zé tài hé liú shénshǒu zé tiānguāng fā lěi shì zé yí yú
其机忘矣。夫精藏则太和流，神守则天光发，累释则怡愉

ér jìng jī wàng zé xīn chún ér yì sì zhě dào zhī zhèng yě fū dào wú zài ér shén
而静，机忘则心纯而一。四者，道之证也。夫道无在而神

wú fāng ān cháng chù shùn qí zhì yǐ ér yòu hé rén jiān zhī tuō xǐ hū
无方，安常处顺，其至矣。而又何人间之脱屣乎？”

yún gǔ yuē yǒu shì zāi wú xìn wú zhī xīn nǎi bù ruò zǐ zhī jiàn wú lú yǔ wú
云谷曰：“有是哉！吾信吾之心，乃不若子之见吾庐与吾

xiāng rén yě
乡人也。”

【10.3】yú shì yún gǔ nián qī shí yǐ shì yuè zhí qí xuán hú xiāng rén fāng
于是云谷年七十矣。是月，值其悬弧，乡人方

móu suǒ yǐ zhù shòu zhě wén yǔ zhì jiē lái qǐng yán yǔ yuē xī zǐ zhī xiāng xiān
谋所以祝寿者。闻予至，皆来请言。予曰：“嘻，子之乡先

shēng jì jǐ yú dào ér shàng yǐ shòu wéi hè hū fū shòu bù zú yǐ wéi zǐ zhī xiāng xiān
生既几于道，而尚以寿为贺乎？夫寿不足以为子之乡先

shēng hè zǐ zhī xiāng ér yǒu yǒu dào zhī shì ruò zǐ zhī xiāng xiān shēng zhě shǐ ěr xiāng rén
生贺。子之乡而有有道之士若子之乡先生者，使尔乡人

zhī zǐ dì jiē yǒu suǒ jīn shì shì xiào chū ér shì jūn zé shī qí dào yǐ yòng shì rù ér
之子弟皆有所矜式视效。出而事君，则师其道以用世；入而

jiā jū zé shī qí dào yǐ shàn shēn ruò shè zhī yǒu de gè zhōng nǎi suǒ xiàng zé shì
家居，则师其道以善身。若射之有的，各中乃所向。则是

xiānshēng zhī shòu nǎi yú ěr xiāng zhī rén fù yǒu zú hè yě yǐ
先生之寿，乃于尔乡之人复有足贺也已。”

míngnián sān yuè yǔ zài guānhóng lú ér xiāng zhī rén fù yǐ shū lái qǐng suí zhuī
明年三月，予再官鸿臚，而乡之人复以书来请，遂追

shū zhī
书之。

11. 寄李道夫 乙亥 (1515年)

【11.1】 此学不讲久矣。鄙人之见，自谓于此颇有发

明。而闻者往往低以为异，独执事倾心相信，确然不疑，

qí wéi xǐ wèi hé kōng gǔ zhī zú yīn
其为喜慰，何空谷之足音！

bié hòu shí wén shì fū chuánshuō jìn yòu xú yuē rén zì xī jiānghuán yì dé bèi wén
别后时闻士夫传说，近又徐曰仁自西江还，益得备闻

zhí shì rèn dào zhī yǒng zhí dé zhī jiān lìng rén qǐ yuè fèn xùn shì bù kě yǐ bù hóng
执事任道之勇、执德之坚，令人起跃奋迅。“士不可以不弘

yì rèn zhòng ér dào yuǎn chéng dé hóng yì rú zhí shì zhě èr sān rén zì zú yǐ wéi
毅，任重而道远”，诚得弘毅如执事者二三人，自足以为

tiān xià chàng bǐ yī ē lóu piān zhī tú suī duō yì xī yǐ wéi zài xìngshènxìngshèn
天下倡。彼依阿倭偏之徒虽多，亦奚以为哉？幸甚幸甚！

bǐ wéndào jùn zhī shǐ jí yù yǐ cǐ xué wéi jiào rén zhě zhī xīn zì
【11.2】比闻到郡之始，即欲以此学为教，仁者之心自

rán ruò cǐ pú chéngshèn wéi zhí shì xǐ rán yòushèn wéi zhí shì yōu yě xué jué dào sàng
然若此仆诚甚为执事喜，然又甚为执事忧也。学绝道丧，

sú zhī xiàn nì rú rén zài dà hǎi bō tāo zhōng qiě xū yuán zhī dēng àn rán hòu kě shòu
俗之陷溺，如人在大海波涛中，且须援之登岸，然后可授

zhī yī ér yǔ zhī shí ruò yǐ yī shí tóu zhī bō tāo zhōng shì shì zhòng qí nì bǐ jiāng
之衣而与之食。若以衣食投之波涛中，是适重其溺，彼将

bù yǐ wéi dé ér fǎn yǐ wéi yóu yǐ
不以为德而反以为尤矣。

gù fán jū jīn zhī shí qiě xū suí jī dǎo yǐn yīn shì qǐ wò kuān xīn píng qì yǐ
故凡居今之时，且须随机导引，因事启沃，宽心平气以

xūn táo zhī sì qí gǎn fā xīng qǐ ér hòu kāi zhī yǐ qí shuō shì gù wéi lì yì ér shōu
薰陶之，俟其感发兴起，而后开之以其说，是故为力易而收

xiào pǔ bù rán jiāng yǒu hàn gé bú shèng zhī huàn ér qiě wéi jūn zǐ ài rén zhī lěi
效溥。不然，将有捍格不胜之患，而且为君子爱人之累，

bù zhī zūn yì yǐ wéi hé rú yē
不知尊意以为何如耶？

【11.3】^{bìng shū yǐ zài shàng}病疏已再上，^{shàng wèi dé bào}尚未得报。^{guǒ suí cǐ tú}果遂此图，^{zhōu guò jiā}舟过嘉

^{hé}禾，^{miàn huà yǒu rì}面话有日。

^{shì dì lì zhì shuō}12. 示弟立志说 ^{yǐ hài}乙亥 ^{nián}(1515年)

【12.1】^{yǔ dì shǒu wén lái xué}予弟守文来学，^{gào zhī yǐ lì zhì}告之以立志。^{shǒu wén yīn qǐng cì dì qí}守文因请次第其

^{yǔ}语，^{shǐ de shí shí guān xǐng}使得时时观省，^{qiě qǐng qiǎn jìn qí cí}且请浅近其辞，^{zé yì yú tōng xiǎo yě}则易于通晓也。^{yīn shū yǐ}因书以

^{yú zhī}与之。

【12.2】fū xué mò xiān yú lì zhì zhì zhī bù lì yóu bù zhǒng qí gēn ér夫学，莫先于立志。志之不立，犹不种其根而

tú shì péi yōngguàn gài láo kǔ wú chéng yǐ shì zhī suǒ yǐ yīn xún gǒu qiě suí sú xí徒事培壅灌溉，劳苦无成矣。世之所以因循苟且，随俗习

fēi ér zú guī yú wū xià zhě fán yǐ zhì zhī fú lì yě gù chéng zǐ yuē yǒu qiú非，而卒归于污下者，凡以志之弗立也。故程子曰："有求

wéi shèng rén zhī zhì rán hòu kě yǔ gòng xué rén gǒu chéng yǒu qiú wéi shèng rén zhī zhì为圣人之志，然后可与共学。"人苟诚有求为圣人之志，

zé bì sī shèng rén zhī suǒ yǐ wéi shèng rén zhě ān zài fēi yǐ qí xīn zhī chún hū tiān lǐ则必思圣人之所以为圣人者安在？非以其心之纯乎天理

ér wú rén yù zhī sī yú shèng rén zhī suǒ yǐ wéi shèng rén wéi yǐ qí xīn zhī chún hū tiān而无人欲之私欤？圣人之所以为圣人，惟以其心之纯乎天

lǐ ér wú rén yù zé wǒ zhī yù wéi shèng rén yì wéi zài yú cǐ xīn zhī chún hū tiān lǐ理而无人欲，则我之欲为圣人，亦惟在于此心之纯乎天理

ér wú rén yù ěr yù cǐ xīn zhī chún hū tiān lǐ ér wú rén yù zé bì qù rén yù ér cún而无人欲耳。欲此心之纯乎天理而无人欲，则必去人欲而存

tiān lǐ wù qù rén yù ér cún tiān lǐ zé bì qiú suǒ yǐ qù rén yù ér cún tiān lǐ zhī fāng天理。务去人欲而存天理，则必求所以去人欲而存天理之方。

qiú suǒ yǐ qù rén yù ér cún tiān lǐ zhī fāng zé bì zhèng zhū xiān jué kǎo zhū gǔ xùn求所以去人欲而存天理之方，则必"正诸先觉，考诸古训"，

ér fán suǒ wèi xué wèn zhī gōng zhě rán hòu kě dé ér jiǎng ér yì yǒu suǒ bù róng yǐ yǐ而凡所谓学问之功者，然后可得而讲，而亦有所不容已矣。

fū suǒ wèi zhèng zhū xiān jué zhě jì yǐ qí rén wéi xiān jué ér shī zhī yǐ zé夫所谓"正诸先觉"者，既以其人为先觉而师之矣，则

dāng zhuān xīn zhì zhì wéi xiān jué zhī wéi tīng yán yǒu bù hé bù dé qì zhì bì cóng当专心致志，惟先觉之为听。言有不合，不得弃置，必从

ér sī zhī sī zhī bù dé yòu cóng ér biàn zhī wù qiú liǎo shì bù gǎn zhé shēng yí而思之；思之不得，又从而辨之。务求了释，不敢辄生疑

huò gù jì yuē shī yán rán hòu dào zūn dào zūn rán hòu mín zhī jìng xué
惑。故《记》曰：“师严，然后道尊；道尊，然后民知敬学。

gǒu wú zūn chong dǔ xìn zhī xīn zé bì yǒu qīng hū màn yì zhī yì yán zhī ér tīng zhī
“苟无尊崇笃信之心，则必有轻忽慢易之意。言之而听之

bù shěn yóu bù tīng yě tīng zhī ér sī zhī bú shěn yóu bù sī yě shì zé suī yuē shī
不审，犹不听也；听之而思之不慎，犹不思也。是则虽曰师

zhī yóu bù shī yě
之，犹不师也。

fū suǒ wèi kǎo zhū gǔ xùn zhě shèng xián chuí xùn mò fēi jiào rén qù rén yù ér
夫所谓“考诸古训”者，圣贤垂训，莫非教人去人欲而

cún tiān lǐ zhī fāng ruò wǔ jīng sì shū shì yǐ wú wéi yù qù wú zhī rén yù cún wú
存天理之方，若五经、四书是已。吾惟欲去吾之人欲，存吾

zhī tiān lǐ ér bù dé qí fāng shì yǐ qiú zhī yú cǐ zé qí zhǎn juàn zhī jì zhēn rú
之天理，而不得其方，是以求之于此，则其展卷之际，真如

jī zhě zhī yú shí qiú bǎo ér yǐ bìng zhě zhī yú yào qiú yù ér yǐ àn zhě zhī yú dēng
饥者之于食，求饱而已；病者之于药，求愈而已；暗者之于灯，

qiú zhào ér yǐ bō zhě zhī yú zhàng qiú xíng ér yǐ céng yǒu tú shì jì sòng jiǎng shuō
求照而已；跛者之于杖，求行而已。曾有徒事记诵讲说，

yǐ zī kǒu ěr zhī bì zāi
以资口耳之弊哉！

【12.3】fū lì zhì yì bú yì yǐ kǒng zǐ shèng rén yě yóu yuē wú
夫立志亦不易矣。孔子，圣人也，犹曰：“吾

shí yǒu wǔ ér zhì yú xué sān shí ér lì lì zhě zhì lì yě suī zhì yú bù yú
十有五而志于学，三十而立”。立者，志立也。虽至于“不逾

jǔ yì zhì zhī bù yú jǔ yě zhì qǐ kě yì ér shì zāi fū zhì qì zhī shuài yě
矩”，亦志之不逾矩也。志岂可易而视哉！夫志，气之帅也，

rén zhī mìng yě mù zhī gēn yě shuǐ zhī yuán yě yuán bù jùn zé liú xī gēn bù zhí
人之命也，木之根也，水之源也。源不浚则流息，根不植

zé mù kū mìng bù xù zé rén sǐ zhì bù lì zé qì hūn shì yǐ jūn zǐ zhī xué wú
则木枯，命不续则人死，志不立则气昏。是以君子之学，无

shí wú chù ér bù yǐ lì zhì wéi shì zhèng mù ér shì zhī wú tā jiàn yě qīng ěr ér tīng
时无处而不以立志为事。正目而视之，无他见也；倾耳而听

zhī wú tā wén yě rú māo bǔ shǔ rú jī fù luǎn jīngshén xīn sī níng jù róng jié
之，无他闻也。如猫捕鼠，如鸡覆卵，精神心思凝聚融结，

ér bù fù zhī yǒu qí tā rán hòu cǐ zhì cháng lì shén qì jīng míng yì lǐ zhāozhù
而不复知有其他，然后此志常立，神气精明，义理昭著。

yì yǒu sī yù jí biàn zhī jué zì rán róng zhù bù dé yǐ gù fán yì háo sī yù zhī méng
一有私欲，即便知觉，自然容住不得矣。故凡一毫私欲之萌，

zhǐ zé cǐ zhì bù lì jí sī yù biàn tuì tīng yì háo kè qì zhī dòng zhǐ zé cǐ zhì bù
只责此志不立，即私欲便退；听一毫客气之动，只责此志不

lì jí kè qì biànxiāo chú huò dài xīn shēng zé cǐ zhì jí bù dài hū xīn shēng
立，即客气便消除。或怠心生，责此志，即不怠；忽心生，

zé cǐ zhì jí bù hū zào xīn shēng zé cǐ zhì jí bù zào dù xīn shēng zé cǐ
责此志，即不忽；躁心生，责此志，即不躁；妒心生，责此

zhì jí bù dù fèn xīn shēng zé cǐ zhì jí bù fèn tàn xīn shēng zé cǐ zhì
志，即不妒；忿心生，责此志，即不忿；贪心生，责此志，

jí bù tān ào xīn shēng zé cǐ zhì jí bù ào lìn xīn shēng zé cǐ zhì jí bù
即不贪；傲心生，责此志，即不傲；吝心生，责此志，即不

lìn gài wú yì xī ér fēi lì zhì zé zhì zhī shí wú yì shì ér fēi lì zhì zé zhì
吝。盖无一息而非立志、责志之时，无一事而非立志、责志

zhī dì gù zé zhì zhī gōng qí yú qù rén yù yǒu rú liè huǒ zhī liáomáo tài yáng yì
之地。故责志之功，其于去人欲，有如烈火之燎毛，太阳一

chū ér wǎngliǎngqiánxiào
出，而魍魉潜消也。

【12.4】zì gǔ shèngxián yīn shí lì jiào suī ruò bù tóng qí yònggōng dà zhǐ
自古圣贤因时立教，虽若不同，其用功大指，

wú huòshǎo yì "《shū》 wèi "wéi jīng wéi yī", 《yì》 wèi "jìng yǐ zhí nèi,
无或少异。"《书》谓“惟精惟一”，《易》谓“敬以直内，
yì yǐ fāng wài", kǒng zǐ wèi "gé zhì chéngzhèng bó wényuē lǐ", zēng zǐ wèi zhōng
义以方外”，孔子谓“格致诚正、博文约礼”，曾子谓“忠
shù, zǐ sī wèi zūn dé xìng ér dào wèn xué mèng zǐ wèi jí yì yǎng qì qiú qí
恕”，子思谓“尊德性而道问学，孟子谓“集义、养气、求其
fàng xīn suī ruò rén zì wéi shuō yǒu bù kě qiáng tóng zhě ér qiú qí yào lǐng guī sù
放心”。虽若人自为说，有不可强同者，而求其要领归宿，
hé ruò fú qì hé zhě fū dào yì ér yǐ dào tóng zé xīn tóng xīn tóng zé xué tóng
合若符契。何者？夫道一而已。道同则心同，心同则学同。
qí zú bù tóng zhě jiē xié shuō yě
其卒不同者，皆邪说也。

hòu shì dà huàn yóu zài wú zhì gù jīn yǐ lì zhì wéi shuō zhōng jiān zì zì jù
后世大患，尤在无志，故今以立志为说。中间字字句
jù mò fēi lì zhì gài zhōngshēn wèn xué zhī gōng zhǐ shì lì dé zhì ér yǐ ruò yǐ
句，莫非立志。盖终身问学之功，只是立得志而已。若以
shì shuō ér hé jīng yī zé zì zì jù jù jiē jīng yì zhī gōng yǐ shì shuō ér hé jìng
是说而合“精一”，则字字句句皆“精一”之功；以是说而合“敬
yì zé zì zì jù jù jiē jìng yì zhī gōng qí zhū gé zhì bó yuē zhōng
义”，则字字句句皆“敬义”之功。其诸“格致”、“博约”、“忠
shù děngshuō wú bù wěn hé dàn néng shí xīn tǐ zhī rán hòu xìn yǔ yán zhī fēi wàng yě
恕”等说，无不吻合。但能实心体之，然后信予言之非妄也。

shēn yù shí jiā pái fǎ
13. 申谕十家牌法 dīngchǒu (1517) nián

běnyuàn suǒ xíng shí jiā pái yù jìn lái fǎng dé gè chù guān lì lèi duō shì
【13.1】本院所行十家牌谕，近来访得各处官吏类多视

wéi xū wén bù kěn zhuó shí fèng xíng chá kǎo jù fǎ jí dāng jiū zhì shàng kǒng wèi xī běn
为虚文，不肯着实奉行查考，据法即当究治，尚恐未悉本

yuàn lì fǎ zhī yì gù jīn tè shù suǒ yǐ zài xíng shēn yù
院立法之意，故今特述所以，再行申谕：

fán zhì shí jiā pái xū xiān jiāng gè jiā mén miàn xiǎo pái āi shěn dí shí rú rén dīng
凡置十家牌，须先将各家门面小牌挨审的实，如人丁

ruò gān bì chá mǒu dīng wéi mǒu guān lì huò shēng yuán huò dāng mǒu chāi yì xí mǒu jì
若干，必查某丁为某官吏，或生员，或当某差役，习某技

yì zuò mǒu shēng lǐ huò guò mǒu fáng chū zhūi huò yǒu mǒu cán jí jí hù jí tián liáng
艺，作某生理，或过某房出赘，或有某残疾，及户籍田粮

děng xiàng jù yào zhú yī chá shěn dí shí shí jiā biān pái jì dìng zhào shì zào cè yì běn
等项，俱要逐一查审的实。十家编排既定，照式造册一本

liú xiàn yǐ bèi chá kǎo jí yù gōu shè jí chāi diào dēng xiàng àn cè chǔ fèn gèng wú
留县，以备查考。及遇勾摄及差调等项，按册处分，更无

duǒ shǎn tuō lòu yì xiàn zhī shì rú shì zhū zhǎng
躲闪脱漏。一县之事，如视诸掌。

měi shí jiā gè lìng āi bào jiǎ nèi píng rì xí wéi tōu qiè jí lǎ hǔ jiào suǒ dēng xiàng
每十家各令挨报，甲内平日习为偷窃及喇唬教唆等项

bù liáng zhī rén tóng jù bú zhì yǐn lòu chóngān jié zhuàng guān fǔ wéi zhì shě jiù tú xīn
不良之人，同具不致隐漏重甘结状。官府为置舍旧图新

bù jì qí xìngmíng gū wù zhuī lùn jiù è lìng qí zì jīn gǎi hángqiānshàn guǒnéng
簿，记其姓名，姑勿追论旧恶，令其自今改行迁善。果能

gǎi huà zhě wéi chú qí míng jìng nèi huò yǒu dào qiè jí lìng cǐ bèi zì xiāng āi jī
改化者，为除其名。境内或有盗窃，即令此辈自相挨缉。

ruò xì jiǎ nèi lòu bào réngbìng zhì tóng jiǎ zhī zuì yòu měi rì gè jiā zhào yī pái shì lún
若系甲内漏报，仍并治同甲之罪。又每日各家照依牌式，轮

liú yán ménxiǎo yù jué chá rú cǐ jí jiān wěi wú suǒ róng ér dào zéi yì kě xī yǐ
流沿门晓谕觉察。如此，即奸伪无所容，而盗贼亦可息矣。

shí jiā zhī nèi dàn yǒu zhēng sòngděng shì tóng jiǎ jí shí quàn jiě hé shì rú yǒu
十家之内，但有争讼等事，同甲即时劝解和释，如有

bù tīng quàn jiě shì qiáng líng ruò jí wū gào tā rén zhě tóng jiǎ xiāng shuài bǐng guān
不听劝解，恃强凌弱，及诬告他人者，同甲相率禀官，

guān fǔ dāng shí liàng jiā zé zhì xǐng fā bú bì shōu jiān yān zhì fán yù wèn lǐ cí zhuàng
官府当时量加责治省发，不必收监淹滞。凡遇问理词状，

dàn shè wū gào zhě réng yào chá jiū tóng jiǎ bù xíng quàn bǐng zhī zuì yòu měi rì gè jiā zhào
但涉诬告者，仍要查究同甲不行劝禀之罪。又每日各家照

pái hù xiāng quàn yù wù lìng jiǎng xìn xiū mù xī sòng bà zhēng rì jiàn kāi dǎo rú cǐ
牌互相劝谕，务令讲信修睦，息讼罢争，日渐开导，如此

zé xiǎo mín yì zhī zhēng dòu zhī fēi ér cí sòng yì kě jiǎn yǐ
则小民益知争斗之非，而词讼亦可简矣。

【13.2】 fán shí jiā pái shì qí fǎ shènyuē qí zhì shènguǎng yǒu sī guǒ
凡十家牌式，其法甚约，其治甚广。有司果

néng zhuó shí jǔ xíng bú dàn dào zéi kě xī cí sòng kě jiǎn yīn shì ér xiū zhī bǔ
能着实举行，不但盗贼可息，词讼可简，因是而修之，补

qí piān ér jiù qí bì zé fù yì kě jūn yīn shì ér xiū zhī lián qí wǔ ér zhì qí shí
其偏而救其弊，则赋役可均；因是而修之，连其伍而制其什，

zé wài wǔ kě yù yīn shì ér xiū zhī jǐng qí bó ér quàn qí hòu zé fēng sú kě chún yīn
则外侮可御；因是而修之，警其薄而劝其厚，则风俗可淳；因

shì ér xiū zhī dǎo yǐ dé ér xùn yǐ xué zé lǐ yuè kě xīng fán yǒu sī zhī yǒu gāo cái
是而修之，导以德而训以学，则礼乐可兴。凡有司之有高才

yuǎn shí zhě yì bú bì gèng lì fǎ zhì qí yú mínqíng tǔ sú huò yǒu wèi bèi dàn xún
远识者，亦不必更立法制，其于民情土俗，或有未备，但循

cǐ ér rùn sè xiū jǔ zhī zé yì yì zhī zhì zhēn kě yǐ bù láo ér zhì
此而润色修举之，则一邑之治真可以不劳而致。

jīn tè lüè shù suǒ yǐ lì fǎ zhī yì zài xíngshēngào yán zhī suǒ bù néng jìn zhě
今特略述所以立法之意，再行申告。言之所不能尽者，

qí gè wéi wǒ jīng sī shú jiū ér lì xíng zhī wú tú zhǐ shàngkōng yán táng sè jìng chéng guà
其各为我精思熟究而力行之。毋徒纸上空言搪塞，竟成挂

zhī xū wén zé shù hū qí kě yǐ
之虚文，则庶乎其可矣！

gào yù lì tóucháo zéi
14. 告谕洊头巢贼 dīngchǒu 丁丑 nián (1517年)

běnyuàn xún fǔ shì fāng zhuān yǐ mǐ dào ān mǐn wéi zhí lì rèn zhī
【14.1】本院巡抚是方，专以弭盗安民为职。莅任之

shǐ jí wén ěr děng jī nián liú jié xiāng cūn shā hài liáng shàn mǐn zhī bèi hài lái gào zhě
始，即闻尔等积年流劫乡村，杀害良善，民之被害来告者，

yuè wú xū rì běn yù jí diào dà bīng jiǎo chú ěr děng suí wǎng fú jiàn dū zhēng zhāng kòu
月无虚日。本欲即调大兵剿除尔等，随往福建督征漳寇，

yì dài huí jūn zhī rì jiǎo dàng cháo xué hòu yīn zhāng kòu jí píng jì yàn zhǎn huò gōng cì qī
意待回军之日剿荡巢穴。后因漳寇即平，纪验斩获功次七

qiān liù bǎi yǒu yú shěn zhī dāng shí chàng è zhī zéi bú guò sì wǔ shí rén dǎng è zhī tú
千六百有余，审知当时倡恶之贼不过四五十人，党恶之徒

bú guò sì qiān yú zhòng qí yú duō xì yì shí bèi xié bù jué cǎn rán xīng āi
不过四千余众，其余多系一时被胁，不觉惨然兴哀。

yīn niàn ěr děng cháo xué zhī nèi yì qǐ wú xié cóng zhī rén kuàng wén ěr děng yì duō
因念尔等巢穴之内，亦岂无胁从之人？况闻尔等亦多

dà jiā zǐ dì qí jiān gù yǒu shí dá shì shì pō zhī yì lǐ zhě zì wú zhì cǐ wèi
大家子弟，其间固有识达事势，颇知义理者。自吾至此，未

cháng qiǎn yì rén fǔ yù ěr děng qǐ kě jù ěr xīng shī jiǎn miè shì yì jìn yú bù jiào ér
尝遣一人抚谕尔等，岂可遽尔兴师剪灭？是亦近于不教而

shā yì rì wú zhōng yǒu hàn yú xīn gù jīn tè qiǎn rén gào yù ěr děng wù zì wèi bīng
杀，异日吾终有憾于心。故今特遣人告谕尔等，勿自谓兵

lì zhī qiáng gèng yǒu bīng lì qiáng zhě wù zì wèi cháo xué zhī xiǎn gèng yǒu cháo xué xiǎn
力之强，更有兵力强者，勿自谓巢穴之险，更有巢穴险

zhě jīn jiē xī yǐ zhū miè wú cún ěr děng qǐ bú wén jiàn
者，今皆悉已诛灭无存。尔等岂不闻见？

fú rén qíng zhī suǒ gòng chǐ zhě mò guò yú shēn bèi dào zéi zhī míng rén
【14.2】夫人情之所共耻者，莫过于身被盗贼之名；人

xīn zhī suǒ gòng fèn zhě mò shèn yú shēn zāo jié luè zhī kǔ jīn shǐ yǒu rén mà ěr děng wéi
心之所共愤者，莫甚于身遭劫掠之苦。今使有人骂尔等为

dào ěr bì fú rán ér nù ěr děng qǐ kě xīn wù qí míng ér shēn dǎo qí shí yòu shǐ yǒu
盗，尔必怫然而怒。尔等岂可心恶其名而身蹈其实？又使有

rén fén ěr shì lú jié ěr cái huò luè ěr qī nǚ ěr bì huái hèn qiè gǔ níng sǐ bì
人焚尔室庐，劫尔财货，掠尔妻女，尔必怀恨切骨，宁死必

bào ěr děng yǐ shì jiā rén rén qí yǒu bù yuàn zhě hū rén tóng cǐ xīn ěr níng dú bù
报。尔等以是加人，人其有不怨者乎？人同此心，尔宁独不

zhī
知？

nǎi bì yù wèi cǐ qí jiān xiǎng yì yǒu bù dé yǐ zhě huò shì wéi guān fǔ suǒ pò
乃必欲为此，其间想亦有不得已者。或是为官府所迫，

huò shì wéi dà hù suǒ qīn yì shí cuò qǐ niàn tóu wù rù qí zhōng hòu suì bù gǎn chū
或是为大户所侵，一时错起念头，误入其中，后遂不敢出。

cǐ děng kǔ qíng yì shèn kě mǐn rán yì jiē yóu ěr děng huǐ wù bù qiè ěr děng dāng chū
此等苦情，亦甚可悯，然亦皆由尔等悔悟不切。尔等当初

qù cóng zéi shí nǎi shì shēng rén xún sǐ lù shàng qiě yào qù biàn qù jīn yù gǎi xíng cóng
去从贼时，乃是生人寻死路，尚且要去便去，今欲改行从

shàn nǎi shì sǐ rén qiú shēng lù nǎi fǎn bù gǎn hé yě ruò ěr děng kěn rú dāng chū
善，乃是死人求生路，乃反不敢，何也？若尔等肯如当初

qù cóng zéi shí pīn sǐ chū lái qiú yào gǎi xíng cóng shàn wǒ guān fǔ qǐ yǒu bì yào shā
去从贼时，拼死出来，求要改行从善，我官府岂有必要杀

rǔ zhī lǐ ěr děng jiǔ xí è dú rěn yú shā rén xīn duō cāi yí qǐ zhī wǒ shàng rén
汝之理？尔等久习恶毒，忍于杀人，心多猜疑。岂知我上人

zhī xīn wú gù shā yì jī quǎn shàng qiě bù rěn kuàng yú rén mìng guān tiān ruò qīng yì
之心，无故杀一鸡犬，尚且不忍，况于人命关天？若轻易

shā zhī míngmíng zhī zhōng duàn yǒu huán bào yāng huò jí yú zǐ sūn hé kǔ ér bì yù
杀之冥冥之中，断有还报，殃祸及于子孙，何苦而必欲

wèi cǐ
为此？

wǒ měi wéi ěr děng sī niàn jí cǐ zhé zhì yú zhōng yè bù néng ān qǐn
【14.3】我每为尔等思念及此，辄至于终夜不能安寝，

yì wú fēi yù wéi ěr děng xún yì shēng lù wéi shì ěr děng míng wán bù huà rán hòu bù dé
亦无非欲为尔等寻一生路。惟是尔等冥顽不化，然后不得

yǐ ér xīng bīng cǐ zé fēi wǒ shā zhī nǎi tiān shā zhī yě jīn wèi wǒ quán wú shā ěr zhī
已而兴兵，此则非我杀之，乃天杀之也！今谓我全无杀尔之

xīn yì shì kuàng ěr ruò wèi wǒ bì yù shā ěr yòu fēi wú zhī běn xīn ěr děng jīn suī
心，亦是诳尔；若谓我必欲杀尔，又非吾之本心。尔等今虽

cóng è qí shǐ tóng shì cháo tíng chì zǐ pì rú yì fù mǔ tóng shēng shí zǐ bā rén wéi
从恶，其始同是朝廷赤子，譬如一父母同生十子，八人为

shàn èr rén bèi nì yào hài bā rén fù mǔ zhī xīn xū chú qù èr rén rán hòu bā rén
善，二人背逆，要害八人。父母之心须除去二人，然后八人

dé yǐ ān shēng jūn zhī wéi zǐ fù mǔ zhī xīn hé gù bì yù piān shā èr zǐ bù dé yǐ
得以安生。均之为子，父母之心何故必欲偏杀二子？不得已

yě wú yú ěr děng yì zhèng rú cǐ ruò cǐ èr zǐ zhě yí dàn huǐ è qiān shàn hào
也。吾于尔等，亦正如此。若此二子者一旦悔恶迁善，号

qì tóu chéng wéi fù mǔ zhě yì bì āi mǐn ér shōu zhī hé zhě bù rěn shā qí zǐ zhě
泣投诚，为父母者亦必哀悯而收之。何者？不忍杀其子者，

nǎi fù mǔ zhī běn xīn yě jīn dé suì qí běn xīn hé xǐ hé xìng rú zhī wú yú ěr děng
乃父母之本心也。今得遂其本心，何喜何幸如之吾于尔等，

yì zhèng rú cǐ
亦正如此

wén ěr děng xīn kǔ wéi zéi suǒ dé kǔ yì bù duō qí jiān shàng yǒu
【14.4】闻尔等辛苦为贼，所得苦亦不多，其间尚有

yī shí bù chōng zhě hé bù yǐ ěr wéi zéi zhī qín kǔ jīng lì ér yòng zhī yú gēngnóng
衣食不充者。何不以尔为贼之勤苦精力，而用之于耕农，

yùn zhī yú shāng gǔ kě yǐ zuò zhì ráo fù ér ān xiǎng yì lè fàng xīn zòng yì yóuguān
运之于商贾，可以坐致饶富而安享逸乐，放心纵意，游观

chéng shì zhī zhōng yōu yóu tián yě zhī nèi qǐ rú jīn rì dān jīng shòu pà chū zé wèi
城市之中，优游田野之内。岂如今日，担惊受怕，出则畏

guān bì chóu rù zé fáng zhū jù jiǎo qián xíng dùn jì yōu kǔ zhōng shēn zú zhī shēn miè
官避仇，入则防诛惧剿，潜形遁迹，忧苦终身。卒之身灭

jiā pò qī zǐ lù rǔ yì yǒu hé hǎo ěr děng hǎo zì sī liang
家破，妻子戮辱，亦有何好？尔等好自思量。

ruò néng tīng wú yán gǎi háng cóng shàn wú jí shì ěr wéi liáng mín fǔ ěr rú chì zǐ
若能听吾言改行从善，吾即视尔为良民，抚尔如赤子，

gèng bù zhuī jiù ěr děng jì wǎng zhī zuì rú yè fāng méi nán chūn wáng shòu xiè yuè bèi
更不追咎尔等既往之罪。如叶芳、梅南春、王受、谢钺辈，

wú jīn zhǐ yǔ liáng mín yí gài kàn dài ěr děng qǐ bú wén zhī ěr děng ruò xí xíng yǐ chéng
吾今只与良民一概看待，尔等岂不闻知？尔等若习性已成，

nán gèng gǎi dòng yì yóu ěr děng rèn yì wéi zhī wú nán diào liǎng guǎng zhī láng dá xī
难更改动，亦由尔等任意为之。吾南调两广之狼达，西

diào hú xiāng zhī tǔ bīng qīn shuài dà jūn wéi ěr cháo xué yì nián bú jìn zhì yú liǎng nián
调湖、湘之土兵，亲率大军围尔巢穴，一年不尽至于两年，

liǎng nián bú jìn zhì yú sān nián ěr zhī cái lì yǒu xiàn wú zhī bīng liáng wú qióng zòng ěr
两年不尽至于三年。尔之财力有限，吾之兵粮无穷，纵尔

děng jiē wéi yǒu yì zhī hǔ liàng yì bù néng táo yú tiān dì zhī wài
等皆为有翼之虎，谅亦不能逃于天地之外。

wū hū wú qǐ hǎo shā ěr děng zāi ěr děng ruò bì yù hài wú liáng mín shǐ wú mín
呜呼！吾岂好杀尔等哉？尔等若必欲害吾良民，使吾民

hán wú yī jī wú shí jū wú lú gēng wú niú fù mǔ sǐ wáng qī zǐ lí sàn
寒无衣，饥无食，居无庐，耕无牛，父母死亡，妻子离散。

wú yù shǐ wú mín bì ěr zé tián yè bèi ěr děngsuǒ qīn duó yǐ wú kě bì zhī dì yù
吾欲使吾民避尔，则田业被尔等所侵夺，已无可避之地；欲

shǐ wú mín huì ěr zé jiā zī wéi ěr děngsuǒ lǔ luè yǐ wú kě huì zhī cái jiù shǐ ěr
使吾民贿尔，则家资为尔等所掳掠，已无可贿之财。就使尔

děng jīn wéi wǒ móu yì bì xū jìn shā ěr děng ér hòu kě
等今为我谋，亦必须尽杀尔等而后可。

【14.5】wú jīn tè qiǎn rén fǔ yù ěr děng cì ěr děng niú jiǔ yín liǎng
吾今特遣人抚谕尔等，赐尔等牛、酒、银两、

bù pǐ yǔ ěr qī zǐ qí yú rén duō bù néng tōng jí gè yǔ xiǎo yù yí dào ěr
布匹，与尔妻子，其余人多，不能通及，各与晓谕一道，尔

děng hǎo zì wéi móu wú yán yǐ wú bú jìn wú xīn yǐ wú bú jìn rú cǐ ér ěr děng
等好自为谋。吾言已无不尽，吾心已无不尽。如此而尔等

bù tīng fēi wǒ fù ěr nǎi ěr fù wǒ wǒ zé kě yǐ wú hàn yǐ
不听，非我负尔，乃尔负我，我则可以无憾矣。

wū hū mín wú tóngbào ěr děng jiē wú chì zǐ wú zhōng bù néng fǔ xù ěr děng
呜呼！民吾同胞，尔等皆吾赤子，吾终不能抚恤尔等

ér zhì yú shā ěr tòng zāi tòng zāi xīng yán zhì cǐ bù jué lèi xià
而至于杀尔，痛哉！痛哉！兴言至此，不觉泪下。

jì lì tóushānshénwén
15. 祭泃头山神文 wù yín nián
戊寅 (1518年)

wéi zhèng dé shí sān nián wù yín èr yuè shí wǔ rì jiǎ shēn tí dū jūn
【15.1】维正德十三年戊寅二月十五日甲申，提督军

wù dōu yù shǐ wángmǒu jǐn yǐ gāng liè róumáo zhāogào yú lì tóu shānchuān zhī shén
务都御史王某，谨以刚鬣柔毛，昭告于泃头山川之神。

wéiguǎng gǔ dà chuān fù cái xīng wù yǐ yù míngchùzhòng gù gǔ zhě
【15.2】惟广谷大川，阜财兴物，以域民畜众。故古者

zhūhóu jì fēng nèi shānchuān yì wéi qí yǒugōng yú mín rán dì líng zé rén jié rén zhī wú liáng
诸侯祭封内山川，亦惟其有功于民。然地灵则人杰，人之无良，

yì zú yǐ wéishānchuān zhī xiū zī tǔ wéidào zéi suǒpán jù qiě shù shí nián yuǎn jìn zhī chēng lì
亦足以谓山川之羞！兹土为盗贼所盘据且数十年，远近之称泃

tóuzhě jiē yuē zéi cháo chǐ mò dà yān shì qǐ shānchuān zhī zuì zāi suī rán qīng liè zhī
头者，皆曰贼巢，耻莫大焉！是岂山川之罪哉？虽然，清冽之

jǐng fèn huì ér bù chú jiǔ zé tóng yú cè hùn yǐ dānfèng zhī xué chī hú jù ér bù
井，粪秽而不除，久则同于厕溷矣；丹凤之穴，鸱狐聚而不

qù jiǔ zé huà wéi yāo kū yǐ fèn huì zhī suǒ guò zhě yǎn bí yāo niè zhī kū rén jiāng
去，久则化为妖窟矣。粪秽之所，过者掩鼻；妖孽之窟，人将

chí rèn fán liáo huán ér gōng zhī hé zhě qí jī jù zhāo zhì shǐ rán yě chéng shǐ chú
持刃燔燎，环而攻之。何者？其积聚招致使然也。诚使除

qí fèn huì guāwān dí dàng jiāng bù zhōngcháo ér fù qí qīng liè chī hú zhú ér luánfèng
其粪秽，刮剜涤荡，将不终朝而复其清冽；鸱狐逐而鸾凤

guī yāo niè zhī kū hái wéi yùnxíang yù ruì zhī suǒ yǐ jīn zī tǔ zhī shānchuān yì hé
归，妖孽之窟还为孕祥育瑞之所矣。今兹土之山川，亦何

yǐ yì yú shì
以异于是？

shǒu rén fèngtiān zǐ míngmìng lái zhèn sì chuí fèn lì zéi zhī xiōng bèi
【15.3】守仁奉天子明命，来镇四陲。愤洌贼之凶悖，

mín kǔ tú dú wú suǒkòng yù gù ěr zhě jì qín qú kuí tí bīngdǎo qí cháo xué suǒ
民苦荼毒，无所控吁、故迩者计擒渠魁，提兵捣其巢穴。所

xiàng kè jié dòng huò rú zhì sī gù rén yuànshén nù tiān rén shùnyìng zhī lǐ jiāng huò
向克捷，动获如志。斯固人怨神怒，天人顺应之理，将或

zī tǔ shānchuān zhī shén yàn wù xiōng cán sī yù xǐ qí jī rǔ yīn yǒu yǐ xiāng xié jiǎ
兹土山川之神厌恶凶残，思欲洗其积辱，阴有以相协，假

shǒu yú yú
手于予？

jīn zhùbīng yú cǐ mí yuè yú xún suī cháo xué xī yǐ sǎo dàng qín zhǎn shí qiě bā
今驻兵于此弥月余旬，虽巢穴悉已扫荡，擒斩十且八

jiǔ rán lòu tiǎn zhī tú shàngyǒuqián táo xiǎo mín bù néng wú yuàn yú shānchuān zhī shén wéi
九，然漏殄之徒尚有潜逃，小民不能无怨于山川之神为

zhī bǔ táo zhǔ cuì yuānsǒu yě jīn yǔ tí bīngshēn rù qǐ dú chú mín zhī hài
之“逋逃主、萃渊薮”也。今予提兵深入，岂独除民之害，

yì wéi shānchuān zhī shén xuě qí chǐ fū ān jiù rǎn qì xīn tú fēi zhōng rén zhī qíng
亦为山川之神雪其耻。夫安旧染，弃新图，非中人情，

ér kuàng yú guǐshén hū
而况于鬼神乎？

jīn cǐ cán tú shì qióng lì qū yì fāngqiǎn rén tóu zhāo jiāngshùn ér fǔ zhī
今此残徒，势穷力屈，亦方遣人投招。将顺而抚之，

zé lǜ qí wú gé xīn zhī chéng fù yí huàn yú rì hòu nì ér fú shòu yòukǒng qí huò
则虑其无革心之诚，复遗患于日后；逆而弗受，又恐其或

chū yú chéng xīn shā zhī yǒu bù rěn yě shén qí yīn yǒu yǐ xiāng xié shǐ cǐ cán kòu ér
出于诚心，杀之有不忍也。神其阴有以相协，使此残寇而

guǒchéng xīn xié jí yīn yòu qí zhōng bǐ jìn xié qí dǎng lèi zì fù lái tóu ruò shuǐ
果诚心邪，即阴佑其衷，俾尽携其党类，自缚来投，若水

zhī fù hè yǔ jiāng dī yán tíng chù zhī rú qí shè zhà huái jiān jí yīn duó qí pò zhāng
之赴壑，予将堤沿停畜之；如其设诈怀奸，即阴夺其魄，张

wǒ jūn wēi fēng chí diàn sǎo yì gǔ ér jiān zhī zī wéi xià mín zhī fú yì wéi shén míng
我军威，风驰电扫，一鼓而歼之。兹惟下民之福，亦惟神明

zhī xiū
之休。

tán ér sì zhī shén yì yǒngyǒng wú zuò wéi shén shí jiàn tú zhī shàng
【15.4】坛而祀之，神亦永永无忤。惟神实鉴图之！尚

xiāng
飨！

jiào yuē
16. 教约 wù yín nián
戊寅 (1518年)

【16.1】 měi rì qīngchén zhūshēng cān yī bì jiào dú yǐ cì biàn xún zhū
每日清晨，诸生参揖毕，教读以次，遍询诸

shēng zài jiā suǒ yǐ ài qīn jìngzhǎng zhī xīn dé wú xiè hū wèi néngzhēn qiè fǒu wēnqīng
生：在家所以爱亲敬长之心，得无懈怠，未能真切否？温清

dìngxǐng zhī yí dé wú kuī quē wèi néng shí jiàn fǒu wǎng lái jiē qú bù qū lǐ jié
定省之仪，得无亏缺，未能实践否？往来街衢，步趋礼节，

dé wú fàngdàng wèi néng jǐn shì fǒu yì yīngyán xíng xīn shù dé wú qī wàng fēi pì wèi
得无放荡，未能谨饰否？一应言行心术，得无欺妄非僻，未

néngzhōng xìn dǔ jìng fǒu zhūtóng zǐ wù yào gè yǐ shí duì yǒu zé gǎi zhī wú zé jiā
能忠信笃敬否？诸童子务要各以实对，有则改之，无则加

miǎn jiào dú fù suí shí jiù shì qǔ jiā huì yù kāi fā rán hòu gè tuì jiù xí yì yè
勉。教读复随时就事，曲加诲谕开发，然后各退，就席肄业。

【16.2】 fán gē shī xū yào zhěngróngdìng qì qīnglǎng qí shēng yīn jūn shěn
凡歌诗，须要整容定气，清朗其声音，均审

qí jié diào wú zào ér jí wú dòng ér xiāo wú nǎi ér shè jiǔ zé jīngshénxuānchàng
其节调。毋躁而急，毋荡而嚣，毋馁而慑。久则精神宣畅，

xīn qì hé píng yǐ měi xué liàngtóngshēngduōguǎ fēn wéi sì bān měi rì lún yì bān gē
心气和平矣。每学量童生多寡，分为四班，每日轮一班歌

shī qí yú jiē jiù xí liǎnróng sù tīng měi wǔ rì zé zǒng sì bān dì gē yú běn xué
诗，其余皆就席，敛容肃听。每五日则总四班递歌于本学。

měishuòwàng jí gè xué huì gē yú shūyuàn
每朔望，集各学会歌于书院。

【16.3】 fán xí lǐ xū yào chéng xīn sù lǜ shěn qí yí jié duó qí róng
凡习礼，需要澄心肃虑，审其仪节，度其容

zhǐ wú hū ér duò wú jǔ ér zuò wú jìng ér yě cōngróng ér bù shī zhī yū huǎn
止。毋忽而惰，毋沮而忤，毋径而野。从容而不失之迂缓，

xiū jǐn ér bù shī zhī jū jú jiǔ zé lǐ mào xí shú dé xìng jiān dìng yǐ tóngshēngbān
修谨而不失之拘局。久则礼貌习熟，德性坚定矣。童生班

cì jiē rú gē shī měi jiān yí rì zé lún yì bān xí lǐ qí yú jiē jiù xí liǎn
次，皆如歌诗。每间一日，则轮一班习礼。其余皆就席，敛

róng sù guān xí lǐ zhī rì miǎn qí kè fǎng měi shí rì zé zǒng sì bān dì xí yú běn
容肃观。习礼之日，免其课仿。每十日则总四班递习于本

xué měishuòwàng zé jí gè xué huì xí yú shūyuàn
学。每朔望，则集各学会习于书院。

fán shòu shū bù zài tú duō dàn guì jīng shú liàng qí zī bǐng néng
【16.4】凡授书不在徒多，但贵精熟。量其资禀，能

èr bǎi zì zhě zhǐ kě shòu yǐ yì bǎi zì cháng shǐ jīngshén lì liàng yǒu yú zé wú yàn
二百字者，止可授以一百字。常使精神力量有馀，则无厌

kǔ zhī huàn ér yǒu zì dé zhī měi fěngsòng zhī jì wù lìng zhuān xīn yì zhì kǒusòng
苦之患，而有自得之美。讽诵之际，务令专心一志，口诵

xīn wéi zì zì jù jù chōu yì fǎn fù yì yáng qí yīn jié kuān xū qí xīn yì jiǔ
心惟，字字句句绌绎反复，抑扬其音节，宽虚其心意。久

zé yì lǐ jiā qià cōngmíng rì kāi yǐ
则义礼浹洽，聪明日开矣。

měi rì gōng fu xiān kǎo dé cì bèi shū sòng shū cì xí lǐ huò
【16.5】每日功夫，先考德，次背书诵书，次习礼，或

zuò kè fǎng cì fù sòng shū jiǎng shū cì gē shī fán xí lǐ gē shī zhī shù jiē suǒ yǐ
作课仿，次复诵书讲书，次歌诗。凡习礼歌诗之数，皆所以

cháng cún tóng zǐ zhī xīn shǐ qí lè xí bù juàn ér wú xiá jí yú xié pì jiào zhě rú
常存童子之心，使其乐习不倦，而无暇及于邪僻。教者如

cǐ zé zhī suǒ shī yǐ suī rán cǐ qí dà lüè yě shén ér míng zhī zé cún hū
此，则知所施矣。虽然，此其大略也，“神而明之，则存乎

qí rén
其人。”

dà xué gǔ běn xù wù yín nián
17. 大学古本序 戊寅 (1518年)

dà xué zhī yào chéng yì ér yǐ yǐ chéng yì zhī gōng gé wù ér yǐ yǐ
《大学》之要，诚意而已矣。诚意之功，格物而已矣。

chéng yì zhī jí zhǐ zhì shàn ér yǐ yǐ zhǐ zhì shàn zhī zé zhì zhī ér yǐ yǐ
诚意之极，止至善而已矣。止至善之则，致知而已矣。

zhèng xīn fù qí tǐ yě xiū shēn zhù qí yòng yě yǐ yán hū jǐ wèi zhī míng
正心，复其体也；修身，著其用也。以言乎己，谓之明

dé yǐ yán hū rén wèi zhī qīn mín yǐ yán hū tiān dì zhī jiān zé bèi yǐ
德；以言乎人，谓之亲民；以言乎天地之间，则备矣。

shì gù zhì shàn yě zhě xīn zhī běn tǐ yě dòng ér hòu yǒu bú shàn ér běn
是故，至善也者，心之本体也。动而后有不善，而本

tǐ zhī zhī wèi cháng bù zhī yě yì zhě qí dòng yě wù zhě qí shì yě zhì
体之知，未尝不知也。意者，其动也。物者，其事也。致

qí běn tǐ zhī zhī ér dòng wú bú shàn rán fēi jí qí shì ér gé zhī zé yì wú yǐ zhì
其本体之知，而动无不善。然非即其事而格之，则亦无以致

qí zhī
其知。

gù zhì zhī zhě chéng yì zhī běn yě gé wù zhě zhì zhī zhī shí yě wù gé zé
故致知者，诚意之本也。格物者，致知之实也。物格则

zhī zhì yì chéng ér yǒu yǐ fù qí běn tǐ shì zhī wèi zhǐ zhì shàn
知致、意诚，而有以复其本体，是之谓止至善。

shèng rén jù rén zhī qiú zhī yú wài yě ér fǎn fù qí cí jiù běn xī ér shèng rén
圣人惧人之求之于外也，而反覆其辞。旧本析而圣人

zhī yì wáng yǐ shì gù bù wù yú chéng yì ér tú yǐ gé wù zhě wèi zhī zhī bù shì yú
之意亡矣。是故不务于诚意而徒以格物者，谓之支；不事于

gé wù ér tú yǐ chéng yì zhě wèi zhī xū bù běn yú zhì zhī ér tú yǐ gé wù chéng yì
格物而徒以诚意者，谓之虚；不本于致知而徒以格物诚意

zhě wèi zhī wàng zhī yǔ xū yǔ wàng qí yú zhì shàn yě yuǎn yǐ hé zhī yǐ jìng ér
者，谓之妄。支与虚与妄，其于至善也远矣。合之以敬而

yì zhuì bǔ zhī yǐ zhuàn ér yì lí
益缀，补之以传而益离。

wú jù xué zhī rì yuǎn yú zhì shàn yě qù fēn zhāng ér fù jiù běn bàng wéi zhī shí
吾惧学之日远于至善也，去分章而复旧本，傍为之什

yǐ yǐn qí yì shù jǐ fù jiàn shèng rén zhī xīn ér qiú zhī zhě yǒu qí yào yī nǎi ruò
以引其义。庶几复见圣人之心，而求之者有其要。噫！乃若

zhì zhī zé cún hū xīn wù zhì zhī yān jìn yǐ
致知，则存乎心，悟致知焉，尽矣。

jì zhū dì shū 18. 寄诸弟书

wù yín nián
戊寅（1518年）

lǚ dé dì bèi shū jiē yǒu huǐ wù fèn fā zhī yì xǐ wèi wú jìn dàn
【18.1】屡得弟辈书，皆有悔悟奋发之意，喜慰无尽！但

bù zhī dì bèi guǒ chū yú chéng xīn hū yì màn wéi zhī shuō yún ěr
不知弟辈果出于诚心乎？亦谩为之说云尔。

běn xīn zhī míng jiǎo rú bái rì wú yǒu yǒu guò ér bù zì zhī zhě
【18.2】本心之明，皎如白日，无有有过而不自知者，

dàn huàn bù néng gǎi ěr yì niàn gǎi guò dāng shí jí dé běn xīn rén shú wú guò gǎi zhī
但患不能改耳。一念改过，当时即得本心。人孰无过？改之

wéi guì qú bó yù dà xián yě wéi yuē yù guǎ qí guò ér wèi néng chéng tāng
为贵。蘧伯玉，大贤也，惟曰“欲寡其过而未能”。成汤、

kǒng zǐ dà shèng yě yì wéi yuē gǎi guò bú lìn kě yǐ wú dà guò ér yǐ
孔子，大圣也，亦惟曰“改过不吝”“可以无大过”而已。

rén jiē yuē rén fēi yáo shùn ān néng wú guò cǐ yì xiāng yán zhī shuō wèi zú yǐ
人皆曰：“人非尧舜，安能无过？”此亦相沿之说，未足以

zhī yáo shùn zhī xīn ruò yáo shùn zhī xīn ér zì yǐ wéi wú guò jí fēi suǒ yǐ wéi shèng rén
知尧舜之心。若尧舜之心而自以为无过，即非所以为圣人

yǐ qí xiāng shòu shòu zhī yán yuē rén xīn wéi wēi dào xīn wéi wēi wéi jīng wéi yì
矣。其相授受之言曰“人心惟危，道心惟微，惟精惟一，

yǔn zhí jué zhōng bǐ qí zì yǐ wéi rén xīn zhī wéi wēi yě zé qí xīn yì yǔ rén tóng ěr
允执厥中。”彼其自以为人心之惟危也，则其心亦与人同耳。

wēi jí guò yě wéi qí jīng jīng yè yè cháng jiā jīng yì zhī gōng shì yǐ néng yǔn
危即过也，惟其兢兢业业，尝加“精一”之功，是以能“允

zhí zhōng ér miǎn yú guò gǔ zhī shèng xián shí shí zì jiàn yǐ guò ér gǎi zhī shì yǐ néng wú
执中”而免于过。古之圣贤时时自见已过而改之是以能无

guò
过，

fēi qí xīn guǒ yǔ rén yì yě jiè shèn bù dǔ kǒng jù bù wén zhě shí shí zì jiàn
非其心果与人异也。“戒慎不睹，恐惧不闻”者，时时自见

jǐ guò zhī gōng wú jìn lái shí jiàn cǐ xué yǒu yòng lì chù dàn wéi píng rì xí rǎn shēn gù
己过之功。吾近来实见此学有用力处，但为平日习染深痼，

kè zhì qiànyǒng gù qiè qiè yù wéi dì bèi yán zhī wú shǐ yì rú wú zhī xí rǎn jì shēn
克治欠勇，故切切预为弟辈言之。毋使亦如吾之习染既深，

ér hòu kè zhì zhī nán yě
而后克治之难也。

rén fāngshǎo shí jīngshén yì qì jì zú gǔ wǔ ér shēn jiā zhī lěi shàng
【18.3】人方少时，精神意气既足鼓舞，而身家之累尚

wèi qiè xīn gù yòng lì pō yì dài qí jiànzhǎng shì lěi rì shēn ér jīngshén yì qì
未切心，故用力颇易。迨其渐长，世累日深，而精神意气

yì rì jiàn yǐ jiǎn rán néng jí jí fèn zhì yú xué zé yóushàng kě yǒu wéi zhì yú sì
亦日渐以减，然能汲汲奋志于学，则犹尚可有为。至于四

shí wǔ shí jí rú xià shān zhī rì jiàn yǐ wēi miè bù fù kě wǎn yǐ gù kǒng zǐ yún
十五十，即如下山之日，渐以微灭，不复可挽矣。故孔子云：

sì shí wǔ shí ér wú wén yān sī yì bù zú wèi yě yǐ yòu yuē jí qí lǎo yě
“四十五十而无闻焉，斯亦不足畏也已。”又曰“及其老也，

xiě qì jì shuāi jiè zhī zài dé wú yì jìn lái shí jiàn cǐ bìng gù yì qiè qiè yù wéi
血气既衰，戒之在得。”吾亦近来实见此病，故亦切切预为

dì bèi yán zhī yí jí shí miǎn lì wú shǐ guò shí ér tú huǐ yě
弟辈言之。宜及时勉力，毋使过时而徒悔也。

jì wén rén bāngyīng bāngzhèng wù yín nián 19. 寄闻人邦英、邦正 戊寅 (1518年)

kūn jì mǐn ér hào xué wú jiā liǎng dì dé yǐ zhāo xī qīn zī mó lì wén zhī shèn xǐ
昆季敏而好学，吾家两弟得以朝夕亲资磨励，闻之甚喜。

dé shū bèi jiàn xiàngwǎng zhī chéng yóu jí huàn wèi
得书备见向往之诚，尤极浣慰。

jiā pín qīn lǎo qǐ kě bú qiú lù shì qiú lù shì ér bù gōng jǔ yè què shì bú
家贫亲老，岂可不求禄仕？求禄仕而不工举业，却是不

jìn rén shì ér tú zé tiānmìng wú shì lǐ yǐ dàn néng lì zhì jiān dìng suí shì jìn dào
尽人事而徒责天命，无是理矣。但能立志坚定，随事尽道，

bù yǐ dé shī dòng niàn zé suī miǎn xí jǔ yè yì zì wú fáng shèng xián zhī xué ruò shì
不以得失动念，则虽勉习举业，亦自无妨圣贤之学。若是

yuán wú qiú wéi shèng xián zhī zhì suī bù yè jǔ rì tán dào dé yì zhǐ chéng jiù dé wù
原无求为圣贤之志，虽不业举，日谈道德，亦只成就得务

wài hǎo gāo zhī bìng ér yǐ cǐ xī rén suǒ yǐ yǒu bù huàn fáng gōng wéi huàn duó zhì
外好高之病而已。此昔人所以有“不患妨功，惟患夺志”

zhī shuō yě fū wèi zhī duó zhì zé yǐ yǒu zhì kě duó tǎng ruò wèi yǒu kě duó
之说也。夫谓之“夺志”，则已有“志”可夺；倘若未有可夺

zhī zhì què yòu bù kě yǐ bù shēn sī yí xǐng ér zǎo tú zhī
之“志”，却又不可以不深思疑省而早图之。

měi niàn xián dì zī zhì zhī měi wèi cháng bù qiè quán quán fū měi zhì nán dé ér yì
每念贤弟资质之美，未尝不切拳拳。夫美质难得而易

huài zhì dào nán wén ér yì shī shèng nián nán yù ér yì guò xí sú nán gé ér yì liú
坏，至道难闻而易失，盛年难遇而易过，习俗难革而易流。

kūn yù miǎn zhī
昆玉勉之！

náng àn xiāng yuē 20. 南赣乡约

wù yín nián
戊寅 (1518年)

zī ěr mín xī rén yǒu yán péng shēng má zhōng bù fú ér zhí
【20.1】咨尔民，昔人有言：“蓬生麻中，不扶而直；

bái shā zài ní bù rǎn ér hēi mín sú zhī shàn è qǐ bú yóu yú jī xí shǐ rán zāi
白沙在泥，不染而黑。”民俗之善恶，岂不由于积习使然哉！

wǎng zhě xīn mín gài cháng qì qí zōng zú pàn qí xiāng lǐ sì chū ér wéi bào qǐ dú qí
往者新民盖常弃其宗族，畔其乡里，四出而为暴，岂独其

xìng zhī yì qí rén zhī zuì zāi yì yóu wǒ yǒu sī zhì zhī wú dào jiào zhī wú fāng ěr
性之异，其人之罪哉？亦由我有司治之无道，教之无方。尔

fù lǎo zǐ dì suǒ yǐ xùn huì jiè chì yú jiā tíng zhě bù zǎo xūn táo jiàn rǎn yú lǐ hàn zhě wú
父老子弟所以训诲戒饬于家庭者不早,薰陶渐染于里闾者无

sù yòu yě jiǎng quàn zhī bù xíng lián shǔ yè hé zhī wú jù yòu huò fèn yuàn xiāng jī
素,诱掖奖劝之不行,连属叶和之无具,又或愤怨相激,

jiǎo wěi xiāng cán gù suí shǐ zhī mí rán rì liú yú è zé wǒ yǒu sī yǔ ěr fù lǎo zǐ dì
狡伪相残,故遂使之靡然日流于恶,则我有司与尔父老子弟

jiē yí fēn shòu qí zé
皆宜分受其责。

wū hū wǎng zhě bù kě jí lái zhě yóu kě zhuī gù jīn tè wèi xiāng yuē yǐ xié
呜呼!往者不可及,来者犹可追。故今特为乡约,以协

hé ěr mín zì jīn fán ěr tóng yuē zhī mín jiē yí xiào ěr fù mǔ jìng ěr xiōng zhǎng
和尔民,自今凡尔同约之民,皆宜孝尔父母,敬尔兄长,

jiào xùn ěr zǐ sūn hé shùn ěr xiāng lǐ sǐ sàng xiāng zhù huàn nàn xiāng xù shàn xiāng
教训尔子孙,和顺尔乡里,死丧相助,患难相恤,善相

quàn miǎn è xiāng gào jiè xī sòng bà zhēng jiǎng xìn xiū mù wù wéi liáng shàn zhī mín
劝勉,恶相告戒,息讼罢争,讲信修睦,务为良善之民,

gòng chéng rén hòu zhī sú
共成仁厚之俗。

wū hū rén suī zhì yú zé rén zé míng suī yǒu cōng míng zé jǐ zé hūn ěr děng fù
呜呼!人虽至愚,责人则明;虽有聪明,责己则昏。尔等父

lǎo zǐ dì wú niàn xīn mín zhī jiù è ér bù yǔ qí shàn bǐ yì niàn ér shàn jí shàn rén yǐ wú
老子弟毋念新民之旧恶,而不与其善,彼一念而善,即善人矣;毋

zì shì wéi liáng mín ér bù xiū qí shēn ěr yì niàn ér è jí è rén yǐ rén zhī shàn è yóu
自恃为良民而不修其身,尔一念而恶,即恶人矣。人之善恶,由

yú yì niàn zhī jiān ěr děng shèn sī wú yán wú hū
于一念之间,尔等慎思吾言,毋忽!

tóng yuē zhōng tuī niángāo yǒu dé wéi zhòng suǒ jìng fú zhě yì rén wéi yuē zhǎng
【20.2】一: 同约中推年高有德为众所敬服者一人为约长,

èr rén wéi yuē fù yòu tuī gōng zhí guǒ duàn zhě sì rén wéi yuē zhèng tōng dá míng chá zhě sì rén wéi
二人为约副，又推公直果断者四人为约正，通达明察者四人为

yuē shǐ jīng jiàn liáng gàn zhě sì rén wéi zhī yuē lǐ yí xí shú zhě èr rén wéi yuē zàn zhì wén bù sān shàn
约史，精健廉干者四人为知约，礼仪习熟者二人为约赞。置文簿三扇：

qí yī shàn bèi xiě tóng yuē xìng míng jí rì zhú chū rù suǒ wéi zhī yuē sī zhī qí èr shàn yì shū
其一扇备写同约姓名，及日逐出入所为，知约司之，其二扇一书

zhāng shàn yì shū jiū guò yuē zhǎng sī zhī
彰善，一书纠过，约长司之。

【20.3】一：tóng yuē zhī rén měi yì huì rén chū yín sān fēn sòng zhī yuē
同约之人每一会，人出银三分，送知约，

jù yǐn shí wú dà shē qǔ miǎn jī kě ér yǐ
具饮食，毋大奢，取免饥渴而已。

【20.4】一：huì qī yǐ yuè zhī wàng ruò yǒu jí bìng shì gù bù jí fù zhě
会期以月之望，若有疾病事故不及赴者，

xǔ xiān qī qiǎn rén gào zhī yuē wú gù bù fù zhě yǐ guò è shū réng fá yín yì liǎng gōng
许先期遣人告知约。无故不赴者，以过恶书，仍罚银一两公

yòng
用。

【20.5】一：lì yuē suǒ yú dào lǐ jūn píng zhī chù zé sì guān kuān dà zhě wéi
立约所于道里均平之处，择寺观宽大者为

zhī
之。

【20.6】一：zhāng shàn zhě qí cí xiǎn ér jué jiū guò zhě qí cí yǐn ér
彰善者，其辞显而决，纠过者，其辞隐而

wǎn yì zhōng hòu zhī dào yě rú yǒu rén bù dì wú zhí yuē bù dì dàn yún
婉，亦忠厚之道也。如有人不弟，毋直曰“不弟，但云：

wén mǒu yú shì xiōng jìng zhǎng zhī lǐ pō yǒu wèi jìn mǒu wèi gǎn yǐ wéi xìn gū àn
“闻某于事兄敬长之礼，颇有未尽，某未敢以为信，姑案

zhī yǐ qí fán jiū guò è jiē lì cǐ ruò yǒu nán gǎi zhī è qiě wù jiū shǐ wú suǒ róng
之以俟。”凡纠过恶皆例此。若有难改之恶，且勿纠使无所容，

huò jī ér suí sì qí è yǐ yuēzhǎng fù děng xū xiān qī yīn yǔ zhī yán shǐ dāng zì
或激而遂肆其恶矣，约长副等，须先期阴与之言，使当自

shǒu zhònggòngyòu yē jiǎngquàn zhī yǐ xīng qí shànniàn gū shǐ shū zhī shǐ qí kě gǎi
首，众共诱掖奖劝之，以兴其善念，姑使书之，使其可改。

ruò bù néng gǎi rán hòu jiū ér shū zhī yòu bù néng gǎi rán hòu bái zhī guān yòu bù néng
若不能改，然后纠而书之；又不能改，然后白之官；又不能

gǎi tóngyuē zhī rén zhí sòng zhī guān míngzhèng qí zuì shì bù néng zhí lù lì xié móu
改，同约之人执送之官，明正其罪；势不能执，戮力协谋

guān fǔ qǐngbīngmiè zhī
官府请兵灭之。

yì tóngyuē zhī rén fán yǒu wēi yí nán chù zhī shì jiē xū yuēzhǎng
【20.7】一：通约之人，凡有危疑难处之事，皆须约长

huì tóngyuē zhī rén yǔ zhī cái chǔ qū huà bì dāng yú lǐ jì yú shì ér hòu yǐ bù dé
会同约之人与之裁处区画，必当于理、济于事而后已。不得

zuò shì tuī tuō xiàn rén yú è zuì zuò yuēzhǎng yuēzhèngzhū rén
坐视推托，陷人于恶，罪坐约长、约正诸人。

yì jì zhuāng rén hù duō yú nà liángdāngchāi zhī shí duǒ huí yuán jí
【20.8】一：寄庄人户，多于纳粮当差之时躲回原籍，

wǎngwǎng fù lěi tóng jiǎ jīn hòu yuēzhǎngděngquàn lìng jí qī wán nà yìngchéng rú dǎoqián
往往负累同甲。今后约长等劝令及期完纳应承，如蹈前

bì gào guānchéng zhì xuē qù jì zhuāng
弊，告官惩治，削去寄庄。

yì běn dì dà hù yì jìng kè shāng fàngzhàishōu xī hé yī cháng
【20.9】一：本地大户，异境客商，放债收息，合依常

lì wú dé lěi suàn huò yǒu pín nán bù néngchángzhě yì yí yǐ lǐ liàngkuān yǒuděng
例，毋得磊算。或有贫难不能偿者，亦宜以理量宽。有等

bù rén zhī tú zhé biàn zhuō suǒ lěi qǔ xié xiě tián dì zhì lìng qióng mín wú gào qù
不仁之徒，辄便捉锁磊取，挟写田地，致令穷民无告，去

ér wéi zhī dào jīn hòu yǒu cǐ gào zhū yuē zhǎng děng yǔ zhī míng bái cháng bù jí shù zhě
而为之盗。今后有此告，诸约长等与之明白，偿不及数者，

quàn lìng kuān shě qǔ yǐ guò shù zhě lì yǔ zhuī hái rú huò shì qiáng bù tīng lǜ tóng
劝令宽舍，取已过数者，力与追还。如或恃强不听，率同

yuē zhī rén míng zhī guān sī
约之人鸣之官司。

yì qīn zú xiāng lín wǎng wǎng yǒu yīn xiǎo fèn tóu zéi fù chóu
【20.10】一：亲族乡邻，往往有因小忿，投贼复仇，

cán hài liáng shàn niàng chéng dà huàn jīn hòu yì yīng dòu ōu bù píng zhī shì míng zhī yuē
残害良善，酿成大患。今后一应斗殴不平之事，鸣之约

zhǎng děng gōng lùn shì fēi huò yuē zhǎng wén zhī jí yǔ xiǎo yù jiě shì gǎn yǒu réng qián
长等公论是非。或约长闻之，即与晓谕解释。敢有仍前

wàng wéi zhě lǜ zhū tóng yuē chéng guān zhū tiǎn
妄为者，率诸同约呈官诛殄。

yì jūn mín rén děng ruò yǒu yáng wéi liáng shàn yīn tōng zéi qíng fàn
【20.11】一：军民人等若有阳为良善，阴通贼情，贩

mǎi niú mǎ zǒu chuán xiāo xī guī lì yì jǐ yāng jí wàn mín zhě yuē zhǎng děng shuài
买牛马，走传消息，归利一己，殃及万民者，约长等率

tóng yuē zhū rén zhǐ shí quàn jiè bù quān chéng guān jiū zhì
同约诸人指实劝戒。不悛，呈官究治。

yì lì shū yì mín zǒng jiǎ lǐ lǎo bǎi zhǎng gōng bīng
【20.12】一：吏书、义民、总甲、里老、百长、弓兵、

jī kuài rén děng ruò lǎn chāi xià xiāng suǒ qiú jī fā zhě yuē zhǎng shuài tóng chéng guān zhū jiū
机快人等若揽差下乡，索求赍发者，约长率同呈官追究。

yì gè zhài jū mín xī bèi xīn mín zhī hài chéng bù rěn yán dàn
【20.13】一：各寨居民，昔被新民之害，诚不忍言。但

jīn jì xǔ qí zì xīn suǒ zhàn tián chǎn yǐ lìng tuì huán wú dé zài huái qián chóu zhì
今既许其自新，所占田产，已令退还，毋得再怀前仇，致
rǎo dì fāng yuē zhǎng děng cháng yí xiǎo yù lìng gè shǒu běn fēn yǒu bù tīng zhě chéng
扰地方，约长等常宜晓谕，令各守本分，有不听者，呈
guān zhì zuì
官治罪。

yì tóu zhāo xīn mǐn yīn ěr yì niàn zhī shàn dài ěr zhī zuì dāng
【20.14】一：投招新民，因尔一念之善，贷尔之罪。当

tòng zì kè zé gǎi guò zì xīn qín gēng qín zhī píng mǎi píng mài sī tóng liáng mǐn
痛自克责，改过自新，勤耕勤织，平买平卖，思同良民，
wú yǐ qián rì míng mù gān xīn xià liú zì qǔ miè jué yuē zhǎng děng gè yí shí shí tí
无以前日名目，甘心下流，自取灭绝。约长等各宜时时提
sī xiǎo yù rú zhǒng qián fēi zhě chéng guān chéng zhì
撕晓谕，如踵前非者，呈官惩治。

yì nán nǚ zhǎng chéng gè yí jí shí jià qǔ wǎng wǎng nǚ jiā
【20.15】一：男女长成，各宜及时嫁娶。往往女家

zé pìn lǐ bù chōng nán jiā zé jià zhuāng bù fēng suí zhì qiān qī yuē zhǎng děng qí gè
责聘礼不充，男家责嫁妆不丰，遂致愆期。约长等其各
shěng yù zhū rén zì jīn qí chēng jiā zhī yǒu wú suí shí hūn jià
省谕诸人，自今其称家之有无，随时婚嫁。

yì fù mǔ sāng zàng yī qīn guāng uǒ dàn jìn chéng xiào chēng jiā
【20.16】一：父母丧葬，衣衾棺槨，但尽诚孝，称家

yǒu wú ér xíng cǐ wài huò dà zuò fó shì huò shèng shè yàn lè qīng jiā fèi cái jù
有无而行。此外或大作佛事，或盛设宴乐，倾家费财，俱
yú sǐ zhě wú yì yuē zhǎng děng qí gè xǐng yù yuē nèi zhī rén yì zūn lǐ zhì yǒu réng
于死者无益。约长等其各省谕约内之人，一遵礼制。有仍
dǎo qián fēi zhě jí yǔ jiū è bù nèi shū yǐ bú xiào
蹈前非者，即与纠恶簿内书以不孝。

【20.17】一：yì dāng huì qián yī rì zhī yuē yú yú yuē suǒ sǎ sǎo zhāng jù 当会前一日，知约预于约所洒扫、张具

yú táng shè gào yù pái jí xiāng àn nán xiàng dāng huì rì tóng yuē bì zhì yuē zàn míng
于堂，设告谕牌及香案南向。当会日，同约毕至，约赞鸣

gǔ sān zhòng jiē yì xiāng àn qián xù lì běi miàn guì tīng yuē zhèng dú gào yù bì yuē
鼓三，众皆诣香案前序立，北面跪，听约正读告谕毕。约

zhǎng hé zhòng yáng yán yuē zì jīn yǐ hòu fán wǒ tóng yuē zhī rén zhī fèng jiè yù
长合众扬言曰：“自今以后，凡我同约之人，祇奉戒谕，

qí xīn hé dé tóng guī yú shàn ruò yǒu èr sān qí xīn yáng shàn yīn è zhě shén míng
齐心合德，同归于善。若有二三其心，阳善阴恶者，神明

zhū jí zhòng jiē yuē ruò yǒu èr sān qí xīn yáng shàn yīn è zhě shén míng zhū jí
诛殛。”众皆曰：“若有二三其心，阳善阴恶者，神明诛殛。”

jiē zài bài xīng yǐ cì chū huì suǒ fēn dōng xī lì yuē zhèng dú xiāng yuē bì dà
皆再拜，兴，以次出会所，分东西立，约正读乡约毕，大

shēng yuē fán wǒ tóng méng wù zūn xiāng yuē zhòng jiē yuē shì nǎi dōng xī
声曰：“凡我同盟，务遵乡约。”众皆曰：“是。”乃东西

jiāo bài xīng gè yǐ cì jiù wèi shǎo zhě gè zhuó jiǔ yú zhǎng zhě sān xíng zhī yuē qǐ
交拜，兴，各以次就位，少者各酌酒于长者三行。知约起，

shè zhāng shàn wèi yú táng shàng nán xiàng zhì bǐ yàn chén zhāng shàn bù yuē zàn míng gǔ sān
设彰善位于堂上，南向置笔砚，陈彰善簿。约赞鸣鼓三，

zhòng jiē qǐ yuē zàn chàng qǐng jǔ shàn zhòng yuē shì zài yuē shǐ yuē shǐ
众皆起。约赞唱：“请举善！”众曰：“是在约史。”约史

chū jiù zhāng shàn wèi yáng yán yuē mǒu yǒu mǒu shàn mǒu néng gǎi mǒu guò qǐng shū zhī
出就彰善位，扬言曰：“某有某善，某能改某过，请书之，

yǐ wéi tóng yuē quàn yuē zhèng biàn zhì yú zhòng yuē rú hé zhòng yuē yuē shǐ
以为同约劝。”约正遍质于众曰：“如何？”众曰：“约史

jǔ shèn dāng yuē zhèng nǎi yǐ shàn zhě jìn zhāng shàn wèi dōng xī lì yuē shǐ fù wèi zhòng
举甚当！”约正乃揖善者进彰善位，东西立。约史复谓众

yuē mǒusuǒ jǔ zhǐ shì qǐng gè jǔ suǒ zhī zhòngyǒu suǒ zhī jí jǔ wú zé yuē
曰：“某所举止是，请各举所知！”众有所知即举，无则曰：

yuē shǐ suǒ jǔ shì yǐ yuēzhǎng fù zhèng jiē chū jiù zhāngshàn wèi yuē shǐ shū bù bì
“约史所举是矣！”约长副正皆出就彰善位，约史书簿毕，

yuēzhǎng jǔ bēi yángyán yuē mǒunéng wéi mǒushàn mǒunéng gǎi mǒuguò shì néng xiū qí
约长举杯扬言曰：“某能为某善，某能改某过，是能修其

shēn yě mǒunéng shǐ mǒu zú rén wéi mǒushàn gǎi mǒuguò shì néng qí qí jiā yě shǐ
身也。某能使某族人为某善，改某过，是能齐其家也。使

rén rén ruò cǐ fēng sú yān yǒu bù hòu fán wǒ tóngyuē dāng qǔ yǐ wéi fǎ suí shǔ yú
人人若此，风俗焉有不厚？凡我同约，当取以为法！”遂属于

qí shàn zhě shàn zhě yì zhuó jiǔ chóu yuēzhǎng yuē cǐ qǐ zú wéi shàn nǎi láo zhǎng zhě
其善者。善者亦酌酒酬约长曰：“此岂足为善，乃劳长者

guòjiǎng mǒuchéng huáng zuò gǎn bù yì jiā dǐ lì qī wú fù zhǎng zhě zhī jiào jiē
过奖，某诚惶怍，敢不益加砥砺，期无负长者之教。”皆

yǐn bì zài bài huì yuēzhǎng yuēzhǎng dá bài xīng gè jiù wèi zhī yuē chè zhāngshàn
饮毕，再拜会约长，约长答拜，兴，各就位。知约撤彰善

zhī xí jiǔ fù sān xíng zhī yuē qǐ shè jiū guò wèi yú jiē xià běi xiàng zhì bǐ yàn
之席，酒复三行，知约起，设纠过位于阶下，北向置笔砚，

chén jiū guò bù yuē zàn míng gǔ sān zhòng jiē qǐ yuē zàn chàng qǐng jiū guò zhòng
陈纠过簿。约赞鸣鼓三，众皆起。约赞唱：“请纠过！”众

yuē shì zài yuē shǐ yuē shǐ jiù jiū guò wèi yángyán yuē wén mǒu yǒu mǒuguò
曰：“是在约史。”约史就纠过位，扬言曰：“闻某有某过，

wèi gǎn yǐ wéi rán gū shū zhī yǐ qí hòu tú rú hé yuēzhèngbiàn zhì yú zhòngyuē
未敢以为然，姑书之，以俟后图，如何？”约正遍质于众曰：

rú hé zhòng jiē yuē yuē shǐ bì yǒu jiàn yuēzhèng nǎi yī guò zhě chū jiù jiū guò
“如何？”众皆曰：“约史必有见。”约正乃揖过者出就纠过

wèi běi xiàng lì yuē shǐ fù biàn wèi zhòngyuē mǒusuǒ wén zhǐ shì qǐng gè yán suǒ wén
位，北向立，约史复遍谓众曰：“某所闻止是，请各言所闻！”

zhòngyǒuwén jí yán wú zé yuē yuē shǐ suǒ wén shì yǐ yú shì yuēzhǎng fù zhèng jiē
众有闻即言，无则曰：“约史所闻是矣！”于是约长副正皆

chū jiū guò wèi dōng xī lì yuē shǐ shū bù bì yuēzhǎng wèi guò zhě yuē suī rán
出纠过位，东西立，约史书簿毕，约长谓过者曰：“虽然，

gū wú xíng fá wéi sù gǎi guò zhě guì qǐng yuē mǒu gǎn bù fú zuì zì qǐ zhuó
姑无行罚，惟速改！”过者跪请曰：“某敢不服罪！”自起酌

jiǔ guì ér yǐn yuē gǎn bù sù gǎi zhòng wéi zhǎng zhě yōu yuēzhèng fù shǐ jiē
酒跪而饮曰：“敢不速改，重为长者忧！”约正、副、史皆

yuē mǒuděng bù néng zǎo quàn yù shǐ zǐ xiàn yú cǐ yì ān dé wú zuì jiē zhuó
曰：“某等不能早劝谕，使子陷于此，亦安得无罪！”皆酌

zì fá guò zhě fù guì ér qǐng yuē mǒu jì zhī zuì zhǎng zhě yòu zì yǐ wéi fá mǒu
自罚。过者复跪而请曰：“某既知罪，长者又自以为罚，某

gǎn bù jí jiù lù ruò xǔ qí dé yǐ zì gǎi zé qǐngzhǎng zhě wú yǐn mǒu zhī xìng yě
敢不即就戮，若许其得以自改，则请长者无饮，某之幸也！”

qū hòu zhuó jiǔ zì fá yuēzhèng fù xiányuē zǐ néng yǒng yú shòu zé rú cǐ shì néng
趋后酌酒自罚。约正副咸曰：“子能勇于受责如此，是能

qiān yú shàn yě mǒuděng yì kě miǎn yú zuì yǐ nǎi shì jué guò zhě zài bài yuēzhǎng
迁于善也，某等亦可免于罪矣！”乃释爵。过者再拜，约长

yī zhī xīng gè jiù wèi zhī yuē chè jiū guò xí jiǔ fù èr xíng suí fàn fàn bì
揖之，兴，各就位，知约撤纠过席。酒复二行，遂饭。饭毕，

yuē zàn qǐ míng gǔ sān chàng shēn jiè zhòng qǐ yuēzhèngzhōngtáng lì yáng
约赞起，鸣鼓三，唱：“申戒！”众起，约正中堂立，扬

yán yuē wū hū fán wǒ tóngyuē zhī rén míngtīngshēn jiè rén shú wú shàn yì shú wú
言曰：“呜呼！凡我同约之人，明听申戒：人孰无善，亦孰无

è wéi shàn suī rén bù zhī jī zhī jì jiǔ zì rán shàn jī ér bù kě yǎn wéi è ruò
恶。为善虽人不知，积之既久，自然善积而不可掩；为恶若

bù zhī gǎi jī zhī jì jiǔ bì zhì è jī ér bù kě shè jīn yǒu shàn ér wéi rén suǒ zhāng
不知改，积之既久，必至恶积而不可赦。今有善而为人所彰，

gù kě xǐ gǒu suí yǐ wéi shàn ér zì shì jiāng rì rù yú è yǐ yǒu è ér wéi rén suǒ
固可喜，苟遂以为善而自恃，将日入于恶矣！有恶而为人所

jiū gù kě kuì gǒu néng huǐ qí è ér zì gǎi jiāng rì jìn yú shàn yǐ rán zé jīn rì
纠，固可愧，苟能悔其恶而自改，将日进于善矣！然则今日

zhī shàn zhě wèi kě zì shì yǐ wéi shàn ér jīn rì zhī è zhě yì qǐ suí zhōng yú è
之善者，未可自恃以为善，而今日之恶者，亦岂遂终于恶

zāi fán wǒ tóng yuē zhī rén hé gòng miǎn zhī zhòng jiē yuē gǎn bù miǎn nǎi chū
哉？凡我同约之人，盍共勉之！”众皆曰：“敢不勉。”乃出

xí yǐ cì dōng xī xù lì jiāo bài xīng suí tuì
席，以次东西序立，交拜，兴，遂退。

qǐ kuānmiǎnshuìliáng jí jiù mín kùn yǐ mí zāi biàn shū
21. 乞宽免税粮急救民困以弥灾变疏

shí wǔ niángēngchén sān yuè niàn wǔ rì nián
十五年庚辰三月廿五日(1520年)

zhào dé zhèng dé shí sì nián qī yuè nèi jié jù jí ān dēng yì shí sān
【21.1】照得正德十四年七月内，节据吉安等一十三

fǔ suǒ shǔ lú língděngxiàn gè shēn wéi hàn zāi shì kāi chēngběnnián zì sān yuè zhì yú qiū
府所属庐陵等县，各申为旱灾事，开称本年自三月至于秋

qī yuè bù yǔ hé miáo wèi jí fā shēng jìn xíng kū sǐ xià shuì qiū liáng wú cóng bàn
七月不雨，禾苗未及发生，尽行枯死，夏税秋粮，无从办

nà rén mín chóu tàn jiāng jí liú lí shēn qǐ zhuǎn dá kuānmiǎnděng yīn dào chén
纳，人民愁叹，将及流离，申乞转达宽免等因到臣。

jié chāiguān lì lǎo rén tà kān qiánxiàng dì fāng wěi zì sān yuè yǐ lái yǔ zé
节差官吏、老人踏勘前项地方，委自三月以来，雨泽

bù jiàng hé miáo kū sǐ xù gāi níngwángmóu fǎn chéng xìn gǔ luàn chuán bō wěi mìng
不降，禾苗枯死。续该宁王谋反，乘衅鼓乱，传播伪命，

yōumiǎn zū shuì xiǎo rén wéi lì shì qū xiōngxiōng sī luàn chén yīn tōngxínggào shì xǔ
优免租税。小人惟利是趋，汹汹思乱。臣因通行告示，许

yǐ zòu wén yōumiǎnshuìliáng yù yǐ chén zǐ dà yì shēn zǔ zōng xiū yǎngshēng xī zhī zé
以奏闻优免税粮。谕以臣子大义，申祖宗休养生息之泽，

bàoníngwáng zhū qiú wú yàn zhī è yóu shì rén xīn shāoshāo ān jí bèi nì qū shùn lǎo
暴宁王诛求无厌之恶，由是人心稍稍安集，背逆趋顺，老

ruò jū shǒu dīngzhuàng chū zhēng tuánbǎo kuì xiǎng yì wú yí hù jiā wú yí fū
弱居守，丁壮出征，团保馈饷，邑无遗户，家无遗夫。

jiù shǐ yǔ yáng shí ruò jiāng xī zhī mín yì yǐ fèi gēng yún zhī yè shì zhēngzhàn zhī kǔ
就使雨暘时若，江西之民亦已废耕耘之业，事征战之苦，

kuàng jūn lǚ hàn gān yì shí bìng zuò suī fù shì dà hù bù miǎn jī jǐn xià hù xiǎo
况军旅旱干，一时并作，虽富室大户，不免饥谨，下户小

mín dé wú zhuǎn sǐ gōu hè liú sàn sì fāng hū shè huò jī hán suǒ pò zhēng shū suǒ kǔ
民，得无转死沟壑，流散四方乎？设或饥寒所迫，征输所苦，

rén zì wéi luàn jiāng ruò zhī hé
人自为乱，将若之何？

rú méng qǐ chī gāi bù zàn jiāng zhèng dé shí sì nián fēn shuǐ liáng tōng xíng yōu miǎn yǐ
如蒙乞敕该部暂将正德十四年分税粮通行优免，以

jiù cán shāng zhī mín yǐ fáng biàn luàn zhī jiē fú wàng huáng shàng bà rǒng yuán zhī fèng sǔn
救残伤之民，以防变乱之阶。伏望皇上罢冗员之俸，损

bù jí zhī shǎng zhǐ wú míng zhī zhēng jié yòng shěng fèi yǐ zú jūn guó zhī xū tiān
不急之赏。止无名之征，节用省费，以足军国之需，天

xià xìng shèn
下幸甚。

yuán yóu yú běn nián qī yuè sān shí rì jù tí qǐng zhǐ wèi fèng míng jiàng
【21.2】缘由于本年七月三十日具题请旨，未奉明降。

suí méng dà jià qīn zhēng jīng biān guān jūn qián hòu shù wàn tà zhì bìng
【21.3】随蒙大驾亲征，京边官军前后数万，沓至并

lín tián chéng sài guō bǎi xìng shù shǒu fēng dī zhī yú wèi jí xī jiān chí dān yòu fù
临，填城塞郭。百姓戍守锋镝之余，未及息肩弛担，又复

jiù sǐ fú shāng shēn yín bēn zǒu yǐ jǐ sī yǎng yì yīng zhū qiú qī nú yù yú cǎo
救死扶伤，呻吟奔走，以给廝养，一应诛求，妻孥鬻于草

liào gǔ suǐ jié yú zhēng shū dāng shì zhī shí niǎo jīng yú sàn pín mín lǎo ruò liú lí
料，骨髓竭于征输。当是之时，鸟惊鱼散，贫民老弱流离

qì wěi gōu hè jiǎo jiàn zhě táo cuàn shān zé qún jù wéi dào dú yí qí shāo yǒu jiā yè yǔ
弃委沟壑，狡健者逃窜山泽，群聚为盗。独遗其稍有家业与

liáng shàn shǒu sǐ zhě shí zhī èr sān yòu jiē diān dùn hào hū yú tǐng rèn chuí tà zhī xià jùn xiàn
良善守死者十之二三，又皆颠顿号呼于挺刃捶挞之下。郡县

guān lì xián fù shěng chéng yǔ bīng mǎ zhù tún zhī suǒ bēn mìng tīng yì bù fù dé qīn mín shì
官吏，咸赴省城与兵马住屯之所奔命听役，不复得亲民事。

shàng xià xiōngxiōng rú jià lòu chuán yú fēng tāo diān pèi zhī zhōng wéi jù fù nì zhī bù xiá
上 下 汹 汹 ， 如 驾 漏 船 于 风 涛 颠 沛 之 中 ， 惟 惧 覆 溺 之 不 暇 ，

qǐ huáng fù gù qí tā wéi rì hòu zhī lǜ yōu jí shuì fù zhī bù miǎn zhēng kē zhī wèi
岂 遑 复 顾 其 他 ， 为 日 后 之 虑 ， 忧 及 税 赋 之 不 免 ， 征 科 之 未

wán hū dāng shì zhī shí suī chéngděng yì jiē bēn zǒu dào lù wēi yí cāng huáng kǒng bù
完 乎 ？ 当 是 之 时 ， 虽 臣 等 亦 皆 奔 走 道 路 ， 危 疑 仓 皇 ， 恐 不

néng wéi xiǎo mín qǐng yí dàn zhī mìng qǐ huáng wéi suì yuè zhī lǜ yōu jí fù shuì zhī bù miǎn
能 为 小 民 请 一 旦 之 命 ， 岂 遑 为 岁 月 之 虑 ， 忧 及 赋 税 之 不 免 ，

zhēng kè zhī wèi wán ér xiá wéi zhī fù qǐng hū
征 课 之 未 完 ， 而 暇 为 之 复 请 乎 ？

ruò shì zhě yòu shù yuè jīng biān guān jūn shǐ jiāng yǒu lǚ guī zhī qī ér hù bù suì é
若 是 者 又 数 月 ， 京 边 官 军 始 将 有 旅 归 之 期 ， 而 户 部 岁 额

zhī zhēng yǐ xià cáo yùn jiāo duì zhī wén yǐ cù dū cuī zhī shǐ qiè zé zhī xí yǐ jiāo
之 征 已 下 ， 漕 运 交 兑 之 文 已 促 ， 督 催 之 使 ， 切 责 之 檄 ， 已 交

chí sì jí yǐ liú yí zhī mín wén guān jūn zhī jiāng qù shāo shāo xié xī yán wàng guī xún
驰 四 集 矣 。 流 移 之 民 闻 官 军 之 将 去 ， 稍 稍 胁 息 ， 延 望 归 寻

qí gù yè zú wèi rù jìng ér jǐng yǐ xì yú zhuī qiú zhě zhī shǒu yǐ fū huāng hàn jí yǐ
其 故 业 。 足 未 入 境 ， 而 颈 已 系 于 追 求 者 之 手 矣 ！ 夫 荒 旱 极 矣 ，

ér yòu yīn zhī yǐ biàn luàn biàn luàn jí yǐ ér yòu jié zhī yǐ shī lǚ shī lǚ jí yǐ ér
而 又 因 之 以 变 乱 ； 变 乱 极 矣 ， 而 又 竭 之 以 师 旅 ； 师 旅 极 矣 ， 而

yòu jié zhī yǐ gōng kuì yì zhī yǐ zhū qiú jí zhī yǐ zhēng liǎn dāng shì zhī shí yǒu
又 竭 之 以 供 馈 ， 益 之 以 诛 求 ， 亟 之 以 征 敛 。 当 是 之 时 ， 有

mù zhě bù rěn dǔ yǒu ěr zhě bù rěn wén yòu cóng ér juān qí gāo xuè yǒu rén xīn zhě ér
目 者 不 忍 睹 ， 有 耳 者 不 忍 闻 ， 又 从 而 捐 其 膏 血 ， 有 人 心 者 而

shàng rěn wéi zhī hū
尚 忍 为 之 乎 ？ ！

【21.4】 jīn yuǎn jìn jūn mín hào hū pú fú sù gào xuān téng qiú cháo tíng chū
今 远 近 军 民 号 呼 匍 匐 ， 诉 告 喧 腾 ， 求 朝 廷 出

tǎngzàng yǐ zhèn jì jiǔ ér wèi huò fǎn yǒuzhuīzhēng zhī lìng hōng rán xīngyuàn wèi chén
帑藏以赈济，久而未获，反有追征之令。哄然兴怨，谓臣

děng xī rì juān fù zhī yán wéi dài jǐ qiè xiāngshāng jiē wèi chénháo pàn nì yóu zhī yōu
等昔日蠲赋之言为诒己。窃相伤嗟，谓宸濠叛逆，犹知优

miǎn zū shuì yǐ yào rén xīn wǒ bèi cháotíng chì zǐ jiē cháng jié gǔ suǐ chū sǐ lì yǐ
免租税以要人心。我辈朝廷赤子，皆尝竭骨髓、出死力以

qín guó nán jīn kùnqióng yǐ jí yóu bù méngshǎo jiā yōu xù yòu cóng ér zhuīzhēng zhī
勤国难，今困穷已极，犹不蒙少加优恤，又从而追征之，

jiāng hé yǐ zì quán shì yǐ lìng zhī ér yì bù xìn fǔ zhī ér yì fèn fèn
将何以自全？是以令之而益不信，抚之而益愤愤，

yù zhī ér yì náo náo fǔ huáishōu fù zhī wàng yòu wéi liú xǐ zhī tú jì qióng
谕之而益呶呶，甫怀收复之望，又为流徙之图。计穷

shì pò nì ér wéi jiān sì ér wéi kòu liǎng yuè yǐ lái yǒu sī zhī yǐ shǔ qiè jǐng bào
势迫，匿而为奸，肆而为寇，两月以来，有司之以鼠窃警报

zhě yuè wú xū rì wú guài yě bǐ wú jiā yè yī shí zhī zī wú fù mǔ qī zǐ zhī
者，月无虚日。无怪也，彼无家业衣食之资，无父母妻子之

liàn ér yòu páng yǒu zhuī hū zhī kǔ shàng yǒu chuí bō zhī zāi zì fēi lǐ yì zhī shì
恋，而又旁有追呼之苦，上有捶剥之灾，自非礼义之士，

shú kěn bì kǒu xiāo fù zuò yǐ dài sǐ hū
孰肯闭口枵腹，坐以待死乎？

jīn cháotíng yì cháng yǒu kuān xù zhī lìng yǐ yì cháng yǒu zhèn jì zhī diǎn yǐ rán
今朝廷亦尝有宽恤之令矣，亦尝有赈济之典矣，然

kuān xù zhèn jì nèi wú tǎngzàng zhī fā wài wú guān fǔ zhī chǔ ér tú shǐ yǒu sī cuò
宽恤赈济，内无帑藏之发，外无官府之储，而徒使有司措

zhì cuò zhì zhě qǐ néng shénshū ér guǐ yùn bì jiāng qǔ zhū fù mín jīn fù mín zé yòu jiē
置。措置者岂能神输而鬼运？必将取诸富民。今富民则又皆

pín mín yǐ xuē pín yǐ jì pín yóu gē xīn luán ròu yǐ dàn kǒu kǒu wèi bǎo ér shēn xiān bì
贫民矣！削贫以济贫，犹割心脔肉以啖口，口未饱而身先毙。

qiě yòu yǒu qīn kè zhī bì yòu yǒu yú liè zhī jiān mǐn zhī lài yǐ shēng zhě bù néng shí
且又有侵克之弊，又有渔猎之奸，民之赖以生者，不能什

yī mǐn zhī zuò ér sǐ zhě cháng shí jiǔ yǐ gù kuān xù zhī xū wén bù ruò juān zū
一，民之坐而死者，常十九矣。故宽恤之虚文，不若蠲租

zhī shí huì zhèn jì zhī nán jí bù ruò miǎn zū zhī yì xíng jīn bù miǎn zū shuì bù xī
之实惠；赈济之难及，不若免租之易行。今不免租税，不息

zhū qiú ér tú yuē kuān xù zhèn jì shì duó qí kǒu zhōng zhī shí ér yuē wú jiāng liáo
诛求，而徒曰宽恤赈济，是夺其口中之食，而曰：“吾将疗

rǔ zhī jī kū qí fù shèn zhī ròu ér yuē wú jiāng jiù rǔ zhī sǐ fán yǒu xiě
汝之饥”；剖其腹肾之肉，而曰：“吾将救汝之死。”凡有血

qì jiē jiāng bù xìn zhī yǐ
气，皆将不信之矣。

fū hù bù yǐ guó jì wéi guān cáo yùn yǐ zhuǎn shū wéi rèn jīn suì é zhī cuī
夫户部以国计为官，漕运以转输为任，今岁额之催，

jiāo duì zhī cù jiē qí zhí zhī shǐ rán dàn mǐn zhě bāng zhī běn bāng běn yì yáo
交兑之促，皆其职之使然。但“民者邦之本”，邦本一摇，

suī yǒu sù wú dé ér shí zhū fú wàng huáng shàng zhēn niàn dì fāng tú tàn zhī yú xiǎo mǐn
虽有粟，吾得而食诸？伏望皇上轸念地方涂炭之余，小民

kùn kǔ yǐ jí sī bāng běn zhī dāng gù lǜ huò biàn zhī kě yōu qǐ chì gāi bù sù jiāng
困苦已极，思邦本之当固，虑祸变之可忧，乞敕该部速将

zhèng dé shí sì shí wǔ nián gāi shěng qián liáng xī xíng kuān miǎn qí nán chāng nán kāng
正德十四、十五年该省钱粮悉行宽免。其南昌、南康、

jiǔ jiāng děng fǔ cán pò yóu shèn zhě zhòng jiā kuān dài shǐ de jiàn huí chuǎn xī xiū fù
九江等府残破尤甚者，重加宽贷，使得渐回喘息，修复

shēng lǐ fēi dàn jiě jiāng xī yì shěng zhī dǎo xuán chéng děng wú dì fāng biàn luàn zhī huò
生理。非但解江西一省之倒悬，臣等无地方变乱之祸，

dé miǎn yú zhū lù shí tiān xià zhī dà xìng zōng shè zhī fú yě fū miǎn jiāng xī yì shěng
得免于诛戮，实天下之大幸，宗社之福也。夫免江西一省

zhī liángshuì bú guò sì shí wàn dàn jīn lìn sì shí wàn dàn ér bù kěn juān yì shí huò biàn
之粮税，不过四十万石，今吝四十万石而不肯蠲，异时祸变

cù qǐ jí chū shù bǎi wàn dàn jì yǐ wú jiù yú nán yǐ cǐ qí xíng jì yǐ jiàn shì
卒起，即出数百万石，既已无救于难矣。此其形迹已见，事

lǐ shènmíng zhě
理甚明者。

chénděngshàng bù néng huì jì zhēngliǎn yǐ zú guó yòng xià bù néng jiàn
【21.5】臣等上不能会计征敛以足国用，下不能建

móu shè cè yǐ jì mǐn qióng tú tòng kū liú tì yì yán xiǎo mǐn jí kǔ zhī zhuàng wéi bì
谋设策以济民穷，徒痛哭流涕，一言小民疾苦之状，惟陛

xià sù jiāng chéngděng chù guī tián lǐ zǎo cì shī xíng yǐ shū huò biàn
下速将臣等黜归田里，早赐施行，以纾祸变。

yuán xì kuān miǎn shuì liáng jí jiù mǐn kùn yǐ mǐ zāi biàn shì lǐ wèi cǐ jù běn
缘系宽免税粮，急救民困，以弭灾变事理，为此具本

qǐng zhǐ
请旨。

xi à ngsh ā nw é n j í x ù 22. 象山文集序 xīn sì (1521年)

shèng rén zhī xué xīn xué yě yáo shùn yǔ zhī xiāng shòu shòu yuē
【22.1】圣人之学，心学也。尧、舜、禹之相授受曰：

rén xīn wéi wēi dào xīn wéi wēi wéi jīng wéi yì yǔn zhí jué zhōng cǐ xīn xué zhī
“人心惟危，道心惟微，惟精惟一，允执厥中。”此心学之

yuán yě zhōng yě zhě dào xīn zhī wèi yě dào xīn jīng yì zhī wèi rén
源也。“中”也者，“道心”之谓也；“道心精一”之谓“仁”，

suǒ wèi zhōng yě
所谓“中”也。

kǒng mèng zhī xué wéi wù qiú rén gài jīng yì zhī chuán
【22.2】孔孟之学，惟务“求仁”，盖“精一”之传

yě ér dāng shí zhī bì gù yǐ yǒu wài qiú zhī zhě gù zǐ gòng zhì yí yú duō xué ér shí
也。而当时之弊，固已有外求之者，故子贡致疑于多学而识，

ér yǐ bó shī jì zhòng wéi rén fū zǐ gào zhī yǐ yí guàn ér jiào yǐ néng jìn qǔ
而以博施济众为仁。夫子告之以“一贯”，而教以“能近取

pì gài shǐ zhī qiú zhū qí xīn yě dài yú mèng shì zhī shí mò shì zhī yán rén zhì yú
譬”，盖使之求诸其心也。迨于孟氏之时，墨氏之言仁至于

mó dǐng fàng zhǒng ér gào zǐ zhī tú yòu yǒu rén nèi yì wài zhī shuō xīn xué dà huài
摩顶放踵，而告子之徒又有“仁内义外”之说，心学大坏。

mèng zǐ pì yì wài zhī shuō ér yuē rén rén xīn yě xué wèn zhī dào wú tā
孟子辟“义外”之说，而曰：“仁，人心也。学问之道无他，

qiú qí fàng xīn ér yǐ yǐ yòu yuē rén yì lǐ zhì fēi yóu wài shuò wǒ yě wǒ gù
求其放心而已矣。”又曰：“仁义礼智，非由外铄我也，我固

yǒu zhī fú sī ěr yǐ
有之，弗思耳矣

【22.3】 gài wáng dào xī ér bó shù xíng gōng lì zhī tú wài jiǎ tiān lǐ zhī jìn
盖王道息而伯术行，功利之徒外假天理之近

sì yǐ jì qí sī ér yǐ qī yú rén yuē tiān lǐ gù rú shì bù zhī jì wú qí xīn
似以济其私，而以欺于人，曰“天理固如是”。不知既无其“心”

yǐ ér shàng hé yǒu suǒ wèi tiān lǐ zhě hū zì shì ér hòu xī xīn yǔ lǐ
矣，而尚何有所谓“天理”者乎？自是而后，析“心”与“理”

ér wéi èr ér jīng yì
而为二，而“精一”

zhī xué wáng shì rú zhī zhī lí wài suǒ yú xíng míng qì shù zhī mò yǐ qiú míng qí suǒ wèi
之学亡。世儒之支离，外索于刑名器数之末以求明其所谓

wù lǐ zhě ér bù zhī wú xīn jí wù lǐ chū wú jiǎ yú wài yě fó lǎo zhī
“物理”者。而不知吾心即物理，初无假于外也。佛、老之

kōng xū yí qì qí rén lún shì wù zhī cháng yǐ qiú míng qí suǒ wèi wú xīn zhě
空虚，遗弃其人伦事物之常，以求明其所谓“吾心”者。

ér bù zhī wù lǐ jí wú xīn bù kě dé ér yí yě
而不知物理即吾心，不可得而遗也。

【22.4】^{sòngzhōu chéng èr zǐ shǐ fù zhuīxúnkǒng yán zhī zōng}至宋周、程二子，始复追寻孔、颜之宗，而

^{yǒu wú jí ér tài jí dìng zhī yǐ rén yì zhōngzhèng ér zhǔjìng zhī shuō dòng}有“无极而太极”，“定之以仁义中正而主静”之说，“动

^{yì dìng jìng yì dìng wú nèi wài wú jiāng yíng zhī lùn shù jǐ jīng yì zhī}亦定，静亦定，无内外，无将迎”之论，庶几“精一”之

^{zhǐ yǐ}
旨矣。

【22.5】^{zì shì ér hòu yǒuxiàngshān lù shì suī qí chún cuì hé píng ruò bù}自是而后，有象山陆氏，虽其纯粹和平若不

^{dài yú èr zǐ ér jiǎn yì zhí jié zhēnyǒu yǐ jiē mèng zǐ zhī chuán qí yì lùn kāi hé}逮于二子，而简易直截，真有以接孟子之传。其议论开阖，

^{shí yǒu yì zhě nǎi qí qì zhì yì jiàn zhī shū ér yào qí xué zhī bì qiú zhū xīn zé yì}时有异者，乃其气质意见之殊，而要其学之必求诸心，则一

^{ér yǐ gù wú chángduàn yǐ lù shì zhī xué mèng shì zhī xué yě ér shì zhī yì}而已。故吾尝断以“陆氏之学，孟氏之学也”。而世之议

^{zhě yǐ qí cháng yǔ huì wēng zhī yǒutóng yì ér suí dī yǐ wéichán fū chán zhī shuō}者，以其尝与晦翁之有同异，而遂诋以为禅。夫禅之说，

^{qì rén lún yí wù lǐ ér yào qí guī jí bù kě yǐ wéi tiān xià guó jiā gǒu lù shì}弃人伦，遗物理，而要其归极，不可以为天下国家，苟陆氏

^{zhī xué ér guǒ ruò shì yě nǎi suǒ yǐ wéichán yě jīn chán zhī shuō yǔ lù shì zhī shuō}之学而果若是也，乃所以为禅也。今禅之说与陆氏之说，

^{qí shū jù cún xué zhě gǒu qǔ ér guān zhī qí shì fēi tóng yì dāng yǒu bù dài yú biàn}其书具存，学者苟取而观之，其是非同异，当有不待于辩

^{shuō zhě ér gù yì chàngqún hé jiǎoshuō léi tóng rú ǎi rén zhī guānchǎng mò zhī}说者。而顾一倡群和，剿说雷同，如矮人之观场，莫知

bēi xiào zhī suǒ zì qǐ fēi guì ěr jiàn mù bù dé yú yán ér wù qiú zhū xīn zhě zhī
悲笑之所自，岂非贵耳贱目，“不得于言，而勿求诸心”者之

guò yú fū shì fēi tóng yì měi qǐ yú rén chí shèng xīn biàn jiù xí ér shì jǐ jiàn gù
过欤！夫是非同异，每起于人持胜心、便旧习而是己见。故

shèng xīn jiù xí zhī wéi huàn xián zhě bù miǎn yān
胜心、旧习之为患，贤者不免焉。

fǔ shǒu lǐ màoyuán shì jiāngzhòng kān xiàngshān zhī wén jí ér qǐng yì
【22.6】抚守李茂元氏将重刊象山之文集，而请一

yán wéi zhī xù yǔ hé suǒ róng yán zāi wéi dú xiānshēng zhī wén zhě wù qiú zhū xīn ér wú
言为之序，予何所容言哉？惟读先生之文者，务求诸心而无

yǐ jiù xí jǐ jiàn xiān yān zé kāng hè jīng záo zhī měi è rù kǒu ér zhī zhī yǐ
以旧习、己见先焉，则糠粃精凿之美恶，入口而知之矣。

yǔ yáng shì míng
23. 与杨仕鸣 xīn sì (1521^{nián}年)

【23.1】chāi rén lái zhī lìng xiōng yǐ yú qù dōng ān cuò mù yǒu sù cǎo yǐ
差人来，知令兄已于去冬安厝，墓有宿草矣，

wú yóu yì kū shāng zāi suǒ wěi zhì míng jì bìng qiě rǒng xū péng yǒu zhōng xiāng zhī shēn
无由一哭，伤哉！所委志铭，既病且冗，须朋友中相知深

zhě yì wéi zhī shǐ néng yǒu fā ěr
者一为之，始能有发耳。

【23.2】yù jí rì yòng jiǎng qiú gōng fu zhǐ shì gè yī zì jiā liáng zhī suǒ
谕及“日用讲求功夫，只是各依自家良知所

jí zì qù qí zhàng kuò chōng yǐ jìn qí běn tǐ bù kě qiān jiù qì xí yǐ qū shí hǎo
及，自去其障，扩充以尽其本体，不可迁就气习以趋时好。”

xìng shèn xìng shèn guǒ rú shì fāng shì zhì zhī gé wù fāng shì míng shàn chéng shēn
幸甚幸甚！果如是，方是致知格物，方是明善诚身。

guǒ rú shì dé ān dé ér bú rì xīn yè ān dé ér bù fù yǒu wèi měi rì zì jiǎn
果如是，德安得而不日新？业安得而不富有？谓“每日自检，

wèi yǒu zhōng rì hún chéng piàn duàn zhě yì zhǐ shì zhì zhī gōng fu jiàn duàn fū rén
未有终日浑成片段”者，亦只是致知功夫间断。夫仁，

yì zài hū shú zhī ér yǐ
亦在乎熟之而已。

【23.3】 yòu yún yǐ cǐ mó kān xiān bèi wén zì tóng yì gōng fu bù hé
又云：“以此磨勘先辈文字同异，功夫不合，
cháng shēng yí lǜ
常生疑虑。”

yòu hé wéi qí rán zāi qū qū suǒ lùn zhì zhī èr zì nǎi shì kǒng mén zhèng fǎ
又何为其然哉？区区所论“致知”二字，乃是孔门正法
yǎn zàng yú cǐ jiàn dé zhēn dí zhí shì jiàn zhū tiān dì ér bù bèi zhì zhū guǐ shén ér
眼藏，于此见得真的，直是“建诸天地而不悖，质诸鬼神而
wú yí kǎo zhū sān wáng ér bù miù bǎi shì yǐ qí shèng rén ér bú huò zhī cǐ zhě
无疑，考诸三王而不谬，百世以俟圣人而不惑！”知此者，
fāng wèi zhī zhī dào dé cǐ zhě fāng wèi zhī yǒu dé yì cǐ ér xué jí wèi zhī yì duān
方谓之知道；得此者，方谓之有德。异此而学，即谓之异端；
lí cǐ ér shuō jí wèi zhī xié shuō mí cǐ ér xíng jí wèi zhī míng xíng suī qiān mó wàn
离此而说，即谓之邪说；迷此而行，即谓之冥行。虽千魔万
guài xuàn mào biàn huàn yú qián zì dāng chù zhī ér suì yíng zhī ér jiě rú tài yáng yì
怪，眩瞽变幻于前，自当触之而碎，迎之而解，如太阳一
chū ér guǐ mèi wǎng liǎng zì wú suǒ táo qí xíng yǐ shàng hé yí lǜ zhī yǒu ér hé yì
出，而鬼魅魍魉自无所逃其形矣。尚何疑虑之有，而何异
tóng zhī zú huò hū
同之足惑乎！

【23.4】 suǒ wèi cǐ xué rú lì zài kōng zhōng sì miàn jiē wú yǐ kào wàn
所谓“此学如立在空中，四面皆无倚靠，万
shì bù róng rǎn zhuó sè sè xìn tā běn lái bù róng yì háo zēng jiǎn ruò shè xiē ān pái
事不容染着，色色信他本来，不容一毫增减。若涉些安排，
zhuó xiē yì sī biàn bù shì hé yī gōng fu
着些意思，便不是合一功夫。”

sūi yán jù shí yǒu wèi yíng yì shì shì míng jiàn dé chù zú kě xǐ yǐ dàn xū qiè
虽言句时有未莹，亦是仕鸣见得处，足可喜矣。但须切

shí yòng lì shǐ bù luò kōng ruò zhǐ rú cǐ shuō wèi miǎn yì shì yì nǐ fǎng xiàng yǐ
实用力，始不落空。若只如此说，未免亦是议拟仿象，已

hòu zhǐ zuò dé yí gè nòng jīng pò de hàn suī yǔ jìn shì gé wù zhě zhèng hòu shāo yǒu bù tóng
后只做得一个弄精魄的汉，虽与近世格物者症候稍有不同，

qí wéi bìng tòng yì ér yǐ yǐ shī wén zhī xí rú zhě suī yì bù fèi kǒng zǐ suǒ wèi
其为病痛，一而已矣。诗文之习，儒者虽亦不废，孔子所谓

yǒu dé zhě bì yǒu yán yě ruò zhuó yì ān pái zǔ zhī wèi yǒu bù qǐ yú shèng xīn
“有德者必有言”也。若着意安排组织，未有不超于胜心

zhě xiān bèi hào wéi yǒu zhì sī dào ér yì fù rú shì yì zhǐ shì xí xīn wèi chú ěr
者，先辈号为有志斯道，而亦复如是，亦只是习心未除耳。

shì míng jì zhī zhì zhī zhī shuō cǐ děng chù zì dāng yì kān ér pò mǎn tā xiē zǐ
仕鸣既知“致知”之说，此等处自当一勘而破，瞒他些子

bù dé yě
不得也。

24. 答伦彦式书 xīn sì (1521 nián)

【24. 1】wǎng suì xiānzhōuguò gàn chéng bù zì mǎn zú zhí lǐ qiān ér xià wèn 往岁仙舟过赣，承不自满足，执礼谦而下问

kěn gǔ suǒ wèi mǐn ér hào xué yú wú yàn shì jiàn zhī bié hòu lián rǒng bù jí 愚，古所谓“敏而好学”，于吾彦式见之。别后连冗，不及

yǐ shí fèng wèn jí qiè chí xiǎng jìn lìng dì guò shěng fù chéng huì jiào zhì dào zhī dǔ 以时奉问，极切驰想！近令弟过省，复承惠教，志道之笃，

qū xiàng zhī zhèng qín quán yǒu jiā qiǎn bó hé yǐ dāng cǐ sǒng xī sǒng xī 趋向之正，勤倦有加，浅薄何以当此？悚息悚息！

【24. 2】yù jí xué wú jìng gēn gǎn wù yì dòng chǔ shì duō huǐ jí 谕及“学无静根，感物易动，处事多悔”，即

shì sān yán yóu shì jìn shí yòng gōng zhī shí pú wǎng suǒ zhī shí hé zú yǐ rǔ xián zhě zhī 是三言，尤其是近时用工之实。仆罔所知识，何足以辱贤者之

wèn dà dǐ sān yán zhě bìng yì xiāng yīn wéi xué ér bié qiú jìng gēn gù gǎn wù ér jù qí yì dòng 问！大抵三言者，病亦相因。惟学而别求静根，故感物而惧其易动；

gǎn wù ér jù qí yì dòng shì gù chǔ shì ér duō huǐ yě 感物而惧其易动，是故处事而多悔也。

xīn wú dòng jìng zhě yě qí jìng yě zhě yǐ yán qí tǐ yě qí dòng yě zhě 心，无动静者也。其静也者，以言其体也；其动也者，

yǐ yán qí yòng yě gù jūn zǐ zhī xué wú jiàn yú dòng jìng qí jìng yě cháng jué ér
以言其用也。故君子之学，无间于动静。其静也，常觉而

wèi cháng wú yě gù cháng yīng qí dòng yě cháng dìng ér wèi cháng yǒu yě gù cháng jì
未尝无也，故常应；其动也，常定而未尝有也，故常寂；

cháng yīng cháng jì dòng jìng jiē yǒu shì yān shì zhī wèi jí yì jí yì gù néng wú zhǐ
常应常寂，动静皆有事焉，是之谓“集义”集义故能无祇

huǐ suǒ wèi dòng yì dìng jìng yì dìng zhě yě
悔，所谓“动亦定，静亦定”者也。

xīn yì ér yǐ jìng qí tǐ yě ér fù qiú jìng gēn yān náo qí tǐ yě dòng
心一而已。静，其体也，而复求静根焉，挠其体也；动，

qí yòng yě ér jù qí yì dòng yān shì fèi qí yòng yě gù qiú jìng zhī xīn jí dòng yě
其用也，而惧其易动焉，是废其用也。故求静之心即动也，

wù dòng zhī xīn fēi jìng yě shì zhī wèi dòng yì dòng jìng yì dòng jiāng yíng qǐ fú
恶动之心非静也，是之谓“动亦动，静亦动”，将迎起伏，

xiāng xún yú wú qióng yǐ
相寻于无穷矣。

gù xún lǐ zhī wèi jìng cóng yù zhī wèi dòng yù yě zhě fēi bì shēng sè huò lì
故循理之谓静，从欲之谓动。欲也者，非必声色货利

wài yòu yě yǒu xīn zhī sī jiē yù yě gù xún lǐ yān suī chóu zuò wàn biàn jiē jìng yě
外诱也，有心之私皆欲也。故循理焉，虽酬酢万变，皆静也。

lián xī suǒ wèi zhǔ jìng wú yù zhī wèi yě shì wèi jí yì zhě yě cóng yù yān suī
濂溪所谓“主静”无欲之谓也，是谓集义者也。从欲焉，虽

xīn zhāi zuò wàng yì dòng yě gào zǐ zhī qiáng zhì zhèng zhù zhī wèi yě
“心斋坐忘”，亦动也。告子之“强制”正“助”之谓也，

shì wài yì zhě yě
是“外义”者也。

sūi rán pú gài cóng shì yú cǐ ér wèi zhī néng yān liáo wéi xián zhě chén
【24.3】虽然，仆盖从事于此而未之能焉，聊为贤者陈

qí suǒ jiàn yún ěr yǐ wéi hé rú biàn jiān shì zhī zhī
其所见云尔。以为何如？便间示知之。

25. 寄杨邃庵阁老书 其二 癸未(1523年)

【25.1】qián rì cháng fèng qǐ jì yǐ shàng dá
前日尝奉启，计已上达。

zì míng gōng jìn bǐng jī mì tiān xià shì fū xīn xīn rán dòng yán xiāng qīng jiē wéi tài
自明公进秉机密，天下士夫忻忻然动颜相庆，皆为太

píng kě lì zhì yǐ mén xià bǐ shēng dú qiè shēng yōu yǐ wéi yóu shèn nán yě
平可立致矣。门下鄙生独切生忧，以为犹甚难也。

hēng zhūn qīng pǐ dāng jīn zhī shí shě míng gōng wú kě yǐ wàng zhě zé míng gōng
亨屯倾否，当今之时，舍明公无可以望者。则明公

sūi yù táo bì hū cǐ jiāng yì yǒu suǒ bù néng rán ér wàn hú zhī duò cāo zhī fēi yì shǒu
虽欲逃避乎此，将亦有所不能。然而万斛之舵，操之非一手，

zé huǎn jí zhé xuán qǐ néng jìn rú jǐ yì lín shì bù dé zhuān cāo zhōu zhī quán ér fèn shì
则缓急折旋，岂能尽如己意？临事不得专操舟之权而僨事，

nǎi yǔ tóng fù zhōu zhī zuì cǐ bǐ shēng zhī suǒ wèi nán yě fū bù zhuān qí quán ér màn
乃与同覆舟之罪，此鄙生之所谓难也。夫不专其权而漫

tóng qí zuì zé mò ruò yù táo qí rèn rán zài míng gōng yì jì bù néng táo yǐ táo zhī
同其罪，则莫若预逃其任。然在明公亦既不能逃矣。逃之

bù néng zhuān yòu bù dé zé mò ruò qiú bì qí zuì rán zài míng gōng yì zhōng bù dé
不能，专又不得，则莫若求避其罪，然在明公亦终不得

bì yǐ tiān xià zhī shì guǒ suì zú wú suǒ wéi yú
避矣。天下之事，果遂卒无所为欤？

fū wéi shēn rèn tiān xià zhī huò rán hòu néng cāo tiān xià zhī quán cāo tiān
【25.2】夫惟身任天下之祸，然后能操天下之权；操天

xià zhī quán rán hòu néng jì tiān xià zhī huàn dāng qí quán zhī wèi dé yě qí zhì zhī shèn
下之权，然后能济天下之患。当其权之未得也，其致之甚

nán ér qí guī zhī yě zé cāo zhī shèn yì wàn hú zhī duò píng shí cóng ér zhēng cāo
难，而其归之也，则操之甚易。万斛之舵，平时从而争操

zhī zhě yǐ lì cún yān yí dàn fēng tāo diān pèi biàn qǐ bú cè zhòng fāng huáng huò zhèn
之者，以利存焉。一旦风涛颠沛，变起不测，众方皇惑震

sàng jiù sǐ bù huáng ér shuí fù yǔ zhēng cāo hū yú shì qǐ ér zhuān zhī zhòng jiāng
丧，救死不遑，而谁复与争操乎？于是起而专之，众将

shì yǐ wú kǒng ér shì yīn yǐ jì gǒu yì cóng ér wěi mǐ yān gù lún xū yǐ nì yǐ
恃以无恐，而事因以济。苟亦从而委靡焉，固沦胥以溺矣。

gù yuē qí guī zhī yě zé cāo zhī shèn yì zhě cǐ yě
故曰“其归之也，则操之甚易”者，此也。

gǔ zhī jūn zǐ dòng wù qíng zhī xiàng bèi ér wò qí jī chá yīn yáng
【25.3】古之君子，洞物情之向背而握其机，察阴阳

zhī xiāozhǎng yǐ chéng qí yùn shì yǐ dòng bì yǒuchéng ér jí wú bú lì yī dàn zhī
之消长以乘其运，是以动必有成而吉无不利。伊、旦之

yú shāng zhōu shì yǐ qí zài hàn táng gài yì shù jī hū cǐ zhě suī qí xué shù
于商、周是矣，其在汉、唐，盖亦庶几乎此者。虽其学术

yǒu suǒ bù dài rán yì zú yǐ dìng guó běn ér ān shè jì zé yì duàn fēi hòu shì yōu shēng
有所不逮，然亦足以定国本而安社稷，则亦断非后世偷生

gǒu miǎn zhě zhī suǒ néng yě
苟免者之所能也。

fú quán zhě tiān xià zhī dà lì dà hài yě xiǎo rén qiè zhī yǐ chéng
【25.4】夫权者，天下之大利大害也。小人窃之以成

qí è jūn zǐ yòng zhī yǐ jì qí shàn gù jūn zǐ zhī bù kě yí rì qù xiǎo rén zhī bù
其恶，君子用之以济其善，固君子之不可一日去，小人之不

kě yí rì yǒu zhě yě yù jì tiān xià zhī nán ér bù cāo zhī yǐ quán shì yóu dǎo chí
可一日有者也。欲济天下之难，而不操之以权，是犹“倒持

tài ē ér shòu rén yǐ bǐng xī bù gē yǐ gù jūn zǐ zhī zhì quán yě yǒu dào běn zhī zhì
太阿而授人以柄”，希不割矣。故君子之致权也有道：本之至

chéng yǐ lì qí dé zhí zhī shàn lèi yǐ duō qí fǔ shì zhī yǐ wú bù róng zhī liàng
诚，以立其德；植之善类，以多其辅；示之以无不容之量，

yǐ ān qí qíng kuò zhī yǐ wú suǒ jìng zhī xīn yǐ píng qí qì zhāo zhī yǐ bù kě duó zhī jié yǐ
以安其情；扩之以无所竞之心，以平其气；昭之以不可夺之节，以

duān qí xiàng shén zhī yǐ bù kě cè zhī jī yǐ shè qí jiān xíng zhī yǐ bì kě lài zhī zhì
端其向；神之以不可测之机，以摄其奸；形之以必可赖之智，

yǐ shōu qí wàng tǎn rán wéi zhī xià yǐ shàng zhī tuì rán wéi zhī hòu yǐ xiān zhī shì
以收其望。坦然为之，下以上之；退然为之，后以先之。是

yǐ gōng gài tiān xià ér mò zhī jí shàn lì wàn wù ér mò yǔ zhēng cǐ jiē míng gōng zhī
以功盖天下而莫之嫉，善利万物而莫与争。此皆明公之

néng shì sù suǒ xù ér yǒu zhě wéi zài cāng cù zhī jì shēn rèn tiān xià zhī huò jué qǐ
能事，素所蓄而有者，惟在仓卒之际，身任天下之祸，决起

ér cāo zhī ěr fū shēn rèn tiān xià zhī huò qǐ jūn zǐ zhī dé yǐ zāi jì dāng qí rèn
而操之耳。夫身任天下之祸，岂君子之得已哉？既当其任，

zhī tiān xià zhī huò jiāng zhōng bù néng miǎn yě zé shēn rèn zhī ér yǐ shēn rèn zhī ér hòu
知天下之祸将终不能免也，则身任之而已。身任之而后，

kě yǐ miǎn yú tiān xià zhī huò xiǎo rén bù zhī huò zhī bù kě yǐ xìng miǎn ér bǎi guǐ yǐ qiú
可以免于天下之祸。小人不知祸之不可以幸免，而百诡以求

tuō suí zhì niàng chéng dà huò ér jǐ yì cù bù néng miǎn gù rèn huò zhě wéi zhōng
脱，遂致酿成大祸，而已亦卒不能免。故任祸者，惟忠

chéng yōu guó zhī jūn zǐ néng zhī ér xiǎo rén bù néng yě
诚忧国之君子能之，而小人不能也。

【25.5】^{mǒushòu zhī mén xià}某受知门下，^{bù néngxiào yì dé zhī yú yǐ wéi bào}不能效一得之愚以为报，^{xiàn qí}献其

^{qín pù}芹曝，^{fú wéi jiàn qí kǔn ér mǐn qí suǒ bù dài}伏惟鉴其悃而悯其所不逮，^{xìngshèn}幸甚！

^{shū xú rǔ pèi juàn}26. 书徐汝佩卷 ^{guǐ wèi}癸未 ^{nián}(1523年)

【26.1】^{rén wǔ zhī dōng} 壬午之冬，^{rǔ pèi bié yǔ běi shàng} 汝佩别予北上，^{fù nán gōng shì} 赴南宫试。^{yǐ ér} 已而

^{mén xià shì yǒu zì jīng lái zhě} 门下士有自京来者，^{gào yǔ yǐ rǔ pèi yīn nán gōng cè wèn ruò yīn dī fū zǐ zhī} 告予以汝佩因南宫策问若阴诋夫子之

^{xué zhě} 学者，^{bù duì ér chū} 不对而出，^{sui hào rán dōng guī} 遂浩然东归，^{xíng qiě zhì yǐ} 行且至矣。^{yǔ wén zhī} 予闻之，^{àn rán bù} 黯然而不

^{lè zhě jiǔ zhī}
乐者久之。

^{shì yuē} 士曰：“^{rǔ pèi sī jǔ} 汝佩斯举，^{yǒu zhì zhī shì mò bù qīn yǎng xīn fú} 有志之士莫不钦仰歆服，^{yǐ wéi zì yīn} 以为自尹

^{yàn míng zhī hòu} 彦明之后，^{zhì jīn ér shǐ zài jiàn zhě yě} 至今而始再见者也。^{fú rén lí qù qí gǔ ròu zhī ài} 夫人离去其骨肉之爱，^{jī liáng} 费粮

^{shù zhuāng} 束装，^{zǒu shù qiān lǐ} 走数千里，^{yǐ fù sān rì zhī shì} 以赴三日之试，^{jiāng jié jīng bì lì} 将竭精弊力，^{wéi yǒu sī zhī} 惟有司之

^{hǎo shì tóu} 好是投，^{yǐ qí yí rì zhī dé} 以祈一日之得，^{xī zhōng shēn zhī róng} 希终身之荣。^{sī rén zhī tóng qíng yě} 斯人之同情也。^{ér} 而

^{rǔ pèi yú cǐ dú néng} 汝佩于此独能 ^{bù wéi qí suǒ bù wéi} ‘不为其所不为’，^{bù yù qí suǒ bù yù} 不欲其所不欲’，^{sī fēi qí yǒu} 斯非其有

^{jiàn dé sī yì} ‘见得思义、^{jiàn wēi shòu mìng} 见危授命’之勇，^{zhī yǒng} 其孰能 ^{qí shú néng shēng yīn xiào mào} 声音笑貌而为此乎？

^{shì xīn yě} 是心也，^{gù} 固 ^{fù guì bù néng yín} ‘富贵不能淫，^{pín jiàn bù néng yí} 贫贱不能移，^{wēi wǔ bù néng qū zhě yǐ} 威武不能屈者矣。

^{jiāng fū zǐ wén zhī} 将夫子闻之，^{yuè rán ér xǐ} 跃然而喜，^{xiǎn rán ér jiā yǔ zhī yě} 显然而嘉与之也。^{ér gù àn rán ér bù lè} 而顾黯然而不乐

^{yě} 也，^{hé jū hū} 何居乎？”

^{yǔ yuē} 予曰：“^{fēi shì zhī wèi yě} 非是之谓也。”

shì yuē rán zé rǔ pèi zhī wéi shì jǔ yě shàng yì yǒu wèi zhì yú qǐ yǐ rǔ pèi
士曰：“然则汝佩之为是举也，尚亦有未至欤？岂以汝佩

gǔ ròu zhī yǎng qiě dàn mù suǒ bù jǐ wú yì suí shí shùn yìng yǐ shǎo sū qí pín kùn yě
骨肉之养，且旦暮所不给，无亦随时顺应，以少苏其贫困也

hū ruò shì zé rǔ pèi zhī zhì huāng yǐ
乎？若是，则汝佩之志荒矣。”

yǔ yuē fēi shì zhī wèi yě
予曰：“非是之谓也。”

shì yuē rán zé hé jū hū
士曰：“然则何居乎？”

yǔ mò rán bù yīng shì bù dé wèn ér tuì
予默然不应，士不得问而退。

【26.2】 tā rì rǔ pèi jì guī shì wǎng wèn yú rǔ pèi
他日，汝佩既归，士往问于汝佩。

yuē xiàng wú yǐ zǐ zhī shì wèn yú fū zǐ yǐ fū zǐ àn rán ér bù lè yǔ
曰：“向吾以子之事问于夫子矣，夫子黯然而不乐。予

yún yún ér fū zǐ yún yún yě zǐ yǐ wéi xī jū
云云而夫子云云也。子以为奚居？”

rǔ pèi yuē shǐ wú jiàn fā cè zhě zhī yīn dǐ wú fū zǐ zhī xué yě gài fú rán ér
汝佩曰：“始吾见发策者之阴诋吾夫子之学也，盖怫然而

nù fèn rán ér bù píng yǐ wéi wú fū zǐ zhī xué zé ruò shì qí jiǎn yì guǎng dà yě
怒，愤然而不平。以为吾夫子之学，则若是其简易广大也；

wú fū zǐ zhī yán zé ruò shì qí zhēn qiè zhù míng yě wú fū zǐ zhī xīn zé ruò shì qí
吾夫子之言，则若是其真切著明也；吾夫子之心，则若是其

rén shù gōng pǔ yě fū zǐ mǐn rén xīn zhī xiàn nì ruò jǐ zhī duò yú yuān hè yě mào tiān
仁恕公普也。夫子悯人心之陷溺，若己之堕于渊壑也，冒天

xià zhī fēi xiào dǐ lì ér rì dūn dūn yān yì qǐ hé qiú yú shì hū ér shì zhī rén céng bù
下之非笑诋詈而日惛惛焉，亦岂何求于世乎！而世之人曾不

jué qí wéi xīn ér xiāng jí mào dǐ huǐ zhī ruò shì ruò shì ér wú shàng kě yǔ zhī bìng lì
觉其为心，而相嫉媚诋毁之若是，若是而吾尚可与之并立

hū yǐ yǐ wú jiāng cóng fū zǐ ér cháng wǎng yú shēn shān qióng gǔ ěr bù yǔ zhī xiāng
乎？已矣！吾将从夫子而长往于深山穷谷，耳不与之相

wén ér mù bù yǔ zhī xiāng jiàn sī yǐ yǐ gù suí hào rán ér guī guī tú wú suǒ shì
闻，而目不与之相见，斯已矣。故遂浩然而归。归途无所事

shì shǐ fù zhuān xīn zhì zhì shěn qián yú wú fū zǐ zhī zhī xùn xīn píng qì hé
事，始复专心致志，沈潜于吾夫子致知之训，心平气和，

ér liáng zhī zì fā rán hòu àn rán ér bù lè yuē xī yù hū wú guò yǐ
而良知自发。然后黯然而不乐曰：‘嘻吁乎！吾过矣’。

shì yuē rán zé zǐ zhī wéi shì yě guǒ shàng yǒu suǒ bù kě yú
士曰：“然则子之为是也，果尚有所不可欤？”

rǔ pèi yuē fēi shì zhī wèi yě wú zhī wéi shì yě yì wèi bù kě ér suǒ yǐ
汝佩曰：“非是之谓也。吾之为是也，亦未不可，而所以

wéi shì zhě zé yǒu suǒ bù kě yě wú yǔ zǐ shǐ wú wèi jiàn fū zǐ yě zé wén fū
为是者，则有所不可也。吾语子，始吾未见夫子也，则闻夫

zǐ zhī xué ér yì cháng fēi xiào zhī yǐ dǐ huǐ zhī yǐ jí jiàn fū zǐ qīn wén liáng zhī
子之学而亦尝非笑之矣，诋毁之矣。及见夫子，亲闻良知

zhī huì huǎng rán ér dà wù xǐng yóu rán ér shēng yì róng shǐ zì tòng huǐ qiè zé wú
之诲，恍然而大悟醒，油然而生意融，始自痛悔切责。吾

bù jí fū zǐ zhī mén zé jǐ sǐ yǐ jīn suī zhī zhī shēn shēn ér wèi néng shí zhū jǐ
不及夫子之门，则几死矣。今虽知之甚深，而未能实诸己

yě xìn zhī shèn dǔ ér wèi néng fú zhū rén yě zé yóu wèi miǎn yú shēn bàng zhě yě ér
也；信之甚笃，而未能孚诸人也。则犹未免于身谤者也，而

jù ěr zé rén ruò shì zhī jùn qiě bǐ gài wèi cháng qīn chéng wú fū zǐ zhī xùn yě shǐ de
遽尔责人若是之峻！且彼盖未尝亲承吾夫子之训也，使得

qīn chéng yān yòu yān zhī jīn zhī fēi xiào dǐ huǐ zhě yì rì bù rú wǒ zhī tòng huǐ qiè zé
亲承焉，又焉知今之非笑诋毁者，异日不如我之痛悔切责

hū bù rú wǒ zhī shēn zhī ér dǔ xìn hū hé wàng jǐ zhī kùn ér zé rén zhī sù yě fū
乎?不如我之深知而笃信乎?何忘己之困而责人之速也!夫

zǐ mào tiān xià zhī fēi xiào dǐ huǐ ér rì zhūn zhūn rán wéi kǒng rén zhī bù rù yú shàn ér
子冒天下之非笑诋毁,而日谆谆然惟恐人之不入于善,而

wǒ zé fǎn zhī qí jiān bù néng yǐ cùn yǐ fū zǐ zhī àn rán ér bù lè yě gài suǒ yǐ
我则反之,其间不能以寸矣!夫子之黯然而不乐也,盖所以

ài shān zhī zhì ér yōu shān zhī shēn yě suī rán fū zǐ zhī xīn zé yòu guǎng yǐ dà yǐ
爱珊之至而忧珊之深也。虽然,夫子之心,则又广矣大矣,

wēi yǐ jǐ yǐ bù dǔ bù wén zhī zhōng wú qǐ néng jìn yǐ yǔ zǐ yě
微矣几矣。不睹不闻之中,吾岂能尽以语子也?”

【26.3】rǔ pèi jiàn bèi yǐ qí suǒ yǐ gào yú shì zhě wéi wèn yǔ hàn zhī ér
汝佩见,备以其所以告于士者为问,予颌之而

fú dá mò rán zhě jiǔ zhī rǔ pèi sǒng rán ruò yǒu xǐng yě míng rì yǐ cǐ juàn rù qǐng
弗答,默然者久之。汝佩悚然若有省也。明日,以此卷入请

yuē zuó chéng fū zǐ bù yán zhī jiào shān qīng ěr ér tīng ruò zhèn jīng bǎi lǐ cū xīn
曰:“昨承夫子不言之教,珊倾耳而听,若震惊百里。粗心

fú qì yì shí jù sàng yǐ qǐng suì shū zhī
浮气,一时俱丧矣。”请遂书之。

yǔ lù yuánjìngshū
27. 与陆元静书 其三 甲申 (1524年)

【27.1】来书云：“下手功夫，觉此心无时宁静。妄心

gù dòng yě zhào xīn yì dòng yě xīn jì héngdòng zé wú kè zàn tíng yě
固动也，照心亦动也。心既恒动，则无刻暂停也。”

shì yǒu yì yú qiú níngjìng shì yǐ yù bù níngjìng ěr fū wàng xīn zé dòng yě
是有意于求宁静，是以愈不宁静耳。夫妄心则动也，

zhào xīn fēi dòng yě héngzhào zé héngdòng héngjìng tiān dì zhī suǒ yǐ héng jiǔ ér bù yǐ
照心非动也，恒照则恒动恒静，天地之所以恒久而不已

yě zhào xīn gù zhào yě wàng xīn yì zhào yě qí wéi wù bù èr zé qí shēng wù
也。照心固照也，妄心亦照也。“其为物不贰，则其生物

bù xī yǒu kè zàn tíng zé xī yǐ fēi zhì chéng wú xī zhī xué yǐ
不息’。“有刻暂停，则息矣，非“至诚无息之学”矣。

【27.2】来书云：“良知亦有起处”云云。

cǐ huò tīng zhī wèi shěn liáng zhī zhě xīn zhī běn tǐ jí qián suǒ wèi héngzhào zhě
此或听之未审。良知者，心之本体，即前所谓恒照者

yě xīn zhī běn tǐ wú qǐ wú bù qǐ suī wàngniàn zhī fā ér liáng zhī wèi cháng bù zài
也。心之本体无起无不起。虽妄念之发，而良知未尝不在，

dàn rén bù zhī cún zé yǒu shí ér huò fàng ěr suī hūn sè zhī jí ér liáng zhī wèi cháng
但人不知存，则有时而或放耳。虽昏塞之极，而良知未尝

bù míng dàn rén bù zhī chá zé yǒu shí ér huò bì ěr suī yǒu shí ér huò fàng qí tǐ
不明，但人不知察，则有时而或蔽耳。虽有时而或放，其体

shí wèi cháng bù zài yě cún zhī ér yǐ ěr suī yǒu shí ér huò bì qí tǐ shí wèi cháng
实未尝不在也，存之而已耳。虽有时而或蔽，其体实未尝

bù míng yě chá zhī ér yǐ ěr ruò wèi liáng zhī yì yǒu qǐ chù zé shì yǒu shí ér bù zài
不明也，察之而已耳。若谓良知亦有起处，则是有时而不在

yě fēi qí běn tǐ zhī wèi yǐ
也，非其本体之谓矣。

【27.3】lái shū yún qián rì jīng yì zhī lùn jí zuò shèng zhī gōng fǒu
来书云：“前日‘精一’之论，即作圣之功否？”

“jīng一”之“zhī精”以理言，“jīng shén精神”之“jīng精”以气言。

lǐ zhě qì zhī tiáo lǐ qì zhě lǐ zhī yùnyòng wú tiáo lǐ zé bù néng yùnyòng wú yùn
理者气之条理，气者理之运用。无条理则不能运用，无运

yòng zé yì wú yǐ jiàn qí suǒ wèi tiáo lǐ zhě yǐ jīng zé jīng jīng zé míng jīng zé yì
用则亦无以见其所谓条理者矣。精则精，精则明，精则一，

jīng zé shén jīng zé chéng yì zé jīng yì zé míng yì zé shén yì zé chéng yuán
精则神，精则诚；一则精，一则明，一则神，一则诚，原

fēi yǒu èr shì yě dàn hòu shì rú zhě zhī shuō yǔ yǎng shēng zhī shuō gè zhì yú yì piān shì
非有二事也。但后世儒者之说与养生之说各滞于一偏，是

yǐ bù xiāng wéi yòng qián rì jīng yì zhī lùn suī wéi yuán jìng ài yǎng jīng shén ér fā
以不相为用。前日“精一”之论，虽为原静爱养精神而发，

rán ér zuò shèng zhī gōng shí yì bú wài shì yǐ
然而作圣之功，实亦不外是矣。

【27.4】来书云：“^{lái shū yún}元神、^{yuánshén}元气、^{yuán qì}元精、^{yuánjīng}必各有寄藏发

^{shēng zhī chù yòu yǒuzhēn yīn zhī jīng}生之处又有真阴之精，^{zhēnyáng zhī qì}真阳之气。”^{yún yún}云云。

^{fū liáng zhī yì yě}夫良知一也，^{yǐ qí miàoyòng ér yán wèi zhī shén}以其妙用而言谓之神，^{yǐ qí liú xíng ér yán wèi}以其流行而言谓

^{zhī qì}之气，^{yǐ qí níng jù ér yán wèi zhī jīng}以其凝聚而言谓之精，^{ān kě yǐ xíngxiàngfāngsuǒ qiú zài}安可以形象方所求哉？^{zhēn yīn zhī}真阴之

^{jīng}精，^{jí zhēnyáng zhī qì zhī mǔ}即真阳之气之母；^{zhēnyáng zhī qì}真阳之气，^{jí zhēn yīn zhī jīng zhī fù}即真阴之精之父。^{yīn gēnyáng}阴根阳，

^{yánggēn yīn}阳根阴，^{yì fēi yǒu èr yě}亦非有二也。^{gǒu wú liáng zhī zhī shuōmíng}苟吾良知之说明，^{jí fán ruò cǐ lèi}即凡若此类，^{jiē}皆

^{kě yǐ bù yán ér yù}可以不言而喻。^{bù rán}不然，^{zé rú lái shū suǒ yún}则如来书所云“^{sān guān}三关、^{qī fǎn}七返、^{jiǔ hái}九还”

^{zhī shǔ}之属，^{shàngyǒu wú qióng kě yí zhě yě}尚有无穷可疑者也。

【27.5】来书云：“^{liáng zhī}良知，^{xīn zhī běn tǐ}心之本体，^{jí suǒ wèi xìngshàn yě}即所谓性善也，

^{wèi fā zhī zhōng}‘未发之中’也，^{yě}也，^{jì rán bù dòng zhī}‘寂然不动之’^{tǐ yě}体也，^{kuò rán dà gōng}‘廓然大公’也，^{yě}也，

^{hé cháng rén jiē bù néng ér bì dài yú xué xié}何常人皆不能而必待于学邪？^{zhōng yě}中也，^{jì yě}寂也、^{gōng yě}公也，^{jì yǐ shǔ}既以属

^{xīn zhī tǐ}心之体，^{zé liáng zhī shì yǐ}则良知是矣。^{jīn yàn zhī yú xīn}今验之于心，^{zhī wú bù liáng}知无不良，^{ér zhōng}而中、寂、

^{dà gōng shí wèi yǒu yě}大公实未有也，^{qǐ liáng zhī fù chāo rán yú tǐ yòng zhī wài hū}岂良知复超然于体用之外乎？”^{xìng wú bú shàn}性无不善，

^{gù zhī wú bù liáng}故知无不良。^{liáng zhī jí shì wèi fā zhī zhōng}良知即是未发之中，^{jí shì kuò rán dà gōng}即是廓然大公，^{jì rán bù}寂然不

dòng zhī běn tǐ rén rén zhī suǒ tóng jù zhě yě dàn bù néng bù hūn bì yú wù yù gù
动之本体，人人之所同具者也。但不能不昏蔽于物欲，故

xū xué yǐ qù qí hūn bì rán yú liáng zhī zhī běn tǐ chū bù néng yǒu jiā sǔn yú háo mò yě
须学以去其昏蔽。然于良知之本体，初不能有加损于毫末也。

zhī wú bù liáng ér zhōng jì dà gōng wèi néng quán zhě shì hūn bì zhī wèi jìn qù
知无不良，而中、寂、大公未能全者，是昏蔽之未尽去，

ér cún zhī wèi chún ěr tǐ jí liáng zhī zhī tǐ yòng jí liáng zhī zhī yòng níng fù
而存之未纯耳。体，即良知之体，用，即良知之用，宁复

yǒu chāo rán yú tǐ yòng zhī wài zhě hū
有超然于体用之外者乎？

【27.6】^{lái shū yún}来书云：“^{zhōu zǐ yuē}周子曰‘^{zhǔ jìng}主静’，^{chéng zǐ rì}程子曰‘^{dòng yì dìng}动亦定’，

^{jìng yì dìng}‘静亦定’^{xiān shēng yuē}先生曰‘^{dìng zhě}定者，^{xīn zhī běn tǐ}心之本体，^{shì jìng dìng yě}是静定也，^{jué fēi bù}决非不

^{dǔ bù wén}睹不闻，^{wú sī wú wéi zhī wèi}无思无为之谓，^{bì cháng zhī}必常知、^{cháng cún}常存、^{cháng zhǔ yú lǐ}常主于理之谓也’。

^{fū cháng zhī}夫常知、^{cháng cún}常存、^{cháng zhǔ yú lǐ}常主于理，^{míng shì dòng yě}明是动也，^{yǐ fā yě}已发也，^{hé yǐ wèi}何以谓

^{zhī jìng}之静？^{hé yǐ wèi zhī běn tǐ}何以谓之本体？^{qǐ shì jìng dìng yě}岂是静定也，^{yòu yǒu yǐ guàn hū xīn zhī dòng jìng zhě}又有以贯乎心之动静者

^{yé}邪？”

^{lǐ wú dòng zhě yě}理无动者也。“^{cháng zhī}常知、^{cháng cún}常存、^{cháng zhǔ yú lǐ}常主于理”，^{jí}即“^{bù dǔ}不睹

^{bù wén}不闻，^{wú sī wú wéi zhī wèi yě}无思无为”之谓也。“^{bù dǔ bù wén}不睹不闻，^{wú sī wú wéi}无思无为”，^{fēi gāo mù}非槁木

^{sǐ huī zhī wèi yě}死灰之谓也。睹、闻、思、为一于理，^{ér wèi cháng yǒu suǒ dǔ wén}而未尝有所睹、闻、

sī wéi jí shì dòng ér wèi cháng dòng yě suǒ wèi dòng yì dìng jìng yì dìng tǐ
思、为，即是动而未尝动也，所谓“动亦定，静亦定，体

yòng yì yuán zhě yě
用一原”者也。

【27.7】 lái shū yún: “cǐ xīn wèi fā zhī tǐ qí zài yǐ fā zhī qián hū qí
来书云：“此心未发之体，其在已发之前乎？其

zài yǐ fā zhī zhōng ér wéi zhī zhǔ hū qí wú qián hòu nèi wài ér hún rán zhī tǐ zhě hū
在已发之中而为之主乎？其无前后内外而浑然之体者乎？

jīn wèi xīn zhī dòng jìng zhě qí zhǔ yǒu shì wú shì ér yán hū qí zhǔ jì rán gǎn
今谓心之动、静者，其主有事、无事而言乎？其主寂然、感

tōng ér yán hū qí zhǔ xún lǐ cóng yù ér yán hū ruò yǐ xún lǐ wéi jìng cóng yù wéi
通而言乎？其主循理、从欲而言乎？若以循理为静，从欲为

dòng zé yú suǒ wèi dòng zhōng yǒu jìng jìng zhōng yǒu dòng dòng jí ér jìng jìng jí
动，则于所谓‘动中有静，静中有动，动极而静，静极

ér dòng zhě bù kě tōng yǐ ruò yǐ yǒu shì ér gǎn tōng wéi dòng wú shì ér jì rán
而动’者，不可通矣。若以有事而感通为动，无事而寂然

wéi jìng zé yú suǒ wèi dòng ér wú dòng jìng ér wú jìng zhě bù kě tōng yǐ
为静，则于所谓‘动而无动，静而无静’者，不可通矣。

ruò wèi wèi fā zài yǐ fā zhī xiān jìng ér shēng dòng shì zhì chéng yǒu xī yě shèng rén
若谓未发在已发之先，静而生动，是至诚有息也，圣人

yǒu fù yě yòu bù kě yǐ ruò wèi wèi fā zài yǐ fā zhī zhōng zé bù zhī wèi fā yǐ
有复也，又不可矣。若谓未发在已发之中，则不知未发、已

fā jù dāng zhǔ jìng hū yì wèi fā wéi jìng ér yǐ fā wéi dòng hū yì wèi fā yǐ fā jù
发俱当主静乎？抑未发为静而已发为动乎？抑未发、已发俱

wú dòng wú jìng hū jù yǒu dòng yǒu jìng hū xìng jiào
无动无静乎？俱有动有静乎？幸教。”

wèi fā zhī zhōng jí liáng zhī yě wú qián hòu nèi wài ér hún rán yì tǐ zhě
“未发之中”，即良知也，无前后内外，而浑然一体者

yě yǒu shì wú shì kě yǐ yándòng jìng ér liáng zhī wú fēn yú yǒu shì wú shì yě
也。有事、无事可以言动、静，而良知无分于有事、无事也；

jì rán gǎntōng kě yǐ yándòng jìng ér liáng zhī wú fēn yú jì rán gǎntōng yě
寂然、感通可以言动、静，而良知无分于寂然、感通也。

dòng jìng zhě suǒ yù zhī shí xīn zhī běn tǐ gù wú fēn yú dòng jìng yě lǐ
动、静者，所遇之时，心之本体，固无分于动、静也。理

wú dòng zhě yě dòng jí wéi yù xún lǐ zé suī chóu zuò wàn biàn ér wèi cháng dòng yě
无动者也，动即为欲。循理，则虽酬酢万变，而未尝动也；

cóng yù zé suī gǎo xīn yì niàn ér wèi cháng jìng yě dòng zhōng yǒu jìng jìng zhōng yǒu
从欲，则虽稿心一念，而未尝静也。“动中有静，静中有

dòng yòu hé yí hū yǒu shì ér gǎntōng gù kě yǐ yándòng rán ér jì rán zhě wèi
动”，又何疑乎？有事而感通，固可以言动，然而寂然者未

cháng yǒu zēng yě wú shì ér jì rán gù kě yǐ yán jìng rán ér gǎntōng zhě wèi cháng yǒu
尝有增也：无事而寂然，固可以言静，然而感通者未尝有

jiǎn yě dòng ér wú dòng jìng ér wú jìng yòu hé yí hū wú qián hòu nèi wài ér hún
减也。“动而无动，静而无静”，又何疑乎？无前后内外而浑

rán yì tǐ zé zhì chéng yǒu xī zhī yí bù dài jiě yǐ wèi fā zài yǐ fā zhī zhōng
然一体，则至诚有息之疑，不待解矣。未发在已发之中，

ér yǐ fā zhī zhōng wèi cháng bié yǒu wèi fā zhě zài yǐ fā zài wèi fā zhī zhōng ér wèi fā
而已发之中未尝别有未发者在；已发在未发之中，而未发

zhī zhōng wèi cháng bié yǒu yǐ fā zhě cún shì wèi cháng wú dòng jìng ér bù kě yǐ dòng
之中未尝别有已发者存；是未尝无动、静，而不可以动、

jìng fēn zhě yě
静分者也。

fán guān gǔ rén yán yǔ zài yǐ yì nì zhì ér dé qí dà zhǐ ruò bì jū zhì yú wén
凡观古人言语，在以意逆志而得其大旨，若必拘滞于文

yì zé mó yǒu jié yí zhě shì zhōu guǒ wú yí mín yě zhōu zǐ jìng jí ér dòng
义，则“摩有孑遗”者，是周果无遗民也。周子“静极而动”

zhī shuō gǒu bú shàn guān yì wèi miǎn yǒu bìng gài qí yì cóng tài jí dòng ér shēng
之说，苟不善观，亦未免有病，盖其意从“太极动而生

yáng jìng ér shēng yīn shuō lái tài jí shēng shēng zhī lǐ miào yòng wú xī ér cháng
阳，静而生阴”说来。太极生生之理，妙用无息，而常

tǐ bú yì tài jí zhī shēng shēng jí yīn yáng zhī shēng shēng jiù qí shēng shēng zhī zhōng
体不易。太极之生生，即阴阳之生生。就其生生之中，

zhǐ qí miào yòng wú xī zhě ér wèi zhī dòng wèi zhī yáng zhī shēng fēi wèi dòng ér hòu shēng
指其妙用无息者而谓之动，谓之阳之生，非谓动而后生

yáng yě jiù qí shēng shēng zhī zhōng zhǐ qí cháng tǐ bú yì zhě ér wèi zhī jìng wèi zhī
阳也。就其生生之中，指其常体不易者而谓之静，谓之

yīn zhī shēng fēi wèi jìng ér hòu shēng yīn yě ruò guǒ jìng ér hòu shēng yīn dòng ér hòu
阴之生，非谓静而后生阴也。若果静而后生阴，动而后

shēng yáng zé shì yīn yáng dòng jìng jié rán gè zì wéi yì wù yǐ yīn yáng yì qì yě
生阳，则是阴阳、动静，截然各自为一物矣。阴阳一气也，

yì qì shēn ér wéi yīn yáng dòng jìng yì lǐ yě yì lǐ yīn xiǎn ér wéi dòng jìng chūn xià kě
一气伸而为阴阳；动静一理也，一理隐显而为动静。春夏可

yǐ wéi yáng wéi dòng ér wèi cháng wú yīn yǔ jìng yě qiū dōng kě yǐ wéi yīn wéi jìng
以为阳、为动，而未尝无阴与静也；秋冬可以为阴、为静，

ér wèi cháng wú yáng yǔ dòng yě chūn xià cǐ bù xī qiū dōng cǐ bù xī jiē kě wèi zhī
而未尝无阳与动也。春夏此不息，秋冬此不息，皆可谓之

yáng wèi zhī dòng yě chūn xià cǐ cháng tǐ qiū dōng cǐ cháng tǐ jiē kě wèi zhī yīn
阳，谓之动也；春夏此常体，秋冬此常体，皆可谓之阴，

wèi zhī jìng yě zì yuán huì yùn shì suì yuè rì shí yǐ zhì kè miǎo
谓之静也。自元、会、运、世、岁、月、日、时以至刻、杪、

hū wēi mò bù jiē rán suǒ wèi dòng jìng wú duān yīn yáng wú shǐ zài zhī dào
忽、微，莫不皆然。所谓“动静无端，阴阳无始”，在知道

zhě mò ér shí zhī fēi kě yǐ yán yǔ qióng yě ruò zhǐ qiān wén ní jù bǐ nǐ fǎng xiàng
者默而识之非可以言语穷也。若只牵文泥句，比拟仿像，

zé suǒ wèi xīn cóng fǎ huá zhuǎn fēi shì zhuǎn fǎ huá yǐ
则所谓“心从《法华》转，非是转《法华》矣。

【27.8】来书云：“尝试于心，喜、怒、忧、惧之感发也，虽

dòng qì zhī jí ér wú xīn liáng zhī yì jué jí wǎng rán xiāo jǔ sàng huò è yú chū huò zhì yú
动气之极，而吾心良知一觉，即罔然消沮丧，或过于初，或制于

zhōng huò huǐ yú hòu rán zé liáng zhī cháng ruò jū yōu xián wú shì zhī dì ér wéi zhī zhǔ yú xǐ
中，或悔于后。然则良知常若居优闲无事之地而为之主，于喜，

nù yōu jù ruò bù yǔ yān zhě hé yú
怒、忧、惧若不与焉者，何欤？”

zhī cǐ zé zhī wèi fā zhī zhōng jì rán bù dòng zhī tǐ ér yǒu fā
知此，则知“未发之中”，“寂然不动”之体，而有“发

ér zhōng jié zhī hé gǎn ér suí tōng zhī miào yǐ rán wèi liáng zhī cháng ruò jū
而中节”之和、“感而遂通”之妙矣。然谓“良知常若居

yú yōu xián wú shì zhī dì yǔ shàng yǒu bìng gài liáng zhī suī bù zhì yú xǐ nù yōu
于优闲无事之地”，语尚有病。盖良知虽不滞于喜、怒、忧、

jù ér xǐ nù yōu jù yì bú wài yú liáng zhī yě
惧，而喜、怒、忧、惧亦不外于良知也

【27.9】来书云：“夫子昨以良知为照心。窃谓良知，

xīn zhī běn tǐ yě zhào xīn rén suǒ yòng gōng nǎi jiè shèn kǒng jù zhī xīn yě yóu sī yě
心之本体也；照心，人所用功，乃戒慎恐惧之心也，犹思也。

ér suí yǐ jiè shèn kǒng jù wéi liáng zhī hé yú
而遂以戒慎恐惧为良知，何欤？”

néng jiè shèn kǒng jù zhě shì liáng zhī yě
能戒慎恐惧者，是良知也。

【27.10】来书云：“先生又曰‘照心非动也，岂以其

xún lǐ ér wèi zhī jìng yú wàng xīn yì zhào yě qǐ yǐ qí liáng zhī wèi cháng bù zài yú
循理而谓之静欤？‘妄心亦照也’，岂以其良知未尝不在于

qí zhōng wèi cháng bù míng yú qí zhōng ér shì tīng yán dòng zhī bú guò zé zhě jiē tiān lǐ
其中，未尝不明于其中，而视听言动之不过则者皆天理

yú qiě jì yuē wàng xīn zé zài wàng xīn kě wèi zhī zhào ér zài zhào xīn zé wèi zhī wàng
欤？且既曰妄心，则在妄心可谓之照，而在照心则谓之妄

yǐ wàng yǔ xī hé yì jīn jiǎ wàng zhī zhào yǐ xù zhì chéng zhī wú xī qiè suǒ wèi míng
矣。妄与息何异？今假妄之照以续至诚之无息，窃所未明，

xìng zài qǐ mēng
幸再启蒙。”

zhào xīn fēi dòng zhě yǐ qí fā yú běn tǐ míng jué zhī zì rán ér wèi cháng
“照心非动”者，以其发于本体明觉之自然，而未尝

yǒu suǒ dòng yě yǒu suǒ dòng jí wàng yǐ wàng xīn yì zhào zhě yǐ qí běn tǐ míng
有所动也，有所动即妄矣。“妄心亦照”者，以其本体明

jué zhī zì rán zhě wèi cháng bù zài yú qí zhōng dàn yǒu suǒ dòng ěr wú suǒ dòng jí zhào
觉之自然者，未尝不在于其中，但有所动耳，无所动即照

yǐ wú wàng wú zhào fēi yǐ wàng wéi zhào yǐ zhào wéi wàng yě zhào xīn wéi zhào
矣。无妄、无照，非以妄为照，以照为妄也。照心为照，

wàng xīn wéi wàng shì yóu yǒu wàng yǒu zhào yě yǒu wàng yǒu zhào zé yóu èr yě èr
妄心为妄，是犹有妄、有照也。有妄、有照则犹二也，二

zé xī yǐ wú wàng wú zhào zé bù èr bù èr zé bù xī yǐ
则息矣。无妄、无照则不二，不二则不息矣。

lái shū yún yǎng shēng yǐ qīng xīn guǎ yù wéi yào fū qīng xīn guǎ
【27.11】来书云：“养生以清心寡欲为要。夫清心寡

yù zuò shèng zhī gōng bì yǐ rán yù guǎ zé xīn zì qīng qīng xīn fēi shě qì rén shì ér
欲，作圣之功毕矣。然欲寡则心自清，清心非舍弃人事而

dú jū qiú jìng zhī wèi yě gài yù shǐ cǐ xīn chún hū tiān lǐ ér wú yì háo rén yù zhī sī
独居求静之谓也，盖欲使此心纯乎天理，而无一毫人欲之私

ěr jīn yù wèi cǐ zhī gōng ér suí rén yù shēng ér kè zhī zé bìng gēn cháng zài wèi
耳。今欲为此之功，而随人欲生而克之，则病根常在，未

miǎn miè yú dōng ér shēng yú xī ruò yù kān bō xǐ dàng yú zhòng yù wèi méng zhī xiān zé
免灭于东而生于西。若欲刊剥洗荡于众欲未萌之先，则

yòu wú suǒ yòng qí lì tú shǐ cǐ xīn zhī bù qīng qiě yù wèi méng ér sōu tī yǐ qiú qù
又无所用其力，徒使此心之不清。且欲未萌而搜剔以求去

zhī shì yóu yǐn quǎn shàng táng ér zhú zhī yě yù bù kě yǐ
之，是犹引犬上堂而逐之也，愈不可矣。

bì yù cǐ xīn chún hū tiān lǐ ér wú yì háo rén yù zhī sī cǐ zuò shèng zhī gōng
必欲此心纯乎天理，而无一毫人欲之私，此作圣之功

yě bì yù cǐ xīn chún hū tiān lǐ ér wú yì háo rén yù zhī sī fēi fáng yú wèi méng
也。必欲此心纯乎天理，而无一毫人欲之私，非防于未萌

zhī xiān ér kè yú fāng méng zhī jì bù néng yě fáng yú wèi méng zhī xiān ér kè yú fāng
之先，而克于方萌之际不能也。防于未萌之先，而克于方

méng zhī jì cǐ zhèng zhōng yōng jiè shèn kǒng jù dà xué zhì zhī gé wù
萌之际，此正《中庸》“戒慎恐惧”、《大学》“致知格物”

zhī gōng shě cǐ zhī wài wú bié gōng yǐ fū wèi miè yú dōng ér shēng yú xī
之功。舍此之外，无别功矣。夫谓“灭于东而生于西”，

yǐn quǎn shàng táng ér zhú zhī zhě shì zì sī zì lì jiāng yíng yì bì zhī wéi lěi
“引犬上堂而逐之”者，是自私自利、将迎意必之为累，

ér fēi kè zhì xǐ dàng zhī wéi huàn yě jīn yuē yǎng shēng yǐ qīng xīn guǎ yù wéi yào
而非克治洗荡之为患也。今曰“养生以清心寡欲为要”，

zhǐ yǎng shēng èr zì biàn shì zì sī zì lì jiāng yíng yì bì zhī gēn yǒu cǐ bìng
只“养生”二字，便是自私自利、将迎意必之根。有此病

gēn qián fú yú zhōng yí qí yǒu miè yú dōng ér shēng yú xī yǐn quǎn shàng táng ér
根潜伏于中，宜其有“灭于东而生于西”，“引犬上堂而

zhú zhī zhī huàn yě
逐之”之患也。

【27. 12】^{lái shū yún}来书云：“^{fó shì yú}佛氏于“^{bù sī shàn}不思善，^{bù sī è shí}不思恶时，^{rèn běn}认本

^{lái miàn mù}来面目’，^{yǔ wú rú}与吾儒“^{suí wù ér gé}随物而格’之^{zhī gōng bù tóng}功不同。吾若于不思善、

^{bù sī è shí}不思恶时，^{yòng zhī zhī zhī gōng}用致知之功，^{zé yǐ shè yú sī shàn yǐ}则已涉于思善矣。欲^{yù shàn è bù sī}善恶不思，

^{ér xīn zhī liáng zhī qīngjìng zì zài}而心之良知清静自在，^{wéi yǒu mèi ér fāngxǐng zhī shí ěr}惟有寐而方醒之时耳。斯正^{sī zhèngmèng zǐ}孟子

‘^{yè qì}夜气’之^{zhī shuō}说。但于斯^{dàn yú sī guāngjǐng bù néng jiǔ}光景不能久，^{shū hū zhī jì}倏忽之际，^{sī lǜ yǐ shēng}思虑已生。不

^{zhī yòng gōng jiǔ zhě}知用功久者，^{qí cháng mèi chū xǐng ér sī wèi qǐ zhī shí fǒu hū}其常寐初醒而思未起之时否乎？今^{jīn chéng yù qiú níngjìng}澄欲求宁静，

^{yù bù níngjìng}愈不宁静，^{yù niàn wú shēng}欲念无生，^{zé niàn yù shēng}则念愈生，^{rú zhī hé ér néng shǐ cǐ xīn qiánniàn}如之何而能使此心前念

^{yì miè}易灭，^{hòuniàn bù shēng}后念不生，^{liáng zhī dú xiǎn}良知独显，^{ér yǔ zào wù zhě yóu hū}而与造物者游乎？”

“^{bù sī shàn}不思善、^{bù sī è shí}不思恶时，^{rèn běn lái miàn mù}认本来面目”，此佛氏为未识本

^{lái miàn mù zhě shè cǐ fāngbiàn}来面目者设此方便。本来面目即吾^{běn lái miàn mù jí wú shèngmén suǒ wèi zhēn zhī}圣门所谓真知。今既认

^{de zhēn zhī míng bái}得真知明白，^{jí yǐ bù xiāo rú cǐ shuō yǐ}即已不消如此说矣。“^{suí wù ér gé}随物而格”，是致知之

^{gōng}功，^{jí fó shì zhī}即佛氏之“^{chángxīngxīng}常惺惺”亦是常^{yì shì chángcún tā běn lái miàn mù ěr}存他本来面目耳。体段

^{gōng fu dà lüè xiāng sì}功夫大略相似，^{dàn fó shì yǒu gè zì sī zì lì zhī xīn}但佛氏有个自私自利之心，^{suǒ yǐ biànyǒu bù tóng}所以便有不同

^{ěr}耳。今^{jīn yù shàn bù sī}欲善不思，^{ér xīn zhī liáng zhī qīngjìng zì zài}而心之良知清静自在，^{cǐ biànyǒu zì sī zì lì}此便有自私自利、

jiāngyíng yì bì zhī xīn suǒ yǐ yǒu bù sī shàn bù sī è shí yòng zhì zhī zhī gōng
将迎意必之心，所以有“不思善、不思恶时，用致知之功，

zé yǐ shè yú sī shàn zhī huàn mèng zǐ shuō yè qì yì zhǐ shì wéi shī qí liáng xīn zhī
则已涉于思善”之患。孟子说“夜气”，亦只是为失其良心之

rén zhǐ chū gè liáng xīn méng dòng chù shǐ tā cóng cǐ péi yǎng jiāng qù jīn yǐ zhī dé liáng zhī
人指出个良心萌动处，使他从此培养将去。今已知得良知

míng bái cháng yòng zhì zhī zhī gōng jí yǐ bù xiāoshuō yè qì què shì dé tuò hòu
明白，常用致知之功，即已不消说“夜气”，却是得免后

bù zhī shǒu tù ér réng qù shǒu zhū tù jiāng fù shī zhī yǐ yù qiú níng jìng yù niàn
不知守兔，而仍去守株，兔将复失之矣。欲求宁静，欲念

wú shēng cǐ zhèng shì zì sī zì lì jiāngyíng yì bì zhī bìng shì yǐ niàn yù shēng ér yù
无生，此正是自私自利、将迎意必之病，是以念愈生而愈

bù níng jìng liáng zhī zhǐ shì yí gè liáng zhī ér shàn è zì biàn gèng yǒu hé shàn hé è kě sī
不宁静。良知只是一个良知，而善恶自辨，更有何善何恶可思？

liáng zhī zhī tǐ běn zì níng jìng jīn què yòu tiān yí gè qiú níng jìng běn zì shēng shēng jīn
良知之体本自宁静，今却又添一个求宁静；本自生生，今

què yòu tiān yí gè yù wú shēng fēi dú shèng mén zhì zhī zhī gōng bù rú cǐ suī fó shì zhī xué
却又添一个欲无生，非独圣门致知之功不如此，虽佛氏之学

yì wèi rú cǐ jiāngyíng yì bì yě zhǐ shì yí niàn liáng zhī chè tóu chè wěi wú shǐ wú zhōng
亦未如此将迎意必也。只是一念良知，彻头彻尾，无始无终，

jī shì qiǎnniàn bù miè hòuniàn bù shēng jīn què yù qiǎnniàn yì miè ér hòuniàn bù shēng
即是前念不灭，后念不生。今却欲前念易灭，而后念不生，

shì fó shì suǒ wèi duàn miè zhǒng xìng rù yú gǎo mù sǐ huī zhī wèi yǐ
是佛氏所谓“断灭种性，入于稿木死灰”之谓矣。

【27.13】 lái shū yún fó shì yòu yǒu cháng tí niàn tóu zhī shuō qí
来书云：“佛氏又有‘常提念头’之说，其

yóumèng zǐ suǒ wèi bì yǒu shì fū zǐ suǒ wèi zhì liáng zhī zhī shuō hū qí jí cháng
犹孟子所谓‘必有事’夫子所谓‘致良知’之说乎？其即‘常

xīngxīng cháng jì de cháng zhī dé chángcún dé zhě hū yú cǐ niàntóu tí zài zhī
惺惺、常记得、常知得、常存得’者乎?于此念头提在之

shí ér shì zhì wù lái yīng zhī bì yǒu qí dào dàn kǒng cǐ niàntóu tí qǐ shí shǎo fàng
时,而事至物来,应之必有其道。但恐此念头提起时少,放

xià shí duō zé gōng fu jiànduàn ěr qiě niàntóu fàng shī duō yīn sī yù kè qì zhī
下时多,则功夫间断耳。且念头放失,多因私欲、客气之

dòng ér shǐ hū rán jīngxǐng ér hòu tí qí fàng ér wèi tí zhī jiān xīn zhī hūn zá duō bù
动而始,忽然惊醒而后提,其放而未提之间,心之昏杂多不

zì jué jīn yù rì jīng rì míng cháng tí bù fàng yǐ hé dào hū zhǐ cǐ cháng tí bù
自觉。今欲日精日明,常提不放,以何道乎?只此常提不

fàng jí quán gōng hū yì yú cháng tí bù fàng zhī zhōng gèng yī jiā xǐng kè zhī gōng hū
放,即全功乎?抑于常提不放之中,更宜加省克之功乎?

sūi yuē cháng tí bù fàng ér bù jiā jiè jù kè zhì zhī gōng kǒng sī yù bù qù ruò jiā
虽曰常提不放,而不加戒惧克治之功,恐私欲不去;若加

jiè jù kè zhì zhī gōng yān yòu wéi sī shàn zhī shì ér yú běn lái miàn mù
戒惧克治之功焉,又为‘思善’之事,而于‘本来面目’

yòu wèi dá yì jiān yě rú zhī hé zé kě
又未达一间也。如之何则可?”

jiè jù kè zhì jí shì cháng tí bù fàng zhī gōng jí shì bì yǒu shì
“戒惧克治”即是“常提不放”之功,即是“必有事

yān qǐ yǒuliǎng shì yé cǐ jié suǒ wèn qián yí duàn yǐ zì shuō dé fēn xiǎo mò hòu
焉”,岂有两事邪!此节所问,前一段已自说得分晓,末后

què shì zì shēng mí huò shuō dé zhī lí jí yǒu běn lái miàn mù wèi dá yì jiān
却是自生迷惑,说得支离,及有‘本来面目’未达一间”

zhī yí dōu shì zì sī zì lì jiāng yíng yì bì zhī wéi bìng qù cǐ bìng zì wú cǐ yí
之疑,都是自私自利、将迎意必之为病,去此病,自无此疑

yǐ
矣。

【27.14】来书云：“lái shū yún zhì měi zhě dé jìn zhā zǐ biàn hún huà rú hé wèi质美者得尽’渣滓便浑化。如何谓

‘míng dé jìn rú hé ér néng biàn hún huà明得尽’？如何而能‘便浑化’？

liáng zhī běn lái zì míng qì zhì bù měi zhě duō zhā zǐ duō zhàng bì hòu bú
良知本来自明。气质不美者多，渣滓多，障蔽厚，不

yì kāi míng zhì měi zhě zhā zǐ yuán shǎo wú duō zhàng bì luè jiā zhì zhī zhī gōng
易开明。质美者，渣滓原少，无多障蔽，略加致知之功，

cǐ liáng zhī biàn zì yíng chè xiē shǎo zhā zǐ rú tāng zhōng fú xuě rú hé néng zuò zhàng
此良知便自莹彻，些少渣滓，如汤中浮雪，如何能作障

bì cǐ běn bù shèn nán xiǎo yuán jìng suǒ yǐ zhì yí yú cǐ xiǎng shì yīn yì míng zì
蔽？此本不甚难晓，原静所以致疑于此，想是因一“明”字

bù míng bái yì shì shāo yǒu yù sù zhī xīn xiàng céng miàn lùn míng shàn zhī yì míng
不明白，亦是稍有欲速之心。向曾面论“明善”之义，明

zé chéng yǐ fēi ruò hòu rú suǒ wèi míng shàn zhī qiǎn yě
则诚矣，非若后儒所谓明善之浅也。

【27.15】来书云：“lái shū yún cōng míng ruì zhī guǒ zhì hū rén yì lǐ zhì guǒ xìng hū xǐ nù聪 明 睿 知 果 质 乎？仁 义 礼 智 果 性 乎？喜 怒

āi lè guǒ qíng hū sī yù kè qì guǒ yì wù hū èr wù hū gǔ zhī yīng cái ruò zǐ fáng zhòng
哀 乐 果 情 乎？私 欲、客 气 果 一 物 乎？二 物 乎？古 之 英 才 若 子 房、仲

shū shū dù kǒng míng wén zhōng hán fàn zhū gōng dé yè biǎo zhù jiē liáng zhī zhōng
舒、叔度、孔 明、文 中、韩、范 诸 公，德 业 表 著，皆 良 知 中

suǒ fā yě ér bù dé wèi zhī wén dào zhě guǒ hé zài hū gǒu yuē cǐ tè shēng zhì zhī měi ěr zé
所 发 也，而 不 得 谓 之 闻 道 者，果 何 在 乎？苟 曰 此 特 生 质 之 美 耳，则

shēng zhī ān xíng zhě bù yù yú xué zhī kùn miǎn zhě hū yú yì qiè yún wèi zhū gōng jiàn dào piān zé
生 知 安 行 者，不 愈 于 学 知 困 勉 者 乎？愚 意 窃 云，谓 诸 公 见 道 偏 则

kě wèi quán wú wén zé kǒng hòu rú cháng shàng jì sòng xùn gǔ zhī guò yě rán hū fǒu hū
可，谓 全 无 闻，则 恐 后 儒 崇 尚 记 诵 训 诂 之 过 也。然 乎？否 乎？

xìng yì ér yǐ rén yì lǐ zhì xìng zhī xìng yě cōng míng ruì
性一而已。仁、义、礼、智，性之性也；聪、明、睿、
zhī xìng zhī zhì yě xǐ nù āi lè xìng zhī qíng yě sī yù kè qì
知，性之质也；喜、怒、哀、乐，性之情也；私欲、客气，
xìng zhī bì yě zhì yǒu qīng zhuó gù qíng yǒu guò bù jí ér bì yǒu qiǎn shēn yě
性之蔽也。质有清浊，故情有过的不及，而蔽有浅、深也。
sī yù kè qì yì bìng liǎng tòng fēi èr wù yě zhāng huáng zhū gě jí hán
私欲、客气，一病两痛，非二物也。张、黄、诸葛及韩、
fàn zhū gōng jiē tiān zhì zhī měi zì duō àn hé dào miào suī wèi kě jìn wèi zhī zhī xué
范诸公，皆天质之美，自多暗合道妙，虽未可尽谓之知学，
jìn wèi zhī wén dào rán yì zì qí yǒu xué wéi dào bù yuǎn zhě yě shǐ qí wén xué zhī dào
尽谓之闻道，然亦自其有学，违道不远者也。使其闻学知道，
jí yī fù zhōu shào yǐ ruò wén zhōng zǐ zé yòu bù kě wèi zhī bù zhī xué zhě
即伊、傅、周、召矣。若文中子则又不可谓之不知学者，
qí shū suī duō chū yú qí tú yì duō yǒu wèi shì chù rán qí dà lüè zé yì jū rán kě jiàn
其书虽多出其徒，亦多有未是处，然其大略则亦居然可见，
dàn jīn xiāng qù liáo yuǎn wú yǒu dí rán píng zhèng bù kě xuán duàn qí suǒ zhì yǐ
但今相去辽远，无有的然凭证，不可悬断其所至矣。

fú liáng zhī jí shì dào liáng zhī zhī zài rén xīn bú dàn shèng xián suī cháng rén yì
夫良知即是道，良知之在人心，不但圣贤，虽常人亦
wú bù rú cǐ ruò wú yǒu wù yù qiān bì dàn xún zhe liáng zhī fā yòng liú xíng jiāng qù
无不如此。若无有物欲牵蔽，但循着良知发用流行将去，
jí wú bù shì dào dàn zài cháng rén duō wéi wù yù qiān bì bù néng xún dé liáng zhī rú
即无不是道。但在常人多为物欲牵蔽，不能循得良知。如
shù gōng zhě tiān zhì jì zì qīng míng zì shǎo wù yù wéi zhī qiān bì zé qí liáng zhī zhī
数公者，天质既自清明，自少物欲为之牵蔽，则其良知之
fā yòng liú xíng chù zì rán shì duō zì rán wéi dào bù yuǎn xué zhě xué xún cǐ liáng zhī
发用流行处，自然是多，自然违道不远。学者学循此良知

ér yǐ wèi zhī zhī xué zhǐ shì zhī dé zhuān zài xué xún liáng zhī shù gōng suī wèi zhī zhuān
而已，谓之知学，只是知得专在学循良知。数公虽未知专

zài liáng zhī shàng yòng gōng ér huò fàn làn yú duō qí yí mí yú yǐng xiǎng shì yǐ huò lí
在良知上用功，而或泛滥于多岐，疑迷于影响，是以或离

huò hé ér wèi chún ruò zhī dé shí biàn shì shèng rén yǐ hòu rú cháng yǐ shù zǐ zhě shàng
或合而未纯。若知得时，便是圣人矣。后儒尝以数子者尚

jiē shì qì zhì yòng shì wèi miǎn yú xíng bù zhù xí bù chá cǐ yì wèi wéi guò lùn
皆是气质用事，未免于“行不著，习不察”。此亦未为过论。

dàn hòu rú zhī suǒ wèi zhù chá zhě yì shì niǔ yú wén jiàn zhī xiá bì yú yán xí
但后儒之所谓“著、察”者，亦是狃于闻见之狭，蔽于沿习

zhī fēi ér yī nǐ fǎng xiàng yú yǐng xiǎng xíng jì zhī jiān shàng fēi shèng mén zhī suǒ wèi zhù
之非，而依拟仿像于影响形迹之间，尚非圣门之所谓“著、

chá zhě yě zé yì ān dé yǐ yǐ zhī hūn hūn ér qiú rén zhī zhāo yě hū suǒ wèi shēng
察”者也。则亦安得以已之昏昏，而求人之昭也乎？所谓“生

zhī ān xíng zhī xíng èr zì yì shì jiù yòng gōng shàng shuō ruò shì zhī xíng
知安行”，“知”“行”二字，亦是就用上说；若是知、行

běn tǐ jí shì liáng zhī liáng néng suī zài kùn miǎn zhī rén yì jiē kě wèi zhī shēng zhī
本体即是良知、良能，虽在困勉之人，亦皆可谓之“生知

ān xíng yǐ zhī xíng èr zì gèng yí jīng chá
安行”矣。“知”“行”二字更宜精察

lái shū yún xī zhōu mào shū měi lìng bó chún xún zhòng ní yán zǐ
【27.16】来书云：“昔周茂叔每令伯淳寻仲尼、颜子

lè chù gǎn wèn shì lè yě yǔ qī qíng zhī lè tóng hū fǒu hū ruò tóng zé cháng rén
乐处。敢问是乐也，与七情之乐同乎？否乎？若同，则常人

zhī yī suí suǒ yù jiē néng lè yǐ hé bì shèng xián ruò bié yǒu zhēn lè zé shèng xián
之一遂所欲，皆能乐矣，何必圣贤？若别有真乐，则圣贤

zhī yù dà yōu dà nù dà jīng dà jù zhī shì cǐ lè yì zài fǒu hū qiě jūn zǐ zhī
之遇大忧、大怒、大惊、大惧之事，此乐亦在否乎？且君子之

xīn cháng cún jiè jù shì gài zhōngshēn zhī yōu yě wù dé lè chéngpíngshēngduōmèn
心 常 存 戒 惧，是 盖 终 身 之 忧 也，恶 得 乐？澄 平 生 多 闷，

wèi cháng jiàn zhēn lè zhī qù jīn qiè yuàn xún zhī
未 尝 见 真 乐 之 趣，今 切 愿 寻 之。”

lè shì xīn zhī běn tǐ suī bù tóng yú qī qíng zhī lè ér yì bú wài yú qī qíng zhī
乐 是 心 之 本 体，虽 不 同 于 七 情 之 乐，而 亦 不 外 于 七 情 之

lè suī zé shèngxián bié yǒuzhēn lè ér yì cháng rén zhī suǒ tóng yǒu dàn cháng rén yǒu
乐。虽 则 圣 贤 别 有 真 乐，而 亦 常 人 之 所 同 有。但 常 人 有

zhī ér bù zì zhī fǎn zì qiú xǔ duō yōu kǔ zì jiā mí qì suī zài yōu kǔ mí qì zhī
之 而 不 自 知，反 自 求 许 多 忧 苦，自 加 迷 弃。虽 在 忧 苦 迷 弃 之

zhōng ér cǐ lè yòu wèi cháng bù cún dàn yì niàn kāi míng fǎn shēn ér chéng zé jí
中，而 此 乐 又 未 尝 不 存，但 一 念 开 明，反 身 而 诚，则 即

cǐ ér zài yǐ měi yǔ yuánjìng lùn wú fēi cǐ yì ér yuánjìng shàng yǒu hé dào kě
此 而 在 矣。每 与 原 静 论，无 非 此 意，而 原 静 尚 有 “何 道 可

dé zhī wèn shì yóu wèi miǎn yú qí lú mì lú zhī bì yě
得” 之 问，是 犹 未 免 于 “骑 驴 觅 驴” 之 蔽 也。

lái shū yún dà xué yǐ xīn yǒu hǎo lè fèn zhì yōu huàn
【27. 17】来 书 云：“《大 学》以 ‘心 有 好 乐、忿 懣、忧 患、

kǒng jù wéi bù dé qí zhèng ér chéng zǐ yì wèi shèng rén qíng shùn wàn shì ér wú
恐 惧’ 为 ‘不 得 其 正’，而 程 子 亦 谓 ‘圣 人 情 顺 万 事 而 无

qíng suǒ wèi yǒu zhě chuán xí lù zhōng yǐ bìng nuè pì zhī jí jīng qiè yǐ ruò
情’。所 谓 有 者，《传 习 录》中 以 病 疟 譬 之，极 精 切 矣。若

chéng zǐ zhī yán zé shì shèng rén zhī qíng bù shēng yú xīn ér shēng yú wù yě hé wèi yé
程 子 之 言，则 是 圣 人 之 情 不 生 于 心 而 生 于 物 也，何 谓 耶？

qiě shì gǎn ér qíng yīng zé shì shì fēi fēi kě yǐ jiù gé shì huò wèi gǎn shí wèi zhī yǒu
且 事 感 而 情 应，则 是 是 非 非 可 以 就 格；事 或 未 感 时，谓 之 有

zé wèi xíng yě wèi zhī wú zé bìng gēn zài yǒu wú zhī jiān hé yǐ zhì wú zhī hū xué
则 未 形 也，谓 之 无 则 病 根 在，有 无 之 间，何 以 致 吾 知 乎？学

wù wú qíng lěi suī qīng ér chū rú rù fó yǐ kě hū
务无情，累虽轻，而出儒入佛矣，可乎？”

shèng rén zhì zhī zhī gōng zhì chéng wú xī qí liáng zhī zhī tǐ jiǎo rú míng jìng
圣人致知之功，至诚无息。其良知之体，皦如明镜，

luè wú qiān yì yán chī zhī lái suí wù xiànxíng ér míng jìng céng wú liú rǎn suǒ wèi qíng
略无纤翳，妍媸之来，随物见形，而明镜曾无留染，所谓“情

shùn wàn shì ér wú qíng yě wú suǒ zhù ér shēng qí xīn fó shì céng yǒu shì yán
顺万事而无情”也。“无所住而生其心”，佛氏曾有是言，

wèi wéi fēi yě míng jìng zhī yīng wù yán zhě yán chī zhě chī yì zhào ér jiē zhēn
未为非也。明镜之应物，妍者妍，媸者媸，一照而皆真，

jí shì shēng qí xīn chù yán zhě yán chī zhě chī yì guò ér bù liú jí shì wú
即是“生其心”处。妍者妍，媸者媸，一过而不留，即是“无

suǒ zhù chù bìng nuè zhī yù jì yǐ jiàn qí jīng qiè zé cǐ jié suǒ wèn kě yǐ shì rán
所住”处。病症之喻，既已见其精切，则此节所问可以释然。

bìng nuè zhī rén nuè suī wèi fā ér bìng gēn zì zài zé yì ān kě yǐ qí nuè zhī wèi fā
病症之人，症虽未发，而病根自在，则亦安可以其症之未发

ér suí wàng qí fú yào tiáo lǐ zhī gōng hū ruò bì dài nuè fā ér hòu fú yào tiáo lǐ zé
而遂忘其服药调理之功乎？若必待症发而后服药调理，则

jì wǎn yǐ zhì zhī zhī gōng wú jiàn yú yǒu shì wú shì ér qǐ lùn yú bìng zhī yǐ fā
既晚矣。致知之功，无间于有事、无事，而岂论于病之已发、

wèi fā yé dà dǐ yuán jìng suǒ yí qián hòu suī ruò bù yì rán jiē qǐ yú zì sī zì lì
未发邪？大抵原静所疑，前后虽若不一，然皆起于自私自利、

jiāng yíng yì bì zhī wéi chóng cǐ gēn yì qù zé qián hòu suǒ yí zì jiāng bīng xiāo wù shì
将迎意必之为崇。此根一去，则前后所疑，自将冰消雾释，

yǒu bù dài yú wèn biàn zhě yǐ
有不待于问辩者矣。

zhī zhě zhī jiè shènkǒng jù jí cǐ liáng zhī wéi jiè shènkǒng jù dāng yǔ cè
之者’之‘戒慎恐惧’，即此良知为‘戒慎恐惧’。当与恻

yǐn xiū wù yì bān jù shì liáng zhī tiáo jiàn zhī jiè shènkǒng jù zhī cè yǐn zhī xiū
隐羞恶一般，俱是良知条件。知戒慎恐惧，知恻隐，知羞

è tōng shì liáng zhī yì jí shì míng yún yún
恶，通是良知，亦即是‘明’”云云。

cǐ jié lùn dé yǐ shèn fēn xiǎo zhī cǐ zé zhī zhī zhī wài wú yú gōng yī zhī
此节论得已甚分晓。知此，则知致知之外无余功矣。知

cǐ zé zhī suǒ wèi jiàn zhū tiān dì ér bù bèi zhì zhū guǐ shén ér wú yí bǎi shì yǐ
此，则知所谓“建诸天地而不悖，质诸鬼神而无疑，百世以

qí shèng rén ér bú huò zhě fēi xū yǔ yǐ chéng míng jiè jù xiào yàn gōng fu
俟圣人而不惑”者，非虚语矣。诚明、戒惧，效验、功夫，

běn fēi liǎng yì jì zhī chè dòng chè jìng chè sǐ chè shēng wú fēi cǐ wù zé chéng míng
本非两义。既知彻动彻静，彻死彻生，无非此物，则诚明

jiè jù yǔ cè yǐn xiū wù yòu ān dé bié yǒu yì wù wéi zhī yú
戒惧与恻隐羞恶，又安得别有一物为之欤？

lái shū yún yīn yáng zhī qì xīn hé hé chàng ér shēng wàn wù
【28.3】来书云：“阴阳之气，欣合和畅而生万物。

wù zhī yǒu shēng jiē dé cǐ hé chàng zhī qì gù rén zhī shēng lǐ běn zì hé chàng
物之有生，皆得此和畅之气。故人之生理，本自和畅，

běn wú bù lè guān zhī yuān fēi yú yuè niǎo míng shòu wǔ cǎo mù xīn xīn xiàng róng jiē
本无不乐。观之鸢飞鱼跃，鸟鸣兽舞，草木欣欣向荣，皆

tóng cǐ lè dàn wéi kè qì wù yù jiǎo cǐ hé chàng zhī qì shǐ yǒu jiàn duàn bù lè
同此乐。但为客气、物欲搅此和畅之气，始有间断不乐。

kǒng zǐ yuē xué ér shí xí zhī biàn lì gè wú jiàn duàn gōng fu yuè zé lè zhī méng
孔子曰‘学而时习之’，便立个无间断功夫，悦则乐之萌

yǐ péng lái zé xué chéng ér wú xìng běn tǐ zhī lè fù yǐ gù yuē bù yì lè hū
矣。朋来则学成，而吾性本体之乐复矣。故曰‘不亦乐乎’。

zài rén suī bù wǒ zhī wú wú yì háo yùn nù yǐ jiàn duàn wú xìng zhī lè shèng rén kǒng xué
在人虽不我知，吾无一毫愠怒以间断吾性之乐，圣人恐学

zhě lè zhī yǒu xī yě gù yòu yán cǐ suǒ wèi bù yuàn bù yóu yǔ fū lè zài
者乐之有息也，故又言此。所谓‘不怨不尤’，与夫‘乐在

qí zhōng bù gǎi qí lè jiē shì lè wú jiàn duàn fǒu yún yún
其中’，‘不改其乐’，皆是乐无间断否？”云云。

lè shì xīn zhī běn tǐ rén rén zhī xīn yǐ tiān dì wàn wù wéi yì tǐ xīn hé hé
乐是心之本体。仁人之心，以天地万物为一体，欣合和

chàng yuán wú jiàn gé lái shū wèi rén zhī shēng lǐ běn zì hé chàng běn wú bù
畅，原无间隔。来书谓“人之生理，本自和畅，本无不

lè dàn wéi kè qì wù yù jiǎo cǐ hé chàng zhī qì shǐ yǒu jiàn duàn bù lè shì yě
乐，但为客气、物欲搅此和畅之气，始有间断不乐”是也。

shí xí zhě qiú fù cǐ xīn zhī běn tǐ yě yuè zé běn tǐ jiàn fù yǐ péng lái zé běn tǐ
时习者，求复此心之本体也。悦则本体渐复矣。朋来则本体

zhī xīn hé hé chàng chōng zhōu wú jiàn běn tǐ zhī xīn hé hé chàng běn lái rú shì
之欣合和畅，充周无间。本体之欣合和畅，本来如是，

chū wèi cháng yǒu suǒ zēng yě jiù shǐ wú péng lái ér tiān xià mò wǒ zhī yān yì wèi cháng yǒu
初未尝有所增也。就使无朋来而天下莫我知焉，亦未尝有

suǒ jiǎn yě lái shū yún “wú jiàn duàn” yì sī yì shì shèng rén yì zhǐ shì zhì chéng wú
所减也。来书云“无间断”意思亦是。圣人亦只是至诚无

xī ér yǐ qí gōng fu zhǐ shì shí xí shí xí zhī yào zhǐ shì jǐn dú jǐn dú jí shì
息而已，其功夫只是时习。时习之要，只是谨独。谨独即是

zhì liáng zhī liáng zhī jí shì lè zhī běn tǐ cǐ jié lùn dé dà yì yì jiē shì dàn bù yí
致良知。良知即是乐之本体。此节论得大意亦皆是，但不宜

biàn yǒu suǒ zhí zhe
便有所执着。

lái shū yún hán chāng lí bó ài zhī wèi rén yì jù kàn lái dà
【28.4】来书云“韩昌黎‘博爱之谓仁’一句，看来大

duàn bú cuò bù zhī sòng rú hé gù fēi zhī yǐ wéi ài zì shì qíng rén zì shì xìng qǐ
段不错，不知宋儒何故非之？以为爱自是情，仁自是性，岂

kě yǐ ài wéi rén yú yì zé yuē xìng jí wèi fā zhī qíng qíng jí yǐ fā zhī xìng rén jí
可以爱为仁？愚意则曰：性即未发之情，情即已发之性，仁即

wèi fā zhī ài ài jí yǐ fā zhī rén rú hé huàn ài zuò rén bù dé yán ài zé rén zài
未发之爱，爱即已发之仁。如何唤爱作仁不得？言爱则仁在

qí zhōng yǐ mèng zǐ yuē cè yǐn zhī xīn rén yě zhōu zǐ yuē ài yuē rén
其中矣。孟子曰：‘恻隐之心，仁也。’周子曰：‘爱曰仁。’

chāng lí cǐ yán yǔ mèng zhōu zhī zhǐ wú shèn chà bié bù kě yǐ qí wén rén ér hū zhī
昌黎此言，与孟、周之旨无甚差别。不可以其文人而忽之

yě yún yún
也”云云。

bó ài zhī shuō běn yǔ zhōu zǐ zhī zhǐ wú dà xiāng yuǎn fán chí wèn rén zǐ
博爱之说，本与周子之旨无大相远。樊迟问“仁”，子

yuē ài rén ài zì hé cháng bù kě wèi zhī rén yú xī rú kàn gǔ rén yán
曰：“爱人。”“爱”字何尝不可谓之“仁”欤？昔儒看古人言

yǔ yì duō yǒu yīn rén zhòng qīng zhī bìng zhèng shì cǐ děng chù ěr rán ài zhī běn tǐ gù
语，亦多有因人重轻之病，正是此等处耳。然爱之本体固

kě wèi zhī rén dàn yì yǒu ài dé shì yǔ bù shì zhě xū ài dé shì fāng shì ài zhī běn tǐ
可谓之仁，但亦有爱得是与不是者，须爱得是方是爱之本体，

fāng kě wèi zhī rén ruò zhī zhī bó ài ér bù lùn shì yǔ bù shì yì biàn yǒu chà chǔ wú
方可谓之仁。若只知博爱而不论是与不是，亦便有差处。吾

cháng wèi bó zì bù ruò gōng zì wéi jìn dà dǐ xùn shì zì yì yì zhǐ shì
尝谓“博”字不若“公”字为尽。大抵训释字义，亦只是

dé qí dà gài ruò qí jīng wēi ào yùn zài rén sī ér zì dé fēi yán yǔ suǒ néng yù
得其大概，若其精微奥蕴，在人思而自得，非言语所能喻。

hòu rén duō yǒu ní wén zhuó xiāng zhuān zài zì yǎn shàng chuān qiú què shì xīn cóng fǎ
后人多有泥文着相，专在字眼上穿求，却是“心从《法

huá zhuǎn yě
华》转”也。

【28.5】 lái shū yún dà xué yún rú hǎo hào sè rú wù è xiù
来书云：“《大学》云：‘如好好色，如恶恶臭’

suǒ wèi è zhī yún zhě fán jiàn è xiù wú chù bù è gù wú fáng ài zhì yú hào sè
所谓恶之云者，凡见恶臭，无处不恶，固无妨碍。至于好色，

wú chù bù hào zé jiāng fán měi sè zhī jīng yú mù yě yì jìn hào zhī hū dà xué
无处不好，则将凡美色之经于目也，亦尽好之乎？《大学》

zhī xùn dāng shì jiè liú sú hào wù zhī cháng qíng yǐ yù shèng xián hǎo shàn wù è zhī chéng
之训，当是借流俗好恶之常情，以喻圣贤好善恶恶之诚

ěr yì jiāng hào sè yì wéi shèng xián zhī suǒ tóng hǎo jīng yú mù suī zhī qí jiāo ér
耳。抑将好色亦为圣贤之所同，好经于目，虽知其姣，而

sī zé wú xié wèi cháng shǎo lěi qí xīn tǐ fǒu hū shī yún yǒu nǚ rú yún wèi
思则无邪，未尝少累其心体否乎？《诗》云：‘有女如云’，未

cháng bù zhī qí jiāo yě qí jiāo yě fěi wǒ sī cún yán fěi wǒ jiàn cún zé sī wú
尝不知其姣也；其姣也，‘匪我思存’，言匪我见存，则思无

xié ér bù lěi qí xīn tǐ yǐ rú jiàn xuān miǎn jīn yù yì zhī qí wéi xuān miǎn jīn yù yě
邪而不累其心体矣。如见轩冕金玉，亦知其为轩冕金玉也，

dàn wú xīn xiàn xī jì zhī xīn zé kě yǐ rú cǐ kàn bù zhī tōng fǒu yún yún
但无歆羡希觊之心，则可矣。如此看，不知通否”云云。

rén yú xún cháng hào wù huò yì yǒu bù zhēn qiè chù wéi shì hǎo hào sè wù è
人于寻常好恶，或亦有不真切处，惟是好好色，恶恶

chòu zé jiē shì fā yú zhēn xīn zì qiú kuài zú céng wú xiān jiǎ zhě dà xué shì
臭，则皆是发于真心，自求快足，曾无纤假者。《大学》是

jiù rén rén hào wù zhēn qiè yì jiàn chù zhǐ shì rén yǐ hǎo shàn wù è zhī chéng dāng rú shì ěr
就人人好恶真切易见处，指示人以好善恶恶之诚当如是耳，

yì zhǐ shì xíng róng yì chéng zì jīn ruò yòu yú hào sè zì shàng shēng rú xǔ yì jiàn
亦只是形容一“诚”字。今若又于好色字上生如许意见，

què wèi miǎnyǒu zhí zhǐ wéi yuè zhī bìng xī rén duō yǒu wéi yì zì yì jù suǒ qiān bì
却未免有“执指为月”之病。昔人多有为一字一句所牵蔽，

suí zhì cuò jiě shèngjīng zhě zhèng shì cǐ zhèng hòu ěr bù kě bù chá yě zhōngjiān yún
遂致错解圣经者，正是此症候耳，不可不察也。中间云

wú chù bù wù gù wú fáng ài yì biànyǒushòubìngchù gèngxiáng zhī
“无处不恶，固无妨碍”，亦便有受病处，更详之。

lái shū yún yǒu rén yīn xuē wénqīng guò sī yì shì bào qì zhī shuō
【28.6】来书云：“有人因薛文清‘过思亦是暴气之说，

nǎi yù jié rán bù sī zhě qiè yǐ kǒng zǐ yuē wú chángzhōng rì bù shí zhōng yè bù
乃欲截然不思者。窃以孔子曰：‘吾尝终日不食，终夜不

qǐn yǐ sī yì jiāng wèi kǒng zǐ guò ér bào qì qì hū yǐ yú tuī zhī wéi sī ér wài yú
寝以思’亦将谓孔子过而暴其气乎？以愚推之，惟思而外于

liáng zhī nǎi wèi zhī guò ruò niànniàn zài liáng zhī shàng tǐ rèn jí rú kǒng zǐ zhōng rì
良知，乃谓之过。若念念在良知上体认，即如孔子终日

zhōng yè yǐ sī yì bù wéi guò bú wài liáng zhī jí shì hé sī hé lǜ shàng
终夜以思，亦不为过。不外良知，即是‘何思何虑’，尚

hé guò zài yún yún
何过哉”云云。

guò sī yì shì bào qì cǐ yǔ shuō dé yì shì ruò suí yù jié rán bù sī
“过思亦是暴气”，此语说得亦是。若遂欲截然不思，

què shì yīn yē ér fèi shí zhě yě lái shū wèi sī ér wài yú liáng zhī nǎi wèi zhī guò
却是因噎而废食者也。来书谓“思而外于良知，乃谓之过，

ruò niànniàn zài liáng zhī shàng tǐ rèn jí zhōng rì zhōng yè yǐ sī yì bù wéi guò bú
若念念在良知上体认，即终日终夜以思，亦不为过。不

wài liáng zhī jí shì hé sī hé lǜ cǐ yǔ shèn dé bǐ yì kǒng zǐ suǒ wèi wú cháng
外良知，即是何思何虑”，此语甚得鄙意。孔子所谓“吾尝

zhōng rì bù shí zhōng yè bù qǐn yǐ sī wú yì bù rú xué yě zhě shèng rén wèi
终日不食，终夜不寝以思，无益，不如学也”者，圣人未

bì rán nǎi shì zhǐ chū tú sī ér bù xué zhī bìng yǐ huì rén ěr ruò tú sī ér bù xué
必然，乃是指指出徒思而不学之病以诲人耳。若徒思而不学，

ān dé bù wèi zhī guò sī yǔ
安得不谓之“过思”与！

dá zhōudào tōngshū
29. 答周道通书 其一 甲申(1524年)

【29.1】wú zēngliǎngshēng zhì bèi dào dào tōng kěn qiè wéi dào zhī yì shū
吴、曾两生至，备道道通恳切为道之意，殊

wèi xiāng niàn ruò dào tōng zhēn kě wèi dǔ xìn hǎo xué zhě yǐ yōu bìng zhōng huì bù néng yǔ
慰相念！若道通真可谓笃信好学者矣。忧病中会，不能与

liǎngshēng xì lùn rán liǎngshēng yì zì yǒu zhì xiàng kěn yòng gōng zhě měi jiàn zhé jué yǒu jìn
两生细论,然两生亦自有志向肯用功者,每见辄觉有进,

zài qū qū chéng bù néng wú fù yú liǎngshēng zhī yuǎn lái zài liǎngshēng zé yì shù jǐ wú
在区区诚不能无负于两生之远来,在两生则亦庶几无

fù qí yuǎn lái zhī yì yǐ lín bié yǐ cǐ cè zhì dào tōng yì qǐng shū shù yǔ huāng kuì
负其远来之意矣。临别以此册致道通意,请书数语。荒愤

wú kě yán zhě zhé yǐ dào tōng lái shū zhōng suǒ wèn shù jié luè xià zhuǎn yǔ fèng chóu cǎo
无可言者,辄以道通来书中所问数节,略下转语奉酬。草

cǎo shū bù xiáng xì liǎngshēng dāng yì zì néng kǒu xī yě
草殊不详细,两生当亦自能口悉也。

【29.2】^{lái shū yún}来书云:“^{rì yòng gōng fu zhǐ shì lì zhì}日用功夫只是‘立志’。^{jìn lái yú xiān shēng}近来于先生

huì yán shí shí tǐ yàn yù yì míng bái rán yú péng yǒu bù néng yì shí xiāng lí ruò dé
诲言时时体验,愈益明白。然于朋友不能一时相离。若得

péng yǒu jiǎng xí zé cǐ zhì cái jīng jiàn kuò dà cái yǒu shēng yì ruò sān wǔ rì bù dé
朋友讲习,则此志才精健阔大,才有生意。若三五日不得

péng yǒu xiāng jiǎng biàn jué wēi ruò yù shì biàn huì kùn yì shí huì wàng nǎi jīn wú péng
朋友相讲,便觉微弱,遇事便会困,亦时会忘。乃今无朋

yǒu xiāng jiǎng zhī rì hái zhǐ jìng zuò huò kàn shū huò yóu yǎn jìng xíng fán yù mù cuò shēn
友相讲之日,还只静坐,或看书,或游衍径行,凡寓目措身,

xī qǔ yǐ péi yǎng cǐ zhì pō jué yì sī hé shì rán zhōng bù rú péng yǒu jiǎng jù jīng
悉取以培养此志,颇觉意思和适。然终不如朋友讲聚,精

shén liú dòng shēng yì gèng duō yě lí qún suǒ jū zhī rén cháng gèng yǒu hé fǎ yǐ chù
神流动,生意更多也。离群索居之人,尝更有何法以处

zhī
之?”

cǐ duàn zú yàn dào tōng rì yòng gōng fu suǒ dé gōng fu dà lüè yì zhǐ shì rú cǐ
此段足验道通日用功夫所得。功夫大略亦只是如此

yòng zhǐ yào wú jiàn duàn dào dé chún shú hòu yì sī yòu zì bù tóng yǐ dà dǐ wú
用，只要无间断，到得纯熟后，意思又自不同矣。大抵吾

rén wéi xué jǐn yào dà tóu nǎo zhǐ shì lì zhì suǒ wèi kùn wàng zhī bìng
人为学紧要大头脑，只是“立志”，所谓“困、忘”之病，

yì zhǐ shì zhì qiǎn zhēn qiè jīn hào sè zhī rén wèi cháng bìng yú kùn wàng zhǐ shì yì
亦只是志欠真切。今好色之人，未尝病于困、忘，只是一

zhēn qiè ěr zì jiā tòng yǎng zì jiā xū huì zhī dé zì jiā xū huì sāo mó dé jì zì
真切耳。自家痛痒，自家须会知得，自家须会搔摩得，既自

zhī dé tòng yǎng zì jiā xū bù néng bù sāo mó dé fó jiā wèi zhī fāng biàn fǎ mén
知得痛痒，自家须不能不搔摩得。佛家谓之“方便法门”，

xū shì zì jiā tiáo tíng zhēn zhuó tā rén zǒng nán yǔ lì yì gèng wú bié fǎ kě shè yě
须是自家调停斟酌，他人总难与力，亦更无别法可设也。

【29.3】 lái shū yún shàng cài cháng wèn tiān xià hé sī hé lǜ yī chuān
来书云：“上蔡尝问：‘天下何思何虑？’伊川

yún yǒu cǐ lǐ zhǐ shì fā dé tài zǎo zài xué zhě gōng fu gù shì bì yǒu shì
云：‘有此理，只是发得太早。’在学者功夫，固是‘必有事

yān ér wù wàng rán yì xū shí dé hé sī hé lǜ dǐ qì xiàng yì bìng kàn wéi shì
焉而勿忘’然亦须识得‘何思何虑’底气象，一并看为是。

ruò bù shí dé zhè qì xiàng biàn yǒu zhèng yǔ zhù zhǎng zhī bìng ruò rèn de hé
若不识得这气象，便有‘正’与‘助长’之病；若认得‘何

sī hé lǜ ér wàng bì yǒu shì yān gōng fu kǒng rén duò yú wú yě xū shì bù
思何虑’，而忘‘必有事焉’功夫，恐人堕于无也。须是不

zhì yú yǒu bù duò yú wú rán hū fǒu yě
滞于有，不堕于无。然乎否也？”

suǒ lùn yì xiāng qù bù yuǎn yǐ zhǐ shì qì wù wèi jìn shàng cài zhī wèn yǔ yī
所论亦相去不远矣，只是契悟未尽。上蔡之问，与伊

chuān zhī dá yì zhǐ shì shàng cài yī chuān zhī yì yǔ kǒng zǐ xì cí yuán zhǐ
川之答，亦只是上蔡、伊川之意，与孔子《系辞》原旨

shāoyǒu bù tóng xì yán hé sī hé lǜ shì yán suǒ sī suǒ lǜ zhǐ shì yí gè tiān
稍有不同。《系》言“何思何虑”，是言所思所虑只是一个天

lǐ gèng wú bié sī bié lǜ ěr fēi wèi wú sī wú lǜ yě gù yuē tóng guī ér shū
理，更无别思别虑耳，非谓无思无虑也。故曰：“同归而殊

tú yí zhì ér bǎi lǜ tiān xià hé sī hé lǜ yún shū tú yún bǎi lǜ
途，一致而百虑，天下何思何虑。”云“殊途”，云“百虑”，

zé qǐ wèi wú sī wú lǜ yé xīn zhī běn tǐ jí shì tiān lǐ tiān lǐ zhǐ shì yí gè gèng yǒu hé kě
则岂谓无思无虑邪？心之本体即是天理，天理只是一个，更有何可

sī lǜ dé tiān lǐ yuán zì jì rán bù dòng yuán zì gǎn ér suì tōng xué zhě yòng gōng
思虑得？天理原自寂然不动，原自感而遂通，学者用功，

suī qiān sī wàn lǜ zhǐ shì yào fù tā běn lái tǐ yòng ér yǐ bù shì yǐ sī yì qù ān pái sī
虽千思万虑，只是要复他本来体用而已，不是以私意去安排思

suǒ chū lái gù míng dào yún jūn zǐ zhī xué mò ruò kuò rán ér dà gōng wù lái ér shùn yìng
索出来。故明道云：“君子之学，莫若廓然而大公，物来而顺应。”

ruò yǐ sī yì qù ān pái sī suǒ biàn shì yòng zhì zì sī yǐ hé sī hé lǜ zhèng shì gōng
若以私意去安排思索便是用智自私矣。“何思何虑”正是功

fu zài shèng rén fèn shàng biàn shì zì rán de zài xué zhě fèn shàng biàn shì miǎn rán
夫。在圣人分上，便是自然的，在学者分上，便是勉然

de yī chuān què shì bǎ zuò xiào yàn kàn le suǒ yǐ yǒu fā dé tài zǎo zhī shuō
的。伊川却是把作效验看了，所以有“发得太早”之说。

jì ér yún què hǎo yòng gōng zé yǐ zì jué qí qián yán zhī yǒu wèi jìn yǐ lián xī
既而云：“却好用功”，则已自觉其前言之有未尽矣。濂溪

zhǔ jìng zhī lùn yì shì cǐ yì jīn dào tōng zhī yán suī yǐ bù wéi wú jiàn rán
“主静”之论。亦是此意。今道通之言，虽已不为无见，然

yì wèi miǎn shàng yǒu liǎng shì yě
亦未免尚有两事也。

lái shū yún fán xué zhě cái xiǎo dé zuò gōng fu biàn yào shí rèn de
【29.4】来书云：“凡学者才晓得做功夫，便要识认得

shèng rén qì xiàng gài rèn de shèng rén qì xiàng bǎ zuòzhǔn dì nǎi jiù shí dì zuògōng
圣 人 气 象 。 盖 认 得 圣 人 气 象 ， 把 做 准 的 ， 乃 就 实 地 做 功

fù qù cái bú huì chà cái shì zuòshènggōng fu wèi zhī shì fǒu
夫 去 ， 才 不 会 差 ， 才 是 作 圣 功 夫 。 未 知 是 否 ？ ”

xiān rèn shèng rén qì xiàng xī rén chángyǒu shì yán yǐ rán yì qiànyǒu tóu nǎo
“ 先 认 圣 人 气 象 ” ， 昔 人 尝 有 是 言 矣 ， 然 亦 欠 有 头 脑 。

shèng rén qì xiàng zì shì shèng rén de wǒ cóng hé chù shí rèn ruò bù jiù zì jǐ liáng zhī
圣 人 气 象 自 是 圣 人 的 ， 我 从 何 处 识 认 ？ 若 不 就 自 己 良 知

shàngzhēn qiè tǐ rèn rú yǐ wú xīng zhī chēng ér quánqīngzhòng wèi kāi zhī jìng ér zhào yán
上 真 切 体 认 ， 如 以 无 星 之 称 而 权 轻 重 ， 未 开 之 镜 而 照 妍

chī zhēnsuǒ wèi yǐ xiǎo rén zhī fù ér duó jūn zǐ zhī xīn yǐ shèng rén qì xiàng
媿 ， 真 所 谓 “ 以 小 人 之 腹 ， 而 度 君 子 之 心 ” 矣 ， 圣 人 气 象

hé yóu rèn de zì jǐ liáng zhī yuán yǔ shèng rén yì bān ruò tǐ rèn dé zì jǐ liáng zhī míng
何 由 认 得 ？ 自 己 良 知 原 与 圣 人 一 般 ， 若 体 认 得 自 己 良 知 明

bái jí shèng rén qì xiàng bù zài shèng rén ér zài wǒ yǐ chéng zǐ chángyún qū zhe
白 ， 即 圣 人 气 象 不 在 圣 人 而 在 我 矣 。 程 子 尝 云 ： “ 觑 着

yáo xué tā xíng shì wú tā xǔ duō cōngmíng ruì zhì ān néng rú bǐ zhī dòngróngzhōuxuánzhòng
尧 学 他 行 事 ， 无 他 许 多 聪 明 睿 智 ， 安 能 如 彼 之 动 容 周 旋 中

lǐ yòuyún xīn tōng yú dào rán hòu néng biàn shì fēi jīn qiě shuō tōng yú dào zài hé chù
礼 ？ ” 又 云 ： “ 心 通 于 道 ， 然 后 能 辨 是 非 。 ” 今 且 说 通 于 道 在 何 处 ？

cōngmíng ruì zhì cóng hé chù chū lái
聪 明 睿 智 从 何 处 出 来 ？

lái shū yún shì shàng mó liàn yí rì zhī nèi bù guǎnyǒu shì wú
【 29.5 】 来 书 云 ： “ 事 上 磨 炼 。 一 日 之 内 ， 不 管 有 事 无

shì zhǐ yì yì péi yǎng běn yuán ruò yù shì lái gǎn huò zì jǐ yǒu gǎn xīn shàng jì
事 ， 只 一 意 培 养 本 原 。 若 遇 事 来 感 ， 或 自 己 有 感 ， 心 上 既

yǒu jué ān kě wèi wú shì dàn yīn shì níng xīn yì huì dà duàn jué de shì lǐ dāng rú cǐ
有 觉 ， 安 可 谓 无 事 ？ 但 因 事 凝 心 一 会 ， 大 段 觉 得 事 理 当 如 此 ，

zhǐ rú wú shì chù zhī jìn wú xīn ér yǐ rán réng yǒu chù dé shàn yǔ wèi shàn hé yě
只如无事处之，尽吾心而已。然仍有处得善与未善，何也？

yòu huò shì lái de duō xū yào cì dì yǔ chù měi yīn cái lì bù zú zhé wéi suǒ kùn
又或事来得多，须要次第与处，每因才力不足，辄为所困，

suī jí lì fú qǐ ér jīng shén yǐ jué shuāi ruò yù cǐ wèi miǎn yào shí fēn tuì xǐng níng
虽极力扶起，而精神已觉衰弱。遇此未免要十分退省，宁

bù liǎo shì bù kě bù jiā péi yǎng rú hé
不了事，不可不加培养。如何？”

suǒ shuō gōng fu jiù dào tōng fèn shàng yě zhǐ shì rú cǐ yòng rán wèi miǎn yǒu chū rù
所说功夫，就道通分上也只是如此用，然未免有出入

zài fán rén wéi xué zhōng shēn zhǐ wéi zhè yì shì zì shǎo zhì lǎo zì zhāo zhì mù
在。凡人为学，终身只为这一事。自少至老，自朝至暮，

bú lùn yǒu shì wú shì zhǐ shì zuò dé zhè yì jiàn suǒ wèi bì yǒu shì yān zhě yě
不论有事无事，只是做得这一件，所谓“必有事焉”者也。

ruò shuō níng bù liǎo shì bù kě bù jiā péi yǎng què shì shàng wéi liǎng shì yě bì
若说“宁不了事，不可不加培养”，却是尚为两事也。“必

yǒu shì yān ér wù wàng wù zhù shì wù zhī lái dàn jìn wú xīn zhī liáng zhī yǐ yīng zhī
有事焉而勿忘勿助”，事物之来，但尽吾心之良知以应之，

suǒ wèi zhōng shù wéi dào bù yuǎn yǐ fán chù dé yǒu shàn yǒu wèi shàn jí yǒu kùn dùn
所谓“忠恕违道不远”矣。凡处得有善、有未善及有困顿

shī cì zhī huàn zhě jiē shì qiān yú huǐ yù dé sàng bù néng shí zhì qí liáng zhī ěr ruò
失次之患者，皆是牵于毁誉得丧，不能实致其良知耳。若

néng shí zhì qí liáng zhī rán hòu jiàn dé píng rì suǒ wèi shàn zhě wèi bì shì shàn suǒ wèi wèi
能实致其良知，然后见得平日所谓善者未必是善，所谓未

shàn zhě què kǒng zhèng shì qiān yú huǐ yù dé sàng zì zéi qí zhēn zhī zhě yě
善者却恐正是牵于毁誉得丧，自贼其真知者也。

lái shū yún zhì zhī zhī shuō chūn jiān zài chéng huì yì yǐ pō zhī
【29.6】来书云：“致知之说，春间再承诲益，已颇知

yòng lì jué de bǐ jiù yóu wéi jiǎn yì dàn bǐ xīn zé wèi yǔ chū xué yán zhī hái xū dài
用力，觉得比旧尤为简易。但鄙心则谓与初学言之，还须带

‘gé wù’ yì sī shǐ zhī zhī xià shǒu chù běn lái ‘zhì zhī’ ‘gé wù’ yì bìng
‘格物’意思，使之知下手处。本来‘致知’‘格物’一并

xià dàn zài chū xué wèi zhī xià shǒu yòng gōng hái shuō yǔ ‘gé wù’ fāng xiǎo dé zhì
下，但在初学未知下手用功，还说与‘格物’，方晓得‘致

zhī yún yún
知’云云。”

“gé wù” shì “zhì zhī” gōng fu zhī dé “zhì zhī” biàn yǐ zhī dé gé
“格物”是“致知”功夫，知得“致知”便已知得“格

wù” ruò shì wèi zhī “gé wù” zé shì “zhì zhī” gōng fu yì wèi cháng zhī yě
物”。若是未知“格物”，则是“致知”功夫亦未尝知也。

jìn yǒu yì shū yǔ yǒu rén lùn cǐ pō xī jīn wǎng yì tōng xì guān zhī dāng zì jiàn yǐ
近有一书与友人论此颇悉，今往一通，细观之，当自见矣。

【29.7】 lái shū yún: “jīn zhī wéi zhū lù zhī biàn zhě shàng wèi yǐ měi duì
来书云：“今之为朱、陆之辩者尚未已，每对

péng yǒu yán zhèng xué bù míng yǐ jiǔ qiě bù xū wǎng fèi xīn lì wéi zhū lù zhēng shì fēi
朋友言正学不明已久，且不须枉费心力为朱、陆争是非，

zhǐ yī xiān shēng lì zhì èr zì diǎn huà rén ruò qí rén guǒ néng biàn dé cǐ zhì lái
只依先生‘立志’二字点化人。若其人果能辨得此志来，

jué yì yào zhī cǐ xué yǐ shì dà duàn míng bái le zhū lù suī bù biàn bǐ zì néng
决意要知此学，已是大段明白了。朱、陆虽不辨，彼自能

jué de yòu cháng jiàn péng yǒu zhōng jiàn yǒu rén yì xiān shēng zhī yán zhě zhé wéi dòng qì
觉得。又尝见朋友中见有人议先生之言者，辄为动气。

xī zài zhū lù èr xiān shēng suǒ yǐ yí hòu shì fēn fēn zhī yì zhě yì jiàn èr xiān shēng gōng
昔在朱、陆二先生所以遗后世纷纷之议者，亦见二先生功

fu yǒu wèi chún shú fēn míng yì yǒu dòng qì zhī bìng ruò míng dào zé wú cǐ yǐ guān qí
夫有未纯熟，分明亦有动气之病，若明道则无此矣。观其

yǔ wú shè lǐ lùn jiè fǔ zhī xué yún wéi wǒ jìn dá zhū jiè fǔ bù yǒu yì yú tā bì
与吴涉礼论介甫之学云：‘为我尽达诸介甫，不有益于他，必

yǒu yì yú wǒ yě qì xiàng hé děng cōng róng cháng jiàn xiān shēng yǔ rén shū zhōng yì yǐn
有益于我也。’气象何等从容！常见先生与人书中亦引

cǐ yán yuàn péng yǒu jiē rú cǐ rú hé
此言，愿朋友皆如此，如何？”

cǐ jié yì lùn de jí shì jí shì yuàn dào tōng biàn yǐ gào yú tóng zhì gè zì qiě lùn
此节议论得极是极是，愿道通遍以告于同志，各自且论

zì jǐ shì fēi mò lùn zhū lù shì fēi yě yǐ yán yǔ bàng rén qí bàng qiǎn ruò zì
自己是非，莫论朱、陆是非也。以言语谤人，其谤浅。若自

jǐ bù néng shēn tǐ shí jiàn ér tú rù ěr chū kǒu náo náo dù rì shì yǐ shēn bàng yě
已不能身体实践，而徒入耳出口，呶呶度日，是以身谤也，

qí bàng shēn yǐ fán jīn tiān xià zhī yì lùn wǒ zhě gǒu néng qǔ yǐ wéi shàn jiē shì dǐ
其谤深矣。凡今天下之议论我者，苟能取以为善，皆是砥

lì qiē cuō wǒ yě zé zài wǒ wú fēi jǐng tì xiū xíng jìn dé zhī dì yǐ xī rén wèi
砺切磋我也，则在我无非警惕、修省、进德之地矣。昔人谓

gōng wú zhī duǎn zhě shì wú shī shī yòu kě wù hū
“攻吾之短者是吾师”，师又可恶乎？

【29.8】 lái shū yún yǒu yǐn chéng zǐ rén shēng ér jìng yǐ shàng bù róng
来书云：“有引程子‘人生而静，以上不容

shuō cái shuō xìng biàn yǐ bù shì xìng hé gù bù róng shuō hé gù bù shì xìng huì ān
说，才说性，便已不是性。’何故不容说？何故不是性？晦庵

dá yún bù róng shuō zhě wèi yǒu xìng zhī kě yán bù shì xìng zhě yǐ bù néng wú qì
答云：‘不容说者，未有性之可言；不是性者，已不能无气

zhì zhī zá yǐ èr xiān shēng zhī yán jiē wèi néng xiǎo měi kàn shū zhì cǐ zhé wéi yì huò
质之杂矣。’二先生之言皆未能晓，每看书至此，辄为一惑，

qǐng wèn
请问。”

shēng zhī wèi xìng shēng zì jí shì qì zì yóu yán qì jí shì
“生之谓性”，“生”字即是“气”字，犹言“气即是

xìng yě qì jí shì xìng rén shēng ér jìng yǐ shàng bù róng shuō cái shuō qì
性”也。气即是性，“人生而静，以上不容说”，才说“气

jí shì xìng jí yǐ luò zài yì biān bù shì xìng zhī běnyuán yǐ
即是性”，即已落在一边，不是性之本原矣。

mèng zǐ xìng shàn shì cóng běnyuán shàng shuō rán xìng shàn zhī duān xū zài qì
孟子“性善”，是从本原上说。然性善之端，须在气

shàng shǐ jiàn dé ruò wú qì yì wú kě jiàn yǐ cè yǐn xiū wù cí ràng shì fēi
上始见得，若无气亦无可见矣。恻隐、羞恶、辞让、是非

jí shì qì chéng zǐ wèi lùn xìng bú lùn qì bù bèi lùn qì bú lùn xìng bù míng
即是气。程子谓：“论性不论气，不备；论气不论性，不明。”

yì shì wéi xué zhě gè rèn yì biān zhǐ dé rú cǐ shuō ruò jiàn dé zì xìng míng bái shí qì
亦是为学者各认一边，只得如此说。若见得自性明白时，气

jí shì xìng xìng jí shì qì yuán wú xìng qì zhī kě fēn yě
即是性，性即是气，原无性、气之可分也。

dá liú nèi zhòngshū
30. 答刘内重书 yǐ yǒu nián
乙酉 (1525年)

【30.1】shū lái jǐng fā liángduō zhī gǎn zhī gǎn fù jí bù yù zuò dá
书来警发良多，知感知感！腹疾，不欲作答，

dàn nèi zhòng wéi xué gōng fu shàngyǒu kě shāngliangzhě bù kě yǐ xū lái yì zhī rǔ zhé
但内重为学功夫尚有可商量者，不可以虚来意之辱，辄

fù shū cǐ ěr
复书此耳。

【30.2】chéng zǐ yún suǒ jiàn suǒ qī bù kě bù yuǎn qiě dà rán ér wéi
程子云：“所见所期，不可不远且大。然而为

zhī yì xū liàng lì yǒu jiàn zhì dà xīn láo lì xiǎo rèn zhòng kǒng zhōng bài shì fū
之亦须量力有渐，志大心劳，力小任重，恐终败事。”夫

xué zhě jì lì yǒu bì wéi shèng rén zhī zhì zhǐ xiāo jiù zì jǐ liáng zhī míng jué chù pǔ shí
学者既立有必为圣人之志，只消就自己良知明觉处，朴实

tóu zhì le qù zì rán xún xún rì yǒu suǒ zhì yuán wú xǔ duō mén miàn zhé shù yě wài miàn
头致了去，自然循循日有所至，原无许多门面折数也。外面

shì fēi huǐ yù yì hǎo zī zhī yǐ wéi jǐng qiè dǐ lì zhī dì què bù dé yǐ cǐ shāo dòng qí
是非毁誉，亦好资之以为警切砥砺之地，却不得以此稍动其

xīn biàn jiāng liú yú xīn láo rì zhuō ér bù zì zhī yǐ
心，便将流于心劳日拙而不自知矣。

【30.3】nèi zhòng qiáng gāng dǔ shí zì shì rèn dào zhī qì rán yú cǐ děng chù
内重强刚笃实，自是任道之器，然于此等处

shàng xū yǔ qiān zhī cōng róng yì shāngliang yòu dāng yǒu jiàn yě yǎn qián lù jìng xū fàng kāi
尚须与谦之从容一商量，又当有见也。眼前路径须放开

kuò cái hǎo róng rén lái wǎng ruò tài jū zhǎi kǒng zì jǐ yì wú zhǎn zú zhī dì yǐ
阔，才好容人来往，若太拘窄，恐自己亦无展足之地矣。

shèng rén zhī xíng chū bù yuǎn yú rén qíng lǔ rén liè jiào kǒng zǐ yì liè jiào xiāng
圣人之行，初不远于人情。“鲁人猎较，孔子亦猎较”，“乡

rén nuó cháo fú ér lì yú zuò jiē nán yán zhī hù xiāng yì yǔ jìn qí tóng zǐ zài
人傺，朝服而立于阼阶”“难言之互乡，亦与进其童子”在

dāng shí gù bù néng wú huò zhī zhě yǐ zǐ jiàn nán zǐ zǐ lù qiě yǒu bù yuè fū zǐ dào
当时固不能无惑之者矣。子见南子，子路且有不悦。夫子到

cǐ rú hé gèng yǔ zǐ lù shuō dé shì fēi zhǐ hǎo shǐ zhī ér yǐ hé yě ruò yào shuō jiàn
此如何更与子路说得是非？只好矢之而已。何也？若要说见

nán zǐ shì dé duōshǎo qì lì lái shuō qiě ruò yī zhe zǐ lù rèn gè bù shì zé zǐ lù
南子是，得多少气力来说？且若依着子路认个不是，则子路

zhōngshēn bù shí shèng rén zhī xīn cǐ xué zhōngjiāng bù míng yǐ cǐ děng kǔ xīn chù wéi
终身不识圣人之心，此学终将不明矣。此等苦心处，惟

yán zǐ biànnéng shí dé gù yuē yú wú yán wú suǒ bù yuè cǐ zhèng shì dà tóu nǎo
颜子便能识得，故曰“于吾言无所不悦”。此正是大头脑

chù qū qū jǔ sì nèi zhòng yì yù nèi zhòngqiān xū qí xīn hóng dà qí liàng qù rén
处。区区举似内重，亦欲内重谦虚其心，宏大其量，去人

wǒ zhī jiàn jué yì bì zhī sī zé cǐ dà tóu nǎo chù zì jiāngzhuó ěr yǒu jiàn dāng
我之见，绝意必之私，则此大头脑处，自将卓尔有见，当

yǒu suī yù cóng zhī mò yóu yě yǐ zhī tàn yǐ
有“虽欲从之，末由也已”之叹矣！

dà dǐ qí tè zhǎn jué zhī xíng duō hòu shì xī gāo mù dà zhě zhī suǒ xǐ
【30.4】大抵奇特斩绝之行，多后世希高慕大者之所喜，

shèngxián bù yǐ shì wéi guì yě gù suǒ yǐn xíngguài zé hòu shì yǒu shù yān yī hū zhōng
圣贤不以是为贵也。故索隐行怪，则后世有述焉，依乎中

yōng gù yǒu dùn shì bú jiàn zhī zhě yǐ xué jué dào sǎng zhī yú gǒu yǒu yǐ jiǎng xué lái
庸，固有遁世不见知者矣。学绝道丧之余，苟有以讲学来

zhě suǒ wèi kōng gǔ zhī zú yīn dé sì rén zhě kě yǐ bì rú nèi zhòng suǒ yún zé
者，所谓空谷之足音，得似人者可矣。必如内重所云，则

jīn zhī kě jiǎng xué zhě zhǐ kě rú nèi zhòng bèi èr sān rén ér zhǐ yǐ rán rú nèi zhòng zhě
今之可讲学者，止可如内重辈二三人而止矣。然如内重者，

yì bù néng shí shí lái jiǎng yě zé fǎ táng qián cǎo shēn yì zhàng yǐ nèi zhòng yǒu
亦不能时时来讲也，则“法堂前草深一丈”矣。内重有

jìn dào zhī zī ér wēi shī zhī yú ài wú gù bù gǎn bì shì fēi zì shì zhī xián ér dǎo
进道之资，而微失之于隘。吾固不敢避饰非自是之嫌，而叨

dǎo zhì cǐ nèi zhòng yí xī cǐ yì fú tú qiú zhī yán yǔ zhī jiān kě yě
叨至此，内重宜悉此意，弗徒求之言语之间可也。

shūzhèngxiànshàn
31. 书正宪扇

yǐ yǒu nián
乙酉 (1525 年)

jīn rén bìngtòng dà duàn zhǐ shì ào qiān zuì bǎi è jiē cóng ào shàng lái ào
今人病痛，大段只是傲。千罪百恶，皆从傲上来。傲

zé zì gāo zì shì bù kěn qū xià rén gù wéi zǐ ér ào bì bù néngxiào wéi dì ér
则自高自是，不肯屈下人。故为子而傲，必不能孝；为弟而

ào bì bù néng tì wéi chén ér ào bì bù néngzhōng xiàng zhī bù rén dān zhū zhī bù
傲，必不能弟；为臣而傲，必不能忠。象之不仁，丹朱之不

xiào jiē zhǐ shì yì ào zì biàn jié guǒ le yì shēng zuò gè jí è dà zuì de rén
肖，皆只是一“傲”字，便结果了一生，做个极恶大罪的人，

gèng wú jiě jiù dé chù rǔ cáo wéi xué xiān yào chú cǐ bìng gēn fāng cái yǒu dì bù kě jìn
更无解救得处。汝曹为学，先要除此病根，方才有地步可进。

ào zhī fǎn wéi qiān qiān zì biàn shì duì zhèng zhī yào fēi dàn shì wài mào
“傲”之反为“谦”。“谦”字便是对症之药。非但是外貌

bēi xùn xū shì zhōng xīn gōngjìng zǔn jié tuì ràng chángjiàn zì jǐ bù shì
卑逊，须是中心“恭敬、撙节、退让”，常见自己不是，

zhēnnéng xū jǐ shòu rén gù wéi zǐ ér qiān sī néngxiào wéi dì ér qiān sī néng tì
真能虚己受人。故为子而谦，斯能孝；为弟而谦，斯能弟；

wéi chén ér qiān sī néngzhōng yáo shùn zhī shèng zhǐ shì qiāndào zhì chéngchù biàn shì
为臣而谦，斯能忠。尧舜之圣，只是谦到至诚处，便是

yǔngōng kè ràng wēngōngyǔn sè yě rǔ cáo miǎn zhī jìng zhī qí wú ruò bó lǔ
“允恭克让”“温恭允塞”也。汝曹勉之敬之，其毋若伯鲁

zhī jiǎn zāi
之简哉！

dá gù dōngqiáoshū
32. 答顾东桥书

yǐ yǒu nián
乙酉 (1525 年)

【32.1】来书云：“lái shū yún jìn shí xué zhě wù wài yí nèi bó ér guǎ yào gù xiānshēng近时学者务外遗内，博而寡要，故先生

tè chàng chéng yì yì yì zhēnbiāngāohuāng chéng dà huì yě wú zǐ dòngjiàn shí特倡‘诚意’一义，针砭膏肓，诚大惠也“吾子洞见时

bì rú cǐ yǐ yì jiāngtóng yǐ jiù zhī hū rán zé bǐ rén zhī xīn wú zǐ gù yǐ yì jù弊如此矣，亦将同以救之乎？然则鄙人之心，吾子固已一句

dào jìn fù hé yán zāi fù hé yán zāi ruò chéng yì zhī shuō zì shì shèngmén道尽，复何言哉！复何言哉！若“诚意”之说，自是圣门

jiào rén yòng gōng dì yī yì dàn jìn shì xué zhě nǎi zuò dì èr yì kàn gù shāo yǔ tí duō教人用功第一义：但近世学者乃作第二义看，故稍与提掇

jǐn yào chū lái fēi bǐ rén suǒ néng tè chàng yě紧要出来，非鄙人所能特倡也。

【32.2】来书云：“lái shū yún dàn kǒng lì shuō tài gāo yòng gōng tài jié hòu shēng shī zhuàn但恐立说太高，用功太捷，后生师传，

yǐngxiǎng miù wù wèi miǎn zhuì yú fó shì míng xīn jiàn xìng dīng huì dùn wù zhī影响谬误，未免坠于佛氏‘明心见性’，‘定慧顿悟’之

jī wú guài wén zhě jiàn yí qū qū gé zhì chéng zhèng zhī shuō shì jiù xué机，无怪闻者见疑。”区区格、致、诚、正之说，是就学

zhě běn xīn rì yòng shì wéi jiān tǐ jiū jiàn lǚ shí dì yòng gōng shì duōshǎo cì dì者本心、日用事为间，体究践履，实地用功，是多少次第、

duōshǎo jī lěi zài zhèng yǔ kōng xū dùn wù zhī shuō xiāng fǎn wén zhě běn wú qiú wéi shèng多少积累在，正与空虚顿悟之说相反；闻者本无求为圣

rén zhī zhì yòu wèi cháng jiǎng jiū qí xiáng suí yǐ jiàn yí yì wú zú guài ruò wú zǐ人之志，又未尝讲究其详，遂以见疑，亦无足怪：若吾子

zhī gāo míng zì dāng yì yǔ zhī xià biàn liǎo rán yǐ nǎi yì wèi lì shuō tài gāo yòng gōng之高明，自当一语之下便了然矣：乃亦谓立说太高，用功

tài jié hé yé太捷，何邪？

【32.3】来书云：“所喻知、行并进，不宜分别前后，即《中

庸》‘尊德性今日知之而明日乃行也。’

既云“交养互发，内外本末一以贯之”，则知行并进之

说无复可疑矣。又云“工夫次第，能不无先后之差。”无

乃自相矛盾已乎？“知食乃食”等说，此尤明白易见。但

吾子为近闻障蔽，自不察耳。

夫人必有欲食之心，然后知食，欲食之心即是意，即是

行之始矣。食味之美恶，必待入口而后知。岂有不待入口，

而已先知食味之美恶者邪？必有欲行之心，然后知路，即是

意，即是行之始矣。路岐之险夷，必待身亲履历而后知。岂

有不待身亲履历，而已先知路岐之险夷者邪？“知汤乃饮，

知衣乃服”，以此例之，皆无可疑。若如吾子之喻，是乃所

谓“不见是物，而先有是事”者矣。

wú zǐ yòu wèi cǐ yì háo lí shū hū zhī jiān fēi wèi jié rán yǒu děng jīn rì zhī
吾子又谓“此亦毫厘倏忽之间，非谓截然有等，今日知

zhī ér míng rì nǎi xíng yě shì yì chá zhī shàng yǒu wèi jīng rán jiù rú wú zǐ zhī shuō
之而明日乃行也”，是亦察之尚有未精。然就如吾子之说，

zé zhī xíng zhī wéi hé yī bìng jìn yì zì duàn wú kě yí yǐ
则知行之为合一并进，亦自断无可疑矣。

【32. 4】

lái shū yún zhēn zhī jí suǒ yǐ wéi xíng bù xíng bù zú wèi zhī zhī cǐ wéi xué
来书云：“真知即所以为行，不行不足谓之知。此为学

zhě chī jǐn lì jiào bǐ wù gōng xíng zé kě ruò zhēn wèi xíng jí shì zhī kǒng qí zhuān qiú
者吃紧立教，俾务躬行则可。若真谓行即是知，恐其专求

běn xīn suí yí wù lǐ bì yǒu chū ér bù dá zhī chù yì qǐ shèng mén zhī xíng bìng jìn
本心，遂遗物理，必有闕而不达之处，抑岂圣门知行并进

zhī chéng fǎ zāi
之成法哉？”

zhī zhī zhēn qiè dǔ shí chù jì shì xíng xíng zhī míng jué jīng chá chù jí shì zhī zhī xíng
知之真切笃实处既是行，行之明觉精察处即是知。知行

gōng fu běn bù kě lí zhī wéi hòu shì xué zhě fēn zuò liǎng jié yòng gōng shī què zhī xíng běn
工夫本不可离。只为后世学者分作两截用功，失却知行本

tǐ gù yǒu hé yī bìng jìn zhī shuō zhēn zhī jí suǒ yǐ wéi xíng bù xíng bù zú wèi zhī zhī
体，故有合一并进之说。真知即所以为行，不行不足谓之知。

jí rú lái shū suǒ yún zhī shí nǎi shí děng shuō kě jiàn qián yǐ luè yán zhī yǐ cǐ suī
即如来书所云“知食乃食”等说可见，前已略言之矣。此虽

chī jǐn jiù bì ér fā rán zhī xíng zhī tǐ běn lái rú shì fēi yǐ jǐ yì yáng qí jiān
吃紧救弊而发，然知行之体本来如是。非以己意抑扬其间，

gū wéi shì shuō yǐ gǒu yì shí zhī xiào zhě yě
姑为是说，以苟一时之效者也。

zhuān qiú běn xīn suí yí wù lǐ cǐ gài shī qí běn xīn zhě yě fū wù lǐ bú wài
专求本心，遂遗物理，此盖失其本心者也。夫物理不外

yú wú xīn wài wú xīn ér qiú wù lǐ wú wù lǐ yǐ yí wù lǐ ér qiú wú xīn wú
于吾心，外吾心而求物理，无物理矣。遗物理而求吾心，吾

xīn yòu hé wù yé xīn zhī tǐ xìng yě xìng jì lǐ yě gù yǒu xiào qīn zhī xīn jí yǒu
心又何物邪？心之体，性也，性既理也。故有孝亲之心即有

xiào zhī lǐ wú xiào qīn zhī xīn jí wú xiào zhī lǐ yǐ yǒu zhōng jūn zhī xīn jí yǒu zhōng
孝之理，无孝亲之心即无孝之理矣。有忠君之心，即有忠

zhī lǐ wú zhōng jūn zhī xīn jí wú zhōng zhī lǐ yǐ lǐ qǐ wài yú wú xīn yé huì
之理，无忠君之心，即无忠之理矣。理岂外于吾心邪？晦

ān wèi rén zhī suǒ yǐ wéi xué zhě yǔ lǐ ér yǐ xīn suī zhǔ hū yì shēn ér shí guǎn hū tiān
庵谓“人之所以为学者与理而已，心虽主乎一身而实管乎天

xià zhī lǐ lǐ suī sǎn zài wàn shì ér shí bú wài hū yì rén zhī xīn shì qí yī fēn yì
下之理，理虽散在万事而实不外乎一人之心”，是其一分一

hé zhī jiān ér wèi miǎn yǐ qǐ xué zhě xīn lǐ wéi èr zhī bì cǐ hòu shì suǒ yǐ yǒu
合之间，而未免已启学者心、理为二之弊。此后世所以有

zhuān qiú běn xīn suí yí wù lǐ zhī huàn zhèng yóu bù zhī xīn jí lǐ ěr fū wài
“专求本心，遂遗物理”之患，正由不知心即理耳。夫外

xīn yǐ qiú wù lǐ shì yǐ yǒu àn ér bù dá zhī chù cǐ gào zǐ yì wài zhī shuō
心以求物理，是以有暗而不达之处：此告子‘义外’之说，

mèng zǐ suǒ yǐ wèi zhī bù zhī yì yě xīn yì ér yǐ yǐ qí quán tǐ cè dá ér yán wèi
孟子所以谓之不知义也。心一而已，以其全体恻怛而言谓

zhī rén yǐ qí dé yí ér yán wèi zhī yì yǐ qí tiáo lǐ ér yán wèi zhī lǐ
之“仁”，以其得宜而言谓之“义”，以其条理而言谓之“理”。

bù kě wài xīn yǐ qiú rén bù kě wài xīn yǐ qiú yì dú kě wài xīn yǐ qiú lǐ hū wài
不可外心以求仁，不可外心以求义，独可外心以求理乎？外

xīn yǐ qiú lǐ cǐ zhī xíng zhī suǒ yǐ èr yě qiú lǐ yú wú xīn cǐ shèngmén zhī
心以求理，此知、行之所以二也。求理于吾心，此圣门知、

xíng hé yī zhī jiào wú zǐ yòu hé yí hū
行合一之教，吾子又何疑乎？

【32.5】 lái shū yún suǒ shì dà xué gǔ běn wèi zhì qí běn tǐ zhī
来书云：“所释《大学》古本，谓致其本体之

zhī cǐ gù mèng zǐ jìn xīn zhī zhǐ zhū zǐ yì yǐ xū líng zhī jué wèi cǐ xīn
知。此固孟子‘尽心’之旨。朱子亦以‘虚灵知觉’为此心

zhī liàng rán jìn xīn yóu yú zhī xìng zhì zhī zài yú gé wù
之量。然尽心由于知性。致知在于格物。”

jìn xīn yóu yú zhī xìng zhì zhī zài yú gé wù cǐ yǔ rán yǐ rán ér tuī
“尽心由于知性。致知在于格物”，此语然矣。然而推

běn wú zǐ zhī yì zé qí suǒ yǐ wéi shì yǔ zhě shàng yǒu wèi míng yě zhū zǐ yǐ jìn
本吾子之意，则其所以为是语者，尚有未明也。朱子以“尽

xīn zhī xìng zhī tiān wéi wù gé zhī zhì yǐ cún xīn yǎng xìng shì tiān wéi
心、知性、知天”为物格知致。以“存心、养性、事天”为

chéng yì zhèng xīn xiū shēn yǐ yāo shòu bù èr xiū shēn yǐ sì wéi zhī zhì
诚意、正心、修身，以“夭寿不贰，修身以俟”为知至、

rén jìn shèng rén zhī shì ruò bǐ rén zhī jiàn zé yǔ zhū zǐ zhèng xiāng fǎn yǐ fū jìn
仁尽。圣人之事。若鄙人之见，则与朱子正相反矣。夫“尽

xīn zhī xìng zhī tiān zhě shēng zhī ān xíng shèng rén zhī shì yě cún
心、知性、知天”者，“生知安行”，圣人之事也；“存

xīn yǎng xìng shì tiān zhě xué zhī lì xíng xián rén zhī shì yě yāo shòu
心、养性、事天”者，“学知利行”，贤人之事也；“夭寿

bù èr xiū shēn yǐ sì zhě kùn zhī miǎn xíng xué zhě zhī shì yě qǐ kě zhuān
不贰，修身以俟”者，“困知勉行”，学者之事也。岂可专

yǐ jìn xīn zhī xìng wéi zhī cún xīn yǎng xìng wéi xíng hū wú zǐ zhòu wén cǐ yán
以“尽心知性”为知，“存心养性”为行乎？吾子骤闻此言，

bì yòu yǐ wéi dà hài yǐ rán qí jiān shí wú kě yí zhě yì wéi wú zǐ yán zhī
必又以为大骇矣。然其间实无可疑者，一为吾子言之。

fū xīn zhī tǐ xìng yě xìng zhī yuán tiān yě néng jìn qí xīn shì néng jìn
夫心之体，性也；性之原，天也。能尽其心，是能尽

qí xìng yǐ zhōng yōng yún wéi tiān xià zhì chéng wéi néng jìn qí xìng yòu yún
其性矣。《中庸》云：“惟天下至诚为能尽其性。”又云：

zhī tiān dì zhī huà yù zhì zhū guǐ shén ér wú yí zhī tiān yě cǐ wéi shèng rén
“知天地之化育，质诸鬼神而无疑，知天也。”此惟圣人

ér hòu néng rán gù yuē cǐ shēng zhī ān xíng shèng rén zhī shì yě cún qí xīn
而后能然。故曰：此“生知安行”，圣人之事也。存其心

zhě wéi néng jìn qí xīn zhě yě gù xū jiā cún zhī zhī gōng bì cún zhī jì jiǔ bù dài
者，未能尽其心者也，故须加存之之功。必存之既久，不待

yú cún ér zì wú bù cún rán hòu kě yǐ jìn ér yán jìn gài zhī tiān zhī zhī
于存而自无不存，然后可以进而言尽。盖“知天”之“知”，

rú zhī zhōu zhī xiàn zhī zhī zhī zhōu zé yì zhōu zhī shì jiē jǐ shì yě
如“知州”“知县”之知。知州，则一州之事皆已事也。

zhī xiàn zé yì xiàn zhī shì jiē jǐ shì yě shì yǔ tiān wéi yì zhě yě shì tiān zé
知县，则一县之事皆已事也。是与天为一者也。“事天”则

rú zǐ zhī shì fù chén zhī shì jūn yóu yǔ tiān wéi èr yě tiān zhī suǒ yǐ mìng yú wǒ zhě
如子之事父，臣之事君。犹与天为二也。天之所以命于我者，

xīn yě xìng yě wú dàn cún zhī ér bù gǎn shī yǎng zhī ér bù gǎn hài rú fù mǔ
心也，性也。吾但存之而不敢失，养之而不敢害，如“父母

quán ér shēng zhī zǐ quán ér guī zhī zhě yě gù yuē cǐ xué zhī lì xíng
全而生之，子全而归之”者也。故曰，此“学知利行”，

xián rén zhī shì yě zhì yú yāo shòu bù èr zé yǔ cún qí xīn zhě yòu yǒu jiān yǐ
贤人之事也。至于“夭寿不贰”，则与存其心者又有间矣。

cún qí xīn zhě suī wèi néng jìn qí xīn gù jǐ yì xīn yú wéi shàn shí yǒu bù cún zé cún
存其心者，虽未能尽其心，固已一心于为善。时有不存则存

zhī ér yǐ jīn shǐ zhī yāo shòu bù èr shì yóu yǐ yāo shòu èr qí xīn zhě yě yóu
之而已。今使之“夭寿不贰”，是犹以夭寿二其心者也。犹

yǐ yāo shòu èr qí xīn shì qí wéi shàn zhī xīn yóu wèi néng yì yě cún zhī shàng yǒu suǒ wèi
以夭寿二其心，是其为善之心犹未能一也。存之尚有所未

kě ér hé jìn zhī kě yún hū jīn qiě shǐ zhī bù yǐ yāo shòu èr qí wéi shàn zhī xīn ruò
可，而何尽之可云乎？今且使之不以夭寿二其为善之心。若

yuē sǐ shēng yāo shòu jiē yǒu dìng mìng wú dàn yì xīn yú wéi shàn xiū wú zhī shēn yǐ qí
曰死生夭寿，皆有定命，吾但一心于为善，修吾之身以俟

tiān mìng ér yǐ shì qí píng rì shàng wèi zhī yǒu tiān mìng yě shì tiān suī yǔ tiān wéi èr
天命而已。是其平日尚未知有天命也。事天虽与天为二，

rán jǐ zhēn zhī tiān mìng zhī suǒ zài dàn wéi gōng jìng fèng chéng zhī ér yǐ ěr ruò qí zhī yún
然已真知天命之所在。但惟恭敬奉承之而已耳。若俟之云

zhě zé shàng wèi néng zhēn zhī tiān mìng zhī suǒ zài yóu yǒu suǒ sì zhě yě gù yuē suǒ
者，则尚未能真知天命之所在，犹有所俟者也，故曰：所

yǐ lì mìng lì zhě chuàng lì zhī lì rú lì dé lì yán
以立命。立者，“创立”之“立”。如“立德”，“立言”，

lì gōng lì míng zhī lèi fán yán lì zhě jiē shì xī wèi cháng yǒu
“立功”，“立名”之类。凡言“立”者，皆是昔未尝有，

ér jīn shǐ jiàn lì zhī wèi kǒng zǐ suǒ wèi bù zhī mìng wú yǐ wéi jūn zǐ zhě yě
而今始建立之谓，孔子所谓“不知命，无以为君子”者也。

gù yuē cǐ kùn zhī miǎn xíng xué zhě zhī shì yě
故曰：此“困知勉行”，学者之事也。

jīn yǐ jìn xīn zhī xìng zhī tiān wéi gé wù zhì zhī shǐ chū xué zhī shì
今以“尽心、知性、知天”为格物致知，使初学之士，

shàng wèi néng bù èr qí xīn zhě ér jù zé zhī yǐ shèng rén shēng zhī ān xíng zhī shì rú
尚未能不贰其心者，而遽责之以圣人生知安行之事，如

bǔ fēngzhuōyǐng máng rán mò zhī suǒ cuò qí xīn jǐ hé ér bú zhì yú shuàitiān xià ér
捕风捉影，茫然莫知所措其心，几何而不至于“率天下而
lù yě jīn shì zhì zhī gé wù zhī bì yì jū rán kě jiàn yǐ wú zǐ suǒ wèi wù
路”也？今世致知格物之弊，亦居然可见矣。吾子所谓“务
wài yí nèi bó ér guǎ yào zhě wú nǎi yì shì guò yú cǐ xué wèn zuì jǐn yào chù
外遗内，博而寡要”者，无乃亦是过欤？此学问最紧要处，
yú cǐ ér chā jiāng wú wǎng ér bù chā yǐ cǐ bǐ rén zhī suǒ yǐ mào tiān xià zhī fēi xiào
于此而差，将无往而不差矣。此鄙人之所以冒天下之非笑，
wàng qí shēn zhī xiàn yú zuì lù náo náo qí yán qí bù róng jǐ zhě yě
忘其身之陷于罪戮，呶呶其言，其不容己者也。

lái shū yún wén yǔ xué zhě nǎi wèi jí wù qióng lǐ zhī shuō
【32.6】来书云：“闻语学者，乃谓‘即物穷理之说

yì shì wán wù sàng zhì yòu qǔ qí yàn fán jiù yuē hán yǎng běn yuán shù shuō
亦是玩物丧志’，又取其‘厌繁就约’，‘涵养本原’数说
biāo shì xué zhě zhǐ wéi wǎn nián dìng lùn cǐ yì kǒng fēi
标示学者，指为‘晚年定论’，此亦恐非。”

zhū zǐ suǒ wèi gé wù yún zhě zài jí wù ér qióng qí lǐ yě jí wù qióng lǐ shì
朱子所谓格物云者，在即物而穷其理也。即物穷理是

jiù shì shì wù wù shàng qiú qí suǒ wèi dìng lǐ zhě yě shì yǐ wú xīn ér qiú lǐ yú shì shì
就事事物物上求其所谓定理者也，是以吾心而求理于事事

wù wù zhī zhōng xī xīn yǔ lǐ wéi èr yǐ fū qiú lǐ yú shì shì wù wù zhě rú qiú xiào
物物之中，析心与理为二矣。夫求理于事事物物者，如求孝

zhī lǐ yú qí qīn zhī wèi yě qiú xiào zhī lǐ yú qí qīn zé xiào zhī lǐ qí guǒ zài yú wú
之理于其亲之谓也。求孝之理于其亲，则孝之理其果在于吾

zhī xīn yé yì guǒ zài yú qīn zhī shēn yé jiǎ ér guǒ zài yú qīn zhī shēn zé qīn méi
之心邪？抑果在于亲之身邪？假而果在于亲之身，则亲没

zhī hòu wú xīn suí wú xiào zhī lǐ yú jiàn rú zǐ zhī rù jǐng bì yǒu cè yǐn zhī lǐ
之后，吾心遂无孝之理欤？见孺子之入井，必有恻隐之理，

shì cè yǐn zhī lǐ guǒ zài yú rú zǐ zhī shēn yú yì zài yú wú xīn zhī liáng zhī yú qí
是惻隐之理果在于孺子之身欤？抑在于吾心之良知欤？其

huò bù kě yǐ cóng zhī yú jǐng yú qí huò kě yǐ shǒu ér yuán zhī yú shì jiē suǒ
或不可以“从之于井”欤？其或可以手而援之欤？是皆所

wèi lǐ yě shì guǒ zài yú rú zǐ zhī shēn yú yì guǒ chū yú wú xīn zhī liáng zhī yú
谓理也。是果在于孺子之身欤？抑果出于吾心之良知欤？

yǐ shì lì zhī wàn shì wàn wù zhī lǐ mò bù jiē rán shì kě yǐ zhī xī xīn yǔ lǐ wéi èr
以是例之，万事万物之理莫不皆然。是可以知析心与理为二

zhī fēi yǐ fū xī xīn yǔ lǐ ér wéi èr cǐ gào zǐ yì wài zhī shuō mèng zǐ
之非矣。夫析心与理而为二，此告子“义外”之说，孟子

zhī suǒ shēn pì yě wù wài yí nèi bó ér guǎ yào wú zǐ jì yǐ zhī zhī yǐ
之所深辟也：“务外遗内，博而寡要”，吾子既已知之矣，

shì guǒ hé wèi ér rán zāi wèi zhī wán wù sàng zhì shàng yóu yǐ wéi bù kě yú
是果何谓而然哉？谓之“玩物丧志”，尚犹以为不可欤？

ruò bǐ rén suǒ wèi zhī zhī gé wù zhě zhì wú xīn zhī liáng zhī yú shì shì wù wù yě
若鄙人所谓致知格物者，致吾心之良知于事事物物也。

wú xīn zhī liáng zhī jí suǒ wèi tiān lǐ yě zhì wú xīn liáng zhī zhī tiān lǐ yú shì shì wù wù
吾心之良知即所谓天理也。致吾心良知之天理于事事物物，

zé shì shì wù wù jiē dé qí lǐ yǐ zhì wú xīn zhī liáng zhī zhě zhì zhī yě shì shì wù
则事事物物皆得其理矣。致吾心之良知者，致知也。事事物

wù jiē dé qí lǐ zhě gé wù yě shì hé xīn yǔ lǐ ér wéi yī zhě yě hé xīn yǔ lǐ
物皆得其理者，格物也。是合心与理而为一者也。合心与理

ér wéi yī zé fán qū qū qián zhī suǒ yún yǔ zhū zǐ wǎnnián zhī lùn jiē kě yǐ bù yán
而为一，则凡区区前之所云，与朱子晚年之论，皆可以不言

ér yù yǐ
而喻矣。

lái shū yún rén zhī xīn tǐ běn wú bù míng ér qì jū wù bì
【32.7】来书云：“人之心体，本无不明。而气拘物蔽，

xiǎnyǒu bù hūn fēi xuéwèn sī biàn yǐ míngtiān xià zhī lǐ zé shàn è zhī jī zhēn
鲜有不昏。非学问思辨，以明天下之理，则善恶之机，真

wàng zhī biàn bù néng zì jué rèn qíng zì yì qí hài yǒu bù kě shèng yán zhě yǐ
妄之辨，不能自觉，任情恣意。其害有不可胜言者矣。”

cǐ duàn dà lüè sì shì ér fēi gài chéng yán jiù shuō zhī bì bù kě yǐ bù biàn yě
此段大略，似是而非。盖承沿旧说之弊。不可以不辨也，

fū xué wèn sī biàn xíng jiē suǒ yǐ wéi xué wèi yǒu xué ér bù xíng zhě yě
夫学、问、思、辨、行，皆所以为学。未有学而不行者也。

rú yán xué xiào zé bì fú láo fèng yǎng gōng xíng xiào dào rán hòu wèi zhī xué qǐ tú
如言学孝，则必服劳奉养，躬行孝道，然后谓之学。岂徒

xuán kōng kǒu ěr jiǎng shuō ér suí kě yǐ wèi zhī xué xiào hū xué shè zé bì zhāng gōng xié
悬空口耳讲说，而遂可以谓之学孝乎？学射，则必张弓挟

shǐ yǐn mǎn zhōng de xué shū zé bì shēn zhǐ zhí bǐ cāo gū rǎn hàn jìn tiān xià
矢，引满中的。学书，则必伸纸执笔，操觚染翰。尽天下

zhī xué wú yǒu bù xíng ér kě yǐ yán xué zhě zé xué zhī shǐ gù yǐ jí shì xíng yǐ
之学，无有不行而可以言学者。则学之始，固已即是行矣。

dǔ zhě dūn shí dū hòu zhī yì yǐ xíng yǐ ér dūn dǔ qí xíng bù xī qí gōng zhī wèi
笃者，敦实笃厚之意。已行矣。而敦笃其行，不息其功之谓

ěr gài xué zhī bù néng yǐ wú yí zé yǒu jiān wèn jí xué yě jí xíng yě yòu bù
尔。盖学之不能以无疑，则有间。问即学也，即行也。又不

néng wú yí zé yǒu sī sī jí xué yě jí xíng yě yòu bù néng wú yí zé yǒu biàn
能无疑，则有思。思即学也，即行也。又不能无疑，则有辨。

biàn jí xué yě jí xíng yě biàn jì míng yǐ sī jì shèn yǐ wèn jì shěn yǐ xué
辨即学也，即行也。辨既明矣，思既慎矣，问既审矣，学

jì néng yǐ yòu cóng ér bù xī qí gōng yān sī zhī wèi dǔ xíng fēi wèi xué wèn sī biàn
既能矣，又从而不息其功焉，斯之谓笃行。非谓学问思辨

zhī hòu ér shǐ cuò zhī yú xíng yě shì gù yǐ qiú néng qí shì ér yán wèi zhī xué yǐ qiú
之后而始措之于行也。是故以求能其事而言，谓之学。以求

jiě qí huò ér yán wèi zhī wèn yǐ qiú tōng qí shuō ér yán wèi zhī sī yǐ qiú jīng qí
解其惑而言，谓之问。以求通其说而言，谓之思。以求精其

chá ér yán wèi zhī biàn yǐ qiú lǚ qí shí ér yán wèi zhī xíng gài xī qí gōng ér yán
察而言，谓之辨。以求履其实而言，谓之行。盖析其功而言，

zé yǒu wǔ hé qí shì ér yán zé yì ér yǐ cǐ qū qū xīn lǐ hé yī zhī tǐ zhī
则有五。合其事而言，则一而已。此区区心理合一之体，知

xíng bìng jìn zhī gōng suǒ yǐ yì yú hòu shì zhī shuō zhě zhèng zài yú shì jīn wú zǐ tè
行并进之功，所以异于后世之说者，正在于是。今吾子特

jǔ xué wèn sī biàn yǐ qióng tiān xià zhī lǐ ér bù jí dǔ xíng shì zhuān yǐ xué wèn sī biàn
举学问思辨以穷天下之理，而不及笃行。是专以学问思辨

wéi zhī ér wèi qióng lǐ wéi wú xíng yě yǐ tiān xià qǐ yǒu bù xíng ér xué zhě yé qǐ yǒu
为知，而谓穷理为无行也已。天下岂有不行而学者邪？岂有

bù xíng ér suí kě wèi zhī qióng lǐ zhě yé míng dào yún zhǐ qióng lǐ biàn jìn xìng zhì
不行而遂可谓之穷理者邪？明道云，“只穷理便尽性至

mìng gù bì rén jí rén ér hòu wèi zhī néng qióng rén zhī lǐ yì jí yì ér hòu
命”。故必仁极仁，而后谓之能穷仁之理。义极义，而后

wèi zhī néng qióng yì zhī lǐ rén jí rén zé jìn rén zhī xìng yǐ yì jí yì zé jìn
谓之能穷义之理。仁极仁，则尽仁之性矣。义极义，则尽

yì zhī xìng yǐ xué zhì yú qióng lǐ zhì yǐ ér shàng wèi cuò zhī yú xíng tiān xià níng yǒu
义之性矣。学至于穷理至矣，而尚未措之于行。天下宁有

shì yé shì gù zhī bù xíng zhī bù kě yǐ wéi xué zé zhī bù xíng zhī bù kě yǐ wéi qióng
是邪？是故知不行之不可以为学，则知不行之不可以为穷

lǐ yǐ zhī bù xíng zhī bù kě yǐ wéi qióng lǐ zé zhī zhī xíng zhī hé yī bìng jìn ér bù
理矣。知不行之不可以为穷理，则知知行之合一并进，而不

kě yǐ fēn wéi liǎng jié shì yǐ fū wàn shì wàn wù zhī lǐ bú wài yú wú xīn ér bì yuē
可以分为两节事矣。夫万事万物之理，不外于吾心。而必曰

qióng tiān xià zhī lǐ shì dài yǐ wú xīn zhī liáng zhī wéi wèi zú ér bì wài qiú yú tiān xià
穷天下之理。是殆以吾心之良知为未足，而必外求于天下

zhī guǎng yǐ bì bǔ zēng yì zhī shì yóu xī xīn yǔ lǐ ér wéi èr yě fū xué wèn sī
之 广，以裨补增益之。是犹析心与理而为二也。夫学问思

biàn dǔ xíng zhī gōng suī qí kùn miǎn zhì yú rén yì jǐ bǎi ér kuò chōng zhī jí zhì yú
辨笃行之功，虽其困勉至于人一己百，而扩充之极，至于

jìn xìng zhī tiān yì bú guò zhì wú xīn zhī liáng zhī ér yǐ liáng zhī zhī wài qǐ fù yǒu jiā
尽性知天，亦不过致吾心之良知而已。良知之外，岂复有加

yú háo mò hū jīn bì yuē qióng tiān xià zhī lǐ ér bù zhī fǎn qiú zhū qí xīn zé fán
于毫末乎？今必曰穷天下之理，而不知反求诸其心，则凡

suǒ wèi shàn è zhī jī zhēn wàng zhī biàn zhě shě wú xīn zhī liáng zhī yì jiāng hé suǒ zhì
所谓善恶之机，真妄之辨者，舍吾心之良知，亦将何所致

qí tǐ chá hū wú zǐ suǒ wèi qì jū wù bì zhě jū cǐ bì cǐ ér yǐ jīn yù qù cǐ
其体察乎？吾子所谓气拘物蔽者，拘此蔽此而已。今欲去此

zhī bì bù zhī zhì lì yú cǐ ér yù yǐ wài qiú shì yóu mù zhī bù míng zhě bù wù
之蔽，不知致力于此，而欲以外求。是犹目之不明者，不务

fú yào tiáo lǐ yǐ zhì qí mù ér tú chāng chāng rán qiú míng yú qí wài míng qǐ kě yǐ zì
服药调理以治其目，而徒伥伥然求明于其外。明岂可以自

wài ér dé zāi rèn qíng zì yì zhī hài yì yǐ bù néng jīng chá tiān lǐ yú cǐ xīn zhī liáng
外而得哉？任情恣意之害，亦以不能精察天理于此心之良

zhī ér yǐ cǐ chéng háo lí qiān lǐ zhī miù zhě bù róng yú bù biàn wú zǐ wú wèi qí
知而已。此诚毫厘千里之谬者，不容于不辨。吾子毋谓其

lùn zhī tài kè yě
论之太刻也。

【32.8】 lái shū yún jiào rén yǐ zhì zhī míng dé ér jiè qí jí wù qióng lǐ
来书云：“教人以致知明德，而戒其即物穷理，

shì shǐ hūn àn zhī shì shēn jū duān zuò bù wén jiào gào suí néng zhì yú zhī zhì ér
试使昏暗之士，深居端坐，不闻教告，遂能至于知致而

dé míng hū zòng lìng jìng ér yǒu jué shāo wù běn xìng zé yì dìng huì wú yòng zhī jiàn
德明乎？纵令静而有觉，稍悟本性，则亦定慧无用之见：

guǒnéng zhī gǔ jīn dá shì biàn ér zhì yòng yú tiān xià guó jiā zhī shí fǒu hū qí yuē
果能知古今，达事变而致用于天下国家之实否乎？其曰：

zhī zhě yì zhī tǐ wù zhě yì zhī yòng gé wù rú gé jūn xīn zhī fēi zhī gé yǔ
“知者意之体，物者意之用，格物如格君心之非之格。”语

suī chāo wù dú dé bù zhǒngchénjiàn yì kǒng yú dào wèi xiāngwěn hé qū qū lùn zhì zhī
虽超悟，独得不踵陈见，抑恐于道未相吻合？区区论致知

gé wù zhèngsuǒ yǐ qióng lǐ wèi cháng jiè rén qióng lǐ shǐ zhī shēn jū duānzuo ér yī
格物，正所以穷理，未尝戒人穷理，使之深居端坐而一

wú suǒ shì yě ruò wèi jí wù qióng lǐ rú qián suǒ yún wù wài ér yí nèi zhě zé yǒu suǒ
无所事也。若谓即物穷理，如前所云务外而遗内者，则有所

bù kě ěr hūn àn zhī shì guǒnéng suí shì suí wù jīng chá cǐ xīn zhī tiān lǐ yǐ zhì qí
不可耳。昏暗之士，果能随事随物精察此心之天理，以致其

běn rán zhī liáng zhī zé suī yú bì míng suī róu bì qiáng dà běn lì ér dá dào xíng
本然之良知，则虽愚必明，虽柔必强，大本立而达道行，

jiǔ jīng zhī shǔ kě yì yǐ guàn zhī ér wú yí yǐ shàng hé huàn qí wú zhì yòng zhī shí hū
九经之属，可一以贯之而无遗矣：尚何患其无致用之实乎？

bǐ wánkōng xū jìng zhī tú zhèng wéi bù néng suí shì suí wù jīng chá cǐ xīn zhī tiān lǐ yǐ
彼顽空虚静之徒，正惟不能随事随物精察此心之天理，以

zhì qí běn rán zhī liáng zhī ér yí qì lún lǐ jì miè xū wú yǐ wéi cháng shì yǐ yào
致其本然之良知，而遗弃伦理、寂灭虚无以为常，是以要

zhī bù kě yǐ zhì jiā guó tiān xià shú wèi shèng rén qióng lǐ jìn xìng zhī xué ér yì yǒu shì
之不可以治家国天下。孰谓圣人穷理尽性之学，而亦有是

bì zāi xīn zhě shēn zhī zhǔ yě ér xīn zhī xū líng míng jué jí suǒ wèi běn rán zhī liáng
弊哉！心者，身之主也，而心之虚灵明觉，即所谓本然之良

zhī yě qí xū líng míng jué zhī liáng zhī yīng gǎn ér dòng zhě wèi zhī yì yǒu zhī ér hòu
知也。其虚灵明觉之良知应感而动者，谓之意。有知而后

yǒu yì wú zhī zé wú yì yǐ zhī fēi yì zhī tǐ hū yì zhī suǒ yòng bì yǒu qí wù
有意，无知则无意矣。知非意之体乎？意之所用，必有其物，

wù jí shì yě rú yì yòng yú shì qīn jì shì qīn wéi yì wù yì yòng yú zhì mín jí
物即事也。如意用于事亲，既事亲为一物，意用于治民，即

zhì mín wéi yì wù yì yòng yú dú shū jí dú shū wéi yì wù yì yòng yú tīng sòng
治民为一物，意用于读书，即读书为一物，意用于听讼，

jí tīng sòng wéi yì wù fán yì zhī suǒ yòng wú yǒu wú wù zhě yǒu shì yì jí yǒu shì wù
即听讼为一物。凡意之所用，无有无物者：有是意即有是物，

wú shì yì jí wú shì wù yǐ wù fēi yì zhī yòng hū gé zì zhī yì yǒu yǐ zhì
无是意即无是物矣。物非意之用乎？“格”字之义，有以“至”

zì zhī xùn zhě rú gé yú wén zǔ yǒu miáo lái gé shì yǐ zhì xùn
字之训者，如“格于文祖”，“有苗来格”，是以“至”训

zhě yě rán gé yú wén zǔ bì chún xiào chéng jìng yōu míng zhī jiān wú yì bù dé
者也。然“格于文祖”，必纯孝诚敬，幽明之间无一不得

qí lǐ ér hòu wèi zhī gé yǒu miáo zhī wán shí yǐ wén dé dàn fū ér hòu gé
其理，而后谓之“格”：有苗之顽，实以文德诞敷而后格，

zé yì jiān yǒu zhèng zì zhī yì zài qí jiān wèi kě zhuān yǐ zhì zì jìn zhī yě
则亦兼有“正”字之义在其间，未可专以“至”字尽之也。

rú gé qí fēi xīn dà chén gé jūn xīn zhī fēi zhī lèi shì zé yì jiē zhèng
如“格其非心”，“大臣格君心之非”之类，是则一皆“正

qí bù zhèng yǐ guī yú zhèng zhī yì ér bù kě yǐ zhì zì wéi xùn yǐ qiě
其不正以归于正”之义，而不可’以“至”字为训矣。且

dà xué gé wù zhī xùn yòu ān zhī qí bù yǐ zhèng zì wéi xùn ér bì
《大学》“格物”之训，又安知其不以“正”字为训，而必

yǐ zhì zì wéi yì hū rú yǐ zhì zì wéi yì zhě bì yuē qióng zhì shì wù
以“至”字为义乎？如以“至”字为义者，必曰“穷至事物

zhī lǐ ér hòu qí shuō shǐ tōng shì qí yòng gōng zhī yào quán zài yì qióng zì
之理”，而后其说始通。是其用功之要，全在一“穷”字，

yòng lì zhī dì quán zài yì lǐ zì yě ruò shàng qù yì qióng xià qù yì lǐ zì
用力之地，全在一“理”字也。若上去一穷，下去一理字，

ér zhí yuē zhì zhī zài zhì wù qí kě tōng hū fū qióng lǐ jìn xìng shèng
而直曰“致知在至物”，其可通乎？夫“穷理尽性”，圣

rén zhī chéng xùn jiàn yú xì cí zhě yě gǒu gé wù zhī shuō ér guǒ jí qióng lǐ
人之成训，见于系辞者也。苟“格物”之说而果即“穷理”

zhī yì zé shèng rén hé bù zhí yuē zhì zhī zài qióng lǐ ér bì wèi cǐ zhuǎn zhé bù
之义，则圣人何不直曰“致知在穷理”，而必为此转折不

wán zhī yǔ yǐ qǐ hòu shì zhī bì yé gài dà xué gé wù zhī shuō zì yǔ
完之语，以启后世之弊邪？盖《大学》“格物”之说，自与

xì cí qióng lǐ dà zhǐ suī tóng ér wēi yǒu fēn biàn qióng lǐ zhě
“系辞，”“穷理”大旨虽同，而微有分辨：“穷理”者，

jiān gé zhì chéng zhèng ér wéi gōng yě gù yán qióng lǐ zé gé zhì
兼格、致、诚、正而为功也。故言“穷理”，则格、致、

chéng zhèng zhī gōng jiē zài qí zhōng yán gé wù zé bì jiān jǔ zhì zhī chéng
诚、正之功皆在其中，言“格物”，则必兼举致知、诚

yì zhèng xīn ér hòu qí gōng shǐ bèi ér mì jīn piān jǔ gé wù ér suí wèi zhī
意、正心，而后其功始备而密。今偏举“格物”而遂谓之

qióng lǐ cǐ suǒ yǐ zhuān yǐ qióng lǐ shǔ zhī ér wèi gé wù
“穷理”，此所以专以“穷理”属“知”，而谓“格物”

wèi cháng yǒu xíng fēi wéi bù dé gé wù zhī zhǐ bìng qióng lǐ zhī yì ér shī
未常有行。非惟不得“格物”之旨，并“穷理”之义而失

zhī yǐ cǐ hòu shì zhī xué suǒ yǐ xī zhī xíng wéi xiān hòu liǎng jié rì yǐ zhī lí jué liè
之矣。此后世之学所以析知、行为先后两截，日以支离决裂，

ér shèng xué yì yǐ cán huì zhě qí duān shí shǐ yú cǐ wú zǐ gài yì wèi miǎn chéng yán jī
而圣学益以残晦者，其端实始于此。吾子盖亦未免承沿积

xí zé jiàn yǐ wéi yú dào wèi xiāng wěn hé bù wéi guò yǐ
习，则见以为“于道未相吻合”，不为过矣。

【32.9】来书云： “谓致知之功， 将如何为温清、 如

何为奉养即是“诚意”，非别有所谓“格物”，此亦恐非”。

此乃吾子自以己意揣度鄙见而为是说，非鄙人之所以

告吾子者矣。若果如吾子之言，宁复有可通乎！盖鄙人之见，

则谓意欲温清、意欲奉养者，所谓“意”也，而未可谓之“诚

意”：必实行其温清奉养之意，务求自谦而无自欺，然后谓

之“诚意”。知如何而为温清之节，知如何而为奉养之宜

者，所谓“知”也，而未可谓之“致知”：必致其知如何为

温清之节者之知，而实以之温清，致其知如何为奉养之宜者

之知，而实以之奉养，然后谓之“致知”。温清之事，奉养

之事，所谓“物”也，而未可谓之“格物”：必其于温清之

事也，一如其良知之所知当如何为温清之节者而为之，无一

毫之不尽，于奉养之事也，一如其良知之所知当如何为奉

养之宜者而为之，无一毫之不尽，然后谓之“格物”。温清

zhī wù gé rán hòu zhī wēnqīng zhī liáng zhī shǐ zhì fèngyǎng zhī wù gé rán hòu zhī fèng
之物格，然后知温清之良知始致：奉养之物格，然后知奉

yǎng zhī liáng zhī shǐ zhì gù yuē wù gé ér hòu zhī zhì zhì qí zhī wēnqīng zhī liáng
养之良知始致。故曰“物格而后知至”：致其知温清之良

zhī ér hòu wēnqīng zhī yì shǐ chéng zhì qí zhī fèngyǎng zhī liáng zhī ér hòu fèngyǎng zhī
知，而后温清之意始诚：致其知奉养之良知，而后奉养之

yì shǐ chéng gù yuē zhī zhì ér hòu yì chéng cǐ qū qū chéng yì zhì zhī
意始诚。故曰“知至而后意诚”；此区区“诚意、致知、

gé wù zhī shuō gài rú cǐ wú zǐ gèng shú sī zhī jiāng yì wú kě yí zhě
格物”之说盖如此：吾子更熟思之，将亦无可疑者矣。

【32. 10】 lái shū yún dào zhī dà duān yì yú míng bái suǒ wèi liáng zhī
来书云：道之大端，易于明白，所谓“良知，

liángnéng yú fū yú fù kě yǔ jí zhě zhì yú jié mù shí biàn zhī xiáng háo lí qiān
良能”，愚夫愚妇可与及者。至于节目时变之详，毫厘千

lǐ zhī miù bì dài xué ér hòu zhī jīn yǔ xiào yú wēnqīng dīng xīng shú bù zhī zhī zhì
里之谬，必待学而后知。今语孝于温清定省，孰不知之？至

yú shùn zhī bù gào ér qǔ wǔ zhī bù zàng ér xīng shī yǎng zhì yǎng kǒu xiǎo zhàng
于舜之不告而娶，武之不葬而兴师，养志、养口，小杖，

dà zhàng gē gǔ lú mù děng shì chù cháng chù biàn guò yǔ bù jí zhī bì xū
大杖，割股，庐墓等事，处常，处变，过与不及之，必须

tǎo lùn shì fēi yǐ wéi zhì shì zhī běn rán hòu xīn tǐ wú bì lín shì wú shī
讨论是非，以为制事之本，然后心体无蔽，临事无失”

dào zhī dà duān yì yú míng bái cǐ yǔ chéng rán gù hòu zhī xué zhě hū qí
“道之大端易于明白”，此语诚然。顾后之学者忽其

yì yú míng bái zhě ér fú yóu ér qiú qí nán yú míng bái zhě yǐ wéi xué cǐ qí suǒ yǐ
易于明白者而弗由，而求其难于明白者以为学，此其所以

dào zài ěr ér qiú zhū yuǎn shì zài yì ér qiú zhū nán yě mèng zǐ yún fū dào
“道在迩而求诸远，事在易而求诸难也。孟子云：“夫道

ruò dà lù rán qǐ nán zhī zāi rén bìng bù yóu ěr liáng zhī liángnéng yú fū
若大路然，岂难知哉？人病不由耳。”良知、良能，愚夫、

yú fū yǔ shèng rén tóng dàn wéi shèng rén néng zhì qí liáng zhī ér yú fū yú fū bù néng
愚夫与圣人同：但惟圣人能致其良知，而愚夫、愚妇不能

zhì cǐ shèng yú zhī suǒ yóu fēn yě
致，此圣愚之所由分也。

jié mù shí biàn shèng rén fū qǐ bù zhī dàn bù zhuān yǐ cǐ wéi xué ér qí suǒ
节目时变，圣人夫岂不知，但不专以此为学：而其所

wéi xué zhě zhèng wéi zhì qí zhēn zhī yǐ jīng chá cǐ xīn zhī tiān lǐ ér yǔ hòu shì zhī
谓学者，正惟致其真知，以精察此心之天理，而与后世之

xué bù tóng ěr wú zǐ wèi xiá liáng zhī zhī zhì ér jí jí yān gù shì zhī yōu cǐ zhèng
学不同耳。吾子未暇良知之致，而汲汲焉顾是之忧，此正

qiú qí lí yú míng bái zhě yǐ wéi xué zhī bì yě fū liáng zhī zhī yú jié mù shí biàn yóu guī
求其离于明白者以为学之蔽也。夫良知之于节目时变，犹规

jǔ chǐ dù zhī yú fāng yuán cháng duǎn yě jié mù shí biàn zhī bù kě yù dìng yóu fāng yuán
矩尺度之于方圆长短也：节目时变之不可预定，犹方圆

cháng duǎn zhī bù kě shēng qióng yě gù guī jǔ chéng lì zé bù kě qī yǐ fāng yuán
长短之不可胜穷也。故规矩诚立，则不可欺以方圆，

ér tiān xià zhī fāng yuán bù kě shèng yòng yǐ chǐ dù chéng chén zé bù kě qī yǐ cháng duǎn
而天下之方圆不可胜用矣：尺度诚陈，则不可欺以长短，

ér tiān xià zhī cháng duǎn bù kě shēng yòng yǐ liáng zhī chéng zhì zé bù kě qī yǐ jié mù
而天下之长短不可胜用矣：良知诚致，则不可欺以节目

shí biàn ér tiān xià zhī jié mù shí biàn bù kě shēng yīng yǐ háo lí qiān lǐ zhī miào bù
时变，而天下之节目时变不可胜应矣。毫厘千里之缪，不

yú wú xīn zhēn zhī yì niàn zhī wēi ér chá zhī yì jiāng hé suǒ yòng qí xué hū shì bù yǐ
于吾心真知一念之微而察之，亦将何所用其学乎！是不以

guī jǔ ér yù dìngtiān xià zhī fāngyuán bù yǐ chǐ dù ér yù jìn tiān xià zhī chángduǎn wú
规矩而欲定天下之方圆，不以尺度而欲尽天下之长短，吾

jiàn qí guāizhāng miù lì rì láo ér wú chéng yě yǐ
见其乖张谬戾，日劳而无成也已。

wú zǐ wèi yǔ xiào yú wēnqīngdìngxǐng shú bù zhī zhī rán ér néng zhì qí zhī
吾子谓“语孝于温清定省，孰不知之。”然而能致其知

zhě xiǎn yǐ ruò wèi cū zhī wēnqīngdìngxǐng zhī yí jié ér suí wèi zhī néng zhì qí zhī zé
者鲜矣。若谓粗知温清定省之仪节，而遂谓之能致其知，则

fán zhī jūn zhī dāng rén zhě jiē kě wèi zhī néng zhì qí rén zhī zhī zhī chén zhī dāngzhōngzhě
凡知君之当仁者，皆可谓之能致其仁之知，知臣之当忠者，

jiē kě wèi zhī néng zhì qí zhōng zhī zhī zé tiān xià shú fēi zhì zhī zhě yé yǐ shì ér yán
皆可谓之能致其忠之知，则天下孰非致知者邪？以是而言

kě yǐ zhī zhì zhī zhī bì zài yú xíng ér bù xíng zhī bù kě yǐ wéi zhì zhī yě míng yǐ
可以知致知之必在于行，而不行之不可以为致知也，明矣。

zhī xíng hé yī zhī tǐ bù yì jiào rán yǐ hū
知、行合一之体，不益较然矣乎？

fū shùn zhī bù gào ér qǔ qǐ shùn zhī qián yǐ yǒu bù gào ér qǔ zhě wéi zhī zhǔn
夫舜之不告而娶，岂舜之前已有不告而娶者为之准

zé gù shùn dé yǐ kǎo zhī hé diǎn wènzhū hé rén ér wèi cǐ yé yì yì qiú zhū qí
则，故舜得以考之何典，问诸何人，而为此邪？抑亦求诸其

xīn yì niàn zhī liáng zhī quánqīngzhòng zhī yí bù dé yǐ ér wèi cǐ yé wǔ zhī bù
心一念之良知，权轻重之宜，不得已而为此邪？武之不

zàng ér xīng shī qǐ wǔ zhī qián yǐ yǒu bù zàng ér xīng shī zhě wéi zhī zhǔn zé gù wǔ
葬而兴师，岂武之前已有不葬而兴师者为之准则，故武

dé yǐ kǎo zhī hé diǎn wènzhū hé rén ér wèi cǐ yé yì yì qiú zhū qí xīn yì niàn zhī
得以考之何典，问诸何人，而为此邪？抑亦求诸其心一念之

liáng zhī quánqīngzhòng zhī yí bù dé yǐ ér wèi cǐ yé shǐ shùn zhī xīn ér fēi
良知，权轻重之宜，不得已而为此邪？使舜之心而非

chéng wéi wú hòu wǔ zhī xīn ér fēi chéng yú wéi jiù mín zé qí bù gào ér qǔ yǔ bù
诚为无后，武之心而非诚于为救民，则其不告而娶与不

zàng ér xīng shī nǎi bú xiào bù zhōng zhī dà zhě ér hòu zhī rén bù wù zhì qí liáng zhī
葬而兴师，乃不孝、不忠之大者。而后之人不务致其良知，

yǐ jīng chá yì lǐ yú cǐ xīn gǎnyìngchóu cù zhī jiān gù yù xuánkōng tāo lùn cǐ děngbiàn
以精察义理于此心感应酬酢之间，顾欲悬空讨论此等变

cháng zhī shì zhí zhī yǐ wéi zhì shì zhī běn yǐ qiú lín shì zhī wú shī qí yì yuǎn yǐ
常之事，执之以为制事之本，以求临事之无失，其亦远矣。

qí yú shù duān jiē kě lèi tuī zé gǔ rén zhì zhī zhī xué cóng kě zhī yǐ
其余数端，皆可类推，则古人致知之学，从可知矣。

【32. 11】^{lái shū yún}来书云：“^{wèi dà xué}谓《大学》^{gé wù zhī shuō}“格物”之说，^{zhuān qiú běn xīn}专求本心，

^{yóu kě qiān hé}犹可牵合：^{zhì yú liù jīng sì shū suǒ zǎi}至于六经、四书所载“^{duō wén duō jiàn}多闻多见”，“^{qián yán wǎng xíng}前言往行”，

^{hǎo gǔ mǐn qiú}“好古敏求”，^{bó xué shěn wèn}“博学审问”，^{wēn gù zhī xīn}“温故知新”、“^{bó xué xiáng shuō}博学详说”，

^{hǎo wèn hǎo chá}“好问好察”，^{shì jiē míng bái qiú yú shì wéi zhī jì}是皆明白求于事为之际、^{zī yú lùn shuō zhī jiān zhě}资于论说之间者，

^{yòng gōng jié mù gù bù róng wěn yǐ}用功节目固不容紊矣。”“^{gé wù zhī yì}格物”之义，^{qián yǐ xiáng xī}前已详悉，^{qiān hé}牵合

^{zhī yí}之疑，^{xiǎng yǐ bù qí fù jiě yǐ}想已不俟复解矣。至于“^{duō wén duō jiàn}多闻多见”，^{nǎi kǒng zǐ yīn zǐ zhāng}乃孔子因子张

^{zhī wù wài hǎo gāo}之务外好高，^{tú yù yǐ duō wén duō jiàn wéi xué}徒欲以多闻多见为学，^{ér bù néng qiú zhū qí xīn}而不能求诸其心，^{yǐ quē}以阙

^{yí dài}疑殆，^{cǐ qí yán xíng suǒ yǐ bù miǎn yú yóu huǐ}此其言行所以不免于尤悔，^{ér suǒ wèi jiàn wén zhě}而所谓见闻者，^{shì yǐ zī qí}适以资其

^{wù wài hǎo gāo ér yǐ}务外好高而已：^{gài suǒ yǐ jiù zǐ zhāng duō wén duō jiàn zhī bìng}盖所以救子张多闻多见之病，^{ér fēi yǐ shì jiào}而非以是教

zhī wéi xué yě fū zǐ chángyuē gài yǒu bù zhī ér zuò zhī zhě wǒ wú shì yě
之为学也：夫子尝曰：“盖有不知而作之者，我无是也。”

shì yóu mèng zǐ shì fēi zhī xīn rén jiē yǒu zhī zhī yì yě cǐ yán zhèng suǒ yǐ míng
是犹孟子“是非之心，人皆有之”之义也。此言正所以明

dé xìng zhī liáng zhī fēi yóu yú wén jiàn ěr ruò yuē duō wén zé qí shàn zhě ér cóng zhī duō
德性之良知非由于闻见耳。若曰“多闻择其善者而从之，多

jiàn ér shí zhī zé shì zhuān qiú zhū jiàn wén zhī mò ér yǐ luò zài dì èr yì yǐ gù
见而识之”，则是专求诸见闻之末，而已落在第二义矣，故

yuē zhī zhī cì yě fū yǐ jiàn wén zhī zhī wéi cì zé suǒ wèi zhī zhī shàng zhě guǒ ān
曰“知之次也。”夫以见闻之知为次，则所谓知之上者果安

suǒ zhǐ hū shì kě yǐ kuī shèng mén zhì zhī yòng lì zhī dì yǐ fū zǐ wèi zǐ gòng yuē
所指乎？是可以窥圣门致知用力之地矣。夫子谓子贡曰：

cì yě rǔ yǐ yǔ wéi duō xué ér shí zhī zhě yú fēi yě yǔ yì yǐ guàn zhī
“赐也，汝以予为多学而识之者欤？非也，予一以贯之。”

shǐ chéng zài yú duō xué ér shí zé fū zǐ hū nǎi miù wéi shì shuō yǐ qī zǐ gòng
使诚在于“多学而识”，则夫子胡乃谬为是说，以欺子贡

zhě xié yì yǐ guàn zhī fēi zhì qí liáng zhī ér hé yì yuē jūn zǐ
者邪？“一以贯之”，非致其良知而何？《易》曰：“君子

duō shí qián yán wǎng xíng yǐ chù qí dé fū yǐ chù qí dé wéi xīn zé fán duō shí qián
多识前言往行，以畜其德。”夫以畜其德为心，则凡多识前

yán wǎng xíng zhě shú fēi chù dé zhī shì cǐ zhèng zhī xíng hé yī zhī gōng yǐ hǎo
言往行者，孰非畜德之事：此正知、行合一之功矣。“好

gǔ mǐn qiú zhě hǎo gǔ rén zhī xué ér mǐn qiú cǐ xīn zhī lǐ ěr xīn jí lǐ yě
古敏求”者，好古人之学，而敏求此心之理耳。心即理也。

xué zhě xué cǐ xīn yě qiú zhě qiú cǐ xīn yě yú zǐ yún xué wèn zhī dào wú
学者，学此心也：求者，求此心也。孟子云：“学问之道无

tā qiú qí fàng xīn ér yǐ yǐ fēi ruò hòu shì guǎng jì bó sòng gǔ rén zhī yán cí
他，求其放心而已矣。”非若后世广记博诵古人之言词，

yǐ wéi hǎo gǔ ér jí jí rán wéi yǐ qiú gōng míng lì dá zhī jù yú wài zhě yě bó xué
以为好古，而汲汲然惟以求功名利达之具于外者也。“博学、

shěn wèn qián yán yǐ jìn wēn gù zhī xīn zhū zǐ yì yǐ wēn gù shǔ
审问”，前言已尽。“温故、知新”，朱子亦以“温故”属

zhī zūn dé xìng yǐ dé xìng qǐ kě yǐ wài qiú zāi wéi fū zhī xīn bì yóu yú
之“尊德性”矣：德性岂可以外求哉？惟夫“知新”必由于

wēn gù ér wēn gù nǎi suǒ yǐ zhī xīn zé yì kě yǐ yàn zhī xíng
“温故”，而“温故”乃所以“知新”，则亦可以验知、行

zhī fēi liǎng jié yǐ bó xué ér xiáng shuō zhī zhě jiāng yǐ fǎn shuō yuē yě ruò wú
之非两节矣。“博学而详说之者，将以反说约也。”若无

fǎn yuē zhī yún zé bó xué xiáng shuō zhě guǒ hé shì yé shùn zhī hǎo
“反约”之云，则“博学、详说”者，果何事邪？舜之“好

wèn hǎo chá wéi yǐ yòng zhōng ér zhì qí jīng yì yú dào xīn ěr dào xīn zhě liáng zhī
问好察”，惟以用中而致其精一于道心耳。道心者，良知

zhī wèi yě jūn zǐ zhī xué hé cháng lí qù shì wéi ér fèi lùn shuō dàn qí cóng shì yú
之谓也。君子之学，何尝离去事为而废论说：但其从事于

shì wéi lùn shuō zhě yào jiē zhī xíng hé yī zhī gōng zhèng suǒ yǐ zhì qí běn xīn zhī
事为、论说者，要皆知、行合一之功，正所以致其本心之

liáng zhī ér fēi ruò shì zhī tú shì kǒu ěr tán shuō yǐ wéi zhī zhě fēn zhī xíng wéi liǎng
良知，而非若世之徒事口耳谈说以为知者，分知、行为两

shì ér guǒ yǒu jié mù xiān hòu zhī kě yán yě
事，而果有节目先后之可言也。

lái shū yún yáng mò zhī wéi rén yì xiāng yuàn zhī cí zhōng
【32.12】来书云：“杨、墨之为仁义，乡愿之辞忠

xìn yáo shùn zǐ zhī zhī shàn ràng tāng wǔ chǔ xiàng zhī fàng fá zhōu gōng
信，尧、舜、子之之禅让，汤，武，楚项之放伐，周公，

mǎng cāo zhī shè fǔ màn wú yìn zhèng yòu yān shì cóng qiě yú gǔ jīn shì biàn lǐ yuè
莽操之摄辅，谩无印证，又焉适从？且于古今事变，礼乐、

míng wù wèi cháng kǎo shí shǐ guó jiā yù xīng míng táng jiàn pì yōng zhì lì lǜ cǎo
名物，未常考识，使国家欲兴明堂，建辟雍，制历律，草

fēng shàn rén jiāng hé suǒ zhì qí yòng hū gù lún yǔ yuē shēng ér zhī zhī zhě
封禅，人将何所致其用乎？故《论语》曰“生而知之”者，

yì lǐ ěr ruò fú lǐ yuè míng wù gǔ jīn shì biàn yì bì dài xué ér hòu yǒu yǐ yàn
义理耳。若夫礼乐，名物，古今事变，亦必待学而后有以验

qí xíng shì zhī shí cǐ zé kě wèi dìng lùn yǐ suǒ yù yáng mò xiāng yuàn yáo
其行事之实。此则可谓定论矣。”所喻杨、墨、乡愿、尧、

shùn zǐ zhī tāng wǔ chǔ xiàng zhōu gōng mǎng cāo zhī biàn yǔ qián shùn
舜、子之、汤、武、楚项、周公、莽、操之辨，与前舜、

wǔ zhī lùn dà lüè kě yǐ lèi tuī gǔ jīn shì biàn zhī yí qián yú liáng zhī zhī shuō yǐ
武之论，大略可以类推，古今事变之疑，前于良知之说，已

yǒu guī jǔ chǐ dù zhī yù dāng yì wú qí duō zhuì yǐ zhì yú míng táng pì yōng zhū shì
有规矩尺度之喻，当亦无俟多赘矣。至于明堂、辟雍诸事，

sì shàng wèi róng yú wú yán zhě rán qí shuō shèn zhǎng gū jiù wú zǐ zhī yán ér qǔ zhèng
似尚未容于无言者：然其说甚长，姑就吾子之言而取正

yān zé wú zǐ zhī huò jiāng yì kě shǎo shì yǐ fū míng táng pì yōng zhī zhì shǐ jiàn
焉，则吾子之惑将亦可少释矣。夫明堂，辟雍之制，始见

yú lǚ shì zhī yuè lìng hàn rú zhī xùn shū liù jīng sì shū zhī zhōng wèi cháng
于吕氏之“月令”，汉儒之训疏，六经、四书之中，未尝

xiáng jí yě qǐ lǚ shì hàn rú zhī zhī nǎi xián yú sān dài zhī xián shèng hū qí xuān
详及也。岂吕氏、汉儒之知，乃贤于三代之贤圣乎？齐宣

zhī shí míng táng shàng yǒu wèi huǐ zé yōu lì zhī shì zhōu zhī míng táng jiē wú yàng yě
之时，明堂尚有未毁，则幽、厉之世，周之明堂皆无恙也。

yáo shùn máo cí tǔ jiē míng táng zhī zhì wèi bì bèi ér bù hài qí wéi zhì yōu lì
尧、舜茅茨土阶，明堂之制未必备，而不害其为治幽、厉

zhī míng táng gù yóu wén wǔ chéng kāng zhī jiù ér wú jiù yú qí luàn hé
之明堂，固犹文武成康之旧，而无救于其乱：何

yé qǐ néng yǐ bù rěn rén zhī xīn ér xíng bù rěn rén zhī zhèng zé suī máo cí
邪？岂能“以不忍人之心，而行不忍人之政”，则虽茅茨

tǔ jiē gù yì míngtáng yě yǐ yōu lì zhī xīn ér xíng yōu lì zhī zhèng zé
土阶，固亦明堂也：以幽、厉之心，而行幽、厉之政，则

suī míngtáng yì bàozhèngsuǒ zì chū zhī dì yé wǔ dì zhàojiǎng yú hàn ér wǔ hòu
虽明堂，亦暴政所自出之地邪？武帝肇讲于汉，而武后

shèngzuò yú táng qí zhì luàn hé rú yé tiān zǐ zhī xué yuē pì yōng zhū hóu zhī xué yuē
盛作于唐，其治乱何如邪？天子之学曰辟雍，诸侯之学曰

pàngōng jiē xiàng dì xíng ér wéi zhī míng ěr rán sān dài zhī xué qí yào jiē suǒ yǐ míng
泮宫，皆象地形而为之名耳。然三代之学，其要皆所以明

rén lún fēi yǐ pì bù pì pàn bù pàn wéi zhòngqīng yě kǒng zǐ yún rén ér bù
人伦，非以辟不辟，泮不泮为重轻也。孔子云：“人而不

rén rú lǐ hé rén ér bù rén rú yuè hé zhì lǐ zuò yuè bì jù zhōng hé zhī
仁，如礼何！人而不仁，如乐何！”制礼作乐，必具中和之

dé shēng wéi lǜ ér shēn wéi dù zhě rán hòu kě yǐ yǔ cǐ ruò fú qì shù zhī mò
德，声为律而身为度者，然后可以语此。若夫器数之末，

yuè gōng zhī shì zhù shǐ zhī shǒu gù zēng zǐ yuē jūn zǐ suǒ guì hū dào zhě sān
乐工之事，祝史之守。故曾子曰：“君子所贵乎道者三，

biāndòu zhī shì zé yǒu sī cún yě yáo mìng xī hé qīn ruò hào tiān lì xiàng
筮豆之事，则有司存也。”尧“命羲和，钦若昊天，历象

rì yuè xīng chén qí zhòng zài yú jìng shòu rén shí yě shùn zài xuán jī yù héng
日月星辰”，其重在于“敬授人时”也。舜“在璇玑玉衡”，

qí zhòng zài yú yǐ qí qī zhèng yě shì jiē jí jí rán yǐ rén mín zhī xīn ér xíng
其重在于“以齐七政”也。是皆汲汲然以仁民之心而行

qí yǎngmín zhī zhèng zhì lì míng shí zhī běn gù zài yú cǐ yě xī hé lì shù zhī xué
其养民之政，治历明时之本，固在于此也。羲和历数之学，

gāo qì wèi bì néng zhī yě yǔ jì wèi bì néng zhī yě yáo shùn zhī zhī ér bù
皋、契未必能之也，禹、稷未必能之也，尧、舜之知而不

biàn wù suī yáo shùn yì wèi bì néng zhī yě rán zhì yú jīn xún xī hé zhī fǎ ér shì xiū
遍物，虽尧、舜亦未必能之也：然至于今循羲和之法而世修

zhī suī qǔ zhī xiǎo huì zhī rén xīng shù qiǎn lòu zhī shì yì néng tuī bù zhàn hóu ér wú suǒ
之，虽曲知小慧之人，星术浅陋之士，亦能推步占候而无所

tè zé shì hòu shì qǔ zhī xiǎo huì zhī rén fǎn xián yú yǔ jì yáo shùn zhě yé
忒。则是后世曲知小慧之人，反贤于禹、稷、尧、舜者邪？

fēng shàn zhī shuō yóu wéi bù jīng shì nǎi hòu shì nìng rén yú shì suǒ yǐ qiú mèi yú qí
“封禅”之说尤为不经，是乃后世佞人谀士所以求媚于其

shàng chàng wéi kuā chǐ yǐ dàng jūn xīn ér mí guó zàn gài qī tiān wǎng rén wú chǐ zhī dà
上，倡为夸侈，以荡君心而靡国赞：盖欺天罔人无耻之大

zhě jūn zǐ zhī suǒ bù dào sī mǎ xiāng rú zhī suǒ yǐ jiàn jī yú tiān xià hòu shì yě
者，君子之所不道，司马相如之所以见讥于天下后世也。

wú zǐ nǎi yǐ shì wéi rú zhě suǒ yí xué dài yì wèi zhī sī yé fū shèng rén zhī suǒ yǐ
吾子乃以是为儒者所宜学，殆亦未之思邪？夫圣人之所以

wéi shèng zhě yǐ qí shēng ér zhī zhī yě ér shì lún yǔ zhě yuē shēng ér zhī zhī
为圣者，以其生而知之也。而释论语者曰：“‘生而知之’

zhě yì lǐ ěr ruò fú lǐ lè míng wù gǔ jīn shì biàn yì bì dài xué ér hòu yǒu
者，义理耳。若夫礼乐、名物、古今事变：亦必待学而后有

yǐ yàn qí xíng shì zhī shí fū lǐ lè míng wù zhī lèi guǒ yǒu guān yú zuò shèng zhī
以验其行事之实；”夫礼乐、名物之类，果有关于作圣之

gōng yě ér shèng rén yì bì dài xué ér hòu néng zhī yān zé shì shèng rén yì bù kě yǐ
功也，而圣人亦必待学而后能知焉，则是圣人亦不可以

wèi zhī shēng zhī yǐ wèi shèng rén wéi shēng zhī zhě zhuān zhǐ yì lǐ ér yán
谓之“生知”矣。谓圣人为“生知”者，专指义理而言，

ér bù yǐ lǐ yuè míng wù zhī lèi zé shì lǐ yuè míng wù zhī lèi wú guān yú zuò shèng
而不以礼乐、名物之类，则是礼乐、名物之类无关于作圣

zhī gōng yǐ shèng rén zhī suǒ yǐ wèi zhī shēng zhī zhě zhuān zhǐ yì lǐ ér bù yǐ
之功矣，圣人之所以谓之“生知”者，专指义理而不以

lǐ yuè míng wù zhī lèi zé shì xué ér zhī zhī zhě yì wéi dāng xué zhī cǐ yì lǐ
礼乐、名物之类，则是“学而知之”者，亦惟当学知此义理

ér yǐ kùn ér zhī zhī zhě yì wéi dāng kùn zhī cǐ yì lǐ ér yǐ jīn xué zhě zhī
而已。“困而知之”者，亦惟当困知此义理而已。今学者之

xué shèng rén yú shèng rén zhī suǒ néng zhī zhě wèi néng xué ér zhī zhī ér gù jí
学圣人，于圣人之所能知者，未能“学而知之”，而顾汲

jí yān qiú zhī shèng rén zhī suǒ bù néng zhī zhě yǐ wéi xué wú nǎi shī qí suǒ yǐ xī shèng
汲焉求知圣人之所不能知者以为学，无乃失其所以希圣

zhī fāng yú fán cǐ jiē jiù wú zǐ zhī suǒ huò zhě ér shāo wéi zhī fēn shì mò jí hū bá
之方欤？凡此皆就吾子之所惑者而稍为之分释，末及乎拔

běn sài yuán zhī lùn yě
本塞源之论也。

fū bá běn sài yuán zhī lùn bù míng yú tiān xià zé tiān xià zhī xué shèng
【32. 13】夫拔本塞源之论不明于天下，则天下之学圣

rén zhě jiāng rì fán rì nán sī rén lún yú qín shòu yí dì ér yóu zì yǐ wéi shèng rén
人者，将日繁日难，斯人沦于禽兽夷狄，而犹自以为圣人

zhī xué wú zhī shuō suī huò zàn míng yú yì shí zhōng jiāng dòng jiě yú xī ér bīng jiān yú
之学：吾之说虽或暂明于一时，终将冻解于西而冰坚于

dōng wù shì yú qián ér yún yú hòu náo náo yān wēi kùn yǐ sǐ ér cù wú jiù yú tiān
东，雾释于前而云滃于后，呶呶焉危困以死，而卒无救于天

xià zhī fēn háo yě yǐ
下之分毫也已。

fū shèng rén zhī xīn yǐ tiān dì wàn wù wéi yì tǐ qí shì tiān xià
【32. 14】夫圣人之心，以天地万物为一体，其视天下

zhī rén wú wài nèi yuǎn jìn fán yǒu xiě qì jiē qí kūn dì chì zǐ zhī qīn mò bù yù
之人，无外内远近：凡有血气，皆其昆弟赤子之亲，莫不欲

ān quán ér jiàoyǎng zhī yǐ suí qí wàn wù yì tǐ zhī niàn tiān xià zhī rén xīn qí shǐ
安全而教养之，以遂其万物一体之念。天下之人心，其始

yì fēi yǒu yì yú shèng rén yě tè qí jiān yú yǒu wǒ zhī sī gé yú wù yù zhī bì dà
亦非有异于圣人也，特其间于有我之私，隔于物欲之蔽，大

zhě yǐ xiǎo tōng zhě yǐ sài rén gè yǒu xīn zhì yǒu shì qí fù zǐ xiōng dì rú
者以小，通者以塞，人各有心，至有视其父、子、兄、弟如

chóuchóu zhě shèng rén yǒu yōu zhī shì yǐ tuī qí tiān dì wàn wù yì tǐ zhī rén yǐ jiào tiān
仇讎者。圣人有忧之，是以推其天地万物一体之仁以教天

xià shǐ zhī jiē yǒu yǐ kè qí sī qù qí bì yǐ fù qí xīn tǐ zhī tóng rán qí jiào
下，使之皆有以克其私，去其蔽，以复其心体之同然。其教

zhī dà duān zé yáo shùn yǔ zhī xiāngshòushòu suǒ wèi dào xīn wéi wēi wéi jīng
之大端，则尧、舜、禹之相授受，所谓“道心惟微，惟精

wéi yì yǔn zhí jué zhōng ér qí jié mù zé shùn zhī mìng qì suǒ wèi fù zǐ
惟一，允执厥中”：而其节目，则舜之命契，所谓“父子

yǒu qīn jūn chén yǒu yì fū fù yǒu bié zhǎng yòu yǒu xù péng yǒu yǒu xìn wǔ zhě
有亲，君臣有义，夫妇有别，长幼有序，朋友有信”五者

ér yǐ táng yú sān dài zhī shì jiào zhě wéi yǐ cǐ wéi jiào ér xué zhě wéi yǐ cǐ
而已。唐、虞、三代之世，教者惟以此为教，而学者惟以此

wéi xué dāng shì zhī shí rén wú yì jiàn jiā wú yì xí ān cǐ zhě wéi zhī shèng
为学。当是之时，人无异见，家无异习，安此者谓之圣，

miǎn cǐ zhě wéi zhī xián ér bèi cǐ zhě suī qí qǐ míng rú zhū yì wéi zhī bú xiào xià
勉此者谓之贤，而背此者，虽其启明如朱，亦谓之不肖。下

zhì lú jǐng tián yě nóng gōng shāng jiǎ zhī jiàn mò bù jiē yǒu shì xué ér
至闾井、田野、农、工、商、贾之贱，莫不皆有是学，而

wéi yǐ chéng qí dé xíng wéi wù hé zhě wú yǒu wén jiàn zhī zá jì sòng zhī fán cí
惟以成其德行为务。何者？无有闻见之杂，记诵之烦，辞

zhāng zhī mí làn gōng lì zhī chí zú ér dàn shǐ xiào qí qīn dì qí zhǎng xìn qí péng
章之靡滥，功利之驰逐，而但使孝其亲，弟其长，信其朋

yǒu yǐ fù qí xīn tǐ zhī tóng rán shì gài xìng fēn zhī suǒ gù yǒu ér fēi yǒu jiǎ yú wài
友，以复其心体之同然：是盖性分之所固有，而非有假于外

zhě zé rén yì shù bù néng zhī hū xuéxiào zhī zhōng wéi yǐ chéng dé wéi shì ér cái
者，则人亦孰不能之乎？学校之中，惟以成德为事：而才

néng zhī yì huò yǒu cháng yú lǐ yuè cháng yú zhèngjiào cháng yú shuǐ tǔ bō zhí zhě
能之异，或有长于礼乐，长于政教，长于水土播植者，

zé jiù qí chéng dé ér yīn shǐ yì jīng qí néng yú xué zhī zhōng dài fū jǔ dé ér rèn
则就其成德，而因使益精其能于学校之中。迨夫举德而任，

zé shǐ zhī zhōngshēn jū qí zhí ér bú yì yòng zhī zhě wéi zhī tóng xīn yì dé yǐ gòng ān
则使之终身居其职而不易。用之者惟知同心一德，以共安

tiān xià zhī mín shì cái zhī chēng fǒu ér bù yǐ chóng bēi wéi qīngzhòng láo yì wéi měi
天下之民，视才之称否，而不以崇卑为轻重，劳逸为美

è xiàoyòngzhě yì wéi zhī tóng xīn yì dé yǐ gòng ān tiān xià zhī mín gǒudāng qí néng
恶：效用者亦惟知同心一德，以共安天下之民，苟当其能

zé zhōngshēnchǔ yú fán jù ér bù yǐ wéi láo ān yú bēi suǒ ér bù yǐ wéi jiàn dāng
，则终身处于烦剧而不以为劳，安于卑琐而不以为贱。当

shì zhī shí tiān xià zhī rén xī xī hào hào jiē xiāng shì rú yì jiā zhī qīn qí cái zhì zhī
是之时，天下之人熙熙皞皞，皆相视如一家之亲。其才质之

xià zhě zé ān qí nóng gōng shāng jiǎ zhī fēn gè qín qí yè yǐ xiāngshēng
下者，则安其农、工、商、贾之分，各勤其业，以相生

xiāngyǎng ér wú yǒu hū xī gāo mù wài zhī xīn qí cái néng zhī yì ruò gāo kuí
相养，而无有乎希高慕外之心。其才能之异，若皋、夔、

jì qì zhě zé chū ér gè xiào qí néng ruò yì jiā zhī wù huò yíng qí yī shí huò
稷、契者，则出而各效其能。若一家之务，或营其衣食，或

tōng qí yǒu wú huò bèi qí qì yòng jí móubīng lì yǐ qiú suí qí yǎng shì fǔ yù zhī
通其有无，或备其器用，集谋并力，以求遂其仰事俯育之

yuàn wéi kǒngdāng qí shì zhě zhī huò dài ér zhòng jǐ zhī lěi yě gù jì qín qí jià ér
愿，惟恐当其事者之或怠而重己之累也。故稷勤其稼，而

bù chǐ qí bù zhī jiào shì qì zhī shànjiào jí jǐ zhī shànjiào yě kuí sī qí yuè ér
不耻其不知教，视契之善教，即己之善教也：夔司其乐，而

bù chǐ yú bù míng lǐ shì yí zhī tōng lǐ jí jǐ zhī tōng lǐ yě gài qí xīn xué chún
不耻于不明礼，视夷之通礼，即己之通礼也。盖其心学纯

míng ér yǒu yǐ quán qí wàn wù yì tǐ zhī rén gù qí jīngshén liú guàn zhì qì tōng dá
明，而有以全其万物一体之仁，故其精神流贯，志气通达，

ér wú yǒu hū rén jǐ zhī fēn wù wǒ zhī jiān pì zhī yī rén zhī shēn mù shì ěr tīng
而无有乎人已之分，物我之间：譬之一人之身，目视，耳听，

shǒu chí zú xíng yǐ jì yì shēn zhī yòng mù bù chǐ qí wú cōnggōng ér ěr zhī suǒ shè
手持，足行，以济一身之用，目不耻其无聪，而耳之所涉，

mù bì yíng yān zú bù chǐ qí wú zhí ér shǒu zhī suǒ tàn zú bì qián yān gài qí yuán
目必营焉，足不耻其无执，而手之所探，足必前焉：盖其元

qì chōngzhōu xuè mài tiáo chāng shì yǐ yǎng kē hū xī gǎn chù shén yīng yǒu bù yán ér
气充周，血脉条畅，是以痒痾呼吸，感触神应，有不言而

yù zhī miào cǐ shèng rén zhī xué zhuó yǐ zhì yì zhì jiǎn yì zhī yì cóng xué yì néng
喻之妙。此圣人之学所以至易至简，易知易从，学易能

ér cái yì chéng zhě zhèng yǐ dà duān wéi zài fù xīn tǐ zhī tóng rán ér zhī shí jì néng fēi
而才易成者，正以大端惟在复心体之同然，而知识技能非

suǒ yǔ lùn yě
所与论也。

sān dài zhī shuāi wáng dào xī ér bà shù chāng kǒng mèng jì mò
【32.15】三代之衰，王道熄而霸术倡：孔、孟既没，

shèng xué huì ér xié shuō héng jiào zhě bù fù yǐ cǐ wéi jiào ér xué zhě bù fù yǐ cǐ wéi
圣学晦而邪说横：教者不复以此为教，而学者不复以此为

xué bà zhě zhī tú qiè qǔ xiān wáng zhī jìn sì zhě jiǎ zhī yú wài yǐ nèi jì qí sī jǐ
学，霸者之徒，窃取先王之近似者，假之于外以济其私己

zhī yù tiān xià mí rán ér zōng zhī shèng rén zhī dào suí yǐ wú sài xiāng fāng xiāng xiào
之欲，天下靡然而宗之，圣人之道遂以芜塞。相仿相效，

rì qiú suǒ yǐ fù qiáng zhī shuō qīng zhà zhī móu gōng fá zhī jì yí qiè qī tiān wǎng rén
日求所以富强之说，倾诈之谋，攻伐之计，一切欺天罔人，

gǒu yì shí zhī dé yǐ liè qǔ shēng lì zhī shù ruò guǎn shāng sū zhāng zhī shǔ
苟一时之得，以猎取声利之术，若管、商、苏、张之属

zhě zhì bù kě míng shù jì qí jiǔ yě dòu zhēng jié duó bú shèng qí huò sī rén
者，至不可名数。既其久也，斗争劫夺，不胜其祸，斯人

lún yú qín shòu yí dí ér bà shù yì yǒu suǒ bù néng xíng yǐ shì zhī rú zhě kǎi rán bēi
沦于禽兽、夷狄，而霸术亦有所不能行矣。世之儒者慨然悲

shāng quán liè xiān shèng wáng zhī diǎn yì cǎo fǎ zhì ér duō shí xiū bǔ yú wēi jìn zhī yú
伤，蒐猎先圣王之典一草法制而掇拾修补于煨烬之余，

gài qí wéi xīn liáng yù yǐ wǎn huí xiān wáng zhī dào shèng xué jì yuǎn bà shù zhī chuán jī
盖其为心良欲以挽回先王之道。圣学既远，霸术之传积

zì yǐ shēn suī zài xián zhī jiē bù miǎn yú xí rǎn qí suǒ yǐ jiǎng míng xiū shì yǐ
渍已深，虽在贤知，皆不免于习染，其所以讲明修饰，以

qiú xuān chàng guāng fù yú shì zhě jīn shì yǐ zēng bà zhě zhī fān lí ér shèng xué zhī mén
求宣畅光复于世者，仅是以增霸者之藩篱，而圣学之门

qiáng suí bù fù kě dǔ yú shì hū yǒu xùn yǒng zhī xué ér chuán zhī yǐ wéi míng yǒu
墙，遂不复可睹：于是乎有训詁之学，而传之以以为名，有

jì sòng zhī xué ér yán zhī yǐ wéi bó yǒu cí zhāng zhī xué ér chǐ zhī yǐ wéi lì
记诵之学，而言之以为博，有词章之学，而侈之以以为丽：

ruò shì zhě fēn fēn jí jí qún qǐ jiǎo lì yú tiān xià yòu bù zhī qí jǐ jiā wàn jìng
若是者，纷纷籍籍，群起角立于天下，又不知其几家，万径

qiān qī mò zhī suǒ shì shì zhī xué zhě rú rù bǎi xì zhī chǎng huān xuè tiào liàng chěng
千蹊，莫知所适。世之学者如入百戏之场，欢谑跳踉、骋

qí dòu qiǎo xiàn xiào zhēng yán zhě sì miàn ér jìng chū qián zhān hòu pàn yīng jiē bù huáng
奇斗巧、献笑争妍者，四面而竞出，前瞻后盼，应接不遑，

ér ěr mù xuàn mào jīng shén huǎng huò rì yè áo yóu yān xī qí jiān rú bìng kuáng sàng
而耳目眩瞶，精神恍惚，日夜遨游淹息其间，如病狂丧

xīn zhī rén mò zì zhī qí jiā yè zhī suǒ guī shí jūn shì zhǔ yì jiē hūn mí diān dǎo yú qí
心之人，莫自知其家业之所归：时君世主亦皆昏迷颠倒于其

shuō ér zhōngshēncóng shì yú wú yòng zhī xū wén mò zì zhī qí suǒ wèi jiān yǒu jué qí
说，而终身从事于无用之虚文，莫自知其所谓。间有觉其

kōng shū miù wàng zhī lí qiān zhì ér zhuó rán zì fèn yù yǐ jiàn zhū xíng shì zhī shí zhě
空疏谬妄：支离牵滞，而卓然自奋，欲以见诸行事之实者，

jí qí suǒ dǐ yì bú guò wéi fù qiáng gōng lì wǔ bà zhī shì yè ér zhǐ shèng rén zhī
极其所抵，亦不过为富强功利、五霸之事业而止。圣人之

xué rì yuǎn rì huì ér gōng lì zhī xí yù qū yù xià qí jiān suī cháng gǔ huò yú fó
学日远日晦，而功利之习愈趋愈下：其间虽尝瞽惑于佛、

lǎo ér fó lǎo zhī shuō cù yì wèi néng yǒu yǐ shèng qí gōng lì zhī xīn suī yòu cháng
老，而佛、老之说卒亦未能有以胜其功利之心：虽又尝

zhé zhōng yú qún rú ér qún rú zhī lùn zhōng yì wèi néng yǒu yǐ pò qí gōng lì zhī jiàn
折衷于群儒，而群儒之论终亦未能有以破其功利之见。

gài zhì yú jīn gōng lì zhī dú lún jiā yú rén zhī xīn suǐ ér xí yǐ chéng xìng yě jǐ
盖至于今，功利之毒沦浹于人心髓，而习以成性也，几

qiānnián yǐ xiāngguān yǐ zhī xiāngzá yǐ shì xiāngzhēng yǐ lì xiānggāo yǐ jì néng
千年矣。相矜以知，相轧以势，相争以利，相高以技能，

xiāng qǔ yǐ shēng yù qí chū ér shì yě lǐ qián gǔ zhě zé yù jiān fū bīng xíng diǎn lǐ
相取以声誉：其出而仕也，理钱谷者则欲兼夫兵刑，典礼

lè zhě yòu yù yǔ yú quánzhóu chù jùn xiàn zé sī fān niè zhī gāo jū tái jiàn zé wàng zǎi
乐者又欲与于铨轴，处郡县则思藩臬之高，居台谏则望宰

zhí zhī yào gù bù néng qí shì zé bù dé yǐ jiān qí guān bù tōng qí shuō zé bù kě yǐ
执之要。故不能其事则不得以兼其官，不通其说则不可以

yào qí yù jì sòng zhī guǎng shì yǐ zhǎng qí áo yě zhī shí zhī duō shì yǐ xíng qí
要其誉：记诵之广，适以长其教也：知识之多，适以行其

è yě wénjiàn zhī bó shì yǐ sì qí biàn yě cí zhāng zhī fù shì yǐ shì qí wěi yě
恶也：闻见之博，适以肆其辩也：辞章之富，适以饰其伪也。

shì yǐ gāo kuí jì qì suǒ bù néng jiān zhī shì ér jīn zhī chū xué xiǎoshēng jiē yù
是以皋、夔、稷、契所不能兼之事，而今之初学小生皆欲

tōng qí shuō jiū qí shù qí chēngmíngjiàn hào wèi cháng bù yuē wú yù yǐ gòngchéngtiān
通其说，究其术。其称名僭号，未尝不曰吾欲以共成天

xià zhī wù ér qí chéng xīn shí yì zhī suǒ zài yǐ wéi bù rú shì zé wú yǐ jì qí sī
下之务，而其诚心实意之所在，以为不如是则无以济其私

ér mǎn qí yù yě
而满其欲也。

【32. 16】wū hū yǐ ruò shì zhī jī rǎn yǐ ruò shì zhī xīn zhì ér yòujiǎng
呜呼，以若是之积染，以若是之心志，而又讲

zhī yǐ ruò shì zhī xué shù yí qí wén wú shèng rén zhī jiào ér shì zhī yǐ wéi zhuì yóu rui záo
之以若是之学术，宜其闻吾圣人之教，而视之以为赘疣枘凿：

zé qí yǐ liáng zhī wéi wèi zú ér wèi shèng rén zhī xué wéi wú suǒ yòng yì qí shì yǒu suǒ
则其以良知为未足，而谓圣人之学为无所用，亦其势有所

bì zhì yǐ wū hū shì shēng sī shì ér shàng hé yǐ qiú shèng rén zhī xué hū shàng
必至矣！呜呼，士生斯世，而尚何以求圣人之学乎！尚

hé yǐ lùn shèng rén zhī xué hū shì shēng sī shì ér yù yǐ wéi xué zhě bù yì láo kǔ
何以论圣人之学乎！士生斯世，而欲以为学者，不亦劳苦

ér fán nán hū bù yì jū zhì ér xiǎnjiān hū wū hū kě bēi yě yǐ
而繁难乎！不亦拘滞而险艰乎！呜呼，可悲也已！

suǒ xìngtiān lǐ zhī zài rén xīn zhōngyǒu suǒ bù kě mǐn ér liáng zhī zhī míng
所幸天理之在人心，终有所不可泯，而良知之明，

wàn gǔ yí rì zé qí wén wú bá běn sài yuán zhī lùn bì yǒu cè rán ér bēi qī rán
万古一日，则其闻吾拔本塞源之论，必有恻然而悲，戚然

ér tòng fèn rán ér qǐ pèi rán ruò jué jiāng hé ér yǒu suǒ bù kě yù zhě yǐ fēi fū
而痛，愤然而起，沛然若决江河，而有所不可御者矣。非夫

háo jié zhī shì wú suǒ dài ér xīng qǐ zhě wú shuí yǔ wàng hū
豪杰之士，无所待而兴起者，吾谁与望乎？

dá yǒu rén wèn shū bǐng xū nián
33. 答友人问书 丙戌 (1526 年)

【33.1】问：“自来先儒皆以‘学问思辨’属‘知’，

ér yǐ dǔ xíng shǔ xíng fēn míng shì liǎng jié shì jīn xiānshēng dú wèi zhī
而以‘笃行’属‘行’，分明是两截事。今先生独谓‘知

xíng hé yī bù néng wú yí yuē cǐ shì wú yǐ yán zhī lǚ lǚ fán wèi zhī xíng
行合一’，不能无疑。”曰此事吾已言之屡屡。凡谓之‘行’

zhě zhǐ shì zhuó shí qù zuò zhè jiàn shì ruò zhuó shí zuò xué wèn sī biàn de gōng fu zé
者，只是著实去做这件事。若着实做学问思辨的工夫，则

xué wèn sī biàn yì biàn shì xíng yǐ xué shì xué zuò zhè jiàn shì wèn shì wèn zuò zhè jiàn shì
学问思辨亦便是行矣。学是学做这件事，问是问做这件事

sī biàn shì sī biàn zuò zhè jiàn shì zé xíng yì biàn shì xué wèn sī biàn yǐ ruò wèi xué
，思辨是思辨做这件事，则行亦便是学问思辨矣。若谓学

wèn sī biàn zhī rán hòu qù xíng què rú hé xuán kōng xiān qù xué wèn sī biàn dé xíng shí
问思辨之，然后去行，却如何悬空先去学问思辨得？行时

yòu rú hé qù dé zuò xué wèn sī biàn de shì xíng zhī míng jué jīng chá chù biàn shì
又如何去得做学问思辨的事？‘行’ 之明觉精察处，便是

zhī zhī zhī zhēn qiè dǔ shí chù biàn shì xíng ruò xíng ér bù néng jīng chá
‘知’；‘知’之真切笃实处，便是‘行’。若行而不能精察

míng jué biàn shì míng xíng biàn shì xué ér bù sī zé wǎng suǒ yǐ bì xū shuō gè
明觉，便是冥行，便是‘学而不思则罔’，所以必须说个

zhī zhī ér bù néng zhēn qiè dǔ shí biàn shì wàng xiǎng biàn shì sī ér bù xué zé
“知”；知而不能真切笃实，便是妄想，便是‘思而不学则

dài suǒ yǐ bì xū shuō gè xíng yuán lái zhǐ shì yí gè gōng fu fán gǔ rén
殆’，所以必须说个“行”。元来只是一个工夫。凡古人

shuō zhī xíng jiē shì jiù yí gè gōng fu shàng bǔ piān jiù bì shuō bù sì jīn rén jié rán
说知行，皆是就一个工夫上补偏救弊说，不似今人截然

fēn zuò liǎng jiàn shì zuò mǒu jīn shuō zhī xíng hé yī suī yì shì jiù jīn shí bǔ piān
分作两件事做。某今说“知行合一”，虽亦是就今时补偏

jiù bì shuō rán zhī xíng tǐ duàn yì běn lái rú shì wú qì dàn zhù shí jiù shēn
救弊说，然“知、行”体段亦本来如是。吾契但著实就身

xīn shàng tǐ lǚ dāng xià biàn zì zhī dé jīn què zhǐ cóng yán yǔ wén yì shàng kuī cè
心上体履，当下便自知得。今却只从言语文义上窥测，

suǒ yǐ qiān zhì zhī lí zhuǎn shuō zhuǎn hú tú zhèng shì bù néng zhī xíng hé yī zhī bì
所以牵制支离，转说转糊涂，正是不能“知行合一”之弊

ěr
耳。

xiàngshān lùn xué yǔ huì ān dà yǒutóng yì xiānshēngchángchéngxiàngshān
【33.2】“象山论学与晦庵大有同异，先生尝称象山

yú xué wèn tóu nǎo chù jiàn dé zhí jié fēn míng jīn guān xiàngshān zhī lùn què yǒu wèi
“于学问头脑处见得直截分明”。今观象山之论，却有谓

xué yǒujiǎngmíng yǒu jiàn lǚ jí yǐ zhì zhī gé wù wéijiǎngmíng zhī shì nǎi
‘学有讲明，有践履’，及‘以致知格物为讲明’之事，乃

yǔ huì ān zhī shuō wú yì ér yǔ xiānshēng zhī xíng hé yī zhī shuō fǎn yǒu bù tóng hé
与晦庵之说无异，而与先生知行合一之说，反有不同。何

yě
也？”

yuē jūn zǐ zhī xué qǐ yǒu xīn yú tóng yì wéi qí shì ér yǐ wú yú xiàngshān
曰：君子之学，岂有心于同异？惟其是而已。吾于象山

zhī xué yǒutóng zhě fēi shì gǒutóng qí yì zhě zì bù yǎn qí wéi yì yě wú yú huì ān
之学有同者，非是苟同；其异者，自不掩其为异也。吾于晦庵

zhī lùn yǒu yì zhě fēi shì qiú yì qí tóngzhě zì bù hài qí wéi tóng yě jiǎ shǐ bó
之论有异者，非是求异；其同者，自不害其为同也。假使伯

yí liǔ xià huì yǔ kǒng mèngtóng chù yì táng zhī shàng jiù qí suǒ jiàn zhī piānquán
夷、柳下惠与孔、孟同处一堂之上，就其所见之偏全，

qí yì lùn duàn yì bù néng jiē hé rán yào zhī bù hài qí tóng wéi shèngxián yě ruò hòu shì
其议论断亦不能皆合，然要之不害其同为圣贤也。若后世

lùn xué zhī shì zé quán shì dǎngtóng fá yì sī xīn fú qì suǒ shǐ jiāng shèngxián shì yè
论学之士，则全是党同伐异，私心浮气所使，将圣贤事业

zuò yì chǎng ér xì kàn le yě
作一场儿戏看了也。

yòuwèn zhī xíng hé yī zhī shuō shì xiānshēng lùn xué zuì yào jǐn chù
【33.3】又问：“知行合一之说，是先生论学最要紧处。

jīn jì yǔ xiàngshān zhī shuō yì yǐ gǎnwèn qí suǒ yǐ tóng
今既与象山之说异矣，敢问其所以同。”

yuē zhī xíng yuán shì liǎng gè zì shuō yí gè gōng fu zhè yí gè gōng fu
曰：“知、行”原是两个字说一个工夫，这一个工夫

xū zhù cǐ liǎng gè zì fāngshuō dé wánquán wú bì bìng ruò tóu nǎo chù jiàn dé fēn míng jiàn
须著此两个字，方说得完全无弊病。若头脑处见得分明，见

dé yuán shì yí gè tóu nǎo zé suī bǎ zhī xíng fēn zuò liǎng gè shuō bì jìng jiāng
得原是一个头脑，则虽把“知、行”分作两个说，毕竟将

lái zuò nà yí gè gōng fu zé shǐ huò wèi biànróng huì zhōng suǒ wèi bǎi lǜ ér yí zhì
来做那一个工夫，则始或未便融会，终所谓“百虑而一致”

yǐ ruò tóu nǎo jiàn dé bù fēn míng yuán kàn zuò liǎng gè le zé suī bǎ zhī xíng
矣。若头脑见得不分明，原看做两个了，则虽把“知、行”

hé zuò yí gè shuō yì kǒng zhōng wèi yǒu còu bó chù kuàng yòu fēn zuò liǎng jié qù zuò zé
合作一个说，亦恐终未有凑泊处。况又分作两截去做，则

shì cóng tóu zhì wěi gèng méi tǎo xià luò chù yě
是从头至尾更没讨下落处也。

【33.4】

yòuwèn zhì liáng zhī zhī shuō zhēn shì bǎi shì yǐ qí shèng rén ér
又问：“致良知之说， 真是‘百世以俟圣人而

bú huò zhě xiàngshān yǐ yú tóu nǎoshàngjiàn dé fēn míng rú hé yú cǐ shàngyǒu
不惑’ 者。象山已于头脑上见得分明，如何于此尚有

bù tóng yuē zhì zhī gé wù zì lái rú zhě jiē xiāng yán rú cǐ shuō gù
不同？ 曰：“致知格物”，自来儒者皆相沿如此说，故

xiàngshān yì suí xiāng yán de lái bù fù zhì yí ěr rán cǐ bì jìng yì shì xiàngshān jiàn
象山亦遂相沿得来，不复致疑耳。然此毕竟亦是象山见

dé wèi jīng yí chù bù kě yǎn yě
得未精一处， 不可掩也。

yòu yuē zhī zhī zhēn qiè dǔ shí chù biàn shì xíng xíng zhī
又曰：“知” 之真切笃实处，便是“行”；“行” 之

míng jué jīng chá chù biàn shì zhī ruò zhī shí qí xīn bù néng zhēn qiè dǔ shí
明觉精察处，便是“知”。若知时，其心不能真切笃实，

zé qí zhī biàn bù néng míng jué jīng chá bù shì zhī zhī shí zhǐ yào míng jué jīng chá gèng
则其知便不能明觉精察。不是知之时只要明觉精察，更

bú yào zhēn qiè dǔ shí yě xíng zhī shí qí xīn bù néng míng jué jīng chá zé qí xíng
不要真切笃实也。行之时，其心不能明觉精察，则其行

biàn bù néng zhēn qiè dǔ shí bù shì xíng zhī shí zhǐ yào zhēn qiè dǔ shí gèng bú yào míng
便不能真切笃实；不是行之时只要真切笃实，更不要明

jué jīng chá yě zhī tiān dì zhī huà yù xīn tǐ yuán shì rú cǐ qián zhī dà shǐ xīn
觉精察也。知天地之化育，心体原是如此。乾知大始，心

tǐ yì yuán shì rú cǐ
体亦原是如此。

dá nányuánshàn
34. 答南元善 丙戌 (1526年)

bié qù hū yú sān yuè jū cháng sī niàn zhé yǔ zhūshēng sī xiāng kǎi
【34.1】别去忽逾三月，居尝思念，辄与诸生私相慨

tàn jì guī chéng zhī suǒ jí cǐ shí dāng dào jiā jiǔ yǐ tài fū rén kāngqiáng guì juàn
叹。计归程之所及，此时当到家久矣。太夫人康强，贵眷

wú yàng wèi nán fēngjǐng
无恙，渭南风景，

dāng yǔ cháisāng wú yì ér yuánshàn zhī shí jiàn xìng qù zé yòu yǒu chū yú yuánliàng
当与柴桑无异，而元善之识见兴趣，则又有出于元亮

zhī shàng zhě yǐ jìn dé zhōng tú jì lái shū dú zhī huāng rán rú jiē yán sè qín qín kěn
之上者矣。近得中途寄来书，读之恍然如接颜色。勤勤恳

kěn wéi yǐ dé wéndào wéi xǐ jí wèn xué wéi shì kǒng cù bù dé wéi shèng rén wéi yōu
恳，惟以得闻道为喜，急问学为事，恐卒不得为圣人为忧，

wèi wèi qiānshù bǎi yán luè wú yì zì jí yú dé sàng róng rǔ zhī jiān cǐ fēi zhēn yǒu cháo
亹亹千数百言，略无一字及于得丧荣辱之间，此非真有朝

wén xī sǐ zhī zhì zhě wèi yì yǐ shè sī jìng yě huàn wèi hé rú zhūshēng dì guānchuán
闻夕死之志者，未易以涉斯境也。浣慰何如！诸生递观传

sòng xiāng yǔ tàn yǎng xīn fú yīn ér xìng qǐ zhě duō yǐ
诵，相与叹仰歆服，因而兴起者多矣。

shì zhī gāokàngtōngtuō zhī shì juān fù guì qīng lì hài qì jué lù
【34.2】世之高抗通脱之士，捐富贵，轻利害，弃爵禄，

jué rán zhǎngwǎng ér bú gù zhě yì jiē yǒu zhī bǐ qí huò cóng hǎo yú wài dào guǐ yì zhī
决然长往而不顾者，亦皆有之。彼其或从好于外道诡异之

shuō tóu qíng yú shī jiǔ shānshuǐ jì yì zhī lè yòu huò fèn fā yú yì qì gǎn jī yú fèn
说，投情于诗酒山水技艺之乐，又或奋发于意气，感激于愤

fěi qiān nì yú shì hào yǒu dài yú wù yǐ xiāngshèng shì yǐ qù bǐ qǔ cǐ ér hòu néng
悱，牵溺于嗜好，有待于物以相胜，是以去彼取此而后能。

jí qí suǒ zhī jì juàn yì héng xīn yù qíng suí shì yí zé yōuchóu bēi kǔ suí zhī ér zuò
及其所之既倦，意衡心郁，情随事移，则忧愁悲苦随之而作。

guǒ néng juān fù guì qīng lì hài qì jué lù kuài rán zhōngshēn wú rù ér bù zì dé
果能捐富贵，轻利害，弃爵禄，快然终身，无入而不自得

yǐ hū
已乎？

fū wéi yǒu dào zhī shì zhēnyǒu yǐ jiàn qí liáng zhī zhī zhāomínglíng jué
【34. 3】夫惟有道之士，真有以见其良知之昭明灵觉，

yuánróngdòngchè kuò rán yǔ tài xū ér tóng tǐ tài xū zhī zhōng hé wù bù yǒu ér
圆融洞澈，廓然与太虚而合体。太虚之中，何物不有？而

wú yì wù néng wéi tài xū zhī zhàng ài gài wú liáng zhī zhī tǐ běn zì cōngmíng ruì zhī
无一物能为太虚之障碍。盖吾良知之体，本自聪明睿知，

běn zì kuān yù wēnróu běn zì fā qiánggāng yì běn zì zhāizhuāngzhōngzhèng wén lǐ mì
本自宽裕温柔，本自发强刚毅，本自斋庄中正、文理密

chá běn zì pǔ bó yuānquán ér shí chū zhī běn wú fù guì zhī kě mù běn wú pín jiàn zhī
察，本自溥博渊泉而时出之，本无富贵之可慕，本无贫贱之

kě yōu běn wú dé sàng zhī kě xīn qī ài zēng zhī kě qǔ shě gài wú zhī ěr ér fēi liáng
可忧，本无得丧之可欣戚、爱憎之可取舍。盖吾之耳而非良

zhī zé bù néng yǐ tīng yǐ yòu hé yǒu yú cōng mù ér fēi liáng zhī zé bù néng yǐ shì
知，则不能以听矣，又何有于聪？目而非良知，则不能以视

yǐ yòu hé yǒu yú míng xīn ér fēi liáng zhī zé bù néng yǐ sī yǔ jué yǐ yòu hé yǒu
矣，又何有于明？心而非良知，则不能以思与觉矣，又何有

yú ruì zhī rán zé yòu hé yǒu yú kuān yù wēnróu hū yòu hé yǒu yú fā qiánggāng yì
于睿知？然则，又何有于宽裕温柔乎？又何有于发强刚毅

hū yòu hé yǒu yú zhāizhuāngzhōngzhèng wén lǐ mì chá hū yòu hé yǒu yú pǔ bó yuān
乎？又何有于斋庄中正、文理密察乎？又何有于溥博渊

quán ér shí chū zhī hū
泉而时出之乎?

【34.4】^{gù fán mù fù guì yōu pín jiàn xīn qī dé sàng ài zēng qǔ shě zhī}故凡慕富贵、忧贫贱、欣戚得丧、爱憎取舍之

^{lèi jiē zú yǐ bì wú cōngmíng ruì zhī zhī tǐ ér shì wú yuānquán shí chū zhī yòng ruò}类，皆足以蔽吾聪明睿知之体，而窒吾渊泉时出之用。若

^{cǐ zhě rú míng mù zhī zhōng ér yì zhī yǐ chén shā cōng ěr zhī zhōng ér sài zhī yǐ mù}此者，如明目之中而翳之以尘沙，聪耳之中而塞之以木

^{xiē yě qí jí tòng yù nì jiāng bì sù qù zhī wéi kuài ér hé néng rěn yú shí kè hū}楔也。其疾痛郁逆，将必速去之为快，而何能忍于时刻乎?

^{gù fán yǒu dào zhī shì qí yú mù fù guì yōu pín jiàn xīn qī dé sàng ér qǔ shě ài zēng}故凡有道之士，其于慕富贵、忧贫贱、欣戚得丧而取舍爱憎

^{yě ruò xǐ mù zhōng zhī chén ér bá ěr zhōng zhī xiē qí yú fù guì pín jiàn dé sàng}也，若洗目中之尘而拔耳中之楔。其于富贵、贫贱、得丧、

^{ài zēng zhī xiāng zhí ruò piāofēng fú āi zhī wǎng lái biàn huà yú tài xū ér tài xū zhī tǐ}爱憎之相值，若飘风浮霭之往来变化于太虚，而太虚之体，

^{gù cháng kuò rán qí wú ài yě yuánshàn jīn rì zhī suǒ zào qí dài shù jǐ yú shì yǐ hū}固常廓然其无碍也。元善今日之所造，其殆庶几于是矣乎!

^{shì qǐ yǒu dài yú wù yǐ xiāngshèng ér qù bǐ qǔ cǐ jī áng yú yì shí zhī yì qì zhě}是岂有待于物以相胜，而去彼取此?激昂于一时之意气者

^{suǒ néng qiáng ér shēng yīn xiàomào yǐ wéi zhī hū yuánshàn zì ài yuánshàn zì ài}所能强，而声音笑貌以为之乎?元善自爱!元善自爱!

【34.5】^{guānzhōng zì gǔ duō háo jié qí zhōng xìn shěn yì zhī zhì míng dá yīng}关 中 自 古 多 豪 杰。其 忠 信 沈 毅 之 质， 明 达 英

^{wěi zhī qì sì fāng zhī shì wú jiàn yì duō yǐ wèi yǒu rú guānzhōng zhī shèng zhě yě rán zì}伟之器，四方之士吾见亦多矣，未有如关中之盛者也然自

^{héng qú zhī hòu cǐ xué bù jiǎng huò yì yǔ sì fāng wú yì yǐ zì cǐ guānzhōng zhī shì}横渠之后，此学不讲，或亦与四方无异矣。自此关中之士

yǒu suǒ zhèn fā xīng qǐ jìn qí wén yì yú dào dé zhī guī biàn qí qì jié wéi shèng xián zhī
有所振发兴起，进其文艺于道德之归，变其气节为圣贤之

xué jiāng bì zì wú yuán shàn kūn jì shǐ yě jīn rì zhī guī wèi tiān wéi wú yì hū wèi
学，将必自吾元善昆季始也。今日之归，谓天为无意乎？谓

tiān wéi wú yì hū
天为无意乎？

yuán zhēn yǐ bìng bù jí bié jiǎn gài xīn tóng dào tóng ér xué tóng
【34.6】元贞以病，不及别简，盖心同道同而学同，

wú suǒ yǐ gào zhī yì bù néng yǒu tā shuō yě liàng zhī liàng zhī
吾所以告之亦不能有他说也。亮之亮之！

35. 答欧阳崇一书 bǐng xū nián 丙戌(1526年)

chóng yì lái shū yún shī yún dé xìng zhī liáng zhī fēi yóu yú
【35.1】崇一来书云：“师云：‘德性之良知，非由于

wén jiàn ruò yuē duō wén zé qí shàn zhě ér cóng zhī duō jiàn ér shí zhī zé shì zhuān
闻见。若曰多闻，择其善者而从之，多见而识之，则是专

qiú zhī jiàn wén zhī mò ér yǐ luò zài dì èr yì qiè yì liáng zhī suī bù yóu jiàn wén ér
求之见闻之末，而已落在第二义。’窃意良知虽不由见闻而

yǒu rán xué zhě zhī zhī wèi cháng bù yīn jiàn wén ér fā zhì yú jiàn wén gù fēi ér jiàn wén
有，然学者之知未常不因见闻而发；滞于见闻固非，而见闻

yì liáng zhī zhī yòng yě
亦良知之用也。

jīn yuē luò zài dì èr yì kǒng wéi zhuān yǐ jiàn wén wéi xué zhě ér yán ruò
今日‘落在第二义’，恐为专以见闻为学者而言。若

zhì qí liáng zhī ér qiú zhī jiàn wèn sì yì zhī xíng hé yī zhī gōng yǐ rú hé
致其良知而求之见问，似亦知行合一之功矣。如何？”

liáng zhī bù yóu jiàn wén ér yǒu ér jiàn wén mò fēi liáng zhī zhī yòng gù liáng zhī bù
良知不由见闻而有，而见闻莫非良知之用，故良知不

zhì yú jiàn wén ér yì bù lí yú jiàn wén
滞于见闻，而亦不离于见闻。

kǒng zǐ yún wú yǒu zhī hū zāi wú zhī yě liáng zhī zhī wài bié wú zhī yǐ
孔子云：“吾有知乎哉？无知也。”良知之外，别无知矣。

gù zhì liáng zhī shì xué wèn dà tóu nǎo shì shèng rén jiào rén dì yī yì jīn yún zhuān
故“致良知”是学问大头脑，是圣人教人第一义。今云“专

qiú zhī jiàn wén zhī mò zé shī shī què tóu nǎo ér yǐ luò zài dì èr yì yǐ jìn shí
求之见闻之末”，则是失却头脑，而已落在第二义矣。近时

tóng zhì zhōng gài yǐ mò bù zhī yǒu zhì liáng zhī zhī shuō rán qí gōng fu shàng duō
同志中，盖已莫不知有“致良知”之说，然其功夫尚多

gǔ tū zhě zhèng shì qiǎn cǐ yì wèn dà dǐ xué wèn gōng fu zhǐ yào zhǔ yì tóu nǎo shì dāng
鹮突者，正是欠此一问。大抵学问功夫只要主意头脑是当，

ruò zhǔ yì tóu nǎo zhuān yǐ zhì liáng zhī wéi shì zé fán duō wén duō jiàn mò fēi
若主意头脑专以“致良知”为事，则凡多闻、多见，莫非

zhì liáng zhī zhī gōng gài rì yòng zhī jiān jiàn wén chóu cù suī qiān tóu wàn xù
“致良知”之功。盖日用之间，见闻酬酢，虽千头万绪，

mò fēi liáng zhī zhī fā yòng liú xíng chū què jiàn wén chóu cù yì wú liáng zhī kě zhì yǐ
莫非良知之发用流行，除却见闻酬酢，亦无良知可致矣，

gù zhǐ shì yì shì ruò yuē zhì qí liáng zhī ér qiú zhī jiàn wén zé yǔ yì zhī jiān wèi
故只是一事。若曰“致其良知而求之见闻”，则语意之间未

miǎn wéi èr cǐ yǔ zhuān qiú zhī jiàn wén zhī mò zhě suī shāo bù tóng qí wéi wèi dé
免为二。此与“专求之见闻之末者”虽稍不同，其为未得

jīng yì zhī zhǐ zé yì ér yǐ duō wén zé qí shàn zhě ér cóng zhī duō jiàn
“精一”之旨，则一而已。“多闻，择其善者而从之，多见

ér shí zhī jì yún zé yòu yún shí qí liáng zhī yì wèi cháng bù xíng
而识之。”既云“择”，又云“识”，其良知亦未尝不行

yú qí jiān dàn qí yòng yì nǎi zhuān zài duō wén duō jiàn shàng qù zé shí zé yǐ shī què
于其间。但其用意乃专在多闻多见上去择、识，则已失却

tóu nǎo yǐ chóng yì yú cǐ děng chù jiàn dé dàng yǐ fēn xiǎo jīn rì zhī wèn zhèng wéi fā
头脑矣。崇一于此等处见得当已分晓，今日之问，正为发

míng cǐ xué yú tóng zhì zhōng jí yǒu yì dàn yǔ yì wèi yíng zé háo lí qiān lǐ yì
明此学，于同志中极有益。但语意未莹，则毫厘千里，亦

bù róng bù jīng chá zhī yě
不容不精察之也。

【35.2】来书云：“师云：‘《系》言何思何虑，是言所思

suǒ lǜ zhǐ shì tiān lǐ gèng wú bié sī bié lǜ ěr fēi wèi wú sī wú lǜ yě xīn zhī běn
所虑只是天理，更无别思别虑耳，非谓无思无虑也。心之本

tǐ jí shì tiān lǐ yǒu hé kě sī lǜ dé xué zhě yòng gōng suī qiān sī wàn lǜ zhǐ shì
体即是天理，有何可思虑得！学者用功，虽千思万虑，只是

yào fù tā běn tǐ bù shì yǐ sī yì qù ān pái sī suǒ chū lái ruò ān pái sī suǒ biàn
要复他本体，不是以私意去安排思索出来。若安排思索，便

shì zì sī yòng zhì yǐ xué zhě zhī bì dà lǜ fēi chén kōng shǒu jì zé ān pái sī suǒ
是自私用智矣。学者之蔽，大率非沉空守寂，则安排思索。’

dé xīn rén zhī suì zhù qián yì bìng jìn yòu zhù hòu yì bìng dàn sī suǒ yì shì liáng zhī fā
德辛壬之岁著前一病，近又著后一病。但思索亦是良知发

yòng qí yǔ sī yì ān pái zhě hé suǒ qǔ bié kǒng rèn zé zuò zǐ huò ér bù zhī yě
用，其与私意安排者何所取别？恐认贼作子，惑而不知也。”

sī yuē ruì ruì zuò shèng xīn zhī guān zé sī sī zé dé zhī
“思曰睿，睿作圣”。 “心之官则思，思则得之”。

sī qí kě shǎo hū chén kōng shǒu jì yǔ ān pái sī suǒ zhèng shì zì sī yòng zhì qí wéi
思其可少乎？沉空守寂与安排思索，正是自私用智，其为

sàng shī liáng zhī yì yě liáng zhī shì tiān lǐ zhī zhāo míng líng jué chù gù liáng zhī jí shì tiān
丧失良知一也。良知是天理之昭明灵觉处，故良知即是天

lǐ sī shì liáng zhī zhī fā yòng ruò shì liáng zhī fā yòng zhī sī zé suǒ sī mò fēi tiān
理。思是良知之发用。若是良知发用之思，则所思莫非天

lǐ yǐ liáng zhī fā yòng zhī sī zì rán míng bái jiǎn yì liáng zhī yì zì néng zhī dé
理矣。良知发用之思，自然明白简易，良知亦自能知得。

ruò shì sī yì ān pái zhī sī zì shì fēn yún láo rǎo liáng zhī yì zì huì fēn bié dé gài
若是私意安排之思，自是纷纭劳扰，良知亦自会分别得。盖

sī zhī shì fēi xié zhèng liáng zhī wú yǒu bù zì zhī zhě suǒ yǐ rèn zé zuò zǐ zhèng wéi
思之是非邪正，良知无有不自知者。所以认贼作子，正为

zhì zhī zhī xué bù míng bù zhī zài liáng zhī shàng tǐ rèn zhī ěr
致知之学不明，不知在良知上体认之耳。

lái shū yòu yún shī yún wéi xué zhōng shēn zhǐ shì yì shì bú lùn
【35.3】来书又云：“师云：‘为学终身只是一事，不论

yǒu shì wú shì zhǐ shì zhè yì jiàn ruò shuō níng bù liǎo shì bù kě bù jiā péi yǎng què
有事无事，只是这一件。若说宁不了事，不可不加培养，却

shì fēn wéi liǎng shì yě qiè yì jué jīng lì shuāi ruò bù zú yǐ zhōng shì zhě liáng zhī
是分为两事也。’窃意觉精力衰弱，不足以终事者，良知

yě níng bù liǎo shì qiě jiā xiū yǎng zhì zhī yě rú hé què wéi liǎng shì ruò shì biàn
也。宁不了事，且加休养，致知也。如何却为两事？若事变

zhī lái yǒu shì shì bù róng bù le ér jīng lì suī shuāi shāo gǔ wǔ yì néng zhī chí
之来，有事势不容不了，而精力虽衰，稍鼓舞亦能支持，

zé chí zhì yǐ shuài qì kě yǐ rán yán dòng zhōng wú qì lì bì shì zé kùn bèi yǐ shèn
则持志以帅气可矣。然言动终无气力，毕事则困惫已甚，

bù jǐ yú pù qí qì yǐ hū cǐ qí qīng zhòng huǎn jí liáng zhī gù wèi cháng bù zhī rán
不几于暴其气已乎？此其轻重缓急，良知固未尝不知，然

huò pò yú shì shì ān néng gù jīng lì huò kùn yú jīng lì ān néng gù shì shì rú zhī hé
或迫于事势，安能顾精力？或困于精力安能顾事势？如之何

zé kě
则可？”

níng bù liǎo shì bù kě bù jiā péi yǎng zhī yì qiě yǔ chū xué rú cǐ shuō
“宁不了事，不可不加培养”之意，且与初学如此说，

yì bù wéi wú yì dàn zuò liǎng shì kàn le biàn yǒu bìng tòng zài mèng zǐ yán bì yǒu
亦不为无益。但作两事看了，便有病痛。在孟子言“必有

shì yān zé jūn zǐ zhī xué zhōng shēn zhǐ shì jí yì yì shì yì zhě yí yě
事焉”，则君子之学终身只是“集义”一事。义者，宜也，

xīn dé qí yí zhī wèi yì néng zhì liáng zhī zé xīn dé qí yí yǐ gù jí yì yì
心得其宜之谓义。能致良知，则心得其宜矣，故“集义”亦

zhǐ shì zhì liáng zhī jūn zǐ zhī chóu cù wàn biàn dāng xíng zé xíng dāng zhǐ zé zhǐ dāng
只是致良知。君子之酬酢万变，当行则行，当止则止，当

shēng zé shēng dāng sǐ zé sǐ zhēn zhuó tiáo tíng wú fēi shì zhì qí liáng zhī yǐ qiú
生则生，当死则死，斟酌调停，无非是致其良知，以求

zì qiàn ér yǐ gù jūn zǐ sù qí wèi ér xíng sī bù chū qí wèi fán móu
自谦而已。故“君子素其位而行”，“思不出其位”，凡谋

qí lì zhī suǒ bù jí ér qiáng qí zhī zhī suǒ bù néng zhě jiē bù dé wéi zhì liáng zhī ér
其力之所不及，而强其知之所不能者，皆不得为致良知；而

fán lǎo qí jīn gǔ è qí tǐ fū kòng fá qí shēn xíng fú luàn qí suǒ wéi dòng
凡“劳其筋骨，饿其体肤，空乏其身，行拂乱其所为，动

xīn rěn xìng yǐ zēng yì qí suǒ bù néng zhě jiē suǒ yǐ zhì qí liáng zhī yě ruò yún níng
心忍性以增益其所不能”者，皆所以致其良知也。若云“宁

bù liǎo shì bù kě bù jiā péi yǎng zhě yì shì xiānyǒugōng lì zhī xīn jì jiào chéng
不了事，不可不加培养”者，亦是先有功利之心，计较成

bài lì dùn ér ài zēng qǔ shě yú qí jiān shì yǐ jiāng liǎo shì zì zuò yì shì ér
败利钝而爱憎取舍于其间，是以将，“了事”自作一事，而

péi yǎng yòu bié zuò yì shì cǐ biànyǒu shì nèi fēi wài zhī yì biàn shì zì sī yòng
“培养”又别作一事，此便有是内、非外之意，便是自私用

zhì biàn shì yì wài biànyǒu bù dé yú xīn wù qiú yú qì zhī bìng biàn
智，便是“义外”，便有“不得于心，勿求于气”之病，便

bù shì zhì liáng zhī yǐ qiú zì qiàn zhī gōng yǐ suǒ yún gǔ wǔ zhī chí bì shì zé kùn bèi
不是致良知以求自谦之功矣。所云“鼓舞支持，毕事则困惫

yǐ shèn yòu yún pò yú shì shì kùn yú jīng lì jiē shì bǎ zuò liǎng shì zuò le
已甚”，又云“迫于事势，困于精力”，皆是把作两事做了，

suǒ yǐ yǒu cǐ fán xué wèn zhī gōng yì zé chéng èr zé wěi fán cǐ jiē shì zhì liáng
所以有此。凡学问之功，一则诚，二则伪。凡此皆是致良

zhī zhī yì qiànchéng yì zhēn qiè zhī gù dà xué yán chéng qí yì zhě rú wù è
知之意欠诚一真切之故。《大学》言“诚其意者，如恶恶

xiù rú hào hào sè cǐ zhī wèi zì qiàn céngjiàn yǒu wù è xiù hào hào sè ér
臭，如好好色，此之谓自谦。”曾见有恶恶臭，好好色，而

xū gǔ wǔ zhī chí zhě hū céngjiàn bì shì zé kùn bèi yǐ shèn zhě hū céngyǒu pò yú shì shì
须鼓舞支持者乎？曾见毕事则困惫已甚者乎？曾有迫于事势

kùn yú jīng lì zhě hū cǐ kě yǐ zhī qí shòubìng zhī suǒ cóng lái yǐ
，困于精力者乎？此可以知其受病之所从来矣。

【35.4】 lái shū yòu yǒu yún rén qíng jī zhà bǎi chū yù zhī yǐ bù yí
来书又有云：“人情机诈百出，御之以不疑，

wǎng wǎng wéi suǒ qī jué zé zì rù yú nì yì fū nì zhà jí zhà yě yì bù
往往为所欺，觉则自入于逆、臆。夫逆诈，即诈也，臆不

xìn jí fēi xìn yě wéi rén qī yòu fēi jué yě bù nì bù yì ér chángxiān jué qí
信，即非信也，为人欺，又非觉也。不逆不臆而常先觉，其

wéi liáng zhī yíng chè hū rán ér chū rù háo hū zhī jiān bèi jué hé zhà zhě duō yǐ
惟良知莹彻乎？然而出入毫忽之间，背觉合诈者多矣。”

bù nì bù yì ér xiān jué cǐ kǒng zǐ yīn dāng shí rén zhuān yǐ nì zhà yì bù xìn
“不逆不臆而先觉”，此孔子因当时人专以逆诈、臆不信

wéi xīn ér zì xiàn yú zhà yǔ bù xìn yòu yǒu bù nì bù yì zhě rán bù zhī zhì liáng
为心，而自陷于诈与不信。又有不逆、不臆者，然不知致良

zhī zhī gōng ér wǎng wǎng yòu wéi rén suǒ qī zhà gù yǒu shì yán fēi jiào rén yǐ shì cún
知之功，而往往又为人所欺诈，故有是言。非教人以是存

xīn ér zhuān yù xiān jué rén zhī zhà yǔ bù xìn yě yǐ shì cún xīn jí shì hòu shì cāi jì
心，而专欲先觉人之诈与不信也。以是存心，即是后世猜忌

xiǎn bó zhě zhī shì ér zhǐ cǐ yì niàn yǐ bù kě yǔ rù yáo shùn zhī dào yǐ bù nì
险薄者之事，而只此一念，已不可与入尧、舜之道矣。不逆、

bù yì ér wéi rén suǒ qī zhě shàng yì bù shī wéi shàn dàn bù rú néng zhì qí liáng zhī
不臆而为人所欺者，尚亦不失为善，但不如能致其良知，

ér zì rán xiān jué zhě zhī yóu wéi xián ěr chóng yì wèi qí wéi liáng zhī yíng chè zhě
而自然先觉者之尤为贤耳。崇一谓“其惟良知莹彻”者，

gài yǐ dé qí zhǐ yǐ rán yì yǐng wù suǒ jí kǒng wèi shí jì yě gài liáng zhī zhī zài rén
盖已得其旨矣。然亦颖悟所及，恐未实际也。盖良知之在人

xīn gèn wàn gǔ sè yǔ zhòu ér wú bù tóng bù lǜ ér zhī héng yì yǐ
心，亘万古、塞宇宙而无不同。“不虑而知”，“恒易以

zhī xiǎn bù xué ér néng héng jiǎn yǐ zhī zǔ xiān tiān ér tiān bù wéi
知险”，“不学而能”，“恒简以知阻”，“先天而天不违”，

tiān qiě bù wéi ér kuàng yú rén hū kuàng yú guǐ shén hū fū wèi bèi jué hé zhà
“天且不违，而况于人乎？况于鬼神乎？”夫谓“背觉合诈”

zhě shì suī bù nì rén ér huò wèi néng wú zì qī yě suī bù yì rén ér huò wèi néng
者，是虽不逆人，而或未能无自欺也；虽不臆人，而或未能

guǒ zì xìn yě shì huò cháng yǒu xiān jué zhī xīn ér wèi néng cháng zì jué yě cháng yǒu
果自信也。是或常有先觉之心，而未能常自觉也。常有

qiú xiān jué zhī xīn jí yǐ liú yú nì yì ér zú yǐ zì bì qí liáng zhī yǐ cǐ bèi
求先觉之心，即已流于逆、臆，而足以自蔽其良知矣。此“背

jué hé zhà zhī suǒ yǐ wèi miǎn yě
觉合诈”之所以未免也。

jūn zǐ xué yǐ wéi jǐ wèi cháng yú rén zhī qī jǐ yě héng bù zì qī qí liáng zhī
君子学以为己，未尝虞人之欺己也，恒不自欺其良知

ér yǐ wèi cháng yú rén zhī bù xìn jǐ yě héng zì xìn qí liáng zhī ér yǐ wèi cháng qiú
而已；未尝虞人之不信己也，恒自信其良知而已；未尝求

xiān jué rén zhī zhà yǔ bù xìn yě héng wù zì jué qí liáng zhī ér yǐ shì gù bù qī zé
先觉人之诈与不信也，恒务自觉其良知而已。是故不欺则

liáng zhī wú suǒ wěi ér chéng chéng zé míng yǐ zì xìn zé liáng zhī wú suǒ huò ér míng míng
良知无所伪而诚，诚则明矣；自信则良知无所惑而明，明

zé chéng yǐ míng chéng xiāng shēng shì gù liáng zhī cháng jué cháng zhào cháng jué
则诚矣。明、诚相生，是故良知常觉、常照。常觉、

cháng zhào zé rú míng jìng zhī xuán ér wù zhī lái zhě zì bù néng dùn qí yán chī yǐ hé zhě
常照则如明镜之悬，而物之来者自不能遁其妍媸矣。何者？

bù qī ér chéng zé wú suǒ róng qí qī gǒu yǒu qī yān ér jué yǐ zì xìn ér míng zé
不欺而诚，则无所容其欺，苟有欺焉而觉矣；自信而明，则

wú suǒ róng qí bù xìn gǒu bù xìn yān ér jué yǐ shì wèi yì yǐ zhī xiǎn jiǎn yǐ zhī
无所容其不信，苟不信焉而觉矣。是谓“易以知险，简以知

zǔ zǐ sī suǒ wèi zhì chéng rú shén kě yǐ qián zhī zhě yě rán zǐ sī wèi
阻”，子思所谓“至诚如神，可以前知”者也，然子思谓

rú shén wèi kě yǐ qián zhī yóu èr ér yán zhī shì gài tuī yán sī chéng
“如神”，谓“可以前知”，犹二而言之，是盖推言思诚

zhě zhī gōng xiào shì yóu wéi bù néng xiān jué zhě shuō yě ruò jiù zhì chéng ér yán zé zhì
者之功效，是犹为不能先觉者说也。若就至诚而言，则至

chéng zhī miàoyòng jí wèi zhī shén bú bì yán rú shén zhì chéng zé wú
诚之妙用，即谓之“神”，不必言“如神”，至诚则“无

zhī ér wú bù zhī bú bì yán kě yǐ qián zhī yǐ
知而无不知”，不必言“可以前知”矣。

36. 寄邹谦之书

qí sānbǐng xū
其三 丙戌

【36.1】^{jiào zhā shí jí}教札时及，^{zú wèi lí suǒ}足慰离索。兼示^{jiān shì}《^{lún yǔ jiǎngzhāng}论语讲章》，

^{míng bái tòngkuài}明白痛快，^{zú yǐ fā zhū zhù zhī suǒ wèi jí}足以发朱注之所未及。诸生听之，^{dāng yǒu yóu rán ér}当有油然而

^{xīng zhě yǐ}兴者矣。后世人心陷溺，^{huòluànxiāngxún}祸乱相寻，^{jiē yóu cǐ xué bù míng zhī gù}皆由此学不明之故。

^{zhǐ jiāng cǐ xué}只将此“学”字头脑处指掇得透彻，使人洞然知得是自己生

^{shēn lì mìng zhī yuán}身立命之原，^{bù jiǎ wài qiú}不假外求，^{rú mù zhī yǒu gēn}如木之有根，^{chàngmào tiáo dá}畅茂条达，^{zì yǒu suǒ}自有所

^{bù róng yǐ}不容已，^{zé suǒ wèi yuè lè bù yùn zhě}则所谓悦乐不愠者，^{jiē bù dài yán ér yù}皆不待言而喻。书院记文，整

^{yán jīng què}严精确，^{jiǒng ěr bù qún}迥尔不群，^{jiē shì zhí xiě xiōngzhōng shí jiàn}皆是直写胸中实见，^{yì xǐ jìn rú yǐngxiǎng diào}一洗近儒影响雕

^{shì zhī xí}饰之习，^{bù tú zuò yǐ}不徒作矣。

【36.2】^{mǒu jìn lái què jiàn dé}某近来却见得“^{liáng zhī}良知”^{liǎng zì rì yì zhēn qiè jiǎn yì}两字日益真切简易。朝

^{xī yǔ péng bèi jiǎng xí}夕与朋辈讲习，^{zhǐ shì fā huī cǐ liǎng zì bù chū}只是发挥此两字不出。缘此两字，人人所

^{zì yǒu}自有，^{gù suī zhì yú xià pǐn}故虽至愚下品，^{yì tí biànshěng jué}一提便省觉。若致其极，^{suī shèng rén tiān}虽圣人天

^{dì bù néng wú hàn}地不能无憾，^{gù shuō cǐ liǎng zì qióng jié bù néng jìn}故说此两字穷劫不能尽。世儒尚有致疑于

^{cǐ}此，^{wèi wèi zú yǐ jìn dào zhě}谓未足以尽道者，^{zhǐ shì wèi cháng shí jiàn dé ěr}只是未尝实见得耳。近有乡大夫请

^{mǒu jiǎng xué zhě yún}某讲学者云：“^{chú què liáng zhī}除却良知，^{hái yǒu shén me shuō dé}还有什么说得？”某答云：“^{mǒu dá yún}除却

liáng zhī hái yǒushén me shuō dé bù shěn ěr lái qiān zhī yú cǐ liǎng zì jiàn dé bǐ jiù
良知,还有什么说得!”不审迩来谦之于此两字,见得比旧

yòu rú hé yǐ wú yīn yī miàn kòu zhī yǐ kuàiqīng kě zhèng zhī qù dāng néng luè jìn
又如何矣?无因一面扣之,以快倾渴。正之去,当能略尽

bǐ huái bù néng yì yì
鄙怀,不能一一。

hòu shì dà huàn quán shì shì fū yǐ xū wénxiāngkuáng luè bù zhī yǒu
【36.3】后世大患,全是士夫以虚文相诳,略不知有

chéng xīn shí yì liú jī chéngfēng suī yǒuzhōng xìn zhī zhì yì qiě mí nì qí jiān
诚心实意。流积成风,虽有忠信之质,亦且迷溺其间,

bù zì zhī jué shì gù yǐ zhī wéi zǐ zé fēi xiào yǐ zhī wéi chén zé fēi zhōng liú
不自知觉。是故以之为子,则非孝;以之为臣,则非忠。流

dú shàn huò shēngmín zhī luàn shàng wèi zhī suǒ dǐ jí jīn yù jiù zhī wéi yǒu fǎn pǔ
毒扇祸,生民之乱,尚未知所抵极。今欲救之,惟有返朴

hái chún shì duì zhèng zhī jì gù wú chái jīn rì yòng gōng wù zài biān pì jìn lǐ shān xuē
还淳是对症之剂。故吾侪今日用工,务在鞭辟近里,删削

fán wén shǐ dé rán biān pì jìn lǐ shān xuē fán wén yì fēi cǎo shuài kě néng bì xū
繁文始得。然鞭辟近里,删削繁文,亦非草率可能,必须

jiǎng míng zhì liáng zhī zhī xué měi yǐ yán yú tóng zhì bù shí qiān zhī yì yǐ wéi hé rú yě
讲明致良知之学。每以言于同志,不识谦之亦以为何如也?

jiǎng xué zhī hòu wàng shí jí zhī
讲学之后,望时及之。

jì zōuqiān zhī shū qíwǔ bǐngxū nián
37. 寄邹谦之书 其五 丙戌(1526年)

zhāng chén èr shēng lái shì guī yú yáo jì sǎo suí bù jí xiāngjiàn
【37.1】张、陈二生来，适归余姚祭扫，遂不及相见，

shū fù shēnqíng yě
殊负深情也。

suí shì tǐ rèn tiān lǐ jí jiè shènkǒng jù gōng fu yǐ wéi
【37.2】“随事体认天理，即戒慎恐惧”功夫，以为

shàng gé yì chén wéi shì zhī suǒ wèi shì shì wù wù jiē yǒudìng lǐ ér qiú zhī yú wài
尚隔一尘，为世之所谓“事事物物皆有定理”而求之于外

zhě yán zhī ěr ruò zhì liáng zhī zhī gōngmíng zé cǐ yǔ yì zì wú hài bù rán
者言之耳。若“致良知”之功明，则此语亦自无害，不然，

jī yóu wèi miǎn yú háo lí qiān lǐ yě lái yù yǐ wéi kǒngzhǔ yú shì zhě gài yǐ shēnzhú
即犹未免于毫厘千里也。来喻以为恐主于事者，盖已深烛

qí bì yǐ
其弊矣。

jì shì gānquán zūnjīng gé jì shèshànshèshàn qí jiān dà yì
【37.3】寄示甘泉《尊经阁记》，甚善甚善！其间大意

yì yǔ qū qū jī shānshūyuàn zhī zuòxiāngtóng jī shān zhī zuò xiàngcháng
亦与区区《稽山书院》之作相同。《稽山》之作，向尝

yǐ jì gānquán zì wèi yú cǐ xué pō yǒu fēn háo fā míng jīn gānquán nǎi wèi jīn zhī
以寄甘泉，自谓于此学颇有分毫发明。今甘泉乃谓“今之

wèi cōngmíng zhī jué bú bì wài qiú zhū jīng zhě bú bì hū ér néng jué zhī lèi zé
谓聪明知觉，不必外求诸经者，不必呼而能觉”之类，则

sì jí yú lì yán ér wèi xiá xì chá bǐ rén zhī yì yǐ
似急于立言，而未暇细察鄙人之意矣。

hòu shì xué shù zhī bù míng fēi wéi hòu rén cōngmíng shí jiàn zhī bù jí gǔ rén dà
后世学术之不明，非为后人聪明识见之不及古人，大

dǐ duō yóu shèng xīn wéi huàn bù néng qǔ shàn xiāng xià míngmíng qí shuō zhī yǐ shì yǐ
抵多由胜心为患，不能取善相下。明明其说之已是矣，

ér yòu wù wéi yì shuō yǐ gāo zhī shì yǐ qí shuō yù duō ér huò rén yù shèn fán jīn xué shù
而又务为一说以高之，是以其说愈多而惑人愈甚。凡今学术

zhī bù míng shǐ hòu xué wú suǒ shì cóng tú yǐ zhì rén zhī duō yán zhě jiē wú dǎng zì
之不明，使后学无所适从，徒以致人之多言者，皆吾党自

xiāng qiú shèng zhī zuì yě
相求胜之罪也。

jīn liáng zhī zhī shuō yǐ jiāng xué wèn tóu nǎo shuō dé shí fēn xià luò zhǐ shì gè qù
今良知之说，已将学问头脑说得十分下落，只是各去

shèng xīn wù zài gòngmíng cǐ xué suí rén fēn xiàn yǐ cǐ xún xún shàn yòu zhī zì dāng
胜心，务在共明此学，随人分限，以此循循善诱之，自当

gè yǒu suǒ zhì ruò zhǐ yào zì lì mén hù wài jiǎ wèi dào zhī míng ér nèi háng qiú shèng
各有所至。若只要自立门户，外假卫道之名，而内行求胜

zhī shí bú gù zhèng xué zhī yīn cǐ ér yì huāng rén xīn zhī yīn cǐ ér yù huò dǎng tóng
之实，不顾正学之因此而益荒，人心之因此而愈惑，党同

fá yì fù duǎn zhēng zhǎng ér wéi yǐ chéng qí zì sī zì lì zhī móu rén zhě zhī xīn
伐异，覆短争长，而惟以成其自私自利之谋，仁者之心

yǒu suǒ bù rěn yě
有所不忍也！

gān quán zhī yì wèi bì yóu cǐ yīn shì gǎn chù zhé màn jí zhī gài jīn shí jiǎng
甘泉之意，未必由此，因事感触，辄漫及之。盖今时讲

xué zhě dà dǐ duō fàn cǐ zhèng zài bǐ rén yì huò yǒu suǒ wèi miǎn rán bù gǎn bù tòng
学者，大抵多犯此症，在鄙人亦或有所未免，然不敢不痛

zì kè zhì yě rú hé rú hé
自克治也。如何？如何？

38. 答聂文蔚书 qí yī bǐng xū 其一 丙戌 (1526 nián 年)

xià jiān yuǎn láo yú tú wǎng gù wènzhèngquànquàn cǐ qíng hé kě dāng
【38.1】夏间远劳迂途枉顾，问证惓惓，此情何可当

yě yǐ qī èr sān tóng zhì gèng chù jìng dì bān liú xún rì shǎo xiào qí bǐ jiàn
也！已期二三同志，更处静地，扳留旬日，少效其鄙见，

yǐ qiú qiè mó zhī yì ér gōng qī sú bàn shì yǒu bù néng bié qù jí yàng yàng
以求切磨之益，而公期俗绊，势有不能，别去极快快，

rú yǒu suǒ shī hū chéng jiān huì fǎn fù qiān yú yán dú zhī wú shèn huàn wèi zhōng
如有所失。忽承笺惠，反复千余言，读之无甚浣慰。中

jiān tuī xǔ tài guò gài yì jiǎng yè zhī shèng xīn ér guī lì zhēn qiè sī yù nà zhī
间推许太过，盖亦奖掖之盛心，而规砺真切，思欲纳之

yú xián shèng zhī yù yòu tuō zhū chóng yì yǐ zhì qí qín qín kěn kěn zhī huái cǐ fēi shēn
于贤圣之域；又托诸崇一以致其勤勤恳恳之怀，此非深

jiāo dǔ ài hé yǐ jí shì zhī gǎn zhī kuì qiě jù qí wú yǐ kān zhī yě suī rán
交笃爱，何以及是！知感知愧，且惧其无以堪之也。虽然，

pú yì hé gǎn bù zì biān miǎn ér tú yǐ gǎn kuì cí ràng wéi hū zāi qí wèi sī
仆亦何敢不自鞭勉，而徒以感愧辞让为乎哉？其谓“思、

mèng zhōu chéng wú yì xiāng zāo yú qiān zǎi zhī xià yǔ qí jìn xìn yú tiān xià bù
孟、周、程无意相遭于千载之下，与其尽信于天下，不

ruò zhēn xìn yú yì rén dào gù zì zài xué yì zì zài tiān xià xìn zhī bù wéi duō
若真信于一人。道固自在，学亦自在，天下信之不为多，

yì rén xìn zhī bù wéi shǎo zhě sī gù jūn zǐ bú jiàn shì ér wú mèn zhī xīn qǐ
一人信之不为少者，斯固君子‘不见是而无闷’之心，岂

shì zhī jiǎn jiǎn xiè xiè zhě zhī zú yǐ jí zhī hū nǎi pú zhī qíng zé yǒu dà bù dé yǐ
世之谏谏屑屑者知足以及之乎？”乃仆之情则有大不得已

zhě cún hū qí jiān ér fēi yǐ jì rén zhī xìn yǔ bù xìn yě
者存乎其间，而非以计人之信与不信也。

fū rén zhě tiān dì zhī xīn tiān dì wàn wù běn wú yì tǐ zhě
【38.2】夫人者，天地之心。天地万物，本吾一体者

yě shēngmín zhī kùn kǔ tú dú shú fēi jí tòng zhī qiè yú wú shēnzhě hū bù zhī
也，生民之困苦荼毒，孰非疾痛之切于吾身者乎？不知

wú shēn zhī jí tòng wú shì fēi zhī xīn zhě yě shì fēi zhī xīn bù lǜ ér zhī bù
吾身之疾痛，无是非之心者也。是非之心，不虑而知，不

xué ér néng suǒ wèi liáng zhī yě liáng zhī zhī zài rén xīn wú jiàn yú shèng yú tiān
学而能，所谓良知也。良知之在人心，无间于圣愚，天

xià gǔ jīn zhī suǒ tóng yě shì zhī jūn zǐ wéi wù zhì qí liáng zhī zé zì néng gōng shì fēi
下古今之所同也。世之君子惟务致其良知，则自能公是非，

tóng hào wù shì rén yóu shì guó yóu jiā ér yǐ tiān dì wàn wù wéi yì tǐ qiú tiān xià
同好恶，视人犹，视国犹家而以天地万物为一体，求天下

wú zhì bù kě dé yǐ gǔ zhī rén suǒ yǐ néng jiàn shàn bú chì ruò jǐ chū jiàn è bú
无治，不可得矣。古之人所以能见善不啻若己出，见恶不

chì ruò jǐ rù shì mín zhī jī nì yóu jǐ zhī jī nì ér yì fū bù huò ruò jǐ tuī
啻若己入，视民之饥溺犹己之饥溺，而一夫不获，若己推

ér nà zhū gōu zhōng zhě fēi gù wéi shì ér yǐ qí tiān xià zhī xìn jǐ yě wù zhì qí
而纳诸沟中者，非故为是而以祈天下之信己也，务致其

liáng zhī qiú zì qiàn ér yǐ yǐ yáo shùn sān wáng zhī shèng yán ér mín mò bù
良知，求自谦而已矣。尧、舜、三王之圣，言而民莫不

xìn zhě zhì qí liáng zhī ér yán zhī yě xíng ér mín mò bù shuō zhě zhì qí liáng zhī ér
信者，致其良知而言之也；行而民莫不说者，致其良知而

xíng zhī yě shì yǐ qí mín xī xī hào hào shā zhī bù yuàn lì zhī bù yōng
行之也。是以其民‘熙熙皞皞，杀之不怨，利之不庸’，

shī jí mán mò ér fán yǒu xiě qì zhě mò bù zūn qīn wéi qí liáng zhī zhī tóng yě wū
施及蛮貊，而凡有血气者莫不尊亲，为其良知之同也。呜

hū shèng rén zhī zhì tiān xià hé qí jiǎn qiǎ yì zāi hòu shì liáng zhī
呼！圣人之治天下，何其简且易哉！ 【38.3】后世良知

zhī xué bù míng tiān xià zhī rén yòng qí sī zhì yǐ xiāng bǐ yà shì yǐ rén gè yǒu xīn
之学不明，天下之人用其私智以相比轧，是以人各有心，

ér piānsuǒ pì lòu zhī jiàn jiǎo wěi yīn xié zhī shù zhì yú bù kě shèngshuō wài jiǎ
而偏琐僻陋之见，狡伪阴邪之术，至于不可胜说。外假

rén yì zhī míng ér nèi yǐ xíng qí zì sī zì lì zhī shí guǐ cí yǐ ē sù jiǎoxíng
仁义之名，而内以行其自私自利之实；诡辞以阿俗，矫行

yǐ gàn yù yǎn rén zhī shàn ér xí yǐ wéi jǐ zhǎng jié rén zhī sī ér qiè yǐ wéi
以干誉；掩人之善，而袭以为己长；讦人之私，而窃以为

jǐ zhí fèn yǐ xiāngshèng ér yóu wèi zhī xùn yì xiǎn yǐ xiāngqīng ér yóu wèi zhī
己直；忿以相胜，而犹谓之徇义；险以相倾，而犹谓之

jí è dù xián jì néng ér yóu zì yǐ wéi gōng shì fēi zì qíngzòng yù ér yóu
疾恶；妒贤忌能，而犹自以为公是非；恣情纵欲，而犹

zì yǐ wéi tóng hào wù xiāng líng xiāng zéi zì qí yì jiā gǔ ròu zhī qīn yǐ bù néng wú
自以为同好恶。相陵相贼，自其一家骨肉之亲，已不能无

ěr wǒ shèng fù zhī yì bǐ cǐ fān lí zhī xíng ér kuàng yú tiān xià zhī dà mín wù
尔我胜负之意、彼此藩篱之形，而况于天下之大，民物

zhī zhòng yòu hé néng yì tǐ ér shì zhī zé wú guài yú fēn fēn jí jí ér huò luàn
之众，又何能一体而视之？则无怪于纷纷籍籍，而祸乱

xiāng xún yú wú qióng yǐ
相寻于无穷矣！

pú chéng lài tiān zhī líng ǒu yǒu jiàn yú liáng zhī zhī xué yǐ wéi
【38.4】仆诚赖天之灵，偶有见于良知之学，以为

bì yóu cǐ ér hòu tiān xià kě dé ér zhì shì yǐ měi niàn sī mín zhī xiàn nì zé wéi
必由此，而后天下可得而治。是以每念斯民之陷溺，则为

qī rán tòng xīn wàng qí shēn zhī bú xiào ér sī yǐ cǐ jiù zhī yì bù zì zhī qí
戚然痛心，忘其身之不肖，而思以此救之，亦不自知其

liàng zhě tiān xià zhī rén jiàn qí ruò shì suí xiāng yǔ fēi xiào ér dǐ chì zhī yǐ wéi shì
量者。天下之人见其若是，遂相与非笑而诋斥之，以为是

bìng kuáng sàng xīn zhī rén ěr wū hū shì xī zú xù zāi wú fāng jí tòng zhī qiè tǐ
病狂丧心之人耳。呜呼！是奚足恤哉？吾方疾痛之切体，

ér xiá jì rén zhī fēi xiào hū
而暇计人之非笑乎！

rén gù yǒu jiàn qí fù zǐ xiōng dì zhī zhuì nì yú shēnyuān zhě hū hào fú pú
人固有见其父子兄弟之坠溺于深渊者，呼号匍匐，

luǒ xiǎndiāndùn bān xuán yá bì ér xià zhěng zhī shì zhī jiàn zhě fāng xiāng yǔ yī ràng
裸跣颠顿，扳悬崖壁而下拯之。士之见者，方相与揖让

tán xiào yú qí bàng yǐ wéi shì qì qí lǐ mào yī guān ér hū hào diāndùn ruò cǐ shì
谈笑于其傍，以为是弃其礼貌衣冠而呼号颠顿若此，是

bìng kuáng sàng xīn zhě yě gù fū yī ràng tán xiào yú nì rén zhī bàng ér bù zhī jiù cǐ
病狂丧心者也。故夫揖让谈笑于溺人之傍而不知救，此

wéi xíng lù zhī rén wú qīn qī gǔ ròu zhī qíng zhě néng zhī rán yǐ wèi zhī wú cè yǐn
惟行路之人，无亲戚骨肉之情者能之，然已谓之“无恻隐

zhī xīn fēi rén yǐ ruò fū zài fù zǐ xiōng dì zhī ài zhě zé gù wèi yǒu bù tòng
之心，非人矣”。若夫在父子兄弟之爱者，则固未有不痛

xīn jí shǒu kuáng bēn jìn qì pú fú ér zhěng zhī bǐ jiāng xiàn nì zhī huò yǒu bú gù
心疾首，狂奔尽气，匍匐而拯之。彼将陷溺之祸有不顾

ér kuàng yú bìng kuáng sàng xīn zhī jī hū ér yòu kuàng yú qí rén zhī xìn yǔ bù xìn
，而况于病狂丧心之讥乎？而又况于祈人之信与不信

hū wū hū jīn zhī rén suī wèi pú wéi bìng kuáng sàng xīn zhī rén yì wú bù kě yǐ
乎？呜呼！今之人虽谓仆为病狂丧心之人，亦无不可矣。

tiān xià zhī rén xīn jiē wú zhī xīn yě tiān xià zhī rén yǒu yǒu bìng kuáng zhě yǐ wú ān
天下之人心皆吾之心也，天下之人犹有病狂者矣，吾安

dé ér fēi bìng kuáng hū yǒu yǒu sàng xīn zhě yǐ wú ān dé ér fēi sàng xīn hū
得而非病狂乎？犹有丧心者矣，吾安得而非丧心乎？

xī zhě kǒng zǐ zhī zài dāng shí yǒu yì qí wéi chǎn zhě yǒu jī qí
【38.5】昔者孔子之在当时，有议其为谗者，有讥其

wéi nìng zhě yǒu huǐ qí wèi xián dǐ qí wéi bù zhī lǐ ér wǔ zhī yǐ wéi dōng jiā
为佞者，有毁其未贤，诋其为不知礼，而侮之以为‘东家

qiū zhě yǒu jí ér jǔ zhī zhě yǒu wù ér yù shā zhī zhě chénmén hé kuì zhī
丘’者，有嫉而沮之者，有恶而欲杀之者。晨门、荷蓐之

tú jiē dāng shí zhī xián shì qiě yuē shì zhī qí bù kě ér wéi zhī zhě yú bǐ
徒，皆当时之贤士，且曰“是知其不可而为之者欤？”“鄙

zāi kēngkēng hū mò yǐ zhī yě sī jǐ ér yǐ yǐ suī zǐ lù zài shēngtáng zhī
哉！硜硜乎！莫已知也，斯已而已矣”。虽子路在升堂之

liè shàng bù néng wú yí yú qí suǒ jiàn bù yuè yú qí suǒ yù wǎng ér qiě yǐ zhī
列，尚不能无疑于其所见，不悦于其所欲往，而且以之

yū zé dāng shí zhī bù xìn fū zǐ zhě qǐ tè shí zhī èr sān ér yǐ hū rán ér fū
迂，则当时之不信夫子者，岂特十之二三而已乎？然而夫

zǐ jí jí huánghuáng ruò qiú wáng zǐ yú dào lù ér bù xiá yú nuǎn xí zhě níng
子汲汲遑遑，若求亡子于道路，而不暇于暖席者，宁

yǐ qí rén zhī zhī wǒ xìn wǒ ér yǐ zāi gài qí tiān dì wàn wù yì tǐ zhī rén jí
以祈人之知我、信我而已哉？盖其天地万物一体之仁疾

tòng pò qiè suī yù yǐ zhī ér zì yǒu suǒ bù róng yǐ gù qí yán yuē wú fēi sī
痛迫切，虽欲已之而自有所不容已，故其言曰：“吾非斯

rén zhī tú yǔ ér shuí yǔ yù jié qí shēn ér luàn dà lún guǒ zāi mò
人之徒与而谁与？”“欲洁其身而乱大伦。”“果哉，末

zhī nán yǐ wū hū cǐ fēi chéng yǐ tiān dì wàn wù wéi yì tǐ zhě shú néng yǐ zhī
之难矣！”呜呼！此非诚以天地万物为一体者，孰能以知

fū zǐ zhī xīn hū ruò qí dùn shì wú mèn lè tiān zhī mìng zhě zé gù
夫子之心乎？若其“遁世无闷”，“乐天知命”者，则固

wú rù ér bù zì dé dào bìng xíng ér bù xiāng bèi yě 【38.6】
“无入而不自得”，“道并行而不相悖”也。

pú zhī bú xiào hé gǎn yǐ fū zǐ zhī dào wéi jǐ rèn gù qí xīn yì yǐ shāo zhī jí
仆之不肖，何敢以夫子之道为己任？顾其心亦已稍知疾

tòng zhī zài shēn shì yǐ huáng sì gù jiāng qiú qí yǒu zhù yú wǒ zhě xiāng yǔ jiǎng
痛之在身，是以徬徨四顾，将求其有助于我者，相与讲

qù qí bìng ěr jīn chéng dé háo jié tóng zhì zhī shì fú chí kuāng yì gòng míng liáng zhī
去其病耳。今诚得豪杰同志之士扶持匡翼，共明良知

zhī xué yú tiān xià shǐ tiān xià zhī rén jiē zhī zì zhì qí liáng zhī yǐ xiāng ān xiāng yǎng
之学于天下，使天下之人皆知自致其良知，以相安相养，

qù qí zì sī zì lì zhī bì yì xǐ chán dù shèng fèn zhī xí yǐ jì yú dà tóng
去其自私自利之蔽，一洗谗妒胜忿之习，以济于大同，

zé pú zhī kuáng bìng gù jiāng tuō rán yǐ yù ér zhōng miǎn yú sàng xīn zhī huàn yǐ
则仆之狂病，固将脱然以愈，而终免于丧心之患矣，

qǐ bú kuài zāi
岂不快哉！

jiē hū jīn chéng yù qiú háo jié tóng zhì zhī shì yú tiān xià fēi rú wú wén wèi
嗟乎！今诚欲求豪杰同志之士于天下，非如吾文蔚

zhě ér shuí wàng zhī hū rú wú wén wèi cái yǔ zhì chéng zú yǐ yuán tiān xià zhī nì zhě
者而谁望之乎？如吾文蔚才与志，诚足以援天下之溺者

jīn yòu jì zhī qí jù zhī zài wǒ ér wú jiǎ yú wài qiú yǐ xún shì ér chōng ruò jué
，今又既知其具之在我而无假于外求矣，循是而充，若决

hé zhù hǎi shú dé ér yù zāi wén wèi suǒ wèi yì rén xìn zhī bù wéi shǎo qí
河注海，孰得而御哉？文蔚所谓“一人信之不为少”，其

yòu néng xùn yǐ wěi zhī hé rén hū
又能逊以委之何人乎？

【38.7】huì jī sù hào shān shuǐ zhī qū shēn lín zhǎng gǔ xìn bù jiē shì
会稽素号山水之区，深林长谷，信步皆是，

hán shǔ huì míng wú shí bù yí ān jū bǎo shí chén xiāo wú rǎo liáng péng sì jí
寒暑晦明，无时不宜，安居饱食，尘嚣无扰，良朋四集，

dào yì rì xīn yōu zāi yóu zāi tiān dì zhī jiān níng fù yǒu lè yú shì zhě kǒng zǐ yún
道义日新，优哉游哉，天地之间宁复有乐于是者！孔子云：

bù yuàn tiān bù yóu rén xià xué ér shàng dá pú yǔ èr sān tóng zhì fāng
“不怨天，不尤人，下学而上达。”仆与二三同志，方

jiāngqǐng shì sī yǔ xī xiá wài mù dú qí qiè fū zhī tòng nǎi yǒu wèi néng jiá rán zhě
将请事斯语，奚暇外慕？独其切肤之痛，乃有未能赅然者，

zhé fù yún yún ěr
辄复云云尔。

ké jí shǔ dú shū zhá jué lǎn shèng shǐ yuǎn lái chí liú jīng yuè lín qí
咳疾暑毒，书札绝懒。盛使远来，迟留经月，临岐

zhí bǐ yòu bù jué lèi zhǐ gài yú xiāng zhī zhī shēn suī yǐ lǚ lǚ zhì cǐ shū jué
执笔，又不自觉累纸。盖于相知之深，虽已缕缕至此，殊觉

yǒu suǒ wèi néng jìn yě
有所未能尽也。

39. 与黄宗贤 yǔ huángzōngxián dīnghài nián 丁亥(1527年)

rén zài shì tú bǐ zhī tuì chù shān lín shí qí gōng fu zhī nán shí bèi
【39.1】人在仕途，比之退处山林时，其工夫之难十倍，

fēi dé liáng yǒu shí shí jǐng fā dǐ lì zé qí píng rì zhī suǒ zhì xiàng xiǎn yǒu bù qián yí
非得良友时时警发砥砺，则其平日之所志向，鲜有不潜移

mò duó chí rán rì jiù yú tuí mǐ zhě jìn yǔ chéng fǔ yán zài jīng shī xiāng yǔ zhě shǎo
默夺，驰然日就于颓靡者。近与诚甫言，在京师相与者少，

èr jūn bì xū yù xiān xiāng yuē dìng bǐ cǐ dàn jiàn wēi yǒu dòng qì chù jí xū tí qǐ zhì
二君必须预先相约定，彼此但见微有动气处，即须提起致

liáng zhī huà tóu hù xiāng guī qiè fán rén yán yǔ zhèng dào kuài yì shí biàn jié rán néng rěn
良知话头，互相规切。凡人言语正到快意时，便截然能忍

mò dé yì qì zhèng dào fā yáng shí biàn xī rán néng shōu liǎn dé fèn nù shì yù zhèng dào
默得；意气正到发扬时，便翕然能收敛得；愤怒嗜欲正到

shèng fèi shí biànkùo rán néngxiāohuà dé cǐ fēi tiān xià zhī dà yǒngzhě bù néng yě rán
胜沸时，便廓然能消化得，此非天下之大勇者不能也。然

jiàn dé liáng zhī qīn qiè shí qí gōng fu yòu zì bù nán yuán cǐ shù bìng liáng zhī zhī suǒ
见得良知亲切时，其工夫又自不难。缘此数病，良知之所

běn wú zhǐ yīn liáng zhī hūn wèi bì sè ér hòu yǒu ruò liáng zhī yì tí xǐng shí jí rú bái
本无，只因良知昏味蔽塞而后有，若良知一提醒时，即如白

rì yì chū ér wǎngliǎng zì xiāo yǐ
日一出，而魍魉自消矣。

zhōngyōng wèi zhī chǐ jìn hū yǒng suǒ wèi zhī chǐ zhǐ
【39.2】《中庸》谓“知耻近乎勇”。所谓知耻，只

shì chǐ qí bù néng zhì dé zì jǐ liáng zhī ěr jīn rén duō yǐ yán yǔ bù néng qū fú dé
是耻其不能致得自己良知耳。今人多以言语不能屈服得

rén wéi chǐ yì qì bù néng líng zhá dé rén wéi chǐ fèn nù shì yù bù néng zhí yì rèn qíng
人为耻，意气不能陵轧得人为耻，愤怒嗜欲不能直意任情

dé wéi chǐ shū bù zhī cǐ shù bìng zhě jiē shì bì sè zì jǐ liáng zhī zhī shì zhèng jūn
得为耻，殊不知此数病者，皆是蔽塞自己良知之事，正君

zǐ zhī suǒ yí shēn chǐ zhě jīn nǎi fǎn yǐ bù néng bì sè zì jǐ liáng zhī wéi chǐ zhèng shì
子之所宜深耻者。今乃反以不能蔽塞自己良知为耻，正是

chǐ fēi qí suǒ dāng chǐ ér bù zhī chǐ qí suǒ dāng chǐ yě kě bú dà āi hū
耻非其所当耻，而不知耻其所当耻也可不大哀乎！

zhū jūn jiē píng rì suǒ zhī hòu zhě qū qū zhī xīn ài mò wéi zhù
【39.3】诸君皆平日所知厚者，区区之心，爱莫为助，

zhǐ yuàn zhū jūn dōu zuò gè gǔ zhī dà chén gǔ zhī suǒ wèi dà chén zhě gèng bù chēng
只愿诸君都做个“古之大臣”。古之所谓大臣者，更不称

tā yǒu shèn zhī móu cái luè zhǐ shì yí gè duànduàn wú tā jì xiū xiū rú yǒu róng
他有甚知谋才略，只是一个“断断无他技，休休如有容”

ér yǐ zhū jūn zhī móu cái luè zì shì chāo rán chū yú zhòng rén zhī shàng suǒ wèi néng
而已。诸君知谋才略，自是超然出于众人之上，所未能

zì xìn zhě zhǐ shì wèi néng zhì dé zì jǐ liáng zhī wèi quán dé duànduàn xiū xiū tǐ
自信者，只是未能致得自己良知，未全得“断断休休”体

duàn ěr
段耳。

jīn tiān xià shì shì rú shěn jī wěi suǒ wàng yǐ qǐ sǐ huí shēng zhě
【39.4】今天下事势，如沈积痿，所望以起死回生者，

shí yǒu zài yú zhū jūn zǐ ruò zì jǐ bìng tòng wèi néng chú dé hé yǐ néng liáo dé tiān
实有在于诸君子。若自己病痛未能除得，何以能疗得天

xià zhī bìng cǐ qū qū yì niàn zhī chéng suǒ yǐ bù néng bù wéi zhū jūn yì jié jìn zhě yě
下之病！此区区一念之诚，所以不能不为诸君一竭尽者也。

zhū jūn měi xiāng jiàn shí xìng mò yǐ cǐ yì xiāng guī qiè zhī xū shì kè qù jǐ sī zhēn
诸君每相见时，幸默以此意相规切之，须是克去己私，真

néng yǐ tiān dì wàn wù wéi yì tǐ shí kāng jì dé tiān xià wǎn huí sān dài zhī zhì fāng
能以天地万物为一体，实康济得天下，挽回三代之治，方

shì bù fù rú cǐ shèng míng zhī jūn fāng néng bào dé rú cǐ zhī yù bù wǎng le yīn cǐ
是不负如此圣明之君，方能报得如此知遇，不枉了因此

yì dà shì lái chū shì yì zāo yě
一大事来出世一遭也。

bìng wò shān lín zhǐ hǎo xiū yào ěr gǒu yán chuǎn xī dàn yú zhū jūn chū chǔ
【39.5】病卧山林，只好修药饵苟延喘息。但于诸君出处，

yì yǒu tòng yǎng xiāng guān zhě bù jué lǚ lǚ zhì cǐ xìng liàng cǐ qíng yě
亦有痛痒相关者，不觉缕缕至此。幸亮此情也！

yǔ mǎ zǐ shēn dīnghài nián
40. 与马子莘 丁亥(1527年)

lián dé suǒ jì shū chéng wèi qīng kě dì guān lái shū qí zì huà wén
【40.1】连得所寄书，诚慰倾渴！缔观来书，其字画文

cǎi jiē yǒu jiā yú chóu xī gēn běn shèng ér zhī yè mào lǐ gù yí rán rán cǎo mù zhī
彩皆有加于畴昔。根本盛而枝叶茂，理固宜然，然草木之

huā qiān yè zhě wú shí qí huā fán zhě qí shí xiǎn yǐ ěr lái zǐ shēn zhī zhì dé
花，千叶者无实，其花繁者，其实鲜矣。迩来子莘之志，得

wú wēi yǒu suǒ nì hū shì yì bù kě yǐ bù shěng yě liáng zhī zhī shuō wǎng shí yì cháng
无微有所溺乎？是亦不可以不省也！良知之说，往时亦尝

bèi jiǎng bù shěn ěr lái néng yì yíng chè fǒu
备讲，不审迩来能益莹彻否？

míng dào yún wú xué suī yǒu suǒ shòu rán tiān lǐ èr zì què shì
【40.2】明道云：“吾学虽有所受，然‘天理’二字，却是

zì jiā tǐ rèn chū lái liáng zhī jí shì tiān lǐ tǐ rèn zhě shí yǒu zhū jǐ zhī wèi ěr
自家体认出来。”良知即是天理。体认者，实有诸己之谓耳，

fēi ruò shì zhī xiǎng xiàng jiǎng shuō zhě zhī wéi yě jìn shí tóng zhì mò bù zhī yǐ liáng zhī wéi
非若世之想像讲说者之为也。近时同志，莫不知以良知为

shuō rán yì wèi jiàn yǒu néng shí tǐ rèn zhī zhě shì yǐ shàng wèi miǎn yú yí huò gài yǒu
说，然亦未见有能实体认之者，是以尚未免于疑惑。盖有

wèi liáng zhī bù zú yǐ jìn tiān xià zhī lǐ ér bì jiǎ yú qióng suǒ yǐ zēng yì zhī zhě
谓良知不足以尽天下之理，而必假于穷索以增益之者。

yòu yǐ wéi tú zhì liáng zhī wèi bì néng hé yú tiān lǐ xū yǐ liáng zhī jiǎng qiú qí suǒ wèi tiān
又以为徒致良知未必能合于天理，须以良知讲求其所谓天

lǐ zhě ér zhí zhī yǐ wéi yí dìng zhī zé rán hòu kě yǐ lǜ yóu ér wú bì shì qí wéi
理者，而执之以为一定之则，然后可以率由而无弊。是其为

shuō fēi shí jiā tǐ rèn zhī gōng ér zhēnyǒu yǐ jiàn fū liáng zhī zhě zé yì mò néng biàn qí
说，非实加体认之功而真有以见夫良知者，则亦莫能辨其

yán zhī sì shì ér fēi yě
言之似是而非也！

pú zhōng gù duō xián guó yīng jí zhì dào èr sān tóng zhì zhī wài xiāng
【40.3】莆中故多贤，国英及志道二三同志之外，相

yǔ qiē cuō dǐ lì zhě yì fù jǐ rén liáng zhī zhī wài gèng wú zhī zhì zhī zhī wài gèng
与切磋砥厉者，亦复几人？良知之外，更无知；致知之外，更

wú xué wài liáng zhī yǐ qiú zhī zhě xié wàng zhī zhī yǐ wài zhì zhī yǐ wéi xué zhě yì
无学。外良知以求知者，邪妄之知矣；外致知以为学者，异

duān zhī xué yǐ dào sàng qiān zǎi liáng zhī zhī xué jiǔ wéi zhuì yóu jīn zhī yǒu péng zhī
端之学矣。道丧千载，良知之学久为赘疣，今之友朋知

yǐ cǐ shì rì xiāng jiǎng qiú zhě dài kōng gǔ zhī zú yīn yú xiǎng niàn suī qiè wú yīn miàn
以此事日相讲求者，殆空谷之足音欤！想念虽切，无因面

huì yì qīng cǐ huái lín shū wǎng wǎng bú jìn
会一罄此怀，临书惘惘！不尽。

dá wèi shī shuō shū dīnghài nián
41. 答魏师说书 丁亥(1527年)

shī yī zhì bèi wén rì xīn zhī gōng jiān dé lái shū zhì yì kěn qiè xǐ wèi wú
师伊至，备闻日新之功，兼得来书，志意恳切，喜慰无

jìn
尽！

suǒ yún rèn qíng rèn yì rèn zuò liáng zhī jí zuò yì wéi zhī bù yī běn lái liáng
所云“任情任意，认作良知，及作意为之，不依本来良

zhī ér zì wèi liáng zhī zhě jì yǐ chá shí qí bìng yǐ
知，而自谓良知者，既已察识其病矣。”

yì yǔ liáng zhī dāng fēn bié míng bái fán yīng wù qǐ niàn chù jiē wèi
“意”与“良知”当分别明白。凡应物起念处，皆谓

zhī yì yì zé yǒu shì yǒu fēi néng zhī dé yì zhī shì yǔ fēi zhě zé wèi zhī liáng
之“意”。意则有是有非，能知得意之是与非者，则谓之“良

zhī yī dé liáng zhī jí wú yǒu bù shì yǐ suǒ yí jū yú tǐ miàn gé yú shì shì
知”。依得良知，即无有不是矣。所疑拘于体面，格于事势

děng huàn jiē shì zhì liáng zhī zhī xīn wèi néng chéng qiè zhuān yì ruò néng chéng qiè zhuān yì
等患，皆是致良知之心未能诚切专一。若能诚切专一，

zì wú cǐ yě fán zuò shì bù néng móu shǐ yǔ yǒu qīng hū gǒu qiě zhī bì zhě yì jiē zhì
自无此也。凡作事不能谋始，与有轻忽苟且之弊者，亦皆致

zhī zhī xīn wèi néng chéng yì yì shì jiàn dé liáng zhī wèi tòu chè ruò jiàn dé tòu chè jí
知之心未能诚一，亦是见得良知未透彻。若见得透彻，即

tǐ miàn shì shì zhōng mò fēi liáng zhī zhī miào yòng chú què tǐ miàn shì shì zhī wài yì bié
体面事势中，莫非良知之妙用。除却体面事势之外，亦别

wú liáng zhī yǐ qǐ dé yòu wéi tǐ miàn suǒ jú shì shì suǒ gé jí yǐ dòng yú sī yì
无良知矣。岂得又为体面所局，事势所格？即已动于私意，

fēi fù liáng zhī zhī běn rán yǐ jīn shí tóng zhì zhōng suī jiē zhī dé liáng zhī wú suǒ bú
非复良知之本然矣。今时同志中，虽皆知得良知无所不

zài yì shè chóu yīng biàn yòu jiāng rén qíng wù lǐ yǔ liáng zhī kàn zuò liǎng shì cǐ chéng
在，一涉酬应，便又将人情物理与良知看作两事，此诚

bù kě yǐ bù chá yě
不可以不察也。

dá niè wén wèi shū qí èr wù zǐ nián
42. 答聂文蔚书 其二 戊子 (1528 年)

【42. 1】dé shū jiàn jìn lái suǒ xué zhī zhòu jìn xǐ wèi bù kě yán dì shì shù
得书见近来所学之骤进，喜慰不可言。谛视数

guò qí jiān suī yì yǒu yī èr wèi yíng chè chù què shì zhì liáng zhī zhī gōng shàng wèi chún shú
过，其间虽亦有一二未莹彻处，却是致良知之功尚未纯熟。

dào chún shú shí zì wú cǐ yǐ pì zhī qū chē jì yóu yú kāng zhuāng dà dào zhī zhōng
到纯熟时，自无此矣。譬之驱车，既由于康庄大道之中

huò shí héng xié yū qū zhě nǎi mǎ xìng wèi tiào xián lè bù qí zhī gù rán yǐ zhǐ
，或时横斜迂曲者，乃马性未调，衔勒不齐之故，然已只

zài kāng zhuāng dà dào zhōng jué bù zhuàn rù bàng qī qū jìng yǐ jìn shí hǎi nèi tóng zhì
在康庄大道中，决不赚入傍蹊曲径矣。近时海内同志

dào cǐ dì wèi zhě céng wèi duō jiàn xǐ wèi bù kě yán sī dào zhī xìng yě
到此地位者曾未多见，喜慰不可言，斯道之幸也！

jiàn qū jiù yǒu ké sòu wèi rè zhī bìng jìn rù yán fāng zhé fù dà zuò zhǔ shàng
贱躯旧有咳嗽畏热之病，近入炎方，辄复大作。主上

shèng míng dòng chá zé fù shèn zhòng bù gǎn jù cí dì fāng jūn wù rǒng tà jiē yú
圣明洞察，责付甚重，不敢遽辞。地方军务冗沓，皆与

jí cóng shì jīn què xìng yǐ píng dìng yǐ jù běn qǐ huí yǎng bìng dé zài lín xià shāo jiù
疾从事。今却幸已平定，已具本乞回养病。得在林下稍就

qīngliáng huò kě chōu ěr rén hái fú zhěn cǎo cǎo bú jìn qīng qǐ wài wéi jùn yì
清凉，或可瘳耳。人还，伏枕草草，不尽倾企。外惟濬一

jiǎn xìng dá zhì zhī lái shū suǒ xún cǎo cǎo fèng fù yī èr
简，幸达致之！来书所询，草草奉复一二。

jìn suì lái shān zhōng jiǎng xué zhě wǎng wǎng duō shuō wù wàng wù zhù
【42.2】近岁来山中讲学者往往多说“勿忘勿助”

gōng fu shènnán wèn zhī zé yún cái zhù yì biàn shì zhù cái bù zhù yì biàn shì wàng
工夫甚难。问之则云：“才著意便是助，才不著意便是忘，

suǒ yǐ shènnán qū qū yīn wèn zhī yún wàng shì wàng gè shèn me zhù shì zhù gè shèn
所以甚难。”区区因问之云：“忘是忘个甚么？助是助个甚

me qí rén mò rán wú duì shǐ qǐng wèn qū qū yīn yǔ shuō wǒ cǐ jiān jiǎng xué què
么？”其人默然无对。始请问。区区因与说我此间讲学，却

zhǐ shuō gè bì yǒu shì yān bù shuō wù wàng wù zhù bì yǒu shì yān zhě
只说个“必有事焉”，不说“勿忘勿助”。必有事焉者，

zhǐ shì shí shí qù jí yì ruò shí shí qù yòng bì yǒu shì de gōng fu ér huò yǒu
只是时时去“集义”若时时去用“必有事”的工夫，而或有

shí jiàn duàn cǐ biàn shì wàng le jí xū wù wàng shí shí qù yòng bì yǒu shì
时间断，此便是忘了，即须“勿忘”。时时去用“必有事”

de gōng fu ér huò yǒu shí yù sù qiú xiào cǐ biàn shì zhù le jí xū wù zhù
的工夫，而或有时欲速求效，此便是助了，即须“勿助”。

qí gōng fu quán zài bì yǒu shì yān shàng yòng wù wàng wù zhù zhǐ jiù qí jiān tí sī
其工夫全在“必有事焉”上用，“勿忘勿助只就其间提撕

jǐng jué ér yǐ ruò shì gōng fu yuán bù jiàn duàn jí bù xū gèng shuō wù wàng yuán
警觉而已。若是工夫原不间断，即不须更说“勿忘”；原

bù yù sù qiú xiào jí bù xū gèng shuō wù zhù cǐ qí gōng fu hé děng míng bái jiǎn
不欲速求效，即不须更说“勿助”。此其工夫何等明白简

yì hé děng sǎ tuō zì zài jīn què bù qù bì yǒu shì shàng yòng gōng ér nǎi xuánkōng
易何等洒脱自在！今却不去“必有事”上用工，而乃悬空

shǒuzhù yí gè wù wàng wù zhù cǐ zhèng rú shāoguō zhǔ fàn guō nèi bù céng zì shuǐ xià mǐ
守著一个勿忘勿助，此正如烧锅煮饭，锅内不曾渍水下米，

ér nǎi zhuān qù tiāncháifàng huǒ bù zhī bì jìng zhǔ chū gè shèn me wù lái wú kǒng huǒ hòu
而乃专去添柴放火，不知毕竟煮出个甚么物来？吾恐火候

wèi jí tiáotíng ér guō yǐ xiān pò liè yǐ jìn rì yì zhǒngzhuān zài wù wàng wù zhù
未及调停，而锅已先破裂矣。近日一种专在“勿忘勿助”

shàngyònggōngzhě qí bìngzhèng shì rú cǐ zhōng rì xuánkōng qù zuò gè wù wàng
上用工者，其病正是如此。终日悬空去做个“勿忘”，

yòuxuánkōng qù zuò gè wù zhù . bèn bèn dāngdāng quán wú shí luò xià shǒuchù jiū jìng
又悬空去做个“勿助”，湊湊荡荡，全无实落下手处究竟

gōng fu zhǐ zuò dé gè chénkōngshǒu jì xuéchéng yí gè chī luǒ hàn cái yù xiē zǐ shì lái
工夫只做得个沉空守寂，学成一个痴騃汉，才遇些子事来，

jí biànqiān zhì fēn rǎo bù fù néngjīng lún zǎi zhì cǐ jiē yǒu zhì zhī shì ér nǎi shǐ zhī
即便牵滞纷扰，不复能经纶宰制。此皆有志之士，而乃使之

láo kǔ chán fù dān gé yì shēng jiē yóu xué shù wù rén zhī gù shèn kě mǐn yǐ
劳苦缠缚，担阁一生，皆由学术误人之故，甚可悯矣！

fū bì yǒu shì yān zhǐ shì jí yì jí yì zhǐ shì zhì liáng
夫“必有事焉”，只是“集义”。“集义”只是“致良

zhī shuō jí yì zé yì shí wèi jiàn tóu nǎo shuō zhì liáng zhī jí dāng xià
知”。说“集义”则一时未见头脑，说“致良知”即当下

biànyǒu shí dì bù kě yònggōng gù qū qū zhuānshuō zhì liáng zhī suí shí jiù shì shàng
便有实地步可用功，故区区专说“致良知”。随时就事上

zhì qí liáng zhī biàn shì gé wù zhù shí qù zhì liáng zhī biàn shì chéng yì
致其良知，便是“格物”；著实去致良知，便是“诚意”；

zhù shí zhì qí liáng zhī ér wú yì háo yì bì gù wǒ biàn shì zhèng xīn zhù
著实致其良知而无一毫“意必固我”，便是“正心”。著

shí zhì liáng zhī zé zì wú wàng zhī bìng wú yì háo yì bì gù wǒ zé zì wú zhù
实致良知则自无“忘”之病；无一毫“意必固我”则自无“助”

zhī bìng gù shuō gé zhì chéng zhèng zé bù bì gèngshuō gè wàng zhù
之病:故说“格、致、诚、正”则不必更说个“忘、助”。

mèng zǐ shuō wàng zhù yì jiù gào zǐ dé bìng chù lì fāng gào zǐ qiáng zhì qí xīn
孟子说“忘、助”，亦就告子得病处立方。告子强制其心，

shì zhù de bìngtòng gù mèng zǐ zhuānshuō zhù zhǎng zhī hài gào zǐ zhù zhǎng yì
是“助”的病痛，故孟子专说助长之害。告子助长，亦

shì tā yǐ yì wéi wài bù zhī jiù zì xīn shàng jí yì zài bì yǒu shì yān shàng
是他以义为外，不知就自心上“集义”，在“必有事焉”上

yònggōng shì yǐ rú cǐ ruò shí shí kè kè jiù zì xīn shàng jí yì zé liáng zhī
用功，是以如此。若时时刻刻就自心上“集义”，则良知

zhī tǐ dòng rán míng bái zì rán shì shì fēi fēi qiānháo mò dùn yòu yān yǒu bù dé yú
之体洞然明白，自然是是非非纤毫莫遁，又焉有“不得于

yán wù qiú yú xīn bù dé yú xīn wù qiú yú qì zhī bì hū mèng zǐ jí yì
言，勿求于心；不得于心，勿求于气”之弊乎？孟子“集义”、

yǎng qì zhī shuō gù dà yǒugōng yú hòu xué rán yì shì yīn bìng lì fāngshuō dé dà
“养气”之说，固大有功于后学，然亦是因病立方说得大

duàn bù ruò dà xué gé zhì chéng zhèng zhī gōng yóu jí jīng yì jiǎn yì
段，不若《大学》格、致、诚、正”之功，尤极精一简易

wéi chè shàng chè xià wàn shì wú bì zhě yě
，为彻上彻下，万世无弊者也。

shèngxián lùn xué duō shì suí shí jiù shì suī yán ruò rén shū ér yào qí gōng fu
圣贤论学，多是随时就事，虽言若人殊，而要其工夫

tóu nǎo ruò hé fú jié yuántiān dì zhī jiān yuán zhǐ yǒu cǐ xìng zhǐ yǒu cǐ lǐ zhǐ
头脑，若合符节。缘天地之间，原只有此性，只有此理，只

yǒu cǐ liáng zhī zhǐ yǒu cǐ yì jiàn shì ěr gù fán jiù gǔ rén lùn xué chù shuō gōng fu
有此良知，只有此一件事耳。故凡就古人论学处说工夫，

gèng bù bì chān hé jiān dā ér shuō zì rán wú bù wěn hé guàntōng zhě cái xū chān hé jiān
更不必搀和兼搭而说，自然无不吻合贯通者。才须搀和兼

dā ér shuō jí shì zì jǐ gōng fu wèi míng chè yě jìn shí yǒu wèi jí yì zhī gōng
搭而说，即是自己工夫未明彻也。近时有谓“集义”之功

bì xū jiān dā gè zhì liáng zhī ér hòu bèi zhě zé shì jí yì zhī gōngshàng wèi
必须兼搭个“致良知”而后备者，则是“集义”之功尚未

liǎo chè yě jí yì zhī gōngshàng wèi liǎo chè shì zú yǐ wéi zhì liáng zhī zhī lěi ér
了彻也。“集义”之功尚未了彻，适足以为致良知之累而

yǐ yǐ wèi zhì liáng zhī zhī gōng bì xū jiān dā yí gè wù wàng wù zhù ér hòu míng zhě
已矣。谓致良知之功必须兼搭一个“勿忘勿助”而后明者，

zé shì zhì liáng zhī zhī gōngshàng wèi liǎo chè yě zhì liáng zhī zhī gōngshàng wèi liǎo chè shì
则是致良知之功尚未了彻也。致良知之功尚未了彻，适

zú yǐ wéi wù wàng wù zhù zhī lěi ér yǐ yǐ ruò cǐ zhě jiē shì jiù wén yì shàng
足以为“勿忘勿助”之累而已矣。若此者，皆是就文义上

jiě shì qiān fù yǐ qiú hùn róng còu bó ér bù céng jiù zì jǐ shí gōng fu shàng tǐ yàn
解释牵附，以求混融凑泊，而不曾就自己实工夫上体验，

shì yǐ lùn zhī yù jīng ér qù zhī yù yuǎn wén wèi zhī lùn qí yú dà běn dá dào jì yǐ
是以论之愈精，而去之愈远。文蔚之论，其于大本达道既已

pèi rán wú yí zhì yú zhì zhī qióng lǐ jí wàng zhù dēngshuō shí
沛然无疑，至于“致知”、“穷理”及“忘助”等说，时

yì yǒuchān hé jiān dā chù què shì qū qū suǒ wèi kāng zhuāng dà dào zhī zhōng huò shí héng
亦有搀和兼搭处，却是区区所谓康庄大道之中，或时横

xié yū qū zhě dào dé gōng fu shú hòu zì jiāng shì rán yǐ
斜迂曲者。到得工夫熟后，自将释然矣。

wén wèi wèi zhì zhī zhī shuō qiú zhī shì qīn cóngxiōng zhī jiān biàn jué
【42.3】文蔚谓“致知之说，求之事亲从兄之间，便觉

yǒu suǒ chí xún zhě cǐ duàn zuì jiàn jìn lái zhēn qiè dǔ shí zhī gōng dàn yǐ cǐ zì wéi
有所持循”者，此段最见近来真切笃实之功。但以此自为，

bù fáng zì yǒu dé lì chù yǐ cǐ suí wéi dìng shuō jiào rén què wèi miǎn yòu yǒu yīn yào fā
不妨自有得力处，以此遂为定说教人，却未免又有因药发

bìng zhī huàn yì bù kě bù yì jiǎng yě
病之患，亦不可不一讲也。

gài liáng zhī zhǐ shì yí gè tiān lǐ zì rán míng jué fā jiàn chù zhǐ shì yí gè zhēn chéng
盖良知只是一个天理，自然明觉发见处，只是一个真诚

cè dá biàn shì tā běn tǐ gù zhì cǐ liáng zhī zhǐ zhēn chéng cè dá yǐ shì qīn biàn
恻怛，便是他本体。故致此良知之真诚恻怛，以事亲便

shì xiào zhì cǐ liáng zhī zhēn chéng cè dá yǐ cóng xiōng biàn shì dì zhì cǐ liáng zhī zhǐ
是孝；致此良知真诚恻怛，以从兄便是弟；致此良知之

zhēn chéng cè dá yǐ shì jūn biàn shì zhōng zhǐ shì yí gè liáng zhī yí gè zhēn chéng cè
真诚恻怛，以事君便是忠。只是一个良知，一个真诚恻

dá ruò shì cóng xiōng de liáng zhī bù néng zhì qí zhēn chéng cè héng jí shì shì qīn de liáng
怛。若是从兄的良知不能致其真诚恻怛，即是事亲的良

zhī bù néng zhì qí zhēn chéng cè dá yǐ shì jūn de liáng zhī bù néng zhì qí zhēn chéng cè dá
知不能致其真诚恻怛矣；事君的良知不能致其真诚恻怛，

jí shì cóng xiōng de liáng zhī bù néng zhì qí zhēn chéng cè dá yǐ gù zhì dé shì jūn de liáng
即是从兄的良知不能致其真诚恻怛矣。故致得事君的良

zhī biàn shì zhì què cóng xiōng de liáng zhī zhì dé cóng xiōng de liáng zhī biàn shì zhì què shì
知，便是致却从兄的良知；致得从兄的良知，便是致却事

qīn de liáng zhī bù shì shì jūn de liáng zhī bù néng zhì què xū yòu cóng shì qīn de liáng zhī
亲的良知。不是事君的良知不能致，却须又从事亲的良知

shàng qù kuò chōng jiāng lái rú cǐ yòu shì tuō què běn yuán zhù zài zhī jié shàng qiú le
上去扩充将来，如此又是脱却本原，著在支节上求了。

liáng zhī zhǐ shì yí gè suí tā fā jiàn liú xíng chù dāng xià jù zú gèng wú qù qiú
良知只是一个，随他发见流行处当下具足，更无去求，

bù xū jiǎ jiè rán qí fā jiàn liú xíng chù què zì yǒu qīng zhòng hòu báo háo fà bù róng zēng
不须假借。然其发见流行处却自有轻重厚薄，毫发不容增

jiǎn zhě suǒ wèi tiān rán zì yǒu zhī zhōng yě suī zé qīngzhòng hòu báo háo fà bù róng
减者，所谓“天然自有之中”也。虽则轻重厚薄毫发不容

zēng jiǎn ér yuán yòu zhǐ shì yí gè suī zé zhǐ shì yí gè ér qí jiān qīngzhòng hòu báo yòu
增减，而原又只是一个；虽则只是一个而其间轻重厚薄又

háo fà bù róng zēng jiǎn ruò kě dé zēng jiǎn ruò xū jiǎ jiè jí yǐ fēi qí zhēn chéng
毫发不容增减。若可得增减，若须假借，即已非其真诚

cè héng zhī běn tǐ yǐ cǐ liáng zhī zhī miào yòng suǒ yǐ wú fāng tǐ wú qióng jìn
恻恒之本体矣。此良知之妙用，所以无方体，无穷尽，

yǔ dà tiān xià mò néng zǎi yǔ xiǎo tiān xià mò néng pò zhě yě
“语大天下莫能载，语小天下莫能破”者也。

mèng shì yáo shùn zhī dào xiào tì ér yǐ zhě shì jiù rén zhī liáng zhī fā
孟氏“尧、舜之道，孝弟而已”者，是就人之良知发

jiàn dé zuì zhēn qiè dǔ hòu bù róng bì mèi chù tí xǐng rén shǐ rén yú shì jūn chù yǒu
见得最真切笃厚、不容蔽昧处提省人，使人于事君、处友、

rén mín ài wù yǔ fán dòng jìng yǔ mò jiān jiē zhǐ shì zhì tā nà yì niàn shì qīn cóng xiōng
仁民、爱物，与凡动静语默间，皆只是致他那一念事亲从兄、

zhēn chéng cè dá de liáng zhī jí zì rán wú bù shì dào gài tiān xià zhī shì suī qiān biàn wàn
真诚恻怛的良知，即自然无不是道。盖天下之事虽千变万

huà zhì yú bù kě qióng jí ér dàn wéi zhì cǐ shì qīn cóng xiōng yì niàn zhēn chéng
化，至于不可穷诘，而但惟致此事亲从兄、一念真诚

cè dá zhī liáng zhī yǐ yīng zhī zé gèng wú yǒu yí quē shèn lòu zhě zhèng wèi qí zhǐ yǒu
恻怛之良知以应之，则更无有遗缺渗漏者，正谓其只有

cǐ yí gè liáng zhī gù yě shì qīn cóng xiōng yì niàn liáng zhī zhī wài gèng wú yǒu liáng zhī kě
此一个良知故也。事亲从兄一念良知之外，更无有良知可

zhì dé zhě gù yuē yáo shùn zhī dào xiào tì ér yǐ yǐ cǐ suǒ yǐ wéi wéi
致得者，故曰：“尧、舜之道，孝弟而已矣。”此所以为“惟

jīng wéi yì zhī xué fàng zhī sì hǎi ér jiē zhǔn shī zhū hòu shì ér wú zhāo xī zhě
精惟一”之学，放之四海而皆准，“施诸后世而无朝夕”者

yě wén wèi yún yù yú shì qīn cóngxiōng zhī jiān ér qiú suǒ wèi liáng zhī zhī xué
也。文蔚云“欲于事亲从兄之间，而求所谓良知之学”，

jiù zì jǐ yòng gōng dé lì chù rú cǐ shuō yì wú bù kě ruò yuē zhì qí liáng zhī zhī
就自己用工得力处如此说，亦无不可。若曰“致其良知之

zhēnchéng cè dá yǐ qiú jìn fū shì qīn cóngxiōng zhī dào yān yì wú bù kě yě míng
真诚恻怛，以求尽夫事亲从兄之道焉”，亦无不可也。明

dào yún xíng rén zì xiào dì shǐ xiào dì shì rén zhī yī shì wèi zhī xíng rén zhī běn zé
道云：“行仁自孝弟始，孝弟是仁之一事，谓之行仁之本则

kě wèi shì rén zhī běn zé bù kě qí shuō shì yǐ
可，谓是仁之本则不可”，其说是矣。

【42.4】“臆、逆、先觉”之说，文蔚谓“诚则旁行曲

fáng jiē liáng zhī zhī yòng shènshànshènshàn jiān yǒuchān dā chù zé qián yǐ yán zhī
防，皆良知之用”，甚善甚善！间有搀搭处，则前已言之

yǐ wéi jùn zhī yán yì wèi wéi bù shì zài wén wèi xū yǒu qǔ yú wéi jùn zhī yán ér hòu jìn
矣。惟濬之言亦未为不是，在文蔚须有取于惟濬之言而后尽，

zài wéi jùn yòu xū yǒu qǔ yú wén wèi zhī yán ér hòu míng bù rán zé yì wèi miǎn gè yǒu yǐ
在惟濬又须有取于文蔚之言而后明。不然，则亦未免各有倚

zhuó zhī bìng yě shùn chá ěr yán ér xún chú ráo fēi shì yǐ ěr yán dāng chá
著之病也。“舜察迩言，而询刍蕘”，非是以迩言当察、

chú ráo dāng xún ér hòu rú cǐ nǎi liáng zhī zhī fā jiàn liú xíng guāng míng yuán yíng gèng
刍蕘当询而后如此，乃良知之发见流行，光明圆莹，更

wú guà ài zhē gé chù cǐ suǒ yǐ wèi zhī dà zhī cái yǒu zhí zhuó yì bì qí zhī biànxiǎo
无挂碍遮隔处，此所以谓之大知，才有执著意必，其知便小

yǐ jiǎng xué zhōng zì yǒu qù qǔ fēn biàn rán jiù xīn dì shàng zhuó shí yòng gōng fu què
矣。讲学中自有去取分辨，然就心地上著实用工夫，却

xū rú cǐ fāng shì
须如此方是。

【42.5】“尽心”三节，区区曾有“生知、学知、困

知”之说，颇已明白，无可疑者。盖“尽心、知性、知天”

者，不必说“存心、养性、事天”，不必说“夭寿不贰、

修身以俟”，而“存心养性”与“修身以俟”之功已在其

中矣。“存心、养性、事天”者，虽未到得“尽心知天”

的地位，然已是在那里做个求到“尽心知天”的工夫，更不

必说“夭寿不贰，修身以俟”，而“夭寿不贰、修身以俟”

之功已在其中矣。譬之行路，“尽心知天”者，如年力

壮健之人，既能奔走往来于数千百里之间者也；“存心事

天”者，如童稚之年，使之学习步趋于庭除之间者也；“夭

寿不贰、修身以俟”者，如襁褓之孩，方使之扶墙傍壁而

渐学起立移步者也。既已能奔走往来于数千里之间者，

则不必更使之于庭除之间而学步趋，而步趋于庭除之间自

无弗能矣；既已能步趋于庭除之间，则不必更使之扶墙傍

bì ér xué qǐ lì yí bù ér qǐ lì yí bù zì wú fú néng yǐ rán xué qǐ lì yí bù
壁而学起立移步，而起立移步自无弗能矣。然学起立移步，

biàn shì xué bù qū tíng chú zhī shǐ xué bù qū tíng chú biàn shì xué bēn zǒu wǎng lái yú shù qiān
便是学步趋庭除之始；学步趋庭除，便是学奔走往来于数千

lǐ zhī jī gù fēi yǒu èr shì dàn qí gōng fu zhī nán yì zé xiāng qù xuán jué yǐ
里之基。固非有二事。但其工夫之难易，则相去悬绝矣。

xīn yě xìng yě tiān yě yì yě gù jí qí zhī zhī chéng gōng zé yì rán ér sān
心也、性也、天也，一也，故及其知之成功则一，然而三

zhě rén pǐn lì liàng zì yǒu jiē jí bù kě liè děng ér néng yě
者人品力量自有阶级，不可躐等而能也。

xì guān wén wèi zhī lùn qí yì yǐ kǒng jìn xīn zhī tiān zhě fèi què cún xīn xiū
细观文蔚之论，其意以恐“尽心知天”者废却“存心修

shēn zhī gōng ér fǎn wéi jìn xīn zhī tiān zhī bìng shì gài wéi shèng rén yōu gōng fu
身”之功，而反为“尽心知天”之病。是盖为圣人忧工夫

zhī huò jiàn duàn ér bù zhī wéi zì jǐ yōu gōng fu zhī wèi zhēn qiè yě wú chái yòng gōng
之或间断，而不知为自己忧工夫之未真切也。吾侪用工，

què xū zhuān xīn zhì zhì zài tiān shòu bù èr xiū shēn yǐ sì shàng zuò zhǐ cǐ biàn shì
却须专心致志在“天寿不贰、修身以俟”上做，只此便是

zuò jìn xīn zhī tiān gōng fu zhī shǐ zhèng rú xué qǐ lì yí bù biàn shì xué bēn zǒu
做“尽心知天”功夫之始。正如学起立移步，便是学奔走

qiān lǐ zhī shǐ wú fāng zì lǜ qí bù néng qǐ lì yí bù ér qǐ jù lǜ qí bù néng bēn
千里之始。吾方自虑其不能起立移步，而岂遽虑其不能奔

zǒu qiān lǐ yòu kuàng wéi bēn zǒu qiān lǐ zhě ér lǜ qí huò yí wàng yú qǐ lì yí bù zhī
走千里，又况为奔走千里者而虑其或遗忘于起立移步之

xí zāi wén wèi shí jiàn běn zì chāo jué mài wǎng ér suǒ lùn yún rán zhě yì shì wèi
习哉？文蔚识见，本自超绝迈往，而所论云然者，亦是未

néng tuō qù jiù shí jiě shuō wén yì zhī xí shì wèi cǐ sān duàn shū fēn shū bǐ hé yǐ qiú
能脱去旧时解说文义之习。是为此三段书分疏比合，以求

róng huì guàntōng ér zì tiān xǔ duō yì jiàn chán rào fǎn shǐ yònggōng bù zhuān yì yě
融会贯通，而自添许多意见缠绕，反使用工不专一也。

jìn shí xuánkōng qù zuò wù wàng wù zhù zhě qí yì jiàn zhèng yǒu cǐ bìng zuì néng dān
近时悬空去做“勿忘勿助”者，其意见正有此病，最能担

wù rén bù kě bù dí chú ěr
误人，不可不涤除耳。

yǐ zuò shū hòu yí wò yán jiān ǒu yù wú shì suí fù dá cǐ wén
【42.7】已作书后，移卧檐间，偶遇无事，遂复答此。文

wèi zhī xué jì yǐ dé qí dà zhě cǐ děng chù jiǔ dāng shì rán zì jiě běn bù bì xiè xiè rú
蔚之学既已得其大者，此等处久当释然自解，本不必屑屑如

cǐ fēn shū dàn chéng xiāng ài zhī hòu qiān lǐ chà rén yuǎn jí zhūn zhūn xià wèn ér jìng
此分疏。但承相爱之厚，千里差人远及，谆谆下问，而竟

xū lái yì yòu zì bù néng yǐ yú yán yě rán zhí zhuàng fán lǚ yǐ shèn shì zài xìn ài
虚来意，又自不能已于言也。然直慙烦缕已甚，恃在信爱，

dāng bù wéi zuì wéi jùn chù jí qiān zhī chóng yí chù gè dé zhuǎn lù yì tōng jì shì zhī
当不为罪。惟濬处及谦之、崇一处各得转录一通，寄视之，

yóu chéng yì tǐ zhī hǎo yě
尤承一体之好也。

xú ài lù 43. 徐爱录

【43.1】xú ài yǐn yán 徐爱引言

xiānshēng yú dà xué gé wù zhū shuō xī yǐ běn wéi zhèng gài xiān rú
先生于《大学》“格物”诸说，悉以本为正，盖先儒
suǒ wèi wù běn zhě yě ài shǐ wén ér hài jì ér yí yǐ ér dān jīng jié sī cān hù
所谓误本者也。爱始闻而骇，既而疑，已而殚精竭思，参互
cuò zōng yǐ zhì yú xiānshēng rán hòu zhī xiānshēng zhī shuō ruò shuǐ zhī hán ruò huǒ zhī rè
错综以质于先生，然后知先生之说若水之寒，若火之热，
duàn duàn hū bǎi shì yǐ sì shèng rén ér bú huò zhě yě xiānshēng míng ruì tiān shòu rán hé
断断乎百世以俟圣人而不惑者也。先生明睿天授，然和
lè tǎn yì bù shì biān fú rén jiàn qí shǎo shí háo mài bù jī yòu cháng fàn làn yú cí
乐坦易，不事边幅。人见其少时豪迈不羁又尝泛滥于词
zhāng chū rù èr shì zhī xué zhòu wén shì shuō jiē mù yǐ wéi lì yì hào qí mǎn bù
章，出入二氏之学，骤闻是说，皆目以为立异好奇，漫不

shěng jiū bù zhī xiānshēng jū yí sān zǎi chù kùn yǎng jìng jīng yì zhī gōng gù yǐ chāo rù
省究。不知先生居夷三载，处困养静，精一之功固已超入

shèng yù cuì rán dà zhōng zhì zhèng zhī guī yǐ
圣域，粹然大中至正之归矣。

ài zhāo xī zhì mén xià dàn jiàn xiānshēng zhī dào jí zhī ruò yì ér yǎng zhī yù
爱朝夕炙门下，但见先生之道，即之若易而仰之愈

gāo jiàn zhī ruò cū ér tàn zhī yù jīng jiù zhī ruò jìn ér zào zhī yù yì wú qióng shí
高，见之若粗而探之愈精，就之若近而造之愈益无穷，十

yú nián lái jìng wèi néng kuī qí fān lí shì zhī jūn zǐ huò yǔ xiānshēng jīn jiāo yī miàn
余年来竟未能窥其藩篱。世之君子，或与先生仅交一面，

huò yóu wèi wén qí qǐng hài huò xiān huái hū yì fèn jī zhī xīn ér jù yù yú lì tán zhī jiān
或犹未闻其警效，或先怀忽易愤激之心，而遽欲于立谈之间，

chuán wén zhī shuō yì duàn xuán duó rú zhī hé qí kě dé yě cóng yóu zhī shì wén xiānshēng
传闻之说臆断悬度，如之何其可得也？从游之士，闻先生

zhī jiào wǎng wǎng dé yì ér yí èr jiàn qí pīn mǔ lí huáng ér qì qí suǒ wèi qiān lǐ
之教，往往得一而遗二，见其牝牡骊黄而弃其所谓千里

zhě gù ài bèi lù píng rì zhī suǒ wén sī yǐ shì fū tóng zhì xiāng yǔ kǎo ér zhèng
者。故爱备录平日之所闻，私以示夫同志，相与考而正

zhī shù wú fù xiānshēng zhī jiào yún
之，庶无负先生之教云。

【43.2】ài wèn zài qīn mín zhū zǐ wèi dāng zuò xīn mín hòu
爱问：“‘在亲民’，朱子谓当作‘新民’，后

zhāng zuò xīn mín zhī wén sì yì yǒu jù xiānshēng yǐ wéi yí cóng jiù běn zuò qīn mín
章作新民’之文似亦有据。先生以为宜从旧本作‘亲民’，

yì yǒu suǒ jù fǒu
亦有所据否？”

xiānshēngyuē zuò xīn mín zhī xīn shì zì xīn zhī mín yǔ zài xīn mín
先生曰：“作新民’之‘新’是自新之民，与‘在新民’
zhī xīn bù tóng cǐ qǐ zú wéi jù zuò zì què yǔ qīn zì xiāng duì
之‘新’不同，此岂足为据？‘作’字却与‘亲’字相对，
rán fēi qīn zì yì xià miàn zhì guó píng tiān xià chù jiē yú xīn zì wú
然非‘亲’字义。下面‘治国平天下’处，皆于‘新’字无
fā míng rú yún jūn zǐ xián qí xián ér qīn qí qīn xiǎo rén lè qí lè ér lì qí lì
发明，如云‘君子贤其贤而亲其亲，小人乐其乐而利其利’；
rú bǎo chì zǐ mín zhī suǒ hào hào zhī mín zhī suǒ wù wù zhī cǐ zhī wèi mín zhī fù
‘如保赤子’；民之所好好之，民之所恶恶之，此之谓民之父
mǔ zhī lèi jiē shì qīn zì yì qīn mín yóu mèng zǐ qīn qīn rén mín
母’之类，皆是‘亲’字意。‘亲民’犹孟子‘亲亲仁民’
zhī wèi qīn zhī jí rén zhī yě bǎi xìng bù qīn shùn shǐ qì wéi sī tú jìng fū wǔ jiào
之谓，亲之即仁之也。百姓不亲，舜使契为司徒，敬敷五教，
suǒ yǐ qīn zhī yě yáo diǎn kè míng jùn dé biàn shì míng míng dé yǐ qīn
所以亲之也。《尧典》‘克明峻德’便是‘明明德’；以‘亲
jiǔ zú zhì píng zhāng xié hé biàn shì qīn mín biàn shì míng míng dé
九族’至‘平章、协和’，便是‘亲民’，便是‘明明德
yú tiān xià yòu rú kǒng zǐ yán xiū jǐ yǐ ān bǎi xìng xiū jǐ biàn shì míng
于天下’。又如孔子言‘修己以安百姓’，‘修己’便是‘明
míng dé ān bǎi xìng biàn shì qīn mín shuō qīn mín biàn shì jiān jiào yǎng
明德’；‘安百姓’便是‘亲民’。说‘亲民’便是兼教养
yì shuō xīn mín biàn jué piān le
意，说‘新民便觉偏了。’”

【43.3】ài wèn zhī zhǐ ér hòu yǒu dìng zhū zǐ yǐ wéi shì shì
爱问：“‘知止而后有定’，朱子以为‘事事

wù wù jiē yǒu dìng lǐ sì yǔ xiānshēng zhī shuō xiāng lì
物物皆有定理’，似与先生之说相戾。”

xiānshēngyuē yú shì shì wù wù shàng qiú zhì shàn què shì yì wài yě
先生曰：“于事物物上求至善，却是‘义外’也，
zhì shàn shì xīn zhī běn tǐ zhǐ shì míngmíng dé dào zhì jīng zhì yí chù biàn shì
至善是心之本体，只是“明明德”到‘至精至一处便是，
rán yì wèi cháng lí què shì wù běn zhù suǒ wèi jìn fū tiān lǐ zhī jí ér wú yì háo rén
然亦未尝离却事物，本注所谓‘尽夫天理之极，而无一毫人
yù zhī sī zhě dé zhī
欲之私’者得之。”

【43.4】ài wèn zhì shàn zhǐ qiú zhū xīn kǒng yú tiān xià shì lǐ yǒu bù néng
爱问：“至善只求诸心，恐于天下事理有不能
jìn
尽。”

xiānshēngyuē xīn jí lǐ yě tiān xià yòu yǒu xīn wài zhī shì xīn wài zhī lǐ hū
先生曰：“心即理也。天下又有心外之事，心外之理乎？”
ài yuē rú shì fù zhī xiào shì jūn zhī zhōng jiāo yǒu zhī xìn zhì mín zhī rén
爱曰：“如事父之孝，事君之忠，交友之信，治民之仁，
qí jiān yǒu xǔ duō lǐ zài kǒng yì bù kě bù chá
其间有许多理在，恐亦不可不察。”

xiānshēng tàn yuē cǐ shuō zhī bì jiǔ yǐ qǐ yì yǔ suǒ néng wù jīn gū jiù suǒ
先生叹曰：“此说之蔽久矣，岂一语所能悟？今姑就所
wèn zhě yán zhī qiě rú shì fù bù chéng qù fù shàng qiú gè xiào de lǐ shì jūn bù
问者言之，且如事父，不成去父上求个孝的理？事君，不
chéng qù jūn qiú gè zhōng de lǐ jiāo yǒu zhì mín bù chéng qù yǒu shàng mín shàng qiú gè
成去君求个忠的理？交友治民，不成去友上、民上求个
xìn yǔ rén de lǐ dōu zhǐ zài cǐ xīn xīn jí lǐ yě cǐ xīn wú sī yù zhī bì jí shì
信与仁的理？都只在此心，心即理也。此心无私欲之蔽，即是

tiān lǐ bù xū wài miàn tiān yì fēn yǐ cǐ chún hū tiān lǐ zhī xīn fā zhī shì fù biàn shì
天理，不须外面添一分。以此纯乎天理之心，发之事父便是

xiào fā zhī shì jūn biàn shì zhōng fā zhī jiāo yǒu zhì mín biàn shì xìn yǔ rén zhǐ zài cǐ
孝，发之事君便是忠，发之交友治民便是信与仁。只在此

xīn qù rén yù cún tiān lǐ shàng yòng gōng biàn shì
心去人欲、存天理上用功便是。”

ài yuē wén xiān shēng rú cǐ shuō ài yǐ jué yǒu xǐng wù chù dàn jiù shuō chán yú
爱曰：“闻先生如此说，爱已觉有省悟处。但旧说缠于

xiōng zhōng shàng yǒu wèi tuō rán zhě rú shì fù yì shì qí jiān wēn qīng dìng xǐng zhī lèi yǒu
胸中，尚有未脱然者。如事父一事，其间温清定省之类有

xǔ duō jié mù bù zhī yì xū jiǎng qiú fǒu
许多节目，不知亦须讲求否？”

xiān shēng yuē rú hé bù jiǎng qiú zhǐ shì yǒu gè tóu nǎo zhǐ shì jiù cǐ xīn qù
先生曰：“如何不讲求？只是有个头脑，只是就此心去

rén yù cún tiān lǐ shàng jiǎng qiú jiù rú jiǎng qiú dōng wēn yě zhǐ shì yào jìn cǐ xīn zhī
人欲、存天理上讲求。就如讲求冬温，也只是要尽此心之

xiào kǒng pà yǒu yì háo rén yù jiàn zá jiǎng qiú xià qīng yě zhǐ shì yào jìn cǐ xīn zhī xiào
孝，恐怕有一毫人欲间杂。讲求夏清，也只是要尽此心之孝，

kǒng pà yǒu yì háo rén yù jiàn zá zhǐ shì jiǎng qiú dé cǐ xīn cǐ xīn ruò wú rén yù chún
恐怕有一毫人欲间杂：只是讲求得此心。此心若无人欲，纯

shì tiān lǐ shì gè chéng yú xiào qīn de xīn dōng shí zì rán sī liang fù mǔ de hán biàn
是天理，是个诚于孝亲的心，冬时自然思量父母的寒，便

zì yào qù qiú gè wēn de dào lǐ xià shí zì rán sī liang fù mǔ de rè biàn zì yào qù qiú
自要去求个温的道理；夏时自然思量父母的热，便自要去求

gè qīng de dào lǐ zhè dōu shì nà chéng xiào de xīn fā chū lái de tiáo jiàn què shì xū yǒu
个清的道理。这都是那诚孝的心发出来的条件。却是须有

zhè chéng xiào de xīn rán hòu yǒu zhè tiáo jiàn fā chū lái pì zhī shù mù zhè chéng xiào de
这诚孝的心，然后有这条件发出来。譬之树木，这诚孝的

xīn biàn shì gēn xǔ duō tiáo jiàn biàn shì zhī yè xū xiān yǒu gēn rán hòu yǒu zhī yè bù shì
心便是根，许多条件便是枝叶，须先有根然后有枝叶，不是

xiān xún le zhī yè rán hòu qù zhǒng gēn lǐ jì yán xiào zǐ zhī yǒu shēn ài zhě
先寻了枝叶然后去种根。《礼记》言：‘孝子之有深爱者，

bì yǒu hé qì yǒu hé qì zhě bì yǒu yú sè yǒu yú sè zhě bì yǒu wǎn róng
必有和气；有和气者，必有愉色；有愉色者，必有婉容。’ 须

shì yǒu gè shēn ài zuò gēn biàn zì rán rú cǐ
是有个深爱做根，便自然如此。”

zhèng cháo shuò wèn zhì shàn yì xū yǒu cóng shì wù shàng qiú zhě
【43.5】 郑朝朔问：“至善亦须有从事物上求者？”

xiān shēng yuē zhì shàn zhǐ shì cǐ xīn chún hū tiān lǐ zhī jí biàn shì gèng yú shì
先生曰：“至善只是此心纯乎天理之极便是，更于事

wù shàng zěn shēng qiú qiě
物上怎生求？且试说几件看。”

cháo shuò yuē qiě rú shì qīn rú hé ér wéi wēn qīng zhī jié rú hé ér wéi fèng
朝朔曰：“且如事亲，如何而为温清之节，如何而为奉

yǎng zhī yí xū qiú gè shì dāng fāng shì zhì shàn suǒ yǐ yǒu xué wèn sī biàn zhī gōng
养之宜，须求个是当，方是至善，所以有学问思辨之功。”

xiān shēng yuē ruò zhǐ shì wēn qīng zhī jié fèng yǎng zhī yí kě yí rì èr rì jiǎng
先生曰：“若只是温清之节、奉养之宜，可一日二日讲

zhī ér jìn yòng dé shèn xué wèn sī biàn wéi yú wēn qīng shí yě zhǐ yào cǐ xīn chún hū tiān
之而尽，用得甚学问思辨？惟于温清时，也只要此心纯乎天

lǐ zhī jí fèng yǎng shí yě zhǐ yào cǐ xīn chún hū tiān lǐ zhī jí cǐ zé fēi yǒu xué wèn
理之极；奉养时，也只要此心纯乎天理之极。此则非有学问

sī biàn zhī gōng jiāng bù miǎn yú háo lí qiān lǐ zhī miù suǒ yǐ suī zài shèng rén yóu jiā
思辨之功，将不免于毫厘千里之谬，所以虽在圣人犹加

jīng yì zhī xùn ruò zhǐ shì nà xiē yí jié qiú dé shì dāng biàn wèi zhì shàn jí rú
‘精一’之训。若只是那些仪节求得是当，便谓至善，即如

jīn bàn xì zǐ bàn dé xǔ duō wēn fèng yǎng de yí jié shì dāng yì kě wèi zhì shàn yǐ
今扮戏子，扮得许多温奉养的仪节是当，亦可谓之至善矣。”

ài yú shì rì yòu yǒu xǐng
爱于是日又有省。

【43.6】ài yīn wèi huì xiān shēng zhī xíng hé yī zhī xùn yǔ zōng xián wéi
【43.6】爱因未会先生“知行合一”之训，与宗贤、惟

xián wǎng fù biàn lùn wèi néng jué yǐ wèn yú xiān shēng xiān shēng yuē shì jǔ
贤往复辩论，未能决，以问于先生。先生曰：“试举

kàn
看。”

ài yuē rú jīn rén jìn yǒu zhī dé fù dāng xiào xiōng dāng dì zhě què bù néng xiào
爱曰：“如今人尽有知得父当孝、兄当弟者，却不能孝、

bù néng dì biàn shì zhī yǔ xíng fēn míng shì liǎng jiàn xiān shēng yuē cǐ yǐ
不能弟，便是知与行分明是两件。”先生曰：“此已

bèi sī yù gé duàn bù shì zhī xíng de běn tǐ le wèi yǒu zhī ér bù xíng zhě zhī ér
被私欲隔断，不是知、行的本体了。未有知而不可行者。知而

bù xíng zhǐ shì wèi zhī shèng xián jiào rén zhī xíng zhèng shì ān fù nà běn tǐ bù shì
不行，只是未知。圣贤教人知行，正是安复那本体，不是

zhe nǐ zhǐ nèn de biàn bà gù dà xué zhǐ gè zhēn zhī xíng yǔ rén kàn shuō rú hào
着你只恁的便罢。故《大学》指个真知行与人看，说如‘好

hǎo sè rú wù è xiù jiàn hǎo sè shǔ zhī hào hào sè shǔ xíng zhǐ jiàn nà hào sè
好色，如恶恶臭’。见好色属知，好好色属行。只见那好色

shí yǐ zì hào le bù shì jiàn le hòu yòu lì gè xīn qù hào wén è xiù shǔ zhī è è
时已自好了，不是见了后又立个心去好。闻恶臭属知，恶恶

xiù shǔ xíng zhǐ wén nà è xiù shí yǐ zì wù le bù shì wén le hòu bié lì gè xīn qù wù
臭属行。只闻那恶臭时已自恶了，不是闻了后别立个心去恶。

rú bí sài rén suī jiàn è xiù zài qián bí zhōng bù céng wén dé biàn yì bù shèn wù yì
如鼻塞人虽见恶臭在前，鼻中不曾闻得，便亦不甚恶，亦

zhǐ shì bù céng zhī xiù jiù rú chēng mǒu rén zhī xiào mǒu rén zhī dì bì shì qí rén yǐ
只是不曾知臭。就如称某人知孝、某人知弟，必是其人已

céng xíng xiào xíng dì fāng kě chēng tā zhī xiào zhī dì bù chéng zhǐ shì xiǎo dé shuō xiē xiào dì
曾行孝行弟，方可称他知孝知弟，不成只是晓得说些孝弟

de huà biàn kě chēng wéi zhī xiào dì yòu rú zhī tòng bì yǐ zì tòng le fāng zhī tòng zhī
的话，便可称为知孝弟。又如知痛，必已自痛了方知痛；知

hán bì yǐ zì hán le zhī jī bì yǐ zì jī le zhī xíng rú hé fēn dé kāi cǐ biàn
寒，必已自寒了；知饥，必已自饥了，知行如何分得开？此便

shì zhī xíng de běn tǐ bù céng yǒu sī yì gé duàn de shèng rén jiào rén bì yào shì rú
是知行的本体，不曾有私意隔断的。圣人教人，必要是如

cǐ fāng kě wèi zhī zhī bù rán zhǐ shì bù céng zhī cǐ què shì hé děng jǐn qiè zhuó
此，方可谓之知，不然，只是不曾知。此却是何等紧切着

shí de gōng fu rú jīn kǔ kǔ dìng yào shuō zhī xíng zuò liǎng gè shì shèn me yì mǒu yào
实的工夫！如今苦苦定要说明知行做两个，是甚么意？某要

shuō zuò yí gè shì shèn me yì ruò bù zhī lì yán zōng zhǐ zhǐ guǎn shuō yí gè liǎng gè
说做一个，是甚么意？若不知立言宗旨，只管说一个两个，

yì yǒu shèn yòng
亦有甚用？”

ài yuē gǔ rén shuō zhī xíng zuò liǎng gè yì shì yào rén jiàn gè fēn xiǎo yì xíng
爱曰：“古人说知行做两个，亦是要人见个分晓，一行

zuò zhī de gōng fu yì xíng zuò xíng de gōng fu jí gōng fu shǐ yǒu xià luò
做知的工夫，一行做行的工夫，即功夫始有下落。”

xiān shēng yuē cǐ què shī le gǔ rén zōng zhǐ yě mǒu cháng shuō zhī shì xíng de zhǔ
先生曰：“此却失了古人宗旨也。某尝说知是行的主

yì xíng shì zhī de gōng fu zhī shì xíng zhī shǐ xíng shì zhī zhī chéng ruò huì dé shí
意，行是知的工夫；知是行之始，行是知之成。若会得时，

zhǐ shuō yí gè zhī yǐ zì yǒuxíng zài zhǐ shuō yí gè xíng yǐ zì yǒu zhī zài gǔ rén
只说一个知，已自有行在；只说一个行，已自有知在。古人

suǒ yǐ jì shuō yí gè zhī yòushuō yí gè xíng zhě zhǐ wéi shì jiān yǒu yì zhǒng rén měng
所以既说一个知，又说一个行者，只为世间有一种人，懵

měngdǒngdǒng de rèn yì qù zuò quán bù jiě sī wéi xǐng chá yě zhǐ shì gè míng xíng wàng
懵懂懂的任意去做，全不解思维省察，也只是个冥行妄

zuò suǒ yǐ bì shuō gè zhī fāng cái xíng dé shì yòu yǒu yì zhǒng rén máng máng dàng dàng
作，所以必说个知，方才行得是；又有一种人，茫茫荡荡

xuánkōng qù sī suǒ quán bù kěn zhuó shí gōng xíng yě zhǐ shì gè chuāi mō yǐng xiǎng suǒ
悬空去思索，全不肯着实躬行，也只是个揣摩影响，所

yǐ bì shuō yí gè xíng fāng cái zhī dé zhēn cǐ shì gǔ rén bù dé yǐ bǔ piān jiù bì de
以必说一个行，方才知得真。此是古人不得已补偏救弊的

shuō huà ruò jiàn dé zhè ge yì shí jí yì yán ér zú jīn rén què jiù jiāng zhī xíng fēn zuò
说话，若见得这个意时，即一言而足。今人却就将知行分作

liǎng jiàn qù zuò yǐ wéi bì xiān zhī le rán hòu néng xíng wǒ rú jīn qiě qù jiǎng xí tǎo lùn
两件去做，以为必先知了然后能行，我如今且去讲习讨论

zuò zhī de gōng fu dài zhī dé zhēn le fāng qù zuò xíng de gōng fu gù suí zhōng shēn bù
做知的工夫，待知得真了方去做行的工夫，故遂终身不

xíng yì suí zhōng shēn bù zhī cǐ bù shì xiǎo bìng tòng qí lái yǐ fēi yì rì yǐ mǒu
行，亦遂终身不知。此不是小病痛，其来已非一日矣。某

jīn shuō gè zhī xíng hé yī zhèng shì duì bìng de yào yòu bù shì mǒu záo kōng dù zhuàn zhī
今说个知行合一，正是对病的药。又不是某凿空杜撰，知

xíng běn tǐ yuán shì rú cǐ jīn ruò zhī dé zōng zhǐ shí jí shuō liǎng gè yì bù fáng yì
行本体原是如此。今若知得宗旨时，即说两个亦不妨，亦

zhǐ shì yí gè ruò bú huì zōng zhǐ biàn shuō yí gè yì jì dé shèn shì zhǐ shì xián shuō
只是一个；若不会宗旨，便说一个，亦济得甚事？只是闲说

huà
话。”

【43.7】^{ài wèn zuó wén xiān shēng zhǐ zhì shàn zhī jiào yǐ jué gōng fu}爱问：“昨闻先生‘止至善’之教，已觉功夫

^{yǒu yòng lì chù dàn yǔ zhū zǐ gé wù zhī xùn sī zhī zhōng bù néng hé}有用力处。但与朱子‘格物’之训，思之终不能合。”

^{xiān shēng yuē gé wù shì zhǐ zhì shàn zhī gōng jì zhī zhì shàn jí zhī gé wù}先生曰：“格物是止至善之功，既知至善，即知格物

^{yǐ}矣。”

^{ài yuē zuó yǐ xiān shēng zhī jiào tuī zhī gé wù zhī shuō sì yì jiàn dé dà luè}爱曰：“昨以先生之教推之格物之说，似亦见得大略。

^{dàn zhū zǐ zhī xùn qí yú shū zhī jīng yì lún yǔ zhī bó yuē}但朱子之训，其于《书》之‘精一’，《论语》之‘博约’，

^{mèng zǐ zhī jìn xīn zhī xìng jiē yǒu suǒ zhèng jù yǐ shì wèi néng shì rán}《孟子》之‘尽心知性’，皆有所证据，以是未能释然。”

^{xiān shēng yuē zǐ xià dǔ xìn shèng rén zēng zǐ fǎn qiú zhū jǐ dǔ xìn gù}先生曰：“子夏笃信圣人，曾子反求诸己。笃信固

^{yì shì rán bù rú fǎn qiú zhī qiè jīn jì bù dé yú xīn ān kě niǔ yú jiù wén bù}亦是，然不如反求之切。今既不得于心，安可徇于旧闻，不

^{qiú shì dāng jiù rú zhū zǐ yì zūn xìn chéng zǐ zhì qí bù dé yú xīn chù yì hé cháng}求是当？就如朱子，亦尊信程子，至其不得于心处，亦何尝

^{gǒu cóng jīng yì bó yuē jìn xīn běn zì yǔ wú shuō wěn hé dàn wèi}苟从？‘精一’、‘博约’、‘尽心’本自与吾说吻合，但未

^{zhī sī ěr zhū zǐ gé wù zhī xùn wèi miǎn qiān hé fù huì fēi qí běn zhǐ jīng}之思耳。朱子格物之训，未免牵合附会，非其本旨。‘精’

^{shì yì zhī gōng bó shì yuē zhī gōng yuē rén jì míng zhī xíng hé yī}是‘一’之功，‘博’是‘约’之功。曰仁既明知行合一

^{zhī shuō cǐ kě yì yán ér yù jìn xīn zhī xìng zhī tiān shì shēng zhī ān xíng}之说，此可一言而喻。尽心、知性、知天，是‘生知安行’

shì cún xīn yǎngxìng shì tiān shì xué zhī lì xíng yāoshòu bù èr xiū shēn yǐ
事;存心、养性、事天,是‘学知利行’;夭寿不贰,修身以

qí shì kùn zhī miǎnxíng shì zhū zǐ cuò xùn gé wù zhǐ wéi dǎo kàn le cǐ
俟,是‘困知勉行’事。朱子错训‘格物’,只为倒看了此

yì yǐ jìn xīn zhī xìng wéi wù gé zhī zhì yào chū xué biàn qù zuò shēng zhī ān
意,以‘尽心知性’为‘物格知至’,要初学便去做生知安

xíng shì rú hé zuò dé
行事,如何做得?”

ài wèn jìn xīn zhī xìng hé yǐ wéi shēng zhī ān xíng xiānshēngyuē
爱问:“‘尽心知性’何以为‘生知安行’?”先生曰:

xìng shì xīn zhī tǐ tiān shì xìng zhī yuán jìn xīn jí shì jìn xìng wéi tiān xià zhì chéng
“性是心之体,天是性之原,尽心即是尽性。惟天下至诚

wéi néng jìn qí xìng zhī tiān dì zhī huà yù cún xīn zhě xīn yǒu wèi jìn yě zhī tiān
为能尽其性,知天地之化育。存心者,心有未尽也。知天,

rú zhī zhōu zhī xiàn zhī zhī shì zì jǐ fēn shàng shì yǐ yǔ tiān wéi yì shì tiān rú
如知州、知县之知,是自己分上事,已与天为一;事天,如

zǐ zhī shì fù chén zhī shì jūn xū shì gōngjìngfèngchéng rán hòu néng wú shī shàng
子之事父,臣之事君,须是恭敬奉承,然后能无失,尚

yǔ tiān wéi èr cǐ biàn shì shèngxián zhī bié zhì yú yāoshòu bù èr qí xīn nǎi
与天为二,此便是圣贤之别。至于‘夭寿不贰其心’,乃

shì jiào xué zhě yì xīn wéi shàn bù kě yǐ qióngtōngyāoshòu zhī gù biàn bǎ wéi shàn de xīn
是教学者一心为善,不可以穷通天寿之故,便把为善的心

biàndòng le zhǐ qù xiū shēn yǐ sì mìng jiàn dé qióngtōngshòutiānyǒu gè mìng zài wǒ
变动了,只去修身以俟命。见得穷通寿夭有个命在,我

yì bú bì yǐ cǐ dòng xīn shì tiān suī yǔ tiān wéi èr yǐ zì jiàn dé gè tiān zài miànqián
亦不必以此动心。事天虽与天为二,已自见得个天在面前;

qí mìngbiàn shì wèi céngjiàn miàn zài cǐ děnghòuxiāng sì cǐ biànchū xué lì xīn zhī shǐ
俟命便是未曾见面，在此等候相似。此便初学立心之始，

yǒu gè kùnmiǎn de yì zài jīn quèdǎo zuò le suǒ yǐ shǐ xué zhě wú xià shǒuchù
有个困勉的意在。今却倒做了，所以使学者无下手处。”

ài yuē zuówénxiānshēng zhī jiào yì yǐngyǐngjiàn dé gōng fu xū shì rú cǐ jīn
爱曰：“昨闻先生之教，亦影影见得功夫须是如此。今

wén cǐ shuō yì wú kě yí ài zuówǎn sī gé wù de wù zì jí shì shì zì
闻此说，益无可疑。爱昨晚思格物的‘物’字即是‘事’字，

jiē cóng xīn shàngshuō
皆从心上说。”

xiānshēngyuē rán shēn zhī zhǔ zǎi biàn shì xīn xīn zhī suǒ fā biàn shì yì yì zhī
先生曰：“然。身之主宰便是心；心之所发便是意；意之

běn tǐ biàn shì zhī yì zhī suǒ zài biàn shì wù rú yì zài yú shì qīn jí shì qīn biàn
本体便是知；意之所在便是物。如意在于事亲，即事亲便

shì yì wù yì zài yú shì jūn jí shì jūn biàn shì yì wù yì zài yú rén mín ài wù
是一物；意在于事君，即事君便是一物；意在于仁民爱物

jí rén mín ài wù biàn shì yì wù yì zài yú shì tīng yán dòng jí shì tīng yán dòng
，即仁民爱物便是一物；意在于视听言动，即视听言动

biàn shì yì wù suǒ yǐ mǒushuō wú xīn wài zhī lǐ wú xīn wài zhī wù zhōngyōng
便是一物。所以某说无心外之理，无心外之物。《中庸》

yán bù chéng wú wù dà xué míngmíng dé zhī gōng zhǐ shì gè chéng
言‘不诚无物’，《大学》‘明明德’之功，只是个诚

yì chéng yì zhī gōng zhǐ shì gè gé wù
意。诚意之功只是个格物。”

xiānshēngyòuyuē gé wù rú mèng zǐ dà rén gé jūn xīn zhī gé
先生又曰：“格物，如孟子‘大人格君心’之‘格’，

shì qù qí xīn zhī bù zhèng yǐ quán qí běn tǐ zhī zhèng dàn yì niàn suǒ zài jí yào
是去其心之不正，以全其本体之正。但意念所在，即要

qù qí bù zhèng yǐ quán qí zhèng jí wú shí wú chù bù shì cún tiān lǐ jí shì qióng
去其不正以全其正，即无时无处不是存天理，即是穷

lǐ tiān lǐ jí shì míng dé qióng lǐ jí shì míngmíng dé yòu
理。天理即是‘明德’，穷理即是明明德’。” 又

yuē zhī shì xīn zhī běn tǐ xīn zì rán huì zhī jiàn fù zì rán zhī xiào jiàn xiōng
曰：“知是心之本体，心自然会知。见父自然知孝，见兄

zì rán zhī dì jiàn rú zǐ rù jǐng zì rán zhī cè yǐn cǐ biàn shì
自然知弟，见孺子入井自然知恻隐，此便是

liáng zhī bù jiǎ wài qiú ruò liáng zhī zhī fā gèng wú sī yì zhàng ài jí suǒ
良知，不假外求。若良知之发，更无私意障碍，即所

wèi chōng qí cè yǐn zhī xīn ér rén bù kě shèng yòng yǐ rán zài cháng rén
谓‘充其恻隐之心，而仁不可胜用矣’。然在常人，

bù néng wú sī yì zhàng ài suǒ yǐ xū yòng zhì zhī gé wù zhī gōng shèng sī fù lǐ
不能无私意障碍，所以须用致知格物之功，胜私复理。

jí xīn zhī liáng zhī gèng wú zhàng ài dé yǐ chōng sè liú xíng biàn shì zhì qí zhī zhī
即心之良知更无障碍，得以充塞流行，便是致其知。知

zhì zé yì chéng
致则意诚。”

【43.8】ài wèn xiānshēng yǐ bó wén wéi yuē lǐ gōng fu shēn
爱问：“先生以‘博文’为‘约礼’功夫，深

sī zhī wèi néng dé luè qǐng kāi shì
思之未能得，略请开示。”

xiānshēng yuē lǐ zì jí shì lǐ zì lǐ zhī fā jiàn kě
先生曰：“礼’字即是‘理’字。‘理’之发见，可

jiàn zhě wèi zhī wén wén zhī yīn wēi bù kě jiàn zhě wèi zhī lǐ zhī
见者谓之‘文’；‘文’之隐微，不可见者谓之‘理’。只

shì yì wù yuē lǐ zhǐ shì yào cǐ xīn chún shì yí gè tiān lǐ yào cǐ xīn chún shì
是一物。‘约礼’只是要此心纯是一个天理。要此心纯是

tiān lǐ xū jiù lǐ zhī fā jiàn chù yòng gōng rú fā jiàn yú shì qīn shí jiù zài shì qīn
天理, 须就理之发见处用功。如发见于事亲时, 就在事亲

shàng xué cún cǐ tiān lǐ fā jiàn yú shì jūn shí jiù zài shì jūn shàng xué cún cǐ tiān lǐ
上学存此天理; 发见于事君时, 就在事君上学存此天理;

fā jiàn yú chǔ fù guì pín jiàn shí jiù zài chǔ fù guì pín jiàn shàng xué cún cǐ tiān lǐ
发见于处富贵贫贱时, 就在处富贵贫贱上学存此天理;

fā jiàn yú chù chǔ huàn nàn yí dí shí jiù zài chù chǔ huàn nàn yí dí shàng xué cún cǐ tiān lǐ
发见于处处患难夷狄时, 就在处处患难夷狄上学存此天理,

zhì yú zuò zhǐ yǔ mò wú chù bù rán suí tā fā jiàn chù jí jiù nà shàng miàn xué
至于作止语默, 无处不然, 随他发见处, 即就那上面学

gè cún tiān lǐ zhè biàn shì bó xué zhī yú wén biàn shì yuē lǐ de gōng fu
个存天理。这便是‘博学之于文’, 便是‘约礼’的功夫。

bó wén jí shì wéi jīng yuē lǐ jí shì wéi yī
‘博文’即是惟精, ‘约礼’即是惟一。”

ài wèn dào xīn cháng wéi yì shēn zhī zhǔ ér rén xīn měi tīng
【43.9】爱问: “‘道心常为一身之主, 而人心每听

mìng yǐ xiān shēng jīng yì zhī xùn tuī zhī cǐ yǔ sì yǒu bì
命。’以先生‘精一’之训推之, 此语似有弊。”

xiān shēng yuē rán xīn yì yě wèi zá yú rén wèi zhī dào xīn zá yǐ rén
先生曰: “然。心一也, 未杂于人谓之道心, 杂以人

wěi wèi zhī rén xīn rén xīn zhī dé qí zhèng zhě jí dào xīn dào xīn zhī shī qí zhèng zhě
伪谓之人心。人心之得其正者即道心; 道心之失其正者

jí rén xīn chū fēi yǒu èr xīn yě chéng zǐ wèi rén xīn jí rén yù dào xīn jí tiān
即人心, 初非有二心也。程子谓‘人心即人欲, 道心即天

lǐ yǔ ruò fēn xī ér yì shí dé zhī jīn rì dào xīn wéi zhǔ ér rén xīn tīng mìng
理’, 语若分析而意实得之。今日道心为主而人心听命,

shì èr xīn yě tiān lǐ rén yù bù bìng lì ān yǒu tiān lǐ wéi zhǔ rén yù yòu cóng
是二心也。天理人欲不并立, 安有天理为主, 人欲又从

ér tīngmìngzhě
而听命者？”

【43. 10】 ài wènwénzhōng zǐ hán tuì zhī
爱问文中子、韩退之。

xiānshēngyuē tuì zhī wén rén zhī xióng ěr wénzhōng zǐ xián rú yě hòu rén
先生曰：“退之文人之雄耳。文中子贤儒也。后人

tú yǐ wén cí zhī gù tuī zūn tuì zhī qí shí tuì zhī qù wénzhōng zǐ yuǎnshèn
徒以文词之故推尊退之，其实退之去文中子远甚。”

ài wèn hé yǐ yǒu nǐ jīng zhī shī
爱问：“何以有拟经之失？”

xiānshēngyuē nǐ jīngkǒng wèi kě jìn fēi qiě shuōhòu shì rú zhě zhù shù zhī yì
先生曰：“拟经恐未可尽非。且说后世儒者著述之意，

yǔ nǐ jīng rú hé
与拟经如何？”

ài yuē shì rú zhù shù jìn míng zhī yì bù wú rán qī yǐ míngdào nǐ jīngchún
爱曰：“世儒著述，近名之意不无，然期以明道。拟经纯

ruò wéi míng
若为名。”

xiānshēngyuē zhù shù yǐ míngdào yì hé suǒ xiào fǎ
先生曰：“著述以明道，亦何所效法？”

ài yuē kǒng zǐ shānshù liù jīng yǐ míngdào yě
爱曰：“孔子删述《六经》，以明道也。”

xiānshēngyuē rán zé nǐ jīng dú fēi xiào fǎ kǒng zǐ hū
先生曰：“然则拟经独非效法孔子乎？”

ài yuē zhù shù jí yú dào yǒu suǒ fā míng nǐ jīng sì tú nǐ qí jì kǒng yú
爱曰：“著述即于道有所发明。拟经似徒拟其迹，恐于

dào wú bǔ
道无补。”

xiānshēngyuē zǐ yǐ míngdào zhě shǐ qí fǎn pǔ hái chún ér jiàn zhū xíng shì zhī shí
先生曰：“予以明道者使其反朴还淳而见诸行事之实

hū yì jiāng měi qí yán cí ér tú yǐ náo náo yú shì yě tiān xià zhī dà luàn yóu xū wén
乎？抑将美其言辞而徒以饒饒于世也？天下之大乱，由虚文

shèng ér shí xíngshuāi yě shǐ dào míng yú tiān xià zé liù jīng bú bì shù shān shù
胜而实行衰也。使道明于天下，则《六经》不必述。删述

liù jīng kǒng zǐ bù dé yǐ yě zì fú xī huà guà zhì yú wénwáng zhōugōng
《六经》，孔子不得已也。自伏羲画卦，至于文王、周公，

qí jiān yán yì rú lián shān guī zàng zhī shǔ fēn fēn jí jí bù zhī
其间言《易》如《连山》、《归藏》之属，纷纷籍籍，不知

qí jǐ yì dào dà luàn kǒng zǐ yǐ tiān xià hào wén zhī fēng rì shèng zhī qí shuō zhī jiāng
其几，易道大乱。孔子以天下好文之风日盛，知其说之将

wú jì jí yú shì qǔ wénwáng zhōugōng zhī shuō ér zàn zhī yǐ wéi wéi cǐ wéi dé qí
无纪极，于是取文王、周公之说而赞之，以为惟此为得其

zōng yú shì fēn fēn zhī shuō jìn fèi ér tiān xià zhī yán yì zhě shǐ yì shū
宗。于是纷纷之说尽废，而天下之言易者始一。《书》、

shī lǐ yuè chūn qiū jiē rán shū zì diǎn
《诗》、《礼》、《乐》、《春秋》皆然。《书》自《典》、

mó yǐ hòu shī zì èr nán yǐ jiàng rú jiǔ qiū bā suǒ
《谟》以后，《诗》自《二南》以降，如《九丘》、《八索》，

yí qiè yín wǎ yì dàng zhī cí gài bù zhī qí jǐ qiān bǎi piān lǐ yuè zhī
一切淫哇逸荡之词，盖不知其几千百篇；《礼》、《乐》之

míng wù dù shù zhì shì yì bù kě shèng qióng kǒng zǐ jiē shān xuē ér shù zhèng zhī rán
名物度数，至是亦不可胜穷。孔子皆删削而述正之，然

hòu qí shuō shǐ fèi rú shū shī lǐ yuè zhōng kǒng zǐ
后其说始废。如《书》《诗》、《礼》、《乐》中，孔子

hé cháng jiā yì yǔ jīn zhī lǐ jì zhū shuō jiē hòu rú fù huì ér chéng yǐ fēi
何尝加一语？今之《礼记》诸说，皆后儒附会而成，已非

kǒng zǐ zhī jiù zhì yú chūn qiū suī chēng kǒng zǐ zuò zhī qí shí jiē lǔ shǐ jiù
孔子之旧。至于《春秋》，虽称孔子作之，其实皆鲁史旧

wén suǒ wèi bǐ zhě bǐ qí jiù suǒ wèi xuē zhě xuē qí fán shì yǒu jiǎn
文。所谓‘笔’者，笔其旧；所谓‘削’者，削其繁，是有减

wú zēng kǒng zǐ shù liù jīng jù fán wén zhī luàn tiān xià wéi jiǎn zhī ér bù dé
无增。孔子述《六经》，惧繁文之乱天下，惟简之而不得，

shǐ tiān xià wù qù qí wén yǐ qiú qí shí fēi yǐ wén jiào zhī yě chūn qiū yǐ hòu
使天下务去其文以求其实，非以文教之也。《春秋》以后，

fán wén yì shèng tiān xià yì luàn shǐ huáng fén shū dé zuì shì chū yú sī yì yòu bù
繁文益盛，天下益乱。始皇焚书得罪，是出于私意，又不

hé fén liù jīng ruò dāng shí zhì zài míng dào qí zhū fǎn jīng pàn lǐ zhī shuō xī
合焚《六经》。若当时志在明道，其诸反经叛理之说，悉

qǔ ér fén zhī yì zhèng àn hé shān shù zhī yì zì qín hàn yǐ jiàng wén yòu rì shèng
取而焚之，亦正暗合删述之意。自秦、汉以降，文又日盛，

ruò yù jìn qù zhī duàn bù néng qù zhǐ yí qǔ fǎ kǒng zǐ lù qí jìn shì zhě ér biǎo
若欲尽去之，断不能去。只宜取法孔子，录其近是者而表

zhāng zhī zé qí zhū guài bèi zhī shuō yì yí jiàn jiàn zì fèi bù zhī wén zhōng zǐ dāng shí
章之，则其诸怪悖之说，亦宜渐渐自废。不知文中子当时

nǐ jīng zhī yì rú hé mǒu qiè shēn yǒu qǔ yú qí shì yǐ wéi shèng rén fù qǐ bù néng yì
拟经之意如何？某切深有取于其事，以为圣人复起，不能易

yě tiān xià suǒ yǐ bù zhì zhǐ yīn wén shèng shí shuāi rén chū jǐ jiàn xīn qí xiāng gāo
也。天下所以不治，只因文盛实衰，人出己见，新奇相高，

yǐ xuàn sú qǔ yù tú yǐ luàn tiān xià zhī cōng míng tú tiān xià zhī ěr mù shǐ tiān xià
以眩俗取誉。徒以乱天下之聪明，涂天下之耳目，使天下

mǐ rán zhēng wù xiū shì wén cí yǐ qiú zhī yú shì ér bù fù zhī yǒu dūn běn shàng shí
靡然争务修饰文词，以求知于世，而不复知有敦本尚实、

fǎn pǔ hái chún zhī xíng shì jiē zhù shù zhě yǒu yǐ qǐ zhī
反朴还淳之行，是皆著述者有以启之。”

【43.11】ài yuē zhù shù yì yǒu bù kě quē zhě rú chūn qiū yī jīng
爱曰：“著述亦有不可缺者，如《春秋》一经，

ruò wú zuǒ chuán kǒng yì nán xiǎo
若无《左传》，恐亦难晓。”

xiānshēngyuē chūn qiū bì dài chuán ér hòu míng shì xiē hòu mí yǔ
先生曰：“《春秋》必待《传》而后明，是歇后谜语

yǐ shèng rén hé kǔ wèi cǐ jiān shēn yǐn huì zhī cí zuǒ chuán duō shì lǔ shǐ jiù wén
矣。圣人何苦为此艰深隐晦之词？《左传》多是鲁史旧文

ruò chūn qiū xū cǐ ér hòu míng kǒng zǐ hé bì xuē zhī
若《春秋》须此而后明，孔子何必削之？”

ài yuē yī chuān yì yún chuán shì àn jīng shì duàn rú shū shì mǒu jūn
爱曰：“伊川亦云‘传是案，经是断’。如书弑某君、

fá mǒu guó ruò bù míng qí shì kǒng yì nán duàn
伐某国，若不明其事，恐亦难断。”

xiānshēngyuē yī chuān cǐ yán kǒng yì shì xiāng yán shì rú zhī shuō wèi dé shèng
先生曰：“伊川此言，恐亦是相沿世儒之说，未得圣

rén zuò jīng zhī yì rú shū shì jūn jí shì jūn biàn shì zuì hé bì gèng wèn qí shì
人作经之意。如书‘弑君’，即弑君便是罪。何必更问其弑

jūn zhī xiáng zhēng fá dāng zì tiān zǐ chū shū fá guó jí fá guó biàn shì zuì
君之详？征伐当自天子出，书‘伐国’，即伐国便是罪，

hé bì gèng wèn qí fá guó zhī xiáng shèng rén shù liù jīng zhǐ shì yào zhèng rén xīn
何必更问其伐国之详？圣人述《六经》，只是要正人心，

zhǐ shì yào cún tiān lǐ qù rén yù yú cún tiān lǐ qù rén yù zhī shì zé cháng yán zhī
只是要存天理、去人欲，于存天理、去人欲之事，则尝言之。

huò yīn rén qǐng wèn gè suí fèn liang ér shuō yì bù kěn duō dào kǒng rén zhuān qiú zhī yán
或因人请问，各随分量而说，亦不肯多道，恐人专求之言

yǔ gù yuē yǔ yù wú yán ruò shì yí qiè zòng rén yù miè tiān lǐ de shì yòu
语，故曰‘予欲无言’。若是一切纵人欲、灭天理的事，又

ān kěn xiāng yǐ shì rén shì zhǎng luàn dǎo jiān yě gù mèng zǐ yún zhòng ní zhī mén wú dào
安肯详以示人？是长乱导奸也。故孟子云：仲尼之门无道

huán wén zhī shì zhě shì yǐ hòu shì wú chuán yān cǐ biàn shì kǒng mén jiā fǎ shì rú
桓、文之事者，是以后世无传焉。此便是孔门家法。世儒

zhǐ jiǎng dé yí gè bà zhě de xué wèn suǒ yǐ yào zhī dé xǔ duō yīn móu guǐ jì chún shì
只讲得一个伯者的学问，所以要知得许多阴谋诡计，纯是

yì piàn gōng lì de xīn yǔ shèng rén zuò jīng de yì sī zhèng xiāng fǎn rú hé sī liang dé
一片功利的心，与圣人作经的意思正相反，如何思量得

tōng yīn tàn yuē cǐ fēi dá tiān dé zhě wèi yì yǔ yán cǐ yě
通？”因叹曰：“此非达天德者未易与言此也。”

yòu yuē kǒng zǐ yún wú yóu jí shǐ zhī quē wén yě mèng zǐ yún jìn xìn shū
又曰：“孔子云‘吾犹及史之阙文也’；孟子云尽信《书》

bù rú wú shū wú yú wǔ chéng qǔ èr sān cè ér yǐ kǒng zǐ shān shū
不如无《书》，吾于《武成》取二三策而已。孔子删《书》，

yú táng yú xià sì wǔ bǎi nián jiān bù guò shù piān qǐ gèng wú yì shì ér suǒ shù zhǐ
于唐、虞、夏四五百年间不过数篇，岂更无一事？而所述止

cǐ shèng rén zhī yì kě zhī yǐ shèng rén zhǐ shì yào shān qù fán wén hòu rú què zhǐ yào
此，圣人之意可知矣。圣人只是要删去繁文，后儒却只要

tiān shàng
添上。”

【43. 12】ài yuē shèng rén zuò jīng zhǐ shì yào qù rén yù cún tiān lǐ rú
爱曰：“圣人作经只是要去人欲、存天理。如

wǔ bà yǐ xià shì shèng rén bù yù xiáng yǐ shì rén zé chéng rán yǐ zhì rú yáo shùn
五伯以下事，圣人不欲详以示人，则诚然矣。至如尧、舜

yǐ qián shì rú hé luè bù shǎo jiàn
以前事，如何略不少见？”

xiānshēngyuē xī huáng zhī shì qí shì kuò shū chuán zhī zhě xiǎn yǐ cǐ
先生曰：“羲、黄之世，其事阔疏，传之者鲜矣。此

yì kě yǐ xiǎng jiàn qí shí quán shì chún páng pǔ sù luè wú wén cǎi de qì xiàng cǐ
亦可以想见其时，全是淳庞朴素，略无文采的气象。此

biàn shì tài gǔ zhī zhì fēi hòu shì kě jí
便是太古之治，非后世可及。”

ài yuē rú sān fén zhī lèi yì yǒu chuán zhě kǒng zǐ hé yǐ shān zhī
爱曰：“如《三坟》之类，亦有传者，孔子何以删之？”

xiānshēngyuē zòngyǒuchuánzhě yì yú shì biàn jiàn fēi suǒ yí fēng qì yì
先生曰：“纵有传者，亦于世变渐非所宜。风气益

kāi wén cǎi rì shèng zhì yú zhōu mò suī yù biàn yǐ xià shāng zhī sú yǐ bù kě
开，文采日胜，至于周末，虽欲变以夏、商之俗，已不可

wǎn kuàng táng yú hū yòu kuàng xī huáng zhī shì hū rán qí zhì bù tóng qí dào
挽，况唐、虞乎！又况羲、黄之世乎！然其治不同，其道

zé yì kǒng zǐ yú yáo shùn zé zǔ shù zhī yú wén wǔ zé xiàn zhāng zhī wén
则一。孔子于尧、舜则祖述之，于文、武则宪章之。文、

wǔ zhī fǎ jí shì yáo shùn zhī dào dàn yīn shí zhì zhì qí shè shī zhèng lìng yǐ zì
武之法，即是尧、舜之道。但因时致治，其设施政令已自

bù tóng jí xià shāng shì yè shī zhī yú zhōu yǐ yǒu bù hé gù zhōu gōng sī jiān
不同。即夏、商事业，施之于周，已有不合，故周公思兼

sān wáng qí yǒu bù hé yǎng ér sī zhī yè yǐ jì rì kuàng tài gǔ zhī zhì qǐ
三王，其有不合，仰而思之，夜以继日。况太古之治，岂

fù néng xíng sī gù shèng rén zhī suǒ kě lüè yě
复能行？斯固圣人之所可略也。”

yòu yuē zhuān shì wú wéi bù néng rú sān wáng zhī yīn shí zhì zhì ér bì
又曰：“专事无为，不能如三王之因时致治，而必

yù xíng yǐ tài gǔ zhī sú jí shì fó lǎo de xué shù yīn shí zhì zhì bù néng rú sān
欲行以太古之俗，即是佛、老的学术。因时致治，不能如三

wáng zhī yì běn yú dào ér yǐ gōng lì zhī xīn xíng zhī jí shì bó zhě yǐ xià shì yè
王之一本于道，而以功利之心行之，即是伯者以下事业。

hòu shì rú zhě xǔ duō jiǎng lái jiǎng qù zhǐ shì jiǎng dé gè bó shù
后世儒者许多讲来讲去，只是讲得”个伯术。

yòu yuē táng yú yǐ shàng zhī zhì hòu shì bù kě fù yě lüè zhī kě yě
又曰：“唐、虞以上之治，后世不可复也，略之可也；

sān dài yǐ xià zhī zhì hòu shì bù kě fǎ yě xuē zhī kě yě wéi sān dài zhī zhì kě xíng
三代以下之治，后世不可法也，削之可也；惟三代之治可行。

rán ér shì zhī lùn sān dài zhě bù míng qí běn ér tú shì qí mò zé yì bù kě fù yǐ
然而世之论三代者不明其本，而徒事其末，则亦不可复矣！”

【43.13】ài yuē xiān rú lùn liù jīng yǐ chūn qiū wéi shǐ
爱曰：“先儒论《六经》，以《春秋》为史。

shǐ zhuān jì shì kǒng yǔ wǔ jīng shì tǐ zhōng huò shāo yì
史专记事，恐与《五经》事体终或稍异。”

xiān shēng yuē yǐ shì yán wèi zhī shǐ yǐ dào yán wèi zhī jīng shì jí dào dào
先生曰：“以事言谓之史，以道言谓之经。事即道，道

jí shì chūn qiū yì jīng wǔ jīng yì shǐ yì shì páo xī shì zhī shǐ
即事。《春秋》亦经，《五经》亦史。《易》是庖牺氏之史，

shū shì yáo shùn yǐ xià shǐ lǐ yuè shì sān dài shǐ qí shì tóng
《书》是尧、舜以下史，《礼》、《乐》是三代史。其事同，

qí dào tóng ān yǒu suǒ wèi yì
其道同，安有所谓异？”

yòu yuē wǔ jīng yì zhǐ shì shǐ shǐ yǐ míng shàn è shì xùn jiè shàn
又曰：“《五经》亦只是史，史以明善恶，示训戒。善

kě wéi xùn zhě shí cún qí jì yǐ shì fǎ è kě wéi jiè zhě cún qí jiè ér xuē qí shì
可为训者，时存其迹，以示法；恶可为戒者，存其戒而削其事，

yǐ dù jiān
以杜奸。”

ài yuē cún qí jì yǐ shì fǎ yì shì cún tiān lǐ zhī běn rán xuē qí shì yǐ
爱曰：“存其迹以示法，亦是存天理之本然；削其事以

dù jiān yì shì è rén yù yú jiāng méng fǒu
杜奸，亦是遏人欲于将萌否？”

xiānshēngyuē shèng rén zuò jīng gù wú fēi shì cǐ yì rán yòu bù bì ní zhe
先生曰：“圣人作经，固无非是此意，然又不必泥着

wén jù
文句。”

ài yòu wèn è kě wéi jiè zhě cún qí jiè ér xuē qí shì yǐ dù jiān hé dú
爱又问：“恶可为戒者，存其戒而削其事，以杜奸，何独

yú shī ér bù shānzhèng wèi xiān rú wèi è zhě kě yǐ chéngchuàng rén zhī yì zhì
于《诗》而不删郑、卫？先儒谓‘恶者可以惩创人之逸志’，

rán fǒu
然否？”

xiānshēngyuē shī fēi kǒngmén zhī jiù běn yǐ kǒng zǐ yún fàngzhèngshēng
先生曰：“《诗》非孔门之旧本矣。孔子云：放郑声，
zhèngshēng yín
郑声淫。”

yòu yuē wù zhèngshēng zhī luàn yǎ lè yě zhèng wèi zhī yīn wángguó
又曰：‘恶郑声之乱雅乐也’，‘郑、卫之音，亡国
zhī yīn yě cǐ běn shì kǒngmén jiā fǎ kǒng zǐ suǒ dìng sān bǎi piān jiē suǒ wèi yǎ
之音也。’此本是孔门家法。孔子所定三百篇，皆所谓雅
yuè jiē kě zòu zhī jiāo miào zòu zhī xiāngdǎng jiē suǒ yǐ xuānchàng hé píng hán yǒng
乐，皆可奏之郊庙，奏之乡党，皆所以宣畅和平，涵泳
dé xìng yí fēng yì sú ān dé yǒu cǐ shì zhǎng yín dǎo jiān yǐ cǐ bì qín huǒ zhī hòu
德性，移风易俗，安得有此？是长淫导奸矣。此必秦火之后，
shì rú fù huì yǐ zú sān bǎi piān zhī shù gài yín yì zhī cí shì sú duō suǒ xǐ chuán
世儒附会，以足三百篇之数。盖淫佚之词，世俗多所喜传，
rú jīn lǚ xiàng jiē rán è zhě kě yǐ chéngchuàng rén zhī yì zhì shì qiú qí shuō
如今闾巷皆然。‘恶者可以惩创人之逸志’，是求其说
ér bù dé cóng ér wéi zhī cí
而不得，从而为之辞。”

【43.14】^{xú ài bá}徐爱跋

ài yīn jiù shuō gǔ méi shǐ wén xiānshēng zhī jiào shí shì hài è bú dìng wú rù
爱因旧说汨没，始闻先生之教，实是骇愕不定，无入
tóu chù qí hòu wén zhī jì jiǔ jiàn zhī fǎn shēn shí jiàn rán hòu shǐ xìn xiānshēng zhī xué
头处。其后闻之既久，渐知反身实践，然后始信先生之学
wéi kǒngmén dí chuán shě shì jiē bàng qī xiǎojìng duàngǎng jué hé yǐ rú shuō gé wù
为孔门嫡传，舍是皆傍蹊小径、断港绝河矣！如说“格物”
shì chéng yì de gōng fu míngshàn shì chéngshēn de gōng fu qióng
是“诚意”的工夫，“明善”是“诚身”的工夫，“穷

lǐ shì jìn xìng de gōng fu dào wèn xué shì zūn dé xìng de gōng fu
理”是“尽性”的工夫，“道问学”是“尊德性”的工夫，

bó wén shì yuē lǐ de gōng fu wéi jīng shì wéi yì de gōng fu
“博文”是“约礼”的工夫，“惟精”是“惟一”的工夫，

zhū rú cǐ lèi shǐ jiē luò luò nán hé qí hòu sī zhī jì jiǔ bù jué shǒu wǔ zú dǎo
诸如此类，始皆落落难合，其后思之既久，不觉手舞足蹈。

lù chéng lù
44. 陆澄录

lù chéngwèn zhǔ yì zhī gōng rú dú shū zé yì xīn zài dú shū shàng
【44. 1】陆澄问：“主一之功。如读书则一心在读书上，

jiē kè zé yì xīn zài jiē kè shàng kě yǐ wéi zhǔ yì hū
接客则一心在接客上，可以为主一乎？”

xiānshēngyuē hào sè zé yì xīn zài hào sè shàng hào huò zé yì xīn zài hào huò
先生曰：“好色则一心在好色上，好货则一心在好货

shàng kě yǐ wéi zhǔ yì hū shì suǒ wèi zhú wù fēi zhǔ yì yě zhǔ yì shì zhuānzhǔ yí
上，可以为主一乎？是所谓逐物，非主一也。主一是专主一

gè tiān lǐ
个天理。”

wèn lì zhì
【44. 2】问立志。

xiānshēngyuē zhǐ niànniànyào cún tiān lǐ jí shì lì zhì néng bù wàng hū cǐ
先生曰：“只念念要存天理，即是立志。能不忘乎此，

jiǔ zé zì rán xīn zhōng níng jù yóu dào jiā suǒ wèi jié shèng tāi yě cǐ tiān lǐ zhī
久则自然心中凝聚，犹道家所谓‘结圣胎’也，此天理之

niànchángcún xùn zhì yú měi dà shèngshén yì zhǐ cóng cǐ yì niàn cún yǎng kuò chōng qù ěr
念常存，驯至于美大圣神，亦只从此一念存养扩充去耳。”

rì jiāngōng fu jué fēn rǎo zé jìng zuò jué lǎn kàn shū zé
【44. 3】“日间功夫，觉纷扰，则静坐；觉懒看书，则

yí kàn shū shì yì yīn bìng ér yào
宜看书。是亦因病而药。”

【44.4】^{chù péng yǒu wù xiāng xià zé dé yì xiāng shàng zé sǔn}“处朋友，务相下则得益，相上则损。”

【44.5】^{mèng yuán yǒu zì shì míng zhī bìng xiān shēng lǚ zé zhī yī rì jǐng}孟源有自是，名之病，先生屡责之。一日警

^{zé fāng yǐ yì yǒu zì chén rì lái gōng fu qǐng zhèng}责方已，一友自陈日来工夫请正。

^{yuán cóng páng yuē cǐ fāng shì xún zhe yuán jiù shí jiā dāng}源从旁曰：“此方是寻着源旧时家当。”

^{xiān shēng yuē ěr bìng yòu fā}先生曰：“尔病又发。”

^{yuán sè biàn yì nǐ yù yǒu suǒ biàn}源色变，议拟欲有所辨。

^{xiān shēng yuē ěr bìng yòu fā yīn yù zhī yuē cǐ shì rǔ yì shēng dà bìng}先生曰：“尔病又发。”因喻之曰：“此是汝一生大病

^{gēn pì rú fāng zhàng dì nèi zhǒng cǐ yì dà shù yǔ lù zhī zī tǔ mài zhī lì}根。譬如方丈地内，种此一大树，雨露之滋，土脉之力，

^{zhǐ zī yǎng dé zhè ge dà gēn sì bàng zòng yào zhǒng cǐ jiā gǔ shàng miàn bèi cǐ shù yè}只滋养得这个大根；四傍纵要种此嘉谷，上面被此树叶

^{zhē fù xià miàn bèi cǐ shù gēn pán jié rú hé shēng zhǎng dé chéng xū yòng fá qù cǐ}遮覆，下面被此树根盘结，如何生长得成？须用伐去此

^{shù xiān gēn wù liú fāng kě zhòng zhī jiā zhǒng bù rán rèn rǔ gēng yún péi yōng}树，纤根勿留，方可种植嘉种。不然，任汝耕耘培壅，

^{zhǐ shì zī yǎng dé cǐ gēn}只是滋养得此根。”

【44.6】^{wèn hòu shì zhù shù zhī duō kǒng yì yǒu luàn zhèng xué}问：“后世著述之多，恐亦有乱正学？”

xiānshēngyuē rén xīn tiān lǐ hún rán shèngxián bǐ zhī shū rú xiě zhēnchuánshén
先生曰：“人心天理浑然，圣贤笔之书，如写真传神，

bú guò shì rén yǐ xíngzhuàng dà luè shǐ zhī yīn cǐ ér tāo qiú qí zhēn ěr qí jīngshén yì
不过示人以形状大略，使之因此而讨求其真耳。其精神意

qì yán xiàodòng zhǐ gù yǒu suǒ bù néngchuán yě hòu shì zhù shù shì yòujiāngshèng rén
气言笑动止，固有所不能传也。后世著述，是又将圣人

suǒ huà mó fǎngténg xiě ér wàng zì fēn xī jiā zēng yǐ chěng qí jì qí shī zhēn yù
所画，摹仿誊写，而妄自分析加增，以逞其技，其失真愈

yuǎn yǐ
远矣。”

wèn shèng rén yìngbiàn bù qióng mò yì shì yù xiānjiǎng qiú fǒu
【44.7】问：“圣人应变不穷，莫亦是预先讲求否？”

xiānshēngyuē rú hé jiǎng qiú dé xǔ duō shèng rén zhī xīn rú míngjìng zhǐ shì yī
先生曰：“如何讲求得许多？圣人之心如明镜，只是一

gè míng zé suí gǎn ér yīng wú wù bù zhào wèi yǒu yǐ wǎng zhī xíngshàng zài wèi zhào
个明，则随感而应，无物不照。未有已往之形尚在，未照

zhī xíngxiān jù zhě ruò hòu shì suǒjiǎng què shì rú cǐ shì yǐ yǔ shèng rén zhī xué dà
之形先具者。若后世所讲，却是如此，是以与圣人之学大

bèi zhōugōng zhì lǐ zuò lè yǐ shì tiān xià jiē shèng rén suǒnéng wéi yáo shùn hé bú
背。周公制礼作乐以示天下，皆圣人所能为，尧、舜何不

jìn wéi zhī ér dài yú zhōugōng kǒng zǐ shānshù liù jīng yǐ zhàowàn shì yì shèng rén
尽为之而待于周公？孔子删述《六经》以诏万世，亦圣人

suǒnéng wéi zhōugōng hé bù xiān wéi zhī ér yǒu dài yú kǒng zǐ shì zhī shèng rén yù cǐ shí
所能为，周公何不先为之而有待于孔子？是知圣人遇此时，

fāngyǒu cǐ shì zhǐ pà jìng bù míng bú pà wù lái bù néngzhào jiǎng qiú shì biàn yì
方有此事。只怕镜不明，不怕物来不能照。讲求事变，亦

shì zhào shí shì rán xué zhě què xū xiānyǒu gè míng de gōng fu xué zhě wéi huàn cǐ xīn zhī
是照时事，然学者却须先有个明的工夫，学者惟患此心之

wèi néng míng bù huàn shì biàn zhī bù néng jìn
未能明，不患事变之不能尽。”

yuē rán zé suǒ wèi chōng mò wú zhèn ér wàn xiàng sēn rán yǐ jù zhě qí yán
曰：“然则所谓‘冲漠无朕而万象森然已具者’，其言

rú hé
如何？”

yuē shì shuō běn zì hǎo zhǐ bú shàn kàn yì biàn yǒu bìng tòng
曰：“是说本自好。只不善看，亦便有病痛。”

【44.8】 yì lǐ wú dìng zài wú qióng jìn wú yǔ zǐ yán bù kě yǐ
“义理，无定在，无穷尽。吾与子言，不可以

shǎo yǒu suǒ dé ér suí wèi zhǐ cǐ yě zài yán zhī shí nián èr shí nián wǔ shí nián wèi
少有所得而遂谓止此也，再言之，十年、二十年、五十年未
yǒu zhǐ yě
有止也。”

tā rì yòu yuē shèng rú yáo shùn rán yáo shùn zhī shàng shàn wú jìn è
他日又曰：“圣如尧、舜，然尧、舜之上，善无尽；恶

rú jié zhòu rán jié zhòu zhī xià è wú jìn shǐ jié zhòu wèi sǐ è níng
如桀、纣，然桀、纣之下，恶无尽。使桀、纣未死，恶宁

zhǐ cǐ hū shǐ shàn yǒu jìn shí wén wáng hé yǐ wàng dào ér wèi zhī jiàn
止此乎？使善有尽时，文王何以‘望道而未之见’？”

【44.9】 wèn jìng shí yì jué yì si hǎo cái yù shì biàn bù tóng rú hé
问：“静时亦觉意思好，才遇事便不同，如何？”

xiānshēngyuē shì tú zhī jìngyǎng ér bú yòng kè jǐ gōng fu yě rú cǐ lín shì
先生曰：“是徒知静养而不用克己工夫也如此临事，

biàn yào qīng dǎo rén xū zài shì shàng mó fāng néng lì dé zhù fāng néng jìng yì dìng
便要倾倒。人须在事上磨，方能立得住，方能‘静亦定、

dòng yì dìng
动亦定’。”

wènshàng dá gōng fu
【44. 10】问上达工夫。

xiānshēngyuē hòu rú jiào rén cái shè jīng wēi biàn wèi shàng dá wèi dāng xué
先生曰：“后儒教人，才涉精微，便谓上达未当学，

qiě shuō xià xué shì fēn xià xué shàng dá wéi èr yě fū mù kě dé jiàn ěr kě dé
且说下学。是分下学、上达为二也。夫目可得见，耳可得

wén kǒu kě dé yán xīn kě dé sī zhě jiē xià xué yě mù bù kě dé jiàn ěr bù kě
闻，口可得言，心可得思者，皆下学也；目不可得见，耳不可

dé wén kǒu bù kě dé yán xīn bù kě dé sī zhě shàng dá yě rú mù zhī zāi péi guàn
得闻，口不可得言，心不可得思者，上达也。如木之栽培灌

gài shì xià xué yě zhì yú rì yè zhī suǒ xī tiáo dá chàng mào nǎi shì shàng dá rén
溉，是下学也；至于日夜之所息，条达畅茂，乃是上达。人

ān néng yù qí lì zāi gù fán kě yòng gōng kě gào yǔ zhě jiē xià xué shàng dá zhǐ zài
安能预其力哉？故凡可用功、可告语者皆下学，上达只在

xià xué lǐ fán shèng rén suǒ shuō suī jí jīng wēi jù shì xià xué xué zhě zhǐ cóng xià xué
下学里。凡圣人所说，虽极精微，俱是下学学者只从下学

lǐ yòng gōng zì rán shàng dá qù bù bì bié xún gè shàng dá de gōng fu
里用功，自然上达去，不必别寻个“上达’的工夫。”

wèn wéi jīng wéi yì shì rú hé yòng gōng
【44. 11】问：“‘惟精惟一’是如何用功？”

xiānshēngyuē wéi yì shì wéi jīng zhǔ yì wéi jīng shì wéi gōng fu
先生曰：“惟一，是惟精，主意‘惟精’，是‘惟功夫，
fēi wéi jīng zhī wài fù yǒu wéi yì yě jīng zì cóng mǐ gū yǐ mǐ pì zhī
非惟精’，之外复有惟一，也。‘精’字从米，姑以米譬之：
yào de cǐ mǐ chún rán jié bái biàn shì wéi yì yì rán fēi jiā chōng bō shāi jiǎn wéi
要得此米纯然洁白，便是‘惟一’意；然非加舂簸筛拣‘惟
jīng zhī gōng zé bù néng chún rán jié bái yě chōng bō shāi jiǎn shì wéi jīng zhī gōng
精’之工，则不能纯然洁白也。舂簸筛拣是‘惟精’之功，
rán yì bú guò yào cǐ mǐ dào chún rán jié bái ér yǐ bó xué shěn wèn shèn sī míng
然亦不过要此米到纯然洁白而已。博学、审问、慎思、明
biàn dǔ xíng zhě jiē suǒ yǐ wéi wéi jīng ér qiú wéi yì yě tā rú bó
辨、笃行者，皆所以为‘惟精’而求‘惟一’也。他如‘博
wén zhě jí yuē lǐ zhī gōng gé wù zhì zhī zhě jí chéng yì zhī gōng
文’者，即约礼’之功，‘格物致知者，即‘诚意’之功，
dào wèn xué jí dé xìng zhī gōng míng shàn jí chéng shēn zhī gōng wú
‘道问学’即‘德性’之功，明善’即‘诚身’之功，无
èr shuō yě
二说也。”

zhī zhě xíng zhī shǐ xíng zhě zhī zhī chéng shèng xué zhī yí gè gōng
【44. 12】“知者行之始，行者知之成。圣学只一个功

fu zhī xíng bù kě fēn zuò liǎng shì
夫，知行不可分作两事。”

【44. 13】^{qī diāo kāi yuē}“漆雕开曰：^{wú sī zhī wèi néng xìn}‘吾斯之未能信。’^{fū zǐ shuō zhī}夫子说之。

^{zǐ lù shǐ zǐ gāo wéi fèi zǎi}子路使子羔为费宰，^{zǐ yuē}子曰：^{zéi fū rén zhī zǐ}‘贼夫人之子。’^{diǎn yán zhì}点言志，^{fū zǐ}夫子

^{xǔ zhī}许之。^{shèng rén zhī yì kě jiàn yǐ}圣人之意可见矣。”

【44. 14】^{wèn}问：^{níng jìng cún xīn shí}“宁静存心时，^{kě wéi}可为^{wèi fā zhī zhōng}‘未发之中’^{fǒu}否？”

^{xiānshēngyuē}先生曰：^{jīn rén cún xīn}“今人存心，^{zhǐ dìng dé qì}只定得气。^{dāng qí níng jìng shí}当其宁静时，^{yì zhǐ shì}亦只是^{qì níng jìng}气宁静，^{bù kě yǐ wéi}不可以为^{wèi fā zhī zhōng}‘未发之中’。”

^{yuē}曰：“^{wèi}‘未’^{biàn shì}便是^{zhōng}‘中’，^{mò yì shì qiú}莫亦是求^{zhōng}‘中’^{gōng fu}功夫？”

^{yuē}曰：“^{zhǐ yào qù rén yù}只要去人欲、^{cún tiān lǐ}存天理，^{fāng shì gōng fu}方是功夫。^{jìng shí niànniàn qù rén}静时念念去人

^{yù}欲、^{cún tiān lǐ}存天理，^{dòng shí niànniàn qù rén yù}动时念念去人欲、^{cún tiān lǐ}存天理，^{bù guǎn níng jìng bù níng jìng}不管宁静不宁静。

^{ruò kào nà níng jìng}若靠那宁静，^{bù wéi jiàn yǒu}不惟渐有^{xǐ jìng yàn dòng zhī bì}喜静厌动之弊，^{zhōng jiān}中间^{xǔ duō bìng tòng}许多病痛只是

^{qián fú zài}潜伏在，^{zhōng}终^{bù néng jué qù}不能绝去，^{yù shì yī jiù zī zhǎng}遇事依旧滋长。^{yǐ xún lǐ wéi zhǔ}以循理为主，^{hé cháng}何尝

^{bù níng jìng}不宁静；^{yǐ níng jìng wéi zhǔ}以宁静为主，^{wèi bì néng xún lǐ}未必能循理。”

【44. 15】^{wèn kǒngmén yán zhì yóu qiú rèn zhèng shì gōng xī chì rèn lǐ}问：“孔门言志：由、求任政事，公西赤任礼

^{lè duōshǎo shí yòng jí céng xī shuō lái què sì shuǎ de shì shèng rén què xǔ tā}乐，多少实用。及曾皙说来，却似耍的事，圣人却许他，

^{shì yì hé rú}是意何如？”

^{yuē sān zǐ shì yǒu yì bì yǒu yì bì biānpiān zhe yì biān néng cǐ wèi bì néng}曰：“三子是有意必，有意必便偏着一边，能此未必能

^{bǐ zēngdiǎn zhè yì sì què wú yì bì biàn shì sù qí wèi ér xíng bù yuàn hū qí wài}彼；曾点这意思却无意必，便是‘素其位而行，不愿乎其外、

^{sù yí dí xíng hū yí dí sù huàn nán xíng hū huàn nán wú rù ér bù zì dé yǐ}‘素夷狄行乎夷狄，素患难行乎患难，无入而不自得’矣。

^{sān zǐ suǒ wèi rǔ qì yě zēngdiǎn biàn yǒu bù qì yì rán sān zǐ zhī cái}三子所谓‘汝器也’，曾点便有‘不器意’。然三子之才，

^{gè zhuó rán chéng zhāng fēi ruò shì zhī kōng yán wú shí zhě gù fū zǐ yì jiē xǔ zhī}各卓然成章，非若世之空言无实者，故夫子亦皆许之。”

【44. 16】^{wèn zhī shí bù zhǎng jìn rú hé}问：“知识不长进，如何？”

^{xiānshēng yuē wéi xué xū yǒu běnyuán xū cóng běnyuán shàng yòng lì jiàn jiàn yíng}先生曰：“为学须有本原，须从本原上用力，渐渐盈

^{kē ér jìn xiān jiā shuō yīng ér yì shàn pì yīng ér zài mǔ fù shí zhǐ shì chún qì}科而进。仙家说婴儿，亦善譬。婴儿在母腹时，只是纯气，

^{yǒu hé zhī shí chū tāi hòu fāng shǐ néng tí jì ér hòu néng xiào yòu jì ér hòu néng rèn shí}有何知识？出胎后方始能啼，既而后能笑，又既而后能认识

^{qí fù mǔ xiōng dì yòu jì ér hòu néng lì néng xíng néng chí néng fù cù nǎi tiān xià zhī}其父母兄弟，又既而后能立能行、能持能负，卒乃天下之

shì wú bù kě néng jiē shì jīng qì rì zú zé jīn lì rì qiáng cōngmíng rì kāi bù
事无不可能。皆是精气日足，则筋力日强，聪明日开，不

shì chū tāi rì biànjiǎng qiú tuī xún de lái gù xū yǒu gè běnyuán shèng rén dào wèi tiān
是出胎日便讲求推寻得来。故须有个本原。圣人到‘位天

dì yù wàn wù yě zhǐ cóng xǐ nù āi lè wèi fā zhī zhōng shàngyǎng lái hòu
地，育万物’，也只从‘喜怒哀乐未发之中’上养来。后

rú bù míng gé wù zhī shuō jiàn shèng rén wú bù zhī wú bù néng biàn yù yú chū xià shǒu shí
儒不明格物之说，见圣人无不知无不能，便欲于初下手时

jiǎng qiú dé jìn qǐ yǒu cǐ lǐ
讲求得尽，岂有此理？”

yòu yuē lì zhì yòng gōng rú zhòng shù rán fāng qí gēn yá yóu wèi yǒu gān
又曰：“立志用功，如种树然。方其根芽，犹未有干；

jí qí yǒu gān shàng wèi yǒu zhī zhī ér hòu yè yè ér hòu huā shí chū zhǒng gēn shí
及其有干，尚未有枝；枝而后叶，叶而后花实。初种根时，

zhǐ guǎn zāi péi guàn gài wù zuò zhī xiǎng wù zuò yè xiǎng wù zuò huā xiǎng wù zuò shí
只管栽培灌溉，勿作枝想，勿作叶想，勿作花想，勿作实

xiǎng xuánxiǎng hé yì dàn bù wàng zāi péi zhī gōng pà méi yǒu zhī yè huā shí
想。悬想何益！但不忘栽培之功，怕没有枝叶花实？”

wèn kàn shū bù néng míng rú hé
【44. 17】问：“看书不能明，如何？”

xiānshēng yuē cǐ zhǐ shì zài wén yì shàng chuān qiú gù bù míng rú cǐ yòu bù
先生曰：“此只是在文义上穿求，故不明。如此又不

rú wéi jiù shí xué wèn tā dào kàn dé duō jiě dé qù zhǐ shì tā wéi xué suī jí jiě dé míng
如为旧时学问，他到看得多解得去。只是他为学虽极解得明

xiǎo yì zhōngshēn wú dé xū yú xīn tǐ shàng yòng gōng fán míng bù dé xíng bù qù
晓，亦终身无得。须于心体上用功，凡明不得，行不去，

xū fǎn zài zì xīn shàng tǐ dāng jí kě tōng gài sì shū wǔ jīng bú guò shuō
须反在自心上体当即可通。盖《四书》、《五经》不过说

zhè xīn tǐ zhè xīn tǐ jí suǒ wèi dào xīn tǐ míng jí shì dào míng gèng wú èr cǐ
这心体，这心体即所谓道。心体明即是道明，更无二。此

shì wéi xué tóu nǎo chù
是为学头脑处。”

【44. 18】“‘^{xū líng bù mèi}虚灵不昧，^{zhòng lǐ jù ér wàn shì chū}众理具而万事出’。^{xīn wài wú}心外无

^{lǐ}理，^{xīn wài wú shì}心外无事。”

【44. 19】^{huò wèn}或问：“^{huì ān xiānshēng yuē}晦庵先生曰：‘^{rén zhī suǒ yǐ wéi xué zhě}人之所以为学者，^{xīn}心

^{yǔ lǐ ér yǐ}与理而已。’^{cǐ yǔ rú hé}此语如何？”

^{yuē}曰：“^{xīn jí xìng}心即性，^{xìng jí lǐ}性即理，^{xià yì}下一‘^{yǔ}与’字，^{zì}恐未免为二。

^{cǐ zài xué zhě shànguān}此在学者善观。”

【44. 20】^{huò yuē}或曰：“^{rén jiē yǒu shì xīn}人皆有是心。^{xīn jí lǐ}心即理，^{hé yǐ yǒu wéi shàn}何以有为善，

^{yǒu wéi bú shàn}有为不善？”^{xiānshēng yuē}先生曰：“^{è rén zhī xīn}恶人之心，^{shī qí běn tǐ}失其本体。”

【44. 21】^{wèn}问：“‘^{xī zhī yǒu yǐ jí qí jīng ér bù luàn}析之有以极其精而不乱，^{rán hòu hé zhī yǒu}然后合之有

^{yǐ jìn qí dà ér wú yú}以尽其大而无余’，^{cǐ yán rú hé}此言如何？”

xiānshēngyuē kǒng yì wèi jìn cǐ lǐ qǐ róng fēn xī yòu hé xū còu hé dé
先生曰：“恐亦未尽。此理岂容分析，又何须凑合得？”

shèng rén shuō jīng yì zì shì jìn
圣人说‘精一’，自是尽。”

xǐng chá shì yǒu shì shí cúnyǎng cúnyǎng shì wú shì shí xǐng chá
【44. 22】“省察是有事时存养，存养是无事时省察。”

chéngchángwènxiàngshān zài rén qíng shì biànshàng zuò gōng fu zhī shuō
【44. 23】澄尝问象山在人情事变上做工夫之说。

xiānshēngyuē chú le rén qíng shì biàn zé wú shì yǐ xǐ nù āi lè fēi rén qíng
先生曰：“除了人情事变，则无事矣。喜怒哀乐非人情

乎？自视听言动，以至富贵贫贱、患难死生，皆事变也。事

biàn yì zhǐ zài rén qíng lǐ qí yào zhǐ zài zhì zhōng hé zhì zhōng hé zhǐ zài jǐn dú
变亦只在人情里。其要只在致中和，致中和只在谨独。”

chéngwèn rén yì lǐ zhì zhī míng yīn yǐ fā ér yǒu
【44. 24】澄问：“仁、义、礼、智之名，因已发而有？”

yuē rán
曰：“然。”

tā rì chéngyuē cè yǐn xiū è cí ràng shì fēi shì xìng zhī biǎo dé
他日，澄曰：“惻隐、羞恶、辞让、是非，是性之表德

xié
邪？”

yuē rén yì lǐ zhì yě shì biǎo dé xìng yì ér yǐ zì qí xíng
曰：“仁、义、礼、智，也是表德。性一而已，自其形

tǐ yě wèi zhī tiān zhǔ zǎi yě wèi zhī dì liú xíng yě wèi zhī mìng fù yú rén yě wèi zhī
体也谓之天，主宰也谓之帝，流行也谓之命，赋于人也谓之

xìng zhǔ yú shēn yě wèi zhī xīn xīn zhī fā yě yù fù biàn wèi zhī xiào yù jūn biàn wèi
性，主于身也谓之之心。心之发也，遇父便谓之孝，遇君便谓

zhī zhōng zì cǐ yǐ wǎng míng zhì yú wú qióng zhǐ yì xìng ér yǐ yóu rén yì ér yǐ
之忠，自此以往，名至于无穷，只一性而已。犹人一而已，

duì fù wèi zhī zǐ duì zǐ wèi zhī fù zì cǐ yǐ wǎng zhì yú wú qióng zhǐ yì rén
对父谓之子，对子谓之父，自此以往，至于无穷，只一人

ér yǐ rén zhǐ yào zài xìng shàng yòng gōng kàn dé yì xìng zì fēn míng jí wàn lǐ càn
而已。人只要在性上用功，看得一性字分明，即万理灿

rán
然。”

【44. 25】 yí rì lùn wéi xué gōng fu
一日，论为学工夫。

xiānshēngyuē jiào rén wéi xué bù kě zhí yì piān chū xué shí xīn yuán yì mǎ
先生曰：“教人为学，不可执一偏。初学时心猿意马，

shuān fù bú dìng qí suǒ sī lǜ duō shì rén yù yì biān gù qiě jiào zhī jìng zuò xī sī lǜ
拴缚不定，其所思虑多是人欲一边，故且教之静坐息思虑。

jiǔ zhī sì qí xīn yì shāodìng zhǐ xuánkōngjìngshǒu rú gǎo mù sǐ huī yì wú yòng
久之，俟其心意稍定，只悬空静守如槁木死灰，亦无用，

xū jiào tā xǐngchá kè zhì xǐngchá kè zhì zhī gōng zé wú shí ér kě jiān rú qù dào zéi
须教他省察克治。省察克治之功，则无时而可间，如去盗贼，

xū yǒu gè sǎo chú kuòqīng zhī yì wú shì shí jiānghào sè hào huò hào míngděng sī zhú
须有个扫除廓清之意。无事时将好色、好货、好名等私逐

yī zhuī jiū sōu xún chū lái dìngyào bá qù bìnggēn yǒng bù fù qǐ fāng shǐ wéi kuài
一追究，搜寻出来，定要拔去病根，永不复起，方始为快。

cháng rú māo zhī bǔ shǔ yì yǎn kàn zhe yì ěr tīng zhe cái yǒu yì niàn méng dòng jí
常如猫之捕鼠，一眼看着，一耳听着，才有一念萌动，即

yǔ kè qù zhāndīng jié tiě bù kě gū róng yǔ tā fāngbiàn bù kě wō cáng bù kě
与克去，斩钉截铁，不可姑容与他方便，不可窝藏，不可

fàng tā chū lù fāng shì zhēn shí yònggōng fāngnéng sǎo chú kuòqīng dào dé wú sī kě kè
放他出路，方是真实用功，方能扫除廓清。到得无私可克，

zì yǒuduāngǒng shí zài suī yuē hé sī hé lǜ fēi chū xué shí shì chū xué bì xū
自有端拱时在。虽曰‘何思何虑’，非初学时事。初学必须

sī xǐng chá kè zhì jí shì sī chéng zhǐ sī gè tiān lǐ dào dé tiān lǐ chúnquán biàn
思省察克治，即是思诚，只思个天理。到得天理纯全，便

shì hé sī hé lǜ yǐ
是‘何思何虑’矣。”

chéngwèn yǒu rén yè pà guǐ zhě nài hé
【44. 26】澄问：“有人夜怕鬼者，奈何？”

xiānshēngyuē zhǐ shì píng shí bù néng jí yì ér xīn yǒu suǒqiàn gù pà ruò
先生曰：“只是平时不能集义，而心有所歉，故怕。若

sù xíng hé yú shénmíng hé pà zhī yǒu
素行合于神明，何怕之有？”

zǐ shēnyuē zhèng zhí zhī guǐ bù xū pà kǒng xié guǐ bù guǎn rén shàn è gù
子莘曰：“正直之鬼，不须怕；恐邪鬼不管人善恶，故

wèi miǎn pà
未免怕。”

xiānshēngyuē qǐ yǒu xié guǐ néng mí zhèng rén hū zhǐ cǐ yì pà jí shì xīn xié
先生曰：“岂有邪鬼能迷正人乎？只此一怕，即是心邪。

gù yǒu mí zhī zhě fēi guǐ mí yě xīn zì mí ěr rú rén hào sè jí shì sè guǐ mí
故有迷之者，非鬼迷也，心自迷耳。如人好色，即是色鬼迷；

hào huò jí shì huò guǐ mí nù suǒ bú dāng nù shì nù guǐ mí jù suǒ bú dāng jù shì
好货，即是货鬼迷；怒所不当怒，是怒鬼迷；惧所不当惧，是

jù guǐ mí yě
惧鬼迷也。”

【44. 27】 ^{dìng zhě xīn zhī běn tǐ} “定者心之本体，^{tiān lǐ yě} 天理也。^{dòng jìng} 动静，^{suǒ yù zhī shí} 所遇之时

^{yě} 也。”

【44. 28】 ^{chéng wèn} 澄问 ^{xué} 《学》、^{yōng} 《庸》 ^{tóng yì} 同异。^{xiān shēng yuē} 先生曰：^{zǐ sī} “子思

^{kuò dà xué} 括《大学》^{yì shū zhī yì} 一书之义，^{wéi zhōng yōng} 为《中庸》^{shǒu zhāng} 首章。”

【44. 29】 ^{wèn} 问：^{kǒng zǐ zhèng míng} “孔子正名，^{xiān rú shuō shàng gào tiān zǐ} 先儒说上告天子，^{xià gào} 下告

^{fāng bó} 方伯，^{fèi zhé lì yǐng} 废辄立郢’。^{cǐ yì rú hé} 此意如何？”

^{xiān shēng yuē} 先生曰：^{kǒng nán rú cǐ} “恐难如此。^{qǐ yǒu yì rén zhì jìng jìn lǐ dài wǒ ér wéi zhèng} 岂有一人致敬尽礼待我而为政

^{wǒ jiù xiān qù fèi tā} ，我就先去废他？^{qǐ rén qíng tiān lǐ} 岂人情天理？^{kǒng zǐ jì kěn yǔ zhé wéi zhèng} 孔子既肯与辄为政，^{bì yǐ shì} 必已是

^{tā néng qīng xīn wěi guó ér tīng} 他能倾心委国而听。^{shèng rén shèng dé zhì chéng} 圣人盛德至诚，^{bì yǐ gǎn huà wèi zhé} 必已感化卫辄，^{shǐ} 使

^{zhī wú fù zhī bù kě yǐ wéi rén} 知无父之不可以为人，^{bì jiāng tòng kū bēn zǒu} 必将痛哭奔走，^{wǎng yíng qí fù} 往迎其父。^{fù zǐ zhī} 父子之

^{ài} 爱，^{běn yú tiān xìng} 本于天性，^{zhé néng huǐ tòng zhēn qiè rú cǐ} 辄能悔痛真切如此，^{kuāi kuì qǐ bú gǎn dòng dǐ yù} 崩溃岂不感动底豫。

^{kuāi kuì jì hái} 崩溃既还，^{zhé nǎi zhì guó qǐng lù} 辄乃致国请戮，^{kuì yǐ jiàn huà yú zǐ} 溃已见化于子，^{yòu yǒu fū zǐ zhì chéng} 又有夫子至诚

^{tiáo hé qí jiān} 调和其间，^{dāng yì jué bù kěn shòu} 当亦决不肯受，^{rén yǐ mìng zhé} 仍以命辄。^{qún chén bǎi xìng yòu bì yù dé} 群臣百姓又必欲得

^{zhé wéi jūn} 辄为君，^{zhé nǎi zì bào qí zuì è} 辄乃自暴其罪恶，^{qǐng yú tiān zǐ} 请于天子，^{gào yú fāng bó zhū hóu} 告于方伯诸侯，^{ér bì} 而必

yù zhì guó yú fù kuì yǔ qúnchén bǎi xìng yì jiē biǎozhé huǐ wù rén xiào zhī měi qǐng yú tiān
欲致国于父。溃与群臣百姓亦皆表辄悔悟仁孝之美，请于天

zǐ gào yú fāng bó zhū hóu bì yù dé zhé ér wéi zhī jūn yú shì jí mìng yú zhé shǐ
子，告于方伯诸侯，必欲得辄而为之君。于是集命于辄，使

zhī fù jūn wèi guó zhé bù dé yǐ nǎi rú hòu shì shàng huáng gù shì lǜ qúnchén bǎi xìng
之复君卫国。辄不得已，乃如后世上皇故事，率群臣百姓

zūn kuì wéi tài gōng bèi wù zhì yǎng ér shǐ tuì fù qí wèi yān zé jūn jūn chénchén
尊溃为太公，备物致养，而始退复其位焉。则君君、臣臣、

fù fù zǐ zǐ míngzhèng yán shùn yì jǔ ér kě wéi zhèng yú tiān xià yǐ kǒng zǐ zhèng
父父、子子，名正言顺，一举而可为政于天下矣！孔子正

míng huò shì rú cǐ
名，或是如此。”

chéng zài hóng lú sì cāng jū hū jiā xìn zhì yán ér bìng wēi chéng
【44. 30】澄在鸿胪寺仓居，忽家信至，言儿病危。澄

xīn shènyōumèn bù néng kān
心甚忧闷不能堪。

xiānshēngyuē cǐ shí zhèng yí yònggōng ruò cǐ shí fàngguò xián shí jiǎngxué hé
先生曰：“此时正宜用功。若此时放过，闲时讲学何

yòng rén zhèng yào zài cǐ děng shí mó liàn fù zhī ài zǐ zì shì zhì qíng rán tiān lǐ yì
用？人正要在此等时磨炼。父之爱子，自是至情。然天理亦

zì yǒu gè zhōng hé chù guò jí shì sī yì rén yú cǐ chù duō rèn zuò tiān lǐ dāng yōu
自有个中和处，过即是私意。人于此处多认做天理当忧，

zé yí xiàng yōu kǔ bù zhī yǐ shì yǒu suǒ yōu huàn bù dé qí zhèng dà dǐ qī qíng suǒ
则一向忧苦，不知已是有所忧患，不得其正。大抵七情所

gǎn duō zhǐ shì guò shǎo bù jí zhě cái guò biàn fēi xīn zhī běn tǐ bì xū tiáotíng shì
感，多只是过，少不及者。才过便非心之本体，必须调停适

zhōng shǐ dé jiù rú fù mǔ zhī sàng rén zǐ qǐ bú yù yì kū biàn sǐ fāngkuài yú xīn
中始得。就如父母之丧，人子岂不欲一哭便死，方快于心。

rán què yuē huǐ bù mièxìng fēi shèng rén qiáng zhì zhī yě tiān lǐ běn tǐ zì yǒu fēn
然却曰‘毁不灭性’，非圣人强制之也，天理本体自有分

xiàn bù kě guò yě rén dàn yào shí dé xīn tǐ zì rán zēngjiǎn fēn háo bù dé
限，不可过也。人但要识得心体，自然增减分毫不得。”

【44. 31】 “^{bù kě wèi wèi fā zhī zhōng}不可谓‘未发之中’，^{cháng rén jù yǒu gài tǐ yòng}常人俱有。盖体用

^{yì yuán yǒu shì tǐ jí yǒu shì yòng yǒu wèi fā zhī zhōng jí yǒu fā ér jiē}
一源，有是体即有是用，有‘未发之中’，即有‘发而皆

^{zhōng jié zhī hé jīn rén wèi néng yǒu fā ér jiē zhōng jié zhī hé xū zhī shì tā}
中节之和’。今人未能有‘发而皆中节之和’，须知是他

^{wèi fā zhī zhōng yì wèi néng quán dé}
‘未发之中’，亦未能全得。”

【44. 32】 “^{yì zhī cí shì chū jiǔ qiánlóng wù yòng liù zì}
《易》之辞，是“初九，潜龙勿用六字；

^{yì zhī xiàng shì chū huà yì zhī biàn shì zhí qí huà yì zhī zhàn}
《易》之象，是初画；《易》之变，是值其画；《易》之占，

^{shì yòng qí cí}
是用其辞。”

【44. 3】 “^{yè qì shì jiù cháng rén shuō xué zhě néng yòng gōng zé rì}
‘夜气’，是就常人说。学者能用功，则日

^{jiān yǒu shì wú shì jiē shì cǐ qì xī jù fā shēng chù shèng rén zé bù xiāoshuō yè}
间有事无事，皆是此气翕聚发生处。圣人则不消说‘夜

^{qì}
气’。”

chéngwèn cāo cún shě wáng zhāng
【44. 34】澄问“操存舍亡”章。

yuē chū rù wú shí mò zhī qí xiāng cǐ suī jiù cháng rén xīn shuō xué
曰：“‘出入无时，莫知其乡。’此虽就常人心说，学

zhě yì xū shì zhī dé xīn zhī běn tǐ yì yuán shì rú cǐ zé cāo cún gōng fu shǐ méi bìng
者亦须是知得心之本体亦元是如此，则操存功夫，始没病

tòng bù kě biàn wèi chū wéi wáng rén wéi cún ruò lùn běn tǐ yuán shì wú chū rù de
痛。不可便谓出为亡，人为存。若论本体，元是无出入的。

ruò lùn chū rù zé qí sī lǜ yùn yòng shì chū rán zhǔ zǎi cháng zhāo zhāo zài cǐ hé chū
若论出入，则其思虑运用是出，然主宰常昭昭在此，何出

zhī yǒu jì wú suǒ chū hé rù zhī yǒu chéng zǐ suǒ wèi qiāng zǐ yì zhǐ shì tiān
之有？既无所出，何入之有？程子所谓‘腔子’，亦只是天

lǐ ér yǐ suī zhōng rì yìng chóu ér bù chū tiān lǐ jí shì zài qiāng zǐ lǐ ruò chū tiān
理而已。虽终日应酬而不出天理，即是在腔子里。若出天

lǐ sī wèi zhī fàng sī wèi zhī wáng
理，斯谓之放，斯谓之亡。”

yòu yuē chū rù yì zhǐ shì dòng jìng dòng jìng wú duān qǐ yǒu xiāng xié
又曰：“出入亦只是动静，动静无端，岂有乡邪？”

wáng jiā xiù wèn fó yǐ chū lí shēng sǐ yòu rén rù dào xiān yǐ
【44. 35】王嘉秀问：“佛以出离生死诱人入道，仙以

cháng shēng jiǔ shì yòu rén rù dào qí xīn yì bù shì yào rén zuò bù hǎo jiū qí jí zhì
长生久视诱人入道，其心亦不是要人做不好，究其极至，

yì shì jiàn dé shèng rén shàng yì jié rán fēi rù dào zhèng lù rú jīn shì zhě yǒu yóu kē
亦是见得圣人上一截，然非入道正路。如今仕者有由科，

yǒu yóu gòng yǒu yóu chuán fèng yì bān zuò dào dà guān bì jìng fēi rù shì zhèng lù jūn
有由贡，有由传奉，一般做到大官，毕竟非入仕正路，君

zǐ bù yóu yě xiān fó dào jí chù yǔ rú zhě lüè tóng dàn yǒu le shàng yì jié
子不由也。仙、佛到极处，与儒者略同，但有了上一截，
yí le xià yì jié zhōng bù sì shèng rén zhī quán rán qí shàng yì jié tóng zhě bù kě wū
遗了下一截，终不似圣人之全然其上一截同者，不可诬
yě hòu shì rú zhě yòu zhǐ dé shèng rén xià yì jié fēn liè shī zhēn liú ér wéi jì
也。后世儒者，又只得圣人下一截，分裂失真，流而为记
sòng cí zhāng gōng lì xùn gǔ yì cù bù miǎn wéi yì duān shì sì jiā zhě zhōng
诵、词章、功利、训诂，亦卒不免为异端。是四家者终
shēn láo kǔ yú shēn xīn wú fēn háo yì shì bǐ xiān fó zhī tú qīng xīn guǎ yù chāo
身劳苦，于身心无分毫益。视彼仙、佛之徒，清心寡欲，超
rán yú shì lěi zhī wài zhě fǎn ruò yǒu suǒ bù jí yǐ jīn xué zhě bù bì xiān pái xiān fó
然于世累之外者，反若有所不及矣。今学者不必先排仙、佛，
qiě dāng dǔ zhì wéi shèng rén zhī xué shèng rén zhī xué míng zé xiān fó zì mǐn bù rán
且当笃志为圣人之学。圣人之学明，则仙、佛自泯。不然，
zé cǐ zhī suǒ xué kǒng bǐ huò yǒu bú xiè ér fǎn yù qí fǔ jiù bù yì nán hū bǐ
则此之所学，恐彼或有不屑，而反欲其俯就，不亦难乎？鄙
jiàn rú cǐ xiānshēng yǐ wéi hé rú
见如此，先生以为何如？”

xiānshēng yuē suǒ lùn dà lüè yì shì dàn wèi shàng yì jié xià yì jié yì shì
先生曰：“所论大略亦是。但谓上一截下一截，亦是
rén jiàn piān le rú cǐ ruò lùn shèng rén dà zhōng zhì zhèng zhī dào chè shàng chè xià zhǐ
人见偏了如此。若论圣人大中至正之道，彻上彻下，只
shì yí guàn gèng yǒu shèn shàng yì jié xià yì jié yì yīn yì yáng zhī wèi dào
是一贯，更有甚上一截，下一截？‘一阴一阳之谓道’，
dàn rén zhě jiàn zhī biàn wèi zhī rén zhì zhě jiàn zhī biàn wèi zhī zhì bǎi xìng yòu rì yòng ér
但‘仁者见之便谓之仁，智者见之便谓之智，百姓又日用而

bù zhī gù jūn zǐ zhī dào xiǎn yǐ rén zhì qǐ kě bú wèi zhī dào dàn jiàn dé piān
不知，故君子之道鲜矣’。仁、智岂可不谓之道？但见得偏

le biànyǒu bì bìng
了，便有弊病。”

【44. 36】“^{shī gù shì}著固是《易》，^{guī yì shì}龟亦是《易》。

【44. 37】^{wèn kǒng zǐ wèi wǔ wáng wèi jìn shàn kǒng yì yǒu bù mǎn yì}问：“孔子谓武王未尽善，恐亦有不满意？”

^{xiānshēngyuē zài wǔ wáng zì hé rú cǐ}
先生曰：“在武王自合如此。”

^{yuē shǐ wénwáng wèi méi bì jìng rú hé}
曰：“使文王未没，毕竟如何？”

^{yuē wénwáng zài shí tiān xià sān fēn yǐ yǒu qí èr ruò dào wǔ wáng fá shāng}
曰：“文王在时，天下三分已有其二若到武王伐商

^{zhī shí wénwáng ruò zài huò zhě bú zhì xīngbīng bì rán zhè yì fēn yì lái guī le wén}
之时，文王若在，或者不致兴兵，必然这一分亦来归了。文

^{wáng zhǐ shàn chù zhòu shǐ bu de zòng è ér yǐ}
王只善处纣，使不得纵恶而已。”

【44. 38】^{wèn mèng zǐ yán zhí zhōng wú quán yóu zhí yì}问孟子言“执中无权犹执一”。

xiānshēngyuē zhōng zhǐ shì tiān lǐ zhǐ shì yì suí shí biàn yì rú hé zhí dé
先生曰：“中只是天理，只是易，随时变易，如何执得？”

xū shì yīn shí zhì yí nán yù xiāndìng yí gè guī jǔ zài rú hòu shì rú zhě yào jiāng dào lǐ
须是因时制宜，难预先定一个规矩在。如后世儒者要将道理

yì yì shuō dé wú xià lòu lì dìng gè gé shì cǐ zhèng shì zhí yì
一一说得无罅漏，立定个格式，此正是执一。”

táng xǔ wèn lì zhì shì chángcún gè shànniàn yào wéi shàn qù è
【44. 39】唐诩问：“立志是常存个善念，要为善去恶

fǒu
否？”

yuē shànniàncún shí jí shì tiān lǐ cǐ niàn jí shàngèng sī hé shàn cǐ niàn
曰：“善念存时，即是天理。此念即善更思何善？此念

fēi è gèng qù hé è cǐ niàn rú shù zhī gēn yá lì zhì zhě zhǎng lì cǐ shànniàn ér yǐ
非恶，更去何恶？此念如树之根芽，立志者长立此善念而已。

cóng xīn suǒ yù bù yú jǔ zhǐ shì zhì dào shú chù
‘从心所欲，不逾矩’，只是志到熟处。”

jīngshén dào dé yán dòng dà lǜ shōuliǎn wéi zhǔ fā sǎn
【44. 40】“精神、道德、言动，大率收敛为主，发散

shì bù dé yǐ tiān dì rén wù jiē rán
是不得已。天、地、人、物皆然。”

wèn wénzhōng zǐ shì rú hé rén
【44. 41】问“文中子是如何人？”

xiānshēngyuē wénzhōng zǐ shù jǐ jù tǐ ér wēi xī qí zǎo sǐ
先生曰：“文中子庶几‘具体而微’，惜其早死！”

wèn rú hé què yǒu xù jīng zhī fēi
问：“如何却有续经之非？”

yuē xù jīng yì wèi kě jìn fēi
曰：“续经亦未可尽非。”

qǐngwèn
请问。

liáng jiǔ yuē gèng jué liánggōng xīn dú kǔ
良久，曰：“更觉‘良工心独苦’。”

xǔ lǔ zhāi wèi rú zhě yǐ zhì shēng wéi xiān zhī shuō yì wù rén
【44. 42】“许鲁斋谓儒者以‘治生为先’之说亦误人。”

wènxian jiā yuán qì yuánshén yuánjīng xiānshēngyuē zhǐ shì
【44. 43】问仙家元气、元神、元精。先生曰：“只是

yì jiàn liú xíng wéi qì níng jù wéi jīng miàoyòng wéi shén
一件：流行为气，凝聚为精，妙用为神。”

xǐ nù āi lè běn tǐ zì shì zhōng hé de cái zì jiā zhe xiē
【44. 44】“喜怒哀乐，本体自是中和的。才自家着些

yì sī biànguò bù jí biàn shì sī
意思，便过不及，便是私。”

wèn kū zé bù gē xiānshēngyuē shèng rén xīn tǐ zì rán
【44. 45】问“哭则不歌。”先生曰：“圣人心体自然

rú cǐ
如此。”

kè yǐ xū yào sǎo chú kuòqīng yì háo bù cún fāng shì yǒu yì
【44. 46】“克己须要扫除廓清，一毫不存方是。有一

háo zài zé zhòng è xiāng yǐn ér lái
毫在，则众恶相引而来。”

wèn lǚ lǚ xīn shū
【44. 47】问《律吕新书》。

xiānshēngyuē xué zhě dāng wù wéi jí suàn dé cǐ shù shú yì kǒng wèi yǒu yòng
先生曰：“学者当务为急。算得此数熟，亦恐未有用，
bì xū xīn zhōng xiān jù lǐ lè zhī běn fāng kě qiě rú qí shū shuō duō yòng guǎn yǐ hòu qì
必须心中先具礼乐之本方可。且如其书说多用管以候气，
rán zhì dōng zhì nà yí kè shí guǎn huī zhī fēi huò yǒu xiān hòu xū yú zhī jiān yān zhī
然至冬至那一刻时，管灰之飞，或有先后，须臾之间，焉知
nà guǎn zhèng zhí dōng zhì zhī kè xū zì zhōng xīn xiān xiǎo dé dōng zhì zhī kè shǐ dé cǐ
那管正值冬至之刻？须自中心先晓得冬至之刻始得。此
biàn yǒu bù tōng chù xué zhě xū xiān cóng lǐ lè běn yuán shàng yòng gōng
便有不通处。学者须先从礼乐本原上用功。”

yuē rén yún xīn yóu jìng yě shèng rén xīn rú míng jìng cháng rén
【44. 48】曰仁云：“心犹镜也。圣人心如明镜，常人
xīn rú hūn jìng jìn shì gé wù zhī shuō rú yǐ jìng zhào wù zhào shàng yòng gōng bù zhī
心如昏镜。近世格物之说，如以镜照物，照上用功，不知
jìng shàng hūn zài hé néng zhào xiānshēng zhī gé wù rú mó jìng ér shǐ zhī míng mó shàng
镜尚昏在，何能照！先生之格物，如磨镜而使之明，磨上
yòng gōng míng liǎo hòu yì wèi cháng fèi zhào
用功，明了后亦未尝废照。”

wèn dào zhī jīng cū
【44. 49】问“道之精粗”。

xiānshēngyuē dào wú jīng cū rén zhī suǒ jiàn yǒu jīng cū rú zhè yì jiān fáng
先生曰：“道无精粗，人之所见有精粗。如这一间房，
rén chū jìn lái zhǐ jiàn yí gè dà guī mó rú cǐ chù jiǔ biàn zhù bì zhī lèi yì yì kàn
人初进来，只见一个大规模如此；处久便柱壁之类，一一看

dé míng bái zài jiǔ rú zhù shàng yǒu xiē wén zǎo xì xì dōu kàn chū lái rán zhǐ shì yì
得明白;再久,如柱上有些文藻,细细都看出来。然只是一

jiān fáng
间房。”

xiānshēngyuē zhūgōng jìn jiàn shí shǎo yí wèn hé yě rén bù
【44. 50】先生曰:“诸公近见时少疑问,何也?人不

yònggōng mò bù zì yǐ wéi yǐ zhī wéi xué zhǐ xún ér xíng zhī shì yǐ shū bù zhī sī yù
用功,莫不自以为已知,为学只循而行之是矣。殊不知私欲

rì shēng rú dì shàng chén yí rì bù sǎo biànyòu yǒu yì céng zhuó shí yònggōng
日生,如地上尘,一日不扫,便又有一层,着实用功,

biàn jiàn dào wú zhōng qióng yù tàn yù shēn bì shǐ jīng bái wú yì háo bù chè fāng kě
便见道无终穷,愈探愈深,必使精白无一毫不彻方可。”

wèn zhī zhì rán hòu kě yǐ yán chéng yì jīn tiān lǐ rén yù zhī
【44. 51】问:“知至然后可以言诚意。今天理人欲,知

zhī wèi jìn rú hé yòng dé kè jǐ gōng fu
之未尽,如何用得克己工夫?”

xiānshēngyuē rén ruò zhēn shí qiè yònggōng bù yǐ zé yú cǐ xīn tiān lǐ zhī jīng
先生曰:“人若真实切用功不已,则于此心天理之精

wēi rì jiàn yí rì sī yù zhī xì wēi yì rì jiàn yí rì ruò bú yòng kè jǐ gōng fu zhōng
微日见一日,私欲之细微亦日见一日。若不用克己工夫,终

rì zhǐ shì shuō huà ér yǐ tiān lǐ zhōng bù zì xiàn sī yù yì zhōng bù zì xiàn rú rén
日只是说话而已,天理终不自现,私欲亦终不自现。如人

zǒu lù yì bān zǒu dé yí duàn fāng rèn dé yí duàn zǒu dào qí lù chù yǒu yí biàn wèn
走路一般,走得一段,方认得一段;走到歧路处,有疑便问,

wèn le yòu zǒu fāng jiàn néng dào dé yù dào zhī chù jīn rén yú yǐ zhī zhī tiān lǐ bù kěn cún
问了又走,方渐能到得欲到之处。今人于已知之天理不肯存,

yǐ zhī zhī rén yù bù kěn qù qiě zhǐ guǎn chóu bù néng jìn zhī zhǐ guǎn xián jiǎng hé yì
已知之人欲不肯去，且只管愁不能尽知。只管闲讲，何益

zhī yǒu qiě dài kè dé zì jǐ wú sī kě kè fāng chóu bù néng jìn zhī yì wèi chí zài
之有？且待克得自己无私可克，方愁不能尽知，亦未迟在。”

【44. 52】wèn dào yì ér yǐ gǔ rén lùn dào wǎng wǎng bù tóng qiú zhī yì
问“道一而已。古人论道往往不同，求之亦

yǒu yào hū
有要乎？”

xiānshēngyuē dào wú fāng tǐ bù kě zhí zhe què jū zhì yú wén yì shàng qiú dào
先生曰：“道无方体，不可执着。却拘滞于文义上求道，

yuǎn yǐ rú jīn rén zhǐ shuō tiān qí shí hé cháng jiàn tiān wèi rì yuè fēng léi jí tiān bù
远矣。如今人只说天，其实何尝见天？谓日月风雷即天，不

kě wèi rén wù cǎo mù bù shì tiān yì bù kě dào jí shì tiān ruò shí dé shí hé mò
可；谓人物草木不是天，亦不可。道即是天，若识得时，何莫

ér fēi dào rén dàn gè yǐ qí yì yú zhī jiàn rèn dìng yǐ wéi dào zhǐ rú cǐ suǒ yǐ bù
而非道？人但各以其一隅之见认定，以为道止如此，所以不

tóng ruò jiě xiàng lǐ xún qiú jiàn dé zì jǐ xīn tǐ jí wú shí wú chù bù shì cǐ dào
同。若解向里寻求，见得自己心体，即无时无处不是此道。

gèn gǔ gèn jīn wú zhōng wú shǐ gèng yǒu shèn tóng yì xīn jí dào dào jí tiān zhī xīn
亘古亘今，无终无始，更有甚同异？心即道，道即天，知心

zé zhī dào zhī tiān yòu yuē zhū jūn yào shí jiàn cǐ dào xū cóng zì jǐ xīn shàng
则知道、知天。”又曰：“诸君要实见此道，须从自己心上

tǐ rèn bù jiǎ wài qiú shǐ dé
体认，不假外求始得。”

【44.53】^{wèn míng wù dù shù yì xū xiānjiǎng qiú fǒu xiānshēngyuē}问：“名物度数，亦须先讲求否？”先生曰：

^{rén zhǐ yào chéng jiù zì jiā xīn tǐ zé yòng zài qí zhōng rú yǎng dé xīn tǐ guǒ yǒu}“人只要成就自家心体，则用在其中。如养得心体，果有

^{wèi fā zhī zhōng zì rán yǒu fā ér zhōng jié zhī hé zì rán wú shī bù kě}‘未发之中’，自然有‘发而中节之和，自然无施不可。

^{gǒu wú shì xīn suī yù xiānjiǎng dé shì shàng xǔ duō míng wù dù shù yǔ jǐ yuán bù xiāng gān}苟无是心，虽预先讲得世上许多名物度数，与己原不相干，

^{zhǐ shì zhuāng zhuì lín shí zì xíng bù qù yì bù shì jiāng míng wù dù shù quán rán bù lǐ}只是装缀，临时自行不去。亦不是将名物度数全然不理，

^{zhǐ yào zhī suǒ xiānhòu zé jìn dào}只要知所先后，则近道。”

^{yòu yuē rén yào suí cái chéng jiù cái shì qí suǒ néng wéi rú kuí zhī lè jì}又曰：“人要随才成就。才是其所能为，如夔之乐，稷

^{zhī zhǒng shì tā zī xìng hé xià biàn rú cǐ chéng jiù zhī zhě yì zhǐ shì yào tā xīn tǐ}之种，是他资性合下便如此。成就之者，亦只是要他心体

^{chún hū tiān lǐ qí yùnyòng chù jiē cóng tiān lǐ shàng fā lái rán hòu wèi zhī cái dào}纯乎天理。其运用处，皆从天理上发来，然后谓之才。到

^{dé chún hū tiān lǐ chù yì néng bù qì shǐ kuí jì yì yì ér wéi dāng yì néng zhī}得纯乎天理处，亦能不器，使夔、稷易艺而为，当亦能之。”

^{yòu yuē rú sù fù guì xíng hū fù guì sù huàn nàn xíng hū huàn nàn jiē}又曰：“如‘素富贵行乎富贵，素患难行乎患难’，皆

^{shì bù qì cǐ wéi yǎng dé xīn tǐ zhèng zhě néng zhī}是‘不器’。此惟养得心体正者能之。”

【44. 54】^{yǔ qí wéi shù qǐng wú yuán zhī tángshuǐ} “与其为数顷无源之塘水，^{bù ruò wéi shù chǐ yǒu yuán} 不若为数尺有源

^{zhī jǐng shuǐ} 之井水，^{shēng yì bù qióng} 生意不穷。”^{shí xiānshēng zài tángbiān zuò} 时先生在塘边坐，^{bàng yǒu jǐng} 傍有井，^{gù yǐ} 故以

^{zhī yù xué yún}
之喻学云。

【44. 55】^{wèn} 问：^{shì dào rì jiàng} “世道日降，^{tài gǔ shí qì xiàng rú hé fù jiàn dé} 太古时气象如何复见得？”

^{xiānshēngyuē} 先生曰：^{yí rì biàn shì yì yuán} “一日便是一元。^{rén píng dàn shí qǐ zuò} 人平坦时起坐，^{wèi yǔ wù jiē} 未与物接，
^{cǐ xīn qīng míng jǐng xiàng} 此心清明景象，^{biàn rú zài fú xī shí yóu yì bān} 便如在伏羲时游一般。”

【44. 56】^{wèn} 问：^{xīn yào zhú wù} “心要逐物，^{rú hé zé kě} 如何则可？”

^{xiānshēngyuē} 先生曰：^{rén jūn duāngōngqīng mù} “人君端拱清穆，^{liù qīng fēn zhí} 六卿分职，^{tiān xià nǎi zhì} 天下乃治。^{xīn} 心
^{tǒng wǔ guān} 统五官，^{yì yào rú cǐ} 亦要如此。^{jīn yǎn yào shì shí} 今眼要视时，^{xīn biàn zhú zài sè shàng} 心便逐在色上；^{ěr yào tīng shí} 耳要听时，
^{xīn biàn zhú zài shēng shàng} 心便逐在声上，^{rú rén jūn yào xuǎn guān shí} 如人君要选官时，^{biàn zì qù zuò zài lì bù} 便自去坐在吏部；^{yào diào} 要调
^{jūn shí} 军时，^{biàn zì qù zuò zài bīng bù} 便自去坐在兵部。^{rú cǐ qǐ wéi shī què jūn tǐ} 如此岂惟失却君体，^{liù qīng yì jiē bù} 六卿亦皆不
^{dé qí zhí}
得其职。”

【44. 57】 shànniàn fā ér zhī zhī ér chōng zhī è niàn fā ér zhī zhī
“善念发而知之，而充之；恶念发而知之，

ér è zhī zhī yǔ chōng yǔ è zhě zhì yě tiāncōngmíng yě shèng rén zhǐ yǒu cǐ
而遏之。知与充与遏者，志也，天聪明也。圣人只有此，

xué zhě dāng cún cǐ
学者当存此。”

【44. 58】 chéngyuē hào sè hào lì hào míngděng xīn gù shì sī yù
澄曰：“好色、好利、好名等心，固是私欲，

rú xián sī zá lǜ rú hé yì wèi zhī sī yù
如闲思杂虑，如何亦谓之私欲？”

xiānshēngyuē bì jìngcónghào sè hào lì hào míngděnggēnshàng qǐ zì xún
先生曰：“毕竟从好色、好利、好名等根上起，自寻

qí gēnbiànjiàn rú rǔ xīn zhōng jué zhī shì wú yǒu zuò jié dào de sī lǜ hé yě yǐ
其根便见。如汝心中，决知是无有做劫盗的思虑，何也？以

rǔ yuán wú shì xīn yě rǔ ruò yú huò sè míng lì děng xīn yí qiè jiē rú bù zuò jié dào
汝元无是心也。汝若于货色名利等心，一切皆如不做劫盗

zhī xīn yì bān dōuxiāomiè le guāngguāng zhǐ shì xīn zhī běn tǐ kàn yǒushènxian sī
之心一般，都消灭了，光光只是心之本体，看有甚闲思

lǜ cǐ biàn shì jì rán bù dòng biàn shì wèi fā zhī zhōng biàn shì kuò rán dà gōng zì rán
虑？此便是寂然不动，便是未发之中，便是廓然大公！自然

gǎn ér suí tōng zì rán fā ér zhōng jié zì rán wù lái shùnyìng
感而遂通，自然发而中节，自然物来顺应。”

【44. 59】 wèn zhì zhì qì cì
问志至气次

xiānshēngyuē zhì zhī suǒ zhì qì yì zhì yān zhī wèi fēi jí zhì cì
先生曰：“‘志之所至，气亦至焉’之谓，非极至、次
èr zhī wèi chí qí zhì zé yǎng qì zài qí zhōng wú pù qí qì zé yì chí qí zhì yǐ
贰之谓。持其志，则养气在其中；无暴其气，则亦持其志矣。
mèng zǐ jiù gào zǐ zhī piān gù rú cǐ jiā chí shuō
孟子救告子之偏，故如此夹持说。”

wèn xiān rú yuē shèng rén zhī dào bì jiàng ér zì bēi xián rén
【44. 60】问：“先儒曰‘圣人之道，必降而自卑；贤人
zhī yán zé yǐn ér zì gāo rú hé
之言，则引而自高。如何？”

xiānshēngyuē bù rán rú cǐ què nǎi wěi yě shèng rén rú tiān wú wǎng
先生曰：“不然。如此，却乃伪也。圣人如天，无往
ér fēi tiān sān guāng zhī shàng tiān yě jiǔ dì zhī xià yì tiān yě tiān hé cháng yǒu jiàng
而非天，三光之上天也，九地之下亦天也，天何尝有降
ér zì bēi cǐ suǒ wèi dà ér huà zhī yě xián rén rú shānyuē shǒu qí gāo ér yǐ rán
而自卑？此所谓大而化之也。贤人如山岳，守其高而已。然
bǎi rèn zhě bù néng yǐn ér wéi qiān rèn qiān rèn zhě bù néng yǐn ér wéi wàn rèn shì xián rén
百仞者不能引而为千仞，千仞者不能引而为万仞，是贤人
wèi cháng yǐn ér zì gāo yě yǐn ér zì gāo zé wěi yǐ
未尝引而自高也，引而自高则伪矣。”

wèn yī chuān wèi bú dāng yú xǐ nù āi lè wèi fā zhī qián qiú zhōng
【44. 61】问：“伊川谓不当于喜怒哀乐未发之前求中，
yán píng què jiào xué zhě kàn wèi fā zhī qián qì xiàng hé rú
延平却教学者看未发之前气象，何如？”

xiānshēngyuē jiē shì yě yī chuānkǒng rén yú wèi fā qián tǎo gè zhōng bǎ zhōng
先生曰：“皆是也。伊川恐人于未发前讨个中，把中

zuò yì wù kàn rú wú xiàng suǒ wèi rèn qì dìng shí zuò zhōng gù lìng zhǐ yú hán yǎng
做一物看，如吾向所谓‘认气定时做中’，故令只于涵养

xǐng chá shàng yòng gōng yán píng kǒng rén wèi biàn yǒu xià shǒu chù gù lìng rén shí shí kè kè
省察上用功。延平恐人未便有下手处，故令人时时刻刻

qiú wèi fā qián qì xiàng shǐ rén zhèng mù ér shì wéi cǐ qīng ěr ér tīng wéi cǐ jí shì
求未发前气象，使人正目而视惟此，倾耳而听惟此，即是

jiè shèn bù dǔ kǒng jù bù wén de gōng fu jiē gǔ rén bù dé yǐ yòu rén zhī yán yě
戒慎不睹，恐惧不闻的工夫。皆古人不得已诱人之言也。”

chéngwèn xǐ nù āi lè zhī zhōng hé qí quán tǐ cháng
【44. 62】澄问：“喜怒哀乐之‘中、和’，其全体常

rén gù bù néng yǒu rú yì jiàn xiǎo shì dāng xǐ nù zhě píng shí wú yǒu xǐ nù zhī xīn
人固不能有，如一件小事当喜怒者，平时无有喜怒之心，

zhì qí lín shí yì néng zhōng jié yì kě wèi zhī zhōng hé hū
至其临时，亦能中节，亦可谓之‘中、和’乎？”

xiānshēngyuē zài yì shí yì shì gù yì kě wèi zhī zhōng hé rán wèi kě wèi zhī
先生曰：“在一时一事，固亦可谓之中和，然未可谓之

dà běn dá dào rén xìng jiē shàn zhōng hé shì rén rén yuán yǒu de
‘大本、达道’。人性皆善，‘中、和’是人人原有的，

qǐ kě wèi wú dàn cháng rén zhī xīn jì yǒu suǒ hūn bì zé qí běn tǐ suī yì shí shí fā jiàn
岂可谓无？但常人心既有所昏蔽，则其本体虽亦时时发见，

zhōng shì zàn míng zàn miè fēi qí quán tǐ dà yòng yǐ wú suǒ bù zhōng rán hòu wèi zhī
终是暂明暂灭，非其全体大用矣。无所不中，然后谓之

dà běn wú suǒ bù hé rán hòu wèi zhī dá dào wéi tiān xià zhī zhì chéng rán
‘大本’；无所不和，然后谓之达道。惟天下之至诚，然

hòu néng lì tiān xià zhī dà běn
后能立天下之大本。”

yuē chéng yú zhōng zì zhī yì shàng wèi míng
曰：“澄于‘中’字之义尚未明。”

yuē cǐ xū zì xīn tǐ rèn chū lái fēi yán yǔ suǒ néng yù zhōng zhǐ shì
曰：“此须自心体认出来，非言语所能喻。‘中’只是
tiān lǐ
天理。”

yuē hé zhě wéi tiān lǐ
曰：“何者为天理？”

yuē qù dé rén yù biàn shí tiān lǐ
曰：“去得人欲，便识天理。”

yuē tiān lǐ hé yǐ wèi zhī zhōng
曰：“天理何以谓之‘中’？”

yuē wú suǒ piān yǐ
曰：“无所偏倚。”

yuē wú suǒ piān yǐ shì hé děng qì xiàng
曰：“无所偏倚是何等气象？”

yuē rú míng jìng rán quán tǐ yíng chè luè wú xiān chén rǎn zhù
曰：“如明镜然，全体莹彻，略无纤尘染著。”

yuē piān yǐ shì yǒu suǒ rǎn zhù rú zhe zài hào sè hào lì hào míng děng xiàng
曰：“偏倚是有所染著。如着在好色、好利、好名等项

shàng fāng jiàn dé piān yǐ ruò wèi fā shí měi sè míng lì jiē wèi xiāng zhù hé yǐ biàn
上，方见得偏倚；若未发时，美色名利皆未相著，何以便

zhī qí yǒu suǒ piān yǐ
知其有所偏倚？”

yuē suī wèi xiāng zhù rán píng rì hào sè hào lì hào míng zhī xīn yuán wèi
曰：“虽未相著，然平日好色、好利、好名之心，原未

cháng wú jì wèi cháng wú jí wèi zhī yǒu jì wèi zhī yǒu zé yì bù kě wèi wú piān
尝无。既未尝无，即谓之有，既谓之有，则亦不可谓无偏

yǐ pì zhī bìng nuè zhī rén suī yǒu shí bù fā ér bìng gēn yuán bù céng chú zé yì bù
倚。譬之病疟之人，虽有时不发，而病根原不曾除，则亦不

dé wèi zhī wú bìng zhī rén yǐ xū shì píng shí hào sè hào lì hào míng děng xiàng yì yīng
得谓之无病之人矣。须是平时好色、好利、好名等项一应

sī xīn sǎo chú dàng dí wú fù qiān háo liú zhì ér cǐ xīn quán tǐ kuò rán chún shì tiān
私心扫除荡涤，无复纤毫留滞，而此心全体廓然，纯是天

lǐ fāng kě wèi zhī xǐ nù āi lè wèi fā zhī zhōng fāng shì tiān xià zhī dà běn
理，方可谓之喜怒哀乐‘未发之中’，方是天下之‘大本’。”

wèn yán zǐ mò ér shèng xué wáng cǐ yǔ bù néng wú yí
【44. 63】问：“‘颜子没而圣学亡’，此语不能无疑。”

xiān shēng yuē jiàn shèng dào zhī quán zhě wéi yán zǐ guān kuì rán yì tàn kě
先生曰：“见圣道之全者惟颜子。观‘喟然一叹，可

jiàn qí wèi fū zǐ xún xún rán shàn yòu rén bó wǒ yǐ wén yuē wǒ yǐ lǐ shì jiàn
见其谓‘夫子循循然善诱人，博我以文，约我以礼’，是见

pò hòu rú cǐ shuō bó wén yuē lǐ rú hé shì shàn yòu rén xué zhě xū sī zhī dào zhī
破后如此说。博文约礼，如何是善诱人？学者须思之。道之

quán tǐ shèng rén yì nán yǐ yǔ rén xū shì xué zhě zì xiū zì wù yán zǐ suī yù cóng
全体，圣人亦难以语人，须是学者自修自悟。颜子虽欲从

zhī mò yóu yě yǐ jí wén wáng wàng dào wèi jiàn yì wàng dào wèi jiàn
之，末由也已，即文王‘望道未见’意。‘望道未见’，

nǎi shì zhēn jiàn yán zǐ mò ér shèng xué zhī zhèng pài suí bú jìn chuán yǐ
乃是真见。颜子没，而圣学之正派遂不尽传矣。”

【44. 64】^{wèn shēn zhī zhǔ wéi xīn xīn zhī líng míng shì zhī zhī zhī fā dòng}问：“身之主为心，心之灵明是知，知之发动

^{shì yì yì zhī suǒ zhù wéi wù shì rú cǐ fǒu}是意，意之所著为物，是如此否？”

^{xiānshēngyuē yì shì}先生曰：“亦是。”

【44. 65】^{zhǐ cún dé cǐ xīn cháng jiàn zài biàn shì xué guò qù wèi lái shì}“只存得此心常见在，便是学。过去未来事，

^{sī zhī hé yì tú fàng xīn ěr}思之何益？徒放心耳！”

【44. 66】^{yán yǔ wú xù yì zú yǐ jiàn xīn zhī bù cún}“言语无序，亦足以见心之不存。”

【44. 67】^{shàngqiānwèn mèng zǐ zhī bù dòng xīn yǔ gào zǐ yì}尚谦问孟子之“不动心”与告子异。

^{xiānshēngyuē gào zǐ shì yìng bǎ zhuō zhe cǐ xīn yào tā bù dòng mèng zǐ què shì}先生曰：“告子是硬把捉着此心，要他不动；孟子却是

^{jí yì zì rán bù dòng}‘集义’，自然不动。”

^{yòu yuē xīn zhī běn tǐ yuán zì bù dòng xīn zhī běn tǐ jí shì xìng xìng jí shì}又曰：“心之本体原自不动。心之本体即是性，性即是

^{lǐ xìngyuán bù dòng lǐ yuán bù dòng jí yì shì fù qí xīn zhī běn tǐ}理，性元不动，理元不动。集义是复其心之本体。”

【44. 68】^{wànxiàng sēn rán shí yì chōng mò wú zhèn chōng mò wú zhèn}“万象森然时，亦冲漠无朕；冲漠无朕，

^{jí wànxiàng sēn rán chōng mò wú zhèn zhě yì zhī fù wànxiàng sēn rán zhě jīng}即万象森然。冲漠无朕者‘一’之父，万象森然者‘精’

^{zhī mǔ yì zhōngyǒu jīng jīngzhōngyǒu yì}之母。一中有精，精中有一。”

【44. 69】^{xīn wài wú wù rú wú xīn fā yì niànxiào qīn jí xiào qīn biàn}“心外无物。如吾心发一念孝亲，即孝亲便

^{shì wù}是物。”

【44. 70】^{xiānshēngyuē jīn wéi wú suǒ wèi gé wù zhī xué zhě shàngduō liú}先生曰：“今为吾所谓格物之学者，尚多流

^{yú kǒu ěr kuàng wéi kǒu ěr zhī xué zhě néng fǎn yú cǐ hū tiān lǐ rén yù qí jīng wēi}于口耳。况为口耳之学者，能反于此乎？天理人欲，其精微

^{bì shí shí yòng lì xǐngchá kè zhì fāng rì jiàn yǒu jiàn rú jīn yì shuōhuà zhī jiān suī kǒu}必时时用力省察克治，方日渐有见。如今一说话之间，虽口

^{jiǎngtiān lǐ bù zhī xīn zhōngshū hū zhī jiān yǐ yǒu qí duōshǎo sī yù gài yǒu qiè fā ér}讲天理，不知心中倏忽之间已有其多少私欲。盖有窃发而

^{bù zhī zhě suī yòng lì chá zhī shàng bú yì jiàn kuàng tú kǒujiǎng ér kě dé jìn zhī hū}不知者，虽用力察之，尚不易见，况徒口讲而可得尽知乎？

^{jīn zhǐ guǎnjiǎngtiān lǐ lái dùnfàngzhe bù xún jiǎng rén yù lái dùnfàngzhe bù qù qǐ}今只管讲天理来顿放着不循，讲人欲来顿放着不去，岂

^{gé wù zhì zhī zhī xué hòu shì zhī xué qí jí zhì zhǐ zuò dé gè yì xí ér qǔ de gōng}格物致知之学？后世之学，其极至，只做得个义袭而取’的工

^{fu}夫。”

【44. 71】^{wèn gé wù}问格物。

xiānshēngyuē gé zhě zhèng yě zhèng qí bù zhèng yǐ guī yú zhèng yě
先生曰：“格者，正也。正其不正，以归于正也。”

【44. 72】wèn zhī zhǐ zhě zhī zhì shàn zhǐ zài wú xīn yuán bù zài wài yě
问：“知止者，知至善只在吾心，元不在外也，

ér hòu zhì dìng
而后志定？”

yuē rán
曰：“然。”

【44. 73】wèn gé wù yú dòng chù yòng gōng fǒu
问：“格物于动处用功否？”

xiānshēngyuē gé wù wú jiàn dòng jìng jìng yì wù yě mèng zǐ wèi bì yǒu
先生曰：“格物无间动静，静亦物也。孟子谓‘必有
shì yān shì dòng jìng jiē yǒu shì
事焉’，是动静皆有事。”

【44. 74】gōng fu nán chù quán zài gé wù zhì zhī shàng cǐ jí chéng yì
“功夫难处，全在格物致知上。此即诚意

zhī shì yì jì chéng dà duàn xīn yì zì zhèng shēn yì zì xiū dàn zhèng xīn xiū shēn
之事。意既诚，大段心亦自正，身亦自修。但正心修身

gōng fu yì gè yǒu yòng lì chù xiū shēn shì yǐ fā biān zhèng xīn shì wèi fā biān xīn
工夫，亦各有用力处，修身是已发边，正心是未发边。心

zhèng zé zhōng shēn xiū zé hé
正则中，身修则和。”

【44. 75】zì gé wù zhì zhī zhì píng tiān xià zhǐ shì yí gè
“自‘格物致知’至‘平天下’，只是一个

míng míng dé suī qīn mín yì míng dé shì yě míng dé shì cǐ xīn zhī dé
“明明德”。虽亲民，亦明德事也。‘明德’是此心之德，

jí shì rén rén zhě yǐ tiān dì wàn wù wéi yì tǐ shǐ yǒu yì wù shī suǒ biàn shì
即是仁。‘仁者以天地万物为一体’，使有一物失所，便是

wú rén yǒu wèi jìn chù
吾仁有未尽处。”

zhì shàn zhě xìng yě xìng yuán wú yì háo zhī è gù yuē zhì shàn
【44. 76】“至善者性也，性元无一毫之恶，故曰至善。

zhǐ zhī shì fù qí běn rán ér yǐ
止之，是复其本然而已。”

wèn zhī zhì shàn jí wú xìng wú xìng jù wú xīn wú xīn nǎi zhì
【44. 77】问：“知至善即吾性，吾性具吾心，吾心乃至

shàn suǒ zhǐ zhī dì zé bù wéi xiàng shí zhī fēn rán wài qiú ér zhì dìng yǐ dìng zé bù
善所止之地，则不为向时之纷然外求，而志定矣。定则不

rǎo rǎo ér jìng jìng ér bù wàng dòng zé ān ān zé yì xīn yí yì zhǐ zài cǐ chù qiān
扰扰而静，静而不妄动则安，安则一心一意只在此处，千

sī wàn xiǎng wù qiú bì dé cǐ zhì shàn shì néng lǜ ér dé yǐ rú cǐ shuō shì fǒu
思万想，务求必得此至善，是能虑而得矣。如此说是否？”

xiānshēngyuē dà luè yì shì
先生曰：“大略亦是。”

wèn chéng zǐ yún rén zhě yǐ tiān dì wàn wù wéi yì
【44. 78】问：“程子云‘仁者以天地万物为一

tǐ hé mò shì jiān ài bù dé wèi zhī rén
体’，何墨氏‘兼爱’不得谓之仁？”

xiānshēngyuē cǐ yì shèn nán yán xū shì zhū jūn zì tǐ rèn chū lái shǐ dé rén
先生曰：“此亦甚难言，须是诸君自体认出来始得。仁

shì zào huà shēng shēng bù xī zhī lǐ suī mí màn zhōu biàn wú chù bù shì rán qí liú xíng
是造化生生不息之理，虽弥漫周遍，无处不是，然其流行

fā shēng yì zhǐ yǒu gè jiàn suǒ yǐ shēngshēng bù xī rú dōng zhì yì yángshēng bì
发 生，亦只有个渐，所以生 生 不息。如冬至一阳 生，必

zì yì yángshēng ér hòu jiàn jiàn zhì yú liù yáng ruò wú yì yáng zhī shēng qǐ yǒu liù yáng
自一阳 生，而后渐渐至于六阳，若无一阳之 生，岂有六阳？

yīn yì rán wéi qí jiàn suǒ yǐ biànyǒu gè fā duānchù wéi qí yǒu gè fā duānchù suǒ
阴亦然。惟其渐，所以便有个发端处；惟其有个发端处，所

yǐ shēng wéi qí shēng suǒ yǐ bù xī pì zhī mù qí shǐ chōu yá biàn shì mù zhī
以 生；惟其 生，所以不息。譬之木，其始抽芽，便是木之

shēng yì fā duānchù chōu yá rán hòu fā gàn fā gàn rán hòu shēng zhī shēng yè rán hòu
生 意发端处。抽芽然后发干，发干然后生枝生叶，然后

shì shēngshēng bù xī ruò wú yá hé yǐ yǒu gàn yǒu zhī yè néngchōu yá bì shì xià
是 生 生 不息。若无芽，何以有干有枝叶？能抽芽，必是下

miànyǒu gè gēn zài yǒu gēnfāngshēng wú gēnbiàn sǐ wú gēn hé cóngchōu yá fù zǐ
面有个根在。有根方 生，无根便死。无根何从抽芽？父子

xiōng dì zhī ài biàn shì rén xīn shēng yì fā duānchù rú mù zhī chōu yá zì cǐ ér rén
兄 弟之爱，便是人心 生 意发端处，如木之抽芽。自此而仁

mín ér ài wù biàn shì fā qiānshēng zhī shēng yè mò shì jiān ài wú chāděng jiāng zì
民，而爱物，便是发千 生枝生叶。墨氏兼爱无差等，将自

jiā fù zǐ xiōng dì yǔ tú rén yì bān kàn biàn zì méi le fā duānchù bù chōu yá biàn zhī dé
家父子兄弟与途人一般看，便自没了发端处不抽芽便知得

tā wú gēn biàn bù shì shēngshēng bù xī ān dé wèi zhī rén xiào dì wéi rén zhī běn què
他无根，便不是 生 生 不息，安得谓之仁？孝弟为仁之本却

shì rén lǐ cóng lǐ miàn fā shēngchū lái
是仁理从里面发 生 出来。”

xuēkǎn lù
45. 薛侃录

kǎn wèn chí zhì rú xīn tòng yì xīn zài tòng shàng ān yǒu gōng fu
【45.1】侃问：“持志如心痛，一心在痛上，安有工夫

shuō xián yǔ guǎn xián shì
说闲语、管闲事？”

xiān shēng yuē chū xué gōng fu rú cǐ yòng yì hǎo dàn yào shǐ zhī chū rù wú
先生曰：“初学工夫，如此用亦好。但要使知‘出入无

shí mò zhī qí xiàng xīn zhī shén míng yuán shì rú cǐ gōng fu fāng yǒu zhuó lào
时，莫知其乡’。心之神明，原是如此，工夫方有着落。

ruò zhǐ sǐ sǐ shǒu zhe kǒng yú gōng fu shàng yòu fā bìng
若只死死守着，恐于工夫上又发病。”

kǎn wèn zhuān hán yǎng ér bù wù jiǎng qiú jiāng rèn yù zuò lǐ zé
【45.2】侃问：“专涵养而不务讲求，将认欲作理，则

rú zhī hé xiān shēng yuē rén xū shì zhī xué jiǎng qiú yì zhǐ shì hán yǎng bù jiǎng
如之何？”先生曰：“人须是知学，讲求亦只是涵养。不讲

qiú zhǐ shì hán yǎng zhī zhì bù qiè
求只是涵养之志不切。”

yuē hé wèi zhī xué
曰：“何谓知学？”

yuē qiè dào wèi hé ér xué xué gè shèn
曰：“且道为何而学？学个甚？”

yuē cháng wén xiān shēng jiào xué shì xué cún tiān lǐ xīn zhī běn tǐ jí shì tiān
曰：“尝闻先生教，学是学存天理。心之本体即是天

lǐ tǐ rèn tiān lǐ zhǐ yào zì xīn dì wú sī yì
理，体认天理只要自心地无私意。”

yuē rú cǐ zé zhǐ xū kè qù sī yì biàn shì yòuchóushèn lǐ yù bù míng
曰：“如此则只须克去私意便是，又愁甚理、欲不明？”

yuē zhèngkǒng zhè xiē sī yì rèn bù zhēn
曰：“正恐这些私意认不真。”

yuē zǒng shì zhì wèi qiè zhì qiè mù shì ěr tīng jiē zài cǐ ān yǒu rèn bù
曰：“总是志未切。志切，目视耳听皆在此，安有认不

zhēn de dào lǐ shì fēi zhī xīn rén jiē yǒu zhī bù jiǎ wài qiú jiǎng qiú yì zhǐ shì tǐ dāng
真的道理？是非之心人皆有之，不假外求。讲求亦只是体当

zì xīn suǒ jiàn bù chéng qù xīn wài bié yǒu gè jiàn
自心所见，不成去心外别有个见。”

【45.3】 xiānshēngwèn zài zuò zhī yǒu bǐ lái gōng fu hé sì yì yǒu jǔ
先生问在坐之友：“比来工夫何似？”一友举

xū míng yì sī
虚明意思。

xiānshēngyuē cǐ shì shuōguāngjǐng yì yǒu xù jīn xī yì tóng
先生曰：“此是说光景。”一友叙今昔异同。

xiānshēngyuē cǐ shì shuōxiàoyàn èr yǒuwǎng rán qǐng shì
先生曰：“此是说效验。”二友惘然，请是。

xiānshēngyuē wú bèi jīn rì yònggōng zhǐ shì yào wéi shàn zhī xīn zhēn qiè cǐ
先生曰：“吾辈今日用功，只是要为善之心真切。此

xīn zhēn qiè jiàn shàn jí qiān yǒu guò jí gǎi fāng shì zhēn qiè gōng fu rú cǐ zé rén
心真切，见善即迁，有过即改，方是真切工夫。如此则人

yù rì xiāo tiān lǐ rì míng ruò zhǐ guǎn qiú guāngjǐng shuōxiàoyàn què shì zhù zhǎng
欲日消，天理日明。若只管求光景，说效验，却是助长

wài chí bìngtòng bù shì gōng fu
外驰病痛，不是工夫。”

péngyǒuguānshū duōyǒuzhāi yì huì ān zhě
【45.4】朋友观书，多有摘议晦庵者。

xiānshēngyuē shì yǒu xīn qiú yì jí bù shì wú shuō yǔ huì ān shí yǒu bù tóng zhě
先生曰：“是有心求异即不是。吾说与晦庵时有不同者，
wéi rù mén xià shǒu chù yǒu háo lí qiān lǐ zhī fēn bù dé bù biàn rán wú zhī xīn yǔ huì ān
为入门下手处有毫厘千里之分，不得不辩。然吾之心与晦庵
zhī xīn wèi cháng yì yě ruò qí yú wén yì jiě dé míng dāng chù rú hé dòng dé yì zì
之心未尝异也。若其余文义解得明当处，如何动得一字？”

xī yuānwèn shèng rén kě xué ér zhì rán bó yí yī yǐn yú kǒng
【45.5】希渊问：“圣人可学而至。然伯夷、伊尹于孔

zǐ cái lì zhōng bù tóng qí tóng wèi zhī shèng zhě ān zài
子才力终不同，其同谓之圣者安在？”

xiānshēngyuē shèng rén zhī suǒ yǐ wéi shèng zhǐ shì qí xīn chún hū tiān lǐ ér
先生曰：“圣人之所以为圣，只是其心纯乎天理，而
wú rén yù zhī zá yóu jīng jīn zhī suǒ yǐ wéi jīng dàn yǐ qí chéng sè zú ér wú tóng qiān
无人欲之杂。犹精金之所以为精，但以其成色足而无铜铅
zhī zá yě rén dào chún hū tiān lǐ fāng shì shèng jīn dào zú sè fāng shì jīng rán shèng rén
之杂也。人到纯乎天理方是圣，金到足色方是精。然圣人
zhī cái lì yì shì dà xiǎo bù tóng yóu jīn zhī fēn liǎng yǒu qīng zhòng yáo shùn yóu wàn
之才力，亦是大小不同，犹金之分两有轻重。尧、舜犹万
yì wénwáng kǒng zǐ yǒu jiǔ qiān yì yǔ tāng wǔ wáng yóu qī bā qiān yì bó
镒，文王、孔子有九千镒，禹、汤、武王犹七八千镒，伯
yí yī yǐn yóu sì wǔ qiān yì cái lì bù tóng ér chún hū tiān lǐ zé tóng jiē kě wèi zhī
夷、伊尹犹四五千镒。才力不同而纯乎天理则同，皆可谓之
shèng rén yóu fēn liǎng suī bù tóng ér zú sè zé tóng jiē kě wèi zhī jīng jīn yǐ wǔ
圣人，犹分两虽不同，而足色则同，皆可谓之精金。以五
qiān yì zhě ér rù yú wàn yì zhī zhōng qí zú sè tóng yě yǐ yí yǐn ér cè zhī yáo
千镒者而入于万镒之中，其足色同也；以夷、尹而厕之尧、

kǒng zhī jiān qí chún hū tiān lǐ tóng yě gài suǒ yǐ wéi jīng jīn zhě zài zú sè ér bù
孔之间，其纯乎天理同也。盖所以为精金者，在足色而不

zài fēn liǎng suǒ yǐ wéi shèng zhě zài chún hū tiān lǐ ér bù zài cái lì yě gù suī fán rén
在分两；所以为圣者，在纯乎天理而不在才力也。故虽凡人

ér kěn wéi xué shǐ cǐ xīn chún hū tiān lǐ zé yì kě wéi shèng rén yóu yì liǎng zhī jīn
而肯为学，使此心纯乎天理，则亦可为圣人，犹一两之金

bǐ zhī wàn yì fēn liǎng suī xuán jué ér qí dào zú sè chù kě yǐ wú kuì gù yuē
比之万镒，分两虽悬绝，而其到足色处可以无愧，故曰：

‘rén jiē kě yǐ wéi yáo shùn zhě yǐ cǐ xué zhě xué shèng rén bú guò shì qù rén
‘人皆可以为尧、舜’者以此。学者学圣人，不过是去人

yù ér cún tiān lǐ ěr yóu liàn jīn ér qiú qí zú sè jīn zhī chéng sè suǒ zhēng bù duō
欲而存天理耳，犹炼金而求其足色。金之成色所争不多，

zé duàn liàn zhī gōng shěng ér gōng yì chéng chéng sè yù xià zé duàn liàn yù nán rén zhī qì
则锻炼之工省而功易成，成色愈下则锻炼愈难。人之气

zhì qīng zhuó cuì bó yǒu zhōng rén yǐ shàng zhōng rén yǐ xià qí yú dào yǒu shēng zhī ān
质清浊粹驳，有中人以上、中人以下，其于道有生知安

xíng xué zhī lì xíng qí xià zhě bì xū rén yì jǐ bǎi rén shí jǐ qiān jí qí chéng
行、学知利行，其下者必须人一己百、人十己千，及其成

gōng zé yì hòu shì bù zhī zuò shèng zhī běn shì chún hū tiān lǐ què zhuān qù zhī shí cái
功则一。后世不知作圣之本是纯乎天理，却专去知识才

néng shàng qiú shèng rén yǐ wéi shèng rén wú suǒ bù zhī wú suǒ bù néng wǒ xū shì jiāng
能上求圣人。以为圣人无所不知，无所不能，我须是将

shèng rén xǔ duō zhī shí cái néng zhú yī lǐ huì shǐ dé gù bù wù qù tiān lǐ shàng zhe gōng
圣人许多知识才能逐一理会始得。故不务去天理上着工

fu tú bì jīng jié lì cóng cè zǐ shàng zuān yán míng wù shàng kǎo suǒ xíng jì shàng
夫，徒弊精竭力，从册子上钻研，名物上考索，形迹上

bǐ nǐ zhī shí yù guǎng ér rén yù yù zī cái lì yù duō ér tiān lǐ yù bì zhèng
比拟，知识愈广而人欲愈滋，才力愈多，而天理愈蔽。正

rú jiàn rén yǒu wàn yì jīng jīn bù wù duàn liàn chéng sè qiú wú kuì yú bǐ zhī jīng chún
如见人有万镒精金，不务锻炼成色，求无愧于彼之精纯，

ér nǎi wàng xī fēn liǎng wù tóng bǐ zhī wàn yì xī qiān tóng tiě zá rán ér tóu fēn liǎng
而乃妄希分两，务同彼之万镒，锡铅铜铁杂然而投，分两

yù zēng ér chéng sè yù xià jì qí shāo mò wú fù yǒu jīn yǐ shí yuē rén zài páng
愈增而成色愈下，既其梢末，无复有金矣。”时曰仁在旁，

yuē xiānshēng cǐ yù zú yǐ pò shì rú zhī lí zhī huò dà yǒu gōng yú hòu xué
曰：“先生此喻足以破世儒支离之惑，大有功于后学。”

xiānshēng yòu yuē wú bèi yòng gōng zhǐ qiú rì jiǎn bù qiú rì zēng jiǎn dé yì
先生又曰：“吾辈用功只求日减，不求日增。减得一

fēn rén yù biàn shì fù dé yì fēn tiān lǐ hé děng qīng kuài tuō sǎ hé děng jiǎn yì
分人欲，便是复得一分天理。何等轻快脱洒！何等简易！”

【45. 6】

shì dé wèn yuē gé wù zhī shuō rú xiānshēng suǒ jiào míng bái jiǎn yì rén rén jiàn
士德问曰：“格物之说如先生所教，明白简易，人人见

dé wéngōng cōng míng jué shì yú cǐ fǎn yǒu wèi shěn hé yě xiānshēng yuē
得。文公聪明绝世，于此反有未审何也？” 先生曰：

wéngōng jīng shén qì pò dà shì tā zǎo nián hé xià biàn yào jì wǎng kāi lái gù yì
“文公精神气魄大，是他早年合下便要继往开来，故一

xiàng zhǐ jiù kǎo suǒ zhù shù shàng yòng gōng ruò xiān qiè jǐ zì xiū zì rán bù xiá jí cǐ
向只就考索著述上用功。若先切己自修，自然不暇及此。

dào dé dé shèng hòu guǒ yōu dào zhī bù míng rú kǒng zǐ tuì xiū liù jí shān fán jiù jiǎn
到得德盛后，果忧道之不明。如孔子退修六籍，删繁就简，

kāi shì lái xué yì dà duàn bù fèi shèn kǎo suǒ wéngōng zǎo suì biàn zhù xǔ duō shū wǎn
开示来学，亦大段不费甚考索。文公早岁便著许多书，晚

nián fāng huǐ shì dǎo zuò le
年方悔是倒做了。”

shì dé yuē wǎnnián zhī huǐ rú wèi xiàng lái dìng běn zhī wù yòu wèi suī
士德曰：“晚年之悔，如谓‘向来定本之误’，又谓‘虽

dú dé shū hé yì yú wú shì yòu wèi cǐ yǔ shǒu shū jí ní yán yǔ quán wú
读得书，何益于吾事’，又谓‘此与守书籍，泥言语，全无

jiāo shè shì tā dào cǐ fāng huǐ cóng qián yòng gōng zhī cuò fāng qù qiè jǐ zì xiū yǐ
交涉’，是他到此方悔从前用功之错，方去切己自修矣。”

yuē rán cǐ shì wéngōng bù kě jí chù tā lì liàng dà yì huǐ biàn zhuǎn
曰：“然此是文公不可及处。他力量大，一悔便转，

kě xī bù jiǔ jí qù shì píng rì xǔ duō cuò chù jiē bù jí gǎi zhèng
可惜不久即去世，平日许多错处皆不及改正。”

【45.7】 kǎn qù huā jiān cǎo yīn yuē tiān dì jiān hé shàn nán péi è nán
侃去花间草，因曰：“天地间何善难培，恶难

qù xiānshēng yuē wèi péi wèi qù ěr
去？”先生曰：“未培未去耳。”

shǎo jiān yuē cǐ děng kàn shàn è jiē cóng qū qiào qǐ niàn biàn huì cuò
少间，曰：“此等看善恶，皆从躯壳起念，便会错。”

kǎn wèi dá
侃未达。

yuē tiān dì shēng yì huā cǎo yì bān hé céng yǒu shàn è zhī fēn zǐ yù guān
曰：“天地生意，花草一般，何曾有善恶之分？子欲观

huā zé yǐ huā wéi shàn yǐ cǎo wéi è rú yù yòng cǎo shí fù yǐ cǎo wéi shàn yǐ
花，则以花为善，以草为恶；如欲用草时，复以草为善矣。

cǐ děngshàn è jiē yóu rǔ xīn hào wù suǒshēng gù zhī shì cuò
此等善恶，皆由汝心好恶所生，故知是错。”

yuē rán zé wú shàn wú è hū
曰：“然则无善无恶乎？”

yuē wú shàn wú è zhě lǐ zhī jìng yǒushànyǒu è zhě qì zhī dòng bù dòng
曰：“无善无恶者理之静，有善有恶者气之动。不动

yú qì jí wú shàn wú è shì wèi zhì shàn
于气，即无善无恶，是谓至善。”

yuē fó shì yì wú shàn wú è hé yǐ yì
曰：“佛氏亦无善无恶，何以异？”

yuē fó shì zhe zài wú shàn wú è shàng biàn yí qiè dōu bù guǎn bù kě yǐ
曰：“佛氏着在无善无恶上，便一切都不管，不可以

zhì tiān xià shèng rén wú shàn wú è zhǐ shì wú yǒu zuò hǎo wú yǒu zuò è bù dòng
治天下。圣人无善无恶，只是无有作好，无有作恶，不动

yú qì rán zūn wáng zhī dào huì qí yǒu jí biàn zì yì xún tiān lǐ biànyǒu
于气。然‘遵王之道’，会其有极’，便自一循天理，便有

gè cái chéng fǔ xiāng
个裁成辅相。”

yuē cǎo jì fēi è jí cǎo bù yí qù yǐ
曰：“草既非恶，即草不宜去矣。”

yuē rú cǐ què shì fó lǎo yì jiàn cǎo ruò yǒu ài hé fáng rǔ qù
曰：“如此却是佛、老意见。草若有碍，何妨汝去？”

yuē rú cǐ yòu shì zuò hǎo zuò è
曰：“如此又是作好作恶？”

yuē bù zuò hào wù fēi shì quán wú hào wù què shì wú zhī jué de rén wèi
曰：“不作好恶，非是全无好恶，却是无知觉的人。谓

zhī bù zuò zhě zhǐ shì hào wù yì xún yú lǐ bù qù yòu zhe yì fēn yì sī rú cǐ
之不作者，只是好恶一循于理，不去又着一分意思。如此，

jí shì bù céng hào wù yì bān
即是不曾好恶一般。”

yuē qù cǎo rú hé shì yì xún yú lǐ bù zhe yì sī
曰：“去草如何是一循于理，不着意思？”

yuē cǎo yǒu fáng ài lǐ yì yí qù qù zhī ér yǐ ǒu wèi jí qù yì bù
曰：“草有妨碍，理亦宜去，去之而已偶未即去，亦不

lěi xīn ruò zhe le yì fēn yì sī jí xīn tǐ biàn yǒu yí lěi biàn yǒu xǔ duō dòng qì chù
累心若着了一分意思，即心体便有贻累，便有许多动气处。”

yuē rán zé shàn è quán bù zài wù
曰：“然则善恶全不在物？”

yuē zhǐ zài rǔ xīn xún lǐ biàn shì shàn dòng qì biàn shì è
曰：“只在汝心循理便是善，动气便是恶。”

yuē bì jìng wù wú shàn è
曰：“毕竟物无善恶。”

yuē zài xīn rú cǐ zài wù yì rán shì rú wéi bù zhī cǐ shě xīn zhú wù
曰：“在心如此，在物亦然。世儒惟不知此，舍心逐物，

jiāng gé wù zhī xué cuò kàn le zhōng rì chí qiú yú wài zhǐ zuò dé gè 'yì xí ér qǔ'
将格物之学错看了，终日驰求于外，只做得个‘义袭而取’，

zhōngshēn xíng bù zhù xí bù chá
终身‘行不著，习不察’。”

yuē rú hào hǎo sè rú wù è xiù zé rú hé cǐ zhèng shì yì xún yú
曰“如好好色，如恶恶臭，则如何？”：“此正是一循于

lǐ shì tiān lǐ hé rú cǐ běn wú sī yì zuò hǎo zuò è
理。是天理合如此，本无私意作好作恶。”

yuē rú hào hǎo sè rú wù è xiù ān dé fēi yì
曰：“‘如好好色，如恶恶臭’，安得非意？”

yuē què shì chéng yì bù shì sī yì chéng yì zhǐ shì xún tiān lǐ suī shì xún
曰：“却是诚意，不是私意。诚意只是循天理。虽是循

tiān lǐ yì zhe bù dé yì fēn yì gù yǒu suǒ fèn zhì hǎo lè zé bù dé qí zhèng xū
天理，亦着不得一分意，故有所忿懣、好乐则不得其正，须

shì kuò rán dà gōng fāng shì xīn zhī běn tǐ zhī cǐ jí zhī wèi fā zhī zhōng
是廓然大公，方是心之本体。知此即知未发之中。”

bó shēng yuē xiānshēng yún cǎo yǒu fáng ài lǐ yì yí qù yuán hé yòu
伯生曰：“先生云‘草有妨碍，理亦宜去’，缘何又

shì qū qiào qǐ niàn
是躯壳起念？”

yuē cǐ xū rǔ xīn zì tǐ dāng rǔ yào qù cǎo shì shèn me xīn zhōumào shū
曰：“此须汝心自体当。汝要去草，是甚么心？周茂叔

chuāng qián cǎo bù chú shì shèn me xīn
窗前草不除，是甚么心？”

xiānshēng wèi xué zhě yuē wéi xué xū dé gè tóu nǎo gōng fu fāng yǒu
【45.8】先生谓学者曰：“为学须得个头脑工夫，方有

zhuó lào zòng wèi néng wú jiàn rú zhōu zhī yǒu duò yì tí biàn xǐng bù rán suī cóng
着落。纵未能无间，如舟之有舵，一提便醒。不然，虽从

shì yú xué zhǐ zuò gè yì xí ér qǔ zhǐ shì xíng bù zhù xí bù chá fēi
事于学，只做个“义袭而取”，只是行不著，习不察，非
dà běn dá dào yě
‘大本达道’也。”

yòu yuē jiàn dé shí héngshuō shùshuō jiē shì ruò cǐ chù tōng bǐ chù bù tōng
又曰：“见得时，横说竖说皆是。若此处通，彼处不通，
zhǐ shì wèi jiàn dé
只是未见得。”

huò wèn wéi xué yǐ qīn gù bù miǎn yè jǔ zhī lěi xiānshēng yuē
【45.9】或问为学以亲故，不免业举之累。先生曰：

yǐ qīn zhī gù ér yè jǔ wéi lěi yú xué zé zhì tián yǐ yǎng qí qīn zhě yì yǒu lěi
“以亲之故而业举，为累于学，则治田以养其亲者，亦有累
yú xué hū xiānzhèng yún wéi huàn duó zhì dàn kǒng wéi xué zhī zhì bù zhēn qiè ěr
于学乎？先正云‘惟患夺志’，但恐为学之志不真切耳。”

chóng yì wèn xúncháng yì sì duō máng yǒu shì gù máng wú
【45.10】崇一问：“寻常意思多忙，有事固忙，无

shì yì máng hé yě
事亦忙，何也？”

xiānshēng yuē tiān dì qì jī yuán wú yì xī zhī tíng rán yǒu gè zhǔ zǎi gù bù
先生曰：“天地气机，元无一息之停然有个主宰，故不
xiān bù hòu bù jí bù huǎn suī qiān biàn wàn huà ér zhǔ zǎi cháng dìng rén dé cǐ ér
先不后，不急不缓，虽千变万化，而主宰常定，人得此而
shēng ruò zhǔ zǎi dìng shí yǔ tiān yùn yì bān bù xī suī chóu cù wàn biàn cháng shì cōng
生。若主宰定时，与天运一般不息，虽酬酢万变，常是从
róng zì zài suǒ wèi tiān jūn tài rán bǎi tǐ cóng lìng ruò wú zhǔ zǎi biàn zhǐ shì
容自在，所谓“天君泰然，百体从令”。若无主宰，便只是

zhè qì bēnfàng rú hé bù máng
这气奔放，如何不忙？”

xiānshēngyuē wéi xué dà bìng zài hǎomíng
【45.11】先生曰：“为学大病在好名。”

kǎn yuē cóngqián suì zì wèi cǐ bìng yǐ qīng bǐ lái jīng chá nǎi zhī quán wèi
侃曰：“从前岁自谓此病已轻，比来精察，乃知全未，

qǐ bì wù wài wéi rén zhǐ wén yù ér xǐ wén huǐ ér mèn jí shì cǐ bìng fā lái
岂必务外为人？只闻誉而喜，闻毁而闷，即是此病发来？”

yuē zuì shì míng yǔ shí duì wù shí zhī xīn zhòng yì fēn zé wù míng zhī xīn
曰：“最是。名与实对。务实之心重一分，则务名之心

qīng yì fēn quán shì wù shí zhī xīn jí quán wú wù míng zhī xīn ruò wù shí zhī xīn rú
轻一分，全是务实之心，即全无务名之心。若务实之心如

jī zhī qiú shí kě zhī qiú yǐn ān dé gèng yǒu gōng fu hào míng
饥之求食，渴之求饮，安得更更有工夫好名？”

yòu yuē jí mò shì ér míng bù chèn chèn zì qù shēng dú yì shēng
又曰：“‘疾没世而名不称’，‘称’字去声读，亦声

wénguòqíng jūn zǐ chǐ zhī zhī yì shí bù chèn míng shēng yóu kě bǔ méi zé
闻过情，‘君子耻之’之意。实不称名，生犹可补，没则

wú jí yǐ sì shí wǔ shí ér wú wén shì bù wén dào fēi wú shēng wén yě kǒng
无及矣。‘四五十而无闻’，是不闻道，非无声闻也。孔

zǐ yún shì wén yě fēi dá yě ān kěn yǐ cǐ wàng rén
子云‘是闻也，非达也’，安肯以此望人？”

kǎn duō huǐ xiānshēngyuē huǐ wù shì qù bìng zhī yào rán yǐ
【45.12】侃多悔。先生曰：“悔悟是去病之药，然以

gǎi zhī wéi guì ruò liú zhì yú zhōng zé yòu yīn yào fā bìng
改之为贵。若留滞于中，则又因药发病。”

dé zhāngyuē wén xiānshēng yǐ jīng jīn yù shèng yǐ fēn liǎng yù
【45.13】德章曰：“闻先生以精金喻圣，以分两喻

shèng rén zhī fèn liang yǐ duàn liàn yù xué zhě zhī gōng fu zuì wéi shēn qiè wéi wèi yáo
圣人之分量，以锻炼喻学者之工夫，最为深切。惟谓尧、

shùn wéi wàn yì kǒng zǐ wéi jiǔ qiān yì yí wèi ān
舜为万镒，孔子为九千镒，疑未安。”

xiānshēngyuē cǐ yòu shì qū qiàoshàng qǐ niàn gù tì shèng rén zhēng fēn liǎng
先生曰：“此又是躯壳上起念，故替圣人争分两。

ruò bù cóng qū qiàoshàng qǐ niàn jí yáo shùn wàn yì bù wéi duō kǒng zǐ jiǔ qiān yì bù
若不从躯壳上起念，即尧、舜万镒不为多，孔子九千镒不

wéi shǎo yáo shùn wàn yì zhǐ shì kǒng zǐ de kǒng zǐ jiǔ qiān yì zhǐ shì yáo shùn de
为少。尧、舜万镒只是孔子的，孔子九千镒只是尧、舜的，

yuán wú bǐ wǒ suǒ yǐ wèi zhī shèng zhǐ lùn jīng yì bú lùn duō guǎ zhǐ yào cǐ xīn
原无彼我。所以谓之圣，只论精一，不论多寡。只要此心

chún hū tiān lǐ chù tóng biàn tóng wèi zhī shèng ruò shì lì liàng qì pò rú hé jìn tóng dé
纯乎天理处同，便同谓之圣。若是力量气魄，如何尽同得？

hòu rú zhǐ zài fēn liǎng shàng jiào liàng suǒ yǐ liú rù gōng lì ruò chú qù le bǐ jiào fēn liǎng
后儒只在分两上较量，所以流入功利。若除去了比较分两

de xīn gè rén jìn zhe zì jǐ lì liàng jīng shén zhǐ zài cǐ xīn chún tiān lǐ shàng yòng gōng
的心，各人尽着自己力量精神，只在此心纯天理上用功，

jí rén rén zì yǒu gè gè yuán chéng biàn néng dà yǐ chéng dà xiǎo yǐ chéng xiǎo bù
即人人自有，个个圆成，便能大以成大，小以成小，不

jiǎ wài mù wú bù jù zú cǐ biàn shì shí shí luò luò míng shàn chéng shēn de shì
假外慕，无不具足。此便是实实落落明善诚身的事。

hòu rú bù míng shèng xué bù zhī jiù zì jǐ xīn dì liáng zhī liáng néng shàng tǐ rèn kuò chōng
后儒不明圣学，不知就自己心地良知良能上体认扩充，

què qù qiú zhī qí suǒ bù zhī qiú néng qí suǒ bù néng yí wèi zhǐ shì xī gāo mù dà bù
却去求知其所不知，求能其所不能，一味只是希高慕大，不

zhī zì jǐ shì jié zhòu xīn dì dòng zhé yào zuò yáo shùn shì yè rú hé zuò dé zhōng
知自己是桀、纣心地，动辄要做尧、舜事业，如何做得？终

nián lù lù zhì yú lǎo sǐ jìng bù zhī chéng jiù le gè shèn me kě āi yě yǐ
年碌碌，至于老死，竟不知成就了个甚么，可哀也已！”

【45. 14】^{kǎn wèn xiān rú yǐ xīn zhī jìng wéi tǐ xīn zhī dòng wéi yòng rú}侃问：“先儒以心之静为体，心之动为用，如

^{hé}
何？”

^{xiānshēngyuē xīn bù kě yǐ dòngjìng wéi tǐ yòng dòngjìng shí yě jí tǐ}
先生曰：“心不可以动静为体用。动静，时也。即体

^{ér yán yòng zài tǐ jí yòng ér yán tǐ zài yòng shì wéi tǐ yòng yì yuán ruò shuō jìng kě}
而言用在体，即用而言体在用，是谓体用一源。若说静可

^{yǐ jiàn qí tǐ dòng kě yǐ jiàn qí yòng què bù fáng}
以见其体，动可以见其用，却不妨。”

【45. 15】^{wèn shàng zhì xià yú rú hé bù kě yí}问：“上智、下愚如何不可移？”

^{xiānshēngyuē bù shì bù kě yí zhǐ shì bù kěn yí}
先生曰：“不是不可移，只是不肯移。”

【45. 16】^{wèn zǐ xià mén rén wèn jiāo zhāng xiānshēngyuē zǐ xià shì}问“子夏门人问交”章。先生曰：“子夏是

^{yán xiǎo zǐ zhī jiāo zǐ zhāng shì yán chéng rén zhī jiāo ruò shàn yòng zhī yì jù shì}
言小子之交，子张是言成人之交。若善用之，亦俱是。”

【45. 17】^{zǐ rén wèn xué ér shí xí zhī bù yì yuè hū xiān rú}子仁问：“‘学而时习之，不亦说乎’，先儒

^{yǐ xué wéi xiàoxiān jué zhī suǒ wéi rú hé xiānshēngyuē xué shì xué qù}
以学为‘效先觉之所为’，如何？”先生曰：“‘学’是学去

^{rén yù cún tiān lǐ cóng shì yú qù rén yù cún tiān lǐ zé zì zhèng zhū xiān jué}
人欲，存天理。从事于去人欲，存天理，则自正。诸先觉

^{kǎo zhū gǔ xùn zì xià xǔ duō wèn biàn sī suǒ cún shěng kè zhì gōng fu rán bú guò yù}
考诸古训，自下许多问辨思索、存省克治工夫。然不过欲

qù cǐ xīn zhī rén yù cún wú xīn zhī tiān lǐ ěr ruò yuē xiàoxiān jué zhī suǒ wéi zé zhǐ
去此心之人欲，存吾心之天理耳。若曰效先觉之所为，则只

shuō dé xué zhōng yì jiàn shì yì sì zhuān qiú zhū wài le shí xí zhě zuò rú
说得学中一件事，亦似专求诸外了。‘时习’者，‘坐如

shī fēi zhuān xí zuò yě zuò shí xí cǐ xīn yě lì rú zhāi fēi zhuān xí lì
尸’，非专习坐也，坐时习此心也；‘立如斋’，非专习立

yě lì shí xí cǐ xīn yě shuō shì lǐ yì zhī shuō wǒ xīn zhī shuō
也，立时习此心也。‘说’是‘理义之说我心’之‘说’，

rén xīn běn zì shuō lǐ yì rú mù běn shuō sè ěr běn shuō shēng wéi wéi rén yù suǒ bì
人心本自说理义，如目本说色，耳本说声，惟为人欲所蔽

suǒ lěi shǐ yǒu bù shuō jīn rén yù rì qù zé lǐ yì rì qià jiā ān dé bù shuō
所累，始有不说。今人欲日去，则理义日浚浚，安得不说？”

guó yīng wèn zēng zǐ sān xǐng suī qiè kǒng shì wèi wén yí guàn
【45. 18】国英问：“曾子三省虽切，恐是未闻‘一贯’，

shí gōng fu
时工夫。”

xiān shēng yuē yí guàn shì fū zǐ jiàn zēng zǐ wèi dé yòng gōng zhī yào gù
先生曰：“‘一贯’是夫子见曾子未得用功之要，故

gào zhī xué zhě guǒ néng zhōng shù shàng yòng gōng qǐ bú shì yí guàn yī rú
告之，学者果能忠恕上用功，岂不是‘一贯’？‘一’如

shù zhī gēn běn guàn rú shù zhī zhī yè wèi zhǒng gēn hé zhī yè zhī kě dé tǐ yòng
树之根本，‘贯’如树之枝叶，未种根何枝叶之可得？体用

yì yuán tǐ wèi lì yòng ān cóng shēng wèi zēng zǐ yú qí yòng chù gài yǐ suí shì
一源，体未立，用安从生？谓‘曾子于其用处，盖已随事

jīng chá ér lì xíng zhī dàn wèi zhī qí tǐ zhī yī cǐ kǒng wèi jìn
精察而力行之，但未知其体之一，此恐未尽。”

huáng chéng fǔ wèn rǔ yǔ huí yě shú yù zhāng
【45. 19】黄诚甫问“汝与回也孰愈章”

xiānshēngyuē zǐ gòngduō xué ér shí zài wénjiàn shàngyònggōng yán zǐ zài xīn
先生曰：“子贡多学而识，在闻见上用功，颜子在心

dì shàngyònggōng gù shèng rén wèn yǐ qǐ zhī ér zǐ gòngsuǒ duì yòu zhǐ zài zhī jiàn shàng
地上用功，故圣人问以启之。而子贡所对又只在知见上，

gù shèng rén tàn xī zhī fēi xǔ zhī yě
故圣人叹惜之，非许之也。”

【45. 20】 yán zǐ bù qiān nù bù èr guò yì shì yǒu wèi fā zhī zhōng
“颜子不迁怒，不贰过，亦是有未发之中，

shǐ néng
始能。”

【45. 21】 zhòngshù zhě bì péi qí gēn zhǒng dé zhě bì yǎng qí xīn yù
“种树者必培其根，种德者必养其心。欲

shù zhī zhǎng bì yú shǐ shēng shí shān qí fán zhī yù dé zhī shèng bì yú shǐ xué shí qù
树之长，必于始生时删其繁枝；欲德之盛，必于始学时去

fū wài hǎo rú wài hǎo shī wén zé jīngshén rì jiàn lòu xiè zài shī wénshàng qù fán bǎi
夫外好。如外好诗文，则精神日渐漏泄在诗文上去。凡百

wài hǎo jiē rán
外好皆然。”

yòu yuē wǒ cǐ lùn xué shì wú zhōngshēngyǒu de gōng fu zhū gōng xū yào xìn
又曰：“我此论学，是无中生有的工夫，诸公须要信

dé jí zhǐ shì lì zhì xué zhě yì niàn wéi shàn zhī zhì rú shù zhī zhǒng dàn wù zhù
得及，只是立志。学者一念为善之志，如树之种，但勿助

wù wàng zhǐ guǎn péi zhí jiāng qù zì rán rì yè zī zhǎng shēng qì rì wán zhī yè
勿忘，只管培植将去，自然日夜滋长，生气日完，枝叶

rì mào shù chūshēng shí biànchōu fán zhī yì xū kān luò rán hòu gēn gàn néng dà
日茂。树初生时，便抽繁枝，亦须刊落。然后根干能大。

chū xué shí yì rán gù lì zhì guì zhuān yì
初学时亦然。故立志贵专一。

yīn lùn xiānshēng zhī mén mǒu rén zài hán yǎng shàng yòng gōng mǒu rén
【45.22】因论先生之门，某人在涵养上用功，某人

zài shí jiàn shàng yòng gōng
在识见上用功。

xiānshēng yuē zhuān hán yǎng zhě rì jiàn qí bù zú zhuān shí jiàn zhě rì jiàn qí yǒu
先生曰：“专涵养者日见其不足，专识见者日见其有

yú rì bù zú zhě rì yǒu yú yǐ rì yǒu yú zhě rì bù zú yǐ
余。日不足者日有余矣，日有余者日不足矣。”

liáng rì fú wèn jū jìng qióng lǐ shì liǎng shì xiānshēng yǐ wéi
【45.23】梁日孚问：“居敬、穷理是两事，先生以为

yì shì hé rú
一事，何如？”

xiānshēng yuē tiān dì jiān zhǐ yǒu cǐ yì shì ān yǒu liǎng shì ruò lùn wàn shū
先生曰：“天地间只有此一事，安有两事？若论万殊，

lǐ yí sān bǎi wēi yí sān qiān yòu hé zhǐ liǎng gōng qiè dào jū jìng shì rú hé qióng lǐ
礼仪三百，威仪三千，又何止两？公且道居敬是如何？穷理

shì rú hé
是如何？”

yuē jū jìng shì cún yǎng gōng fu qióng lǐ shì qióng shì wù zhī lǐ
曰：“居敬是存养工夫，穷理是穷事物之理。”

yuē cún yǎng gè shèn
曰：“存养个甚？”

yuē shì cún yǎng cǐ xīn zhī tiān lǐ
曰：“是存养此心之天理。”

yuē rú cǐ yì zhǐ shì qióng lǐ yǐ
曰：“如此亦只是穷理矣。”

yuē qiè dào rú hé qióng shì wù zhī lǐ
曰：“且道如何穷事物之理？”

yuē rú shì qīn biànyào qióngxiào zhī lǐ shì jūn biànyào qióngzhōng zhī lǐ
曰：“如事亲便要穷孝之理，事君便要穷忠之理。”

yuē zhōng yǔ xiào zhī lǐ zài jūn qīn shēnshàng zài zì jǐ xīn shàng ruò zài zì
曰：“忠与孝之理在君亲身上，在自己心上？若在自

jǐ xīn shàng yì zhǐ shì qióng cǐ xīn zhī lǐ yǐ qiě dào rú hé shì jìng
己心上，亦只是穷此心之理矣。且道如何是敬？”

yuē zhǐ shì zhǔ yì
曰：“只是主一。”

yuē rú hé shì zhǔ yì
曰：“如何是主一？”

yuē rú dú shū biàn yì xīn zài dú shūshàng jiē shì biàn yì xīn zài jiē shì shàng
曰：“如读书便一心在读书上，接事便一心在接事上。”

yuē rú cǐ zé yǐn jiǔ biàn yì xīn zài yǐn jiǔ shàng hào sè biàn yì xīn zài hào sè
曰：“如此则饮酒便一心在饮酒上，好色便一心在好色

shàng què shì zhú wù chéngshèn jū jìnggōng fu
上，却是逐物，成甚居敬功夫？”

rì fú qǐngwèn yuē yì zhě tiān lǐ zhǔ yì shì yì xīn zài tiān lǐ shàng
日孚请问。曰：“一者，天理。主一是一心在天理上。

ruò zhǐ zhī zhǔ yì bù zhī yì jí shì lǐ yǒu shì shí biàn shì zhú wù wú shì shí biàn shì
若只知主一，不知一即是理，有事时便是逐物，无事时便是

zhèkōng wéi qí yǒu shì wú shì yì xīn jiē zài tiān lǐ shàngyònggōng suǒ yǐ jū jìng yì
着空。惟其有事无事，一心皆在天理上用功，所以居敬亦

jí shì qióng lǐ jiù qióng lǐ zhuān yí chùshuō biàn wèi zhī jū jìng jiù jū jìng jīng mì chù
即是穷理。就穷理专一处说，便谓之居敬；就居敬精密处

shuō biàn wèi zhī qióng lǐ què bù shì jū jìng le bié yǒu gè xīn qióng lǐ qióng lǐ shí bié
说，便谓之穷理。却不是居敬了别有个心穷理，穷理时别

yǒu gè xīn jū jìng míng suī bù tóng gōng fu zhǐ shì yì shì jiù rú yì yán jìng
有个心居敬。名虽不同，功夫只是一事。就如《易》言‘敬

yǐ zhí nèi yì yǐ fāng wài jìng jí shì wú shì shí yì yì jí shì yǒu shì shí
以直内，义以方外’，‘敬’即是无事时义，义即是有事时

jìng liǎng jù hé shuō yì jiàn rú kǒng zǐ yán xiū jǐ yǐ jìng jí bù xū yán yì
‘敬’，两句合说一件。如孔子言修己以敬，即不须言“义”，

mèng zǐ yán jí yì jí bù xū yán jìng huì dé shí héng shuō shù shuō gōng fu zǒng shì
孟子言‘集义’，即不须言敬’，会得时横说竖说工夫总是

yì bān ruò ní wén zhú jù bù shí běn lǐng jí zhī lí jué liè gōng fu dōu wú xià luò
一般。若泥文逐句，不识本领，即支离决裂，工夫都无下落。”

wèn qióng lǐ hé yǐ jí shì jìn xìng
问：“穷理何以即是尽性？”

yuē xīn zhī tǐ xìng yě xìng jí lǐ yě qióng rén zhī lǐ zhēn yào rén jí
曰：“心之体，性也，性即理也。穷仁之理，真要仁极

rén qióng yì zhī lǐ zhēn yào yì jí yì rén yì zhǐ shì wú xìng gù qióng lǐ jí
仁，穷义之理，真要义极义。仁、义只是吾性，故穷理即

shì jìn xìng rú mèng zǐ shuō chōng qí cè yǐn zhī xīn zhì rén bù kě shèng yòng
是尽性。如孟子说‘充其恻隐之心，至仁不可胜用’，

zhè biàn shì qióng lǐ gōng fu
这便是穷理工夫。”

rì fú yuē xiān rú wèi yì cǎo yì mù yì jiē yǒu lǐ bù kě bù chá rú
日孚曰：“先儒谓‘一草一木亦皆有理，不可不察’，如

hé
何？”

xiān shēng yuē fū wǒ zé bù xiá gōng qiě xiān qù lǐ huì zì jǐ xìng qíng
先生曰：“‘夫我则不暇’。公且先去理会自己性情，

xū néng jìn rén zhī xìng rán hòu néng jìn wù zhī xìng rì fú sǒng rán yǒu wù
须能尽人之性，然后能尽物之性。”日孚悚然有悟。

wéi qián wèn zhī rú hé shì xīn zhī běn tǐ
【45. 24】惟乾问：“知如何是心之本体？”

xiānshēngyuē zhī shì lǐ zhī líng chù jiù qí zhǔ zǎi chù shuō biàn wèi zhī xīn
先生曰：“知是理之灵处。就其主宰处说，便谓之心，

jiù qí bǐng fù chù shuō biàn wèi zhī xìng hái tí zhī tóng wú bù zhī ài qí qīn wú bù zhī
就其禀赋处说，便谓之性。孩提之童无不知爱其亲，无不知

jìng qí xiōng zhī shì zhè ge líng néng bù wéi sī yù zhē gé chōng tuò dé jìn biàn wán wán
敬其兄，只是这个灵能不为私欲遮隔，充拓得尽，便完完

shì tā běn tǐ biàn yǔ tiān dì hé dé zì shèng rén yǐ xià bù néng wú bì gù xū gé
是他本体，便与天地合德。自圣人以下不能无蔽，故须格

wù yǐ zhì qí zhī
物以致其知。”

shǒuhéngwèn dà xué gōng fu zhǐ shì chéng yì chéng yì
【45. 25】守衡问：“《大学》工夫只是诚意，诚意

gōng fu zhǐ shì gé wù xiū qí zhì píng zhǐ chéng yì jìn yǐ yòu yǒu zhèng xīn
工夫只是格物。修、齐、治、平，只诚意尽矣。又有正心

zhī gōng yǒu suǒ fèn zhì hǎo lè zé bù dé qí zhèng hé yě
之功，‘有所忿懣好乐，则不得其正’，何也？”

xiānshēngyuē cǐ yào zì sī dé zhī zhī cǐ zé zhī wèi fā zhī zhōng yǐ
先生曰：“此要自思得之，知此则知未发之中矣。”

shǒuhéng zài sān qǐng
守衡再三请。

yuē wéi xué gōng fu yǒu qiǎn shēn chū shí ruò bù zhuó shí yòng yì qù hào shàn wù è
曰：“为学工夫有浅深。初时若不著实用意去好善恶恶，

rú hé néng wéi shàn qù è zhè zhuó shí yòng yì biàn shì chéng yì rán bù zhī xīn zhī běn tǐ
如何能为善去恶？这着实用意便是诚意。然不知心之本体

yuán wú yì wù yí xiàng zhuó yì qù hào shàn wù è biàn yòu duō le zhè fēn yì sī biàn
原无一物，一向着意去好善恶恶，便又多了这分意思，便

bù shì kuò rán dà gōng shū suǒ wèi wú yǒu zuò hǎo zuò è fāng shì běn tǐ
不是廓然大公。《书》所谓‘无有作好作恶’，方是本体。

suǒ yǐ shuō yǒu suǒ fèn zhì hǎo lè zé bù dé qí zhèng zhèng xīn zhǐ shì chéng
所以说‘有所忿懣、好乐，则不得其正’。正心只是诚

yì gōng fu lǐ miàn tǐ dāng zì jiā xīn tǐ cháng yào jiàn kōng héng píng zhè biàn shì wèi fā
意工夫里面体当自家心体，常要鉴空衡平，这便是未发

zhī zhōng
之中。”

zhèng zhī wèn jiè jù shì yǐ suǒ bù zhī shí gōng fu shèn dú shì jǐ suǒ
【45.26】正之问：“戒惧是己所不知时工夫，慎独是己所

dú zhī shí gōng fu cǐ shuō rú hé xiānshēngyuē zhǐ shì yí gè gōng fu wú shì
独知时工夫，此说如何？”先生曰：“只是一个工夫，无事

shí gù shì dú zhī yǒu shì shí yì shì dú zhī rén ruò bù zhī yú cǐ dú zhī zhī dì yòng lì
时固是独知，有事时亦是独知。人若不知于此独知之地用力，

zhǐ zài rén suǒ gòng zhī chù yòng gōng biàn shì zuò wěi biàn shì jiàn jūn zǐ ér hòu yàn rán
只在人所共知处用功，便是作伪，便是‘见君子而后厌然’。

cǐ dú zhī chù biàn shì chéng de méng yá cǐ chù bú lùn shàn niàn è niàn gèng wú xū jiǎ
此独知处便是诚的萌芽，此处不论善念恶念，更无虚假，

yì shì bǎi shì yì cuò bǎi cuò zhèng shì wáng bà yì lì chéng wěi shàn è jiè tóu
一是百是，一错百错，正是王霸、义利、诚伪、善恶界头。

yú cǐ yì lì lì dìng biàn shì duān běn chéng yuán biàn shì lì chéng gǔ rén xǔ duō chéng
于此一立立定，便是端本澄源，便是立诚。古人许多诚

shēn de gōng fu jīng shén mìng mài quán tǐ zhǐ zài cǐ chù zhēn shì mò jiàn mò xiǎn wú shí
身的工夫，精神命脉全体只在此处。真是莫见莫显，无时

wú chù wú zhōng wú shǐ zhǐ shì cǐ gè gōng fu jīn ruò yòu fēn jiè jù wéi jǐ suǒ bù
无处，无终无始，只是此个功夫。今若又分戒惧为己所不

zhī jí gōng fu biàn zhī lí yì yǒu jiàn duàn jì jiè jù jí shì zhī jǐ ruò bù zhī
知，即工夫便支离，亦有间断。既戒惧即是知，己若不知，

shì shuí jiè jù rú cǐ jiàn jiě biànyào liú rù duànmièchándìng
是谁戒惧？如此见解，便要流入断灭禅定。”

yuē bú lùn shànniàn è niàn gèng wú xū jiǎ zé dú zhī zhī dì gèng wú wú niàn
曰：“不论善念恶念，更无虚假，则独知之地更无无念

shí yé
时邪？”

yuē jiè jù yì shì niàn jiè jù zhī niàn wú shí kě xī ruò jiè jù zhī xīn shāo
曰：“戒惧亦是念。戒惧之念无时可息。若戒惧之心稍

yǒu bù cún bù shì hūn kuì biàn yǐ liú rù è niàn zì cháo zhì mù zì shǎo zhì lǎo
有不存，不是昏瞢，便已流入恶念。自朝至暮，自少至老，

ruò yào wú niàn jí shì jǐ bù zhī cǐ chú shì hūnshuì chú shì gǎo mù sǐ huī
若要无念，即是己不知，此除是昏睡，除是槁木死灰。”

zhì dào wèn xún zǐ yún yǎng xīn mò shàn yú chéng xiān rú
【45. 27】志道问：“荀子云：‘养心莫善于诚’，先儒

fēi zhī hé yě
非之，何也？”

xiānshēngyuē cǐ yì wèi kě biàn yǐ wéi fēi chéng zì yǒu yǐ gōng fu shuō
先生曰：“此亦未可便以为非。‘诚’字有以工夫说

zhě chéng shì xīn zhī běn tǐ qiú fù qí běn tǐ biàn shì sī chéng de gōng fu míngdào
者，诚是心之本体，求复其本体，便是思诚的工夫。明道

shuō yǐ chéngjìng cún zhī yì shì cǐ yì dà xué yù zhèng qí xīn xiān
说‘以诚敬存之’，亦是此意。《大学》‘欲正其心，先

chéng qí yì xún zǐ zhī yán gù duō bìng rán bù kě yì lì chuī máo qiú cǐ dà fán
诚其意’。荀子之言固多病，然不可一例吹毛求疵。大凡

kàn rén yán yǔ ruò xiānyǒu gè yì jiàn biànyǒu guòdāngchù wéi fù bù rén zhī yán
看人言语，若先有个意见，便有过当处。‘为富不仁’之言，

mèng zǐ yǒu qǔ yú yáng hǔ cǐ biàn jiàn shèng xián dà gōng zhī xīn
孟子有取于阳虎，此便见圣贤大公之心。”

xiāo huì wèn jǐ sī nán kè nài hé
【45.28】萧惠问：“己私难克，奈何？”

xiānshēngyuē jiāng rǔ jǐ sī lái tì rǔ kè
先生曰：“将汝己私来，替汝克。”

xiānshēngyuē rén xū yǒu wéi jǐ zhī xīn fāngnéng kè yǐ néng kè fāngnéngchéng
先生曰：“人须有为己之心，方能克己；能克，方能成
己。”

xiāo huì yuē huì yì pō yǒu wéi jǐ zhī xīn bù zhī yuán hé bù néng kè jǐ
萧惠曰：“惠亦颇有为己之心，不知缘何不能克己？”

xiānshēngyuē qiě shuō rǔ yǒu wéi jǐ zhī xīn shì rú hé
先生曰：“且说汝有为己之心是如何？”

huì liáng jiǔ yuē huì yì yī xīn yào zuò hǎo rén biàn zì wèi pō yǒu wéi jǐ zhī xīn
惠良久曰：“惠亦一心要做好人，便自谓颇有为己之心。

jīn sī zhī kàn lái yì zhǐ shì wéi dé gè qū qiào de jǐ bù céng wéi gè zhēn jǐ
今思之，看来亦只是为得个躯壳的己，不曾为个真己。”

xiānshēngyuē zhēn jǐ hé céng lí zhe qū qiào kǒng rǔ lián nà qū qiào de jǐ yě bù
先生曰：“真己何曾离着躯壳！恐汝连那躯壳的己也不

céng wéi qiě dào rǔ suǒ wèi qū qiào de jǐ qǐ bú shì ěr mù kǒu bí sì zhī
曾为。且道汝所谓躯壳的己，岂不是耳目口鼻四肢？”

huì yuē zhèng shì wèi cǐ mù biàn yào sè ěr biàn yào shēng kǒu biàn yào
惠曰：“正是。为此，目便要色，耳便要声，口便要

wèi sì zhī biàn yào yì lè suǒ yǐ bù néng kè
味，四肢便要逸乐，所以不能克。”

xiānshēngyuē měi sè lìng rén mù máng měi shēng lìng rén ěr lóng měi wèi lìng
先生曰：“‘美色令人目盲，美声令人耳聋，美味令

rén kǒu shuǎng chí chěng tián liè lìng rén fā kuáng zhè dōu shì hài rǔ ěr mù kǒu bí sì
人口爽，驰骋田猎令人发狂’，这都是害汝耳目口鼻四

zhī de qǐ dé shì wéi rǔ ěr mù kǒu bí sì zhī ruò wéi zhe ěr mù kǒu bí sì zhī shí
肢的，岂得是为汝耳目口鼻四肢？若为着耳目口鼻四肢时，

biàn xū sī liang ěr rú hé tīng mù rú hé shì kǒu rú hé yán sì zhī rú hé dòng
便须思量耳如何听，目如何视，口如何言，四肢如何动。

bì xū fēi lǐ wù shì tīng yán dòng fāng cái chéng dé gè ěr mù kǒu bí sì zhī zhè ge cái
必须非礼勿视听言动，方才成得个耳目口鼻四肢，这个才

shì wéi zhe ěr mù kǒu bí sì zhī rǔ jīn zhōng rì xiàng wài chí qiú wéi míng wéi lì zhè
是为着耳目口鼻四肢。汝今终日向外驰求，为名为利，这

dōu shì wéi zhe qū qiào wài miàn de wù shì rǔ ruò wéi zhe ěr mù kǒu bí sì zhī yào fēi lǐ
都是为着躯壳外面的物事。汝若为着耳目口鼻四肢，要非礼

wù shì tīng yán dòng shí qǐ shì rǔ zhī ěr mù kǒu bí sì zhī zì néng wù shì tīng yán dòng
勿视听言动时，岂是汝之耳目口鼻四肢自能勿视听言动，

xū yóu rǔ xīn zhè shì tīng yán dòng jiē shì rǔ xīn rǔ xīn zhī shì fā qiào yú mù rǔ
须由汝心。这视听言动皆是汝心，汝心之视，发窍于目；汝

xīn zhī tīng fā qiào yú ěr rǔ xīn zhī yán fā qiào yú kǒu rǔ xīn zhī dòng fā qiào yú
心之听，发窍于耳；汝心之言，发窍于口；汝心之动，发窍于

sì zhī ruò wú rǔ xīn biàn wú ěr mù kǒu bí sì zhī suǒ wèi rǔ xīn yì bù zhuān shì
四肢。若无汝心，便无耳目口鼻四肢。所谓汝心，亦不专是

nà yì tuán xuè ròu ruò shì nà yì tuán xuè ròu rú jīn yǐ sǐ de rén nà yì tuán xuè ròu
那一团血肉。若是那一团血肉，如今已死的人，那一团血肉

hái zài yuán hé bù néng shì tīng yán dòng suǒ wèi rǔ xīn què shì nà néng shì tīng yán dòng
还在，缘何不能视听言动？所谓汝心，却是那能视听言动

de zhè ge biàn shì xìng biàn shì tiān lǐ yǒu zhè gè xìng cái néng shēng zhè xìng zhī shēng
的，这个便是性，便是天理。有这个性才能生，这性之生

lǐ biàn wèi zhī rén zhè xìng zhī shēng lǐ fā zài mù biàn huì shì fā zài ěr biàn huì tīng
理便谓之仁。这性之生理，发在目便会视，发在耳便会听，

fā zài kǒu biàn huì yán fā zài sì zhī biàn huì dòng dōu zhǐ shì nà tiān lǐ fā shēng yǐ
发在口便会言，发在四肢便会动，都只是那天理发生，以

qí zhǔ zǎi yì shēn gù wèi zhī xīn zhè xīn zhī běn tǐ yuán zhǐ shì gè tiān lǐ yuán wú
其主宰一身，故谓之心。这心之本体，原只是个天理，原无

fēi lǐ zhè ge biàn shì rǔ zhī zhēn jǐ zhè ge zhēn jǐ shì qū qiào de zhǔ zǎi ruò wú zhēn
非礼，这个便是汝之真己。这个真己是躯壳的主宰。若无真

jǐ biàn wú qū qiào zhēn shì yǒu zhī jí shēng wú zhī jí sǐ rǔ ruò zhēn wéi nà ge
己，便无躯壳。真是有之即生，无之即死。汝若真为那个

qū qiào de jǐ bì xū yòng zhe zhè ge zhēn jǐ biàn xū cháng cháng bǎo shǒu zhe zhè ge zhēn
躯壳的己，必须用着这个真己，便须常常保守着这个真

jǐ de běn tǐ jiè shèn bù dǔ kǒng jù bù wén wéi kǒng kuī sǔn le tā yì xiē cái
己的本体，戒慎不睹，恐惧不闻，惟恐亏损了他一些。才

yǒu yì háo fēi lǐ méng dòng biàn rú dāo gē rú zhēn cì rěn nài bú guò bì xū qù
有一毫非礼萌动，便如刀割，如针刺，忍耐不过，必须去

le dāo bá le zhēn zhè cái shì yǒu wéi jǐ zhī xīn fāng néng kè jǐ rǔ jīn zhèng shì
了刀，拔了针，这才是有为己之心，方能克己。汝今正是

rèn zéi zuò zǐ yuán hé què shuō yǒu wéi jǐ zhī xīn bù néng kè jǐ
认贼作子，缘何却说有为己之心，不能克己？”

【45. 29】yǒu yì xué zhě bìng mù qī qī shènyōu xiānshēngyuē ěr nǎi
有一学者病目，戚戚甚忧。先生曰：“尔乃

guì mù jiàn xīn
贵目贱心。”

【45. 30】xiāo huì hǎo xiān shì xiānshēngjǐng zhī yuē wú yì zì yòu dǔ zhì
萧惠好仙、释。先生警之曰：“吾亦自幼笃志

èr shì zì wèi jì yǒu suǒ dé wèi rú zhě wéi bù zú xué qí hòu jū yí sān zǎi jiàn
二氏，自谓既有所得，谓儒者为不足学。其后居夷三载，见

dé shèng rén zhī xué ruò shì qí jiǎn yì guǎng dà shǐ zì tàn huǐ cuò yòng le sān shí nián qì
得圣人之学若是其简易广大，始自叹悔错用了三十年气

lì dà dǐ èr shì zhī xué qí miào yǔ shèng rén zhī yǒu háo lí zhī jiān rǔ jīn suǒ xué
力。大抵二氏之学，其妙与圣人只有毫厘之间。汝今所学

nǎi qí tǔ zhǎ zhé zì xìn zì hào ruò cǐ zhēn chī xiāo qiè fǔ shǔ ěr huì qǐng wèn èr
乃其土苴，辄自信自好若此，真鸱鸢窃腐鼠耳！”惠请问二

shì zhī miào
氏之妙。

xiānshēngyuē xiàng rǔ shuōshèng rén zhī xué jiǎn yì guǎng dà rǔ què bú wèn wǒ wù
先生曰：“向汝说圣人之学简易广大，汝却不问我悟

de zhǐ wèn wǒ huǐ de huì cán xiè qǐngwènshèng rén zhī xué
的，只问我悔的！”惠惭谢，请问圣人之学。

xiānshēngyuē yǐ yǔ rǔ yì jù dào jìn rǔ shàng zì bú huì
先生曰：“已与汝一句道尽，汝尚自不会。”

liú guān shí wèn wèi fā zhī zhōng shì rú hé
【45. 31】刘观时问：“‘未发之中’是如何？”

xiānshēngyuē rǔ dàn jiè shèn bù dǔ kǒng jù bù wén yǎng dé cǐ xīn chún shì
先生曰：“汝但戒慎不睹，恐惧不闻，养得此心纯是

tiān lǐ biàn zì rán jiàn guān shí qǐng lüè shì qì xiàng
天理，便自然见。”观时请略示气象。

xiānshēngyuē yǎ zǐ chī kǔ guā yǔ nǐ shuō bù dé nǐ yào zhī cǐ kǔ hái
先生曰：“哑子吃苦瓜，与你说不得。你要知此苦，还

xū nǐ zì chī
须你自吃。”

shí yuē rén zài bàng yuē rú cǐ cái shì zhēn zhī jí shì xíng yǐ yì shí
时曰仁在傍，曰：“如此才是真知，即是行矣。”一时

zài zuò zhū yǒu jiē yǒuxǐng
在座诸友皆有省。

xiāo huì wèn sǐ shēng zhī dào
【45. 32】萧惠问死生之道。

xiānshēngyuē zhī zhòu yè jí zhī sǐ shēng
先生曰：“知昼夜即知死生。”

wènzhòu yè zhī dào
问昼夜之道。

yuē zhī zhòu zé zhī yè
曰：“知昼则知夜。”

yuē zhòu yì yǒu suǒ bù zhī hū
曰：“昼亦有所不知乎？”

xiānshēngyuē rǔ néng zhī zhòu měngměng ér xīng chūnchūn ér shí xíng bù zhù
先生曰：“汝能知昼！懵懵而兴，蠢蠢而食，行不著，

xí bù chá zhōng rì hūnhūn zhǐ shì mèngzhòu wéi xī yǒuyǎng shùnyǒu cún cǐ
习不察，终日昏昏，只是梦昼。惟‘息有养，瞬有存，此

xīn xīngxīngmíngmíng tiān lǐ wú yì xī jiàn duàn cái shì néng zhī zhòu zhè biàn shì tiān dé
心惺惺明明，天理无一息间断，才是能知昼。这便是天德，

biàn shì tōng hū zhòu yè zhī dào ér zhī gèngyǒushèn me sǐ shēng
便是通乎昼夜之道而知’，更有甚么死生？”

【45. 33】mǎ zǐ shēnwèn xiū dào zhī jiào jiù shuō wèi shèng rén pǐn jié wú
马子莘问：“修道之教，旧说谓圣人品节吾

xìng zhī gù yǒu yǐ wéi fǎ yú tiān xià ruò lǐ lè xíng zhèng zhī shǔ cǐ yì rú
性之固有，以为法于天下，若礼、乐、刑、政之属。此意如

hé
何？”

xiānshēngyuē dào jí xìng jí mìng běn shì wánwánquánquán jiǎn bù dé
先生曰：“道即性、即命，本是完完全全，减不得，

bù jiǎ xiū shì de hé xū yào shèng rén pǐn jié què shì bù wánquán de wù jiàn lǐ lè
不假修饰的，何须要圣人品节？却是不完全的物件。礼、乐、

xíng zhèng shì zhì tiān xià zhī fǎ gù yì kě wèi zhī jiào dàn bù shì zǐ sī běn zhǐ ruò
刑、政是治天下之法。固亦可谓之教，但不是子思本旨。若

rú xiān rú zhī shuō xià miàn yóu jiào rù dào de yuán hé shě le shèng rén lǐ yuè xíng
如先儒之说，下面由教入道的，缘何舍了圣人礼、乐、刑、

zhèng zhī jiào bié shuō chū yí duàn jiè shènkǒng jù gōng fu què shì shèng rén zhī jiào wéi xū
政之教，别说出一段戒慎恐惧工夫？却是圣人之教为虚

shè yǐ
设矣。”

zǐ shēnqǐngwèn xiānshēngyuē zǐ sī xìng dào jiào jiē cóngběnyuán
子莘请问。先生曰：“子思性、道、教’，皆从本原

shàngshuō . tiānmìng yú rén zé mìngbiàn wèi zhī xìng shuàixìng ér xíng zé xìngbiàn wèi zhī
上说。天命于人，则命便谓之性；率性而行，则性便谓之

dào xiū dào ér xué zé dào biàn wèi zhī jiào shuàixìng shì chéng zhě shì suǒ wèi zì chéng
道；修道而学，则道便谓之教。率性是诚者事，所谓‘自诚

míng wèi zhī xìng yě xiū dào shì chéng zhī zhě shì
明，谓之性’也；修道是诚之者事，

suǒ wèi zì míngchéng wèi zhī jiào yě shèng rén shuàixìng ér xíng jí shì dào shèng
所谓‘自明诚，谓之教’也。圣人率性而行，即是道。圣

rén yǐ xià wèi néng shuàixìng yú dào wèi miǎnyǒuguò bù jí gù xū xiū dào xiū
人以下，未能率性于道，未免有过、不及，故须修道。修

dào zé xián zhī zhě bù dé ér guò yú bú xiào zhě bù dé ér bù jí dōu yào xún zhe zhè ge
道则贤知者不得而过、愚不肖者不得而不及，都要循着这个

dào zé dào biàn shì gè jiào cǐ jiào zì yǔ tiān dào zhì jiào fēng yǔ shuāng lù wú
道，则道便是个教。此‘教’字与‘天道至教，风雨霜露无

fēi jiào yě zhī jiào tóng xiū dào zì yǔ xiū dào yǐ rén tóng rén néng xiū dào
非教也’之‘教’同。修道’字与修道以仁’同。人能修道，

rán hòu néng bù wéi yú dào yǐ fù qí xìng zhī běn tǐ zé yì shì shèng rén shuàixìng zhī dào
然后能不违于道，以复其性之本体，则亦是圣人率性之道

yǐ xià miàn jiè shènkǒng jù biàn shì xiū dào de gōng fu zhōng hé biàn shì fù qí xìng
矣。下面‘戒慎恐惧’便是修道的工夫，中和便是复其性

zhī běn tǐ rú yì suǒ wèi qióng lǐ jìn xìng yǐ zhì yú mìng zhōng hé wèi
之本体，如《易》所谓‘穷理尽性以至于命，中和’、位
yù biàn shì jìn xìng zhì mìng
育’，便是尽性至命。”

huángchéng fǔ wèn xiān rú yǐ kǒng zǐ gào yán yuān wéi bāng zhī
【45.34】黄诚甫问：“先儒以孔子告颜渊为邦之

wèn shì lì wàn shì cháng xíng zhī dào rú hé
问，是立万世常行之道，如何？”

xiānshēngyuē yán zǐ jù tǐ shèng rén qí yú wéi bāng de dà běn dà yuándōu yǐ
先生曰：“颜子具体圣人，其于为邦的大本大原都已

wán bèi fū zǐ píng rì zhī zhī yǐ shēn dào cǐ dōu bù bì yán zhǐ jiù zhì dù wén wéi shàng
完备。夫子平日知之已深，到此都不必言，只就制度文为上

shuō cǐ děng chù yì bù kě hū luè xū yào shì rú cǐ fāng jìn shàn yòu bù kě yīn zì
说。此等处亦不可忽略，须要是如此方尽善。又不可因自

jǐ běn lǐng shì dāng le biàn yú fáng fàn shàng shū kuò xū shì yào fàng zhèng shēng yuǎn
己本领是当了，便于防范上疏阔，须是要‘放郑声，远

nìng rén gài yán zǐ shì gè kè jǐ xiàng lǐ dé shàng yòng xīn de rén kǒng zǐ kǒng qí
佞人’。盖颜子是个克己向里、德上用心的人，孔子恐其

wài miàn mò jié huò yǒu shū luè gù jiù tā bù zú chù bāng bǔ shuō ruò zài tā rén xū
外面末节或有疏略，故就他不足处帮补说。若在他人，须

gào yǐ wéi zhèng zài rén qǔ rén yǐ shēn xiū shēn yǐ dào xiū dào yǐ rén dá
告以‘为政在人，取人以身，修身以道，修道以仁’，达

dào jiǔ jīng jí chéng shēn xǔ duō gōng fu fāng shǐ zuò dé zhè ge fāng shì wàn
道’九经’及‘诚身’许多工夫，方始做得，这个方是万

shì cháng xíng zhī dào bù rán zhǐ qù xíng le xià shí chéng le yīn lù fú le zhōu miǎn
世常行之道。不然，只去行了夏时，乘了殷辂，服了周冕，

zuò le sháo wǔ tiān xià biàn zhì dé hòu rén dàn jiàn yán zǐ shì kǒng mén dì yī rén yòu wèn
作了韶舞，天下便治得？后人但见颜子是孔门第一人，又问

gè wéi bāng biàn bǎ zuò tiān dà shì kàn le
个‘为邦，便把做天大事看了。”

【45. 35】cài xī yuān wèn wéngōng dà xué xīn běn xiān gé zhì ér hòu chéng
蔡希渊问：“文公《大学》新本先格致而后诚

yì gōng fu sì yǔ shǒu zhāng cì dì xiāng hé ruò rú xiān shēng cóng jiù běn zhī shuō jí
意工夫，似与首章次第相合。若如先生从旧本之说，即

chéng yì fǎn zài gé zhì zhī qián yú cǐ shàng wèi shì rán
诚意反在格致之前，于此尚未释然。”

xiān shēng yuē dà xué gōng fu jí shì míng míng dé míng míng dé zhǐ shì gè
先生曰：“《大学》工夫即是明明德；明明德只是个

chéng yì chéng yì de gōng fu zhǐ shì gé wù zhì zhī ruò yǐ chéng yì wéi zhǔ qù yòng
诚意；诚意的工夫只是格物致知。若以诚意为主，去用

gé wù zhì zhī de gōng fu jí gōng fu shǐ yǒu xià luò jí wéi shàn qù è wú fēi shì
格物致知的工夫，即工夫始有下落，即为善去恶无非是

chéng yì de shì rú xīn běn xiān qù qióng gé shì wù zhī lǐ jí máng máng dàng dàng dōu
诚意的事。如新本先去穷格事物之理，即茫茫荡荡，都

wú zhuó luò chù xū yòng tiān gè jìng zì fāng cái qiān chě dé xiàng shēn xīn shàng lái rán zhōng
无着落处，须用添个敬字方才牵扯得向身心上来。然终

shì méi gēn yuán ruò xū yòng tiān gè jìng zì yuán hé kǒng mén dǎo jiāng yí gè zuì jǐn
是没根源。若须用添个‘敬’字，缘何孔门倒将一个最紧

yào de zì luò le zhí dài qiān yú nián hòu yào rén lái bǔ chū zhèng wèi yǐ chéng yì wéi zhǔ
要的字落了，直待千余年后要人来补出？正谓以诚意为主，

jí bù xū tiān jìng zì suǒ yǐ tí chū gè chéng yì lái shuō zhèng shì xué wèn de dà
即不须添‘敬’字，所以提出个诚意来说，正是学问的大

tóu nǎo chù yú cǐ bù chá zhēn suǒ wèi háo lí zhī chā qiān lǐ zhī miù dà dǐ zhōng
头脑处。于此不察，真所谓毫厘之差，千里之谬。大抵《中

yōng gōng fu zhǐ shì chéngshēn chéngshēn zhī jí biàn shì zhì chéng dà xué gōng fu
庸》工夫只是诚身，诚身之极便是至诚；《大学》工夫

zhǐ shì chéng yì chéng yì zhī jí biàn shì zhì shàn gōng fu zǒng shì yì bān jīn shuō zhè
只是诚意，诚意之极便是至善。工夫总是一般。今说这

lǐ bǔ gè jìng zì nà lǐ bǔ gè chéng zì wèi miǎn huà shé tiān zú
里补个‘敬’字，那里补个‘诚’字，未免画蛇添足。”

chén jiǔ chuān lù
46. 陈九川录

zhèng dé yǐ hài jiǔ chuān chū jiàn xiānshēng yú lóngjiāng xiānshēng yǔ gān
【46.1】正德乙亥，九川初见先生于龙江，先生与甘

quán xiānshēng lùn gé wù zhī shuō gān quán chí jiù shuō xiānshēng yuē shì qiú zhī yú wài
泉先生论格物之说，甘泉持旧说。先生曰：“是求之于外

le gān quán yuē ruò yǐ gé wù lǐ wéi wài shì zì xiǎo qí xīn yě jiǔ chuān
了。”甘泉曰：“若以格物理为外，是自小其心也。”九川

shèn xǐ jiù shuō zhī shì xiānshēng yòu lùn jìn xīn yì zhāng jiǔ chuān yì wén què
甚喜旧说之是。先生又论《尽心》一章，九川一闻，却

suí wú yí
遂无疑。

hòu jiā jū fù yǐ gé wù yí zhì xiānshēng dá yún dàn néng shí dì
后家居，复以“格物”遗质先生。答云：“但能实地

yòng gōng jiǔ dāng zì shì shān jiān nǎi zì lù dà xué jiù běn dú zhī jué zhū zǐ
用功，久当自释。”山间乃自录《大学》旧本读之觉朱子

gé wù zhī shuō fēi shì rán yì yí xiānshēng yǐ yì zhī suǒ zài wéi wù wù zì
格物之说非是；然亦疑先生以“意之所在为物”，“物”字

wèi míng
未明。

jǐ mǎo guī zì jīng shī zài jiàn xiānshēng yú hóngdōu xiānshēng bīng wù kōngzǒng chéng xì
己卯归自京师，再见先生于洪都。先生兵务倥偬，乘隙

jiǎngshòu shǒuwèn jìn nián yòng gōng hé rú
讲授，首问“近年用功何如？”

jiǔ chuān yuē jìn nián tǐ yàn dé míng míng dé gōng fu zhǐ shì chéng yì zì míng
九川曰：“近年体验得‘明明德’，功夫只是诚意’。自明

míng dé yú tiān xià bù bù tuī rù gēnyuán dào chéng yì shàng zài qù bù dé
明德于天下，步步推入根源，到‘诚意’上，再去不得，

rú hé yǐ qiányòu yǒu gé zhì gōng fu hòu yòu tǐ yàn jué de yì zhī chéng wěi bì xiān zhī
如何以前又有格致工夫?后又体验,觉得意之诚伪,必先知

jué nǎi kě yǐ yán zǐ yǒu bú shàn wèi cháng zhī zhī zhī zhī wèi cháng fù xíng wéi zhèng
觉乃可,以颜子有不善未尝知之,知之未尝复行为证,

huò rán ruò wú yí què yòu duō le gé wù gōng fu yòu sī lái wú xīn zhī líng hé yǒu bù
豁然若无疑;却又多了格物功夫。又思来吾心之灵,何有不

zhī yì zhī shàn è zhǐ shì wù yù bì le xū gé qù wù yù shǐ néng rú yán zǐ wèi cháng
知意之善恶,只是物欲蔽了,须格去物欲,始能如颜子未尝

bù zhī ěr yòu zì yí gōng fu diān dǎo yǔ chéng yì bù chéng piàn duàn hòu wèn xī yán
不知耳。又自疑功夫颠倒,与诚意不成片段。后问希颜。

xī yán yuē xiānshēng wèi gé wù zhī zhī shì chéng yì gōng fu jí hǎo
希颜曰:“先生谓格物致知是诚意功夫,极好。”

jiǔ chuānyuē rú hé shì chéng yì gōng fu xī yán lìng zài sī tǐ kàn jiǔ chuānzhōng
九川曰:“如何是诚意功夫?”希颜令再思体看,九川终

bù wù qǐng wèn
不悟,请问。”

xiānshēngyuē xī zài cǐ kě yì yán ér wù wéi jùn suǒ jǔ yán zǐ shì biàn shì le
先生曰:“惜哉!此可一言而悟!惟濬所举颜子事便是了,

zhǐ yào zhī shēn xīn yì zhī wù shì yì jiàn
只要知身、心、意、知、物是一件。”

jiǔ chuān yí yuē wù zài wài rú hé yǔ shēn xīn yì zhī shì yì jiàn
九川疑曰:“物在外,如何与身、心、意、知是一件?”

xiānshēngyuē ěr mù kǒu bí sì zhī shēn yě fēi xīn ān néng shì tīng yán dòng
先生曰:“耳目口鼻四肢,身也,非心安能视听言动?

xīn yù shì tīng yán dòng wú ěr mù kǒu bí sì zhī yì bù néng gù wú xīn zé wú shēn
心欲视听言动,无耳目口鼻四肢亦不能,故无心则无身,

wú shēn zé wú xīn dàn zhǐ qí chōng sè chù yán zhī wèi zhī shēn zhǐ qí zhǔ zǎi chù yán zhī
无身则无心。但指其充塞处言之谓之身，指其主宰处言之

wèi zhī xīn zhǐ xīn zhī fā dòng chù wèi zhī yì zhǐ yì zhī líng míng chù wèi zhī zhī zhǐ yì
谓之心，指心之发动处谓之意，指意之灵明处谓之知，指意

zhī shè zhe chù wèi zhī wù zhǐ shì yì jiàn yì wèi yǒu xuán kōng de bì zhe shì wù gù
之涉着处谓之物，只是一件。意未有悬空的，必着事物，故

yù chéng yì zé suí yì suǒ zài mǒu shì ér gé zhī qù qí rén yù ér guī yú tiān lǐ
欲诚意，则随意所在某事而格之，去其人欲而归于天理，

zé liáng zhī zhī zài cǐ shì zhě wú bì ér dé zhì yǐ cǐ biàn shì chéng yì de gōng fu
则良知之在此事者，无蔽而得致矣。此便是诚意的工夫。”

jiǔ chuān nǎi shì rán pò shù nián zhī yí
九川乃释然，破数年之疑。

yòu wèn gān quán jìn yì xìn yòng dà xué gǔ běn wèi gé wù yóu yán zào dào
又问：“甘泉近亦信用《大学》古本，谓格物犹言造道。

yòu wèi qióng lǐ rú qióng qí cháo xué zhī qióng yǐ shēn zhì zhī yě gù gé wù yì zhǐ shì suí
又谓穷理如穷其巢穴之穷，以身至之也。故格物亦只是随

chù tǐ rèn tiān lǐ sì yǔ xiān shēng zhī shuō jiàn tóng
处体认天理，似与先生之说渐同。”

xiān shēng yuē gān quán yòng gōng suǒ yǐ zhuǎn de lái dāng shí yǔ shuō qīn mín
先生曰：“甘泉用功，所以转得来。当时与说‘亲民’

zì bù xū gǎi tā yì bù xìn jīn lùn gé wù yì jìn dàn bù xū huàn wù zì zuò
字不须改，他亦不信，今论格物亦近，但不须换‘物’字作

lǐ zì zhǐ hái tā yì wù zì biàn shì
‘理’字，只还他一‘物’字便是。”

hòu yǒu rén wèn jiǔ chuān yuē jīn hé bù yí wù zì
后有人问九川曰：“今何不疑‘物’字？”

yuē zhōngyōng yuē bù chéng wú wù chéng zǐ yuē wù lái shùnyìng
曰：“《中庸》曰‘不诚无物’，程子曰‘物来顺应’，

yòu rú wù gè fù wù xiōngzhōng wú wù zhī lèi jiē gǔ rén chángyòng zì yě
又如‘物各付物’、‘胸中无物’之类，皆古人常用字也。”

tā rì xiānshēng yì yún rán
他日先生亦云然。

jiǔ chuānwèn jìn nián yīn yàn fàn làn zhī xué měi yào jìng zuò qiú
【46.2】九川问：“近年因厌泛滥之学，每要静坐，求

bǐng xī niàn lǜ fēi wéi bù néng yù jué rǎo rǎo rú hé
屏息念虑。非惟不能，愈觉扰扰，如何？”

xiānshēngyuē niàn rú hé kě xī zhǐ shì yàozhèng
先生曰：“念如何可息？只是要正。”

yuē dāng zì yǒu wú niàn shí fǒu xiānshēng
曰：“当自有无念时否？”先生

yuē shí wú wú niàn shí
曰：“实无无念时。”

yuē rú cǐ què rú hé yán jìng
曰：“如此却如何言静？”

yuē jìng wèi cháng bù dòng dòng wèi cháng bù jìng jiè jǐn kǒng jù jí shì niàn
曰：“静未尝不动，动未尝不静。戒谨恐惧即是念，

hé fēn dòng jìng
何分动静？”

yuē zhōu zǐ hé yǐ yán dìng zhī yǐ zhōngzhèng rén yì ér zhǔ jìng
曰：“周子何以言定之以中正仁义而主静？”

yuē wú yù gù jìng shì jìng yì dìng dòng yì dìng de dìng zì
曰：“无欲故静，是‘静亦定，动亦定’的‘定’字。

zhǔ qí běn tǐ yě jiè jù zhī niàn shì huó pō pō de cǐ shì tiān jī bù xī chù
‘主’，其本体也。戒惧之念是活泼泼地。此是天机不息处，

suǒ wèi wéi tiān zhī mìng yú mù bù yǐ yì xī biàn shì sǐ fēi běn tǐ zhī niàn
所谓‘维天之命，于穆不已’，一息便是死。非本体之念，

jí shì sī niàn
即是私念。”

【46.3】yòu wèn yòng gōng shōu xīn shí yǒu shēng sè zài qián rú cháng
又问：“用功收心时，有声、色在前，如常

wén jiàn kǒng bù shì zhuān yī
闻见，恐不是专一。”

yuē rú hé yù bù wén jiàn chú shì gāo mù sǐ huī ěr lóng mù máng zé kě zhǐ
曰：“如何欲不闻见？除是槁木死灰，耳聋目盲则可。只

shì suī wén jiàn ér bù liú qù biàn shì
是虽闻见而不流去，便是。”

yuē xī yǒu rén jìng zuò qí zǐ gé bì dú shū bù zhī qí qín duò chéng zǐ
曰：“昔有人静坐，其子隔壁读书，不知其勤惰，程子

chēng qí shèn jìng hé rú
称其甚敬。何如？”

yuē yī chuān kǒng yì shì jī tā
曰：“伊川恐亦是讥他。”

【46.4】yòuwèn jìng zuò yòng gōng pō jué cǐ xīn shōu liǎn yù shì yòu duàn又问：“静坐用功，颇觉此心收敛，遇事又断

le xuán qǐ gè niàn tóu qù shì shàng xǐng chá shì guò yòu xún jiù gōng hái jué yǒu nèi了。旋起个念头，去事上省察。事过又寻旧功，还觉有内

wài dǎ bù zuò yì piàn外，打不作一片。”

xiānshēng yuē cǐ gé wù zhī shuō wèi tòu xīn hé cháng yǒu nèi wài jí rú wéi jùn先生曰：“此格物之说未透。心何尝有内外？即如惟濬，

jīn zài cǐ jiǎng lùn yòu qǐ yǒu yì xīn zài nèi zhào guǎn zhè tīng jiǎng shuō shí zhuān jìng jí今在此讲论，又岂有一心在内照管？这听讲说时专敬，即

shì nà jìng zuò shí xīn gōng fu yí guàn hé xū gèng qǐ niàn tóu rén xū zài shì shàng mó是那静坐时心，功夫一贯，何须更起念头，人须在事上磨

liàn zuò gōng fu nǎi yǒu yì ruò zhǐ hǎo jìng yù shì biàn luàn zhōng wú zhǎng jìn nà jìng炼做功夫，乃有益若只好静，遇事便乱，终无长进。那静

shí gōng fu yì chā sì shōu liǎn ér shí fàng nì yě时功夫，亦差似收敛，而实放溺也。”

hòu zài hóng dōu fù yǔ yú zhōng guó cháng lùn nèi wài zhī shuō qú jiē yún后在洪都，复与于中、国裳论内外之说。渠皆云：

wù zì yǒu nèi wài dàn yào nèi wài bìng zhe gōng fu bù kě yǒu jiān ěr yǐ zhì xiān“物自有内外，但要内外并着功夫，不可有间耳！”以质先

shēng
生。

yuē gōng fu bù lí běn tǐ běn tǐ yuán wú nèi wài zhǐ wéi hòu lái zuò gōng fu曰：“功夫不离本体；本体原无内外。只为后来做功夫

de fēn le nèi wài shī qí běn tǐ le rú jīn zhèng yào jiǎng míng gōng fu bú yào yǒu nèi wài的分了内外，失其本体了。如今正要讲明功夫不要有内外，

nǎi shì běn tǐ gōng fu
乃是本体功夫。”

shì rì jù yǒuxǐng
是日俱有省。

yòuwèn lù zǐ zhī xué hé rú
【46.5】又问：“陆子之学何如？”

xiānshēngyuē lián xī míngdào zhī hòu hái shì xiàngshān zhǐ shì cū xiē
先生曰：“濂溪、明道之后，还是象山，只是粗些。”

jiǔ chuānyuē kàn tā lùn xué piānpiānshuōchū gǔ suǐ jù jù sì zhēngāohuāng què
九川曰：“看他论学，篇篇说出骨髓，句句似针膏肓，却

bú jiàn tā cū xiānshēngyuē rán tā xīn shàngyòngguògōng fu yǔ chuāi mó yī fǎng
不见他粗。”先生曰：“然他心上用过功夫，与揣摩依仿，

qiú zhī wén yì zì bù tóng dàn xì kàn yǒu cū chù yònggōng jiǔ dāngjiàn zhī
求之文义，自不同。但细看有粗处，用功久当见之。”

gēngchénwǎngqiánzhōu zài jiàn xiānshēng wèn jìn lái gōng fu suī ruò
【46.6】庚辰往虔州，再见先生，问：“近来功夫，虽若

shāo zhī tóu nǎo rán nán xún gè wěndāngkuàihuó chù
稍知头脑，然难寻个稳当快活处。”

xiānshēngyuē ěr què qù xīn shàng xún gè tiān lǐ cǐ zhèngsuǒ wèi lǐ zhàng cǐ
先生曰：“尔却去心上寻个天理，此正所谓理障。此

jiān yǒu gè jué qiào
间有个诀窍。”

yuē qǐngwèn rú hé
曰：“请问如何？”

yuē zhǐ shì zhì zhī
曰：“只是致知。”

yuē rú hé zhì
曰：“如何致？”

yuē ěr nà yì diǎnliáng zhī shì ěr zì jiā de zhǔn zé ěr yì niàn zhe chù
曰：“尔那一点良知，是尔自家的准则。尔意念着处，

tā shì biàn zhī shì fēi biàn zhī fēi gèngmǎn tā yì xiē bù dé ěr zhǐ bú yào qī tā
他是便知是，非便知非，更瞒他一些不得。尔只不要欺他，

shí shí luò luò yī zhe tā zuò qù shànbiàncún è biàn qù tā zhè lǐ hé děngwěndāng
实实落落依着他做去，善便存、恶便去。他这里何等稳当

kuài lè cǐ biàn shì gé wù de zhēn jué zhì zhī de shí gōng ruò bù kào zhe zhè xiē zhēn jī
快乐此便是格物的真诀，致知的实功。若不靠着这些真机，

rú hé qù gé wù wǒ yì jìn nián tǐ tiē chū lái rú cǐ fēn míng chū yóu yí zhǐ yī tā
如何去格物？我亦近年体贴出来如此分明。初犹疑，只依他

kǒng bù zú jīng xì kàn wú xiē shǎoqiànquē
恐不足，精细看，无些少欠缺。”

【46.7】 zài qián yǔ yú zhōng qiān zhī tóng shì
在虔，与于中、谦之同侍。

xiānshēngyuē rén xiōngzhōng gè yǒu gè shèng rén zhǐ zì xìn bù jí dōu zì mái
先生曰：“人胸中各有个圣人，只自信不及，都自埋

dǎo le yīn gù yú zhōngyuē ěr xiōngzhōngyuán shì shèng rén
倒了。”因顾于中曰：“尔胸中原是圣人。”

yú zhōng qǐ bù gǎndāng
于中起，不敢当。

xiānshēngyuē cǐ shì ěr zì jiā yǒu de rú hé yào tuī
先生曰：“此是尔自家有的，如何要推？”

yú zhōngyòu yuē bù gǎn
于中又曰：“不敢。”

xiānshēngyuē zhòng rén jiē yǒu zhī kuàng zài yú zhōng què hé gù qiān qǐ lái
先生曰：“众人皆有之，况在于中，却何故谦起来？”

qiān yì bù dé
谦亦不得。”

yú zhōng nǎi xiàoshòu
于中乃笑受。

yòu lùn liáng zhī zài rén suí nǐ rú hé bù néng mǐn miè suī dào zéi yì zì zhī
又论：“良知在人，随你如何不能泯灭，虽盗贼亦自知

bú dāng wéi dào huàn tā zuò zéi tā hái niǔ ní
不当为盗，唤他做贼，他还忸怩。”

yú zhōngyuē zhǐ shì wù yù zhē bì liáng xīn zài nèi zì bú huì shī rú yún
于中曰：“只是物欲遮蔽，良心在内，自不会失；如云

zì bì rì rì hé cháng shī le
自蔽日，日何尝失了！”

xiānshēngyuē yú zhōng rú cǐ cōngmíng tā rén jiàn bù jí cǐ
先生曰：“于中如此聪明，他人见不及此。”

【46.8】xiānshēngyuē zhè xiē zǐ kàn dé tòu chè suí tā qiānyánwàn yǔ
先生曰：“这些子看得透彻，随他千言万语，

shì fēi chéng wěi dào qián biàn míng hé dé de biàn shì hé bù dé de biàn fēi rú fó jiā
是非诚伪，到前便明。合得的便是，合不得的便非如佛家

shuō xīn yìn xiāng sì zhēn shì gè shì jīn shí zhǐ nánzhēn
说心印相似，真是个试金石、指南针。”

【46.9】xiānshēngyuē rén ruò zhī zhè liáng zhī jué qiào suí tā duōshǎo xié sī
先生曰：“人若知这良知诀窍，随他多少邪思

wǎngniàn zhè lǐ yì jué dōu zì xiāoróng zhēn ge shì líng dān yì lì diǎn tiě chéng jīn
枉念，这里一觉，都自消融。真个是灵丹一粒，点铁成金。”

【46. 10】^{chóng yì yuē} 崇一曰：^{xiānshēng zhī zhī zhī zhǐ}“先生致知之旨，^{fā jìn jīng yùn}发尽精蕴，^{kàn lái}看来

^{zhè lǐ zài qù bù dé}
这里再去不得。”

^{xiānshēngyuē} 先生曰：^{hé yán zhī yì yě}“何言之易也？^{zài yònggōngbànnián}再用功半年，^{kàn rú hé}看如何？^{yòuyònggōng}又用功

^{yì nián}一年，^{kàn rú hé}看如何？^{gōng fu yù jiǔ}功夫愈久，^{yù jué bù tóng}愈觉不同，^{cǐ nán kǒushuō}此难口说。”

【46. 11】^{xiānshēngwèn jiǔ chuān} 先生问九川：^{yú}“于‘致知’^{zhī shuō tǐ yàn rú hé}之说体验如何？”

^{jiǔ chuānyuē} 九川曰：^{zì jué bù tóngwǎng shí}“自觉不同往时，^{cāo chí cháng bù dé gè qià hǎo chù}操持常不得个恰好处，^{cǐ}此

^{nǎi shì qià hǎo chù}
乃是恰好处。”

^{xiānshēngyuē} 先生曰：^{kě zhī shì tǐ lái yǔ tīngjiǎng bù tóng}“可知是体来与听讲不同。^{wǒ chū yǔ jiǎng shí}我初与讲时，^{zhī ěr}知尔

^{zhǐ shì hū yì}只是忽易，^{wèi yǒu zī wèi}未有滋味。^{zhǐ zhè ge yào miào}只这个要妙，^{zài tǐ dào shēn chù}再体到深处，^{rì jiàn bù tóng}日见不同，

^{shì wú qióng jìn de}
是无穷尽的。”

^{yòu yuē} 又曰：^{cǐ}“此‘致知’^{zhī zhī}二字，^{èr zì}真是^{zhēn shì gè qiān gǔ shèngchuán zhī mì}个千古圣传之秘。^{jiàn}见

^{dào zhè lǐ}到这里，^{bǎi shì yǐ qí shèng rén ér bú huò}百世以俟圣人而不惑！

jiǔ chuānwènyuē yī chuānshuōdào tǐ yòng yì yuán xiǎn wēi wú
【46. 12】九 川 问 曰：“伊 川 说 到 ‘体 用 一 原，显 微 无

jiàn chù mén rén yǐ shuō shì xiè tiān jī xiānshēng zhì zhī zhī shuō mò yì xiè
间’ 处，门 人 已 说 是 泄 天 机，先 生 ‘致 知’ 之 说，莫 亦 泄

tiān jī tài shèn fǒu
天 机 太 甚 否？”

xiānshēngyuē shèng rén yǐ zhǐ yǐ shì rén zhǐ wéi hòu rén yǎn nì wǒ fā míng
先 生 曰：“圣 人 已 指 以 示 人，只 为 后 人 掩 匿，我 发 明

ěr hé gù shuō xiè cǐ shì rén rén zì yǒu de jué lái shèn bù dǎ jǐn yì bān rán yǔ
耳，何 故 说 泄？此 是 人 人 自 有 的，觉 来 甚 不 打 紧 一 般。然 与

bú yòng shí gōng rén shuō yì shènqīng hū kě xī bǐ cǐ wú yì yǔ shí yònggōng ér bù
不 用 实 功 人 说，亦 甚 轻 忽 可 惜，彼 此 无 益。与 实 用 功 而 不

dé qí yào zhě tí sī zhī shèn pèi rán dé lì
得 其 要 者 提 撕 之，甚 沛 然 得 力。”

yòu yuē zhī lái běn wú zhī jué lái běn wú jué rán bù zhī zé suí lún mái
又 曰：“知 来 本 无 知，觉 来 本 无 觉，然 不 知 则 遂 沦 埋。”

xiānshēngyuē dà fán péngyǒu xū zhēn guī zhǐ zhāi chù shǎo yòu
【46. 13】先 生 曰：“大 凡 朋 友，须 箴 规 指 摘 处 少，诱

yē jiǎngquàn yì duō fāng shì
掖 奖 劝 意 多，方 是。”

hòu yòu jiè jiǔ chuānyún yǔ péngyǒu lùn xué xū wěi qū qiān xià kuān yǐ jū zhī
后 又 戒 九 川 云：“与 朋 友 论 学，须 委 曲 谦 下，宽 以 居 之。”

jiǔ chuān wò bìngqiánzhōu
【46. 14】九 川 卧 病 虔 州。

xiānshēng yún bìng wù yì nán gé jué de rú hé
先生云：“病物亦难格，觉得如何？”

duì yuē gōng fu shènnán
对曰：“功夫甚难。”

xiānshēng yuē chángkuài huó biàn shì gōng fu
先生曰：“常快活便是功夫。”

【46.15】jiǔ chuānwèn zì xǐngniàn lǜ huò shè xié wàng huò yù liào lǐ
九川问：“自省念虑，或涉邪妄，或预料理

tiān xià shì sī dào jí chù jǐng jǐng yǒu wèi biànqiǎnquǎnánbǐng jué de zǎo zé yì
天下事，思到极处，井井有味，便缱绻难屏。觉得早则易，

jué chí zé nán yòng lì kè zhì yù jué hàn gé wéi shāoqiānniàn tā shì zé suí liǎng
觉迟则难，用力克治，愈觉捍格。惟稍迁念他事，则随两

wàng rú cǐ kuòqīng yì sì wú hài
忘。如此廓清，亦似无害。”

xiānshēng yuē hé xū rú cǐ zhǐ yào zài liáng zhī shàng zhe gōng fu
先生曰：“何须如此！只要在良知上着功夫。”

jiǔ chuānyuē zhèng wèi nà yì shí bù zhī
九川曰：“正谓那一时不知。”

xiānshēng yuē wǒ zhè lǐ zì yǒugōng fu hé yuán dé tā lái zhǐ wéi ěr gōng fu
先生曰：“我这里自有功夫，何缘得他来？只为尔功夫

duàn le biàn bì qí zhī jì duàn le zé jì xù jiù gōngbiàn shì hé bì rú cǐ
断了，便蔽其知。既断了，则继续旧功便是，何必如此。”

jiǔ chuānyuē zhēn shì nán áo suī zhī diū tā bù qù
九川曰：“真是难磨，虽知，丢他不去。”

xiānshēngyuē xū shì yǒng yònggōng jiǔ zì yǒuyǒng gù yuē shì jí yì
先生曰：“须是勇。用功久，自有勇。故曰‘是集义

suǒ shēng zhě shèng dé róng yì biàn shì dà xián
所生者’，胜得容易，便是大贤。

jiǔ chuānwèn cǐ gōng fu què yú xīn shàng tǐ yàn míng bái zhǐ jiě
【46. 16】九川问：“此功夫却于心上体验明白，只解

shū bù tōng
书不通。

xiānshēngyuē zhǐ yào jiě xīn xīn míng bái shū zì rán róng huì ruò xīn shàng
先生曰：“只要解心。心明白，书自然融会。若心上

bù tōng zhǐ yào shū shàng wén yì tōng què zì shēng yì jiàn
不通，只要书上文义通，却自生意见。”

yǒu yì shǔ guān yīn jiǔ tīng jiǎng xiānshēng zhī xué yuē cǐ xué
【46. 17】有一属官，因久听讲先生之学，曰：“此学

shèn hǎo zhǐ shì bù shū sòng yù fán nán bù dé wéi xué
甚好。只是簿书讼狱繁难，不得为学。”

xiānshēngwén zhī yuē wǒ hé cháng jiào ěr lí le bù shū sòng yù xuánkōng qù jiǎng
先生闻之曰：“我何尝教尔离了簿书讼狱，悬空去讲

xué ěr jì yǒu guān sī zhī shì biàncóngguān sī de shì shàng wéi xué cái shì zhēn gé wù
学？尔既有官司之事，便从官司的事上为学，才是真格物。

rú wèn yì cí sòng bù kě yīn qí yīng duì wú zhuàng qǐ gè nù xīn bù kě yīn tā yán yǔ
如问一词讼，不可因其应对无状，起个怒心；不可因他言语

yuánzhuǎn shēng gè xǐ xīn bù kě wù qí zhǔ tuō jiā yì zhì zhī bù kě yīn qí qǐng qiú
圆转，生个喜心；不可恶其嘱托，加意治之；不可因其请求，

qū yì cóng zhī bù kě yīn zì jǐ shì wù fán rǒng suí yì gǒu qiě duàn zhī bù kě yīn páng
屈意从之，不可因自己事务烦冗，随意苟且断之；不可因旁

rén zèn huǐ luó zhī suí rén yì sī chù zhī zhè xǔ duō yì sī jiē sī zhǐ ěr zì zhī
人谮毁罗织，随人意思处之。这许多意思皆私，只尔自知，
xū jīng xì xǐng chá kè zhì wéi kǒng cǐ xīn yǒu yì háo piān yǐ wǎng rén shì fēi zhè biàn
须精细省察克治，惟恐此心有一毫偏倚，枉人是非，这便
shì gé wù zhì zhī bù shū sòng yù zhī jiān wú fēi shí xué ruò lí le shì wù wéi xué
是格物致知。簿书讼狱之间，无非实学；若离了事物为学，
què shì zhù kōng
却是著空。”

【46. 18】qiánzhōujiāng guī yǒu shī bié xiānshēng yún 虔州将归，有诗别先生云：“良知何事系多

wén miào hé dāng shí yǐ zhǒng gēn hào wù cóng zhī wéi shèng xué jiāng yíng wú chù shì qián
闻，妙合当时已种根。好恶从之为圣学，将迎无处是乾
yuán
元。”

xiānshēng yuē ruò wèi lái jiǎng cǐ xué bù zhī shuō hào wù cóng zhī cóng gè
先生曰：“若未来讲此学。不知说好恶从之‘从’个
shèn me
甚么？”

fū yīng zài zuò yuē chéng rán cháng dú xiānshēng dà xué gǔ běn xù
敷英在座，曰：“诚然。尝读先生《大学古本序》，
bù zhī suǒ shuō hé shì jí lái tīng jiǎng xǔ shí nǎi shāo zhī dà yì
不知所说何事。及来听讲许时，乃稍知大意。”

【46. 19】yú zhōng guó cháng bèi tóng shì shí 于中、国裳辈同侍食。

xiānshēngyuē fán yǐn shí zhǐ shì yào yǎng wǒ shēn shí le yào xiāo huà ruò tú xù
先生曰：“凡饮食只是要养我身，食了要消化；若徒蓄

jī zài dù lǐ biàn chéng pǐ le rú hé zhǎng dé jī fū hòu shì xué zhě bó wén duō shí
积在肚里，便成痞了，如何长得肌肤？后世学者博闻多识，

liú zhì xiōng zhōng jiē shāng shí zhī bìng yě
留滞胸中，皆伤食之病也。”

xiānshēngyuē shèng rén yì shì xué zhī zhòng rén yì shì shēng zhī
【46. 20】先生曰：“圣人亦是学知，众人亦是生知。”

wèn yuē hé rú
问曰：“何如？”

yuē zhè liáng zhī rén rén jiē yǒu shèng rén zhǐ shì bǎo quán wú xiē zhàng bì
曰：“这良知人人皆有，圣人只是保全，无些障蔽，

jīng jīng yè yè wěi wěi yì yì zì rán bù xī biàn yě shì xué zhǐ shì shēng de fēn shù
兢兢业业，翼翼翼翼，自然不息，便也是学，只是生的分数

duō suǒ yǐ wèi zhī shēng zhī ān xíng zhòng rén zì hái tí zhī tóng mò bù wán jù
多，所以谓之‘生知安行’。众人自孩提之童，莫不完具

cǐ zhī zhǐ shì zhàng bì duō rán běn tǐ zhī zhī zì nán mǐn xī suī wèn xué kè zhì yě zhǐ
此知只是障蔽多，然本体之知自难泯息，虽问学克治也只

píng tā zhǐ shì xué de fēn shù duō suǒ yǐ wèi zhī xué zhī lì xíng
凭他，只是学的分数多，所以谓之‘学知利行’。”

huáng zhí lù
47. 黄直录

huáng yǐ fāngwèn xiānshēng gé zhì zhī shuō suí shí gé wù yǐ zhì
【47.1】黄以方问：“先生格致之说，随时格物以致

qí zhī zé zhī shì yì jié zhī zhī fēi quán tǐ zhī zhī yě hé yǐ dào dé pǔ
其知，则知是一节之知，非全体之知也。何以到得‘溥

bó rú tiān yuānquán rú yuān dì wèi
博如天，渊泉如渊’地位？”

xiānshēngyuē rén xīn shì tiān yuān xīn zhī běn tǐ wú suǒ bù gāi yuán shì yí
先生曰：“人心是天、渊。心之本体无所不该，原是一

gè tiān zhǐ wéi sī yù zhàng ài zé tiān zhī běn tǐ shī le xīn zhī lǐ wú qióng jìn
个天。只为私欲障碍，则天之本体失了。心之理无穷尽，

yuán shì yí gè yuān zhǐ wéi sī yù zhì sāi zé yuān zhī běn tǐ shī le rú jīn niànniàn
原是一个渊。只为私欲窒塞，则渊之本体失了。如今念念

zhì liáng zhī jiāng cǐ zhàng ài zhì sāi yì qí qù jìn zé běn tǐ yǐ fù biàn shì tiānyuān
致良知，将此障碍窒塞一齐去尽，则本体已复，便是天渊
le 了。”

nǎi zhǐ tiān yǐ shì zhī yuē bǐ rú miànqián jiàn tiān shì zhāozhāo zhī tiān sì wài
乃指天以示之曰：“比如面前见天，是昭昭之天；四外

jiàn tiān yě zhǐ shì zhāozhāo zhī tiān zhǐ wéi xǔ duōfáng zǐ qiáng bì zhē bì biàn bú jiàn
见天，也只是昭昭之天。只为许多房子墙壁遮蔽，便不见

tiān zhī quán tǐ ruò chè qù fáng zǐ qiáng bì zǒng shì yí gè tiān yǐ bù kě dào yǎn qián
天之全体。若撤去房子墙壁，总是一个天矣。不可道眼前

tiān shì zhāozhāo zhī tiān wài miàn yòu bù shì zhāozhāo zhī tiān yě yú cǐ biàn jiàn yì jié zhī
天是昭昭之天，外面又不是昭昭之天也。于此便见一节之

zhī jí quán tǐ zhī zhī quán tǐ zhī zhī jí yì jié zhī zhī zǒng shì yí gè běn tǐ
知，即全体之知，全体之知，即一节之知。总是一个本体。”

【47.2】^{xiānshēngyuē}先生曰：“^{shèngxián fēi wú gōng yè}圣贤非无功业、^{qì jié}气节，^{dàn qí xún zhù}但其循著

^{zhè tiān lǐ}这天理，^{zé biàn shì dào}则便是道，^{bù kě yǐ shì gōng}不可以事功、^{qì jié míng yǐ}气节名矣。”

【47.3】“^{fā fèn wàng shí}‘发愤忘食’，^{shì shèng rén zhī zhì}是圣人之志，^{rú cǐ zhēn wú yǒu}如此真无有

^{yǐ shí}已时；^{lè yǐ wàng yōu}‘乐以忘忧’，^{shì shèng rén zhī dào}是圣人之道，^{rú cǐ zhēn wú yǒu qī shí kǒng}如此真无有戚时。恐

^{bú bì yún}不必云^{dé bù dé yě}‘得不得’也。”

【47.4】^{xiānshēngyuē}先生曰：“^{wǒ bèi zhī zhī}我辈致知，^{zhǐ shì gè suí fēn xiàn suǒ jí}只是各随分限所及。^{jīn}今

^{rì liáng zhī jiàn zài rú cǐ}日良知见在如此，^{zhǐ suí jīn rì suǒ zhī kuò chōng dào dǐ}只随今日所知扩充到底，^{míng rì liáng zhī yòu yǒu}明日良知又有

^{kāi wù}开悟，^{biàncóngmíng rì suǒ zhī kuò chōng dào dǐ}便从明日所知扩充到底。如此方是^{jīng yì}‘精一’^{gōng fu}功夫。

^{yǔ rén lùn xué}与人论学，^{yì xū suí rén fēn xiàn suǒ jí}亦须随人分限所及。^{rú shù yǒu zhè xiē méng yá}如树有这些萌芽，^{zhǐ bǎ zhè xiē}只把这些

^{shuǐ qù guàn gài}水去灌溉。^{méng yá zài zhǎng}萌芽再长，^{biànyòu jiā shuǐ}便又加水，^{zì gǒng bǎ yǐ zhì hé bào}自拱把以至合抱，^{guàn gài}灌溉

^{zhī gōng jiē shì suí qí fēn xiàn suǒ jí}之功皆是随其分限所及。^{ruò xiē xiǎoméng yá}若些小萌芽，^{yǒu yì tǒngshuǐ zài}有一桶水在，^{jìn yào}尽要

^{qīngshàng}倾上，^{biàn jìn huài tā le}便浸坏他了。”

【47.5】^{wèn}问^{zhī xíng hé yī}“知行合一”。^{xiānshēngyuē}先生曰：“^{cǐ xū shí wǒ lì yán zōng}此须识我立言宗

^{zhǐ}旨。^{jīn rén xué wèn}今人学问，^{zhǐ yīn zhī xíng fēn zuò liǎng jiàn}只因知行分作两件，^{gù yǒu yì niàn fā dòng}故有一念发动，^{sūi shì bú}虽是不

shàn rán què wèi céng xíng biàn bù qù jìn zhǐ wǒ jīn shuō gè zhī xíng hé yī zhèng yào
善，然却未曾行，便不去禁止。我今说个知行合一，正要

rén xiǎo dé yì niàn fā dòng chù biàn jí shì xíng le fā dòng chù yǒu bú shàn jiù jiāng zhè
人晓得一念发动处，便即是行了。发动处有不善，就将这

bú shàn de niàn kè dǎo le xū yào chè gēn chè dǐ bù shǐ nà yì niàn bú shàn qián fú zài
不善的念克倒了。须要彻根彻底，不使那一念不善潜伏在

xiōng zhōng cǐ shì wǒ lì yán zōng zhǐ
胸中。此是我立言宗旨。”

shèng rén wú suǒ bù zhī zhǐ shì zhī gè tiān lǐ wú suǒ bù néng
【47.6】“圣人无所不知，只是知个天理；无所不能，

zhǐ shì néng gè tiān lǐ shèng rén běn tǐ míng bái gù shì shì zhī gè tiān lǐ suǒ zài biàn
只是能个天理。圣人本体明白，故事事知个天理所在，便

qù jìn gè tiān lǐ bù shì běn tǐ míng hòu què yú tiān xià shì wù dōu biàn zhī dé biàn zuò
去尽个天理。不是本体明后，却于天下事物都便知得，便做

de lái yě tiān xià shì wù rú míng wù dù shù cǎo mù niǎo shòu zhī lèi bú shèng qí
得来也。天下事物，如名物度数、草木鸟兽之类，不胜其

fán shèng rén xū shì běn tǐ míng liǎo yì hé yuán néng jìn zhī dé dàn bù bì zhī de
烦。圣人须是本体明了，亦何缘能尽知得？但不必知的，

shèng rén zì bù xiāo qiú zhī qí suǒ dāng zhī de shèng rén zì néng wèn rén rú zǐ rù
圣人自不消求知；其所当知的，圣人自能问人。如‘子入

tài miào měi shì wèn zhī lèi xiān rú wèi suī zhī yì wèn jìng jǐn zhī zhì cǐ
太庙，每事问’之类，先儒谓‘虽知亦问，敬谨之至’。此

shuō bù kě tōng shèng rén yú lǐ yuè míng wù bù bì jìn zhī rán tā zhī dé yí gè tiān
说不可通。圣人于礼乐名物，不必尽知。然他知得一个天

lǐ biàn zì yǒu xǔ duō jié wén dù shù chū lái bù zhī néng wèn yì jí shì tiān lǐ jié wén
理，便自有许多节文度数出来。不知能问，亦即是天理节文

suǒ zài
所在。”

wèn xiānshēngcháng wèi shàn è zhǐ shì yì wù shàn è liǎngduān
【47.7】问：“先生尝谓‘善恶只是一物。善恶两端，

rú bīng tàn xiāng fǎn rú hé wèi zhǐ yì wù
如冰炭相反，如何谓只一物？”

xiānshēngyuē zhì shànzhě xīn zhī běn tǐ běn tǐ shàng cái guòdāng xiē zǐ
先生曰：“至善者，心之本体。本体上才过当些子，

biàn shì è le bù shì yǒu yí gè shàn què yòu yǒu yí gè è lái xiāng duì yě gù shàn
便是恶了。不是有一个善，却又有一个恶来相对也。故善

è zhǐ shì yì wù
恶只是一物。”

zhí yīn wénxiānshēng zhī shuō zé zhī chéng zǐ suǒ wèi shàn gù xìng yě è yì bù
直因闻先生之说，则知程子所谓“善固性也，恶亦不

kě bù wèi zhī xìng yòu yuē shàn è jiē tiān lǐ wèi zhī è zhě běn fēi è dàn
可不谓之性”。又曰：“善恶皆天理。谓之恶者本非恶，但

yú běnxìngshàngguò yǔ bù jí zhī jiān ěr qí shuō jiē wú kě yí
于本性上过与不及之间耳。”其说皆无可疑。

xiānshēngcháng wèi rén dàn dé hào shàn rú hào hǎo sè wū è rú
【47.8】先生尝谓：“人但得好善如好好色，恶恶如

wū è xiù biàn shì shèng rén zhí chū shí wén zhī jué shèn yì hòu tǐ yàn de lái
恶恶臭，便是圣人。”直初时闻之觉甚易，后体验得来，

cǐ gè gōng fu zhù shí shì nán rú yì niàn suī zhī hào shàn wū è rán bù zhī bù jué yòu
此个功夫著实是难。如一念虽知好善恶恶，然不知不觉，又

jiā zá qù le cái yǒu jiā zá biàn bù shì hào shàn rú hào hǎo sè wū è rú wū è xiù
夹杂去了。才有夹杂，便不是好善如好好色，恶恶如恶恶臭

de xīn shànnéng shí shí de hào shì wú niàn bù shàn yǐ è néng shí shí de wū shì wú
的心。善能实实的好，是无念不善矣；恶能实实的恶，是无

niàn jí è yǐ rú hé bù shì shèng rén gù shèng rén zhī xué zhǐ shì yì chéng ér yǐ
念及恶矣，如何不是圣人？故圣人之学，只是一诚而已。

【47.9】^{wèn xiū dào shuō yán}问《修道说》言，“^{shuàixìng zhī wèi dào}率性之谓道”，^{shǔ shèng rén}属圣人

^{fēn shàng shì}分上事；“^{xiū dào zhī wèi jiào}修道之谓教”，^{shǔ xián rén fēn shàng shì}属贤人分上事。”

^{xiānshēngyuē zhòng rén yì shuàixìng yě dànshuàixìng zài shèng rén fēn shàngjiào duō}先生曰：“众人亦率性也。但率性在圣人分上较多，

^{gù shuàixìng zhī wèi dào shǔ shèng rén shì shèng rén yì xiū dào yě dàn xiū dào zài xián}故‘率性之谓道’属圣人事。圣人亦修道也，但修道在贤

^{rén fēn shàngduō gù xiū dào zhī wèi jiào shǔ xián rén shì}人分上多，故‘修道之谓教’属贤人事。”

^{yòu yuē zhōngyōng yì shū dà dǐ jiē shì shuō xiū dào de shì gù}又曰：“《中庸》一书，大抵皆是说‘修道’的事。故

^{hòumiàn fán shuō jūn zǐ shuō yán yuān shuō zǐ lù jiē shì néng xiū dào de shuō xiǎo rén}后面凡说君子、说颜渊、说子路，皆是能修道的；说小人，

^{shuō xián zhī yú bú xiào shuō shù mín jiē shì bù néng xiū dào de qí tā yán shùn}说贤、知、愚、不肖，说庶民，皆是不能修道的；其他言舜、

^{wén zhōugōng zhòng ní zhì chéng zhì shèng zhī lèi zé yòu shèng rén zhī zì néng xiū dào}文、周公、仲尼至诚至圣之类，则又圣人之自能修道

^{zhě yě}者也。”

【47.10】^{wèn rú zhě dào sān gèng shí fēn sǎo dàng xiōng zhōng sī lǜ kōng}问：“儒者到三更时分，扫荡胸中思虑，空

^{kōng jìng jìng yǔ shì shì zhī jìng zhǐ yì bān liǎng xià jiē bú yòng cǐ shí hé suǒ fēn bié}空静静，与释氏之静只一般，两下皆不用，此时何所分别？”

xiānshēngyuē dòngjìng zhǐ shì yí gè nà sān gèng shí fēn kōngkōngjìngjìng de
先生曰：“动静只是一个。那三更时分空空静静的，
zhǐ shì cún tiān lǐ jí shì rú jīn yīng shì jiē wù de xīn rú jīn yīng shì jiē wù de xīn
只是存天理，即是如今应事接物的心。如今应事接物的心，
yì shì xún cǐ tiān lǐ biàn shì nà sān gèng shí fēn kōngkōngjìngjìng de xīn gù dòngjìng zhǐ
亦是循此天理，便是那三更时分空空静静的心。故动静只
shì yí gè fēn bié bù dé zhī dé dòngjìng hé yī shì shì háo lí chà chù yì zì mò yǎn
是一个，分别不得。知得动静合一，释氏毫厘差处亦自莫掩
yǐ 矣。”

mén rén zài zuò yǒu dòng zhǐ shèn jīn chí zhě
【47. 11】门人在座，有动止甚矜持者。

xiānshēngyuē rén ruò jīn chí tài guò zhōng shì yǒu bì
先生曰：“人若矜持太过，终是有弊。”

yuē jīn chí tài guò rú hé yǒu bì
曰：“矜持太过，如何有弊？”

yuē rén zhǐ yǒu xǔ duō jīngshén ruò zhuān zài róngmào shàng yòng gōng zé yú zhōng
曰：“人只有许多精神，若专在容貌上用功，则于中

xīn zhào guǎn bù jí zhě duō yǐ
心照管不及者多矣。”

yǒu tài zhí shuài zhě
有太直率者。

xiānshēngyuē rú jīn jiǎng cǐ xué què wài miàn quán bù jiǎn shù yòu fēn xīn yǔ
先生曰：“如今讲此学，却外面全不检束，又分心与

shì wéi èr yǐ
事为二矣。”

mén rén zuò wén sòng yǒu xíng wèn xiān shēng yuē zuò wén zì bù miǎn
【47.12】门人作文送友行，问先生曰：“作文字不免

fèi sī zuò le hòu yòu yì èr rì cháng jì zài huái
费思，作了后又一二日，常记在怀。”

yuē wén zì sī suǒ yì wú hài dàn zuò le cháng jì zài huái zé wéi wén suǒ lěi
曰：“文字思索亦无害。但作了常记在怀，则为文所累，

xīn zhōng yǒu yì wù yǐ cǐ zé wèi kě yě
心中有一物矣，此则未可也。”

yòu zuò shī sòng rén xiān shēng kàn shī bì wèi yuē fán zuò wén zì yào suí wǒ fēn
又作诗送人，先生看诗毕，谓曰：“凡作文字要随我分

xiàn suǒ jí ruò shuō dé tài guò le yì fēi xiū cí lì chéng yǐ
限所及。若说得太过，亦非修辞立诚矣。”

wéngōng gé wù zhī shuō zhǐ shì shǎo tóu nǎo rú suǒ wèi chá
【47.13】“文公格物之说，只是少头脑，如所谓‘察

zhī yú niàn lǜ zhī wēi cǐ yì jù bù gāi yǔ qiú zhī wén zì zhī zhōng yàn zhī yú
之于念虑之微’，此一句不该与‘求之文字之中’，验之于

shì wéi zhī zhù suǒ zhī jiǎng lùn zhī jì hùn zuò yì lì kàn shì wú qīng zhòng yě
事为之著，索之讲论之际’混作一例看，是无轻重也。”

wèn yǒu suǒ fèn zhì yì tiáo
【47.14】问“有所忿懣”一条。

xiān shēng yuē fèn zhì jǐ jiàn rén xīn zěn néng wú dé zhǐ shì bù kě yǒu ěr fán
先生曰：“忿懣几件，人心怎能无得？只是不可有耳！凡

rén fèn zhì zhù le yì fēn yì sī biàn nù dé guò dāng fēi kuò rán dà gōng zhī tǐ le
人忿懣著了一分意思，便怒得过当，非廓然大公之体了。

gù yǒu suǒ fèn zhì biàn bù dé qí zhèng yě rú jīn yú fán fèn zhì děng jiàn zhǐ shì gè
故有所忿懣，便不得其正也。如今于凡忿懣等件，只是个

wù lái shùnyìng bú yào zhe yì fēn yì sī biàn xīn tǐ kuò rán dà gōng dé qí běn tǐ zhī
物来顺应，不要着一分意思，便心体廓然大公，得其本体之

zhèng le qiě rú chū wài jiàn rén xiāng dòu qí bù shì de wǒ xīn yì nù rán suī nù
正了。且如出外见人相斗，其不是的，我心亦怒。然虽怒，

què cǐ xīn kuò rán bù céng dòng cǐ zǐ qì rú jīn nù rén yì dé rú cǐ fāng cái shì
却此心廓然，不曾动此子气。如今怒人，亦得如此，方才是

zhèng
正。”

huáng xiū yì lù
48. 黄修易录

huángmiǎnshūwèn xīn wú è niàn shí cǐ xīn kōngkōngdàngdàng de
【48.1】黄勉叔问：“心无恶念时，此心空空荡荡的，

bù zhī yì xū cún gè shànniàn fǒu
不知亦须存个善念否？”

xiānshēngyuē jì qù è niàn biàn shì shànniàn biàn fù xīn zhī běn tǐ yǐ
先生曰：“既去恶念，便是善念，便复心之本体矣。

pì rú rì guāng bèi yún lái zhē bì yún qù guāng yǐ fù yǐ ruò è niàn jì
譬如日光，被云来遮蔽，云去，光已复矣。若恶念既

qù yòu yào cún gè shànniàn jí shì rì guāng zhī zhōngtiān rán yì dēng
去，又要存个善念，即是日光之中添燃一灯。”

wèn jìn lái yònggōng yì pō jué wàngniàn bù shēng dànqiāng zǐ
【48.2】问：“近来用功，亦颇觉妄念不生。但腔子

lǐ hēi sū sū de bù zhī rú hé dǎ dé guāngmíng
里黑窣窣的，不知如何打得光明。”

xiānshēngyuē chū xià shǒuyònggōng rú hé qiāng zǐ lǐ biàn dé guāngmíng pì rú
先生曰：“初下手用功，如何腔子里便得光明？譬如

bēn liú zhuóshuǐ cái zhù zài gāng lǐ chū rán suī dìng yě zhǐ shì hūnzhuó de xū sì
奔流浊水，才贮在缸里。初然虽定，也只是昏浊的。须俟

chéngdìng jì jiǔ zì rán zhā zǐ jìn qù fù dé qīng lái rǔ zhǐ yào zài liáng zhī shàngyòng
澄定既久，自然渣滓尽去，复得清来。汝只要在良知上用

gōng liáng zhī cún jiǔ hēi sū sū zì néngguāngmíng yǐ jīn biànyào zé xiào què shì zhù
功。良知存久，黑窣窣自能光明矣。今便要责效，却是助

zhǎng bù chénggōng fu
长，不成工夫。”

xiānshēngyuē wú jiào rén zhì liáng zhī zài gé wù shàng yòng gōng
【48.3】先生曰：“吾教人致良知，在格物上用功，

què shì yǒu gēn běn de xué wèn rì zhǎng jìn yí rì yù jiǔ yù jué jīng míng shì rú jiào
却是有根本的学问。日长进一日，愈久愈觉精明。世儒教

rén shì shì wù wù shàng qù xún tǎo què shì wú gēn běn de xué wèn fāng qí zhuàng shí suī
人事物物上去寻讨，却是无根本的学问。方其壮时，虽

zàn néng wài miàn xiū shì bú jiàn yǒu guò lǎo zé jīng shén shuāi mài zhōng xū fàng dǎo pì
暂能外面修饰，不见有过，老则精神衰迈，终须放倒。譬

rú wú gēn zhī shù yí zāi shuǐ biān suī zàn shí xiǎn hǎo zhōng jiǔ yào qiáo cuì
如无根之树，移栽水边，虽暂时鲜好，终久要憔悴。”

wèn zhì yú dào yì zhāng
【48.4】问“志于道”一章。

xiānshēngyuē zhǐ zhì dào yì jù biàn hán xià miàn shù jù gōng fu zì zhù bù
先生曰：“只‘志道一句，便含下面数句功夫，自住不

dé
得。

pì rú zuò cǐ wū zhì yú dào shì niànniànyào qù zé dì jiū cái jīng yíng chéng gè
譬如做此屋，‘志于道’是念念要去择地鸠材，经营成个

qū zhái jù dé què shì jīng huà yǐ chéng yǒu kě jù yǐ yī rén què shì cháng cháng zhù
区宅。‘据德却是经画已成，有可据矣。依仁却是常常住

zài qū zhái nèi gèng bù lí qù yóu yì què shì jiā xiē huà cǎi měi cǐ qū zhái yì
在区宅内，更不离去，游艺’却是加些画采，美此区宅。艺

zhě yì yě lǐ zhī suǒ yí zhě yě rú sòng shī dú shū tán qín xí shè zhī lèi
者，义也，理之所宜者也，如诵诗、读书、弹琴、习射之类，

jiē suǒ yǐ diào xí cǐ xīn shǐ zhī shú yú dào yě gǒu bù zhì dào ér yóu yì què
皆所以调习此心，使之熟于道也。苟不志道而‘游艺’，却

rú wú zhuàng xiǎo zǐ bù xiān qù zhì zào qū zhái zhǐ guǎn yào qù mǎi huà guà zuò mén miàn
如无状小子，不先去置造区宅，只管要去买画挂做门面，

bù zhī jiāng guà zài hé chù
不知将挂在何处？”

【48.5】 wèn dú shū suǒ yǐ diào shè cǐ xīn bù kě quē de dàn dú zhī zhī
问：“读书所以调摄此心，不可缺的。但读之之

shí zhǒng kē mù yì sì qiān yǐn ér lái bù zhī hé yǐ miǎn cǐ
时，种科目意思牵引而来，不知何以免此？”

xiānshēngyuē zhǐ yào liáng zhī zhēn qiè suī zuò jǔ yè bù wéi xīn lěi zòngyǒu
先生曰：“只要良知真切，虽做举业，不为心累。纵有

lěi yì yì jué kè zhī ér yǐ qiě rú dú shū shí liáng zhī zhī dé qiáng jì zhī xīn bù
累亦易觉，克之而已。且如读书时，良知知得强记之心不

shì jí kè qù zhī yǒu yù sù zhī xīn bù shì jí kè qù zhī yǒu kuā duō dòu mí zhī xīn
是，即克去之；有欲速之心不是，即克去之；有夸多斗靡之心

bù shì jí kè qù zhī rú cǐ yì zhǐ shì zhōng rì yǔ shèngxián yìn duì shì gè chún
不是，即克去之。如此，亦只是终日与圣贤印对，是个纯

hū tiān lǐ zhī xīn rèn tā dú shū yì zhǐ shì diào shè cǐ xīn ér yǐ hé lěi zhī yǒu
乎天理之心。任他读书，亦只是调摄此心而已，何累之有？”

yuē suī méng kāi shì nài zī zhì yōng xià shí nán miǎn lěi qiè wénqióngtōng
曰：“虽蒙开示，奈资质庸下，实难免累。窃闻穷通

yǒu mìng shàng zhì zhī rén kǒng bú xiè cǐ bú xiào wéi shēng lì qiān chán gān xīn wéi cǐ
有命，上智之人恐不屑此。不肖为声利牵缠，甘心为此，

tú zì kǔ ěr yù píng qì zhī yòu zhì yú qīn bù néng shě qù nài hé
徒自苦耳欲屏弃之，又制于亲，不能舍去，奈何？”

xiānshēngyuē cǐ shì guī cí yú qīn zhě duō yǐ qí shí zhǐ shì wú zhì zhì lì
先生曰：“此事归辞于亲者多矣，其实只是无志。志立

dé shí liáng zhī qiān shì wàn wéi zhǐ shì yì shì dú shū zuò wén ān néng lèi rén rén zì lèi
得时，良知千事万为只是一事。读书作文安能累人？人自累

yú dé shī ěr yīn tàn yuē cǐ xué bù míng bù zhī cǐ chù dān gē le jǐ duō yīng
于得失耳。”因叹曰：“此学不明，不知此处耽搁了几多英

xióng hàn
雄汉！”

wèn shēng zhī wèi xìng gào zǐ yì shuō dé shì mèng zǐ rú hé fēi
【48.6】问：“生之谓性，告子亦说得是，孟子如何非

zhī
之？”

xiānshēngyuē gù shì xìng dàn gào zǐ rèn de yì biān qù le bù xiǎo dé tóu nǎo
先生曰：“固是性，但告子认得一边去了，不晓得头脑。

ruò xiǎo dé tóu nǎo rú cǐ shuō yì shì mèng zǐ yì yuē xíng sè tiān xìng yě zhè
若晓得头脑，如此说亦是。孟子亦曰‘形色天性也’，这

yě shì zhǐ qì shuō
也是指气说。”

yòu yuē fán rén xìn kǒushuō rèn yì xíng jiē shuō cǐ shì yī wǒ xīn xìng chū lái
又曰：“凡人信口说，任意行，皆说此是依我心性出来，

cǐ shì suǒ wèi shēng zhī wèi xìng rán què yào yǒu guò chà ruò xiǎo dé tóu nǎo yī wú liáng
此是所谓生之谓性’。然却要有过差。若晓得头脑，依吾‘良

zhī shàngshuō chū lái xíng jiāng qù biàn zì shì tíng dāng rán liáng zhī yì zhǐ shì zhè
知’上说出来，行将去，便自是停当。然‘良知亦只是这

kǒushuō zhè shēn xíng qǐ néng wài dé qì bié yǒu gè qù xíng qù shuō gù yuē lùn xìng
口说，这身行，岂能外得气，别有个去行去说？故曰‘论性

bú lùn qì bù bèi lùn qì bú lùn xìng bù míng qì yì xìng yě xìng yì qì yě dàn
不论气，不备论气不论性，不明。气亦性也，性亦气也，但

xū rèn de tóu nǎo shì dāng
须认得头脑是当。”

yòu yuē zhū jūn gōng fu zuì bù kě zhù zhǎng shàng zhì jué shǎo
【48.7】又曰：“诸君功夫最不可助长。上智绝少，

xué zhě wú chāo rù shèng rén zhī lǐ yì qǐ yì fú yì jìn yì tuì zì shì gōng fu jié
学者无超入圣人之理。一起一伏，一进一退，自是功夫节

cì bù kě yǐ wǒ qián rì yòng dé gōng fu le jīn què bù jì biàn yào jiǎo qiáng zuò
次。不可以我前日用得功夫了，今却不济，便要矫强，做

chū yí gè méi pò zhàn de mú yàng zhè biàn shì zhù zhǎng lián qián xiē zǐ gōng fu dōu huài le
出一个没破绽的模样。这便是助长，连前些子功夫都坏了。

cǐ fēi xiǎo guò rú xíng lù de rén zāo yì juē diē qǐ lái biàn zǒu bú yào qī rén zuò
此非小过，如行路的人，遭一蹶跌，起来便走，不要欺人做

nà bù céng diē dǎo de yàng zǐ chū lái zhū jūn zhǐ yào cháng cháng huái gè dùn shì wú mèn
那不曾跌倒的样子出来。诸君只要常 常 怀个‘遁世无闷，

bú jiàn shì ér wú mèn zhī xīn yī cǐ liáng zhī rěn nài zuò qù bù guǎn rén fēi xiào
不见是而无闷’之心，依此良知，忍耐做去，不管人非笑，

bù guǎn rén huǐ bàng bù guǎn rén róng rǔ rèn tā gōng fu yǒu jìn yǒu tuì wǒ zhǐ shì zhè
不管人毁谤，不管人荣辱，任他功夫有进有退，我只是这

zhì liáng zhī de zhǔ zǎi bù xī jiǔ jiǔ zì rán yǒu dé lì chù yí qiè wài shì yì zì néng bù
致良知的主宰不息，久久自然有得力处，一切外事亦自能不

dòng
动。”

yòu yuē rén ruò zhù shí yòng gōng suí rén huǐ bàng suí rén qī màn chù chù dé
又曰：“人若著实用功，随人毁谤，随人欺谩，处处得

yì chù chù shì jìn dé zhī zī ruò bù yòng gōng zhǐ shì mó yě zhōng bèi lěi dǎo
益，处处是进德之资。若不用功，只是魔也，终被累倒。”

xiānshēng yī rì chū yóu yǔ xué gù tián jiān hé yuē néng jǐ hé shí
【48.8】先生一日出游禹穴，顾田间禾曰：“能几何时，

yòu rú cǐ zhǎng le
又如此长了。”

fàn zhào qī zài bàng yuē cǐ zhǐ shì yǒu gēn xué wèn néng zì zhí gēn yì bù huàn
范兆期在傍曰：“此只是有根。学问能自植根，亦不患

wú zhǎng
无长。”

xiānshēng yuē rén shú wú gēn liáng zhī jí shì tiān zhí líng gēn zì shēngshēng bù
先生曰：“人孰无根？良知即是天植灵根，自生生不

xī dàn zhù le sī lěi bǎ cǐ gēn qiāng zé bì sè bù dé fā shēng ěr
息，但著了私累，把此根戕贼蔽塞，不得发生耳。”

yì yǒucháng yì dòng qì zé rén
【48.9】一友常易动气责人。

xiānshēng jǐng zhī yuē xué xū fǎn jǐ ruò tú zé rén zhǐ jiàn dé rén bù shì
先生警之曰：“学须反己。若徒责人，只见得人不是，

bú jiàn zì jǐ fēi ruò néng fǎn jǐ fāng jiàn zì jǐ yǒu xǔ duō wèi jìn chù xī xiá zé rén
不见自己非。若能反己，方见自己有许多未尽处，奚暇责人？

shùnnéng huà dé xiàng de ào qí jī kuò zhǐ shì bú jiàn xiàng de bù shì ruò shùn zhǐ yào
舜能化得象的傲，其机括只是不见象的不是。若舜只要

zhèng tā de jiān è jiù jiàn dé xiàng de bù shì yǐ xiàng shì ào rén bì bù kěn xiāng xià
正他的奸恶，就见得象的不是矣。象是傲人，必不肯相下，

rú hé gǎn huà dé tā
如何感化得他？”

shì yǒu gǎn huǐ
是友感悔。

yuē nǐ jīn hòu zhǐ bú yào qù lùn rén zhī shì fēi fán cháng zé biàn rén shí jiù
曰：“你今后只不要去论人之是非，凡尝责辩人时，就

bǎ zuò yì jiàn dà sī kè qù fāng kě
把做一件大私克去方可。”

【48.10】^{xiānshēng}先生：“^{fán péngyǒuwènnán}凡朋友问难，^{zòngyǒuqiǎn jìn cū shū}纵有浅近粗疏，^{huò lù}或露

^{cái yáng yǐ}才扬已，^{jiē shì bìng fā}皆是病发。^{dāng yīn qí bìng ér yào zhī kě yě}当因其病而药之可也。^{bù kě biànhuái bǐ bó}不可便怀鄙薄

^{zhī xīn}之心，^{fēi jūn zǐ yǔ rén wéi shàn zhī xīn yǐ}非君子与人为善之心矣。”

【48.11】^{wèn}问：“^{yì}《易》，^{zhū zǐ zhǔ bu shì}朱子主卜筮，^{chéng chuán zhǔ lǐ}程《传》主理，

^{hé rú}何如？”^{xiānshēng yuē}先生曰：“^{bu shì shì lǐ}卜筮是理，^{lǐ yì shì bu shì}理亦是卜筮。^{tiān xià zhī lǐ shú yǒu dà}天下之理孰有大

^{yú bu shì zhě hū}于卜筮者乎？^{zhǐ wéi hòu shì jiāng bu shì zhuānzhǔ zài zhānguàshàng kàn le}只为后世将卜筮专主在占卦上看了，^{suǒ yǐ kàn}所以看

^{dé bu shì sì xiǎo yì}得卜筮似小艺。^{bù zhī jīn zhī shī yǒuwèn dá}不知今之师友问答，^{bó xué shěnwèn shèn sī míng}博学、审问、慎思、明

^{biàn dǔ xíng zhī lèi}辨、笃行之类，^{jiē shì bu shì}皆是卜筮，^{bu shì zhě}卜筮者，^{bú guò qiú jué hú yí shénmíng wú}不过求决狐疑，神明吾

^{xīn ér yǐ}心而已。^{yì}《易》^{shì wènzhū tiān}是问诸天，^{rén yǒu yí}人有疑，^{zì xìn bù jí}自信不及，^{gù yǐ yì}故以《易》

^{wèntiān}问天。^{wèi rén xīn shàngyǒu suǒ shè}谓人心尚有所涉，^{wéi tiān bù róng wěi ěr}惟天不容伪耳。”

【48.12】^{huángmiǎn zhī wèn}黄勉之问：“^{wú shì yě}‘无适也，^{wú mò yě}无莫也，^{yì zhī yǔ bǐ}义之与比

^{le}了’，^{shì shì yào rú cǐ fǒu}事事要如此否？”

^{xiānshēng yuē}先生曰：“^{gù shì shì shì yào rú cǐ}固是事事要如此，^{xū shì shí dé gè tóu nǎo nǎi kě}须是识得个头脑乃可。

‘^{yì}义’^{jí shì liáng zhī}即是良知，^{xiǎo dé liáng zhī shì gè tóu nǎo}晓得良知是个头脑，^{fāng wú zhí zhuó}方无执着。且如受人

kuì sòng yě yǒu jīn rì dāngshòu de tā rì bú dāngshòu de yě yǒu jīn rì bú dāngshòu de
馈送，也有今日当受的，他日不当受的；也有今日不当受的，

tā rì dāngshòu de nǐ ruò zhí zhuó le jīn rì dāngshòu de biàn yí qiè shòu qù zhí zhuó le
他日当受的。你若执着了今日当受的，便一切受去；执着了

jīn rì bú dāngshòu de biàn yí qiè bù shòu qù biàn shì shì mò biàn bù shì
今日不当受的，便一切不受去，便是‘适’‘莫’，便不是

liáng zhī de běn tǐ rú hé huàn dé zuò yì
良知的本体，如何唤得做‘义’？”

huángxǐngzēng lù 49. 黄省曾录

wèn sī wú xié yì yán rú hé biàn gài dé sān bǎi piān zhī yì
【49.1】问：“思无邪，一言，如何便盖得三百篇之义？”

xiānshēngyuē qǐ tè sān bǎi piān liù jīng zhǐ cǐ yì yán biàn kě gāi guàn yǐ zhì
先生曰：“岂特三百篇，六经只此一言便可该贯，以至

qióng gǔ jīn tiān xià shèngxián de huà sī wú xié yì yán yě kě gāi guàn cǐ wài gèng
穷古今天下圣贤的话，‘思无邪’一言也可该贯。此外更

yǒu hé shuō cǐ shì yì le bǎi dāng de gōng fu
有何说？此是一了百当的功夫。”

wèn dào xīn rén xīn
【49.2】问“道心”“人心”。

xiānshēngyuē shuàixìng zhī wèi dào biàn shì dào xīn dàn zhuó xiē rén de yì
先生曰：“‘率性之谓道’便是‘道心’。但着些人的意

sī zài biàn shì rén xīn dào xīn běn shì wú shēng wú xiù gù yuē wēi
思在，便是‘人心’。‘道心’本是‘无声无臭’，故曰‘微’。

yī zhe rén xīn xíng qù biànyǒu xǔ duō bù ān wěn chù gù yuē wéi wēi
依着‘人心’行去，便有许多不安稳处，故曰‘惟危’。”

wèn zhōng rén yǐ xià bù kě yǔ shàng yú de rén yǔ zhī
【49.3】问：“‘中人以下，不可以语上’，愚的人与之

yǔ shàngshàng qiě bù jìn kuàng bù yǔ zhī yǔ kě hū
语 上 尚 且 不 进， 况 不 与 之 语， 可 乎？”

xiānshēngyuē bù shì shèng rén zhōng bù yǔ yù shèng rén de xīn yōu bù dé rén rén
先 生 曰：“不 是 圣 人 终 不 与 语， 圣 人 的 心 忧 不 得 人 人

dōu zuò shèng rén zhǐ shì rén de zī zhì bù tóng shī jiào bù kě liè děng zhōng rén yǐ xià
都 做 圣 人。 只 是 人 的 资 质 不 同， 施 教 不 可 躐 等。 中 人 以 下

de rén biàn yǔ tā shuō xìng shuō mìng tā yě bù xǐng dé yě xū màn màn zhuó
的 人， 便 与 他 说 ‘性’ 说 ‘命’， 他 也 不 省 得， 也 须 慢 慢 琢

mo tā qǐ lái
磨 他 起 来。”

yì yǒuwèn dú shū bù jì de rú hé
【49.4】一 友 问：“读 书 不 记 得， 如 何？”

xiānshēngyuē zhǐ yào xiǎo dé rú hé yào jì de yào xiǎo dé yǐ shì luò dì èr yì le
先 生 曰：“只 要 晓 得， 如 何 要 记 得？ 要 晓 得 已 是 落 第 二 义 了，

zhǐ yào míng dé zì jiā běn tǐ ruò tú yào jì de biàn bù xiǎo dé ruò tú yào xiǎo dé biàn míng
只 要 明 得 自 家 本 体。 若 徒 要 记 得， 便 不 晓 得； 若 徒 要 晓 得， 便 明

bù dé zì jiā de běn tǐ
不 得 自 家 的 本 体。

wèn shì zhě rú sī shì shuō zì jiā xīn xìng huó pō pō de fǒu
【49.5】问：“‘逝者如斯’， 是 说 自 家 心 性 活 泼 泼 地 否？”

xiānshēngyuē rán xū yào shí shí yòng zhì liáng zhī de gōng fu fāng cái huó pō
先 生 曰：“然。 须 要 时 时 用 致 良 知 的 功 夫， 方 才 活 泼

pō de fāng cái yǔ tā chuānshuǐ yì bān ruò xū yú jiàn duàn biàn yǔ tiān dì bù xiāng sì
泼 地， 方 才 与 他 川 水 一 般。 若 须 臾 间 断， 便 与 天 地 不 相 似。

cǐ shì xué wèn jí zhì chù shèng rén yě zhǐ rú cǐ
此 是 学 问 极 至 处， 圣 人 也 只 如 此。

wèn zhì shì rén rén zhāng
【49.6】问 “志 士 仁 人 章。”

xiānshēngyuē zhǐ wéi shì shàng rén dōu bǎ shēng shēn mìng zǐ kàn de lái tài zhòng bú wèn
先生曰：“只为世上人都把生身命子看得来太重，不问

dāng sǐ bú dāng sǐ dìng yào wǎn zhuǎn wěi qū bǎo quán yǐ cǐ bǎ tiān lǐ què diū qù le rěn xīn
当死不当死，定要宛转委曲保全，以此把天理却丢去了。忍心

hài lǐ hé zhě bù wéi ruò wéi le tiān lǐ biàn yǔ qín shòu wú yì biàn yōu shēng zài shì shàng bǎi
害理，何者不为？若违了天理，便与禽兽无异，便偷生在世上百

qiān nián yě bú guò zuò le qiān bǎi nián de qín shòu xué zhě yào yú cǐ děng chù kàn dé míng bái
千年，也不过做了千百年的禽兽。学者要于此等处看得明白。

bǐ gān lóng féng zhǐ wéi tā kàn dé fēn míng suǒ yǐ néng chéng jiù tā de rén
比干、龙逢只为他看得分明，所以能成就他的仁。”

wèn shū sūn wǔ shū huǐ zhòng ní dà shèng rén rú hé yóu bù miǎn
【49.7】问：“叔孙武叔毁仲尼，大圣人如何犹不免

yú huǐ bàng
于毁谤？”

xiānshēngyuē huǐ bàng zì wài lái de suī shèng rén rú hé miǎn de rén zhǐ guì yú zì xiū
先生曰：“毁谤自外来的，虽圣人如何免得？人只贵于自修，

ruò zì jǐ shí shí luò luò shì gè shèng xián zòng rán rén dōu huǐ tā yě shuō tā bù zháo què ruò
若自己实实落落是个圣贤，纵然人都毁他，也说他不着，却若

fú yún yǎn rì rú hé sǔn dé rì de guāng míng ruò zì jǐ shì gè xiàng gōng sè zhuāng bù
浮云揜日，如何损得日的光明？若自己是个象恭色庄、不

jiān bù jiè de zòng rán méi yí gè rén shuō tā tā de è tè zhōng xū yí rì fā lù
坚不介的，纵然没一个人说他，他的恶愿终须一日发露。

suǒ yǐ mèng zǐ shuō yǒu qiú quán zhī huǐ yǒu bù yú zhī yù huǐ yù zài wài de ān
所以孟子说‘有求全之毁，有不虞之誉’。毁誉在外的，安

néng bì dé zhǐ yào zì xiū hé rú ěr
能避得，只要自修何如尔。”

liú jūn liàng yào zài shān zhōng jìng zuò
【49.8】刘君亮要在山中静坐。

xiānshēngyuē rǔ ruò yǐ yàn wài wù zhī xīn qù qiú zhī jìng shì fǎn yǎng chéng yí
先生曰：“汝若以厌外物之心去求之静，是反养成一

gè jiāo duò zhī qì le rǔ ruò bù yàn wài wù fù yú jìng chù hán yǎng què hǎo
个骄傲之气了，汝若不厌外物，复于静处涵养，却好。”

【49.9】 wáng rǔ zhōng xǐngzēng shì zuò
王汝中、省曾侍坐。

xiānshēng wò shàn mìng yuē nǐ ményòngshàn
先生握扇命曰：“你们用扇。”

xǐngzēng qǐ duì yuē bù gǎn
省曾起对曰：“不敢。”

xiānshēngyuē shèng rén zhī xué bù shì zhèděngkǔn fù kǔ chǔ de bù shì zhuāng zuò
先生曰：“圣人之学不是这等捆缚苦楚的，不是装做

dào xué de mú yàng
道学的模样。”

rǔ zhōngyuē guān zhòng ní yǔ zēngdiǎnyán zhì yì zhāng lüè jiàn
汝中曰：“观‘仲尼与曾点言志’一章略见。”

xiānshēngyuē rán yǐ cǐ zhāngguān zhī shèng rén hé děngkuānhóngbào hán qì
先生曰：“然。以此章观之，圣人何等宽洪包含气

xiàng qiě wéi shī zhě wèn zhì yú qún dì zǐ sān zǐ jiē zhěngdùn yǐ duì zhì yú zēngdiǎn
象。且为师者问志于群弟子，三子皆整顿以对。至于曾点，

piāopiāo rán bù kàn nà sān zǐ zài yǎn zì qù gǔ qǐ sè lái hé děng kuáng tài jí zhì
飘飘然不看那三子在眼，自去鼓起瑟来，何等狂态。及至

yán zhì yòu bù duì shī zhī wèn mù dōu shì kuáng yán shè zài yī chuān huò chì mà qǐ
言志，又不对师之问目，都是狂言。设在伊川，或斥骂起

lái le shèng rén nǎi fù chēng xǔ tā hé děng qì xiàng shèng rén jiào rén bù shì gè shù
来了。圣人乃复称许他，何等气象！圣人教人，不是个束

fù tā tōng zuò yì bān zhǐ rú kuáng zhě biàncóngkuáng chù chéng jiù tā juàn zhě biàncóngjuàn
缚他通做一般，只如狂者便从狂处成就他，狷者便从狷

chù chéng jiù tā rén zhī cái qì rú hé tóng dé
处成就他，人之才气如何同得？”

xiānshēng yǔ lù yuánjìng yuē yuánjìngshàonián yì yào jiě wǔ jīng
【49.10】先生语陆元静曰：“元静少年亦要解五经，

zhì yì hǎo bó dànshèng rén jiào rén zhǐ pà rén bù jiǎn yì tā shuō de jiē shì jiǎn yì
志亦好博。但圣人教人，只怕人不简易，他说的皆是简易

zhī guī yǐ jīn rén hǎo bó zhī xīn guān zhī què sì shèng rén jiào rén chà le
之规。以今人好博之心观之，却似圣人教人差了。”

xiānshēng yuē kǒng zǐ wú bù zhī ér zuò yán zǐ yǒu bú shàn wèi
【49.11】先生曰：“孔子无不知而作，颜子有不善未

cháng bù zhī cǐ shì shèng xué zhēn xuè mài lù
尝不知。此是圣学真血脉路。”

qián dé hóng lù
50. 钱德洪录

【50.1】hé tíng rén huángzhèng zhī lǐ hóu bì rǔ zhōng dé hóng shì zuò
何廷仁、黄正之李侯璧、汝中、德洪侍坐

xiānshēng gù ér yán yuē rǔ bèi xué wèn bù dé zhǎng jìn zhǐ shì wèi lì zhì hóu bì
先生顾而言曰：“汝辈学问不得长进，只是未立志。”侯璧

qǐ ér duì yuē gǒng yì yuàn lì zhì
起而对曰：“珙亦愿立志。”

xiānshēng yuē nánshuō bù lì wèi shì bì wéi shèng rén zhī zhì ěr
先生曰：“难说不立，未是必为圣人之志耳。”

duì yuē yuàn lì bì wéi shèng rén zhī zhì
对曰：“愿立必为圣人之志。”

xiānshēng yuē nǐ zhēnyǒushèng rén zhī zhì liáng zhī shànggèng wú bú jìn liáng
先生曰：“你真有圣人之志，良知上更无不尽。良

zhī shàng liú dé xiē zǐ bié niànguà dài biàn fēi bì wéi shèng rén zhī zhì yǐ
知上留得些子别念挂带，便非必为圣人之志矣。”

chūwén shí xīn ruò wèi fú tīngshuō dào cǐ bù jué sǒnghàn
初闻时心若未服，听说到此，不觉悚汗。

【50.2】xiānshēng yuē liáng zhī shì zào huà de jīng líng zhè xiē jīng líng shēng
先生曰：“良知是造化的精灵，这些精灵，生

tiānshēng dì chéng guǐ chéng dì jiē cóng cǐ chū zhēn shì yǔ wù wú duì rén ruò fù
天生地，成鬼成帝，皆从此出，真是与物无对。人若复

dé tā wánwánquánquán wú shǎo kuī qiàn zì bù jué shǒu wǔ zú dǎo bù zhī tiān dì jiān
得他完完全全，无少亏欠，自不觉手舞足蹈，不知天地间

gèngyǒu hé lè kě dài
更有何乐可代。”

【50.3】yì yǒu jìng zuò yǒu jiàn chí wèn xiānshēng
一友静坐有见，驰问先生。

dá yuē wú xī jū chū shí jiàn zhū shēng duō wù zhī jiě kǒu ěr yì tóng wú yì
答曰：“吾昔居滁时，见诸生多务知解口耳异同，无益

yú dé gū jiào zhī jìng zuò yì shí kuī jiàn guāng jǐng pō shōu jìn xiào jiǔ zhī jiàn
于得，姑教之静坐。一时窥见光景，颇收近效。久之，渐

yǒu xǐ jìng yàn dòng liú rù kū gāo zhī bìng huò wù wéi xuán jiě miào jué dòng rén tīng wén
有喜静厌动，流入枯槁之病。或务为玄解妙觉，动人听闻。

gù ěr lái zhǐ shuō zhì liáng zhī liáng zhī míng bái suí nǐ qù jìng chù tǐ wù yě hǎo suí
故迩来只说致良知。良知明白，随你去静处体悟也好，随

nǐ qù shì shàng mó liàn yě hǎo liáng zhī běn tǐ yuán shì wú dòng wú jìng de cǐ biàn shì xué
你去事上磨炼也好，良知本体原是无动无静的。此便是学

wèn tóu nǎo wǒ zhè ge huà tóu zì chū zhōu dào jīn yì jiào guò jǐ fān zhǐ shì zhì liáng
问头脑。我这个话头自滁州到今，亦较过几番，只是“致良

zhī sān zì wú bìng yī jīng zhé gōng fāng néng chá rén bìng lǐ
知’三字无病。医经折肱，方能察人病理。”

【50.4】 yì yǒu wèn gōng fu yù dé cǐ zhī shí shí jiē xù yí qiè yīng gǎn
一友问：“功夫欲得此知时时接续，一切应感

chù fǎn jué zhào guǎn bù jí ruò qù shì shàng zhōu xuán yòu jué bú jiàn le rú hé zé kě
处反觉照管不及；若去事上周旋，又觉不见了。如何则可？

xiān shēng yuē cǐ zhǐ rèn liáng zhī wèi zhēn shàng yǒu nèi wài zhī jiān wǒ zhè lǐ
先生曰：“此只认良知未真，尚有内外之间。我这里

gōng fu bù yóu rén jí xīn rèn de liáng zhī tóu nǎo shì dāng qù pǔ shí yòng gōng zì huì
功夫不由人急心，认得良知头脑是当，去朴实用功，自会

tòu chè dào cǐ biàn shì nèi wài liǎng wàng yòu hé xīn shì bù hé yī
透彻。到此便是内外两忘，又何心、事不合一？”

yòu yuē gōng fu bù shì tòu dé zhè ge zhēn jī rú hé dé tā chōng shí guāng huī
又曰：“功夫不是透得这个真机，如何得他充实光辉？

ruò néng tòu dé shí bù yóu nǐ cōng míng zhī jiě jiē de lái xū xiōng zhōng zhā zī hún huà
若能透得时，不由你聪明知解接得来，须胸中渣滓浑化，

bù shǐ yǒu háo fà zhān zhì shǐ dé
不使有毫发沾滞始得。”

【50.5】^{xiānshēng yuē}先生曰：“^{tiānmìng zhī wèi xìng}‘天命之谓性’，^{mìng}‘命’即是^{xìng}‘性’；

^{shuài}‘率’^{xìng zhī wèi dào}性之谓道’，^{xìng}‘性’即是^{dào}‘道’；^{xiū dào zhī wèi jiào}‘修道之谓教’，^{dào}‘道’

^{jí shì}即是^{jiào}‘教’。”^{wèn}问：“^{rú hé}如何^{dào}‘道’即是^{jiào}‘教’？”

^{yuē}曰：“^{dào}‘道’即是^{jí shì liáng zhī}良知。^{liáng zhī yuán shì wánwánquánquán}良知原是完完全全，^{shì de hái tā}是的还他

^{shì}是，^{fēi de hái tā fēi}非的还他非，^{shì fēi zhǐ yī zhe tā}是非只依着他，^{gèng wú yǒu bù shì chù}更无有不是处。^{zhè liáng zhī hái}这良知还

^{shì nǐ de míng shī}是你的明师。”

【50.6】^{wèn}问：“^{bù dǔ bù wén}‘不睹不闻’是^{shì shuō běn tǐ}说本体，^{jiè shènkǒng jù}‘戒慎恐惧’是

^{shuō gōng fu fǒu}说功夫否？”

^{xiānshēng yuē}先生曰：“^{cǐ chù xū xìn dé běn tǐ yuán shì}此处须信得本体原是^{bù dǔ bù wén}‘不睹不闻’的，^{yì yuán}亦原

^{shì}是^{jiè shènkǒng jù}‘戒慎恐惧’的。^{de}‘戒慎恐惧’^{bù céng zài}不曾在^{bù wén bù dǔ}‘不闻不睹’^{shàng}上

^{jiā dé xiē zǐ}加得些子。^{jiàn dé zhēn shí}见得真时，^{biàn wèi}便谓^{jiè shènkǒng jù}‘戒慎恐惧’是^{shì běn tǐ}本体，^{bù wén bù}‘不闻不

^{dǔ}睹’是^{shì gōng fu yì dé}功夫亦得。

【50.7】^{wèn}问“^{tōng hū zhòu yè zhī dào ér zhī}通乎昼夜之道而知”。

xiānshēngyuē liáng zhī yuán shì zhī zhòu zhī yè de
先生曰：“良知原是知昼知夜的。”

yòuwèn rén shuì shú shí liáng zhī yì bù zhī le
又问：“人睡熟时，良知亦不知了？”

yuē bù zhī hé yǐ yì jiào biànyīng
曰：“不知何以一叫便应？”

yuē liáng zhī cháng zhī rú hé yǒu shuì shú shí
曰：“良知常知，如何有睡熟时？”

yuē xiàng huì yàn xī cǐ yì zào huà cháng lǐ yè lái tiān dì hùn dùn xíng sè
曰：“向晦宴息，此亦造化常理。夜来天地混沌，形色

jù mǐn rén yì ěr mù wú suǒ dǔ wén zhòng qiào jù xī cǐ jí liáng zhī shōu liǎn níng yì
俱泯，人亦耳目无所睹闻，众窍俱翕，此即良知收敛凝一

shí tiān dì jì kāi shù wù lù shēng rén yì ěr mù yǒu suǒ dǔ wén zhòng qiào jù pì
时。天地既开，庶物露生，人亦耳目有所睹闻，众窍俱辟，

cǐ jí liáng zhī miào yòng fā shēng shí kě jiàn rén xīn yǔ tiān dì yì tǐ gù shàng xià yǔ
此即良知妙用发生时。可见人心与天地一体，故‘上下与

tiān dì tóng liú jīn rén bù huì yàn xī yè lái bù shì hūn shuì jí shì wàng sī yǎn mèi
天地同流’。今人不会宴息，夜来不是昏睡，即是妄思魔寐。”

yuē shuì shí gōng fu rú hé yòng
曰：“睡时功夫如何用？”

xiānshēngyuē zhī zhòu jí zhī yè yǐ rì jiān liáng zhī shì shùn yìng wú zhì de yè
先生曰：“知昼即知夜矣。日间良知是顺应无滞的，夜

jiān liáng zhī jí shì shōu liǎn níng yì de yǒu mèng jí xiān zhào
间良知即是收敛凝一的，有梦即先兆。”

yòu yuē liáng zhī zài yè qì fā de fāng shì běn tǐ yǐ qí wú wù yù zhī
又曰：“良知在‘夜气’发的方是本体，以其无物欲之

zá yě xué zhě yào shǐ shì wù fēn rǎo zhī shí cháng rú yè qì yì bān jiù shì tōng
杂也。学者要使事物纷扰之时，常如‘夜气’一般，就是‘通

hū zhòu yè zhī dào ér zhī
乎昼夜之道而知’。”

【50.8】^{xiānshēngyuē rì}先生曰：“^{liáng zhī zhī xū}良知之‘虚’，^{biàn shì tiān zhī tài xū liáng}便是天之太虚；良

^{zhī zhī wú}知之‘无’，^{biàn shì tài xū zhī wú xíng}便是太虚之无形。^{rì yuè fēng léi}日月风雷、^{shān chuān mǐn wù}山川民物，^{fán yǒu}凡有

^{mào xiàng xíng sè}貌象形色，^{jiē zài tài xū wú xíng zhōng}皆在太虚无形中^{fā yòng liú xíng}发用流行，^{wèi cháng zuò dé tiān de zhàng}未尝作得天的障

^{ài}碍。^{shèng rén zhǐ shùn qí liáng zhī zhī fā yòng tiān dì wàn wù}圣人只是顺其良知之发用天地万物，^{jù zài wǒ liáng zhī de fā}俱在我良知的发

^{yòng liú xíng zhōng}用流行中，^{hé cháng yòu yǒu yì wù chāo yú liáng zhī zhī wài}何尝又有一物超于良知之外，^{néng zuò dé zhàng ài}能作得障碍？”

【50.9】^{huò wèn}或问“^{yì duān}异端”。

^{xiānshēngyuē}先生曰：“^{yǔ yú fū yú fù tóng de}与愚夫愚妇同的，^{shì wèi tóng dé}是谓同德；^{yǔ yú fū yú fù yì}与愚夫愚妇异

^{de}的，^{shì wèi yì duān}是谓异端。”

【50.10】^{shēngyuē}先生曰：“^{mèng zǐ}孟子‘不动心’与^{yǔ gào zǐ}告子‘不动心’，

^{suǒ yì zhǐ zài háo lí jiān}所异只在毫厘间。^{gào zǐ zhǐ zài bù dòng xīn shàng yòng gōng}告子只在不动心上用功，^{mèng zǐ biàn zhí cóng}孟子便直从

^{cǐ xīn yuán bù dòng chù fēn xiǎo}此心原不动处分晓。^{xīn zhī běn tǐ yuán shì bù dòng de}心之本体原是不动的，^{zhǐ wéi suǒ xíng yǒu bù}只为所行有不

^{hé yì biàndòng le}合义便动了。^{mèng zǐ bú lùn xīn zhī dòng yǔ bù dòng}孟子不论心之动与不动，^{zhǐ shì jí yì}只是‘集义’，^{suǒ}所

^{xíng wú bù shì yì}行无不是义，^{cǐ xīn zì rán wú kě dòng chù}此心自然无可动处。^{ruò gào zǐ zhǐ yào cǐ xīn bù dòng}若告子只要此心不动，

biàn shì bǎ zhuō cǐ xīn jiāng tā shēngshēng bù xī zhī gēn fǎn zǔ náo le cǐ fēi tú wú yì
便是把捉此心，将他生生不息之根反阻挠了。此非徒无益，

ér yòu hài zhī mèng zǐ jí yì gōng fu zì shì yǎng dé chōngmǎn bìng wú nǚ qiàn
而又害之。孟子‘集义’功夫，自是养得充满，并无馁歉，

zì shì zònghéng zì zài huó pō pō de cǐ biàn shì hào rán zhī qì
自是纵横自在，活泼泼地，此便是浩然之气。”

yòu yuē gào zǐ bìngyuán cóng xìng wú shàn wú bú shàn shàngjiàn lái xìng
又曰：“告子病源，从‘性无善无不善’上见来。性

wú shàn wú bú shàn suī rú cǐ shuō yì wú dà chā dàn gào zǐ zhí dìng kàn le biàn
无善无不善，虽如此说，亦无大差。但告子执定看了，便

yǒu gè wú shàn wú bú shàn de xìng zài nèi yǒu shàn yǒu è yòu zài wù gǎn shàng kàn biàn yǒu
有个无善无不善的性在内；有善有恶，又在物感上看，便有

gè wù zài wài què zuò liǎng biān kàn le biàn huì chā wú shàn wú bú shàn xìngyuán shì
个物在外。却做两边看了，便会差。无善无不善，性原是

rú cǐ wù dé jí shí zhǐ cǐ yì jù biàn jìn le gèng wú yǒu nèi wài zhī jiān gào zǐ
如此。悟得及时，只此一句便尽了，更无有内外之间。告子

jiàn yì gè xìng zài nèi jiàn yì gè wù zài wài biàn jiàn tā yú xìng yǒu wèi tòu chè chù
见一个性在内，见一个物在外，便见他于性有未透彻处。”

zhū běn sī wèn rén yǒu xū líng fāng yǒu liáng zhī ruò cǎo mù wǎ
【50. 11】朱本思问：“人有虚灵，方有良知。若草木瓦

shí zhī lèi yì yǒu liáng zhī fǒu
石之类，亦有良知否？”

xiānshēng yuē rén de liáng zhī jiù shì cǎo mù wǎ shí de liáng zhī ruò cǎo mù wǎ
先生曰：“人的良知，就是草木瓦石的良知。若草木瓦

shí wú rén de liáng zhī bù kě yǐ wéi cǎo mù wǎ shí yǐ qǐ wéi cǎo mù wǎ shí wéi rán
石无人的良知，不可以为草木瓦石矣。岂惟草木瓦石为然，

tiān dì wú rén de liáng zhī yì bù kě wéi tiān dì yǐ gài tiān dì wàn wù yǔ rén yuán shì yì
天地无人的良知，亦不可为天地矣。盖天地万物与人原是一

tǐ qí fā qiào zhī zuì jīng chù shì rén xīn yì diǎn líng míng fēng yǔ lù léi rì yuè xīng
体，其发窍之最精处，是人心一点灵明。风雨露雷、日月星

chén qín shòu cǎo mù shān chuān tǔ shí yǔ rén yuán zhǐ yì tǐ gù wǔ gǔ qín shòu
辰、禽兽草木、山川土石，与人原只一体，故五谷、禽兽

zhī lèi jiē kě yǐ yǎng rén yào shí zhī lèi jiē kě yǐ liáo jí zhǐ wéi tóng cǐ yì qì
之类，皆可以养人；药石之类，皆可以疗疾。只为同此一气，

gù néng xiāng tōng ěr
故能相通耳。”

xiānshēng yóu nán zhèn yì yǒu zhǐ yán zhōng huā shù wèn yuē tiān xià
【50.12】先生游南镇，一友指岩中花树问曰：“天下

wú xīn wài zhī wù rú cǐ huā shù zài shēn shān zhōng zì kāi zì luò yú wǒ xīn yì hé
无心外之物，如此花树，在深山中自开自落，于我心亦何

xiāng guān
相关？”

xiānshēng yuē nǐ wèi kàn cǐ huā shí cǐ huā yǔ rǔ xīn tóng guī yú jì nǐ lái
先生曰：“你未看此花时，此花与汝心同归于寂；你来

kàn cǐ huā shí zé cǐ huā yán sè yì shí míng bái qǐ lái biàn zhī cǐ huā bù zài nǐ de xīn
看此花时，则此花颜色一时明白起来。便知此花不在你的心

wài
外。”

wèn dà rén yǔ wù tóng tǐ rú hé dà xué yòu shuō gè hòu
【50.13】问：“大人与物同体，如何《大学》又说个厚

bó
薄？”

xiānshēng yuē wéi shì dào lǐ zì yǒu hòu bó bǐ rú shēn shì yì tǐ bǎ shǒu
先生曰：“惟是道理，自有厚薄。比如身是一体，把手

zú hàn tóu mù qǐ shì piān yào bó shǒu zú qí dào lǐ hé rú cǐ qín shòu yǔ cǎo mù tóng
足捍头目，岂是偏要薄手足，其道理合如此。禽兽与草木同

shì ài de bǎ cǎo mù qù yǎng qín shòu yòu rěn dé rén yǔ qín shòutóng shì ài de zǎi
是爱的，把草木去养禽兽，又忍得？人与禽兽同是爱的，宰

qín shòu yǐ yǎng qīn yǔ gòng jì sì yàn bīn kè xīn yòu rěn dé zhì qīn yǔ lù rén tóng
禽兽以养亲，与供祭祀，燕宾客，心又忍得？至亲与路人同

shì ài de rú dān shí dòugēng dé zé shēng bù dé zé sǐ bù néng liǎng quán níng
是爱的，如箪食豆羹，得则生，不得则死，不能两全，宁

jiù zhì qīn bù jiù lù rén xīn yòu rěn dé zhè shì dào lǐ hé gāi rú cǐ jí zhì wú shēn
救至亲，不救路人，心又忍得？这是道理合该如此。及至吾身

yǔ zhì qīn gèng bù dé fēn bié bǐ cǐ hòu bó gài yǐ rén mín ài wù jiē cóng cǐ chū
与至亲，更不得分别彼此厚薄。盖以仁民爱物，皆从此出，

cǐ chù kě rěn gèng wú suǒ bù rěn yǐ dà xué suǒ wèi hòu bó shì liáng zhī shàng zì
此处可忍，更无所不忍矣。《大学》所谓厚薄，是良知上自

rán de tiáo lǐ bù kě yú yuè cǐ biàn wèi zhī yì shùn zhè ge tiáo lǐ biàn wèi zhī lǐ
然的条理，不可逾越，此便谓之义；顺这个条理，便谓之礼；

zhī cǐ tiáo lǐ biàn wèi zhī zhì zhōng shǐ shì zhè tiáo lǐ biàn wèi zhī xìn
知此条理，便谓之智；终始是这条理，便谓之信。”

【50.14】yòu yuē mù wú tǐ yǐ wàn wù zhī sè wéi tǐ ěr wú tǐ yǐ
又曰：“目无体，以万物之色为体；耳无体，以

wàn wù zhī shēng wéi tǐ bí wú tǐ yǐ wàn wù zhī xiù wéi tǐ kǒu wú tǐ yǐ wàn wù zhī
万物之声为体；鼻无体，以万物之臭为体；口无体，以万物之

wèi wéi tǐ xīn wú tǐ yǐ tiān dì wàn wù gǎnyīng zhī shì fēi wéi tǐ
味为体；心无体，以天地万物感应之是非为体。”

【50.15】wèn yāo shòu bù èr
问“夭寿不贰”。

xiānshēngyuē xuéwèngōng fu yú yí qièshēng lì shì hào jù néngtuō luò dài jìn shàng
先生曰：“学问功夫，于一切声利嗜好俱能脱落殆尽，尚

yǒu yī zhǒngshēng sǐ niàntóuháo fà guà dài biàn yú quán tǐ yǒu wèi róng shì chù rén yú shēng
有一种生死念头毫发挂带，便于全体有未融释处。人于生

sǐ niàn tóu běn cóng shēng shēn mìng gēn shàng dài lái gù bú yì qù ruò yú cǐ chù jiàn dé
死念头，本从生身命根上带来，故不易去。若于此处见得

pò tòu dé guò cǐ xīn tǐ fāng shì liú xíng wú ài fāng shì jìn xìng zhì mìng zhī xué
破，透得过，此心体方是流行无碍，方是尽性至命之学。”

yì yǒu wèn yù yú jìng zuò shí jiāng hào hǎo míng hào sè hào
【50.16】一友问：“欲于静坐时，将好好名、好色、好

huò děng gēn zhú sōu xún sǎo chú kuò qīng kǒng shì wān ròu zuò chuāng fǒu
货等根逐搜寻，扫除廓清，恐是剜肉做疮否？”

xiān shēng zhèng sè yuē zhè shì wǒ yī rén de fāng zǐ zhēn shì qù dé rén bìng gēn
先生正色曰：“这是我医人的方子，真是去得人病根。

gèng yǒu dà běn shì rén guò le shí shù nián yì hái yòng dé zhe nǐ rú bú yòng qiě fàng
更有大本事人，过了十数年亦还用得着。你如不用，且放

qǐ bú yào zuò huài wǒ de fāng zǐ
起，不要作坏我的方子。”

shì yǒu kuì xiè
是友愧谢。

shǎo jiān yuē cǐ liàng fēi nǐ shì bì wú mén shāo zhī yì sī zhě wèi cǐ shuō yǐ
少间曰：“此量非你事，必吾门稍知意思者，为此说以

wù rǔ
误汝。”

zài zuò zhě jiē sǒng rán
在座者皆悚然。

yì yǒu wèn gōng fu bù qiè
【50.17】一友问“功夫不切”。

xiān shēng yuē xué wèn gōng fu wǒ yǐ céng yì jù dào jìn rú hé jīn rì zhuǎn
先生曰：“学问功夫，我已曾一句道尽。如何今日转

shuō zhuǎn yuǎn dōu bù zhuó gēn
说转远，都不着根？”

duì yuē zhì liáng zhī gài wénjiào yǐ rán yì xū jiǎngmíng
对曰：“‘致良知’盖闻教矣。然亦须讲明。”

xiānshēngyuē jì zhī zhì liáng zhī yòu hé kě jiǎngmíng liáng zhī běn shì míng
先生曰：“既知‘致良知’，又何可讲明？良知本是明

bái shí luò yònggōngbiàn shì bù kěnyònggōng zhǐ zài yǔ yán shàngzhuǎnshuōzhuǎn hú tú
白，实落用功便是。不肯用功，只在语言上转说转糊涂。”

yuē zhèng qiú jiǎngmíng zhì zhī zhī gōng
曰：“正求讲明致之之功。”

xiānshēngyuē cǐ yì xū nǐ zì jiā qiú wǒ yì wú bié fǎ kě dào xī yǒuchán
先生曰：“此亦须你自家求，我亦无别法可道。昔有禅

shī rén lái wèn fǎ zhǐ bǎ zhǔ wěi tí qǐ yí rì qí tú jiāng qí zhǔ wěi cángguò
师，人来问法，只把麈尾提起。一日，其徒将其麈尾藏过，

shì tā rú hé shè fǎ chán shī xún zhǔ wěi bú jiàn yòu kōngshǒu tí qǐ wǒ zhè ge liáng
试他如何设法。禅师寻麈尾不见，又空手提起。我这个良

zhī jiù shì shè fǎ de zhǔ wěi shě le zhè ge yǒu hé kě tí dé
知就是设法的麈尾，舍了这个，有何可提得？”

shǎojiān yòu yì yǒuqǐngwèngōng fu qiè yào xiānshēngpáng gù yuē wǒ zhǔ wěi
少间，又一友请问功夫切要。先生旁顾曰：“我麈尾

ān zài yì shí zài zuò zhě jiē yuè rán
安在？一时在座者皆跃然。

huòwèn zhì chéng qián zhī
【50.18】或问“至诚”“前知”。

xiānshēngyuē chéng shì shí lǐ zhǐ shì yí gè liáng zhī shí lǐ zhī miào yòng
先生曰：“诚’是实理，只是一个良知。实理之妙用

liú xíng jiù shì shén qí méngdòngchù jiù shì jī chéng shén jī yuēshèng
流行就是‘神’，其萌动处就是‘几’，‘诚、神、几曰圣

rén shèng rén bù guì qián zhī huò fú zhī lái suī shèng rén yǒu suǒ bù miǎn shèng rén
人。圣人贵前知，祸福之来，虽圣人有所不免。圣人

zhǐ shì zhī jǐ yù biàn ér tōng ěr liáng zhī wú qiánhòu zhǐ zhī dēi jiàn zài de jǐ
只是知‘几’，遇变而通耳。良知无前后，只知得见在的‘几’，

biàn shì yī liǎo bǎi liǎo ruò yǒu gè qián zhī de xīn jiù shì sī xīn jiù yǒu qū bì
便是一了百了。若有个‘前知’的心，就是私心，就有趋避

lì hài de yì shào zǐ bì yú qián zhī zhōng shì lì hài xīn wèi jìn chù
利害的意。邵子必于前知，终是利害心未尽处。”

xiānshēngyuē wú zhī wú bù zhī běn tǐ yuán shì rú cǐ pì
【50.19】先生曰：“无知无不知，本体原是如此。譬

rú rì wèi chángyǒu xīn zhào wù ér zì wú wù bù zhào wú zhào wú bù zhào yuán shì rì
如日未尝有心照物，而自无物不照。无照无不照，原是日

de běn tǐ liáng zhī běn wú zhī jīn què yào yǒu zhī běn wú bù zhī jīn què yí yǒu bù
的本体。良知本无知，今却要有知；本无不知，今却疑有不

zhī zhǐ shì xìn bù jí ěr
知。只是信不及耳。”

xiānshēngyuē wéi tiān xià zhì shèng wéi néngcōngmíng ruì zhì
【50.20】先生曰：“‘惟天下至圣，为能聪明睿智，

jiù kàn hé děngxuánmiào jīn kàn lái yuán shì rén rén zì yǒu de ěr yuán shì cōng mù yuán
旧看何等玄妙，今看来原是人人自有的。耳原是聪，目原

shì míng xīn sī yuán shì ruì zhì shèng rén zhǐ shì yì néng zhī ěr néng chù zhèng shì liáng
是明，心思原是睿智，圣人只是一能之尔。能处正是良

zhī zhòng rén bù néng zhǐ shì gè bú zhì zhī hé děngmíng bái jiǎn yì
知，众人不能，只是个不致知。何等明白简易！”

wèn kǒng zǐ suǒ wèi yuǎn lǜ yíng bù tóng hé rú
【50.21】问：“孔子所谓‘远虑’，迎不同。何如？”

zhōugōng yè yǐ jì rì yǔ jiāngyíng bù tóng hé rú
周公“夜以继日，与‘将迎’不同。何如？”

xiānshēngyuē yuǎn lǜ bù shì mángmángdàngdàng qù sī lǜ zhǐ shì yào cún
先生曰：“‘远虑’，不是茫茫荡荡去思虑，只是要存

zhè tiān lǐ tiān lǐ zài rén xīn gèn gǔ gèn jīn wú yǒuzhōng shǐ tiān lǐ jí shì liáng
这天理。天理在人心，亘古亘今，无有终始。天理即是良

zhī qiān sī wàn lǜ zhǐ shì yào zhì liáng zhī liáng zhī yù sī yù jīng míng ruò bù jīng
知，千思万虑，只是要致良知。良知愈思愈精明，若不精

sī màn rán suí shì yīng qù liáng zhī biàn cū le ruò zhǐ zhuó zài shì shàng máng máng dàng
思，漫然随事应去，良知便粗了。若只着在事上 茫 茫 荡

dàng qù sī jiào zuò yuǎn lǜ biàn bù miǎnyǒu huǐ yù dé sàng rén yù chān rù qí zhōng
荡去思教做‘远虑’，便不免有毁誉、得丧、人欲搀入其中，

jiù shì jiāng yíng zhōu gōng zhōng yè yǐ sī zhǐ shì jiè shèn bù dǔ kǒng jù bù wén
就是‘将迎’周公终夜以思，只是‘戒慎不睹，恐惧不闻’

de gōng fu jiàn dé shí qí qì xiàng yǔ jiāng yíng zì bié
的功夫。见得时，其气象与‘将迎’自别。”

【50. 22】^{wèn}问：“^{yí rì kè jǐ fù lǐ}一日克己复礼，^{tiān xià guī rén}天下归仁，^{zhū zǐ zuò xiào yàn}朱子作效验

^{shuō}说，^{rú hé}如何？”

^{xiānshēng yuē}先生曰：“^{shèngxián zhǐ shì wéi jǐ zhī xué}圣贤只是为己之学，^{zhòng gōng fu bù zhòng xiào yàn}重功夫不重效验。

^{rén zhě yǐ wàn wù yì tǐ}仁者以万物一体，^{bù néng yì tǐ}不能一体，^{zhǐ shì jǐ sī wèi wàng}只是己私未忘。^{quán dé rén tǐ}全得仁体，

^{zé tiān xià jiē guī yú wú rén}则天下皆归于吾仁，^{jiù shì}就是“^{bā huāng jiē zài wǒ tà yì}八荒皆在我阔意，^{tiān xià jiē yù}天下皆与，

^{qí rén yì zài qí zhōng}其仁亦在其中。如^{rú}“^{zài bāng wú yuàn}在邦无怨，^{zài jiā wú yuàn}在家无怨’，^{yì zhǐ shì zì jiā}亦只是自家

^{bù yuàn}不怨，如^{rú}“^{bù yuàn tiān}不怨天，^{bù yóu rén zhī yì}不尤人之意。然家邦无怨，^{yú wǒ yì zài}于我亦在

^{qí zhōng}其中，^{dàn suǒ zhòng bù zài cǐ}但所重不在此。”

【50.23】^{wèn mèng zǐ qiǎo lì shèng zhì zhī shuō zhū zǐ yún sān}问：“孟子‘巧力圣智之说。朱子云：‘三

^{zǐ lì yǒu yú ér qiǎo bù zú hé rú}子力有余而巧不足。’何如？”

^{xiānshēngyuē sān zǐ gù yǒu lì yì yǒuqiǎo qiǎo lì shí fēi liǎng shì qiǎo}先生曰：“三子固有力，亦有巧。巧、力实非两事。巧

^{yì zhǐ zài yòng lì chù lì ér bù qiǎo yì shì tú lì sān zǐ pì rú shè yì néng bù}亦只在用力处，力而不巧，亦是徒力。三子譬如射：一能步

^{jiàn yì néng mǎ jiàn yì néngyuǎnjiàn tā shè dé dào jù wèi zhī lì zhòngchù jù}箭，一能马箭，一能远箭，他射得到，俱谓之力，中处俱

^{kě wèi zhī qiǎo dàn bù bù néng mǎ mǎ bù néngyuǎn gè yǒu suǒcháng biàn shì cái lì}可谓之巧。但步不能马，马不能远，各有所长，便是才力

^{fēn xiàn yǒu bù tóngchù kǒng zǐ zé sān zhě jiē cháng rán kǒng zǐ zhī hé zhǐ dào dé liǔ xià}分限有不同处。孔子则三者皆长。然孔子之和，只到得柳下

^{huì ér jí qīng zhǐ dào dé bó yí ér jí rèn zhǐ dào dé yī yīn ér jí hé céng jiā dé xiē zǐ}惠而极；清，只到得伯夷而极；任，只到得伊尹而极。何曾加得些子？

^{ruò wèi sān zǐ lì yǒu yú ér qiǎo bù zú zé qí lì fǎn guò kǒng zǐ le qiǎo lì zhǐ shì fā}若谓三子力有余而巧不足，则其力反过孔子了。巧、力只是发

^{míngshèng zhī zhī yì ruò shí dé shèng zhī běn tǐ shì hé wù biàn zì liǎo rán}明圣、知之义，若识得圣、知本体是何物，便自了然。”

【50.24】^{xiānshēngyuē xiāntiān ér tiān fú wéi tiān jí liáng zhī yě}先生曰：“‘先天而天弗违’，天即良知也；

^{hòutiān ér fèngtiān shí liáng zhī jí tiān yě}‘后天而奉天时，良知即天也。’

【50.25】^{liáng zhī zhǐ shì gè shì fēi zhī xīn shì fēi zhǐ shì gè hào wù zhǐ}“良知只是个是非之心，是非只是个好恶。只

^{hào wù jiù jìn le shì fēi zhǐ shì fēi jiù jìn le wàn shì wàn biàn}好恶就尽了是非，只是非就尽了万事万变。”

yòu yuē shì fēi liǎng zì shì gè dà guī jǔ qiǎo chù zé cún hū qí rén
又曰：“是非两字是个大规矩，巧处则存乎其人。”

shèng rén zhī zhī rú qīng tiān zhī rì xián rén rú fú yún tiān rì
【50. 26】“圣人之知如青天之日，贤人如浮云天日，

yú rén rú yīn mái tiān rì suī yǒu hūn míng bù tóng qí néng biàn hēi bái zé yì suī hūn
愚人如阴霾天日。虽有昏明不同，其能辨黑白则一。虽昏

hēi yè lǐ yì yǐng yǐng jiàn dé hēi bái jiù shì rì zhī yú guāng wèi jìn chù kùn xué gōng
黑夜里，亦影影见得黑白，就是日之余光未尽处。困学功

fu yì zhǐ cóng zhè diǎn míng chù jīng chá qù ěr
夫，亦只从这点明处精察去耳。

wèn zhī pì rì yù pì yún yún suī néng bì rì yì shì tiān
【50. 27】问：“知譬日，欲譬云，云虽能蔽日，亦是天

zhī yī qì hé yǒu de yù yì mò fēi rén xīn hé yǒu fǒu
之一气合有的，欲亦莫非人心合有否？”

xiān shēng yuē xǐ nù āi jù ài wù yù wèi zhī qī qíng
先生曰：“喜、怒、哀、惧、爱、恶、欲，谓之‘七情’。

qī zhě jù shì rén xīn hé yǒu de dàn yào rèn de liáng zhī míng bái bǐ rú rì guāng yì
七者俱是人心合有的，但要认得良知明白。比如日光，亦

bù kě zhǐ zhuó fāng suǒ yì xì tōng míng jiē shì rì guāng suǒ zài suī yún wù sì sè
不可指着方所，一隙通明，皆是日光所在，虽云雾四塞，

tài xū zhōng sè xiàng kě biàn yì shì rì guāng bù miè chù bù kě yǐ yún néng bì rì
太虚中色象可辨，亦是日光不灭处。不可以云能蔽日，

jiào tiān bú yào shēng yún qī qíng shùn qí zì rán zhī liú xíng jiē shì liáng zhī zhī yòng bù
教天不要生云。七情顺其自然之流行，皆是良知之用，不

kě fēn bié shàn è dàn bù kě yǒu suǒ zhuó qī qíng yǒu zhuó jù wèi zhī yù jù wéi
可分别善恶，但不可有所着。七情有着，俱谓之欲，俱为

liáng zhī zhī bì rán cái yǒu zhuó shí liáng zhī yì zì huì jué jué jí bì qù fù qí
良知之蔽。然才有着时，良知亦自会觉，觉即蔽去，复其

tǐ yǐ cǐ chù néng kān dé pò fāng shì jiǎn yì tòu chè gōng fu
体矣!此处能勘得破,方是简易透彻功夫。”

【50.28】wèn shèng rén shēng zhī ān xíng shì zì rán de rú hé yǒu
问:“圣人‘生知安行’是自然的,如何?有

shèngōng fu
甚功夫?

xiānshēngyuē zhī xíng èr zì jí shì gōng fu dàn yǒu qiǎnshēnnán yì zhī shū
先生曰:“‘知行’二字即是功夫,但有浅深难易之殊

ěr liáng zhī yuán shì jīng jīng míng míng de rú yù xiào qīn shēng zhī ān xíng de zhī
耳。良知原是精精明明的,如欲孝亲,‘生知安行’的只

shì yī cǐ liáng zhī shí luò jìn xiào ér yǐ xué zhī lì xíng zhě zhǐ shì shí shí xǐng jué
是依此良知实落尽孝而已;‘学知利行’者只是时时省觉,

wù yào yī cǐ liáng zhī jìn xiào ér yǐ zhì yú kùn zhī miǎn xíng zhě bì gù yǐ shēn
务要依此良知尽孝而已;至于‘困知勉行’者,蔽锢已深,

suī yào yī cǐ liáng zhī qù xiào yòu wéi sī yù suǒ zǔ shì yǐ bù néng bì xū jiā rén yì
虽要依此良知去孝,又为私欲所阻,是以不能,必须加人一

jǐ bǎi rén shí jǐ qiān zhī gōng fāng néng yī cǐ liáng zhī yǐ jìn qí xiào shèng rén suī shì
已百、人十已千之功,方能依此良知以尽其孝。圣人虽是

shēng zhī ān xíng rán qí xīn bù gǎn zì shì kěn zuò kùn zhī miǎn xíng de gōng fu
‘生知安行’,然其心不敢自是,肯做‘困知勉行’的功夫。

kùn zhī miǎn xíng de què yào sī liang zuò shēng zhī ān xíng de shì zěn shēng chéng
‘困知勉行’的却要思量做‘生知安行’的事,怎生成

dé
得?”

【50.29】wèn lè shì xīn zhī běn tǐ bù zhī yù dà gù yú āi kū shí
问:“乐是心之本体,不知遇大故于哀哭时,

cǐ lè hái zài fǒu
此乐还在否?”

xiānshēngyuē xū shì dà kū yì fān fāng lè bù kū biàn bù lè yǐ suī kū
先生曰：“须是大哭一番方乐，不哭便不乐矣。虽哭，

cǐ xīn ān chù jí shì lè yě běn tǐ wèi cháng yǒu dòng
此心安处，即是乐也，本体未尝有动。

【50.30】 wèn liáng zhī yì ér yǐ wénwángzuòtuàn zhōugōng xì yáo kǒng
问：“良知一而已。文王作象，周公系彖，孔

zǐ zàn yì hé yǐ gè zì kàn lǐ bù tóng
子赞《易》何以各自看理不同？”

xiānshēngyuē shèngrén hé néng jū dé sǐ gé dà yào chū yú liáng zhī tóng biàn gè wéi
先生曰：“圣人何能拘得死格？大要出于良知同，便各为

shuō hé hài qiě rú yì yuánzhú zhǐ yào tóng cǐ zhī jié biàn shì dà tóng ruò jū dìng zhī zhī jié
说何害？且如一园竹，只要同此枝节，便是大同。若拘定枝节

jié dōu yào gāo xià dà xiǎo yí yàng biàn fēi zào huà miào shǒu yǐ rǔ bèi zhǐ yào qù péi yǎng liáng
节，都要高下大小一样，便非造化妙手矣。汝辈只要去培养良

zhī liáng zhī tóng gèng bù fáng yǒu yì chù rǔ bèi ruò bù kěn yòng gōng lián sǔn yě bù céng chōu dé
知，良知同更不妨有异处。汝辈若不肯用功，连笋也不曾抽得，

hé chù qù lùn zhī jié
何处去论枝节？

【50.31】 xiāng rén yǒu fù zǐ sòng yù qǐng sù yú xiānshēng shì zhě yù zǔ zhī
乡人有父子讼狱，请诉于先生。侍者欲阻之，

xiānshēng tīng zhī yán bù zhōng cí qí fù zǐ xiāng bào tòng kū ér qù
先生听之，言不终辞，其父子相抱恸哭而去。

chái míng zhì rù wèn yuē xiānshēng hé yán zhì yī gǎn huǐ zhī sù
柴鸣治入问曰：“先生何言，致伊感悔之速？”

xiānshēngyuē wǒ yán shùn shì shì jiān dà bú xiào de zǐ gǔ sǒu shì shì jiān dà cí
先生曰：“我言舜是世间大不孝的子，瞽瞍是世间大慈

de fù
的父。”

míng zhì è rán qǐng wèn
鸣治愕然请问。

xiānshēngyuē shùncáng zì yǐ wéi dà bú xiào suǒ yǐ néngxiào gǔ sǒucháng zì yǐ wéi
先生曰：“舜常自以为大不孝，所以能孝。瞽瞍常自以为

dà cí suǒ yǐ bù néng cí gǔ sǒu zhǐ jì de shùn shì wǒ tí hái zhǎng de jīn hé bù céng yù yuè
大慈。所以不能慈。瞽瞍只记得舜是我提孩长的，今何不曾豫悦

wǒ bù zhī zì xīn yǐ wéi hòu qī suǒ yí le shàngwèi zì jiā néng cí suǒ yǐ yù bù néng cí
我？不知自心已为后妻所移了，尚谓自家能慈，所以愈不能慈。

shùnzhǐ sī fù tí hái wǒ shí rú hé ài wǒ jīn rì bù ài zhǐ shì wǒ bù néng jìn xiào rì sī
舜只思父提孩我时如何爱我，今日不爱，只是我不能尽孝，日思

suǒ yǐ bù néng jìn xiào chù suǒ yǐ yù néngxiào jí zhì gǔ sǒu dǐ yù shí yòu bú guò fù dé cǐ
所以不能尽孝处，所以愈能孝。及至瞽瞍底豫时，又不过复得此

xīn yuán cí de běn tǐ suǒ yǐ hòu shì chēng shùn shì gè gǔ jīn dà xiào de zǐ gǔ sǒu yì zuò chéng
心原慈的自体。所以后世称舜是个古今大孝的子，瞽瞍亦做成

gè cí fù
个慈父。”

xiānshēngyuē kǒng zǐ yǒu bǐ fū lái wèn wèi cháng xiān yǒu zhī shí
【50. 32】先生曰：“孔子有鄙夫来问，未尝先有知识

yǐ yìng zhī qí xīn zhǐ kōng kōng ér yǐ dàn kòu tā zì zhī de shì fēi liǎng duān yǔ zhī yī
以应之，其心只空空而已。但叩他自知的是非两端，与之一

pōu jué bǐ fū zhī xīn biàn yǐ liǎo rán bǐ fū zì zhī de shì fēi biàn shì tā běn lái tiān zé suī
剖决，鄙夫之心便已了然。鄙夫自知的是非，便是他本来天则，虽

shèng rén cōng míng rú hé kě yǔ zēng jiǎn dé yì háo tā zhǐ bù néng zì xìn fū zǐ yǔ zhī yī pōu
圣人聪明，如何可与增减得一毫？他只不能自信，夫子与之一剖

jué biàn yǐ jié jìn wú yú le ruò fū zǐ yǔ bǐ fū yán shí liú dé xiē zǐ zhī shí zài
决，便已竭尽无余了。若夫子与鄙夫言时，留得些子知识在，

biàn shì bù néng jié tā de liáng zhī dào tǐ jí yǒu èr le
便是不能竭他的良知，道体即有二了。”

【50.33】^{xiānshēngyuē}先生曰：“‘^{zhēngzhēng yì}烝烝义，^{bù gé jiān}不格奸’，^{běn zhù shuō xiàng}本注说象

^{yǐ jìn jìn yú yì}已进进于义，^{bù zhì dà wéi jiān è}不至大为奸恶。^{shùnzhēngyōnghòu}舜征庸后，^{xiàngyóu rì yǐ shā shùn wéi}象犹日以杀舜为

^{shì hé dà jiān è rú zhī}事，何大奸恶如之。^{shùn zhǐ shì zì jìn yú yì}舜只是自进于义，^{yǐ yì xūnzhēng}以义薰蒸，^{bù qù zhèng}不去正

^{tā jiān è}他奸恶。^{fán wén guò yǎn tè}凡文过掩慝，^{cǐ shì è rén cháng tài}此是恶人常态，^{ruò yào zhǐ zhāi tā shì fēi fǎn}若要指摘他是非，反

^{qù jī tā è xìng}去激他恶性。^{shùnchū shí zhì dé xiàng yào shā jǐ}舜初时致得象要杀己，^{yì shì yào xiàng hǎo de xīn tài jí}亦是要象好的心太急，

^{cǐ jiù shì shùn zhī guò chù}此就是舜之过处。^{jīng guò lái}经过来，^{nǎi zhī gōng fu zhǐ zài zì jǐ}乃知功夫只在己，^{bù qù zé rén}不去责人，

^{suǒ yǐ zhì dé kè xié}所以致得克谐，^{cǐ shì shùndòng xīn rěn xìng}此是舜动心忍性，^{zēng yì bù néng chù}增益不能处。^{gǔ rén yán yǔ}古人言语，

^{jù shì zì jiā jīng lì guò lái}俱是自家经历过来，^{suǒ yǐ shuō dé qīn qiè}所以说得亲切，^{yí zhī hòu shì}遗之后世，^{qǔ dāng rén qíng}曲当人情。

^{ruò fēi zì jiā jīng guò}若非自家经过，^{rú hé dé tā xǔ duō kǔ xīn chù}如何得他许多苦心处？

【50.34】^{xiānshēngyuē}先生曰：“^{gǔ yuè bù zuò jiǔ yǐ}古乐不作久矣。^{jīn zhī xì zǐ}今之戏子，^{shàng yǔ}尚与

^{gǔ yuè yì sī xiāng jìn}古乐意思相近。

^{wèi dá qǐngwèn}未达，请问。

^{xiānshēngyuē}先生曰：“^{sháo}《韶》^{zhī jiǔ chéng}之九成，^{biàn shì shùn de yì běn xì zǐ}便是舜的一本戏子。^{wǔ}《武》

^{zhī jiǔ biàn}之九变，^{biàn shì wǔ wáng de yì běn xì zǐ}便是武王的一本戏子。^{shèng rén yì shēng shí shì}圣人一生实事，^{jù bō zài yuè}俱播在乐

zhōng suǒ yǐ yǒu dé zhě wén zhī biàn zhī tā jìn shàn jìn měi yǔ jìn měi wèi jìn shàn chù
中。所以有德者闻之，便知他尽善尽美与尽美未尽善处。

ruò hòu shì zuò yuè zhǐ shì zuò xiē cí diào yú mín sú fēng huà jué wú guān shè hé yǐ huà
若后世作乐，只是做些词调，于民俗风化绝无关涉，何以化

mín shàn sú jīn yào mín sú fǎn pǔ hái chún qǔ jīn zhī xì zǐ jiāng yāo yín cí diào jù qù
民善俗？今要民俗反朴还淳，取今之戏子，将妖淫词调俱去

le zhǐ qǔ zhōng chén xiào zǐ gù shì shǐ yú sú bǎi xìng rén rén yì xiǎo wú yì zhōng gǎn
了，只取忠臣孝子故事，使愚俗百姓人人易晓，无意中感

jī tā liáng zhī qǐ lái què yú fēng huà yǒu yì rán hòu gǔ yuè jiàn cì kě fù yǐ
激他良知起来，却于风化有益。然后古乐渐次可复矣。”

xiān shēng yuē xué wèn yě yào diǎn huà dàn bù rú zì jiā jiě huà zhě
【50.35】先生曰：“学问也要点化，但不如自家解化者，

zì yì le bǎi dāng bù rán yì diǎn huà xǔ duō bù dé
自一了百当。不然，亦点化许多不得。”

kǒng zǐ qì pò jí dà fán dì wáng shì yè wú bù yì yì lǐ huì
【50.36】“孔子气魄极大，凡帝王事业，无不一一理会，

yě zhǐ cóng nà xīn shàng lái pì rú dà shù yǒu duō shǎo zhī yè yě zhǐ shì gēn běn shàng yòng dé
也只从那心上来。譬如大树有多少枝叶，也只是根本上用得

péi yǎng gōng fu gù zì rán néng rú cǐ fēi shì cóng zhī yè shàng yòng gōng zuò dé gēn běn
培养功夫，故自然能如此，非是从枝叶上用功做得根本

yě xué zhě xué kǒng zǐ bù zài xīn shàng yòng gōng jí jí rán qù xué nà qì pò què
也。学者学孔子，不在心上用功，汲汲然去学那气魄，却

dǎo zuò le
倒做了。”

rén yǒu guò duō yú guò shàng yòng gōng jiù shì bǔ zèng qí
【50.37】“人有过，多于过上用功，就是补甑’，其

liú bì guī yú wén guò
流必归于文过。”

【50.38】^{jīn rén yú chī fàn shí suī wú yì shì zài qián qí xīn cháng yì yì}“今人于吃饭时，虽无一事在前，其心常役役

^{bù níng zhǐ yuán cǐ xīn mángguàn le suǒ yǐ shōu shè bú zhù}不宁。只缘此心忙惯了，所以收摄不住。”

【50.39】^{qín sè jiǎn biān xué zhě bù kě wú gài yǒu yè yǐ jū zhī}“琴瑟、简编，学者不可无，盖有业以居之，

^{xīn jiù bù fàng}心就不放。”

【50.40】^{xiānshēng tàn yuē shì jiān zhī xué de rén zhǐ yǒu zhè xiē bìngtòng}先生叹曰：“世间知学的人，只有这些病痛

^{dǎ bù pò jiù bù shì shàn yǔ rén tóng}打不破，就不是‘善与人同。’

^{chóng yì yuē zhè bìngtòng zhǐ shì gè hǎo gāo bù néng wàng jǐ ěr}崇一曰：“这病痛只是个‘好高不能忘己尔。’

【50.41】^{wèn liáng zhī yuán shì zhōng hé de rú hé què yǒu guò bù jí}问：“良知原是中和的，如何却有过、不及？”

^{xiānshēng yuē zhī dé guò bù jí chù jiù shì zhōng hé}先生曰：“知得过、不及处，就是中和。”

【50.42】^{suǒ wù yú shàng shì liáng zhī wú yǐ shǐ xià jí shì zhì zhī}“所恶于上，是良知，毋以使下，即是致知。”

【50.43】^{xiānshēng yuē sū qín zhāng yí zhī zhì yě shì shèng rén zhī zī}先生曰：“苏秦、张仪之智，也是圣人之资。

^{hòu shì shì yè wénzhāng xǔ duō háo jié míng jiā zhǐ shì xué dé yí qín gù zhì yí}后世事业文章，许多豪杰名家，只是学得仪、秦故智。仪、

^{qín xué shù shàn chuāi mō rén qíng wú yì xiē bù zhōng rén kěn qǐng gù qí shuō bù néng qióng}秦学术，善揣摩人情，无一些不中人肯綮，故其说不能穷。

^{yí qín yì shì kuī jiàn dé liáng zhī miào yòng chù dàn yòng zhī yú bú shàn ěr}仪、秦亦是窥见得良知妙用处，但用之于不善尔。”

【50.44】^{huòwèn wèi fā yǐ fā}或问“未发、已发”。

^{shēngyuē zhǐ yuánhòu rú jiāng wèi fā yǐ fā fēn shuō le zhǐ dé pī}先生曰：“只缘后儒将‘未发’已发’分说了，只得劈

^{tóu shuō gè wú wèi fā yǐ fā shǐ rén zì sī dé zhī ruò shuō yǒu gè yǐ fā wèi}头说个无未发已发’，使人自思得之。若说有个‘已发’未

^{fā tīng zhě yī jiù là zài hòu rú jiàn jiě ruò zhēnjiàn dé wú wèi fā yǐ fā shuō}发’，听者依旧落在后儒见解。若真见得‘无未发已发’，说

^{gè yǒu wèi fā yǐ fā yuán bù fáng yuányǒu gè wèi fā yǐ fā zài}个有‘未发’‘已发’原不妨，原有个‘未发’已发’在。”

^{wèn yuē wèi fā wèi cháng bù hé yǐ fā wèi cháng bù zhōng pì rú}问曰：“未发未尝不‘和’，已发未尝不‘中’。譬如

^{zhōngshēng wèi kòu bù kě wèi wú jì kòu bù kě wèi yǒu bì jìng yǒu gè kòu yǔ bù kòu}钟 声 未扣不可谓无，既扣不可谓有，毕竟有个扣与不扣，

^{hé rú}何如？”

^{xiānshēngyuē wèi kòu shí yuán shì jīng tiāndòng dì jì kòu shí yě zhǐ shì jì tiān mò}先生曰：“未扣时原是惊天动地，既扣时也只是寂天寞

^{dì}地。”

【50.45】^{wèn gǔ rén lùn xìng gè yǒu yì tóng hé zhě nǎi wéi dìng}问：“古人论‘性’，各有异同，何者乃为定

^{lùn}论？”

^{xiānshēngyuē xìng wú dìng tǐ lùn yì wú dìng tǐ yǒu zì běn tǐ shàngshuō zhě}先生曰：“性无定体，论亦无定体，有自本体上说者，

^{yǒu zì fā yòngshàngshuō zhě yǒu zì yuán tóu shàngshuō zhě yǒu zì liú bì chù shuō zhě}有自发用上说者，有自源头上说者，有自流弊处说者，

zǒng ér yán zhī zhǐ shì yí gè xìng dàn suǒ jiàn yǒu qiǎn shēn ěr ruò zhí dìng yì biān biàn
总 而 言 之 ， 只 是 一 个 ‘ 性 ’ ， 但 所 见 有 浅 深 尔 。 若 执 定 一 边 ， 便

bù shì le xìng zhī běn tǐ yuán shì wú shàn wú è de fā yòng shàng yě yuán shì kě yǐ wéi shàn
不 是 了 。 ‘ 性 ’ 之 本 体 原 是 无 善 无 恶 的 ； 发 用 上 也 原 是 可 以 为 善 ，

kě yǐ wéi bú shàn de qí liú bì yě yuán shì yí dìng shàn yí dìng è de pì rú yǎn yǒu
可 以 为 不 善 的 ； 其 流 弊 也 原 是 一 定 善 、 一 定 恶 的 。 譬 如 眼 有

xǐ shí de yǎn yǒu nù shí de yǎn zhí shì jiù shì kàn de yǎn wēi shì jiù shì qū de yǎn
喜 时 的 眼 ， 有 怒 时 的 眼 ， 直 视 就 是 看 的 眼 ， 微 视 就 是 觑 的 眼 。

zǒng ér yán zhī zhǐ shì zhè ge yǎn ruò jiàn dé nù shí yǎn jiù shuō wèi cháng yǒu xǐ de
总 而 言 之 ， 只 是 这 个 眼 ， 若 见 得 怒 时 眼 ， 就 说 未 尝 有 喜 的

yǎn jiàn dé kàn shí yǎn jiù shuō wèi cháng yǒu qū de yǎn jiē shì zhí dìng jiù zhī shì cuò
眼 ； 见 得 看 时 眼 ， 就 说 未 尝 有 觑 的 眼 ， 皆 是 执 定 ， 就 知 是 错 。

mèng zǐ shuō xìng zhí cóng yuán tóu shàng shuō lái yì shì shuō gè dà gài rú cǐ xún
孟 子 说 ‘ 性 ’ ， 直 从 源 头 上 说 来 ， 亦 是 说 个 大 概 如 此 。 荀

zǐ xìng è zhī shuō shì cóng liú bì shàng shuō lái yě wèi kě jìn shuō tā bù shì zhǐ shì
子 性 恶 之 说 ， 是 从 流 弊 上 说 来 ， 也 未 可 尽 说 他 不 是 ， 只 是

jiàn dé wèi jīng ěr zhòng rén zé shī le xīn zhī běn tǐ
见 得 未 精 耳 。 众 人 则 失 了 心 之 本 体 。”

wèn mèng zǐ cóng yuán tóu shàng shuō xìng yào rén yòng gōng zài yuán tóu shàng míng
问 ： “ 孟 子 从 源 头 上 说 ‘ 性 ’ ， 要 人 用 功 在 源 头 上 明

chè xún zǐ cóng liú bì shuō xìng gōng fu zhǐ zài mò liú shàng jiù zhèng biàn fèi lì
彻 ； 荀 子 从 流 弊 说 ‘ 性 ’ ， 功 夫 只 在 末 流 上 救 正 ， 便 费 力

le 。 ”

xiān shēng yuē rán
先 生 曰 ： “ 然 。”

xiān shēng yuē yòng gōng dào jīng chù yù zhuó bù dé yán yǔ shuō
【 50. 46 】 先 生 曰 ： “ 用 功 到 精 处 ， 愈 着 不 得 言 语 ， 说

lǐ yù nán ruò zhuó yì zài jīng wēi shàng quán tǐ gōng fu fǎn bì ní le
理愈难。若着意在精微上，全体功夫反蔽泥了。”

【50.47】“rén yī rì jiān gǔ jīn shì jiè dōu jīng guò yī fān zhǐ shì rén bú
【50.47】“人一日间，古今世界都经过一番，只是人不

jiàn ěr yè qì qīng míng shí wú shì wú tīng wú sī wú zuò dàn rán píng huái jiù shì
见耳。夜气清明时，无视无听，无思无作，淡然平怀，就是

xī huáng shì jiè píng dàn shí shén qīng qì lǎng yōng yōng mù mù jiù shì yáo shùn shì
羲皇世界。平坦时，神清气朗，雍雍穆穆，就是尧、舜世

jiè rì zhōng yǐ qián lǐ yí jiāo huì qì xiàng zhì rán jiù shì sān dài shì jiè rì
界。日中以前，礼仪交会，气象秩然，就是三代世界。日

zhōng yǐ hòu shén qì jiàn hūn wǎng lái zá rǎo jiù shì chūn qiū zhànguó shì jiè jiàn
中以后，神气渐昏，往来杂扰，就是春秋、战国世界。渐

jiàn hūn yè wàn wù qǐn xī jǐng xiàng jì liáo jiù shì rén xiāo wù jìn shì jiè xué zhě xìn
渐昏夜，万物寢息，景象寂寥，就是人消物尽世界。学者信

dé liáng zhī guò bù wéi qì suǒ luàn biàn cháng zuò gè xī huáng yǐ shàng rén
得良知过，不为气所乱，便常做个羲皇已上人。”

【50.48】xuē shàng qiān zōu qiān zhī mǎ zǐ shēn wáng rǔ zhǐ shì zuò yīn
【50.48】薛尚谦、邹谦之、马子莘、王汝止侍坐。因

tàn xiān shēng zì zhēng níng fān yǐ lái tiān xià bàng yì yì zhòng qǐng gè yán qí gù yǒu
叹先生自征宁藩以来，天下谤议益众，请各言其故。有

yán xiān shēng gōng yè shì wèi rì lóng tiān xià jì zhī zhě rì zhòng yǒu yán xiān shēng zhī xué
言先生功业势位日隆，天下忌之者日众；有言先生之学

rì míng gù wéi sòng rú zhēng shì fēi zhě yì rì bó yǒu yán xiān shēng zì nán dōu yǐ hòu
日明，故为宋儒争是非者亦日博；有言先生自南都以后，

tóng zhì xìn cóng zhě rì zhòng ér sì fāng pái zǔ zhě rì yì lì
同志信从者日众，而四方排阻者日益力。

xiān shēng yuē zhū jūn zhī yán xìn jiē yǒu zhī dàn wú yī duàn zì zhī chù zhū
先生曰：“诸君之言，信皆有之，但吾一段自知处，诸

jūn jù wèi dào jí ěr
君俱未道及耳。”

zhū yǒu qǐng wèn
诸友请问。

xiānshēngyuē wǒ zài nándōu yǐ qián shàngyǒu xiē zǐ xiāngyuàn de yì sī zài wǒ jīn
先生曰：“我在南都以前，尚有些子乡愿的意思在。我今

xìn dé zhè liáng zhī zhēn shì zhēn fēi xìn shǒu xíng qù gèng bù zhuó xiē fù cáng wǒ jīn cái zuò dé
信得这良知真是真非，信手行去，更不着些覆藏。我今才做得

gè kuáng zhě de xiōng cì shǐ tiān xià zhī rén dōu shuō wǒ xíng bù yǎn yán yě bā
个狂者的胸次，使天下之人都说我行不掩言也罢。”

shàngqiān chū yuē xìn dé cǐ guò fāng shì shèng rén de zhēn xuè mài
尚谦出曰：“信得此过，方是圣人的真血脉。”

xiānshēng duàn liàn rén chù yì yán zhī xià gǎn rén zuì shēn
【50. 49】先生锻炼人处，一言之下，感人最深。

yí rì wáng rǔ zhǐ chū yóu guī xiānshēng wèn yuē yóu hé jiàn
一日，王汝止出游归，先生问曰：“游何见？”

duì yuē jiàn mǎn jiē rén dōu shì shèng rén
对曰：“见满街人都是圣人。”

xiānshēngyuē nǐ kàn mǎn jiē rén shì shèng rén mǎn jiē rén dào kàn nǐ shì shèng rén
先生曰：“你看满街人是圣人，满街人到看你是圣人
zài
在。”

yòu yí rì dòng luó shí chū yóu ér guī jiàn xiānshēngyuē jīn rì jiàn yì yì shì
又一日，董萝石出游而归，见先生曰：“今日见一异事。”

xiānshēngyuē hé yì
先生曰：“何异？”

duì yuē jiàn mǎn jiē rén dōu shì shèng rén
对曰：“见满街人都是圣人。”

xiānshēngyuē cǐ yì cháng shì ěr hé zú wéi yì
先生曰：“此亦常事耳，何足为异？”

gài rǔ zhǐ guī jiǎo wèi róng luó shí huǎngjiàn yǒu wù gù wèntóng dá yì jiē fǎn
盖汝止圭角未融，萝石恍见有悟，故问同答异，皆反

qí yán ér jìn zhī
其言而进之。

hóng yǔ huángzhèng zhī zhāngshūqiān rǔ zhōngbǐng xū huì shì guī
【50.50】洪与黄正之、张叔谦、汝中丙戌会试归，

wéi xiānshēngdào tú zhōngjiǎng xué yǒu xìn yǒu bù xìn
为先生道途中讲学，有信有不信。

xiānshēngyuē nǐ mén ná yí gè shèng rén qù yǔ rén jiǎng xué rén jiàn shèng rén lái,
先生曰：“你们拿一个圣人去与人讲学，人见圣人来，

dōu pà zǒu le rú hé jiǎng dé xíng xū zuò dé gè yú fū yú fù fāng kě yǔ rén jiǎng xué
都怕走了，如何讲得行。须做得个愚夫愚妇，方可与人讲学。”

hóngyòu yán jīn rì yào jiàn rén pǐn gāo xià zuì yì
洪又言：“今日要见人品高下最易。”

xiānshēngyuē hé yǐ jiàn zhī
先生曰：“何以见之？”

duì yuē xiānshēng pì rú tài shān zài qián yǒu bù zhī yǎngzhě xū shì wú mù rén
对曰：“先生譬如泰山在前，有不知仰者，须是无目人。”

xiānshēngyuē tài shān bù rú píng dì dà píng dì yǒu hé kě jiàn
先生曰：“泰山不如平地大，平地有何可见？”

xiānshēng yì yán jiǎn cái pōu pò zhōngnián wéi wài hào gāo zhī bìng zài zuò zhě mò bù
先生一言剪裁，剖破终年为外好高之病，在座者莫不

sǒng jù
悚惧。

guǐ wèi chūn zōuqiān zhī lái yuè wèn xué jū shù rì xiānshēngsòng
【50.51】癸未春，邹谦之来越问学，居数日，先生送

bié yú fú fēng shì xī yǔ xī yuānzhū yǒu yí zhōu sù yánshòu sì bǐngzhú yè zuò xiān
别于浮峰。是夕与希渊诸友移舟宿延寿寺，秉烛夜坐，先

shēng kǎi chàng bù yǐ yuē jiāng tāo yān liǔ gù rén shū zài bǎi lǐ wài yǐ
生慨怅不已，曰：“江涛烟柳，故人倏在百里外矣！”

yì yǒuwènyuē xiānshēng hé niànqiān zhī zhī shēn yě
一友问曰：“先生何念谦之之深也？”

xiānshēngyuē zēng zǐ suǒ wèi yǐ néngwèn yú bù néng yǐ duōwèn yú guǎ yǒu
先生曰：“曾子所谓‘以能问于不能，以多问于寡；有

ruò wú shí ruò xū fàn ér bù jiào ruò qiān zhī zhě liáng jìn zhī yǐ
若无，实若虚；犯而不校’，若谦之者，良近之矣。”

【50.52】 dīng hài nián jiǔ yuè xiānshēng qǐ fù zhēng sī tián jiāngmìng
丁亥年九月，先生起复，征思、田。将命

xíng shí dé hóng yǔ rǔ zhōng lùn xué
行时，德洪与汝中论学。

rǔ zhòng jǔ xiānshēngjiào yán yuē wú shàn wú è shì xīn zhī tǐ yǒushànyǒu
汝中举先生教言，曰：“无善无恶是心之体，有善有

è shì yì zhī dòng zhī shàn zhī è shì liáng zhī wéi shàn qù è shì gé wù
恶是意之动，知善知恶是良知，为善去恶是格物。”

dé hóngyuē cǐ yì rú hé
德洪曰：“此意如何？”

rǔ zhōngyuē cǐ kǒng wèi shì jiū jìng huà tóu ruò shuō xīn tǐ shì wú shàn wú è
汝中曰：“此恐未是究竟话头。若说心体是无善无恶，

yì yì shì wú shàn wú è de yì zhī yì shì wú shàn wú è de zhī wù shì wú shàn wú è
意亦是无善无恶的意，知亦是无善无恶的知，物是无善无恶

de wù yǐ ruò shuō yì yǒushàn è bì jìng xīn tǐ hái yǒushàn è zài
的物矣。若说意有善恶，毕竟心体还有善恶在。”

dé hóngyuē xīn tǐ shì tiānmìng zhī xìng yuán shì wú shàn wú è de dàn rén yǒu
德洪曰：“心体是天命之性，原是无善无恶的。但人有

xí xīn yì niànshàngjiàn yǒushàn è zài gé zhì chéng zhèng xiū zhèng shì
习心，意念上见有善恶在。格、致、诚、正、修，正是

fù nà xìng tǐ gōng fu ruò yuán wú shàn è gōng fu yì bù xiāoshuō yǐ
复那性体功夫。若原无善恶，功夫亦不消说矣。”

shì xī shì zuò tiānquánqiáo gè jǔ qǐngzhèng
是夕侍坐天泉桥，各举请正。

xiānshēngyuē wǒ jīn jiāngxíng zhèngyào nǐ mén lái jiǎng pò cǐ yì èr jūn zhī
先生曰：“我今将行，正要你们来讲破此意。二君之

jiàn zhèng hǎo xiāng zī wéi yòng bù kě gè zhí yì biān wǒ zhè lǐ jiē rén yuán yǒu cǐ èr
见正好相资为用，不可各执一边。我这里接人原有此二

zhǒng lì gēn zhī rén zhí cóngběnyuánshàng wù rù rén xīn běn tǐ yuán shì míng yíng wú zhì
种：利根之人，直从本源上悟入。人心本体原是明莹无滞

de yuán shì gè wèi fā zhī zhōng lì gēn zhī rén yì wù běn tǐ jí shì gōng fu
的，原是个‘未发之中’，利根之人一悟本体，即是功夫，

rén jǐ nèi wài yì qí jù tòu le qí cì bù miǎnyǒu xí xīn zài běn tǐ shòu bì
人已内外，一齐俱透了。其次，不免有习心在，本体受蔽，

gù qiě jiào zài yì niànshàng shí luò wéi shàn qù è gōng fu shú hòu zhā zǐ qù dé jìn shí
故且教在意念上实落为善去恶，功夫熟后，渣滓去得尽时，

běn tǐ yì míng jìn le nǚ zhōng zhī jiàn shì wǒ zhè lǐ jiē lì gēn rén de dé hóng zhī jiàn
本体亦明尽了。汝中之见，是我这里接利根人的；德洪之见，

shì wǒ zhè lǐ wéi qí cì lì fǎ de èr jūn xiāng qǔ wéi yòng zé zhōng rén shàng xià jiē kě
是我这里为其次立法的。二君相取为用，则中人上下皆可

yǐn rù yú dào ruò gè zhí yì biān yǎn qián biàn yǒu shī rén biàn yú dào tǐ gè yǒu wèi jìn
引入于道。若各执一边，眼前便有失人，便于道体各有未尽。”

jì ér yuē yǐ hòu yǔ péngyǒu jiǎng xué qiè bù kě shī le wǒ de zōng zhǐ wú
既而曰：“已后与朋友讲学，切不可失了我的宗旨：无

shàn wú è shì xīn zhī tǐ yǒushàn yǒu è shì yì zhī dòng zhī shàn zhī è de shì liáng zhī
善无恶是心之体，有善有恶是意之动，知善知恶的是良知，

wéi shàn qù è shì gé wù zhǐ yī wǒ zhè huà tóu suí rén zhǐ diǎn zì méi bìng tòng cǐ yuán
为善去恶是格物。只依我这话头随人指点，自没病痛。此原

shì chè shàng chè xià gōng fū lì gēn zhī rén shì yì nán yù běn tǐ gōng fu yì wù jìn
是彻上彻下功夫。利根之人世亦难遇，本体功夫，一悟尽

tòu cǐ yán zǐ míng dào suǒ bù gǎn chéng dāng qǐ kě qīng yì wàng rén rén yǒu xí xīn
透。此颜子、明道所不敢承当，岂可轻易望人！人有习心，

bù jiào tā zài liáng zhī shàng shí yòng wéi shàn qù è gōng fu zhǐ qù xuán kōng xiǎng gè běn tǐ
不教他在良知上实用为善去恶功夫，只去悬空想个本体，

yí qiè shì wéi jù bù zhuó shí bú guò yǎng chéng yí gè xū jì cǐ gè bìng tòng bù shì xiǎo
一切事为俱不着实，不过养成一个虚寂。此个病痛不是小

xiǎo bù kě bù zǎo shuō pò
小，不可不早说破。”

shì rì dé hóng rǔ zhōng jù yǒu xǐng
是日德洪、汝中俱有省。

huáng yǐ fāng lù
51. 黄以方录

【51.1】^{huáng yǐ fāng wèn} 黄以方问：^{bó xué yú wén}“博学于文，^{wéi suí shì xué cún cǐ tiān lǐ}为随事学存此天理；

^{rán zé wèi} 然则谓 ^{xíng yǒu yú lì}‘行有余力，^{zé yǐ xué wén}则以学文，^{qí shuō sì bù xiāng hé}其说似不相合。”

^{xiān shēng yuē} 先生曰：“^{shī}《诗》^{shū}《书》^{liù yì}六艺皆是天理之发见，^{wén zì dōu bāo}文字都包

^{zài qí zhōng} 在其中。^{kǎo zhī}考之^{shī}《诗》^{shū}《书》^{liù yì}六艺，^{jiē suǒ yǐ xué cún cǐ tiān lǐ yě}皆所以学存此天理也。不

^{tè fā xiàn yú shì wéi zhě fāng wéi wén ěr} 特发见于事为者方为文耳。^{yú lì xué wén}‘余力学文’，^{yì zhǐ bó xué yú wén zhōng}亦只博学于文中

^{shì} 事。”

【51.2】^{huò wèn} 或问 ^{xué ér bù sī}“学而不思” ^{èr jù}二句。

^{yuē} 曰：“^{cǐ yì yǒu wéi ér yán}此亦有为而言。^{qí shí}其实 ^{sī}‘思’ ^{jí}即 ^{xué}‘学’ ^{yě}也，^{xué yǒu suǒ yí}学有所疑，

^{biàn xū sī zhī} 便须思之。^{sī ér bù xué zhě}思而不学者，^{gài yǒu cǐ děng rén zhǐ xuán kōng qù sī}盖有此等人只悬空去思，^{yào xiǎng chū}要想出

^{yí gè dào lǐ} 一个道理，^{què bù zài shēn xīn shàng shí yòng qí lì}却不在身心上实用其力，^{yǐ xué cún cǐ tiān lǐ}以学存此天理。^{sī}‘思’

^{yǔ} 与 ^{xué}‘学’ ^{zuò liǎng shì zuò}作两事做，^{gù yǒu}故有 ^{wǎng}‘罔’ ^{yǔ}与 ^{dài}‘殆’ ^{zhī bìng}之病。^{qí shí sī zhǐ}其实思只

^{shì sī qí suǒ xué} 是思其所学，^{yuán fēi liǎng shì yě}原非两事也。””

【51.3】^{xiān shēng yuē} 先生曰：“^{xiān rú jiě}先儒解 ^{gé wù}‘格物’ ^{wéi}为 ^{gé tiān xià zhī wù}‘格天下之物’，

tiān xià zhī wù rú hé gé dé qiě wèi yì cǎo yì mù yì jiē yǒu lǐ jīn rú hé qù gé
天下之物如何格得?且谓‘一草一木亦皆有理’,今如何去格?

zòng gé dé cǎo mù lái rú hé fǎn lái chéng dé zì jiā yì wǒ jiě gé zuò zhèng
纵格得草木来,如何反来诚得自家意?我解‘格’作‘正’

zì yì wù zuò shì zì yì dà xué zhī suǒ wèi shēn jí ěr
字义,‘物’作‘事’字义。《大学》之所谓‘身’,即耳、

mù kǒu bí sì zhī shì yě yù xiū shēn biàn shì yào mù fēi lǐ wù shì
目、口、鼻、四肢是也。欲‘修身’,便是要目非礼勿视,

ěr fēi lǐ wù tīng kǒu fēi lǐ wù yán sì zhī fēi lǐ wù dòng yào xiū zhè ge shēn shēn
耳非礼勿听,口非礼勿言,四肢非礼勿动。要修这个身,身

shàng rú hé yòng dé gōng fu xīn zhě shēn zhī zhǔ zǎi mù suī shì ér suǒ yǐ shì zhě
上如何用得功夫?心者,身之主宰,目虽视,而所以视者

xīn yě ěr suī tīng ér suǒ yǐ tīng zhě xīn yě kǒu yǔ sì zhī suī yán dòng ér suǒ yǐ
心也;耳虽听,而所以听者心也;口与四肢虽言、动,而所以

yán dòng zhě xīn yě gù yù xiū shēn zài yú tǐ dāng zì jiā xīn tǐ cháng lìng kuò
言、动者心也。故欲‘修身’在于体当自家心体,常令廓

rán dà gōng wú yǒu xiē zǐ bù zhèng chù zhǔ zǎi yì zhèng zé fā qiào yú mù zì wú
然大公,无有些子不正处。主宰一正,则发窍于目,自无

fēi lǐ zhī shì fā qiào yú ěr zì wú fēi lǐ zhī tīng fā qiào yú kǒu yǔ sì zhī zì wú
非礼之视;发窍于耳,自无非礼之听;发窍于口与四肢,自无

fēi lǐ zhī yán dòng cǐ biàn shì xiū shēn zài zhèng qí xīn
非礼之言、动。此便是‘修身在正其心’。

rán zhì shàn zhě xīn zhī běn tǐ yě xīn zhī běn tǐ nǎ yǒu bú shàn rú jīn
然‘至善’者,心之本体也,心之本体那有不善?如今

yào zhèng xīn běn tǐ shàng hé chù yòng dé gōng bì jiù xīn zhī fā dòng chù cái kě zhuó lì
要正心,本体上何处用得功?必就心之发动处才可着力

yě xīn zhī fā dòng bù néng wú bú shàn gù xū jiù cǐ chù zhuó lì biàn shì zài chéng
也。心之发动不能无不善,故须就此处着力,便是在‘诚

yì , rú yì niàn fā zài hǎoshànshàng biàn shí shí luò luò qù hàoshàn yì niàn fā zài wù
意’。如一念发在好善上，便实实落落去好善；一念发在恶

è shàng biàn shí shí luò luò qù wù è yì zhī suǒ fā jì wú bù chéng zé qí běn
恶上，便实实落落去恶恶。意之所发，既无不诚，则其本

tǐ rú hé yǒu bù zhèng de gù yù zhèng qí xīn zài chéng yì gōng fu dào chéng yì
体如何有不正的？故欲正其心在‘诚意’功夫到诚意’，

shǐ yǒu zhuó lào chù
始有着落处。

rán chéng yì zhī běn yòu zài yú zhì zhī yě suǒ wèi rén suī bù zhī
然‘诚意’之本，又在于‘致知’也。所谓‘人虽不知

ér jǐ suǒ dú zhī zhě cǐ zhèng shì wú xīn liáng zhī chù rán zhī dé shàn què bù yī
而已所独知’者，此正是吾心良知处。然知得善，却不依

zhè ge liáng zhī biàn zuò qù zhī dé bú shàn què bù yī zhè ge liáng zhī biàn bù zuò zé
这个良知便做去；知得不善，却不依这个良知便不去做，则

zhè ge liáng zhī biàn zhē bì le shì bù néng zhì zhī yě wú xīn liáng zhī jì bù dé kuò
这个良知便遮蔽了，是不能致知’也。吾心良知既不得扩

chōng dào dǐ zé shàn suī zhī hào bù néng zhuó shí hǎo le è suī zhī wù bù néng zhuó
充到底，则善虽知好，不能着实好了；恶虽知恶，不能着

shí wù le rú hé dé yì chéng gù zhì zhī zhě yì chéng zhī běn yě
实恶了，如何得‘意诚’？故‘致知’者，‘意诚’之本也。

rán yì bù shì xuánkōng de zhì zhī zhì zhī zài shí shì shàng gé rú yì
然亦不是悬空的“致知”，‘致知’在实事上格。如意

zài yú wéi shàn biàn jiù zhè jiàn shì shàng qù wéi yì zài yú qù è biàn jiù zhè jiàn shì
在于为善，便就这件事上去为；意在于去恶，便就这件事

shàng qù bù wéi qù è gù shì gé bù zhèng yǐ guī yú zhèng wéi shàn zé bú
上去不为。去恶，固是‘格不正以归于正’；为善，则不

shàn zhèng le yì shì gé bù zhèng yǐ guī yú zhèng yě rú cǐ zé wú xīn liáng
善正了，亦是‘格不正以归于正’也。如此，则吾心良

zhī wú sī yù bì le dé yǐ zhì qí jí ér yì zhī suǒ fā hǎoshàn qù è wú
知无私欲蔽了，得以致其极，而意之所发，好善、去恶，无

yǒu bù chéng yǐ chéng yì gōng fu shí xià shǒuchù zài gé wù yě ruò rú cǐ
有不诚矣。‘诚意’功夫实下手处在‘格物’也。若如此

gé wù rén rén biàn zuò dé rén jiē kě yǐ wéi yáo shùn zhèng zài cǐ yě
‘格物’，人人便做得。‘人皆可以为尧、舜’，正在此也。”

xiānshēngyuē zhòng rén zhǐ shuō gé wù yào yī huì wēng hé
【51.4】先生曰：“众人只说‘格物’要依晦翁，何

céng bǎ tā de shuō qù yòng wǒ zhuó shí céng yòng lái chū nián yǔ qián yǒu tóng lùn zuò shèng
曾把他的说去用？我着实曾用来。初年与钱友同论做圣

xián yào gé tiān xià zhī wù rú jīn ān dé zhè děng dà de lì liàng yīn zhǐ tíng qián zhú zǐ
贤，要格天下之物。如今安得这等大的力量？因指亭前竹子，

lìng qù gé kàn qián zǐ zǎo yè qù qióng gé zhú zǐ de dào lǐ jié qí xīn sī zhì yú sān
令去格看。钱子早夜去穷格竹子的道理，竭其心思，至于三

rì biàn zhì láo shén chéng jí dāng chū shuō tā zhè shì jīng lì bù zú mǒu yīn zì qù qióng
日，便致劳神成疾。当初说他这是精力不足，某因自去穷

gé zǎo yè bù dé qí lǐ dào qī rì yì yǐ láo sī zhì jí suì xiāng yǔ tàn shèng
格。早夜不得其理，到七日，亦以劳思致疾。遂相与叹圣

xián shì zuò bù dé de wú tā dà lì liàng qù gé wù le jí zài yí zhōng sān nián
贤是做不得的，无他大力量去‘格物’了。及在夷中三年，

pō jiàn dé cǐ yì sī nǎi zhī tiān xià zhī wù běn wú kě gé zhě qí gé wù zhī gōng
颇见得此意思，乃知天下之物本无可格者，其‘格物’之功，

zhǐ zài shēn xīn shàng zuò jué rán yǐ shèng rén wéi rén rén kě dào biàn zì yǒu dān dāng le
只在身心上做。决然以圣人为人人可到，便自有担当了。

zhè lǐ yì sī què yào shuō yǔ zhū gōng zhī dào
这里意思，却要说不与诸公知道。”

mén rén yǒu yán shào duān fēng lùn tóng zǐ bù néng gé wù zhǐ jiào yǐ
【51.5】门人有言邵端峰论童子不能‘格物’，只教以

sǎ sǎoyīng duì zhī shuō
洒扫应对之说

xiānshēngyuē sǎ sǎoyīng duì jiù shì yì jiàn wù tóng zǐ liáng zhī zhǐ dào cǐ biàn
先生曰：“洒扫应对就是一件物，童子良知只到此，便

jiào qù sǎ sǎoyīng duì jiù shì zhì tā zhè yì diǎnliáng zhī le yòu rú tóng zǐ zhī wèi xiān
教去洒扫应对，就是致他这一点良知了。又如童子知畏先

shēngzhǎngzhě cǐ yì shì tā liáng zhī chù gù suī xī xì zhōngjiàn le xiānshēngzhǎngzhě
生长者，此亦是他良知处，故虽嬉戏中见了先生长者，

biàn qù zuò yī gōngjìng shì tā néng gé wù yǐ zhì jìng shī zhǎng zhī liáng zhī le tóng
便去作揖恭敬，是他能‘格物’以致敬师长之良知了。童

zǐ zì yǒutóng zǐ de gé wù zhì zhī
子自有童子的‘格物致知’。”

yòu yuē wǒ zhè lǐ yán gé wù zì tóng zǐ yǐ zhì shèng rén jiē shì cǐ
又曰：“我这里言‘格物’，自童子以至圣人，皆是此

děnggōng fu dànshèng rén gé wù biàngèngshú dé xiē zǐ bù xiāo fèi lì rú
等功夫。但圣人‘格物’，便更熟得些子，不消费力。如

cǐ gé wù suī mài chái rén yì shì zuò dé suī gōngqīng dài fu yǐ zhì tiān zǐ jiē
此‘格物’，虽卖柴人亦是做得，虽公卿大夫以至天子，皆

shì rú cǐ zuò
是如此做。”

【51.6】 huò yí zhī xíng bù hé yī yǐ zhī zhī fěi jiān èr jù wéi wèn
或疑知行不合一，以“知之匪艰”二句为问。

xiānshēngyuē liáng zhī zì zhī yuán shì róng yì de zhǐ shì bù néng zhì nà liáng
先生曰：“良知自知，原是容易的。只是不能致那良

zhī biàn shì zhī zhī fěi jiān xíng zhī wéi jiān
知，便是‘知之匪艰，行之惟艰’。”

mén rén wèn yuē zhī xíng rú hé dé hé yī qiě rú zhōngyōng yán bó xué
门人问曰：“知行如何得合一？且如《中庸》，言‘博学

zhī yòushuō gè dǔ xíng zhī fēn míng zhī xíng shì liǎng jiàn
之’又说个‘笃行之’，分明知行是两件。”

xiānshēngyuē bó xué zhǐ shì shì shì xué cún cǐ tiān lǐ dǔ xíng zhǐ shì
先生曰：“‘博学’只是事事学存此天理，‘笃行’只是
xué zhī bù yǐ zhī yì
学之不已之意。”

yòuwèn yì xué yǐ jù zhī yòu yán rén yǐ xíng zhī cǐ shì rú hé
又问：“《易》学以聚之’，又言‘仁以行之，此是如何？”

xiānshēngyuē yě shì rú cǐ shì shì qù xué cún cǐ tiān lǐ zé cǐ xīn gèng wú fàng shī
先生曰：“也是如此。事事去学存此天理，则此心更无放失

shí gù yuē xué yǐ jù zhī rán chángcháng xué cún cǐ tiān lǐ gèng wú sī yù jiàn
时，故曰‘学以聚之’。然常常学存此天理，更无私欲间

duàn cǐ jí shì cǐ xīn bù xī chù gù yuē rén yǐ xíng zhī
断，此即是此心不息处，故曰‘仁以行之’。”

yòuwèn kǒng zǐ yán zhī jí zhī rén bù néngshǒu zhī zhī xíng què shì liǎng gè
又问：“孔子言‘知及之，仁不能守之，知行却是两个
le
了？

xiānshēngyuē shuō jí zhī yǐ shì xíng le dàn bù néngchángcháng xíng yǐ
先生曰：“说‘及之’已是行了，但不能常常行，已

wéi sī yù jiàn duàn biàn shì rén bù néngshǒu
为私欲间断，便是‘仁不能守’。”

yòuwèn xīn jí lǐ zhī shuō chéng zǐ yún zài wù wéi lǐ
【51.7】又问：“‘心即理’之说，程子云‘在物为理’。

rú hé wèi xīn jí lǐ
如何谓‘心即理’？”

xiānshēngyuē zài wù wéi lǐ zài zì shàngdàngtiān yì xīn zì cǐ
先生曰：“在物为理，‘在’字上当添一‘心’字，此

xīn zài wù zé wéi lǐ rú cǐ xīn zài shì fù zé wéi xiào zài shì jūn zé wéi zhōng zhī lèi
心在物则为理。如此心在事父则为孝，在事君则为忠之类。”

xiānshēng yīn wèi zhī yuē zhū jūn yào shí dé wǒ lì yánzōng zhǐ wǒ rú jīn shuō gè xīn
先生因谓之曰：“诸君要识得我立言宗旨。我如今说个‘心

jí lǐ shì rú hé zhǐ wéi shì rén fēn xīn yǔ lǐ wéi èr gù biànyǒu xǔ duō bìngtòng rú wǔ bó
即理是如何？只为世人分心与理为二故，便有许多病痛。如五伯

rǎng yí dí zūnzhōu shì dōu shì yí gè sī xīn biàn bú dāng lǐ rén què shuō tā zuò
攘夷狄、尊周室，都是一个私心，便不当理。人却说他做

dé dāng lǐ zhǐ xīn yǒu wèi chún wǎngwǎngyuè mù qí suǒ wéi yào lái wài miàn zuò dé hǎo
得当理，只心有未纯，往往悦慕其所为。要来外面做得好

kàn què yǔ xīn quán bù xiānggān fēn xīn yǔ lǐ wéi èr qí liú zhì yú bó dào zhī wěi ér
看，却与心全不相干。分心与理为二，其流至于伯道之伪而

bù zì zhī gù wǒ shuō gè xīn jí lǐ yào shǐ zhī xīn lǐ shì yí gè biàn lái
不自知。故我说个‘心即理’，要使知心、理是一个，便来

xīn shàng zuò gōng fu bù qù xí yì yú wài biàn shì wáng dào zhī zhēn cǐ wǒ lì yánzōng
心上做功夫，不去袭义于外，便是王道之真。此我立言宗

zhǐ
旨。”

yòu wèn shèngxián yán yǔ xǔ duō rú hé què yào dǎ zuò yí gè
【51.8】又问：“圣贤言语许多，如何却要打做一个？”

yuē wǒ bù shì yào dǎ zuò yí gè rú yuē fú dào yì ér yǐ yǐ
曰：“我不是要打做一个，如曰‘夫道，一而已矣’

yòu yuē qí wéi wù bù èr zé qí shēng wù bú cè tiān dì shèng rén jiē shì
又曰：“‘其为物不二，则其生物不测’，天地圣人皆是

yí gè rú hé èr dé
一个，如何二得？”

xīn bù shì yí kuài xuè ròu fán zhī jué chù biàn shì xīn rú ěr mù
【51.9】“心不是一块血肉，凡知觉处便是心，如耳目

zhī zhī shì tīng shǒu zú zhī zhī tòng yǎng cǐ zhī jué biàn shì xīn yě
之知视听，手足之知痛痒，此知觉便是心也。”

【51.10】yǐ fāng wèn yuē xiānshēng zhī shuō gé wù fán zhōngyōng
以方问曰：“先生之说‘格物’，凡《中庸》

zhī shèn dú jí jí yì bó yuē děngshuō jiē wéi gé wù zhī shì
之‘慎独’及‘集义’‘博约’等说，皆为‘格物’之事？”

xiānshēng yuē fēi yě gé wù jí shèn dú jí jiè jù zhì
先生曰：“非也。‘格物’即‘慎独’，即‘戒惧’。至

yú jí yì bó yuē gōng fu zhī yì bān bù shì yǐ nà shù jiàn dōu zuò gé wù
于‘集义’‘博约’功夫只一般，不是以那数件都做‘格物’

dǐ shì
底事。”

【51.11】yǐ fāng wèn zūn dé xìng yì tiáo
以方问“尊德性”一条。

xiānshēng yuē dào wèn xué jí suǒ yǐ zūn dé xìng yě huì wēng yán zǐ
先生曰：“‘道问学’即所以‘尊德性’也。晦翁言‘子

jìng yǐ zūn dé xìng huì rén mǒu jiào rén qǐ bú shì dào wèn xué chù duō le xiē
静’以‘尊德性’诲人，某教人岂不是‘道问学’处多了些

zǐ shì fēn zūn dé xìng dào wèn xué zuò liǎng jiàn qiě rú jīn jiǎng xí tāo lùn xià
子，是分‘尊德性’‘道问学’作两件。且如今讲习讨论，下

xǔ duō gōng fu wú fēi zhǐ shì cún cǐ xīn bù shī qí dé xìng ér yǐ qǐ yǒu zūn dé
许多功夫，无非只是存此心，不失其德性而已。岂有‘尊德

xìng zhǐ kōng kōng qù zūn gèng bù qù wèn xué wèn xué zhǐ shì kōng kōng qù wèn
性’，只空空去尊，更不去问学？‘问学’只是空空去‘问

xué gèng yǔ dé xìng wú guān shè rú cǐ zé bù zhī jīn zhī suǒ yǐ jiǎng xí tāo lùn zhě
学’，更与德性无关涉？如此，则不知今之所以讲习讨论者，

gèng xué hé shì
更学何事！”

【51.12】^{wèn zhì guǎng dà èr jù}问“致广大”二句。

^{yuē jìn jīng wēi jí suǒ yǐ zhì guǎng dà yě dào zhōng yōng jí}曰：“‘尽精微’，即所以‘致广大’也，‘道中庸’，即

^{suǒ yǐ jí gāo míng yě gài xīn zhī běn tǐ zì shì guǎng dà dǐ rén bù néng jìn jīng}所以‘极高明’也。盖心之本体自是广大底，人不能尽精

^{wēi zé biàn wéi sī yù suǒ bì yǒu bú shèng qí xiǎo zhě yǐ gù néng xì wēi qū zhé wú}微’，则便为私欲所蔽，有不胜其小者矣。故能细微曲折无

^{suǒ bú jìn zé sī yì bù zú yǐ bì zhī zì wú xǔ duō zhàng ài zhē gé chù rú hé guǎng}所不尽，则私意不足以蔽之，自无许多障碍遮隔处，如何广

^{dà bú zhì}大不致？”

^{yòu wèn jīng wēi hái shì niàn lǜ zhī jīng wēi shì shì lǐ zhī jīng wēi}又问：“精微还是念虑之精微，是事理之精微？”

^{yuē niàn lǜ zhī jīng wēi jí shì lǐ zhī jīng wēi yě}曰：“念虑之精微即事理之精微也。”

【51.13】^{xiānshēngyuē jīn zhī lùn xìng zhě fēn fēn yì tóng jiē shì}先生曰：“今之论‘性’者纷纷异同，皆是

^{shuō xìng fēi jiàn xìng yě jiàn xìng zhě wú yì tóng zhī kě yán yǐ}“说’性，非‘见’性也。见性者无异同之可言矣。”

【51.14】^{wèn shēng sè huò lì kǒngliáng zhī yì bù néng wú}问：“声、色、货、利，恐良知亦不能无？”

^{xiānshēngyuē gù rán dàn chū xué yòng gōng què xū sǎo chú dàng dí wù shǐ}先生曰：“固然。但初学用功，却须扫除荡涤，勿使

^{liú jī zé shì rán lái yù shǐ bù wéi lěi zì rán shùn ér yīng zhī liáng zhī zhǐ zài shēng}留积，则适然来遇，始不为累，自然顺而应之。良知只在声、

^{sè huò lì shàng yòng gōng néng zhì dé liáng zhī jīng jīng míng míng háo fà wú bì}色、货、利上用功，能致得良知精精明明，毫发无蔽，

zé shēng sè huò lì zhī jiāo wú fēi tiān zé liú xíng yǐ
则 声、色、货、利之交，无非天则流行矣。”

【51.15】^{shēngyuē}先生曰：“^{wú yǔ zhū gōngjiǎng}吾与诸公讲“^{zhì zhī gé wù}致知’格物’，^{rì rì}日日

^{shì cǐ jiǎng yì èr shí nián jù shì rú cǐ}是此，讲一二十年俱是如此。^{zhū jūn tīng wú yán}诸君听吾言，^{shí qù yòng gōng jiàn}实去用功，见

^{wú jiǎng yì fān zì jué zhǎng jìn yì fān}吾讲一番，自觉长进一番。^{fǒu zé zhǐ zuò yì chǎng huà shuō}否则，只作一场话说，^{sùī tīng zhī}虽听之

^{yì hé yòng}亦何用？

【51.16】^{xiānshēngyuē}先生曰：“^{rén zhī běn tǐ chángcháng shì}人之本体常常是‘^{jì rán bù dòng}寂然不动’

^{de chángcháng shì gǎn ér suì tōng de}的，常常是‘感而遂通’的。^{wèi yīng bù shì xiān yǐ yīng bù shì hòu}‘未应不是先，已应不是后。’

【51.17】^{yì yǒu jǔ}一友举“^{fó jiā yǐ shǒu zhǐ xiǎn chū wèn yuē}佛家以手指显出，问曰：‘^{zhòng céng jiàn}众曾见

^{fǒu zhòng yuē jiàn zhī fù yǐ shǒu zhǐ rù xiù wèn yuē}否？’众曰‘见之。’复以手指入袖，问曰：‘^{zhòng hái jiàn fǒu}众还见否？’

^{zhòng yuē bú jiàn fó shuō hái wèi jiàn xìng}众曰：‘不见’。佛说还未见性。”^{cǐ yì wèi míng}此义未明。

^{xiānshēngyuē shǒu zhǐ yǒu jiàn yǒu bú jiàn}先生曰：“手指有见有不见，^{ěr zhī jiàn xìng cháng zài rén zhī xīn}尔之见性常在。人之心

^{shén zhǐ zài yǒu dǔ yǒu wén shàng chí wù bù zài bù dǔ bù wén shàng zhuó shí yòng gōng}神只在有睹有闻上驰骛，不在不睹不闻上着实用功。^{gài}盖

^{bù dǔ bù wén shì liáng zhī běn tǐ jiè shènkǒng jù shì zhì liáng zhī de gōng fu}不睹不闻是良知本体。戒慎恐惧是致良知的功夫。^{xué zhě shí}学者时

^{shí kè kè cháng dǔ qí suǒ bù dǔ cháng wén qí suǒ bù wén gōng fu fāng yǒu gè shí luò chù}时刻刻常睹其所不睹，常闻其所不闻，功夫方有个实落处。

jiǔ jiǔ chéng shú hòu zé bù xū zhuó lì bù dài fáng jiǎn ér zhēn xìng zì bù xī yǐ
久 久 成 熟 后 ， 则 不 须 着 力 ， 不 待 防 检 ， 而 真 性 自 不 息 矣 。

qǐ yǐ zài wài zhě zhī wén jiàn wéi lěi zāi
岂 以 在 外 者 之 闻 见 为 累 哉 ！ ”

【51.18】 wèn xiān rú wèi yuān fēi yú yuè yǔ bì yǒu shì yān
问 ： “ 先 儒 谓 ‘ 鸢 飞 鱼 跃 ’ ， 与 ‘ 必 有 事 焉 ’ ，

tóng yī huó pō pō dì
同 一 活 泼 泼 地 ？

xiānshēngyuē yì shì tiān dì jiān huó pō pō dì wú fēi cǐ lǐ biàn shì wú
先 生 曰 ： “ 亦 是 。 天 地 间 活 泼 泼 地 ， 无 非 此 理 ， 便 是 吾

liáng zhī de liú xíng bù xī zhì liáng zhī biàn shì bì yǒu shì de gōng fu cǐ lǐ
良 知 的 流 行 不 息 。 ‘ 致 良 知 ’ 便 是 ‘ 必 有 事 ’ 的 功 夫 。 此 理

fēi wéi bù kě lí shí yì bù dé ér lí yě wú wǎng ér fēi dào wú wǎng ér fēi gōng
非 惟 不 可 离 ， 实 亦 不 得 而 离 也 。 无 往 而 非 道 ， 无 往 而 非 功

fu
夫 。”

【51.19】 xiānshēngyuē zhū gōng zài cǐ wù yào lì gè bì wéi shèng rén zhī
先 生 曰 ： “ 诸 公 在 此 ， 务 要 立 个 必 为 圣 人 之

xīn shí shí kè kè xū shì yì bàng yì tiáo hén yì guó yì zhǎng xuè fāng néng tīng
心 ， 时 时 刻 刻 ， 须 是 ‘ 一 棒 一 条 痕 ， 一 捆 一 掌 血 ’ ， 方 能 听

wú shuō huà jù jù dé lì ruò máng máng dàng dàng dù rì pì rú yí kuài sǐ ròu dǎ yě
吾 说 话 句 句 得 力 。 若 茫 茫 荡 荡 度 日 ， 譬 如 一 块 死 肉 ， 打 也

bù zhī dé tòng yǎng kǒng zhōng bù jì shì huí jiā zhǐ xún dé jiù shí jì liǎng ér yǐ qǐ
不 知 得 痛 痒 ， 恐 终 不 济 事 。 回 家 只 寻 得 旧 时 伎 俩 而 已 ， 岂

bù xī zāi
不 惜 哉 ！ ”

【51.20】 wèn jìn lái wàng niàn yě jué shǎo yì jué bù céng zhuó xiǎng dìng yào
问 ： “ 近 来 妄 念 也 觉 少 ， 亦 觉 不 曾 着 想 定 要

rú hé yònggōng bù zhī cǐ shì gōng fu fǒu
如何用功，不知此是功夫否？”

xiānshēngyuē rǔ qiě qù zhuó shí yònggōng biànduō zhè xiē zhuóxiǎng yě bù fáng
先生曰：“汝且去着实用功，便多这些着想也不妨，

jiǔ jiǔ zì huì tuǒ tiē ruò cái xià dé xiē gōng biànshuōxiàoyàn hé zú wéi shì
久久自会妥帖。若才下得些功，便说效验，何足为恃？”

yì yǒu zì tàn sī yì méng shí fēn míng zì xīn zhī dé zhǐ
【51.21】一友自叹：“私意萌时，分明自心知得，只

shì bù néng shǐ tā jí qù
是不能使他即去。”

xiānshēngyuē nǐ méng shí zhè yì zhī chù biàn shì nǐ de mìnggēn dāng xià jí
先生曰：“你萌时这一知处，便是你的命根。当下即

qù xiāo mó biàn shì lì mìnggōng fu
去消磨，便是立命功夫。”

fū zǐ shuō xìngxiāng jìn jí mèng zǐ shuō xìngshàn bù
【51.22】“夫子说‘性相近’，即孟子说‘性善’，不

kě zhuān zài qì zhì shàngshuō ruò shuō qì zhì rú gāng yǔ róu duì rú hé xiāng jìn dé
可专在气质上说。若说气质，如刚与柔对，如何相近得？

wéi xìngshàn zé tóng ěr rén shēng chū shí shànyuán shì tóng de dàn gāng de xí yú
惟‘性善’则同耳。人生初时，善原是同的，但刚的习于

shàn zé wéi gāngshàn xí yú è zé wéi gāng è róu de xí yú shàn zé wéi róushàn xí yú
善则为刚善，习于恶则为刚恶；柔的习于善则为柔善，习于

è zé wéi róu è biàn rì xiāngyuǎn le
恶则为柔恶，便日相远了。”

xiānshēngcháng yǔ xué zhě yuē xīn tǐ shàngzhuó bù dé yì niàn liú
【51.23】先生尝语学者曰：“心体上着不得一念留

zhì jiù rú yǎnzhuó bù dé xiē zǐ chén shā xiē zǐ néng dé jǐ duō mǎnyǎn biàn hūn tiān hēi
滞，就如眼着不得些子尘沙。些子能得几多？满眼便昏天黑

dì le
地了。

yòu yuē zhè yì niàn bù dàn shì sī niàn biànhǎo de niàn tóu yì zhe bù dé xiē
又曰：“这一念不但是私念，便好的念头，亦着不得些

zǐ rú yǎnzhōngfàng xiē jīn yù xiè yǎn yì kāi bù de liǎo
子。如眼中放些金玉屑，眼亦开不得了。”

wèn rén xīn yǔ wù tóng tǐ rú wú shēnyuán shì xiě qì liú tōng
【51.24】问：“人心与物同体。如吾身原是血气流通

de suǒ yǐ wèi zhī tóng tǐ ruò yú rén biàn yì tǐ le qín shòu cǎo mù yì yuǎn yǐ ér
的，所以谓之同体。若于人便异体了，禽兽草木益远矣，而

hé wèi zhī tóng tǐ
何谓之同体？”

xiānshēngyuē nǐ zhǐ zài gǎnyīng zhī jī shàng kàn qǐ dàn qín shòu cǎo mù suī
先生曰：“你只在感应之几上看，岂但禽兽草木，虽
tiān dì yě yǔ wǒ tóng tǐ de guǐ shén yě yǔ wǒ tóng tǐ de
天地也与我同体的，鬼神也与我同体的。”

qǐngwèn
请问。

xiānshēngyuē nǐ kàn zhè ge tiān dì zhōngjiān shén me shì tiān dì de xīn
先生曰：“你看这个天地中间，什么是天地的心？”

duì yuē chángwén rén shì tiān dì de xīn
对曰：“尝闻人是天地的心。”

yuē rén yòushén me jiào zuò xīn
曰：“人又什么教做心？”

duì yuē zhǐ shì yí gè líng míng
对曰：“只是一个灵明。”

kě zhī chōngtiān sài dì zhōngjiān zhǐ yǒu zhè ge líng míng rén zhǐ wéi xíng tǐ zì
“可知充天塞地中间，只有这个灵明，人只为形体自

jiān gé le wǒ de líng míng biàn shì tiān dì guǐ shén de zhǔ zǎi tiān méi yǒu wǒ de líng míng
间隔了。我的灵明，便是天地鬼神的主宰。天没有我的灵明，

shuí qù yǎng tā gāo dì méi yǒu wǒ de líng míng shuí qù fǔ tā shēn guǐ shén méi yǒu wǒ de
谁去仰他高？地没有我的灵明，谁去俯他深？鬼神没有我的

líng míng shuí qù biàn tā jí xiōng zāi xiáng tiān dì guǐ shén wàn wù lí què wǒ de líng míng
灵明，谁去辨他吉凶灾祥？天地鬼神万物离却我的灵明，

biàn méi yǒu tiān dì guǐ shén wàn wù le wǒ de líng míng lí què tiān dì guǐ shén wàn wù yì
便没有天地鬼神万物了。我的灵明离却天地鬼神万物，亦

méi yǒu wǒ de líng míng rú cǐ biàn shì yí qì liú tōng de rú hé yǔ tā jiān gé dé
没有我的灵明。如此，便是一气流通的，如何与他间隔得！”

yòu wèn tiān dì guǐ shén wàn wù qiān gǔ jiàn zài hé méi le wǒ de líng míng
又问：“天地鬼神万物，千古见在，何没了我的灵明，

biàn jù wú le
便俱无了？”

yuē jīn kàn sǐ de rén tā zhè xiē jīng líng yóu sàn le tā de tiān dì wàn wù shàng
曰：“今看死的人，他这些精灵游散了，他的天地万物尚

zài hé chù
在何处？”

xiān shēng qǐ xíng zhēng sī tián dé hóng yǔ rǔ zhōng zhuī sòng yán tān
【51.25】先生起行征思、田，德洪与汝中追送严滩。

rǔ zhōng jǔ fó jiā shí xiāng huàn xiāng zhī shuō
汝中举佛家“实相”“幻相”之说。

xiān shēng yuē yǒu xīn jù shì shí wú xīn jù shì huàn wú xīn jù shì shí yǒu
先生曰：“有心俱是实，无心俱是幻；无心俱是实，有

xīn jù shì huàn
心俱是幻。

rǔ zhōng yuē yǒu xīn jù shì shí wú xīn jù shì huàn shì běn tǐ shàng shuō gōng
汝中曰：“有心俱是实，无心俱是幻，是本体上说功

fu wú xīn jù shì shí yǒu xīn jù shì huàn shì gōng fu shàngshuōběn tǐ
夫。无心俱是实，有心俱是幻，是功夫上说本体。”

xiānshēng rán qí yán
先生然其言。

hóng yú shì shí shàng wèi liǎo dá shù nián yòng gōng shǐ xìn běn tǐ gōng fu hé yī
洪于是时尚未了达，数年用功，始信本体功夫合一。

dàn xiānshēng shì shí yīn wèn ǒu tán ruò wú rú zhǐ diǎn rén chù bú bì jiè cǐ lì yán ěr
但先生是时因问偶谈，若吾儒指点人处，不必借此立言耳！

cháng jiàn xiānshēng sòng èr sān qí sù chū mén tuì zuò yú zhōng xuān
【51.26】尝见先生送二三耆宿出门，退坐于中轩，

ruò yǒu yōu sè dé hóng qū jìn qǐng wèn
若有忧色。德洪趋进请问。

xiānshēng yuē qǐng yǔ zhū lǎo lùn jí cǐ xué zhēnyuán záo fāng cǐ dào tǎn rú dào
先生曰：“顷与诸老论及此学，真圆凿方。此道坦如道

lù shì rú wǎng wǎng zì jiā huāng sè zhōngshēn xiàn jīng jí zhī chǎng ér bù huǐ wú bù
路，世儒往往自加荒塞，终身陷荆棘之场而不悔，吾不

zhī qí hé shuō yě
知其何说也！”

dé hóng tuì wèi péng yǒu yuē xiānshēng huì rén bù zé shuāi xiǔ rén rén mǐn
德洪退，谓朋友曰：“先生诲人，不择衰朽，仁人悯

wù zhī xīn yě
物之心也。”

xiānshēng rén shēng dà bìng zhǐ shì yì ào zì wéi zǐ
【51.27】先生：“人生大病，只是一‘傲’字。为子

ér ào bì bú xiào wéi chén ér ào bì bù zhōng wéi fù ér ào bì bù cí wéi yǒu ér
而傲必不孝，为臣而傲必不忠，为父而傲必不慈，为友而

ào bì bù xìn gù xiàng yǔ dān zhū jù bú xiào yì zhǐ yì ào zì biàn jié guǒ liǎo
傲必不信。故象与丹朱俱不肖，亦只一‘傲’字，便结果了

cǐ shēng zhū jūn cháng yào tǐ cǐ rén xīn běn shì tiān rán zhī lǐ jīng jīng míng míng wú
此生。诸君常要体此。人心本是天然之理，精精明明，无

qiàn jiè rǎn zhe zhǐ shì yī wú wǒ ér yǐ xiōng zhōng qiè bù kě yǒu yǒu jí
纤介染着，只是一无我而已，胸中切不可‘有’，‘有’即

ào yě gǔ xiān shèng rén xǔ duō hǎo chù yě zhǐ shì wú wǒ ér yǐ wú wǒ zì néng qiān
傲也。古先圣人许多好处，也只是无我而已，无我自能谦。

qiān zhě zhòng shàn zhī jī ào zhě zhòng è zhī kuí
谦者众善之基，傲者众恶之魁。”

yòu yuē cǐ dào zhì jiǎn zhì yì de yì zhì jīng zhì wēi de kǒng
【51.28】又曰：“此道至简至易的，亦至精至微的。孔

zǐ yuē qí rú shì zhū zhǎng hū qiě rén yú zhǎng hé rì bú jiàn jí zhì wèn tā zhǎng
子曰：“其如示诸掌乎！”且人于掌，何日不见？及至问他掌

zhōng duō shǎo wén lǐ què biàn bù zhī jí rú wǒ liáng zhī èr zì yì jiǎng biàn míng
中多少文理，却便不知。即如我‘良知’二字，一讲便明，

shuí bù zhī dé ruò yù de jiàn liáng zhī què shuí néng jiàn dé
谁不知得？若欲的见良知，却谁能见得？”

wèn yuē cǐ zhī kǒng shì wú fāng tǐ de zuì nán zhuō mō
问曰：“此知恐是无方体的，最难捉摸。”

xiān shēng yuē liáng zhī jí shì yì qí wéi dào yě lǚ qiān biàn dòng bù jū
先生曰：“良知即是‘易’，‘其为道也屡迁，变动不居，

zhōu liú liù xū shàng xià wú cháng gāng róu xiāng yì bù kě wéi diǎn yào wéi biàn suǒ
周流六虚，上下无常，刚柔相易，不可为典要，惟变所

shì cǐ zhī rú hé zhuō mō dé jiàn dé tòu shí biàn shì shèng rén
适。此知如何捉摸得？见得透时便是圣人。”

wèn kǒng zǐ yuē huí yě fēi zhù wǒ zhě yě shì shèng rén
【51.29】问：“孔子曰：‘回也非助我者也。’是圣人

guǒ yǐ xiāng zhù wàng mén dì zǐ fǒu
果以相助望门弟子否？

xiānshēngyuē yì shì shí huà cǐ dào běn wú qióng jìn wèn nán yù duō zé jīng
先生曰：“亦是实话。此道本无穷尽，问难愈多，则精

wēi yù xiǎn shèng rén zhī yán běn zì zhōubiàn dàn yǒu wèn nán de rén xiōngzhōng zhì ài
微愈显。圣人之言，本自周遍，但有问难的人胸中窒碍，

shèng rén bèi tā yì nán fā huī dé yuè jiā jīngshén ruò yán zǐ wén yì zhī shí xiōngzhōng
圣人被他一难，发挥得越加精神，若颜子闻一知十，胸中

liǎo rán rú hé dé wèn nán gù shèng rén yì jì rán bù dòng wú suǒ fā huī gù yuē fēi
了然，如何得问难？故圣人亦寂然不动，无所发挥，故曰非

zhù
助。”

zōu qiān zhī cháng yǔ dé hóng yuē shū guó cháng céng chí yì zhāng zhǐ
【51. 30】邹谦之尝与德洪曰：“舒国裳曾持一张纸，

qǐng xiānshēng xiě gōng bǎ zhī tóng zǐ yì zhāng xiānshēng xuán bǐ wéi shū dào zhì yú
请先生写‘拱把之桐梓’一章。先生悬笔为书，到至于

shēn ér bù zhī suǒ yǐ yǎng zhī zhě gù ér xiào yuē guó cháng dú shū zhōng guò zhuàng
身，而不知所以养之者’，顾而笑曰：“国裳读书中过状

yuán lái qǐ chéng bù zhī shēn zhī suǒ yǐ dāng yǎng hái xū sòng cǐ yǐ qiú jǐng yì shí zài
元来，岂诚不知身之所以当养？还须诵此以求警？”一时在

shì zhū yǒu jiē tì rán
侍诸友皆惕然。”

yǔ lù shí yí
52. 语录拾遗

【52.1】xuē shàngqiān zōu qiān zhī mǎ zǐ shēn wáng rǔ zhǐ shì zuò qǐng薛尚谦、邹谦之、马子莘、王汝止侍坐，请

wèn xiāng yuàn kuáng zhě zhī biàn
问乡愿、狂者之辨。

yuē xiāng yuàn yǐ zhōng xìn lián jié jiàn qǔ yú jūn zǐ yǐ tóng liú hé wū wú wǔ
曰：“乡愿以忠信廉洁见取于君子，以同流合污无忤

yú xiǎo rén gù fēi zhī wú jǔ cì zhī wú cì rán jiū qí xīn nǎi zhī zhōng xìn lián jié
于小人，故非之无举，刺之无刺。然究其心，乃知忠信廉洁

suǒ yǐ mèi jūn zǐ yě tóng liú hé wū suǒ yǐ mèi xiǎo rén yě qí xīn yǐ pò huài yǐ gù
所以媚君子也，同流合污所以媚小人也。其心已破坏矣，故

bù kě yǔ rù yáo shùn zhī dào kuáng zhě zhì cún gǔ rén yí qiè fēn xiāo sù rǎn bù zú yǐ
不可与入尧舜之道。狂者志存古人，一切纷嚣俗染不足以

lěi qí xīn zhēn yǒu fèng huáng yú qiān rèn zhī yì yì kè niàn jí shèng rén yǐ wéi bù
累其心，真有凤凰于千仞之意，一克念，即圣人矣。惟不

kè niàn gù kuò lüè shì qíng ér xíng cháng bù yǎn wéi xíng bù yǎn gù xīn shàng wèi huài
克念，故阔略事情，而行常不掩。惟行不掩，故心尚未坏，

ér shù kě yǔ cái
而庶可与裁。”

yuē xiāng yuàn hé yǐ duàn qí mèi yě
曰：“乡愿何以断其媚也？”

yuē zì qí jī kuáng juàn zhī zhī yuē hé wéi jǔ jǔ liáng liáng shēng sī shì
曰：“自其讥狂狷知之。曰：‘何为踽踽凉凉？生斯世

yě wéi sī shì yě shàn sī kě yǐ gù qí suǒ wéi jiē sè qǔ bù yí suǒ yǐ
也，为斯世也，善斯可矣。’故其所为，皆色取不疑，所以

wèi zhī sì rán sān dài yǐ xià shì zhī qǔ shèng míng yú shí zhě bú guò dé xiāng yuàn
谓之‘似’。然三代以下，士之取盛名于时者，不过得乡愿

zhī sì ér yǐ jiū qí zhōng xìn lián jié huò wèi miǎn zhì yí yú qī zǐ yě suī
之‘似’而已。究其忠信廉洁，或未免致疑于妻子也。虽

yù chún hū xiāngyuàn yì wèi yì dé ér kuàngshèng rén zhī dào hū
欲纯乎乡愿，亦未易得，而况圣人之道乎！”

yuē kuángjuàn wéi kǒng zǐ suǒ sī rán zhì hū chuándào bù jí qín zhāng bèi
曰：“狂狷为孔子所思，然至乎传道，不及琴张辈，

ér chuán xí zēng zǐ qǐ céng zǐ nǎi kuángjuàn hū
而传习曾子岂曾子乃狂狷乎？”

yuē bù rán qín zhāng bèi kuángzhě zhī bǐng yě suī yǒu suǒ dé zhōng zhǐ
曰：“不然。琴张辈，狂者之稟也。虽有所得，终止

yú kuáng zēng zǐ zhōngháng zhī bǐng yě gù néng wù rù shèng rén zhī dào
于狂。曾子，中行之稟也，故能悟入圣人之道。”

xiānshēng zì nán dōu yǐ lái fán shì xué zhě jiē lìng cún tiān lǐ qù
【52.2】先生自南都以来，凡示学者，皆令存天理、去

rén yù yǐ wéi běn yǒu wèn suǒ wèi zé lìng zì qiú zhī wèi cháng zhǐ tiān lǐ wèi hé rú yě
人欲以为本。有问所谓，则令自求之，未尝指天理为何如也。

huánggāngguōshàn fǔ qiè qí tú liáng jí zǒu yuè shòu xué tú zhōngxiāng yǔ biàn lùn
黄冈郭善甫挈其徒良吉，走越受学，途中相与辩论

wèi hé jì zhì zhì zhī xiānshēng
未合。既至，质之先生。

xiānshēngfāng yù lóu zhān bù dá suǒ wèn dì mù shè liáng jí zhě zài zhǐ suǒ zhān
先生方寓楼簋，不答所问，第目摄良吉者再。指所簋

yú yǔ yuē cǐ yú zhōng xià nǎi néng shèng cǐ zhān cǐ àn xià nǎi néng zǎi cǐ yú cǐ
盂，语曰：此盂中下乃能盛此簋，此案下乃能载此盂，此

lóu xià nǎi néng zǎi cǐ àn dì yòu xià nǎi néng zǎi cǐ lóu wéi xià nǎi dà yě
楼下乃能载此案，地又下乃能载此楼。惟下乃大也。

yí rì shì zhōnghōng ér gòu
【52.3】一日，市中哄而诟。

jiǎ yuē ěr wú tiān lǐ
甲曰：“尔无天理。”

yǐ yuē ěr wú tiān lǐ
乙曰：“尔无天理。”

jiǎ yuē ěr qī xīn
甲曰：“尔欺心。”

yǐ yuē ěr qī xīn
乙曰：“尔欺心。”

xiānshēngwén zhī hū dì zǐ yuē tīng zhī fū fū zhūnzhūnjiǎngxué yě
先生闻之，呼弟子，曰：“听之，夫夫哼哼讲学也。”

dì zǐ yuē gòu yě yān xué
弟子曰：“诟也，焉学？”

yuē rǔ bù wén hū yuē tiān lǐ yuē xīn fēi jiǎngxué ér hé
曰：“汝不闻乎？曰‘天理’，曰‘心’，非讲学而何？”

yuē jì xué yǐ yān gòu
曰：“既学矣，焉诟？”

yuē fū fū yě wéi zhī zé zhū rén bù zhī fǎn zhū jǐ gù yě
曰：“夫夫也，惟知责诸人，不知反诸己故也。”

xiānshēngchángyuē wú liáng zhī èr zì zì lóngchǎng yǐ hòu
【524】先生尝曰：“吾‘良知’二字，自龙场以后，

biàn yǐ bù chū cǐ yì zhǐ shì diǎn cǐ èr zì bù chū yú xué zhě yán fèi què duōshǎo cí
便已不出此意。只是点此二字不出，于学者言，费却多少辞

shuō jīn xìngjiàn chū cǐ yì yì yǔ zhī xià dòngjiàn quán tǐ zhēn shì tòngkuài bù
说。今幸见出此意。一语之下，洞见全体，真是痛快，不

jué shǒu wǔ zú dǎo xué zhě wén zhī yì shěng què duōshǎo xún tǎo gōng fu xué wèn tóu nǎo
觉手舞足蹈。学者闻之，亦省却多少寻讨功夫。学问头脑，

zhì cǐ yǐ shì shuō dé shí fēn xià luò dàn kǒng xué zhě bù kěn zhí xià chéngdāng ěr
至此已是说得十分下落。但恐学者不肯直下承当耳。”

yòu yuē mǒu yú liáng zhī zhī shuō cóng bǎi sǐ qiān nán zhōng de lái lái fēi
又曰：“某于‘良知’之说，从百死千难中得来，非

shì róng yì jiàn dé dào cǐ cǐ běn shì xué zhě jiū jìng huà tóu kě xī cǐ lǐ lún mái yǐ jiǔ
是容易见得到此。此本是学者究竟话头，可惜此理论埋已久。

xué zhě kǔ yú wén jiàn zhàng bì wú rù tóu chù bù dé yǐ yǔ rén yì kǒu shuō jìn dàn
学者苦于闻见障蔽，无入头处，不得已与人一口说尽。但

kǒng xué zhě dé zhī róng yì zhǐ bǎ zuò yì zhōng guāng jǐng wán nòng gū fù cǐ zhī ěr
恐学者得之容易，只把作一种光景玩弄，孤负此知耳。

yǔ yǒu rén yuē jìn yù fā huī cǐ zhǐ jué yǒu yì yán fā bù chū
【52.5】语友人曰：“近欲发挥此，只觉有一言发不出。

jīn jīn rán hán zhū kǒu mò néng xiāng dù
津津然含诸口，莫能相度。”

jiǔ nǎi yuē jìn jué de cǐ xué gèng wú yǒu tā zhǐ shì zhè xiē zǐ liǎo cǐ gèng
久乃曰：“近觉得此学更无有他，只是这些子，了此更

wú yú yǐ páng yǒu jiàn xiàn bù yǐ zhě zé yòu yuē lián zhè xiē zǐ yì wú fàng chù
无余矣。”旁有健羨不已者，则又曰：“连这些子亦无放处。

jīn jīng biàn hòu shǐ yǒu liáng zhī zhī shuō
今经变后，始有良知之说。”

yì yǒu shì méi jiān yǒu yōu sī
【52.6】一友侍，眉间有忧思。

xiānshēng gù wèi tā yǒu yuē liáng zhī gù chè tiān chè dì jìn chè yì shēn rén yì
先生顾谓他友曰：“良知固彻天彻地，近彻一身。人一

shēn bù shuǎng bù xū xǔ dà shì dì tóu shàng yī fā xià chuí húnshēn jí shì wéi bú kuài
身不爽，不须许大事，第头上一发下垂，浑身即是为不快，

cǐ zhōng nǎ róng dé yì wù yé
此中那容得一物耶？”

xiānshēng chū dēng dì shí shàng biān wù bā shì shì yàn chēng zhī
【52.7】先生初登第时，上《边务八事》，世艳称之。

wǎnniányǒu yǐ wéi wèn zhě
晚年有以为问者。

shēngyuē cǐ wú shào shí shì yǒu xǔ duōkàng lì qì cǐ qì bù chú yù
先生曰：“此吾少时事，有许多抗厉气。此气不除，欲

yǐ shēn rèn tiān xià qí hé néng jì
以身任天下，其何能济？”

huò yòu wèn píng níng fān
或又问平宁藩。

xiānshēngyuē zhǐ hé rú cǐ zuò dàn jué lái shàng yǒu huī huò yì shǐ jīn rì chù
先生曰：“只合如此做，但觉来尚有挥霍意。使今日处

zhī gèng bié yě
之，更别也。”

【52.8】qiān gǔ shèng rén zhǐ yǒu zhè xiē zǐ yòu yuē rén shēng yí shì
“千古圣人只有这些子。”又曰：“人生一世，

wéi yǒu zhè jiàn shì
惟有这件事。”

【52.9】xiānshēngyuē liáng zhī yóu zhǔ rén wēng sī yù yóu háo nú hàn bì
先生曰：“良知犹主人翁，私欲犹豪奴悍婢。

zhǔ rén wēng chén kē zài chuáng nú bì biàngǎnshànzuò wēi fú jiā bù kě yǐ yán qí yǐ
主人翁沉疴在床，奴婢便敢擅作威福，家不可以言齐矣。

ruò zhǔ rén wēng fú yào zhì bìng jiàn jiàn quán kě luè zhī jiǎn shù nú bì yì zì jiàn tīng
若主人翁服药治病，渐渐痊可，略知检束，奴婢亦自渐听

zhǐ huī jí chén kē tuō tǐ qǐ lái bǎi bù shuí gǎn yǒu bù shòu yuē shù zhě zāi liáng zhī
指挥。及沉疴脱体，起来摆布，谁敢有不受约束者哉？良知

hūn mí zhòng yù luàn xíng liáng zhī jīng míng zhòng yù xiāo huà yì yóu shì yě
昏迷，众欲乱行；良知精明，众欲消化，亦犹是也。”

【52.10】xiānshēngyuē shùn bù yù gǔ sǒu zé chù gǔ sǒu zhī wù wú yóu
先生曰：“舜不遇瞽瞍，则处瞽瞍之物无由

gé bù yù xiàng zé chùxiàng zhī wù wú yóu gé zhōugōng bù yù liú yán yōu jù zé liú
格；不遇象，则处象之物无由格；周公不遇流言忧惧，则流

yán yōu jù zhī wù wú yóu gé gù fán dòng xīn rěn xìng zēng yì qí suǒ bù néng zhě
言忧惧之物无由格。故凡‘动心忍性，增益其所不能者，

zhèng wú shèngmén zhì zhī gé wù zhī xué zhèng bù yí qīng yì fàngguò shī cǐ hǎo guāng yīn
正吾圣门致知格物之学，正不宜轻易放过，失此好光阴

yě zhī cǐ zé yí dí huàn nàn jiāng wú rù bù zì dé yǐ
也。知此则夷狄患难，将无入不自得矣。”

【52.11】 wèn jù rén xīn suǒ zhī duō yǒu wù yù zuò lǐ rèn zé zuò zǐ
问：“据人心所知，多有误欲作理，认贼作子

chù hé chù nǎi jiàn liáng zhī
处。何处乃见良知？”

xiānshēngyuē ěr yǐ wéi hé rú
先生曰：“尔以为何如？”

yuē xīn suǒ ān chù cái shì liáng zhī
曰：“心所安处，才是良知。”

yuē gù shì dàn yào xǐng chá kǒng yǒu fēi suǒ ān ér ān zhě
曰：“固是，但要省察，恐有非所安而安者。”

【52.12】 zhí wèn xǔ lǔ zhāi yán xué zhě yǐ zhì shēng wéi shǒu wù xiānshēng
直问：“许鲁斋言学者以治生为首务，先生

yǐ wéi wù rén hé yě qǐ shì zhī pín kě zuò shǒu bù jīng yíng yé
以为误人，何也？岂士之贫，可坐守不经营耶？”

xiānshēngyuē dàn yán xué zhě zhì shēngshàng jīn yǒugōng fu zé kě ruò yǐ zhì
先生曰：“但言学者治生上，仅有工夫则可。若以治

shēng wéi shǒu wù shǐ xué zhě jí jí yíng lì duàn bù kě yě qiě tiān xià shǒu wù shú
生为首务，使学者汲汲营利，断不可也。且天下首务，孰

yǒu jí yú jiǎng xué yé suī zhì shēng yì shì jiǎng xué zhōng shì dàn bù kě yǐ zhī wéi shǒu wù
有急于讲学耶？虽治生亦是讲学中事，但不可以之为首务，

tú qǐ yíng lì zhī xīn guǒnéng yú cǐ chù tiáotíng dé xīn tǐ wú lěi suī zhōng rì zuò mǎi
徒启营利之心。果能于此处调停得心体无累，虽终日做买

mài bù hài qí wéi shèng wéi xián hé fāng yú xué xué hé èr yú zhì shēng
卖，不害其为圣为贤，何妨于学？学何贰于治生？”

xiānshēng yuē fán kàn shū péi yǎng zì jiā xīn tǐ tā shuō dé
【52.13】先生曰：“凡看书，培养自家心体。他说得

bù hǎo chù wǒ zhè lǐ yòng dé zhe jù shì yì zhǐ shì cǐ zhì zhēn qiè yǒu xī yǐng rén
不好处，我这里用得着，俱是益。只是此志真切。有昔郢人

yè xiě shū yǔ yàn guó wù xiě jǔ zhú èr zì yàn rén wù jiě zhú zhě míng yě
夜写书与燕国，误写‘举烛’二字。燕人误解，烛者明也，

shì jiào wǒ jǔ xián míng qí lǐ yě qí guó dà zhì gù cǐ zhì zhēn qiè yīn cuò zhì zhēn
是教我举贤明其理也，其国大治。故此志真切，因错致真，

wú fēi dé yì jīn xué zhě kàn shū zhǐ yào guī dào zì jǐ shēn xīn shàng yòng
无非得益。今学者看书，只要归到自己身心上用。”

cóng mù suǒ shì yán chǒu zì bié bù zuò yì niàn wèi zhī míng
【52.14】从目所视，妍丑自别，不作一念，谓之明；

cóng ěr suǒ tīng qīng zhuó zì bié bù zuò yì niàn wèi zhī cōng cóng xīn suǒ sī shì fēi
从耳所听，清浊自别，不作一念，谓之聪；从心所思，是非

zì bié bù zuò yì niàn wèi zhī ruì
自别，不作一念，谓之睿。

cháng wén xiān shēng yuē wú jū lóng chǎng shí yí rén yán yǔ bù tōng
【52.15】尝闻先生曰：“吾居龙场时，夷人言语不通，

suǒ kě yǔ yán zhě zhōng tǔ wáng mìng zhī liú yǔ lùn zhī xíng zhī shuō gèng wú chōu gé
所可与言者中土亡命之流。与论知行之说，更无抽格。

jiǔ zhī bìng yí rén yì xīn xīn xiāng xiàng jí chū yǔ shì fū yán fǎn duō fēn fēn tóng yì
久之，并夷人亦欣欣相向。及出与士夫言，反多纷纷同异，

pāi gé bù rù xué wèn zuì pà yǒu yì jiàn de rén zhǐ huàn wén jiàn bù duō liáng zhī wén
拍格不入。学问最怕有意见的人，只患闻见不多。良知，闻

jiàn yì duō fù bì yì zhòng fǎn bù céng dú shū de rén gèngróng yì yǔ tā shuō dé
见益多，覆蔽益重。反不曾读书的人，更容易与他说得。”

xiānshēngyuē rén dàn yì niànshàn biàn shí shí shì hǎo yì niàn è
【52. 16】先生曰：“人但一念善，便实实是好；一念恶，

biàn shí shí shì ě rú cǐ cái shì xué bù rán biàn shì zuò wěi
便实实是恶，如此才是学。不然，便是作伪。”

chángwèn mén rén shèng rén shuō zhī zhī wéi zhī zhī èr jù shì hé yì sī
尝问门人：“圣人说‘知之为知之’二句，是何意思？”

èr yǒu bù néng dá
二友不能答。

xiānshēngyuē yào xiǎo dé shèng rén zhī xué zhǐ shì yì chéng
先生曰：“要晓得圣人之学，只是一诚。”

xiānshēngyuē péngyǒu xiāng chǔ cháng jiàn zì jiā bù shì fāng
【52. 17】先生曰：“朋友相处，常见自家不是，方

néng diǎn huà dé rén zhī bù shì shàn zhě gù wú shī bù shàn zhě yì wú shī qiě rú jiàn rén
能点化得人之不是。善者固吾师，不善者亦吾师。且如见人

duō yán wú biàn zì xǐng yì duō yán fǒu jiàn rén hào gāo wú zì xǐng yì hào gāo fǒu cǐ biàn
多言，吾便自省亦多言否？见人好高，吾自省亦好高否？此便

shì xiāngguān ér shàn chù chù dé yì
是相观而善，处处得益。”

xiānshēngyuē xué zhě dú shū zhǐ yào guī zài zì jǐ shēn xīn shàng
【52. 18】先生曰：“学者读书，只要归在自己心身上。

ruò ní wén zhuó jù jū jū jiě shì dìng yāo qiú gè zhí dìng dào lǐ kǒng duō bù tōng
若泥文着句，拘拘解释，定要求个执定道理，恐多不通。

gài gǔ rén zhī yán wéi shì rén yǐ suǒ xiàng wǎng ér yǐ ruò yú suǒ shì zhī xiàng wǎng shàng
盖古人之言，惟示人以所向往而已。若于所示之向往，尚

yǒu wèi míng zhǐ guī zài liáng zhī shàng tǐ huì fāng dé
有未明，只归在良知上体会方得。”

xiānshēngyuē qì zhì yóu qì yě xìng yóu shuǐ yě jūn zhī shuǐ yě
【52. 19】先生曰：“气质犹器也，性犹水也。均之水也，

yǒu dé yì gāng zhě dé yì tǒng zhě yǒu dé yì wèng zhě jú yú qì yě qì zhì yǒu
有得一缸者，得一桶者，有得一瓮者，局于器也。气质有

qīngzhuó hòu báo qiáng ruò zhī bù tóng rán qí wéi xìng zé yì yě néng kuò ér chōng zhī qì
清浊厚薄强弱之不同，然其为性则一也。能扩而充之，器

bù néng jū yǐ
不能拘矣。”

xiānshēngyuē suī xiǎo dào bì yǒu kě guān rú xū wú quán
【52. 20】先生曰：“‘虽小道必有可观。’如虚无、权

móu shù shù jì néng zhī xué fēi bù kě chāo tuō shì qíng ruò néng yú běn tǐ shàng dé
谋、术数、技能之学，非不可超脱世情。若能于本体上得

suǒ wù rù jù kě tōng rù jīng miào dàn qí yì yǒu suǒ zhe yù yǐ zhī zhì tiān xià guó jiā
所悟入，俱可通入精妙。但其意有所着，欲以之治天下国家，

biàn bù néng tōng gù jūn zǐ bú yòng
便不能通，故君子不用。”

mén rén yǒu yù jí jí lì yán zhě
【52. 21】门人有欲汲汲立言者。

xiānshēngwén zhī tàn yuē cǐ bì nì rén qí lái fēi yì rì yǐ bù qiú zì
先生闻之，叹曰：“此弊溺人，其来非一日矣。不求自

xìn ér jí yú rén zhī zhèng suǒ wèi yǐ jǐ hūn hūn shǐ rén zhāo zhāo yě chǐ
信，而急于人知，正所谓‘以己昏昏，使人昭昭’也。耻

qí míng zhī wú wén yú shì ér bù zhī zhī dào zhě shì zhī fǎn zì yí xiào ěr sòng zhī rú
其名之无闻于世，而不知知道者视之，反自貶笑耳。宋之儒

zhě qí zhì xíng lěi luò běn zú yǐ qǔ xìn yú rén gù qí yán suī wèi jìn rén yì chóng
者，其制行磊落，本足以取信于人，故其言虽未尽，人亦崇

xìn zhī fēi zhuān yǐ kōng yán dòng rén yě dàn yì yán zhī wù zhì yú wù rén wú qióng
信之，非专以空言动人也。但一言之误，至于误人无穷，

bù kě shèng jiù yì qǐ fēi jí jí yú lì yán zhě zhī guò yé
不可胜救，亦岂非汲汲于立言者之过耶？”

【52. 22】jùn shǒu nán dà jí yǐ zuò zhǔ chēng mén shēng rán xìng háo kuàng bù
郡守南大吉以座主称门生，然性豪旷，不

jū xiǎo jié xiānshēng yǔ lùn xué yǒu wù nǎi gào xiānshēng yuē dà jí lín zhèng duō guò
拘小节。先生与论学有悟，乃告先生曰：“大吉临政多过，

xiānshēng hé wú yì yán xiānshēng yuē hé guò dà jí lì shǔ qí shì xiānshēng
先生何无一言？”先生曰：“何过？”大吉历数其事。先生

yuē wú yán zhī yǐ dà jí yuē hé yuē wú bù yán hé yǐ zhī zhī
曰：“吾言之矣。”大吉曰：“何？”曰：“吾不言，何以知之？”

yuē liáng zhī xiānshēng yuē liáng zhī fēi wú cháng yán ér hé dà jí xiào xiè ér
曰“良知。”先生曰：“良知非吾常言而何？”大吉笑谢而

qù
去。

jū shù rì fù zì shù guò jiā mì qiě yuē yǔ qí guò hòu huǐ gǎi hé ruò yù
居数日，复自数过加密。且曰：“与其过后悔改，曷若预

yán bù fàn wéi jiā yě xiānshēng yuē rén yán bù rú zì huǐ zhī zhēn dà jí xiào xiè
言不犯为佳也？”先生曰：“人言不如自悔之真。”大吉笑谢

ér qù
而去。

jū shù rì fù zì shù guò yì mì qiě yuē shēng guò kě miǎn xīn guò nài hé
居数日，复自数过益密。且曰：“身过可勉，心过奈何？”

xiānshēng yuē xī jìng wèi kāi kě dé cáng gòu jīn jìng míng yǐ yì chén zhī luò zì
先生曰：“昔镜未开，可得藏垢。今镜明矣，一尘之落，自

nán zhù jiǎo cǐ zhèng rù shèng zhī jī yě miǎn zhī
难住脚。此正入圣之机也。勉之！”

píng háo fǎn jiàn yí shì
53. 平濠反间遗事 qián dé hóng zhù
钱德 洪 著

lóng guāng yún shì nián liù yuè shí wǔ rì gōng yú fēng chéng wén chén háo
【53.1】龙光云：是年六月十五日，公于丰城闻宸濠

zhī biàn shí cān móu léi jì xiāo yǔ zài shì xiāng yǔ bài tiān shì sǐ qǐ bīng tǎo zéi yù
之变时参谋雷济、萧禹在侍，相与拜天，誓死起兵讨贼。欲

qū hái jí ān nán fēng zhèng jí zhōu bù néng dòng yòu tòng kū gào tiān qǐng zhī dé
趋还吉安，南风正急，舟不能动。又痛哭告天，顷之，得

běi fēng chén háo zhuī bīng jiāng jí qián rù xiǎo yú chuán yǔ jì děng tóng zǎi dé tuō miǎn
北风。宸濠追兵将及，潜入小渔船，与济等同载，得脱免。

zhōu zhōng jì yì kǒng chén háo jìng xí nán jīng suí fàn běi jīng liǎng jīng cāng cù wú bèi
舟中计议，恐宸濠径袭南京，遂犯北京，两京仓卒无备。

tú yù jǔ náo shǐ chí liú bàn yuè yuǎn jìn wén zhī zì rán yǒu bèi wú huàn nǎi jiǎ xiě
图欲沮挠，使迟留半月，远近闻知，自然有备无患。乃假写

liǎng guǎng dū yù shǐ huǒ pái yún tí dū liǎng guǎng jūn wù dū yù shǐ yáng wéi jī mì jūn
两广都御史火牌云：“提督两广军务都御史杨为机密军

wù shì zhǔn bīng bù zī jí dū chá yuàn yòu fù dū yù shǐ yán zī jù wéi qián shì běn yuàn
务事：准兵部咨及都察院右副都御史颜咨俱为前事，本院

dài lǐng láng dá guān bīng sì shí bā wàn qí wǎng jiāng xī gōng gàn dì yú wǔ yuè chū sān rì
带领狼达官兵四十八万，齐往江西公干的于五月初三日

zài guǎng zhōu fǔ qǐ mǎ qián jìn yǎng yán tú jūn wèi yǒu sī děng yá mén jí biàn zhào shù yù
在广州府起马前进，仰沿途军卫有司等衙门，即便照数预

bèi liáng cǎo cì hòu guān bīng dào rì zhī yīng ruò lín qī quē fá wù shì dìng xíng zhào yī
备粮草，伺候官兵到日支应。若临期缺乏误事，定行照依

jūn fǎ zhǎn shǒu děng yīn yì shì cháo tíng xiān chà yán děng kān shì yǐ mì yú liǎng guǎng
军法斩首”等因。意示朝廷先差颜等勘事，已密于两广

gè chù qǐ diào bīng mǎ qián lái xí qǔ chén háo shǐ zhī kǒng jù chí yí guān wàng bù gǎn
各处起调兵马，潜来袭取宸濠，使之恐惧迟疑，观望不敢

qīng jìn shǐ jì děng mì qiǎnguài jué rén yì chí huǒ pái shè fǎ dǎ rù shěngchéng chénháo
轻进。使济等密遣乖觉人役，持火牌设法打入省城。宸濠

jiàn huǒ pái guǒshēng yí jù
见火牌，果生疑惧。

shí bā rì huí zhì jí ān yòu lìng jì děng jiǎ xiě nánxióng nán ān gànzhōu
十八日，回至吉安。又令济等假写南雄、南安、赣州

děng fǔ bào tiē rì zhú fēi bào fǔ chéng dǎ rù shěng xià yì yǐ dòngyáo shěngchéng rén
等府报帖，日逐飞报府城，打入省下，一以动摇省城人

xīn yì yǐ gǔ lì jí ān xiào yì zhī shì
心，一以鼓励吉安效义之士。

yòu yǔ jì děngmóu jiǎ xiě yíng jiē jīng jūn wén shū yún tí dū jūn wù dōu yù shǐ
又与济等谋假写迎接京军文书云：“提督军务都御史

wáng wéi jī mì jūn wù shì zhǔnbīng bù zī gāi běn bù tí fèngshèng zhǐ xǔ tài xì yǒng
王为机密军务事，准兵部咨，该本部题奉圣旨许泰、邵永

fēn lǐngbiānjūn sì wàn cóngfèngyángděngchù lù lù jìng pū nánchāng liú huī guì yǒng fēn
分领边军四万，从凤阳等处陆路径扑南昌；刘晖、桂勇分

lǐngjīngbiānguānjūn sì wàn cóng xú zhōu huái ān děngchùshuǐ lù bìng jìn fēn xí nánchāng
领京边官军四万，从徐州、淮安等处水陆并进，分袭南昌

wángshǒu rén lǐngbīng èr wàn yángdànděnglǐngbīng bā wàn qín jīn děnglǐngbīng liù wàn gè
王守仁领兵二万，杨旦等领兵八万，秦金等领兵六万，各

cóng xìn dì fēn dào bìng jìn kè qī jiá gōngnánchāng wù yào zūnzhàofāng lüè bìng xīn xié
从信地分道并进，刻期夹攻南昌。务要遵照方略，并心协

móu yī qī sù jìn wú dé bǐ xiān cǐ hòu zhì wù shì jī qīn cǐ děng yīn
谋，依期速进。毋得彼先此后，致误事机。钦此。’等因。

zī dào zhí chú qīn zūn wài zhào dé běn zhí xiān yīn fèng chī qiánwǎng fú jiàn gōnggàn xíng
咨到职，除钦遵外，照得本职先因奉敕前往福建公干，行

zhì fèngchéng dì fāng cù yù níngwáng zhī biàn jiàn yǐ tuì zhù jí ān fǔ qǐ bīng jīn zhǔn
至丰城地方，卒遇宁王之变，见已退住吉安府起兵。今准

qián yīn zūn fèng chī zhǐ hòuliǎngguǎngbīng qí yī qī qián jìn wài kàn dé bīng bù zī
前因，遵奉敕旨，候两广兵齐，依期前进外，看得兵部咨

dào yuán yóu xì fèng cháo tíng jī mì zhǐ jiē shì yǎn qí bù bèi xiān fā zhì rén zhī móu
到缘由，系奉朝廷机密旨，皆是掩其不备，先发制人之谋。

qí shí bì yǐ níng wáng zhī bīng shàng wèi jǔ dòng jīn níng wáng zhī bīng yǐ chū yuē yì yǒu
其时必以宁王之兵尚未举动。今宁王之兵已出，约亦有

èr sān shí wàn ruò běi lái guān bīng bù zhī dí shí xiāo xī wèi miǎn yǒu wù shì jī yǐ běn
二三十万，若北来官兵不知的实消息，未免有误事机。以本

zhí jì zhī ruò níng wáng jiān shǒu nán chāng yōng bīng bù chū jīng biān guān jūn yuǎn lái
职计之，若宁王坚守南昌，拥兵不出，京边官军远来，

tiān shí dì lì liǎng jiē bú biàn yì shí kǒng yì nán tú xū shì àn bīng xú xíng
天时、地利，两皆不便，一时恐亦难图。须是按兵徐行，

huò fēn bīng xiān shǒu nán dōu hòu níng wáng yǐ lí jiāng xī rán hòu huò zhē qí qián huò jī qí
或分兵先守南都，候宁王已离江西然后或遮其前，或击其

hòu shǐ zhī shǒu wěi bù jiù pò zhī bì yǐ jīn níng wáng zhǔ móu lǐ shì shí liú yǎng
后，使之首尾不救，破之必矣。今宁王主谋李士实、刘养

zhèng děng gè yǒu shū mì jì běn zhí qí zéi líng shí yī mǐn niàn sì yì gè mì chā xīn fù
正等各有书密寄本职，其贼凌十一、闵廿四亦各密差心腹

qián lái běn zhí dì zhuàng jiē yào fǎn gē lì gōng bào xiào kě jiàn níng wáng yǐ shì zhòng pàn
前来本职递状，皆要反戈立功报效。可见宁王已是众叛

qīn lí zhī rén qí bài bì bù jiǔ yǐ jīn wén liǎng guǎng gòng qǐ bīng sì shí bā wàn qí
亲离之人，其败必不久矣。今闻两广共起兵四十八万，其

xiān fēng bā wàn xì zūn chī zhǐ zhī shù jīn yǐ dào gàn zhōu dì fāng hú guǎng qǐ bīng èr
先锋八万，系遵敕旨之数，今已到赣州地方。湖广起兵二

shí wàn qí xiān fēng liù wàn xì zūn chī zhǐ zhī shù jīn wén yǐ dào huáng zhōu fǔ dì fāng
十万，其先锋六万，系遵敕旨之数，今闻已到黄州府地方。

běn zhí qǐ bīng shí wàn zūn zhào chī zhǐ xiān lǐng bīng èr wàn tún jí ān fǔ dì fāng gè
本职起兵十万，遵照敕旨，先领兵二万，屯吉安府地方。各

fǔ zhī fǔ děngguān gè qǐ bīngkuài yuē yì bù xià yí wàn zhī shù gòng jì yì yǒu shí yì
府知府等官各起兵快，约亦不下一万之数，共计亦有十一

èr wàn rén mǎ jìn yǐ gòuyòng dàn dé níngwáng zǎo lí jiāng xī qí zhōng bì yǒu nèi biàn
二万人马，尽已够用。但得宁王早离江西，其中必有内变

yīn ér chéng jī jiá gōng wéi lì shèn yì wèi cǐ jīn yòngshǒuběn bèi kāi yuányóuqián qù
因而乘机夹攻，为力甚易。为此今用手本备开缘由前去，

fán qǐng chá zhào cái chǔ bìngjiāng yì yīng jìn zhǐ jī yí jì yì tíngdāng xuǎnchāiguāi jué
烦请查照裁处。并将一应进止机宜，计议停当，选差乖觉

xiǎo
晓。

jì yǐ xiě chéngshǒuběn lìng jì děngxuǎnchāiguānnéng zǒu dì jiā rén zhòng yǔ pán
既已写成手本，令济等选差惯能走递家人，重与盘

fèi yǐ qián shì jī yángzuò shí qíng bèi xì mì qiè shuō yǔ lìng qú qiánzōng yǐn jì
费，以前事机阳作实情，备细密切说与，令渠潜踪隐迹，

xīng yè qián qù nán jīng jí huái yángděngchùyíng jiē guānbīng yòu lìng jì děngxúnfǎng sù yǔ
星夜前去南京及淮、扬等处迎接官兵。又令济等寻访素与

chénháo jiāotōng zhī rén hòu jiā jié nà lìng qú mì qù bào zhī níng fǔ chénháo wén zhī
宸濠交通之人，厚加结纳，令渠密去报知宁府。宸濠闻知，

dà jiā shǎng cì chāi rén sì lù gēnzhuō jì jiànshǒuběn yù jiā yí jù jiāngchāi rén
大加赏赐，差人四路跟捉。既见手本，愈加疑惧，将差人

bèi xì kǎowènxiáng xī dāng shí shā sǐ yīn cǐ chénháo yòu yí lǐ shì shí liú yǎngzhèng
备细拷问详悉，当时杀死。因此宸濠又疑李士实、刘养正，

bù xìn qí móu
不信其谋。

yòu yǔ lóngguāng jì yì jiǎ xiě huí bào lǐ shì shí shū nèi yún chéngshǒujiào mì
又与龙光计议假写回报李士实书，内云：“承手教密

shì zú jiàn lǎo xiānshēngjīngzhōngbào guó zhī běn xīn shǐ zhī jìn rì zhī shì pò yú shì bù
示，足见老先生精忠报国之本心，始知近日之事迫于势不

dé yǐ ér rán shēn suī xiàn yú luó wǎng nǎi xīn wǎng bù zài wáng shì yě suǒ yù mì móu
得已而然，身虽陷于罗网，乃心罔不在王室也。所喻密谋，

fēi lǎo xiānshēng duàn bù néng jí cǐ jīn yòu dé zǐ jí tóng xīn xié lì dāng wàn wàn wú yī
非老先生断不能及此。今又得子吉同心协力，当万万无一

shī yǐ rán jǐ shì bù mì zé hài chéng wù xū chéng shí dài jī ér fā nǎi kě bù rán
失矣。然凡事不密则害成，务须乘时待机而发乃可。不然

kǒng wú yì guó ér tú wéi lǎo xiānshēng yǔ zǐ jí zhī lěi yòu qū qū xīn suǒ bù rěn yě
恐无益国，而徒为老先生与子吉之累，又区区心所不忍也。

kuàng jīn bīng shì sì lù yǐ hé zhǐ dài chū biàn kě xià shǒu dàn kǒng wèi kěn qīng chū ěr
况今兵势四路已合，只待出便可下手，但恐未肯轻出耳。

zuó líng mǐn zhū jiāng rén mì chuán xiāo xī yì jiē chū yú lǎo xiānshēng yǔ zǐ jí kāi dǎo jī
昨凌、闵诸将人密传消息，亦皆出于老先生与子吉开导激

fā ér rán dàn kǒng cǐ sān sì rén zhě jiē shì cū hàn yì yǒu lòu xiè xū jiè lìng shèn mì
发而然。但恐此三四人者皆是粗汉，易有漏泄，须戒令慎密，

yòu qū wéi zhī fáng kě yě mù bì jí fù bǐng dīng zhī míng bù jù yǔ liú yǎngzhèng
又曲为之防可也。目毕即付丙丁，知名不具。”与刘养正

yì tóng liǎng shū jì jiù qiǎn léi jì shè fǎ chāi dì lǐ shì shí lóngguāng shè fǎ chāi dì
亦同。两书既就，遣雷济设法差递李士实，龙光设法差递

liú yǎngzhèng gè chāi dì rén jiē bèi chén háo shā sǐ chén háo yóu shì yù yí liú lǐ
刘养正。各差递人皆被宸濠杀死。宸濠由是愈疑刘、李，

liú lǐ yì gè zì xiāng yí jù bù kěn chū shēn rèn shì yǐ gù shàng xià rén xīn hù shēng
刘、李亦各自相疑惧，不肯出身任事。以故上下人心互生

yí jù bīng shì rì shuāi
疑惧，兵势日衰。

yòu qiǎn sù yǔ liú yǎngzhèng jiāo hòu zhǐ huī gāo rui zhì shū liú yǎngzhèng jí qiǎn léi jì xiāo
又遣素与刘养正交厚指挥高睿致书刘养正，及遣雷济、萧

yǔ yǐn yòu nèi guān wàn ruì děng sī xiě shū xìn yǔ nèi guān chén xián liú jí yù mù děng jù jiē
禹引诱内官万锐等私写书信与内官陈贤、刘吉、喻木等，俱皆

fǎn jiān zhī móu yòuduō xiě gào shì jí zhāoxiáng qí hào kāi yù nì shùnhuò fú jí xiě mù pái děng
反间之谋。又多写告示及招降旗号，开谕逆顺祸福，及写木牌等

xiàng dòng yǐ qiān jì fēnqiǎn léi jì xiāo yǔ lóngguāng wángzuǒděng fēn yì jīng xíng zéi
项，动以千计，分遣雷济、萧禹、龙光、王佐等分役经行贼

lěi qián dì jiāng gào shì nián tiē jí qí hào mù pái sì lù biāochā yòuxiānzhang yí bīng yú fēng
垒，潜地将告示黏贴，及旗号木牌四路标插。又先张疑兵于丰

chéng shì yǐ yù gōng zhī shì yòuqiǎn léi jì lóngguāngjiāng liú yǎngzhèng jiā shǔ zài jí ān hòu
城，示以欲攻之势。又遣雷济、龙光将刘养正家属在吉安厚

jiā kānyǎng yīnqiǎn qí jiā rén mì zhì liú yǎngzhèngchùchuán dì xiāo xī yì jiē fǎn jiān zhī móu
加看养，阴遣其家人密至刘养正处传递消息，亦皆反间之谋。

chū shí chénháo móu dìng liù yuè shí qī rì chū bīng zì jǐ yú èr shí èr rì zài
初时，宸濠谋定六月十七日出兵，自己于二十二日在

jiāng xī qǐ mǎ jìng qū nán jīng yè líng jí wèi suí zhí fàn běi jīng yīn wénqiánxiàng fǎn
江西起马，径趋南京，谒陵即位，遂直犯北京。因闻前项反

jiàn yí jǔ zhī móu suí bù gǎn qīng chū gù shí qī děng rì xiānqiǎn bīng gōng nán kāng
间疑沮之谋，遂不敢轻出。故十七等日，先遣兵攻南康、

jiǔ jiāng ér zì liú shěng chéng zéi bīng děng hòu chénháo bù chū yì gè yí jù tuì jǔ
九江，而自留省城。贼兵等候宸濠不出，亦各疑惧退沮，

jiǔ zhù jiāng hú zhī shàng shī lǎo qì shuāi yòu jiàn sì lù suǒ tiē gào shì jí chā qí hào mù
久驻江湖之上，师老气衰。又见四路所贴告示及插旗号木

pái rén rén jiě tǐ rì jiàn sàn lí yǐ gù wú xīn gōng dòu qí hòu chénháo tàn zhī sì
牌，人人解体，日渐散离，以故无心攻斗。其后宸濠探知四

lù wú bīng qiánxiàng shì jī yǐ shī bīng shì yǐ zǔ rén mǎ yǐ sàn duō yǒu qián lái
路无兵，前项事机已失，兵势已阻，人马已散，多有潜来

tóu xiáng zhě wǒ shī yì hòu chénháo chū chéng jí tǒng wǔ zhī fǔ děng guān bīng jí qū gōng
投降者。我师一候宸濠出城，即统伍知府等官兵疾趋攻

pò shěng chéng dù chénháo gù niàn gēn běn zhī dì shì bì guī jiù suí yù fā bīng yíng jī yú pò
破省城度宸濠顾念根本之地，势必归救，遂预发兵迎击于鄱

yáng hú dà zhàn sān rì zuì rén sī dé
阳湖大战三日罪人斯得。

yòu fǎn jiān shǐ mò cháng wén zhū jí shuǐ zhì shì xiàn chéng lóng guāng guāng wèi dé
【53.2】右反间始末 尝 闻诸吉水致仕县 丞 龙 光。光 谓德

hóng yuē xī fū zǐ xiě yáng gōng huǒ pái jiāng fā shí léi jì wèn yuē níng wáng jiàn cǐ kǒng wèi
洪曰：“昔夫子写杨公火牌将发时，雷济问曰：‘宁王见此恐未

bì xìn yuē bù xìn kě yí fǒu duì yuē yí zé bù miǎn fū zǐ xiào yuē dé qú yì
必信曰。’：‘不信，可疑否？’对曰：疑则不免。夫子笑曰：得渠一

yí bǐ zhī dà shì qù yǐ jì ér tàn yuē chén háo sù xíng wú dào cán hài bǎi xìng jīn suī
疑，彼之大事去矣。’既而叹曰：‘宸濠素行无道，残害百姓，今虽

yì shí cóng nì zhě zhòng bì fēi běn xīn tú yǐ wēi jié lì yòu gǒu yì shí zhī hé ěr zòng shǐ
一时从逆者众，必非本心，徒以威劫利诱，苟一时之合耳。纵使

fèn bīng qián qù wǒ yǐ wèn zuì zhī shī xú niè qí hòu shùn nì zhī shì jì pàn shèng fù yù kě zhī
奋兵前去，我以问罪之师徐蹶其后，顺逆之势既判，胜负预可知

yě dàn zéi bīng zǎo yuè yì fāng suì pò cán yì fāng mín mìng hǔ sì chū shōu zhī suì nán wéi
也。但贼兵早越一方，遂破残一方民命。虎兕出，收之遂难。为

jīn zhī jì zhǐ shì chí liú chén háo yì rì bù chū zé tiān xià shí shòu yì rì zhī fú
今之计，只是迟留宸濠一日不出，则天下实受一日之福。”

guāng yòu yán fū zǐ jié shū lǜ fán wén tài duō yí qiè fǎn jiān zhī jì jù bù yán
光 又言：“夫子捷疏虑繁文太多，一切反间之计俱不言

jí yì yǐ shè móu yòng guǐ fēi jūn zǐ dé yǐ zhī shì bù yù míng yán shì rén dāng
及。亦以设谋用诡，非君子不得已之事，不欲明言示人。当

shí ruò shǐ bù xíng jiàn jì chí liú níng wáng níng wáng bì jí shí yōng bīng qián jìn zhèng
时若使不行间计，迟留宁王，宁王必即时拥兵前进，正

suǒ wèi xùn léi bù jí yǎn ěr liǎng jīng gè lù hé shì wéi bèi suǒ yǐ pò bài níng wáng shǐ
所谓迅雷不及掩耳，两京各路何恃为备？所以破败宁王，使

zhī zuò shī shì jī quán shì chí liú níng wáng yì zhāo suǒ yǐ chí liú níng wáng quán shì móu
之坐失事机，全是迟留宁王一着。所以迟留宁王，全是谋

xíng fǎn jiàn yì shì jīn rén dú zòu cè suǒ bào jiē shì kě shū zhī gōng ér bù zhī shū bù
行反间一事。今人读奏册所报，皆是可书之功，而不知书不

néng jìn zhě shí bèi yú zòu cè
能尽者十倍于奏册。”

yòu yán níng fān shì píng zhī hòu jīngbiānguān jūn nán lái shī qí jiān jì yóu
又言：“宁藩事平之后，京边官军南来，失其奸计，由

shì tòng hèn fū zǐ bǎi jì sōu xún luó zhī wú suǒ xiè dú jǐ nù mén rén jì yuán hēng
是痛恨夫子，百计搜寻罗织，无所泄毒，挤怒门人冀元亨

yǔ jì yǔ guāngděng jù yù zhì zhī sǐ dì jì yuán hēng bèi zhí guāngděng sì
与济、禹、光等，俱欲置之死地。冀元亨被执，光等四

cuàn táo nì jiā pò rén wáng qī zǐ lí sàn zhí cì guān jūn lí què shěng chéng fāng
窜逃匿，家破人亡，妻子离散。直伺官军离却省城，方

gǎn chū shēn huí jiā dāng shí guāngděng zhān tiē gào shì biāo chā qí hào mù pái jiē shì bàn
敢出身回家。当时光等粘贴告示，标插旗号木牌，皆是半

yè hūn hēi chōng fēng mào yǔ shè xiǎn pò làng chū rù zéi lěi wàn sǐ zhōng dé yì shēng
夜昏黑，冲风冒雨，涉险破浪，出入贼垒，万死中得一生，

suǒ chāi xíng jiān rén yì bèi chén háo yào shā zhě jù shì qīn xìn jiā rén jīn dāng shì píng zhī
所差行间人役，被宸濠要杀者，俱是亲信家人。今当事平之

hòu yì zhě bù jiū shǐ yuán bìng jiāng zài cè gōng cì yì jìn xuē qù cǐ guāngděng zǒu yì
后，议者不究始原，并将在册功次亦尽削去。此光等走役

wēi láo suī jiē chén zǐ běn fèn bù zú shēn xī dàn shǎng fá ruò cǐ jì hòu tiān xià
微劳，虽皆臣子本分，不足深惜，但赏罚若此，继后天下

tǎng huò zài yǒu shì biàn rén jiē yǐ guāngděng wéi jiàn jiè yǐ shuí kěn fù xiào sǐ lì zāi
倘或再有事变，人皆以光等为鉴戒矣。谁肯复效死力哉？

yòu yán fū zǐ yìng biàn zhī shén zhēn bù kě cè shí guān bīng fāng pò shěng chéng
又言：“夫子应变之神真不可测。时官兵方破省城，

hū chuán lìng zào miǎn sǐ mù pái shù shí wàn mò zhī suǒ yòng jí fā bīng yíng jī chén háo yú
忽传令造免死木牌数十万，莫知所用。及发兵迎击宸濠于

hú shàng qǔ mù pái shùn liú fàng xià shí zéi bīng jì wénshěngchéng yǐ pò xié cóng zhī
湖 上，取木牌顺流放下。时贼兵既闻省城已破，胁从之

zhòng jù yù táo cuàn wú lù jiàn shuǐ fú mù pái yì shí zhēng qǔ sàn qù bù jì qí shù
众俱欲逃窜无路，见水浮木牌，一时争取散去，不计其数。

èr shí wǔ rì zéi shì shàng ruì zhí fēng bú biàn wǒ bīngshào cuò fū zǐ jí lìng zhǎn
二十五日，贼势尚锐，值风不便，我兵少挫。夫子急令斩

qǔ xiānquè zhě tóu zhī fǔ wǔ wéndìngděng lì yú ruì pào zhī jiān fāng fèn dū gè bīng shū
取先却者头。知府伍文定等立于锐炮之间，方奋督各兵，殊

sǐ dǐ zhàn zéi bīng hū jiàn yì dà pái shū níngwáng yǐ qín wǒ jūn wú dé zòng shā yì
死抵战。贼兵忽见一大牌书：宁王已擒，我军毋得纵杀！一

shí jīng rǎo suí dà kuì cì rì zéi bīng jì qióng cù chénháo sī yù qiándùn jiàn yì
时惊扰，遂大溃。次日贼兵既穷促，宸濠思欲潜遁，见一

yú chuán yǐn zài lú wěi zhī zhōng chénháo dà shēngjiào dù yú rén yí zhàoqǐng dù jìng
渔船隐在芦苇之中。宸濠大声叫渡。渔人移棹请渡，竟

sòngzhōng jūn zhūjiāngshàng wèi zhī yě qí shényùn měi rú cǐ
送中军，诸将尚未知也。其神运每如此。”

yòu yán chángwén léi jì yún fū zǐ xī zài fēngchéngwénbiàn nánfēngzhèng jí
又言：“尝闻雷济云：夫子昔在丰城闻变，南风正急，

bài shòu kū gào yuē tiān ruò mǐn cè bǎi wàn mǐn mìng xìng jiǎ wǒ yì fān fēng xū yú fēng
拜受哭告曰：‘天若悯恻百万民命，幸假我一帆风！’须臾风

shāodìng qǐng zhī zhōu rén huān zào huí fēng jì yǔ qǔ xiāng yān shì zhī zhōushàng
稍定，顷之，舟人欢噪回风。济、禹取香烟试之舟上，

guǒ rán jiǔ zhī běi fēng dà zuò chénháo zhuībīngjiāng jí shí fū rén gōng zǐ zài
果然。久之，北风大作。宸濠追兵将及时，夫人、公子在

zhōu fū zǐ hū yì xiǎo yú chuán zì fù chì lìng jì yǔ chí mǐ èr dòu luán yú wǔ
舟。夫子呼一小渔船自缚，敕令济、禹持米二斗，鳊鱼五

cùn yǔ fū rén wéi bié jiāng fā wèn jì yuē xíng bèi fǒu jì yǔ duì yuē yǐ
寸，与夫人为别。将发，问济曰：行备否？济、禹对曰：‘已

bèi fú zǐ xiào yuē hái shǎo yì wù jì yǔ sī zhī bù dé fú zǐ zhǐ chuán
备。’夫子笑曰：‘还少一物。济、禹思之不得。夫子指船

tóu luó gài yuē dào dì fāng wú cǐ hé yǐ shì xìn yú shì yòu qǔ luó gài yǐ xíng míng
头罗盖曰：‘到地方无此，何以示信？于是又取罗盖以行。明

rì zhì jí ān chéng xià chéng mén fāng jiè yán zhōu bù dé bó àn jì yǔ jiē luó gài
日至吉安城下，城门方戒严，舟不得泊岸。济、禹揭罗盖

yǐ shì chéng zhōng suí huān qīng yuē wáng yé yé huán yǐ nǎi kāi mén luó bài yíng rù
以示，城中遂欢庆曰：‘王爷爷还矣。’乃开门罗拜迎入。

yú shì jì yǔ xīn tàn wēi pò zhī shí xiá yù nǎi rú cǐ
于是济、禹心叹危迫之时，暇裕乃如此。”

【53.3】 dé hóng xī zài shī mén huò wèn yòng bīng yǒu shù fǒu fū zǐ
德洪昔在师门，或问：“用兵有术否？”夫子

yuē yòng bīng hé shù dàn xué wèn chún dǔ yǎng dé cǐ xīn bù dòng nǎi shù ěr fán
曰：“用兵何术？但学问纯笃，养得此心不动，乃术尔。凡

rén zhì néng xiāng qù bù shèn yuǎn shèng fù zhī jué bù dài bǔ zhū lín zhèn zhǐ zài cǐ xīn
人智能相去不甚远，胜负之决不待卜诸临阵，只在此心

dòng yǔ bù dòng zhī jiān xī yǔ níng wáng nì zhàn yú hú shàng shí nán fēng zhuǎn jí miàn
动与不动之间。昔与宁王逆战于湖上时，南风转急，面

mìng mǒu mǒu wéi huǒ gōng zhī jù shì shí qián jūn zhèng cuò què mǒu mǒu duì lì jué shì sān
命某某为火攻之具。是时前军正挫却，某某对立矍视，三

sì shēngào ěr rú fú wén cǐ bèi jiē yǒu dà míng yú shí zhě píng shí zhì shù qǐ yǒu bù
四申告，耳如弗闻。此辈皆有大名于时者，平时智术岂有不

zú lín shì máng shī ruò cǐ zhì shù jiāng ān suǒ shī
足，临事忙失若此，智术将安所施？”

yòu cháng wén zōu qiān zhī yuē xī xiān shēng yǔ níng wáng jiāo zhàn shí yǔ èr sān tóng
又尝闻邹谦之曰：“昔先生与宁王交战时，与二三同

zhì zuò zhōng jūn jiǎng xué dié zhě zǒu bào qián jūn shī lì zuò zhōng jiē yǒu bù sè xiān shēng
志坐中军讲学。谍者走报前军失利，坐中皆有怖色。先生

chū jiàn dié zhě tuì ér jiù zuò fù jiē xù yán shén sè zì ruò qǐng zhī dié zhě zǒu
出见谍者，退而就坐，复接绪言，神色自若。顷之，谍者走

bào zéi bīng dà kuì zuò zhōng jiē yǒu xǐ sè xiānshēng chū jiàn dié zhě tuì ér jiù zuò
报贼兵大溃，坐中皆有喜色。先生出见谍者，退而就坐，

fù jiē xù yán shén sè yì zì ruò
复接绪言，神色亦自若。”

yòuchángwénchén wéi ruì yuē wéi ruì chángwén zhī shàngqiān yǐ shàngqiān yán
又尝闻陈惟濬曰：“惟濬尝闻之尚谦矣。尚谦言，

xī jiàn yǒu shì yú xiānshēng zhě zì chēng kě yǔ xíng shī xiānshēng wèn zhī duì yuē
昔见有侍于先生者，自称可与行师。先生问之。对曰：

mǒunéng bù dòng xīn yuē bù dòng xīn kě yì yán yé duì yuē mǒu dé zhì dòng
‘某能不动心。’曰：‘不动心可易言耶？’对曰：‘某得制动

zhī fāng xiānshēng xiào yuē cǐ xīn dāng duì dí shí qiě yào zhì dòng yòushuí yǔ fā móu chū lǜ
之方先生笑曰：此心当对敌时且要制动，又谁与发谋出虑

yé yòuwèn jīn rén yǒu bù zhī xué wèn zhě jīn néng lǚ xiǎn bù jù shì yì kě yǔ
耶’又问：‘今人有不知学问者，尽能履险不惧，是亦可与

xíng shī fǒu xiānshēng yuē rén zhī xìng qì gāng zhě yì néng lǚ xiǎn bù jù dàn qí xīn bì dài
行师否？先生曰：人之性气刚者亦能履险不惧，但其心必待

qiáng chí ér hòu néng jí qiáng chí biàn shì běn tǐ zhī bì biàn bù néng zǎi gē shù shì mèng
强持而后能即强持便是本体之蔽，便不能宰割庶事。孟

shī shě zhī suǒ wèi shǒu qì zhě yě ruò rén zhēn kěn zài liáng zhī shàng yòng gōng shí shí jīng
施舍之所谓‘守气者也。若人真肯在良知上用功，时时精

míng bù bì yú yù zì néng lín shì bù dòng bù dòng zhēn tǐ zì néng yìng biàn wú yán
明，不蔽于欲，自能临事不动不动真体，自能应变无言。

cǐ céng zǐ zhī suǒ wèi shǒu yuē zì fǎn ér suō suī qiān wàn rén wú wǎng zhě yě
此曾子之所谓‘守约’，自反而缩，虽千万人吾往者也。”

yòuchángwén liú bāng cǎi yuē xī yǒuwèn rén néng yǎng dé cǐ xīn bù dòng jí
又尝闻刘邦采曰：“昔有问：‘人能养得此心不动，即

kě yǔ xíng shī fǒu xiānshēngyuē yě xū xué guò cǐ shì duì dāo shā rén shì qǐ yì
可与行师否?先生曰:‘也须学过。此是对刀杀人事,岂意

xiǎng kě dé bì xū shēn xí qí shì sī jié zhì jiàn míng zhì huì jiàn zhōu fāng kě xìn xíng
想可得?必须身习其事,斯节制渐明,智慧渐周,方可信行。

tiān xià wèi yǒu bù lǚ qí shì ér néng zào qí lǐ zhě cǐ hòu shì gé wù zhī xué suǒ yǐ wéi
天下未有不履其事而能造其理者,此后世格物之学所以为

miù yě kǒng zǐ zì wèi jūn lǚ zhī shì wèi zhī xué cǐ yì bù shì qiān yán dàn shèng rén
谬也。孔子自谓军旅之事未之学,此亦不是谦言。但圣人

dé wèi xíng zhì zì yǒu xiāobiàn wèi xíng zhī dào bù xū yòng cǐ hòu shì lùn zhì gēnyuán
得位行志,自有消变未形之道,不须用此。后世论治,根源

shàngquán bù jiǎng jí měi shì zhǐ zài bàn zhōng jié zuò qǐ gù fàn jiǎo ruò zài gēnyuán
上全不讲及,每事只在半中截做起,故犯手脚。若在根源

shàngjiǎng qiú qǐ yǒu bì shì shā rén ér hòu ān dé rén zhī lǐ mǒu zì zhēng gàn yǐ lái
上讲求,岂有必事杀人而后安得人之理。某自征赣,以来,

cháotíng shǐ wǒ rì yǐ shā rén wéi shì xīn qǐ gē rěn dàn shì shì zhì cǐ pì zhī jì bìng
朝廷使我日以杀人为事,心岂割忍,但事势至此。譬之既病

zhī rén qiě xū zhì qí wài xié fāng kě fú huí yuán qì bìng hòu shī yào yóu shèng lì
之人,且须治其外邪,方可扶回元气,病后施药,犹胜立

shì qí sǐ gù ěr kě xī píngshēng jīng shén jù yòng cǐ děng méi jīn yào shì shàng qù
视其死故耳。可惜平生精神,俱用此等没紧要事上去

le。
了。’”

xī zhě dé hóng shì xiānshēng bā nián zài shì tóngmén měi yǒu wèn bīng shì
【53.4】昔者德洪事先生八年,在侍同门每有问兵事

zhě jiē mò ér bù dá yǐ gù nán gàn níng fān shǐ mò jù bù yǔ wén xiānshēng mò
者,皆默而不答,以故南、赣、宁藩始末俱不与闻先生歿

hòu sōu lù yí shū qī nián ér zòu shū wén yí shǐ jí jí chá duì yuè rì ér hòu wǔ
后,搜录遗书七年,而奏疏文移始集。及查对月日,而后五

zhēng shǐ mò jù xiàn dú yú yòngjiān yì shì xī cháng gài wén zòu shū wén yí jù wú suǒ
征始末具见。独于用间一事，昔尝概闻，奏疏文移俱无所

xiàn qù nián dé hóngzhǔ shì guǎngdōng dào jīngjiāng xī fǎngwènlóngguāng shǐ huò jiān
见。去年德洪主试广东，道经江西，访问龙光，始获间

shū jiān pái zhū gǎo bìng suǒ wén yú zhū tóngmén zhě guī yǐ fù lù yún shí jiā jìng yǐ
书、间牌诸稿，并所闻于诸同门者，归以附录云。时嘉靖乙

wèi bā yuè shū yú gū sū zhī jùn xué
未八月，书于姑苏之郡学。

54. 大学

【54. 1】dà xué zhī dào zài míngmíng dé zài qīn mǐn zài zhǐ yú zhì shàn 大学之道，在明明德，在亲民，在止于至善。

zhī zhǐ ér hòu yǒu dìng dìng ér hòu néng jìng jìng ér hòu néng ān ān ér hòu néng lǜ
知止而后有定，定而后能静，静而后能安，安而后能虑，

lǜ ér hòu néng dé wù yǒu běn mò shì yǒu zhōng shǐ zhī suǒ xiān hòu zé jìn dào yǐ
虑而后能得。物有本末，事有终始。知所先后，则近道矣。

【542】gǔ zhī yù míngmíng dé yú tiān xià zhě xiān zhì qí guó yù zhì qí guó zhě 古之欲明明德于天下者先治其国，欲治其国者

xiān qí qí jiā yù qí qí jiā zhě xiān xiū qí shēn yù xiū qí shēn zhě xiān zhèng qí xīn
先齐其家，欲齐其家者先修其身，欲修其身者先正其心，

yù zhèng qí xīn zhě xiān chéng qí yì yù chéng qí yì zhě xiān zhì qí zhī zhì zhī zài gé wù
欲正其心者先诚其意，欲诚其意者先致其知。致知在格物。

wù gé ér hòu zhī zhì zhī zhì ér hòu yì chéng yì chéng ér hòu xīn zhèng xīn zhèng ér
物格而后知至，知至而后意诚，意诚而后心正，心正而

hòu shēn xiū shēn xiū ér hòu jiā qí jiā qí ér hòu guó zhì guó zhì ér hòu tiān xià píng
后身修，身修而后家齐，家齐而后国治，国治而后天下平。

【54. 3】zì tiān zǐ yǐ zhì yú shù rén yī shì jiē yǐ xiū shēn wéi běn qí běn 自天子以至于庶人，壹是皆以修身为本。其本

luàn ér mò zhì zhě fǒu yǐ qí suǒ hòu zhě bó ér qí suǒ bó zhě hòu wèi zhī yǒu yě
乱而末治者，否矣。其所厚者薄，而其所薄者厚，未之有也。

cǐ wèi zhī běn cǐ wèi zhī zhī zhì yě
此谓知本，此谓知之至也。

【54. 4】suǒ wèi chéng qí yì zhě wú zì qī yě rú wù è xiù rú hǎo hào 所谓诚其意者，毋自欺也，如恶恶臭，如好好

sè cǐ zhī wèi zì qiān gù jūn zǐ bì shèn qí dú yě xiǎo rén xián jū wéi bú shàn wú
色。此之谓自谦。故君子必慎其独也。小人闲居为不善，无

suǒ bù zhì jiàn jūn zǐ ér hòu yàn rán yǎn qí bú shàn ér zhù qí shàn rén zhī shì jǐ
所不至，见君子而后厌然，揜其不善，而著其善，人之视己

rú jiàn qí fèi gān rán zé hé yì yǐ cǐ wèi chéng yú zhōng xíng yú wài gù jūn zǐ
如见其肺肝然，则何益矣。此谓诚于中，形于外，故君子

bì shèn qí dú yě zēng zǐ yuē shí mù suǒ shì shí shǒu suǒ zhǐ qí yán hū fù
必慎其独也。曾子曰：“十目所视，十手所指，其严乎！”富

rùn wū dé rùn shēn xīn guǎng tǐ pàng gù jūn zǐ bì chéng qí yì
润屋，德润身，心广体胖，故君子必诚其意。

【54.5】《诗》云：“瞻彼淇澳，萋竹猗猗。有斐君子，

rú qiè rú cuō rú zhuó rú mó sè xī xiàn xī hè xī xuān xī yǒu fěi jūn zǐ zhōng
如切如磋，如琢如磨。瑟兮僩兮，赫兮喧兮。有斐君子，终

bù kě xuān xī rú qiè rú cuō zhě dào xué yě rú zhuó rú mó zhě zì xiū yě
不可諠兮！”如切如磋者，道学也。如琢如磨者，自修也。

sè xī xiàn xī zhě xún lì yě hè xī xuān xī zhě wēi yí yě yǒu fěi jūn zǐ zhōng
瑟兮僩兮者，恂慄也。赫兮喧兮者，威仪也。有斐君子终

bù kě xuān xī zhě dào shèng dé zhì shàn mín zhī bù néng wàng yě shī yún wū
不可諠兮者，道盛德至善，民之不能忘也。《诗》云：“於

xì qiánwáng bù wàng jūn zǐ xián qí xián ér qīn qí qīn xiǎo rén lè qí lè ér lì qí
戏！前王不忘。”君子贤其贤而亲其亲，小人乐其乐而利其

lì cǐ yǐ mò shì bù wàng yě kānggào yuē kè míng dé dà jiǎ yuē gù
利，此以没世不忘也。《康诰》曰“克明德”，《大甲》曰“顾

shì tiān zhī míngmìng dì diǎn yuē kè míng jùn dé jiē zì míng yě tāng zhī
諫天之明命”，《帝典》曰“克明峻德”，皆自明也。汤之

pán míng yuē gǒu rì xīn rì rì xīn yòu rì xīn kānggào yuē zuò
《盘铭》曰：“苟日新，日日新，又日新。”《康诰》曰：“作

xīn mín shī yuē zhōu suī jiù bāng qí mìng wéi xīn shì gù jūn zǐ wú suǒ
新民。”《诗》曰：“周虽旧邦，其命维新。”是故君子无所

bú yòng qí jí shī yún bāng jī qiān lǐ wéi mín suǒ zhǐ shī yún
不用其极。《诗》云：“邦畿千里，维民所止。”《诗》云：

mín mán huáng niǎo zhǐ yú qiū yú zǐ yuē yú zhǐ zhī qí suǒ zhǐ kě yǐ
“缙蛮黄鸟，止于丘隅。”子曰：“于止，知其所止，可以

rén ér bù rú niǎo hū shī yún mù mù wén wáng wú jī xī jìng zhǐ wéi rén
人而不如鸟乎？”《诗》云：“穆穆文王，於缉熙敬止！”为人

jūn zhǐ yú rén wéi rén chén zhǐ yú jìng wéi rén zǐ zhǐ yú xiào wéi rén fù zhǐ yú cí
君止于仁，为人臣止于敬，为人子止于孝，为人父止于慈，

yǔ guó rén jiāo zhǐ yú xìn zǐ yuē tīng sòng wú yóu rén yě bì yě shǐ wú sòng hū
与国人交止于信。子曰：“听讼，吾犹人也。必也使无讼乎！”

wú qíng zhě bù dé jìn qí cí dà wèi mín zhì cǐ wèi zhī běn
无情者不得尽其辞，大畏民志，此谓知本。

suǒ wèi xiū shēn zài zhèng qí xīn zhě shēn yǒu suǒ fèn zé bù dé qí zhèng
【54.6】所谓修身在正其心者，身有所忿则不得其正，

yǒu suǒ kǒng jù zé bù dé qí zhèng yǒu suǒ hào yuè zé bù dé qí zhèng yǒu suǒ yōu huàn zé
有所恐惧则不得其正，有所好乐则不得其正，有所忧患则

bù dé qí zhèng xīn bù zài yān shì ér bú jiàn tīng ér bù wén shí ér bù zhī qí wèi
不得其正。心不在焉，视而不见，听而不闻，食而不知其味。

cǐ wèi xiū shēn zài zhèng qí xīn
此谓修身在正其心。

suǒ wèi qí qí jiā zài xiū qí shēn zhě rén zhī qí suǒ qīn ài ér pì yān
【54.7】所谓齐其家在修其身者，人之其所亲爱而辟焉，

zhī qí suǒ jiàn wù ér pì yān zhī qí suǒ wèi jìng ér pì yān zhī qí suǒ āi jīn ér pì yān
之其所贱恶而辟焉，之其所畏敬而辟焉，之其所哀矜而辟焉，

zhī qí suǒ áo duò ér pì yān gù hào ér zhī qí è wù ér zhī qí měi zhě tiān xià xiǎn
之其所敖惰而辟焉，故好而知其恶，恶而知其美者，天下鲜

yǐ gù yàn yǒu zhī yuē rén mò zhī qí zǐ zhī è mò zhī qí miáo zhī shuò cǐ wèi
矣。故谚有之曰：“人莫知其子之恶，莫知其苗之硕。”此谓

shēn bù xiū bù kě yǐ qí qí jiā
身不修不可以齐其家。

suǒ wèi zhì guó bì xiān qí qí jiā zhě qí jiā bù kě jiào ér néng jiào rén
【54.8】所谓治国必先齐其家者，其家不可教而能教人

zhě wú zhī gù jūn zǐ bù chū jiā ér chéng jiào yú guó xiào zhě suǒ yǐ shì jūn yě dì
者，无之。故君子不出家而成教于国。孝者所以事君也，弟

zhě suǒ yǐ shì zhǎng yě cí zhě suǒ yǐ shǐ zhòng yě kāng gào yuē rú bǎo chì zǐ
者所以事长也，慈者所以使众也。《康诰》曰：“如保赤子。”

xīn chéng qiú zhī suī bù zhòng bù yuǎn yǐ wèi yǒu xué yǎng zǐ ér hòu jià zhě yě yì jiā
心诚求之，虽不中不远矣。未有学养子而后嫁者也。一家

rén yì guó xīng rén yì jiā ràng yì guó xīng ràng yì rén tān lì yì guó zuò luàn qí
仁，一国兴仁；一家让，一国兴让；一人贪戾，一国作乱：其

jī rú cǐ cǐ wèi yì yán fèn shì yì rén dìng guó yáo shùn shuài tiān xià yǐ rén ér mín cóng
机如此。此谓一言僨事，一人定国。尧舜率天下以仁而民从

zhī jié zhòu shuài tiān xià yǐ bào ér mín cóng zhī qí suǒ lìng fǎn qí suǒ hào ér mín bù cóng
之，桀纣率天下以暴而民从之，其所令反其所好而民不从。

shì gù jūn zǐ yǒu zhū jǐ ér hòu qiú zhū rén wú zhū jǐ ér hòu fēi zhū rén suǒ cáng hū shēn
是故君子有诸己而后求诸人，无诸己而后非诸人，所藏乎身

bù shù ér néng yù zhū rén zhě wèi zhī yǒu yě gù zhì guó zài qí qí jiā shī yún
不恕而能喻诸人者，未之有也。故治国在齐其家。《诗》云：

táo zhī yāo yāo qí yè zhēn zhēn zhī zǐ yú guī yí qí jiā rén yí qí jiā rén
“桃之夭夭，其叶蓁蓁。之子于归，宜其家人。”宜其家人，

ér hòu kě yǐ jiào guó rén shī yún yí xiōng yí dì yí xiōng yí dì ér hòu kě
而后可以教国人。《诗》云：“宜兄宜弟。”宜兄宜弟而后可

yǐ jiào guó rén shī yún qí yí bù tè zhèng shì sì guó qí wéi fù zǐ xiōng
以教国人。《诗》云：“其仪不忒，正是四国。”其为父子兄

dì zú fǎ ér hòu mín fǎ zhī yě cǐ wèi zhì guó zài qí qí jiā
弟足法，而后民法之也。此谓治国在齐其家。

suǒ wèi píngtiān xià zài zhì qí guó zhě shàng lǎo lǎo ér mín xīngxiào
【54.9】所谓平天下在治其国者，上老老而民兴孝，

shàngzhǎngzhǎng ér mín xīng dì shàng xù gū ér mín bù bèi shì yǐ jūn zǐ yǒu qiè jǔ zhī
上长长而民兴弟，上恤孤而民不倍，是以君子有絜矩之

dào yě suǒ wù yú shàng wú yǐ shǐ xià suǒ wù yú xià wú yǐ shì shàng suǒ wù yú qián
道也。所恶于上毋以使下，所恶于下毋以事上，所恶于前

wú yǐ xiānhòu suǒ wù yú hòu wú yǐ cóngqián suǒ wù yú yòu wú yǐ jiāo yú zuǒ suǒ wù
毋以先后，所恶于后毋以从前，所恶于右毋以交于左，所恶

yú zuǒ wú yǐ jiāo yú yòu cǐ zhī wèi qiè jǔ zhī dào shī yún lè zhī jūn zǐ
于左毋以交于右，此之谓絜矩之道。《诗》云：“乐只君子，

mín zhī fù mǔ mín zhī suǒ hào hào zhī mín zhī suǒ wù wù zhī cǐ zhī wèi mín zhī fù mǔ
民之父母。”民之所好好之，民之所恶恶之，此之谓民之父母。

shī yún jié bǐ nánshān wéi shí yán yán hè hè shī yǐn mín jù ěr zhān
《诗》云：“节彼南山，维石岩岩。赫赫师尹，民具尔瞻。”

yǒu guó zhě bù kě yǐ bú shèn pì zé wéi tiān lù lù yǐ shī yún yīn zhī wèi sàng
有国者不可以不慎，辟则为天下僂矣。《诗》云：“殷之未丧

shī kè pèi shàng dì yí jiān yú yīn jùn mìng bú yì dào dé zhòng zé dé guó
师，克配上帝。仪监于殷，峻命不易。”道得众则得国，

shī zhòng zé shī guó
失众则失国。

shì gù jūn zǐ xiānshèn hū dé yǒu dé cǐ yǒu rén yǒu rén cǐ yǒu
【54.10】是故君子先慎乎德。有德此有人，有人此有

tǔ yǒu tǔ cǐ yǒu cái yǒu cái cǐ yǒu yòng dé zhě běn yě cái zhě mò yě wài běn
土，有土此有财，有财此有用。德者本也，财者末也。外本

nèi mò zhēngmín shī duó shì gù cái jù zé mín sàn cái sàn zé mín jù shì gù yán bèi
内末，争民施夺。是故财聚则民散，财散则民聚。是故言悖

ér chū zhě yì bèi ér rù huò bèi ér rù zhě yì bèi ér chū kānggào yuē wéi mìng
而出者亦悖而入，货悖而入者亦悖而出。《康诰》曰：“惟命

bù yú cháng dào shàn zé dé zhī bú shàn zé shī zhī yǐ chǔ shū yuē chǔ guó
不于常。”道善则得之，不善则失之矣。《楚书》曰：“楚国

wú yǐ wéi bǎo wéi shàn yǐ wéi bǎo jiù fàn yuē wáng rén wú yǐ wéi bǎo rén qīn yǐ
无以为宝，惟善以为宝。”舅犯曰：“亡人无以为宝，仁亲以

wéi bǎo
为宝。”

qín shì yuē ruò yǒu yì jiè chén duàn duàn xī wú tā jì
【54. 11】《秦誓》曰：“若有一介臣，断断兮，无他技，

qí xīn xiū xiū yān qí rú yǒu róng yān rén zhī yǒu jì ruò jǐ yǒu zhī rén zhī yàn shèng
其心休休焉，其如有容焉。人之有技，若己有之；人之彦圣，

qí xīn hào zhī bú chì ruò zì qí kǒu chū shì néng róng zhī yǐ néng bǎo wǒ zǐ sūn lí
其心好之，不啻若自其口出，寔能容之。以能保我子孙黎

mín shàng yì yǒu lì zāi rén zhī yǒu jì mào jí yǐ wù zhī rén zhī yàn shèng ér wéi
民，尚亦有利哉！人之有技，媚嫉以恶之；人之彦圣，而违

zhī bǐ bù tōng shì bù néng róng yǐ bù néng bǎo wǒ zǐ sūn lí mín yì yuē dài zāi
之，俾不通，寔不能容。以不能保我子孙黎民，亦曰殆哉！”

wéi rén rén fàng liú zhī bèng zhū sì yí bù yǔ tóng zhōng guó cǐ wèi wéi rén rén wéi néng
唯仁人放流之，迸诸四夷，不与同中国。此谓唯仁人为能

ài rén néng wù rén jiàn xián ér bù néng jǔ jǔ ér bù néng xiān mìng yě jiàn bú
爱人，能恶人。见贤而不能举，举而不能先，命也。见不

shàn ér bù néng tuì tuì ér bù néng yuǎn guò yě hào rén zhī suǒ wù wù rén zhī suǒ
善而不能退，退而不能远，过也。好人之所恶，恶人之所

hǎo shì wèi fú rén zhī xìng zī bì dài fū shēn shì gù jūn zǐ yǒu dà dào bì zhōng
好，是谓拂人之性，菑必逮夫身。是故君子有大道，必忠

xìn yǐ dé zhī jiāo tài yǐ shī zhī
信以得之，骄泰以失之。

shēng cái yǒu dà dào shēng zhī zhě zhòng shí zhī zhě guǎ wéi zhī
【54. 12】生财有大道。生之者众，食之者寡，为之

zhě jí yòng zhī zhě shū zé cái héng zú yǐ rén zhě yǐ cái fā shēn bù rén zhě yǐ
者疾，用之者舒，则财恒足矣。仁者以财发身，不仁者以

shēn fā cái wèi yǒu shàng hào rén ér xià bù hào yì zhě yě wèi yǒu hào yì qí shì bù zhōng
身发财。未有上好仁而下不好义者也，未有好义其事不终

zhě yě wèi yǒu fǔ kù cái fēi qí cái zhě yě mèng xiàn zǐ yuē xù mǎ shèng bù chá yú
者也，未有府库财非其财者也。孟献子曰：“畜马乘不察于

jī tún fá bīng zhī jiā bù xù niú yáng bǎi shèng zhī jiā bù xù jù liǎn zhī chén yǔ qí
鸡豚，伐冰之家不畜牛羊，百乘之家不畜聚斂之臣，与其

yǒu jù liǎn zhī chén níng yǒu dào chén cǐ wèi guó bù yǐ lì wéi lì yǐ yì wéi lì yě
有聚斂之臣，宁有盗臣。”此谓国不以利为利，以义为利也。

zhǎng guó jiā ér wù cái yòng zhě bì zì xiǎo rén yǐ bǐ wéi shàn zhī xiǎo rén zhī shǐ wéi
长国家而务财用者，必自小人矣。彼为善之，小人之使为

guó jiā zī hài bìng zhì suī yǒu shàn zhě yì wú rú zhī hé yǐ cǐ wèi guó bù yǐ lì wéi
国家，菑害并至，虽有善者亦无如之何矣。此谓国不以利为

lì yǐ yì wéi lì yě
利，以义为利也。

zhōngyōng
55. 中 庸

tiānmìng zhī wèi xìng lǜ xìng zhī wèi dào xiū dào zhī wèi jiào
【55.1】天命之谓性，率性之谓道，修道之谓教。

dào yě zhě bù kě xū yú lí yě kě lí fēi dào yě shì gù jūn zǐ jiè shèn
道也者，不可须臾离也，可离非道也。是故君子戒慎

hū qí suǒ bù dǔ kǒng jù hū qí suǒ bù wén mò jiàn hū yǐn mò xiǎn hū wēi
乎其所不睹，恐惧乎其所不闻。莫见乎隐，莫显乎微，

gù jūn zǐ shèn qí dú yě xǐ nù āi lè zhī wèi fā wèi zhī zhōng fā ér jiē
故君子慎其独也。喜怒哀乐之未发谓之中，发而皆

zhōng jié wèi zhī hé zhōng yě zhě tiān xià zhī dà běn yě hé yě zhě tiān xià
中节谓之和。中也者，天下之大本也；和也者，天下

zhī dá dào yě zhì zhōng hé tiān dì wèi yān wàn wù yù yān
之达道也。致中和，天地位焉，万物育焉。

zhòng ní yuē jūn zǐ zhōngyōng xiǎo rén fǎn zhōngyōng
【55.2】仲尼曰：“君子中庸，小人反中庸。

jūn zǐ zhī zhōngyōng yě jūn zǐ ér shí zhōng xiǎo rén zhī zhōngyōng yě xiǎo rén
君子之中庸也，君子而时中；小人之中庸也，小人

ér wú jì dàn yě
而无忌惮也。”

zǐ yuē zhōngyōng qí zhì yǐ hū mín xiǎn néng jiǔ yǐ
【55.3】子曰：“中庸其至矣乎！民鲜能久矣。”

zǐ yuē dào zhī bù xíng yě wǒ zhī zhī yǐ zhī zhě guò zhī
【55.4】子曰：“道之不行也，我知之矣：知者过之，

yú zhě bù jí yě dào zhī bù míng yě wǒ zhī zhī yǐ xián zhě guò zhī bú xiào
愚者不及也。道之不明也，我知之矣：贤者过之，不肖

zhě bù jí yě rén mò bù yǐn shí yě xiǎnnéng zhī wèi yě zǐ yuē dào
者不及也。人莫不饮食也，鲜能知味也。”子曰：“道

qí bù xíng yǐ fū
其不行矣夫！

zǐ yuē shùn qí dà zhī yě yǔ shùnhǎowèn ér hǎo chá ěr
【55.5】子曰：“舜其大知也与！舜好问而好察迯

yán yǐn è ér yángshàn zhí qí liǎngduān yòng qí zhōng yú mín qí sī yǐ
言，隐恶而扬善，执其两端，用其中于民，其斯以

wéi shùn hū
为舜乎！

zǐ yuē rén jiē yuē yǔ zhī qū ér nà zhū gǔ huòxiànjǐng
【55.6】子曰：“人皆曰予知，驱而纳诸罟获陷阱

zhī zhōng ér mò zhī zhī pì yě rén jiē yuē yǔ zhī zé hū zhōngyōng ér bù
之中，而莫之知辟也。人皆曰予知，择乎中庸而不

néng qī yuèshǒu yě
能期月守也。”

zǐ yuē huí zhī wéi rén yě zé hū zhōngyōng dé yì
【55.7】子曰：“回之为人也，择乎中庸，得一

shàn zé quánquán fú yīng ér fú shī zhī yǐ
善，则拳拳服膺而弗失之矣。”

zǐ yuē tiān xià guó jiā kě jūn yě jué lù kě cí yě
【55.8】子曰：“天下国家可均也，爵禄可辞也，

bái rèn kě dǎo yě zhōngyōng bù kě néng yě
白刃可蹈也，中庸不可能也。”

zǐ lù wènqiáng zǐ yuē nánfāng zhī qiáng yǔ běi fāng zhī
【55.9】子路问强。子曰：“南方之强与？北方之

qiáng yǔ yì ér qiáng yǔ kuān róu yǐ jiào bù bào wú dào nánfāng zhī qiáng yě
强与？抑而强与？宽柔以教，不报无道，南方之强也，

jūn zǐ jū zhī rèn jīn gé sǐ ér bù yàn běi fāng zhī qiáng yě ér qiáng zhě
君子居之。衽金革，死而不厌，北方之强也，而强者

jū zhī gù jūn zǐ hé ér bù liú qiáng zāi jiǎo zhōng lì ér bù yǐ qiáng zāi
居之。故君子和而不流，强哉矫；中立而不倚，强哉

jiǎo guó yǒu dào bù biàn sài yān qiáng zāi jiǎo guó wú dào zhì sǐ bù biàn qiáng zāi
矫；国有道不变塞焉，强哉矫；国无道至死不变，强哉

jiǎo
矫！

zǐ yuē sù yǐn xíng guài hòu shì yǒu shù yān wú fú wéi
【55. 10】子曰：“素隐行怪，后世有述焉，吾弗为

zhī yǐ jūn zǐ zūn dào ér xíng bàn tú ér fèi wú fú néng yǐ yǐ jūn zǐ
之矣。君子遵道而行，半途而废，吾弗能已矣。君子

yī hū zhōng yōng dùn shì bú jiàn zhī ér bù huǐ wéi shèng zhě néng zhī
依乎中庸，遁世不见知而不悔，唯圣者能之。”

jūn zǐ zhī dào fèi ér yǐn fū fù zhī yú kě yǐ yǔ zhī yān
【55. 11】君子之道费而隐，夫妇之愚可以与知焉；

jí qí zhì yě suī shèng rén yì yǒu suǒ bù zhī yān fū fù zhī bú xiào kě yǐ
及其至也，虽圣人亦有所不知焉。夫妇之不肖，可以

néng xíng yān jí qí zhì yě suī shèng rén yì yǒu suǒ bù néng yān tiān dì zhī dà
能行焉；及其至也，虽圣人亦有所不能焉。天地之大

yě rén yóu yǒu suǒ hàn gù jūn zǐ yǔ dà tiān xià mò néng zǎi yān yǔ xiǎo
也，人犹有所憾。故君子语大，天下莫能载焉；语小，

tiān xià mò néng pò yān shī yún yuān fēi lì tiān yú yuè yú yuān yán
天下莫能破焉。《诗》云：“鸢飞戾天，鱼跃于渊。”言

qí shàng xià chá yě jūn zǐ zhī dào zào duān hū fū fù jí qí zhì yě chá
其上下察也。君子之道，造端乎夫妇，及其至也，察

hū tiān dì
乎天地。

【55.12】^{zǐ yuē}子曰：“^{dào bù yuǎn rén}道不远人，^{rén zhī wéi dào ér yuǎn rén}人之为道而远人，

^{bù kě yǐ wéi dào}不可以为道。《诗》云：^{shī yún fá kē fá kē qí zé bù yuǎn}伐柯伐柯，其则不远。’^{zhí kē yǐ}执柯以

^{fá kē}伐柯，^{nì ér shì zhī}睨而视之，^{yóu yǐ wéi yuǎn}犹以为远。故君子以人治人，^{gǎi ér}改而

^{zhǐ}止。忠恕违道不远，^{shī zhū jǐ ér bù yuàn}施诸己而不愿，亦勿施于人。君

^{zǐ zhī dào sì}子之道四，^{qiū wèi néng yì yān}丘未能一焉：所求乎子，^{yǐ shì fù wèi néng yě}以事父未能也；所

^{qiú hū chén}求乎臣，^{yǐ shì jūn wèi néng yě}以事君未能也；所求乎弟，^{yǐ shì xiōng wèi néng yě}以事兄未能也；所

^{qiú hū péngyǒu}求乎朋友，^{xiān shī zhī wèi néng yě}先施之未能也。庸德之行，^{yōng dé zhī xíng yōng yán zhī jǐn}庸言之谨，有

^{suǒ bù zú}所不足，^{bù gǎn bù miǎn}不敢不勉，^{yǒu yú}有馀，^{bù gǎn jìn}不敢尽，^{yán gù xíng}言顾行，^{xíng gù yán}行顾言，

^{jūn zǐ hú bù zào zào ěr}君子胡不慥慥尔！

【55.13】^{jūn zǐ sù qí wèi ér xíng}君子素其位而行，^{bù yuàn hū qí wài}不愿乎其外。素富贵

^{xíng hū fù guì}行乎富贵，^{sù pín jiàn xíng hū pín jiàn}素贫贱行乎贫贱，^{sù yí dí xíng hū yí dí}素夷狄行乎夷狄，^{sù huàn}素患

^{nànxíng hū huànnàn}难行乎患难，^{jūn zǐ wú rù ér bù zì dé yān}君子无入而不自得焉。在上位，^{zài shàng wèi}在上位，^{bù líng xià}不陵下；

^{zài xià wèi}在下位，^{bù yuánshàng}不援上。正己而^{zhèng jǐ ér bù qiú yú rén}不求于人，^{zé wú yuàn}则无怨。上不

^{yuàntiān}怨天，^{xià bù yóu rén}下不尤人。故君子居易以俟命，^{gù jūn zǐ jū yì yǐ qí mìng}小人行险以徼

xìng zǐ yuē shè yǒu sì hū jūn zǐ shī zhūzhèng gǔ fǎn qiú zhū qí shēn
幸。子曰：“射有似乎君子，失诸正鹄，反求诸其身。”

jūn zǐ zhī dào pì rú xíngyuǎn bì zì ěr pì rú dēnggāo
【55. 14】君子之道，辟如行远必自迤，辟如登高

bì zì bēi shī yuē qī zǐ hǎo hé rú gǔ sè qín xiōng dì jì xī
必自卑。《诗》曰：“妻子好合，如鼓瑟琴。兄弟既翕，

hé lè qiě dān yí ěr shì jiā lè ěr qī tāng zǐ yuē fù mǔ qí shùn
和乐且耽。宜尔室家，乐尔妻帑。”子曰：“父母其顺

yǐ hū
矣乎

zǐ yuē guǐ shén zhī wéi dé qí shèng yǐ hū shì zhī ér
【55. 15】子曰：“鬼神之为德其盛矣乎！视之而

fú jiàn tīng zhī ér fú wén tǐ wù ér bù kě yí shǐ tiān xià zhī rén qí míng
弗见，听之而弗闻，体物而不可遗。使天下之人齐明

shèng fú yǐ chéng jì sì yángyáng hū rú zài qí shàng rú zài qí zuǒ yòu shī
盛服以承祭祀，洋洋乎如在其上，如在其左右。《诗》

yuē shén zhī gé sī bù kě duó sī shěn kě shè sī fū wēi zhī xiǎn chéng
曰：‘神之格思，不可度思，矧可射思。夫微之显，诚

zhī bù kě yǎn rú cǐ fū
之不可揜如此夫！

zǐ yuē shùn qí dà xiào yě yǔ dé wéi shèng rén zūn
【55. 16】子曰：“舜其大孝也与！德为圣人，尊

wéi tiān zǐ fù yǒu sì hǎi zhī nèi zōngmiào xiǎng zhī zǐ sūn bǎo zhī gù dà
为天子，富有四海之内，宗庙飨之，子孙保之。故大

dé bì dé qí wèi bì dé qí lù bì dé qí míng bì dé qí shòu gù tiān
德必得其位，必得其禄，必得其名，必得其寿。故天

zhī shēng wù bì yīn qí cái ér dǔ yān gù zāi zhě péi zhī qīng zhě fù zhī
之生物，必因其材而笃焉，故栽者培之，倾者覆之。

《诗》曰：‘嘉乐君子，宪宪令德。宜民宜人，受禄于

天。保佑命之，自天申之。’故大德者必受命。”

【55.17】子曰：“无忧者其惟文王乎！以王季为

父，以武王为子，父作之，子述之。武王纘大王、王

季、文王之绪，壹戎衣而有天下，身不失天下之显名，

尊为天子，富有四海之内，宗庙飨之，子孙保之。武

王末受命，周公成文武之德，追王大王、王季，

上祀先公以天子之礼。斯礼也，达乎诸侯、大夫及士、

庶人。父为大夫，子为士，葬以大夫，祭以士；父为士、

子为大夫，葬以士，祭以大夫。期之丧达乎大夫，三

年之丧达乎天子，父母之丧无贵贱，一也。”

【55.18】子曰：“武王、周公其达孝矣乎！夫孝

者、善继人之志善述人之事者也。春秋修其祖庙，陈

其宗器，设其裳衣，荐其时食。宗庙之礼，所以序昭

mù yě xù jué suǒ yǐ biàn guì jiàn yě xù shì suǒ yǐ biàn xián yě lǚ chóu xià
穆也；序爵，所以辨贵贱也；序事，所以辨贤也；旅酬下

wéi shàng suǒ yǐ dài jiàn yě yàn máo suǒ yǐ xù chǐ yě jiàn qí wèi xíng
为上，所以逮贱也。燕毛，所以序齿也。践其位，行

qí lǐ zòu qí yuè jìng qí suǒ zūn ài qí suǒ qīn shì sǐ rú shì shēng shì
其礼，奏其乐，敬其所尊，爱其所亲；事死如事生，事

wáng rú shì cún xiào zhī zhì yě jiāo shè zhī lǐ suǒ yǐ shì shàng dì yě zōng
亡如事存，孝之至也。郊社之礼，所以事上帝也。宗

miào zhī lǐ suǒ yǐ sì hū qí xiān yě míng hū jiāo shè zhī lǐ dì cháng zhī yì
庙之礼，所以祀乎其先也。明乎郊社之礼，禘尝之义，

zhì guó qí rú shì zhū zhǎng hū
治国其如示诸掌乎！

āi gōng wèn zhèng zǐ yuē wén wǔ zhī zhèng bù zài
【55.19】哀公问政。子曰：“文武之政，布在

fāng cè qí rén cún zé qí zhèng jǔ qí rén wáng zé qí zhèng xī rén dào mǐn
方策。其人存则其政举，其人亡则其政息。人道敏

zhèng dì dào mǐn shù fū zhèng yě zhě pú lú yě gù wéi zhèng zài rén
政，地道敏树。夫政也者，蒲卢也。故为政在人，

qǔ rén yǐ shēn xiū shēn yǐ dào xiū dào yǐ rén rén zhě rén yě qīn qīn
取人以身，修身以道，修道以仁。仁者，人也，亲亲

wéi dà yì zhě yí yě zūn xián wéi dà qīn qīn zhī shā zūn xián zhī děng
为大义者，宜也，尊贤为大。亲亲之杀，尊贤之等，

lǐ suǒ shēng yě zài xià wèi bù huò hū shàng mín bù kě dé ér zhì yǐ gù jūn
礼所生也。在下位不获乎上，民不可得而治矣。故君

zǐ bù kě yǐ bù xiū shēn sī xiū shēn bù kě yǐ bù shì qīn sī shì qīn bù kě
子不可以不修身，思修身不可以不事亲，思事亲不可

yǐ bù zhī rén sī zhī rén bù kě yǐ bù zhī tiān tiān xià zhī dá dào wǔ suǒ yǐ
以不知人，思知人不可以不知天。天下之达道五，所以

xíng zhī zhě sān yuē jūn chén yě fù zǐ yě fū fù yě kūn dì yě péng
行之者三。曰君臣也，父子也，夫妇也，昆弟也，朋

yǒu zhī jiāo yě wǔ zhě tiān xià zhī dá dào yě zhì rén yǒng sān zhě
友之交也，五者，天下之达道也。知、仁、勇三者，

tiān xià zhī dá dé yě suǒ yǐ xíng zhī zhě yì yě huò shēng ér zhī zhī huò xué
天下之达德也，所以行之者一也。或生而知之，或学

ér zhī zhī huò kùn ér zhī zhī jí qí zhī zhī yì yě huò ān ér xíng zhī
而知之，或困而知之，及其知之，一也。或安而行之，

huò lì ér xíng zhī huò miǎn qiáng ér xíng zhī jí qí chéng gōng yì yě
或利而行之，或勉强而行之，及其成功，一也。”

【55. 20】zǐ yuē hào xué jìn hū zhī lì xíng jìn hū rén zhī chǐ
子曰：“好学近乎知，力行近乎仁，知耻

jìn hū yǒng zhī sī sān zhě zé zhī suǒ yǐ xiū shēn zhī suǒ yǐ xiū shēn zé zhī
近乎勇。知斯三者，则知所以修身；知所以修身，则知

suǒ yǐ zhì rén zhī suǒ yǐ zhì rén zé zhī suǒ yǐ zhì tiān xià guó jiā yǐ fán wéi
所以治人；知所以治人，则知所以治天下国家矣。凡为

tiān xià guó jiā yǒu jiǔ jīng yuē xiū shēn yě zūn xián yě qīn qīn yě jìng dà chén
天下国家有九经：曰修身也，尊贤也，亲亲也，敬大臣

yě tǐ qún chén yě zǐ shù mín yě lái bǎi gōng yě róu yuǎn rén yě huái
也，体群臣也，子庶民也，来百工也，柔远人也，怀

zhū hóu yě xiū shēn zé dào lì zūn xián zé bú huò qīn qīn zé zhū fù kūn dì
诸侯也。修身则道立，尊贤则不惑。亲亲则诸父昆弟

bù yuàn jìng dà chén zé bù xuàn tǐ qún chén zé shì zhī bào lǐ zhòng zǐ shù
不怨，敬大臣则不眩，体群臣则士之报礼重，子庶

mín zé bǎi xìng quàn lái bǎi gōng zé cái yòng zú róu yuǎn rén zé sì fāng guī zhī
民则百姓劝，来百工则财用足，柔远人则四方归之，

huái zhū hóu zé tiān xià wèi zhī
怀诸侯则天下畏之。”

【55. 21】^{qí míngshèng fú fēi lǐ bù dòng suǒ yǐ xiū shēn yě}齐明盛服，非礼不动，所以修身也。

^{qù chányuǎn sè jiàn huò ér guì dé suǒ yǐ quànxián yě zūn qí wèi zhòng qí}去谗远色，贱货而贵德，所以劝贤也。尊其位，重其

^{lù tóng qí hào wù suǒ yǐ quàn qīn qīn yě guānshèng rèn shǐ suǒ yǐ quàn}禄，同其好恶，所以劝亲亲也。官盛任使，所以劝

^{dà chén yě zhōng xìn zhòng lù suǒ yǐ quàn shì yě shí shǐ bó liǎn suǒ yǐ}大臣也。忠信重禄，所以劝士也。时使薄敛，所以

^{quàn bǎi xìng yě rì xǐng yuè shì jì bǐngchèn shì suǒ yǐ quàn bǎi gōng yě sòng}劝百姓也。日省月试，既禀称事，所以劝百工也。送

^{wǎng yíng lái jiā shàn ér jīn bù néng suǒ yǐ róu yuǎn rén jì jué shì jǔ fèi}往迎来，嘉善而矜不能，所以柔远人。继绝世，举废

^{guó zhì luàn chí wēi cháo pìn yǐ shí hòu wǎng ér bó lái suǒ yǐ huái zhū hóu}国，治乱持危，朝聘以时，厚往而薄来，所以怀诸侯

^{yě}也。

【55. 22】^{fán wéi tiān xià guó jiā yǒu jiǔ jīng suǒ yǐ xíng zhī zhě yì yě}凡为天下国家有九经，所以行之者一也。

^{fán shì yù zé lì bù yù zé fèi yán qiándìng zé bù jiá shì qiándìng zé bù}凡事豫则立，不豫则废。言前定则不跲，事前定则不

^{kùn xíng qiándìng zé bù jiù dào qiándìng zé bù qióng}困，行前定则不疚，道前定则不穷。

【55. 23】^{zài xià wèi bù huò hū shàng mín bù kě dé ér zhì yǐ huò}在下位不获乎上，民不可得而治矣。获

^{hū shàng yǒu dào bù xìn hū péng yǒu bù huò hū shàng yǐ xìn hū péng yǒu yǒu}乎上有道，不信乎朋友，不获乎上矣。信乎朋友有

^{dào bù shùn hū qīn bù xìn hū péng yǒu yǐ shùn hū qīn yǒu dào fǎn zhū shēn}道，不顺乎亲，不信乎朋友矣。顺乎亲有道，反诸身

bù chéng bù shùn hū qīn yǐ chéngshēnyǒu dào bù míng hū shàn bù chéng hū
不 诚，不 顺 乎 亲 矣。诚 身 有 道，不 明 乎 善，不 诚 乎
shēn yǐ
身 矣。

chéng zhě tiān zhī dào yě chéng zhī zhě rén zhī dào yě
【55. 24】诚 者，天 之 道 也。诚 之 者，人 之 道 也。

chéng zhě bù miǎn ér zhòng bù sī ér dé cōngróngzhōngdào shèng rén yě
诚 者，不 勉 而 中 不 思 而 得，从 容 中 道，圣 人 也。

chéng zhī zhě zé shàn ér gù zhí zhī zhě yě bó xué zhī shěn wèn zhī shèn sī
诚 之 者，择 善 而 固 执 之 者 也。博 学 之，审 问 之，慎 思

zhī míng biàn zhī dǔ xíng zhī yǒu fú xué xué zhī fú néng fú cuò yě yǒu
之，明 辨 之，笃 行 之。有 弗 学，学 之 弗 能 弗 措 也。有

fú wèn wèn zhī fú zhī fú cuò yě yǒu fú sī sī zhī fú dé fú cuò yě yǒu
弗 问，问 之 弗 知 弗 措 也。有 弗 思，思 之 弗 得 弗 措 也。有

fú biàn biàn zhī fú míng fú cuò yě yǒu fú xíng xíng zhī fú dǔ fú cuò yě
弗 辨，辨 之 弗 明 弗 措 也。有 弗 行，行 之 弗 笃 弗 措 也。

rén yì néng zhī jǐ bǎi zhī rén shí néng zhī jǐ qiān zhī guǒ néng cǐ dào yǐ
人 一 能 之，已 百 之；人 十 能 之，已 千 之。果 能 此 道 矣，

suī yú bì míng suī róu bì qiáng
虽 愚 必 明，虽 柔 必 强。

zì chéng míng wèi zhī xìng zì míng chéng wèi zhī jiào
【55. 25】自 诚 明，谓 之 性；自 明 诚，谓 之 教。

chéng zé míng yǐ míng zé chéng yǐ
诚 则 明 矣，明 则 诚 矣。

wéi tiān xià zhì chéng wéi néng jìn qí xìng néng jìn qí xìng zé
【55. 26】唯 天 下 至 诚 为 能 尽 其 性，能 尽 其 性 则

néng jìn rén zhī xìng néng jìn rén zhī xìng zé néng jìn wù zhī xìng néng jìn wù zhī xìng
能 尽 人 之 性，能 尽 人 之 性 则 能 尽 物 之 性，能 尽 物 之 性

zé kě yǐ zàn tiān dì zhī huà yù kě yǐ zàn tiān dì zhī huà yù zé kě yǐ yǔ tiān
则可以赞天地之化育，可以赞天地之化育则可以与天
dì cān yǐ
地参矣。

cì zhì qǔ qǔ néng yǒu chéng chéng zé xíng xíng zé
【55. 27】其次致曲。曲能有诚，诚则形，形则

zhù zhù zé míng míng zé dòng dòng zé biàn biàn zé huà wéi tiān xià zhì chéng
著，著则明，明则动，动则变，变则化，唯天下至诚
wéi néng huà
为能化。

zhì chéng zhī dào kě yǐ qián zhī guó jiā jiāng xīng bì
【55. 28】至诚之道，可以前知。国家将兴，必

yǒu zhēn xiáng guó jiā jiāng wáng bì yǒu yāo niè jiàn hū shī guī dòng hū sì tǐ
有祲祥；国家将亡，必有妖孽。见乎蓍龟，动乎四体。

huò fú jiāng zhì shàn bì xiān zhī zhī bù shàn bì xiān zhī zhī gù zhì chéng rú shén
祸福将至，善必先知之，不善必先知之。故至诚如神。

chéng zhě zì chéng yě ér dào zì dào yě chéng zhě wù zhī
【55. 29】诚者自成也，而道自道也。诚者物之

zhōng shǐ bù chéng wú wù shì gù jūn zǐ chéng zhī wéi guì chéng zhě fēi zì chéng
终始，不诚无物是故君子诚之为贵。诚者非自成

jǐ ér yǐ yě suǒ yǐ chéng wù yě chéng jǐ rén yě chéng wù zhī yě
己而已也，所以成物也。成己，仁也；成物，知也。

xìng zhī dé yě hé wài nèi zhī dào yě gù shí cuò zhī yí yě
性之德也，合外内之道也，故时措之宜也。

gù zhì chéng wú xī bù xī zé jiǔ jiǔ zé zhēng zhēng
【55. 30】故至诚无息。不息则久，久则征，征

zé yōu yuǎn yōu yuǎn zé bó hòu bó hòu zé gāo míng bó hòu suǒ yǐ zài wù yě
则悠远，悠远则博厚，博厚则高明。博厚所以载物也，

gāomíng suǒ yǐ fù wù yě yōu jiǔ suǒ yǐ chéng wù yě bó hòu pèi dì gāomíng
高明所以覆物也，悠久所以成物也。博厚配地，高明

pèi tiān yōu jiǔ wú jiāng rú cǐ zhě bú jiàn ér zhāng bù dòng ér biàn wú
配天，悠久无疆。如此者，不见而章，不动而变，无

wéi ér chéng
为而成。

tiān dì zhī dào kě yī yán ér jìn yě qí wéi wù bù èr
【55. 31】天地之道可壹言而尽也。其为物不贰，

zé qí shēng wù bú cè tiān dì zhī dào bó yě hòu yě gāo yě míng yě
则其生物不测。天地之道，博也，厚也，高也，明也，

yōu yě jiǔ yě jīn fū tiān sī zhāozhāo zhī duō jí qí wú qióng yě rì
悠也，久也。今夫天，斯昭昭之多，及其无穷也，日

yuè xīng chén xì yān wàn wù fù yān jīn fū dì yì cuō tǔ zhī duō jí qí
月星辰系焉，万物覆焉。今夫地，一撮土之多，及其

guǎng hòu zǎi huá yuè ér bù zhòng zhèn hé hǎi ér bù xiè wàn wù zǎi yān
广厚，载华岳而不重，振河海而不泄，万物载焉。

jīn fū shān yì juàn shí zhī duō jí qí guǎng dà cǎo mù shēng zhī qín shòu
今夫山，一卷石之多，及其广大，草木生之，禽兽

jū zhī bǎo zàng xīng yān jīn fū shuǐ yì sháo zhī duō jí qí bú cè yuán
居之，宝藏兴焉。今夫水，一勺之多，及其不测，鼋

tuó jiāo lóng yú biē shēng yān huò cái zhí yān shī yuē wéi tiān zhī mìng
鼉蛟龙鱼鳖生焉，货财殖焉。《诗》曰：“惟天之命，

wū mù bù yǐ gài yuē tiān zhī suǒ yǐ wéi tiān yě wū hū bù xiǎn wén wáng
於穆不已。”盖曰天之所以为天也。“於乎不显，文王

zhī dé zhī chún gài yuē wén wáng zhī suǒ yǐ wéi wén yě chún yì bù yǐ
之德之纯。”盖曰文王之所以为文也，纯亦不已。

dà zài shèng rén zhī dào yáng yáng hū fā yù wàn wù jùn
【55. 32】大哉圣入之道，洋洋乎发育万物，峻

jí yú tiān yōu yōu dà zāi lǐ yí sān bǎi wēi yí sān qiān dài qí rén ér hòu
极于天。优优大哉！礼仪三百，威仪三千，待其人而后

xíng gù yuē gǒu bù zhì dé zhì dào bù níng yān gù jūn zǐ zūn dé xìng ér
行，故曰“苟不至德，至道不凝焉”。故君子尊德性而

dào wèn xué zhì guǎng dà ér jìn jīng wēi jí gāo míng ér dào zhōng yōng wēn gù
道问学，致广大而尽精微，极高明而道中庸，温故

ér zhī xīn dūn hòu yǐ chóng lǐ shì gù jū shàng bù jiāo wéi xià bù bèi guó
而知新，敦厚以崇礼。是故，居上不骄为下不倍，国

yǒu dào qí yán zú yǐ xīng guó wú dào qí mò zú yǐ róng shī yuē jì míng
有道其言足以兴，国无道其默足以容。《诗》曰“既明

qiě zhé yǐ bǎo qí shēn qí cǐ zhī wèi yǔ
且哲，以保其身”其此之谓与！

zǐ yuē yú ér hào zì yòng jiàn ér hào zì zhuān shēng
【55. 33】子曰：“愚而好自用，贱而好自专，生

hū jīn zhī shì fǎn gǔ zhī dào rú cǐ zhě zāi jí qí shēn zhě yě fēi tiān
乎今之世，反古之道、如此者，裁及其身者也。”非天

zǐ bù yì lǐ bù zhì dù bù kǎo wén jīn tiān xià chē tóng guǐ shū tóng wén
子不议礼，不制度，不考文。今天下车同轨，书同文，

xíng tóng lún suī yǒu qí wèi gǒu wú qí dé bù gǎn zuò lǐ yuè yān suī yǒu
行同伦。虽有其位，苟无其德，不敢作礼乐焉。虽有

qí dé wú qí wèi yì bù gǎn zuò lǐ yuè yān
其德，无其位，亦不敢作礼乐焉。

zǐ yuē wú shuō xià lǐ qǐ bù zú zhēng yě wú xué
【55. 34】子曰：“吾说夏礼，杞不足征也。吾学

lǐ yǒu sòng cún yān wú xué zhōu lǐ jīn yòng zhī wú cóng zhōu
礼，有宋存焉。吾学周礼，今用之，吾从周。”

wáng tiān xià yǒu sān zhòng yān qí guǎ guò yǐ hū shàng yān
【55. 35】王天下有三重焉，其寡过矣乎！上焉

zhě suī shàn wú zhēng wú zhēng bù xìn bù xìn mín fú cóng xià yān zhě suī shàn bù
者虽善无征，无征不信，不信民弗从；下焉者虽善不

zūn bù zūn bù xìn bù xìn mín fú cóng gù jūn zǐ zhī dào běn zhū shēn
尊，不尊不信，不信民弗从。故君子之道，本诸身，

zhēng zhū shù mín kǎo zhū sān wáng ér bù miào jiàn zhū tiān dì ér bù bèi zhì zhū
征诸庶民，考诸三王而不缪，建诸天地而不悖，质诸

guǐ shén ér wú yí bǎi shì yǐ qí shèng rén ér bù huò zhì zhū guǐ shén ér wú yí
鬼神而无疑，百世以俟圣人而不惑。质诸鬼神而无疑，

zhī tiān yě bǎi shì yǐ qí shèng rén ér bù huò zhī rén yě shì gù jūn zǐ dòng
知天也。百世以俟圣人而不惑，知人也。是故君子动

ér shì wéi tiān xià dào xíng ér shì wéi tiān xià fǎ yán ér shì wéi tiān xià zé yuǎn
而世为天下道，行而世为天下法，言而世为天下则，远

zhī zé yǒu wàng jìn zhī zé bù yàn shī yuē zài bǐ wú wù zài cǐ
之则有望，近之则不厌。《诗》曰：“在彼无恶，在此

wú shè shù jǐ sù yè yǐ yǒngzhōng yù jūn zǐ wèi yǒu bù rú cǐ ér zǎo
无射。庶几夙夜，以永终誉。”君子未有不如此而蚤

yǒu yù yú tiān xià zhě yě
有誉于天下者也。

zhōng ní zǔ shù yáo shùn xiànzhāngwénwǔ shàng lǜ tiān shí
【55. 36】仲尼祖述尧舜，宪章文武，上律天时，

xià xí shuǐ tǔ pì rú tiān dì zhī wú bù chí zǎi wú bù fù dào pì rú sì shí
下袭水土。辟如天地之无不持载，无不覆帔；辟如四时

zhī cuò xíng rú rì yuè zhī dài míng wàn wù bìng yù ér bù xiāng hài dào bìng xíng
之错行，如日月之代明。万物并育而不相害，道并行

ér bù xiāng bèi xiǎo dé chuān liú dà dé dūn huà cǐ tiān dì zhī suǒ yǐ wéi dà
而不相悖。小德川流，大德敦化。此天地之所以为大

yě
也。

wéi tiān xià zhì shèng wéi néng cōng míng ruì zhī zú yǐ yǒu lín
【55. 37】唯天下至圣，为能聪明睿知足以有临

yě kuān yù wēn róu zú yǐ yǒu róng yě fā qiáng gāng yì zú yǐ yǒu zhí yě qí
也，宽裕温柔足以有容也，发强刚毅足以有执也，齐

zhuāng zhōng zhèng zú yǐ yǒu jìng yě wén lǐ mì chá zú yǐ yǒu bié yě pǔ bó yuān
庄中正足以有敬也，文理密察足以有别也。溥博渊

quán ér shí chū zhī pǔ bó rú tiān yuān quán rú yuān jiàn ér mín mò bù jìng
泉而时出之，溥博如天，渊泉如渊。见而民莫不敬，

yán ér mín mò bù xìn xíng ér mín mò bù shuō shì yǐ shēng míng yáng yì hū zhōng
言而民莫不信，行而民莫不说。是以声名洋溢乎中

guó shī jí mǎn mò zhōu chē suǒ zhì rén lì suǒ tōng tiān zhī suǒ fù dì
国，施及蛮貊，舟车所至，人力所通，天之所覆，地

zhī suǒ zǎi rì yuè suǒ zhào shuāng lù suǒ zhuì fán yǒu xiě qì zhě mò bù zūn
之所载，日月所照，霜露所坠，凡有血气者，莫不尊

qīn gù yuē pèi tiān
亲，故曰配天。

wéi tiān xià zhì chéng wéi néng jīng lún tiān xià zhī dà jīng lì
【55. 38】唯天下至诚为能经纶天下之大经，立

tiān xià zhī dà běn zhī tiān dì zhī huà yù fū yān yǒu suǒ yǐ zhūn zhūn qí rén
天下之大本，知天地之化育。夫焉有所倚？肫肫其仁，

yuān yuān qí yuān hào hào qí tiān gǒu bù gù cōng míng shèng zhī dá tiān dé zhě
渊渊其渊，浩浩其天。苟不固聪明圣知达天德者，

qí shú néng zhī zhī
其孰能知之？

shī yuē yī jīn shàng jiǒng wù qí wén zhī zhù yě
【55. 39】《诗》曰：“衣锦尚絺。”恶其文之著也。

gù jūn zǐ zhī dào ān rán ér rì zhāng xiǎo rén zhī dào de rán ér rì wáng jūn zǐ
故君子之道闇然而日章，小人之道的然而日亡。君子

zhī dào dàn ér bù yàn jiǎn ér wén wēn ér lǐ zhī yuǎn zhī jìn zhī fēng
之道，淡而不厌，简而文，温而理，知远之近，知风

zhī zì zhī wēi zhī xiǎn kě yǔ rù dé yǐ shī yún qián suī fú yǐ
之自，知微之显，可与入德矣。《诗》云：“潜虽伏矣，

yì kǒng zhī zhāo gù jūn zǐ nèi xǐng bù jiù wú wù yú zhì jūn zǐ zhī suǒ bù
亦孔之昭。”故君子内省不疚，无恶于志。君子之所不

kě jí zhě qí wéi rén zhī suǒ bú xiàn hū shī yún xiāng zài ěr shì
可及者，其唯人之所不见乎！《诗》云：“相在尔室，

shàng bù kuì yú wū lòu gù jūn zǐ bù dòng ér jìng bù yán ér xìn shī
尚不愧于屋漏。”故君子不动而敬，不言而信。《诗》

yuē zòu jiǎ wú yán shí mí yǒuzhēng shì gù jūn zǐ bù shǎng ér mínquàn
曰：“奏假无言，时靡有争。”是故君子不赏而民劝，

bù nù ér mín wēi yú fú yuè shī yuē bù xiǎn wéi dé bǎi pì qí xíng zhī
不怒而民威于鈇钺。《诗》曰：“不显惟德，百辟其刑之。”

shì gù jūn zǐ dǔ gōng ér tiān xià píng shī yún zǐ huáimíng dé bù dà
是故君子笃恭而天下平。《诗》云：“予怀明德，不大

shēng yǐ sè zǐ yuē shēng sè zhī yú yǐ huà mín mò yě shī yuē
声以色。”子曰：“声色之于以化民，末也。”《诗》曰

yóutíng rú máo máoyóu yǒu lún shàngtiān zhī zǎi wú shēng wú xiù
“德輶如毛”，毛犹有伦；“上天之载，无声无臭”，

zhì yǐ
至矣。